

ARCHEOLOGICKÉ
VÝSKUMY
A
NÁLEZY
NA SLOVENSKU

V ROKU 2014

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

ARCHEOLOGICKÉ
VÝSKUMY
A
NÁLEZY
NA SLOVENSKU

V ROKU 2014

Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2014

Odborní redaktori Ivan Cheben, Klaudia Daňová, Marek Vojteček
Redakčná rada Ivan Cheben, Klaudia Daňová, Marek Vojteček, Jiří Doležel, Martin Krenn
Recenzenti Kristián Elschek, Vladimír Varsík
Nemecký preklad Dominika Boháčová
Počítačová sadzba Beáta Jančíková

© Archeologický ústav SAV, Nitra 2019

Rozširuje Archeologický ústav SAV, Akademická 2, 949 21 Nitra
e-mail nraukniz@savba.sk
tel. +421/37/6943 209

Tlač VEDA, vydavateľstvo SAV Bratislava

ISSN 0231-925X

Za jazykovú úpravu zodpovedajú autori.

Na obálke je fragment fajky z násypu valu pevnosti Malé Šance v Čiernom.

Auf dem Umschlag ist Pfeifefund aus der Wallaufschüttung der Festung Malé Šance in Čierne.

OBSAH – INHALT

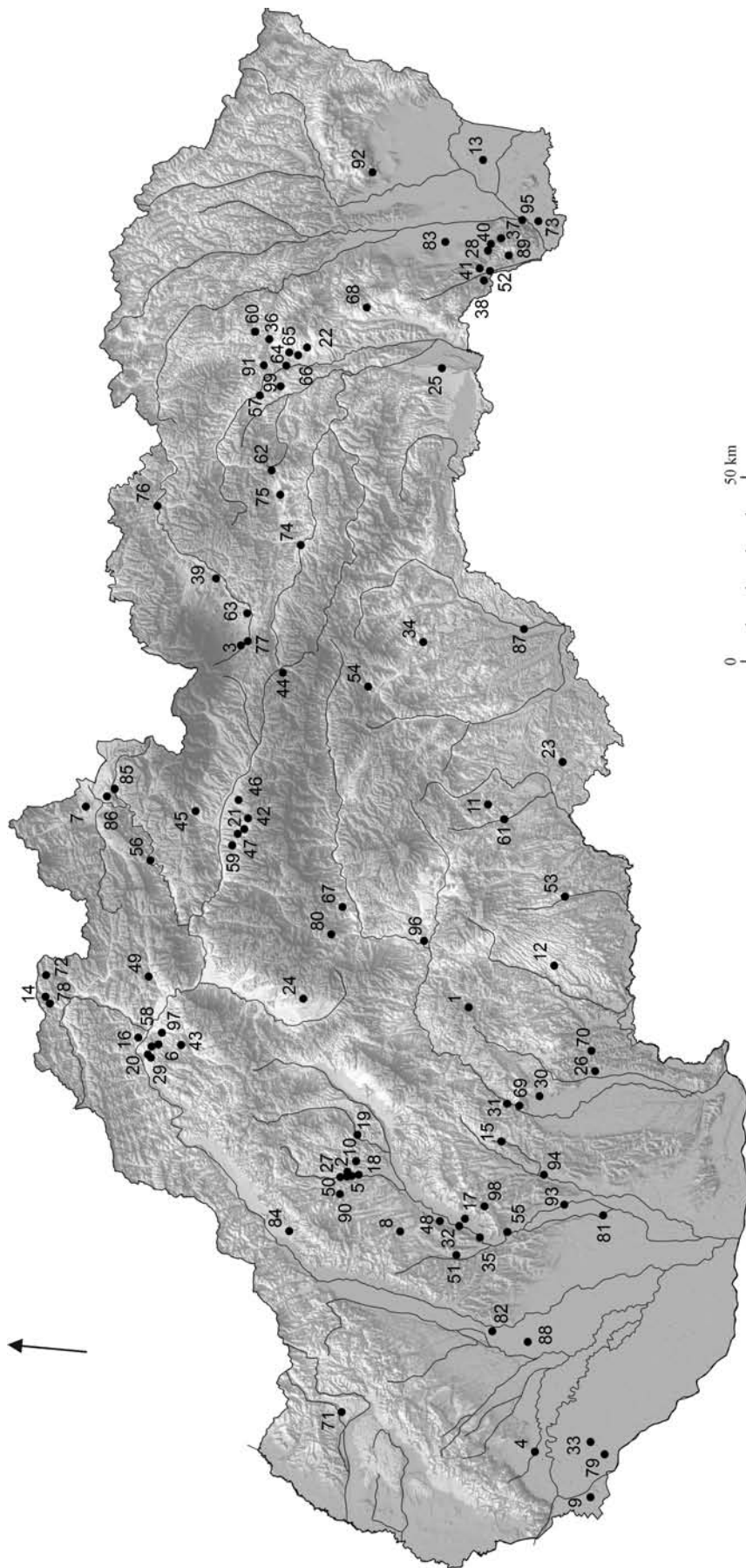
Mapa lokalít – Karte der Fundorte	10
Prehľad lokalít – Übersicht der Fundorte	11
Igor B a z o v s k ý (Archeologické múzeum SNM, Bratislava)	
Záchranný výskum na stavbe hypermarketu Kaufland v Šamoríne	14
Rettungsgrabung auf der Baustelle des Hypermarkets Kaufland in Šamorín	14
Igor B a z o v s k ý – Vladimír T u r č a n (Archeologické múzeum SNM, Bratislava)	
Záchranné výskumy na stavbách rodinných domov v Bratislave-Rusovciach	14
Archäologische Rettungsgrabungen auf Baustellen von Familienhäusern in Bratislava-Rusovce	14
Jozef B á t o r a (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Martin B a č a (Univerzita Komenského, Bratislava)	
Siedma sezóna výskumu opevneného sídliska zo staršej doby bronzovej v Santovke	15
Die siebte Saison der Ausgrabungen von der frühbronzezeitlichen befestigten Siedlung in Santovka	15
Jozef B á t o r a (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Margaréta N o v á k o v á (Tekovské múzeum, Levice)	
Nález bronzovej ihlice v Hronských Kosihách	16
Ein Nadelfund in Hronské Kosihy	16
Jozef B á t o r a (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Knut R a s s m a n n (Römisch-Germanische Kommission des DAI, Frankfurt am Main)	
Výsledky archeologického výskumu vo Vrábľoch	16
Die Ergebnisse der archäologischen Ausgrabungen in Vrábľe	17
Jozef B á t o r a (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Michael S c h u l t z (Zentrum Anatomie Universitätsmedizin Göttingen)	
Pokračovanie výskumu na pohrebisku zo staršej doby bronzovej v Ludaniciach – Mýtnej Novej Vsi	17
Fortsetzung der Ausgrabungen auf dem frühbronzezeitlichen Gräberfeld in Ludanice – Mýtne Nová Ves	17
Jozef B á t o r a – Peter T ó t h (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum opevneného sídliska zo staršej doby bronzovej v Rybníku	18
Die Ergebnisse der Ausgrabungen der frühbronzezeitlichen befestigten Siedlung in Rybník	18
Peter B e d n á r – Klaudia D a ň o v á – Zuzana P o l á k o v á – Matej R u t t k a y –	
Petra S m e t a n o v á – Ondrej Ž á á r (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Pokračovanie výskumu Nitrianskeho hradu	19
Grabungsfortsetzung auf der Burg Nitra	22
Peter B e d n á r – Peter D e b n á r (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Záchranný archeologický výskum v Nitre na Samovej ulici	24
Archäologische Rettungsgrabung auf der Straße Samova in Nitra	25
Peter B e d n á r – Peter G á b o r (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum v západnom krídle kláštora Benediktínov v Hronskom Beňadiku	26
Grabung im westlichen Flügel des Benediktinerklosters in Hronský Beňadik	27
Peter B e d n á r (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Stanislava H l a v á č o v á – Michal Š i m k o v i c	
Pokračovanie výskumu Vinianskeho hradu	28
Fortsetzung der Grabung auf der Burg Vinné	31
Ján B e l j a k (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Noémi B e l j a k P a ž i n o v á (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)	
Archeologický výskum na Pustom hrade vo Zvolene	31
Archäologische Grabung auf der Burg Pustý hrad in Zvolen	34
Ján B e l j a k – Peter D e b n á r (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Zuzana K a l i č i a k o v á (Múzeum bábkarských kultúr hračiek – hrad Modrý Kameň)	
Archeologický výskum na Hrade Modrý Kameň	35
Archäologische Grabung auf der Burg Modrý Kameň	36
Ján B e l j a k (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Maxim M o r d o v i n – Albert L o y d l (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum na Hrade Čabrad'	37
Grabung auf der Burg Čabrad'	38
Mário B i e l i c h (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Archeologický výskum v Jelšovciach	39
Archäologische Grabung in Jelšovce	39

Mário B i e l i c h (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Sídliskový objekt z neskorej doby bronzovej z Lietavskej Svinnej	39
Siedlungsobjekt aus der Spätbronzezeit aus Lietavská Svinná	40
Mário B i e l i c h (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Eneolitický idol z Malého Zálužia	40
Äneolithisches Idol aus Malé Zálužie	41
Mário B i e l i c h (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Archeologický výskum vo Vinodole	41
Archäologische Grabung in Vinodol	41
Marián Č u r n ý – Branislav K o v á r (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Archeologický výskum na trase diaľnice D1 v úseku Hričovské Podhradie – Lietavská Lúčka	42
Archäologische Grabung auf der Autobahn D1 auf der Strecke Hričovské Podhradie – Lietavská Lúčka	47
Klaudia D a ň o v á (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Archeologický výskum líniovej stavby Galanta – Šúrovce	48
Archäologische Grabung auf der Linienbaustelle in Galanta – Šúrovce	49
Klaudia D a ň o v á – Marek V o j t e č e k (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum v Dolných Lefantovciach	49
Grabung in Dolné Lefantovce	49
Zdeněk F a r k a š – Igor C h o m a (Archeologické múzeum SNM, Bratislava)	
Piata etapa archeologického výskumu na Hrade Čeklís	50
Fünfte Phase der archeologischen Grabung auf der Burg Čeklís	52
Zdeněk F a r k a š – Igor C h o m a – Nikola N e m e č k o v á (Archeologické múzeum SNM, Bratislava)	
Záchranný výskum v Senici	52
Rettungsgrabung in Senica	53
Eva F o t t o v á – Petra S m e t a n o v á (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Kostol sv. Martina v Hontianskej Vrbici	53
Kirche des hl. Martins in Hontianska Vrbica	57
Martin F u r m a n (Krajský pamiatkový úrad, Žilina)	
Obhliadky stavebných činností na Liptove	57
Besichtigung von Bauarbeiten auf Liptov	58
Martin F u r m a n (Krajský pamiatkový úrad, Žilina)	
Nové nálezy z hrádku Hôrka v Lysici	59
Neue Funde aus der Hügelburg Hôrka in Lysica	59
Václav F u r m á n e k – Vladimír M i t á š (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Siedma sezóna výskumu pohrebiska v Cinobani	60
Siebte Saison der Ausgrabung des Gräberfeldes in Cinobaňa	60
Gabriel F u s e k – Michal H o l e š č á k (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Andrea S l a n á (Považské múzeum, Žilina)	
Výskum na hradisku Veľký vrch v Divinke	61
Grabung auf dem Burgwall Veľký vrch in Divinka	61
Milan H a n u l i a k (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Záverečná etapa výskumu kláštora v Banskej Štiavnici	62
Schlussetappe der Grabung im Kloster in Banská Štiavnica	63
Rastislav H r e h a (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Predstihový prieskum v Župčanoch	63
Vorsprungsgrabung in Župčany	64
Eva H o r v á t h o v á – Rastislav H r e h a (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Pokračovanie prieskumu medzi Slanskými a Zemplínskymi vrchmi	64
Fortsetzung der Begehung zwischen den Gebirgen Slanské und Zemplínske vrchy	66
Ivan C h e b e n (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Ojedinelý nález keramiky na haldách v Španej Doline	67
Vereinzelter Keramikfund auf den Halden in Špania Dolina	68

Ivan Ch e b e n (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Martin F u r h o l t (Christian-Albrechts-Universität, Kiel)	
Zisťovací výskum sídliskového areálu kultúry lineárnej vo Vrábľoch.....	68
Probegrabung der linearbandkeramischen Siedlungsareal in Vrable	70
Ivan Ch e b e n – Michal Ch e b e n (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Objekt s hlinenými závažiami z doby laténskej v Šuranoch	72
Objekt mit Tongewichten aus der Latènezeit in Šurany	73
Ivan Ch e b e n – Michal Ch e b e n – Petra Ch e b e n o v á (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum domov lengyelskej kultúry v Čiernych Kľačanoch	73
Grabung von Häusern der Lengyel-Kultur in Čierne Kľačany	76
Ján C h o v a n e c (Múzeum a Kultúrne centrum južného Zemplína, Trebišov)	
Šálka badenskej kultúry z Michalian	78
Tasse der Badener Kultur aus Michalany	78
Ján C h o v a n e c (Múzeum a Kultúrne centrum južného Zemplína, Trebišov)	
Bronzový nákrčník z Trebišova či zo Zemplína	79
Tordierter Halsring aus Trebišov oder Zemplín	79
Ján C h o v a n e c (Múzeum a Kultúrne centrum južného Zemplína, Trebišov)	
Dvanásť zlatý krúžok zo Somatorskej hory	79
Der zwölfte goldene Ring aus Somatorská hora	80
Ján C h o v a n e c (Múzeum a Kultúrne centrum južného Zemplína, Trebišov)	
Kamenný mlat a sekerka z Kašova	80
Steinerner Hammer und Axt aus Kašov	81
Ján C h o v a n e c (Múzeum a Kultúrne centrum južného Zemplína, Trebišov)	
Ampulka z bielej hliny z Veľkej Trne	81
Messkänchen aus weißem Lehm aus Veľká Trňa	82
Lubomíra K a m i n s k á (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Mezolitické artefakty z Čičaroviec	82
Mesolithische Artefakte aus Čičarovce	87
Zuzana K a s e n č á k o v á (Múzeum v Kežmarku, Kežmarok)	
Záchranné výskumy v Starej Lubovni	87
Rettungsgrabungen in Stará Lubovňa	88
Zuzana K a s e n č á k o v á – Marta Ku č e r o v á – Peter Ď u r i c a (Múzeum v Kežmarku, Kežmarok)	
Archeologický výskum na Hrade Lubovňa	89
Archeologische Grabung auf der Burg Lubovňa	90
Marta Ku č e r o v á – Peter Ď u r i c a (Múzeum v Kežmarku, Kežmarok)	
Záchranné výskumy v Spišskej Sobote	90
Rettungsgrabungen in Spišská Sobota	92
Marta Ku č e r o v á – Zuzana K a s e n č á k o v á – Peter Ď u r i c a (Múzeum v Kežmarku, Kežmarok)	
Záchranný výskum na Hlavnom námestí v Kežmarku	92
Rettungsgrabung auf dem Hauptplatz in Kežmarok	94
Martin K v i e t o k (Stredoslovenské múzeum, Banská Bystrica)	
Opevnený areál a sídlisko z mladšej doby železnej v Priechode	94
Befestigtes Areal und Siedlung aus der jüngeren Eisenzeit in Priechod	97
Martin K v i e t o k (Stredoslovenské múzeum, Banská Bystrica)	
Predstihový archeologický výskum na stavbe bytového domu v Žiranoch	97
Rettungsgrabung auf der Baustelle eines Wohnungshauses in Žirany	98
Jozef L a b u d a (Slovenské banské múzeum, Banská Štiavnica)	
Nové objavy architektúr na Glanzenbergu v Banskej Štiavnici	98
Neue Entdeckungen von Architekturen auf Glanzberg in Banská Štiavnica	99
Lucia L u š t í k o v á (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Záchranný výskum na Nešporovej ulici v Prešove	99
Rettungsgrabung auf der Nešpora-Straße in Prešov	99

Róbert M a l ě k (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výsledky záchranného výskumu vo Včelinciach a Tornaľi	99
Ergebnisse der Rettungsgrabung in Včelince und Tornaľa	101
Róbert M a l ě k (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Michal Š i m k o v i c	
Výsledky výskumu Koháryovského paláca na Hrade Muráň	102
Grabungsergebnisse des Koháryovský-Palastes auf der Burg Muráň	106
Róbert M a l ě k (Archeologický ústav SAV, Nitra) – Viktória T i t t o n o v á (Hradné múzeum, Fiľakovo)	
Výsledky štvrtej sezóny terénneho výskumu na Dolnom hrade vo Fiľakove	106
Ergebnisse der vierten Saison der Terraingrabung auf der Burg Dolný hrad in Fiľakovo	107
Juraj M a l e c (Archeológia Zemplín, Michalovce)	
Záchranné archeologické výskumy	108
Archäologische Rettungsgrabungen	111
Vladimír M i t á š (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Nález keramickej fajky z Podrečian	111
Fund einer Tonpfeife aus Podrečany	112
Adrián N e m e r g u t (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Archeologický výskum a prieskum na brehoch Oravskej priehrady	113
Archäologische Grabung und Begehung auf den Ufern des Orava-Sees	115
Adrián N e m e r g u t – Marek V o j t e ě k – Peter G á b o r (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Záchranný archeologický výskum na stavbe diaľnice D3 Svrčinovec – Skalité	116
Rettungsgrabung auf der Baustelle der Autobahn D3 Svrčinovec – Skalité	119
Tomáš P e t r á š k o – Peter Š i m č í k (Triglav, archeologická spoločnosť, Košice)	
Záchranný archeologický výskum v Kapušanoch	119
Rescue Archaeological Excavation in Kapušany	120
Karol P i e t a (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Hradiská pri Dolných Vesteniciach	120
Burgwallanlagen bei Dolné Vestenice	123
Karol P i e t a – Zbigniew R o b a k (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná	124
Grabung der frühmittelalterlichen Agglomeration in Bojná	127
Martin P r i s t á š (Krajský pamiatkový úrad, Košice)	
Archeologický výskum komitátneho Hradu Zemplín	128
Archäologische Grabung auf der Komitatsburg Zemplín	129
Ján R á k o š (Východoslovenské múzeum, Košice)	
Prvá sezóna výskumu germánskeho žiarového pohrebiska v Rankovciach	129
Erste Grabungssaison des germanischen Brandgräberfeldes in Rankovce	130
Marián S a m u e l (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Záchranný výskum pri Kostole sv. Martina v Hrušovanoch	130
Rettungsgrabung bei der Kirche des hl. Martin in Hrušovany	133
Marián S o j á k (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Prvá etapa výskumu zaniknutého kostola v Poľanovciach	133
Erste Grabungsetappe der untergegangenen Kirche in Poľanovce	135
Marián S o j á k (Archeologický ústav SAV, Nitra)	
Výskumné aktivity na Spiši	135
Grabungsaktivitäten in der Zips	139
Víťazoslav S t r u h á r (Archeológia SK, Ružomberok) – Vladimír K r a j č o v i č (Haláčovce)	
Bronzová sekerka z Veľkých Držkoviec	139
Bronzeaxt aus Veľké Držkovce	140
Víťazoslav S t r u h á r (Archeológia SK, Ružomberok) – Peter L a u č í k	
Dve nové lokality na severnom úpätí Nízkyh Tatier	140
Zwei neue Lokalitäten am Gebirgsfuß von Nízke Tatry	140

Zuzana Š i m k o v á (Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Liptovský Mikuláš)	
Nález laténskeho žarnova v Západných Tatrách	141
Fund eines latènezeitlichen Mühlsteins in der Westlichen Tatra	141
Luboslav Z á h o r e c (Archeovýskum, s. r. o., Liptovský Mikuláš)	
Výskum v Haniske pri Košiciach	141
Grabung in Haniska pri Košiciach	142
Luboslav Z á h o r e c (Archeovýskum, s. r. o., Liptovský Mikuláš)	
Archeologický výskum na hrade Hričov	142
Archeologische Grabung auf der Burg Hričov	142
Luboslav Z á h o r e c (Archeovýskum, s. r. o., Liptovský Mikuláš)	
Sídliskové objekty v Oravskom Podzámku	143
Siedlungsobjekte in Oravský Podzámok	143
Luboslav Z á h o r e c (Archeovýskum, s. r. o., Liptovský Mikuláš)	
Záchranný výskum v Podhoranoch	143
Rettungsgrabung in Podhorany	144
Luboslav Z á h o r e c (Archeovýskum, s. r. o., Liptovský Mikuláš)	
Záchranná akcia v Prešove – Šalgovíku	144
Rettungsaktion in Prešov – Šalgovík	144
Luboslav Z á h o r e c (Archeovýskum, s. r. o., Liptovský Mikuláš)	
Výskum na hradisku Rohačka	144
Grabung auf dem Burgwall Rohačka	145
Luboslav Z á h o r e c (Archeovýskum, s. r. o., Liptovský Mikuláš)	
Objekt badenskej kultúry vo Veľkom Šariši	145
Objekt der Badener Kultur in Veľký Šariš	146
František Ž á k M a t y a s o w s z k y – Ladislav C h m e l o – Bohuslav Š e b e s t a	
(Archeologická agentúra, Bratislava)	
Bánovský kaštieľ	146
Schloss in Bánovce	146
František Ž á k M a t y a s o w s z k y – Ladislav C h m e l o – Bohuslav Š e b e s t a	
(Archeologická agentúra, Bratislava)	
Výskum pri stavbe rodinného domu na Maďarskej ulici v Rusovciach	147
Grabung beim Bau eines Familienhauses auf der Maďarská-Straße in Rusovce	147
František Ž á k M a t y a s o w s z k y – Ladislav C h m e l o – Bohuslav Š e b e s t a	
(Archeologická agentúra, Bratislava)	
Predstihový archeologický výskum na stavbe IBV Trenčianska Turná	147
Vorsprungsrettungsgrabung auf der Baustelle IBV in Trenčianska Turná	148
František Ž á k M a t y a s o w s z k y – Ladislav C h m e l o – Bohuslav Š e b e s t a – Marek Š ú t o r	
(Archeologická agentúra, Bratislava)	
Mestský cintorín Prešov-Šváby	148
Stadtfriedhof Prešov-Šváby	151
František Ž á k M a t y a s o w s z k y – Ladislav C h m e l o – Bohuslav Š e b e s t a – Marek Š ú t o r	
(Archeologická agentúra, Bratislava)	
Rýchlostná cesta R2 Ruskovce – Pravotice	151
Kraftfahrtstraße R2 Ruskovce – Pravotice	156
František Ž á k M a t y a s o w s z k y – Ladislav C h m e l o – Bohuslav Š e b e s t a – Marek Š ú t o r	
(Archeologická agentúra, Bratislava)	
Kanalizácia a rekonštrukcia vodovodu v Rusovciach	156
Kanalisation und Rekonstruktion der Wasserleitung in Rusovce	158

Mapa 1. Mapa lokalit k prehľadu archeologických výskumov a nálezov na Slovensku v roku 2014 (číslovanie nálezísk zodpovedá poradovým číslam v tabuľke na s. 11 – 13).
 Karte 1. Karte der Fundorte zur Übersicht von archäologischen Grabungen und Funden in der Slowakei im Jahre 2014 (Nummerierung von Fundstellen entspricht den laufenden Zahlen in der Tabelle auf S. 11 – 13).

Prehľad slovenských lokalít, na ktorých sa v roku 2014 uskutočnili výskumy alebo zistili archeologické objekty, nálezy a pod. (poradové čísla zodpovedajú číslam na mape 1).

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov													Príspevok na strane	
			pravek	paleolit a mezolit	neolit	eneolit	doba			stredovek				novovek	bez možnosti datovania		
							bronzová	halštatská	laténska	rímska a sťahovania národov	stredovek	6.-9. storočie	10.-12. storočie				13.-16. storočie
1	Banská Štiavnica	Banská Štiavnica											*	*	*		62, 98
2	Bánovce nad Bebravou	Bánovce nad Bebravou													*		146
3	Batizovce	Poprad													*		135
4	Bernolákovo	Senec												*	*		50
5	Biskupice	Bánovce nad Bebravou	*		*												153
6	Bitarová	Žilina				*	*		*	*		*			*	*	42
7	Bobrov	Námestovo		*													113
8	Bojná	Topoľčany										*	*				124
9	Bratislava, časť Rusovce	Bratislava V							*					*	*		14, 147, 156
10	Brezolupy	Bánovce nad Bebravou	*														155
11	Cinobaňa	Poltár					*										60
12	Čabradský Vrbovok	Krupina					*			*				*			37
13	Čičarovce	Michalovce		*													82
14	Čierne	Čadca													*		117
15	Čierne Kľačany	Zlaté Moravce			*	*	*										73
16	Divinka	Žilina					*	*	*	*	*	*			*		61
17	Dolné Lefantovce	Nitra							*					*			49
18	Dolné Naštice	Bánovce nad Bebravou			*												154
19	Dolné Vestenice	Prievidza					*		*	*	*						120
20	Dolný Hričov	Žilina	*												*		44
21	Dúbrava	Liptovský Mikuláš													*		58
22	Dulova Ves	Prešov			*	*	*										108
23	Fiľakovo	Lučenec				*	*							*	*		106
24	Háj	Turčianske Teplice	*														57
25	Haniska pri Košiciach	Košice								*							141
26	Hontianska Vrbica	Levice	*				*			*			*	*	*		53
27	Horné Ozorovce	Bánovce nad Bebravou	*		*												151
28	Hrčeľ	Trebišov			*	*	*		*		*						64
29	Hričovské Podhradie	Žilina												*	*		142
30	Hronské Kosihy	Levice					*										16
31	Hronský Beňadik	Žarnovica											*	*	*		26
32	Hrušovany	Topoľčany													*		130
33	Hviezdoslavov	Dunajská Streda				*			*								108
34	Jelšava	Revúca												*	*		109
35	Jelšovce	Nitra	*							*		*					39
36	Kapušany	Prešov					*			*		*	*	*	*		109, 119

[illegible]

[illegible]

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA STAVBE HYPERMARKETU KAUF LAND V ŠAMORÍNE

Igor Bazovský

Šamorín (okr. Dunajská Streda), intravilán, hypermarket Kaufland, sídliskový objekt, 12.–14. stor. Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava.

Pri sledovaní prác súvisiacich so stavbou hypermarketu KAUF LAND na západnom okraji Šamorína, i napriek veľkému rozsahu zemných prác, bol na pomerne veľkej ploche počas archeologického sledovania zistený len jediný archeologický objekt v profile kanalizačnej ryhy. Objekt bol len plytko zahĺbený do podlažia. Zlomky keramiky (hrniec s horizontálnym žliabkovaním a fragment kotlíka) ho umožňujú datovať do obdobia 12.–14. stor.

RETTUNGSGRABUNG AUF DER BAUSTELLE DES HYPERMARKETS KAUF LAND IN ŠAMORÍN. Šamorín (Bez. Dunajská Streda), Intravillan, Hypermarket Kaufland, Siedlungsobjekt, 12.–14. Jh. Depositionierung der Funde: Slowakisches Nationalmuseum – Archäologisches Museum, Bratislava. Bei der Verfolgung der Arbeiten auf einer relativ großen Fläche, wurde nur ein archäologisches Objekt im Profil einer Kanalisationsrinne festgestellt. Es war flach im Untergrund eingetieft. Die Keramikbruchteile (Topf mit horizontalen Rillen und ein Kesselfragment) ermöglichen das Objekt in die Zeit des 12.–14. Jhs. zu datieren.

ZÁCHRANNÉ VÝSKUMY NA STAVBÁCH RODINNÝCH DOMOV V BRATISLAVE-RUSOVCIACH

Igor Bazovský – Vladimír Turčan

Bratislava, časť Rusovce (okr. Bratislava V), poloha Tehelný hon, Ulica Jána Dekana, sídlisko, záchranný výskum, doba rímska. Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava.

V súvislosti so stavbami rodinných domov v polohe Tehelný hon boli realizované štyri záchranné výskumy. Okrem negatívnej nálezovej situácie na parcele 457/3 zistili na troch susediacich stavebných plochách na Ulici Jána Dekana nálezy, ktoré súvisia s menšou usadlosťou z doby rímskej.

1a. Ulica Jána Dekana. Miesto výskumu sa nachádza v susedstve nálezu torza rímskej kamennej architektúry zisteného na parcele 1224/58 pri výskume A. Feníkovej. Aj z tohto dôvodu bola stavebná plocha pred začatím stavby plošne odhumusovaná mechanizmom s hladkou lyžicou na hĺbku 35–40 cm, avšak zvyšky architektúr sa nezistili. Pri prieskume plochy detektorom kovu boli nájdené tri mince: deňár cisára Domitiana z rokov 93–94, as cisára Hadriána z rokov 125–128 a deňár Ferdinanda III z roku 1643 (Bazovský/Budaj 2014). Až pri kopaní základových rýh domu bol na viacerých miestach zistený žlab z doby rímskej. Do tohto obdobia patrí tiež ďalší zahĺbený objekt preskúmaný len čiastočne. Ďalšie dva objekty nebolo možné datovať.

1b. Ulica Jána Dekana. Stavbe rodinného domu na parcele 1224/133-135 predchádzala predstihová sondáž, počas ktorej sa preskúmal žlab z doby rímskej. V jeho výplni sa okrem keramiky a úlomkov maltoviny zistili dva železné klinčeky z rímskej obuvi. Až pri hĺbení stavebnej jamy sa v jej stenách začistili objekty vyplnené štrkom premiešaným s kúskami malty, ktoré možno interpretovať ako základové lôžka pravdepodobných rímskych stavieb.

1c. Ulica Jána Dekana. Pri odhumusovaní plochy rodinného domu na parcele 1224/25 a 1224/217 bola zistená bronzová minca cisára Maximina Daza z roku 311. Sídliskové objekty počas výskumu neboli zistené. Skúmaná parcela sa nachádza v susedstve parcely 1224/57.

Literatúra

Bazovský/Budaj 2014 – I. Bazovský/M. Budaj: Nové nálezy mincí z Bratislavy-Rusoviec. *Denárius* 4, 2014, 29–31.

ARCHÄOLOGISCHE RETTUNGSGRABUNGEN AUF BAUSTELLEN VON FAMILIENHÄUSERN IN BRATISLAVA-RUSOVCE. Bratislava, Teil Rusovce (Bez. Bratislava V), Flur Tehelný hon, Straße Jána Dekana, Siedlung, Rettungsgrabung, römische Kaiserzeit. Deponierung der Funde: Slowakisches Nationalmu-

seum – Archäologisches Museum, Bratislava. Im Zusammenhang mit dem Bau von Familienhäusern auf der Flur Tehelný hon in Rusovce, wurden vier Rettungsgrabungen durchgeführt. Außer einer negativen Fundsituation auf der Parzelle 457/3, wurden auf drei benachbarten Bauflächen, auf der Straße Jána Dekana, Funde festgehalten, die mit einer kleinen Siedlung aus der Römer-Zeit zusammenhängen. Auf der Parzelle 1224/57 entdeckte man einen Graben und eine Grube aus der römischen Kaiserzeit. Aus dem Unterboden stammen drei Münzen: ein Denar des Kaisers Domitianus (93–94), ein Denar des Kaisers Hadrianus (125–128) und ein Denar von Ferdinand III. aus dem Jahr 1643 (*Bazovský/Budaj 2014*). Auf den Parzellen Nr. 1224/133–135 wurde ein Graben aus der römischen Kaiserzeit erforscht. Seine Verfüllung beinhaltete außer Keramik und Mörtelstoffbruchstücken auch zwei eiserne Nägelchen, die aus römischen Schuhen stammen. Erst bei der Vertiefung der Baugrube, bemerkte man in den Wänden Objekte mit einer Verfüllung aus Schotter und Mörtelstücken, die als Fundamentbette vermutlicher Römerbauten zu interpretieren sind. Auf der Parzelle Nr. 1224/25 wurden keine Siedlungsobjekte festgestellt, nur eine Bronzemünze des Kaisers Maximinus Daza (311).

SIEDMA SEZÓNA VÝSKUMU OPEVNENÉHO SÍDLISKA ZO STARŠEJ DOBY BRONZOVEJ V SANTOVKE

Jozef B á t o r a – Martin B a č a

Santovka, časť Malinovec (okr. Levice), intravilán, poloha Travertínový lom III, systematický výskum, opevnené sídlisko, staršia doba bronzová, hatvanská, maďarovská a severopanónska kultúra. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Na opevnenom sídlisku zo staršej doby bronzovej pokračoval systematický archeologický výskum. Sídlisko sa nachádza v intraviláne obce, na ľavom brehu potoka Búr, na travertínovej kope, ktorá jazykovito vybieha v smere juhozápadnom z vysokej terasy k uvedenému potoku. Prevažná časť lokality bola zničená vyše pol storočia trvajúcou ťažbou travertínu. Na zachovanej, juhovýchodnej časti náleziska, sa nachádzajú v súčasnosti postavené a čiastočne využívané rekreačné chaty. Zachovaná plocha sídliska je 40 x 70 m.

Výskum nadviazal na sondáž z predchádzajúcich výskumných sezón a sústredil sa na preskúmanie ďalších plôch pri južnom okraji sídliska. Výskumom boli odkryté ďalšie obydlia zo staršej doby bronzovej, ktoré boli čiastočne zahlbené do travertínového podlažia tak, aby ich podlahy boli vodorovné. V ich interiéroch sa, okrem bohatého keramického materiálu, našli početné nástroje z kosti a parohoviny. K unikátnym nálezom patrí hlinená odlievacia forma (kadlub) na odlievanie bronzových ozdôb (záveskov) v tvare šesťcípej hviezdy a objímka zhotovená z parohoviny zdobená na povrchu bohatou rytou geometrickou výzdobou. Výskum opätovne potvrdil, popri materiáli maďarovskej a severopanónskej kultúry, aj prítomnosť materiálu kultúr otomansko-füzesabonského kultúrneho komplexu (OFKK). Výskum preukázal, že sídlisko na travertínovej kope v Santovke bolo významným centrom nadregionálneho charakteru.

DIE SIEBTE SAISON DER AUSGRABUNGEN VON DER FRÜHBRONZEZEITLICHEN BEFESTIGTEN SIEDLUNG IN SANTOVKA. Santovka, Teil Malinovec (Bez. Levice), Intravillan, Flur Travertínový lom III, systematische Ausgrabung, Siedlung, Frühbronzezeit, Maďarovce- und nordpannonische Kultur. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAV, Nitra. In 2014 setzten die systematischen archäologischen Ausgrabungen der frühbronzezeitlichen Siedlung fort. Die Ausgrabungen knüpften an die Sondage aus vorigen Jahren an und konzentrierten sich auf Erforschung weiteren Flächen am südlichen Rand der Siedlung. Dank der Ausgrabung wurden weitere altbronzezeitliche Häuser entdeckt, die zum Teil in die Travertinunterbettung eingetieft wurden, um die waagerechten Fußböden herzustellen. Innerhalb dieser Häuser wurden außerhalb der Keramik auch zahlreiche Knochen- und Geweiheräte gefunden. Zu den einzigartigen Funden gehört eine lehmige Gussform zum Abgießen der Bronzeschmucke (Anhänger) in Form eines sechs-zipfigen Sterns und eine mit reichvollen geometrischen Ritzlinien verzierte Geweihhülse. Die Ausgrabung hat wieder bestätigt die Anwesenheit der Funde von Maďarovce- und nordpannonische Kultur auch Funde des Otomani-Füzesabony-Kulturkomplexes (OFKK). Die Ausgrabung hat gezeigt, dass die Siedlung auf dem Travertinhaufen in Santovka war ein wichtiges überregionales Zentrum.

NÁLEZ BRONZOVEJ IHLICE V HRONSKÝCH KOSIHÁCH

Jozef B á t o r a – Margaréta N o v á k o v á

H r o n s k é K o s i h y (okr. Levice), extravilán, ojedinelý nález, stredná doba bronzová. Uloženie nálezu: Tekovské múzeum Levice.

Do zbierok Tekovského múzea v Leviciach odovzdal v roku 2013 D. Pastier z Novej Dediny bronzovú ihlicu, ktorú našiel pri poľnohospodárskych prácach v katastri susednej obce Hronské Kosihy.

Opis ihlice:

Zdeformovaná bronzová ihlica s pečatidlovou hlavicom, hladká ihla je zdobená na dvoch miestach krčku zväzkami okružných rebierok. Rozmery: priemer hlavice 17 mm, celková dĺžka cca 270 mm (obr. 79).

Ihlice s pečatidlovou hlavicom predstavujú skupinu ihlíc, ktoré sú charakteristické pre mohylové kultúry – pre ich klasické fázy (stupeň BC). Aj keď sa väčšina z nich našla na lokalitách stredodunajskej mohylovej kultúry, nechýbajú ani v prostredí karpatskej mohylovej kultúry (Novotná 1980, 77–81). Potvrďuje to i náš nález z Hronských Kosíh, ktorý vzhľadom na geografickú polohu náleziska, ktoré leží na východnom brehu Hrona, možno jednoznačne spájať s nositeľmi karpatskej mohylovej kultúry. Ihlica bola nájdená zdeformovaná – poohýbaná – a tak možno oprávnene predpokladať, že pochádza s najväčšou pravdepodobnosťou z rozrušeného žiarového hrobu.

Literatúra

Novotná 1980 – M. Novotná: *Die Nadeln in der Slowakei*. PBF XIII/6. München 1980.

EIN NADELFUND IN HRONSKÉ KOSIHY. Hronské Kosihy (Bez. Levice), Extravillan, Einzelfund, mittlere Bronzezeit. Deponierung der Funde: Tekover Museum in Levice. In 2013 übergab D. Pastier aus Nová Dedina (Bez. Levice) in die Sammlungen des Museums von Tekov in Levice eine Nadel mit stempelartigem Kopf, die er bei den landwirtschaftlichen Arbeiten aufgefunden hatte. Die Nadel mit stempelartigem (Abb. 79). Kopf stellen eine Gruppe der Nadel vor, die für Hügelgräberkulturen charakteristisch sind, vor allem für ihre klassischen Phasen (die Stufe BC). Es wird auch durch diesen Fund aus Hronské Kosihy bestätigt, der anhand der geographischen Lage der Fundstelle, die am östlichen Ufer Hrons liegt, mit den Trägern der karpatischen Hügelgräberkultur verbunden werden kann. Die Nadel wurde schon deformiert – gekrümmt – aufgefunden, und somit kann vermutet werden, dass sie aus einem gestörten Urnengrab kommt.

VÝSLEDKY ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU VO VRÁBLEOCH¹

Jozef B á t o r a – Knut R a s s m a n n

V r á b l e (okr. Nitra), poloha F i d v á r, extravilán, opevnené sídlisko, staršia doba bronzová, slovensko-nemecká spolupráca. Uloženie nálezu: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Výskum, ktorý sa v polohe Fidvár uskutočnil v spolupráci Archeologického ústavu SAV Nitra a Katedry archeológie FiF UK v Bratislave s Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts Frankfurt am Main, mal dva základné ciele. Prvým bolo preskúmať interiér jednej stavby vo východnom predpolí (mimo opevneného areálu) sídliska zo staršej doby bronzovej na Fidvári a druhým bolo odhaliť časť pohrebiska, na ktorom obyvatelia Fidváru pochovávali. Obe úlohy sa nepodarilo splniť v plnej miere, pretože terénne práce komplikovalo daždivé počasie. V neopevnenom areáli sme namiesto očakávaného obydľia zo staršej doby bronzovej odkryli mimoriadne veľký výrobný objekt – dielňu zo záveru staršej doby železnej (záver 6. a počiatok 5. stor. pred Kr.). Objekt pozostával z viacerých pecí, z ktorých niektoré slúžili pri tavbe železa. V interiéri dielne bolo veľké množstvo železných zliatkov železnej trosky, ale aj hotové železné výrobky, napr. nožík. Podobná dielňa z tohto obdobia sa doteraz na území Slovenska nenašla a preto ju možno považovať za veľmi významný nález. Jeho význam je o to väčší, že sa popri výrobkoch zo železa našla aj keramika vyrobená na hrnčiarskom kruhu, ktorú podľa techniky výroby a tvaru možno spájať s prenikaním Skýtov.

¹ Príspevok vznikol prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

V priestore pohrebiska sme preskúmali pätnásť kostrových hrobov, v ktorých boli pochovaní nositelia únětickej kultúry, ktorí obývali sídlisko na Fidvári. Zomrelí boli v hroboch pochovaní podľa vtedy zaužívaných zvykov, t. j. muži skrčení na pravom boku, orientovaní hlavou na Z a nohami na V a ženy opačne skrčené na ľavom boku, orientované v smere V – Z. Pohľad oboch pohlaví smeroval na juh, na slnko. Okrem keramiky (šálky, amfory, hrnce, misy) mali zomrelí pri sebe ozdoby z bronzového drôtu (náušnice, záušnice) a výnimočne i koráliky zhotovené z jantáru, ktorý bol na Fidvár dovezený z pobrežia Baltského mora. V jednom prípade mal zomrelý uloženú potravu „na druhý svet“, zachovanú v podobe veľkých rebier z hovädzieho dobytku. Všetky hroby boli porušené sekundárnym otváraním. Dialo sa to jednak z dôvodov obohatenia sa, t. j. že „vykrádači – zlodeji“ chceli získať cenné kovové predmety a jednak z dôvodov rituálnych, keď sa členovia komunity obávali návratu mŕtvych medzi živých.

DIE ERGEBNISSE DER ARCHÄOLOGISCHEN AUSGRABUNGEN IN VRÁBLE. Vráble (Bez. Nitra), Flur Fidvár, Siedlung. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Die Ausgrabungen in Vráble in der Saison 2014, die sich in Zusammenarbeit mit dem Archäologischen Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Nitra, dem Lehrstuhl der Archäologie der Philosophischen Fakultät UK in Bratislava und der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts in Frankfurt am Main realisiert wurde, hatte zwei Hauptziele. Das erste war die Erforschung des Interieurs von einem Haus im östlichen Vorfeld (außerhalb des befestigten Areals) der frühbronzezeitlichen befestigten Siedlung in Fidvár, das zweite war die Entdeckung von einem Teil des Gräberfeldes, wo die Bewohner des Fidvárs seine Mitglieder bestatteten.

Im unbefestigten Areal wurde statt des zu erwartenden frühbronzezeitlichen Hauses ein außerordentlich großes Objekt aufgefunden – eine Werkstatt vom Ende der Hallstattzeit (Ende des 6. Jhs. bis Anfang des 5. Jhs. v. Chr.). Das Objekt bestand aus mehreren Backöfen, von welchen einige zum Eisenschmelzen gedient hatten. Innerhalb der Werkstatt lag eine große Menge an eiserner Abstichschlacke, wie auch eiserne Geräte, wie z. B. ein Messer. Ein ähnliches Objekt aus diesem Zeitalter wurde in der Slowakei noch nicht gefunden. Deshalb kann es als ein bedeutungsvoller Fund betrachtet werden.

Im Rahmen des Gräberfeldes wurden fünfzehn Gräber entdeckt. In diesen Gräbern wurden die Träger der Aunjetitzer Kultur bestattet, die in der Siedlung auf Fidvár wohnten. Alle Gräber wurden sekundär geöffnet. Es geschah einerseits aus eigennützigen Gründen, das bedeutet, dass „die Räuber“ die wertvolleren Metallgegenstände erwerben wollten, andererseits aus rituellen Gründen, wenn sich die Gesellschaft vor der Rückkehr der Toten fürchtete.

POKRAČOVANIE VÝSKUMU NA POHREBISKU ZO STARŠEJ DOBY BRONZOVEJ V LUDANICIACH – MÝTNEJ NOVEJ VSI

Jozef B á t o r a – M i c h a e l S c h u l t z

L u d a n i c e, časť M ý t n a N o v á V e s (okr. Topolčany), intravilán, poloha M ŕ t v i c e, pohrebisko, nitrianska kultúra, medzinárodná spolupráca. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Archeologický výskum na pohrebisku zo staršej doby bronzovej, ktoré bolo skúmané v rokoch 1982–1989 a 2003, sa uskutočnil v rámci medzinárodného slovensko-nemeckého projektu: *Die Krankheiten der frühbronzezeitlichen Populationen im Nitratal – ein Beispiel für die Erforschung vorzeitlichen Lebensbedingungen in Mitteleuropa*. Vedúcim výskumu a koordinátorom projektu za slovenskú stranu bol J. Batora (Archeologický ústav SAV, Nitra a Katedra archeológie FiF UK Bratislava) a za nemeckú stranu M. Schultz (Zentrum Anatomie Universitätsmedizin Göttingen). Cieľom výskumu bolo preskúmať plochu v záhrade D. Gerháta, ktorá v čase realizácie predchádzajúcich etáp výskumu nebola kvôli vysadeným ovocným stromom pre výskum prístupná. Počas výskumu bolo odkrytých ďalších šesť kostrových hrobov a tak celkový počet preskúmaných hrobov na pohrebisku stúpol na 606. Preskúmané hroby patrili nitrianskej kultúre. Z nich za osobitnú zmienku stojí hrob 604, v ktorom mal pochovaný muž v jednom z bedrových stavcov chrčtice zapichnutú silicitovú strelku. Pozoruhodné je, že v mieste vstrelu silicitového projektilu sa zistili stopy hojenia. To znamená, že jedinec žil určitú dobu s takýmto ťažkým zranením.

FORTSETZUNG DER AUSGRABUNGEN AUF DEM FRÜHBRONZEZEITLICHEN GRÄBERFELD IN LUDANICE – MÝTNA NOVÁ VES. Ludanice, Teil Mýtna Nová Ves (Bez. Topolčany), Intravilán, Flur Mŕtvice, Gräberfeld, Nitra-Kultur. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW,

Nitra. Im Rahmen des internationalen, slowakisch-deutschen Projektes „Die Krankheiten der frühbronzezeitlichen Populationen im Nitratal – ein Beispiel für die Erforschung vorzeitlichen Lebensbedingungen in Mitteleuropa“ wurde in Mýtina Nová Ves in 2014 eine zusätzliche Ausgrabung realisiert. Das Gräberfeld wurde schon in 1982-1989 und 2003 erforscht. Ziel diesjährigen Ausgrabungen war die Entdeckung der Fläche im Garten von D. Gerhát, die während der Realisation der vorigen Ausgrabungen wegen den Obstbäumen nicht zugänglich war. In dieser Grabungskampagne wurden weitere sechs Gräber aufgefunden. Somit ist die Anzahl der Gräber auf diesem Gräberfeld auf 606 aufgestiegen. Die entdeckten Gräber gehörten der Nitra-Kultur. Besonders bemerkenswert ist das Grab Nr. 604, in welchem ein Mann mit in seiner Wirbelsäule eingestochenem Silizitpfeil lag. Bemerkenswert ist, dass am Ort des Pfeileindringens die Spuren von Heilungsprozessen festgestellt worden sein können. Das weist darauf hin, dass der genannte Mann für eine bestimmte Zeit mit dieser Verletzung lebte.

VÝSKUM OPEVNENÉHO SÍDLISKA ZO STARŠEJ DOBY BRONZOVEJ V RYBNÍKU²

Jozef B á t o r a – Peter T ó t h

R y b n í k (okr. Levice), extravilán, poloha N a d H r o n o m, systematický výskum, opevnené sídlisko, staršia doba bronzová, maďarovská a severopanónska kultúra. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Sídlisko sa nachádza na jazykovitom výbežku (ostrohu) nad riekou Hron, asi 200 m severne od kameňolomu na Kusej hore. Sídlisko, ktoré malo rozlohu cca 0,5 ha je z troch strán prirodzene chránené strmými svahmi a v jeho východnej časti, kde sa nachádza iba mierny svah, bola vyhlbená dodnes v teréne viditeľná priekopa. Výskum nadviazal na sondáž z predchádzajúcich výskumných sezón a sústredil sa na preskúmanie ďalších plôch v priestore pred telesom severného valového opevnenia, kde sme predpokladali existenciu ďalších chát/domov. V priebehu výskumu boli odkryté ďalšie domy. Doložený je bohatý keramický inventár, ale i nástroje z kosti a parohu. K unikátnym nálezom patria zvieracie plastiky (jedna s náznakom upevnenia jarma), hlinené hrkálky, hlinené kolieska z vozíkov a tiež ihlica z parohoviny, ku ktorej možno nájsť analógie v kultúrach otomansko-füzesabonského kultúrneho komplexu (OFKK). Zvieracie plastiky boli zámerne poškodené (mali obľámané končatiny, rohy a pod.), a možno ich spájať s kultovými obradmi, pri ktorých namiesto živých zvierat boli symbolicky obetované ich hlinené napodobeniny. Na prevažne poľnohospodársky charakter sídliska poukazujú početné nálezy kamenných podložiek, zhotovené z miestnych andezitov. Výskumom sa podarilo doložiť, že terajší kameňolom na Kusej hore bol využívaný už obyvateľmi skúmaného sídliska. Značnú časť odkrytého archeologického materiálu predstavuje štiepaná kamenná industria, ktorá prevažne nie je miestneho pôvodu. Keramika patrila najmä maďarovskej a severopanónskej kultúre, ale aj kultúram OFKK, ktoré boli rozšírené v oblasti východného Slovenska a v priľahlej časti Maďarska.

Umiestnenie sídliska v Rybníku, v koridore Slovenskej brány, ho predurčovalo ku kontrole komunit, ktoré smerovali na stredné Slovensko za ložiskami farebných kovov a silicitovej suroviny.

DIE ERGEBNISSE DER AUSGRABUNGEN DER FRÜHBRONZEZEITLICHEN BEFESTIGTEN SIEDLUNG IN RYBNÍK. Rybník (Bez. Levice), Extravillan, Flur Nad Hronom, systematische Ausgrabung, Siedlung, Frühbronzezeit, Maďarovce- und nordpannoische Kultur. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. In 2014 setzten die systematischen archäologischen Ausgrabungen der frühbronzezeitlichen Siedlung fort. Die Ausgrabungen knüpften an die Sondage aus vorigen Jahren an mit einem Ziel – weitere Flächen im Raum vor der nördlichen Wallbefestigung zu durchforschen, wo sich die Anwesenheit weiterer Häuser vermutete. Die Ausgrabungen brachten die Entdeckung von weiteren Häusern. Außerhalb reichen keramischen Materials und Knochen- und Geweihgeräte gehören zu den einzigartigen Funden die zoomorphischen Plastiken (eine mit dem Ansatz von Jochbefestigung), lehmige Knarren, lehmige Wagenräder wie auch eine Knochennadel, für welche die nächstliegenden Analogien im Raum der Otomani-Füzesabony-Kulturkomplex (OFKK) liegen. Der beträchtliche Teil des Fundmaterials stellt die Spaltindustrie vor, die vorwiegend nicht hiesiger Herkunft ist. Die Keramik gehört vornehmlich

² Príspevok vznikol prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

der Mađarovce-Kultur und nordpannonischen Kultur, aber auch den Kulturen des OFKK, die im Gebiet der Ostslowakei und anliegendem Teil Ungarns verbreitet wurden.

Die Position der Siedlung in Rybník im Korridor des Slowakischen Tores bestimmte sie zur Kontrolle der hier durchfahrenden Kommunitäten vor, die den Buntmetall- und Silizitlagerstätten in der Mittelslowakei zuzuführen.

POKRAČOVANIE VÝSKUMU NITRIANSKEHO HRADU³

Peter Bednár – Klaudia Daňová – Zuzana Poláková – Matej Ruttkay –
Petra Smetanová – Ondrej Žaár

Nitra, časť Staré Mesto (okr. Nitra), NKP, Hrad Nitra, a) suterén západného krídla biskupského paláca; b) južné nádvorie pred palácom; c) Námestie Jána Pavla II.; záchranný archeologický výskum; a) včasná doba dejinná, stredovek, novovek; b) novovek (16.–19. stor.); c) neolit, železovská skupina, doba bronzová staršia, maďarovská kultúra, včasná doba dejinná, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

a) Suterén západného krídla biskupského paláca

V mesiacoch marec až máj bola v súvislosti s obnovou suterénu západného krídla biskupského paláca vykonaná ďalšia etapa predstihového záchranného výskumu (Bednár/Ruttkay/Žaár 2017). V nej sa výskum sústredil na overenie situácie pod schodiskom spájajúcim pivničné priestory s prízemím západného krídla biskupského paláca a prostredníctvom troch sond (S2–S4) bola skúmaná terénna situácia a stavebný vývoj prilahlej severnej, vyššie položenej pivnice (obr. 2).

Sonda pod schodiskom. Po odstránení jednotlivých stupňov schodiska, ktoré sme pred rozobratím zamerali, sa v západnej časti schodiska vytýčili sondu s rozmermi 5 x 0,9 m. Sondou sa overila terénna situácia pri východnej stene pivnice (pôvodne prízemie románskeho paláca). Odkryla sa vonkajšia časť severovýchodného nárožia stavby. Zistilo sa, že táto stavba nepokračovala na sever a na východ. Bola čiastočne zapustená do staršieho mohutného násypu, tvoreného nesúrodými vrstvami hliny s prímiesou stavebnej sutiny. Ojedinelé črepy z násypu môžeme datovať do staršej doby bronzovej, doby laténskej a včasného stredoveku. Tento násyp interpretujeme na základe polohy a mocnosti (presahovala 4 m) ako súčasť výplne jednej, či viacerých komôr širokého valu III, zachyteného v predchádzajúcich rokoch na nádvorí paláca a na južnom nádvorí pred palácom (Bednár/Samuel 2001, 308 nn.).

Sonda S2 s rozmermi 1 x 1 m bola umiestnená v severozápadnom rohu pivnice. Cieľom bolo overenie napojenia severnej steny pivnice na východnú. Ukázalo sa, že horná nadzemná časť severnej steny je previazaná a súčasná s vrchnou mladšou fázou východnej steny. Spodná časť bola pristavaná k staršiemu asanovanému murivu, sekundárne využitému ako základ východnej steny. Predpokladáme, že ide o spodnú časť románskej obvodovej hradby. Jej výstavba je na základe situácie na východnom nádvorí datovaná na prelom 11. a 12. stor. Výskum sme prerušili na úrovni rozhrania vrstiev zo 16. stor. a zvyškov zachovaného stredovekého terénu, do ktorého bola stena pivnice založená.

Sonda S3, umiestnená v severovýchodnom rohu pivnice, mala rozmery 1 x 1 m. Pod vrstvou novovekých a recentných sutinových navážok sa zachytila čierna kompaktná vrstva s výraznou prímiesou mazanice a popola. Napriek tomu, že vrstva neobsahovala žiaden chronologicky citlivý materiál, je možné ju stotožniť s vrstvou 32 zo sondy S1, kopanej v roku 2013 v juhozápadnej časti pivnice. Tú na základe keramiky datujeme do doby laténskej. Vrstva ležala na skalnom podloží, ktoré prudko stúpalo severovýchodným smerom.

Sonda S4 bola umiestnená v juhovýchodnej časti pivnice. Výskum sa obmedzil iba na zníženie vrstiev recentných a novovekých navážok, z obdobia po prestavbe v 16. stor. Tie boli znížené o 40 cm tak, aby nedošlo k narušeniu starších vrstiev z obdobia prestavieb zo záveru 16. stor.

Zistené poznatky umožňujú aspoň čiastočne rekonštruovať podobu románskeho paláca na Nitrianskom hrade (obr. 2). Išlo o obdĺžnikovú stavbu. Palác, resp. jeho odkrytá časť bola orientovaná dlhšou osou rovnobežne s opevnením. Murivo založili do násypu komorového valu. Pri jeho zakladaní odstránili časť staršieho muriva, pravdepodobne románsku murovanú hradbu z prelomu 11. a 12. stor. a jej spodnú časť využili ako základ západnej steny. Stenu postavili z okruhliakových a mierne opracovaných kameňov. Bola omietnutá s naznačeným kvádrovaním na povrchu omietky. V nej vytvorili

³ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0175/16.

minimálne dve veľké okná s rovným parapetom, mierne von zužujúcimi sa špaletami a polkruhovým záklenkom, vymurovaným z románskych plevových tehál. Okrem západnej steny sa identifikovala aj severná stena a časť východnej steny. Nezistila sa poloha južnej steny. Predpokladáme, že prebiehala pod južným traktom renesančného paláca. Pomerne rozsiahly priestor s vnútornými rozmermi 13 x 6,1 m bol členený pravdepodobne piliermi, stojacimi v dlhšej osi, o ktoré sa opierali poloblukovité klenbové pásy, orientované rovnobežne so severnou stenou. Predpokladáme, že okrem piliera zachovaného v južnej stene miestnosti existoval minimálne jeden ďalší v priestore južnejšie ležiacej renesančnej pivnice. Klenbové pásy podopierali trámový strop paláca. Ten je doložený trámovými kapsami v západnej stene.

Na základe situácie v západnej stene datujeme výstavbu paláca najskôr do obdobia po výstavbe románskej hradby, t. j. najskôr do 12. stor. Tvar okien v západnej stene a kvádrovanie, naznačené v omietke interiéru, dovoľuje ohraničiť výstavbu do obdobia románskej prestavby hradu, t. j. najneskôr do začiatku 13. stor.

b) Južné nádvorie pred palácom

Sledovali sa aj zemné práce na vysušovaní západnej steny hospodárskej budovy na južnom nádvorí (dnešné Diecézne múzeum) v juhozápadnej časti južného nádvorja. Plocha bola v minulosti čiastočne skúmaná v roku 1993 (*Bednár 1995*, 31–33) a v rokoch 2003–2004 (nepublikovaný výskum E. Fottovej). Z toho dôvodu boli zásypy pôvodných sond vyberané zemným strojom a menej prístupná časť v juhozápadnej časti plochy (sonda 2 z roku 1993) aj ručne. Počas znižovania sa pozdĺž západnej steny plochy obnažilo základové murivo ohrady schodiska a základové murivo mladšej nadstavby opevnenia. Okrem nich sa vo vrchnej časti plochy odkrylo 0,65 m široké novoveké zmiešané tehlovo-kamenné murivo, orientované v smere Z – V. Pod ním sa zachytila vápenná jama, zasahujúca na severnej a západnej strane mimo skúmanú plochu. Jamu hlbokú 1,95 m vyhlbili do mohutnej sutinovej vrstvy, ktorá vznikla počas prestavieb hradu v 70. rokoch 19. stor. Do obdobia pred touto prestavbou kladieme kompaktnú hlinitú vrstvu s tvrdým udupaným povrchom. Predpokladáme, že ide o historickú niveletu terénu pred spomenutou prestavbou.

Po jej rozobratí sa zachytili vo veľkej časti plochy výrazné pevné sutinové vrstvy s obsahom malty a fragmentov tehál. Pod nimi ležali zvyšky asanovanej stavby. Zachovalo sa z nej základové zmiešané murivo a zvyšky spodnej časti nadzemného muriva obvodovej steny k40 (obr. 3: 1), orientovanej rovnobežne so západnou obvodovou hradbou (t. j. v smere S – J) a s ňou súčasne postavená priečka k28 (obr. 3: 1), orientovaná v smere V – Z. Rozšírené základové murivá, liate do základovej ryhy boli široké 1–1,2 m. Nadzemná časť, vymurovaná z tehál, bola široká 0,9 m. V obvodovej stene sa po oboch stranách priečky zachovali dve niky široké 1,1 m a hlboké 0,55 m. V priečke pri styku s obvodovým murivom bol otvor pre dvere. Tie mali šikmú západnú špaletu, rovnú východnú špaletu a kamenný prah. Stavba bola pôvodne pristavaná k južnému opevneniu nádvorja a od neho pokračovala severným smerom. V oboch miestnostiach bola tehlová dlažba. V južnej ležiacej miestnosti bola vyhotovená z tehál ukladaných na hranu v klasovitom vzore k27 (obr. 3: 1). V severnej miestnosti ju porušoval mladší výkop k46 (obr. 3: 1). Zachovaná časť bola tvorená z tehál ukladaných na plochu a mala klasovitý vzor s obvodovou paspartou k37 (obr. 3: 1). Podlaha, murivo priečky aj príľahlá časť južnej hradby boli staticky narušené. Prejavilo sa to výraznou prasklinou nielen stavebných objektov, ale aj podložínych vrstiev. Táto statická porucha sa zistila aj v sonde 1/1993 (*Bednár 1995*, 31, 32) umiestnenej približne v strede úseku medzi palácom a južným opevnením. S veľkou mierou pravdepodobnosti zapríčinila aj zánik objektu.

Stavba vznikla po výstavbe južnej hradby, resp. jednej z jej mladších fáz, teda niekedy v závere 16., resp. v prvej polovici 17. stor. Zo stratigrafickej situácie zistenej v rokoch 1993 a 2003–2004 je zrejmé, že išlo o objekt starší ako príľahlá hospodárska budova. Z pôdorysu hradu, ktorý zachytáva situáciu okolo roku 1664 (*Bednár/Šimkovic 2011*, obr. na str. 158), je zrejme, že pri opevnení v tom čase už žiadna budova, s ktorou by bolo možné stotožniť skúmané murivá, nestála. Museli ju asanovať najneskôr pred rokom 1663.

Do druhej polovice 16. stor., do obdobia po výstavbe staršej fázy južnej hradby kladieme aj sutinové a hlinité vrstvy a hnojovú jamu, ktoré sa preskúmali pod podlahou stavby. Už v sonde 2 v roku 1993 sa tu zistil náznak žlabovitého objektu zahĺbeného do hlinitých vrstiev pod podlahou stavby k51. Jeho pokračovanie severným smerom sa zistilo aj na ploche skúmanej v tomto roku (obr. 3: 2), pričom severne od priečky sa odkryli v žlabe tri kolové jamy k71–73 (obr. 3: 2). Ide teda o zvyšok rozsiahlejšej kolovej konštrukcie, prechádzajúcej približne rovnobežne so západným obvodovým opevnením hradu. Rovnako ako vrstvy pod ňou vznikla už v čase po zániku palisádového opevnenia a výstavbe južnej murovanej

hradby v druhej polovici 16. stor., po roku 1562. Výskum plochy sa ukončil v úrovni založenia sanačných konštrukcií v nivelete 186 m n. m (v hĺbke 4,1 m od dnešnej úrovne nádvorja)

c) *Námestie Jána Pavla II – parcely č. 32/1 a 33, Objekt služieb turistom*

V roku 2014 sa ukončil výskum plochy pod Objekt služieb turistom vo východnej časti Námestia Jána Pavla II. Plocha sa začala skúmať v roku 2012 (*Bednár/Ruttkay/Žaár 2017*) a výskum pokračoval aj v minulom roku. V tejto sezóne sa doskúmala vonkajšia priekopa hradu. Potvrdilo sa, že mala takmer zvislú kontraskarpovú stenu. Na východnej strane, priliehajúcej k staršiemu obvodovému opevneniu prechádzala do šikmej zaoblenej steny. Z charakteru zásypu priekopy bolo zrejmé, že k jej zaplneniu došlo v dvoch etapách. V staršej etape postupne vznikol takmer homogénny hlinitý zásyp so šikmým povrchom, pokrývajúci povrch stien a skalného podlažia. Ten vznikol postupnou eróziou stien počas existencie priekopy. V druhej mladšej etape v **40.–50-tych rokoch 20. stor. došlo k jednorazovému zasypaniu** priekopy a vyrovnaníu terénu navážkami stavebnej sutiny a odpadkov.

Na severnej (severovýchodnej) strane priekopy sa odkrylo pokračovanie mladšieho muriva (M2), pristavaného k vnútornému lícu románskej hradby. Murivo z lomového kameňa, široké 1,9–2 m prebiehalo od obvodovej hradby severozápadným smerom. Rámcovo ho datujeme do vrcholného stredoveku až včasného novoveku, do obdobia pred výstavbou priekopy a južnej línie opevnenia. Jeho funkcia a presnejšie datovanie nie sú zatiaľ objasnené.

Južne od priekopy sa zachytilo mohutné súvrstvie spraše, hliny a kamenistých vrstiev. Ich mocnosť stúpala južným a západným smerom a v jej juhozápadnej časti dosahovali celkovú mocnosť 2–3 m. Okrem početných črepov pravekej keramiky sa v nej sporadicky vyskytovali aj novoveké črepy. Toto súvrstvie interpretujeme ako násyp, ktorý vznikol pri kopaní vonkajšej priekopy južného bastiónového opevnenia hradu, pravdepodobne v závere 15., resp. priebehu 16., stor.

Pod ním sa vypreparoval povrch terénu v čase výstavby priekopy v druhej polovici 15. stor., prípadne na začiatku 16. stor. V zachovanom, priekopou neporušenom úseku klesal povrch terénu pomerne prudko južným smerom. V smere kolmom na smer obvodovej hradby (t. j. v smere SV – JZ) terén mierne stúpala k vnútornému lícu stredovekej obvodovej hradby a vytváral tu približne 5–7 m široký násyp. Na jeho korune sa medzi 2–4 oporným pilierom (poradie od severu) románskej hrady vo vzdialenosti 0,3–0,7 m a 0,7–1,2 m zachytili dva žlabovité výkopy s negatívmi po spráchnivených koloch. Nepochybne ide o zvyšky palisádového opevnenia južnej časti hradného kopca, zachyteného na pôdoryse a vedute hradu z roku 1562 (*Bednár/Šimkovic 2011*). Vo viacerých prípadoch sa dala pozorovať situácia, že vonkajší palisádový žlab (žlab v severnom úseku ležiaci na vonkajšej strane) bol mladší ako vnútorný, čo svedčí o prestavbe opevnenia v priebehu jeho existencie. Mladšie zásahy zničili severnú časť palisády v úseku medzi prvým a druhým pilierom a palisáda sa tu nezistila, preto nebolo možné jednoznačne určiť, či palisáda existovala súčasne s priekopou, alebo priekopa vznikla až po zániku palisádového opevnenia, pri neskoršej renesančnej prestavbe opevnenia.

Do neskorého a vrcholného stredoveku, do obdobia pred stratou funkcie opevnenia kladieme skupinu objektov zahĺbených do sprašového podlažia v západnej časti plochy. Išlo spravidla o rôzne typy zásobných jám, často vo vzájomnej superpozícii. Tie viac menej zničili staršie stredoveké a praveké vrstvy a objekty. Hustá koncentrácia jám v tejto časti kopca pravdepodobne zničila aj predpokladané zvyšky valových opevnení z 9.–11. stor. Do 12.–13. stor. kladieme na základe stratigrafickej polohy aj zvyšky kupolovej pece, zapustenej do vyrovnávajúcej navážky pri románskom opevnení. Do tejto navážky boli uložené aj dva hroby nedospelých jedincov. Išlo o hroby mimo plochy cintorína, ktorý existoval pri kostole sv. Emeráma.

V priebehu výskumu sa odkryl a vypreparoval celý priebeh hradby, vrátane jej napojenia na úsek pod nárožím juhovýchodného bastiónu. Odkryl sa úsek dlhý 28,5 m so štyrmi opornými piliermi na vnútornej strane. Väčšia časť hradby mala vonkajšie líce porušené pri stavbe barokového opevnenia. Zachované vonkajšie líce sa zachytilo iba v krátkom úseku medzi druhým a tretím pilierom. Tu dosahovalo opevnenie šírku 2,8 m. Hradba sa zachovala vo výške až 4 m. Z terénnej situácie v tejto časti kopca je zrejmé, že ju založili nižšie pod hranou svahu na mieste už erodovaného, alebo odstráneného komorového valu III. Mala pomerne plytký stupňovitý základ, zužujúci sa z vnútornej strany. Výrazný výškový rozdiel medzi úrovňou terénu pri hradbe a hranou svahu, na ktorej stáli zvyšky komorového valu III vyrovnali mohutnou navážkou, ktorá dosahovala pri hradbe mocnosť 2–3 m. V nej výrazne dominoval tmavošedý íl, v ktorom sa vyskytovalo veľké množstvo drevených brvien. Zloženie tejto navážky ju dovoľuje predpokladať, že vznikla splanírovaním telesa komorového valu III, po výstavbe románskej murovanej hradby na prelome 11. a 12. stor. (*Bednár/Samuel 2001, 325 nn.*).

Z komorového valu III z polovice 11. stor. sa zachovala iba nepatrná časť v strede skúmanej plochy. Išlo o časť dvoch radov komôr so zachovanou jednou deliacou stenou, ktorá stála na svahu. Val úplne chýbal na ploche západne od svahu. Predpokladáme, že rovnako ako starší val I, datovaný do druhej polovice 9. stor., bol zničený planírovaním po stavbe románskej hradby a mladšími zahĺbenými objektami.

Staršie objekty a hroby sa zachovali iba pod zachovaným zvyškom komorového valu III na severo-východnom svahu kopca. Tu sa podarilo v rokoch 2012–2014 preskúmať päť hrobov z včasného stredoveku. V dvoch z nich sa našli dve nádoby a v jednom železný nožík. Oba hroby rámcovo kladieme do 9.–10. stor. Pod jedným z hrobov v juhovýchodnej časti plochy sa našla zásobná jama z neskorkej doby laténskej a pod ďalším v strednej časti plochy časť jamy, obsahujúcej keramiku železovskej skupiny. Okrem toho sa nielen v mladších vrstvách, ale aj v zásypoch objektov, zahĺbených do sprašového podlažia v západnej časti plochy našlo veľké množstvo keramiky maďarovskej kultúry. Nevylučujeme, že do tohto obdobia patria aj torzá niektorých objektov porušených mladšími zásahmi v tejto časti plochy.

Okrem stavebnej jamy sme sledovali aj výkopy pre inžinierske siete pre Objekt služieb turistom (vodovod, kanalizácia a ryha pre elektrický kábel). V ryhe pre elektrický kábel sa v blízkosti mostu do hradu, v mieste, kde vystupovala kontraskarpa priekopy, zachytila časť objektu s väčším fragmentom hlinenej nádoby maďarovskej kultúry. V ostatných častiach ryhy bola ryha vyhlbená do zásypu priekopy, resp. do vrstiev novovekých navážok pred priekopou.

V kanalizačnej a vodovodnej ryhe, ktoré išli rovnobežne pri oplotení parcely 34 (areál Krajského pamiatkového úradu v Nitre), sa približne v strede dĺžky parcely zachytilo dve kamenné základové murivá široké 0,6 m, spájané vápennou maltou. Boli na vonkajšej strane liate do výkopu a na vnútornej strane lícované. Vzdialenosť medzi murivami bola cca 5,9–6 m. Ide o základ podpivničeného domu, orientovaného približne v smere V – Z. Základy a suterén domu porušovali staršie stredoveké a praveké vrstvy. Suterén vyplňal zásyp s veľkým podielom stavebnej sutiny. Podlaha suterénu sa nezachytila. Objekt datujeme do vrcholného až neskorého stredoveku, pravdepodobne do obdobia pred rozsiahlou asanáciou zástavby na svahu pred južným opevnením v druhej polovici 15., resp. v prvej polovici 16. stor.

V južnej časti kanalizačnej ryhy pri opornom múre medzi svahom (parcely 32/7) a terasou pred KPÚ (parcely 44) sa zistil v ryhe tesne nad oporným múrom porušený kostrový hrob nedospelého jedinca (dolné končatiny) orientovaného v smere S – J. Neobsahoval žiadne milodary. Porušoval vrstvy, ktoré na základe ojedinelých nálezov a štruktúry datujeme do staršej doby bronzovej. Preto predpokladáme, že môže ísť o včasnostredoveký hrob.

Južne od oporného múrika sa zachytilo kamenné základové murivo juhovýchodného nárožia stavby pokračujúcej severným a západným smerom. Stavbu na základe polohy (nerešpektuje novovekú parceláciu) a stratigrafie kladieme do vrcholného až neskorého stredoveku a jej zánik kladieme najneskôr do prvej polovice 16. stor.

Výskum potvrdil, že táto časť hradného kopca bola osídlená v mladšej dobe kamennej, staršej dobe bronzovej a neskorkej dobe laténskej. Výskyt piatich včasnostredovekých hrobov na pomerne malej ploche neporušenej mladšími zásahmi naznačuje, že táto časť hradného kopca mohla byť v 9.–10. stor. využívaná ako pohrebisko. Absenciu zvyškov fortifikácie z 9. stor. pravdepodobne zapríčinili rozsiahle terénne úpravy po výstavbe románskej hradby a intenzívne využitie tejto plochy vo vrcholnom a neskorom stredoveku.

Literatúra

- Bednár 1995 – P. Bednár: Zisťovací výskum na južnom nádvorí Nitrianskeho hradu. *AVANS* 1993, 1995, 31–33.
 Bednár/Samuel 2001 – P. Bednár/M. Samuel: Entwicklung der Befestigung der Nitraer Burg im Jahrhundert. *Slovenská archeológia* 49, 2001, 301–345.
 Bednár/Šimkovic 2011 – P. Bednár/M. Šimkovic: Opevnenie Nitrianskeho hradu. In: *Kolíška kresťanstva na Slovensku. Nitriansky hrad a Katedrála sv. Emeráma v premenách času*. Nitra – Bratislava 2011, 134–161.
 Bednár/Ruttkey/Žaár 2017 – P. Bednár/M. Ruttkey/O. Žaár: Záchraný archeologický výskum na Námestí Jána Pavla II. v Nitre. *AVANS* 2012, 2017, 30, 31.

GRABUNGSFORTSETZUNG AUF DER BURG NITRA. Nitra, Altstadt (Bez. Nitra), Nationales Kulturdenkmal Burg Nitra, a) Souterrain des westlichen Flügels des Bischofspalastes; b) südlicher Hof vor dem Palast; Johannes-Paul-II.-Platz (Námestie Jána Pavla II.) archäologische Rettungsgrabung; a) Frühgeschichte, Mittelalter, Neuzeit; b) Neuzeit (16.–19. Jh.); c) Neolithikum, Želiezovce-Gruppe, Frühbronzezeit, Maďarovce-Kultur, Frühgeschichte, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

a) Souterrain des westlichen Flügels des Bischofspalastes

Im Zusammenhang mit der Erneuerung des westlichen Flügels des Bischofspalastes, setzte man mit der Vorsprungsrettungsgrabung fort. Sie war auf die Beglaubigung der Situation unter dem Treppenhaus, das aus dem Keller ins Erdgeschoss führt und der Situation im nördlichen, höher platzierten Keller (Abb. 2), gezielt. Die gewonnenen Kenntnisse ermöglichen wenigstens teilweise die Gestalt des romanischen Palastes auf der Burg Nitra zu rekonstruieren. Es handelte sich um einen rechteckigen Bau, dessen längere Achse parallel mit der Befestigung verlief. Das Mauerwerk wurde in die Aufschüttung des Kammerwalls eingelegt. Bei seiner Einlegung kam es zur Entfernung eines älteren Mauerwerkteils, wahrscheinlich die romanische gemauerte Wehrmauer aus der Wende des 11. und 12. Jhs. und ihr unterer Teil wurde als Basis für die westliche Wand genutzt. In der ursprünglichen Wehrmauer wurden mindestens zwei gleich große Fenster errichtet, mit leicht enger werdenden Leibungen und halbkreisigem, aus Ziegeln ausgemauertem Fensterbogen. Außer der westlichen, wurden auch die nördliche und ein Teil der östlichen Wand identifiziert. Die Lage der südlichen Wand wurde nicht festgestellt. Wir nehmen an, dass sie unter dem südlichen Trakt des Renaissancepalastes verlief. Ein relativ umfangreicher Raum mit inneren Ausmaßen 13 x 6,10 m war vermutlich durch, in der längeren Achse platzierten Pfeiler gegliedert, welche halbbogige Gewölbestreifen stützten, die parallel mit der nördlichen Wand verliefen. Den Bau des Palastes datieren wir ins 12. Jh.

b) Der südliche Hof vor dem Palast

Grabung während der Trocknung der westlichen Wand des Wirtschaftsgebäudes im südlichen Hof (heutige Diözesanmuseum), im südwestlichen Teil des südlichen Hofes. Es wurde eine Terrainnivellette vor dem Burgumbau in den 70. Jahren des 19. Jhs. festgehalten. Unter ihr und unter massiven Schuttschichten befanden sich Reste eines assanierten Baus, der zur westlichen Mauer k40 (Abb. 3: 1), welche parallel mit der westlichen Umfangsmauer verlief, angebaut wurde. Zusammen mit dem Bau baute man auch die O – W orientierte Trennwand k28 (Abb. 3: 1). In der Trennwand, im Kontaktpunkt mit der Umfangsmauer, befand sich eine Türöffnung. Der Boden in beiden Räumen war mit Ziegelsteinen ausgelegt. Der Bau entstand nach dem Aufbau der südlichen Mauer, irgendwann am Ende des 16., bzw. in der ersten Hälfte des 17. Jhs. In die zweite Hälfte des 16. Jhs. datieren wir auch die Schutt- und Lehmschichten, eine Mistgrube und ein, in Lehmschichten unter dem Boden des Baus k51 eingetieftes Grabenobjekt. Seine Fortsetzung in die nördliche Richtung wurde auch bei der, im Jahr 2014 erforschten Fläche festgestellt (Abb. 3: 2), wobei nördlich von der Trennwand drei Pfostengruben k71-73 (Abb. 3: 2) aufgedeckt wurden. Es handelt sich daher um den Rest einer umfangreichen Pfostenkonstruktion, die ungefähr parallel mit der westlichen Umfangsbefestigung der Burg verläuft. Wie die Schichten unter ihr zeigen, entstand sie in der Zeit nach dem Untergang der Palisadenbefestigung und nach Aufbau der südlichen Mauer in der zweiten Hälfte des 16. Jhs., nach dem Jahr 1562. Die Grabung auf dieser Fläche wurde auf dem Anlegungsniveau der Sanierungskonstruktionen in der Nivellette 186 m ü. M. (in der Tiefe von 4,1 m vom heutigen Hofniveau) abgeschlossen.

c) Der Johannes-Paul-II.-Platz – Parzellen Nr. 32/1 und 33, Touristenzentrum

Im Jahr 2014 wurde eine Grabung auf der Fläche unter dem Touristenzentrum im östlichen Teil des Johannes-Paul-II.-Platzes durchgeführt. Man schloss die Forschung des äußeren Burggrabens ab, der in zwei Phasen verschüttet wurde: zum Teil während seiner Existenz und in den 40-er – 50-er Jahren des 20. Jhs. Auf der nördlichen Seite des Grabens wurde ein Mauerwerk aufgedeckt, das zur Innenseite der romanischen Mauer angebaut wurde, in der Zeit vor dem Bau des Grabens und der südlichen Linie der Befestigung. Seine Funktion und genauere Datierung sind bis heute nicht aufgeklärt worden. Unter der massiven Schichtenfolge, aus der Zeit der Vertiefung des Grabens am Ende des 15.–16. Jhs., wurde in der Zeit des Grabenbaus die Terrainoberfläche präpariert. Unter der Schichtenfolge wurden zwischen den zweiten bis vierten Stützpfeilern zwei Rinnenaushube mit vermorschten Pfosten festgehalten. Es handelt sich um Reste einer Palisadenbefestigung im südlichen Teil des Burghügels, die auf dem Grundriss und einer Vedute der Burg aus dem Jahr 1562 festgehalten wurde. Ins Spät- und Hochmittelalter, in die Zeit vor Funktionsverlust der Befestigung, datieren wir die Gruppe von, in den Lössuntergrund eingetieften Objekten im westlichen Bereich der Fläche. Diese zerstörten vor allem die älteren mittelalterlichen und urzeitlichen Schichten und Objekte, so wie die vorausgesetzten Walanlagereste aus dem 9.–11. Jh. Ins 12.–13. Jh. datieren wir aufgrund der stratigraphischen Lage auch Reste eines Kuppelofens, der in die ausgleichende Aufschüttung bei der romanischen Befestigung eingesenkt wurde und zwei Gräber minderjähriger Individuen. Es handelt sich um Gräber außerhalb des Friedhofes, der sich neben der Kirche des hl. Emmeram befand. Im Jahr 2014 wurde der ganze Verlauf der Mauer, einschließlich ihres Anknüpfungspunktes unter der Ecke der südöstlichen Bastion aufgedeckt und präpariert. Ein geringer Rest des Kammerwalls III aus der Hälfte des 11. Jhs. hat sich nur in der Mitte der erforschten Fläche erhalten. Es handelt sich um ein Teil

von zwei Reihen von Kammern mit einer erhaltenen Trennwand. Ältere Objekte und Gräber stellte man nur unter dem erhaltenen Rest des Kammerwalls III im Nordosten des Berghangs fest (fünf Gräber aus dem 9.–10. Jh., Vorratsgrube aus der späten Latènezeit und ein Teil der Grube der Želiezovce-Gruppe). In den Aushüben für unterirdische Versorgungsnetze wurde ein Teil eines Objekts der Maďarovce-Kultur, ein Teil eines unterkellerten mittelalterlichen Hauses, eine beschädigte (frühmittelalterliche?) Grabgrube eines minderjährigen Individuums und ein Teil der steinernen Grundmauer der südöstlichen Ecke des mittelalterlichen Baus festgehalten.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V NITRE NA SAMOVEJ ULICI⁴

Peter Bednár – Peter Debnár

Nitra, časť Staré Mesto (okr. Nitra), hradný vrch, Samova ulica 20, záchranný výskum, staršia doba bronzová, maďarovská kultúra, doba laténska, stredovek (9.–15. stor.), novovek (16.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Skúmaná plocha leží v juhovýchodnej časti hradného kopca na Samovej ulici 20. Na prelome 80-tych a 90-tych rokov minulého storočia na parcele asanovali staršiu zástavbu. V čase výskumu bola zachovaná suterénna časť domu na západnej strane parcely. Pod asanovanou budovou sa nachádzali pivničné priestory nerešpektujúce hranice asanovanej budovy. Výskum mal charakter predstihového záchranného výskumu v súvislosti s pripravovanou zástavbou parcely.

Na začiatku výskumu bola odstránená vrstva stavebnej sutiny, ktorá vznikla po asanácii zástavby v 90-tych rokoch 20. stor. Následne pokračoval výskum v rámci sektorovej siete (pôvodne 3 x 3 m s prípadným prispôbeným posunom blokov, kvôli profilom). Počiatočný bod sektorovej siete sa nachádzal v severovýchodnom rohu skúmanej plochy. Celková plocha parcely bola 741 m², z toho sa preskúmalo 312 m². Dnešný terén mal mierny sklon juhovýchodným smerom, pričom najvyššia niveleta parcely (157 m n. m.) bola v severozápadnom rohu a v južnej časti parcely dosahovala niveleta terénu niveletu založenia pripravovanej stavby (154,7 m n. m.). Plocha bola poznamenaná intenzívnou zástavbou v stredoveku a novoveku. Stopy staršieho osídlenia sa zachytili iba v severovýchodnej časti plochy. V tejto časti sa podarilo zachytiť torzá troch porušených pravekých objektov. Z včasného stredoveku (9.–10. stor.) sa tu preskúmali dve zásobné jamy, časti dvoch ďalších jám a včasnostredovekého hrobu, orientovaného v smere SSZ – JJV. V hrobe bol zdobený kostený ihelník, ktorý datujeme do 9.–10. stor. Pod hrobom sa bol objekt porušený novovekým zásahom, v ktorom sa nachádzali neanatomicky uložené ostatky minimálne troch jedincov. V zásype dominovala keramika z obdobia maďarovskej kultúry, ale na základe niekoľkých laténskych črepov ju môžeme datovať až do doby laténskej. Predpokladáme, že ľudské kosti, spolu s keramikou z doby bronzovej sa sem dostali sekundárne.

Do vrcholného stredoveku a včasného novoveku kladieme dve kupolové pece v severovýchodnej časti plochy. Jedna pec, ležiaca v sektore B2 ležala v polohe pod vrstvou spálenej deštrukcie z drevohlinitkej stavby a datujeme ju do vrcholného stredoveku. Druhá pec, v sektore B1, uvedenú deštrukčnú vrstvu a pochádza zo 16. stor.

Na takmer celej severnej polovici skúmanej parcely, kde sa podarilo dostať pod úroveň vrstiev zo 17.–20. stor. sa zistila vrstva prepálenej deštrukcie z hlinenej stavby. Jej koncentrácia bola zvlášť výrazná v strede a v západnej časti plochy. Po jej odstránení sa pozdĺž zachovanej časti asanovaného domu zachytila časť prepálenej hlinenej podlahy, kamennej podmurovky východnej steny budovy a viacero spálených drevených stavebných prvkov požiarom zničenej stavby. Vznik tejto stavby na základe nálezov keramiky datujeme najskôr do 15. stor. a dobu jej zániku do prvej polovice 16. stor. V nájdených zvyškoch budovy sa rozpoznalo viacero stavebných prvkov, na základe ktorých je možné povedať, že išlo o dom s hrazdenou konštrukciou stien. Okrem vodorovného trámu, ležiaceho na nasucho kladenej kamennej podmurovke, sa tu našli zvyšky zvislých drevených trámov spojených s vodorovným. Hrazdenú konštrukciu stien dokladá aj väčšie množstvo mazanice s odtlačkami drevených trámov a prúti a zuhoľnatené zvyšky prúteného výpletu stien. Niektoré kusy mazanice mali na povrchu stopy vápeného náteru.

⁴ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0175/16 a prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

Rezmi (obr. 1) sa zistilo, že k stavbe patrila aj jadro už spomenutej zachovanej pivnice. Pôdorysne nerešpektuje mladšiu budovu, asanovanú v 90-tych rokoch 20. stor. a vybieha mimo línie jej základov východným smerom. Počas výskumu sa podarilo zistiť že pivnica rešpektuje nasucho kladenú kamennú podmurovku. Pivnica na základe prvej obhliadky bola dvojpriestorová a vstupovalo sa do nej rampovým šijovým vstupom z juhovýchodného smeru.

Do vrstvy sutiny z požiarom zničeného hrazdeného domu z druhej polovice 15.–16. stor. boli zapustené základy staršej časti novovekej zástavby parcely v severnej, resp. severozápadnej časti parcely. Táto najstaršia časť domu bola postavená na základoch so statickými pásmi, vymurovanými z tehál. Nerešpektovala pôdorys staršieho suterénu, ktorý nezasypali, ale druhotne využili v novej zástavbe. Výstavbu tejto časti budovy rámcovo datujeme do začiatku 17. stor. Neskôr, v priebehu 18.–19. stor. dom v dvoch stavebných fázach predĺžili južným smerom a vybudovali na celú šírku parcely uličné severné krídlo a východné krídlo. To na rozdiel od západného a severného, ktoré postavili na kamenných maltou spájaných základoch, stavali na základoch spájaných hlinou. Do uličného severného krídla bol sekundárne vybudovaný tehlový plášť kruhovej studne. Primárny otvor vo východnej stene staršej pivnice z 15.–16. stor. vedúci do nižšej časti studne naznačuje, že môže ísť o mladšiu úpravu staršej studne.

Od studne juhovýchodným smerom prebiehal tehlovo-kamenný žlab napájajúci sa do žumpy s tehlovou klenbou a kamenným obvodovým murivom. Jej výstavbu kladieme na podľa kolkov na tehľách použitých pri výstavbe klenby (kolok CN) do záveru 18. až 19. stor. Pri severovýchodnom a východnom okraji parcely boli zachytené zbytky zástavby tohto priestoru, ktoré vznikli pravdepodobne v 19. stor. a boli asanované v priebehu 20. stor. Boli veľmi plytko založené a základy spájala spravidla hlinená malta. Pravdepodobne išlo o objekty hospodárskeho charakteru. V južnej časti plochy bol zachytený zbytok tehlového chodníka tvaru „T“. Počas jeho začisťovania bola objavená minca s vročením 1812. V južnej časti bola taktiež objavená kanalizačná šachta s tehlovou klenbou. Tieto stavebné objekty predstavujú najmladšie identifikované stavebné úpravy parcely.

Napriek fragmentárnosti poznatkov, poznačenej na jednej strane obmedzenými možnosťami výskumu a na druhej strane výraznými novovekými úpravami, sa tu podarilo potvrdiť osídlenie južnej časti kopca v praveku a včasnóm stredoveku (obr. 1). Významným poznatkom je objav hrazdeného domu z 15.–16. stor., ktorý rešpektuje hranice a orientáciu parcely. Okrem toho, že ide o prvý spoľahlivý doklad použitia hrazdenej konštrukcie stien na hradnom kopci v Nitre, je aj prvým dokladom, naznačujúcim dotvorenie dnešnej parcelácie najneskôr v druhej polovici 15., resp. na začiatku 16. stor.

ARCHÄOLOGISCHE RETTUNGSGRABUNG AUF DER STRASSE SAMOVA IN NITRA. Nitra, Teil Staré Mesto (Bez. Nitra), hradný vrch (Burghügel), Straße Samova 20, Rettungsgrabung, Frühbronzezeit, Maďarovce-Klutar, Latènezeit, Mittelalter (9.–15. Jh.), Neuzeit (16.–20. Jh.). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Vorsprungsrettungsgrabung auf der Fläche im südöstlichen Teil von Burghügel (Abb. 1). Von der Gesamtfläche 741 m² wurden 312 m² erforscht. Das Terrain neigte leicht in die südöstliche Richtung, wobei im südlichen Teil der Parzelle erreichte die Terrainnellette die Nivelle für den vorbereiteten Bau. Spuren einer älteren Siedlung wurden nur im nordöstlichen Flächenteil erfasst. Es wurden Torsos von drei beschädigten urzeitigen Objekten erforscht. Aus dem frühen Mittelalter (9.–10. Jh.) wurden hier zwei Vorofengruben, Teile von zwei anderen Gruben und ein frühmittelalterliches Grab erforscht. Unter dem Grab befand sich ein Objekt aus der Latènezeit, in welchem sich unanatomisch gelegte Überreste von mindestens drei Individuen befanden. Ins Hochmittelalter und in die frühe Neuzeit datieren wir zwei Kuppelöfen im nordöstlichen Flächenteil. Der bedeutendste Fund war ein Teil eines Hauses mit einer Fachwerk-Konstruktion (Fußboden, steinerne Untermauerung und Reste verbrannter Holzkonstruktionen), datiert ins 15.–erste Hälfte des 16. Jhs. Zu diesem Bau gehörte auch ein erhaltener Kellerkern.

Den Bau des ältesten Hausteils, der bis zum Ende des 20. Jhs. existierte, datieren wir in den Anfang des 17. Jhs. Seinen Ausbau und Bau von Wirtschaftsobjekten auf der östlichen Hofseite schätzen wir ins 18.–19. Jh. Zu seinen Bestandteilen gehörten auch ein Brunnen und eine Senkgrube. Diese Bauobjekte stellen die jüngsten identifizierten Bauveränderungen der Parzelle dar.

VÝSKUM V ZÁPADNOM KRÍDLE KLÁŠTORA BENEDIKTÍNŮV V HRONSKOM BEŇADIKU⁵

Peter Bednár – Peter Gábor

Hronský Beňadik (okr. Žarnovica), kláštor Benediktínov – západné krídlo, záchranný výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Záchranný archeologický výskum v predchádzajúcej sezóne sa realizoval v súvislosti s pripravovanou rekonštrukciou a obnovou sýpky – západného krídla kláštora. Jeho dnešná podoba sa datuje do roku 1752, kedy boli na existujúce masívne múry renesančnej pevnosti postavené ďalšie podlažia.

Výskum prebiehal vo dvoch etapách. V prvej sa urobil v tesnej blízkosti sýpky na hospodárskom a rajscom dvore geofyzikálny prieskum. Interiér sýpky nebol kvôli množstvu klincov nachádzajúcich sa v drevenej podlahe skúmaný. Prieskum nezistil žiadne výraznejšie anomálie s výnimkou recentných inžinierskych sietí a zásahov. Na hospodárskom dvore bola podchytená iba jedna anomália nachádzajúca sa v blízkosti vstupných dverí do sýpky. Z toho dôvodu sa v tomto priestore vytýčila sonda 1 (neskorším výskumom sa ukázalo, že išlo pravdepodobne o sondu z archeologického výskumu A. Habovštiaka a Š. Holčíka zo SNM Bratislava). V rajscom dvore sa prieskum sústredil len na úzky pás v tesnej blízkosti východného múru sýpky, pretože priebeh merania a následne aj celkové vyhodnotenie ovplyvňovali inžinierske siete a plynovod. V druhej etape prebiehal samotný archeologický výskum, vykonávaný sondážnou metódou v exteriéri aj interiéri západného krídla kláštora.

Hospodársky dvor leží západne od sýpky. Výskum v tomto priestore mal overiť historické nivelety terénu a podlažia a výskyt archeologických situácií. Bolo tu vytýčených päť sond 1, 2, 3, 8 a 9 (obr. 4: 1).

Výskumom sa v sondách 1 a 9 zachytili sondy z predchádzajúcich výskumov z druhej polovice 20. stor. (Habovštiak 1975). Okrem toho sa vo všetkých sondách zistila planírka a úprava terénu v 20., prípadne 70-tych rokoch 20. stor. a výrazná navážka, ktorá vznikla po výstavbe západnej exteriérovej steny sýpky v 17. stor. a prekryvala spodnú časť omietnutého nadzemného muriva steny. V sonde 8 bola táto vrstva porušená mladšou novovekou vápennou jamou, datovanou do 18.–19. stor. Vrstva planírky ležala nad ďalšou úrovňou terénu, porušenou výkopom pre základovú ryhu steny. Na povrchu tejto nivelety sa objavovali v sondách 1 a 3 zhľuky svetlej žltej a žltohnedej spraše, niekedy so stopami popola a prepálenia. Ide pravdepodobne o deštrukciu drevohlinitých stavieb. V sondách 3 a 8 sa zistili aj fragmenty dlaždenia tejto nivelety, pozostávajúce z veľkých opracovaných kameňov (sonda 3) a z malých okruhliakov (sonda 8).

So spomenutou dlažbou v sonde 8 je súčasný murovaný objekt. Jeho vonkajšie obrysy mali nepravidelný pôdorys, resp. zasahovali mimo skúmanú plochu. Vnútna časť bola približne kruhová s priemerom cca 90–100 cm a hĺbkou 60–80 cm. Jeho dno tvorilo priepustné neupravené podlažie z pemzového tufu. Funkcia objektu nie je zatiaľ interpretovaná. Na základe stratigrafickej polohy ho datujeme do 14.–15. stor. Objekt a fragmenty dlažby, spolu s tenkou hlinitou vrstvou pod dlažbou predstavujú najstaršie zistené nálezové situácie na hospodárskom dvore.

Skalné podlažie tvorené pemzovým tufom a andezitom vystupovalo najvyššie v strede dĺžky sýpky a hospodárskeho dvora. Najbližšie pri povrchu sa podlažie nachádzalo v sonde 2. Z tohto priestoru sa podlažie znižuje severovýchodným i juhovýchodným smerom.

V interiéri sýpky sa overovala nálezová situácia vrátane overenia možných väzieb na niektoré nálezy zistené stavebno-historickým a umelecko-historickým výskumom. Celkovo bolo vytýčených sedem sond, z toho štyri ležali v sýpke (sondy 4–7) a tri (sondy 10–12) v krížovej chodbe. Sondami 4, 5 a 12 sa overovala situácia v mieste predpokladaného južného ukončenia stredovekého západného krídla, sondami 6, 7 a 10 pri jeho napojení na severné tzv. opátske krídlo kláštora a sondou 11 sa overovala situácia v strede chodby kláštora.

S výnimkou sondy 4 sa vo väčšine sond sa aspoň fragmentárne zachytilo skalné podlažie a pôvodný hlinitý kryt skaly, klesajúce južným, resp. juhovýchodným smerom. V sondách 4, 5 a 12 sa potvrdilo ukončenie západného krídla neskorostredovekého muriva východnej steny západného krídla v priestore, kde sa stýka obvodová stena s pilierom a priečkou v interiéri sýpky (obr. 4). V tomto priestore sa stretávalo viacero starších murív. Ich priebeh úplne nerešpektoval priebeh stojaceho nadzemného mu-

⁵ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 02/0143/18 a prostredníctvom aktivity 2.1 (Výbudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

riva. Pravdepodobne najstaršie murivo tvorilo základ severnej časti steny prechádzajúcej medzi sýpkou a chodbou (obr. 4: 2M1). K nemu bolo pristavané murivo M2, prechádzajúce naprieč chodbou V – Z smerom. Z južnej strany k ním pristavali ďalšie murivo M3, ktoré nebolo plne rešpektované mladším nadzemným murivom, ale mierne vybiehalo juhovýchodným smerom. Pravdepodobne súčasné s ním bolo murivo prebiehajúce východo-západným smerom v interiéri sýpky (obr. 4: 2M4). Porušovala ho obvodová V stena sýpky a mladší zásah na južnej strane sondy. Nepočítané a nevýrazné nálezy z vrstiev nedovoľujú spoľahlivo datovať výstavbu týchto murív. Na základe stratigrafie a polohy voči nadzemným murivám ich rámcovo datujeme do obdobia druhej polovice 14.–15. stor. Do neskoršieho obdobia, do 16.–17. stor. kladieme prestavbu južnej časti V steny (M5), prístavbu oporného piliera na jej vnútornej strane (M6) a následnú výstavbu priečky (M7) v interiéri sýpky. Okrem zistenia zložitého stavebno-historického vývoja v tejto časti západného krídla sa zistilo, že úroveň terénu na východnej strane bola v čase výstavby starších murív o minimálne meter vyššie ako terén v západnej časti, dnešnom interiéri sýpky. Tu sa v sonde 5 podarilo zachytiť dve štrkom a maltou upravené nivelety súčasné s najstarším murivom M1. Na rozdiel od toho, v sonde 12, sme zachytávali iba základové povrchy murív, resp. najnižšie nadzemné riadky a úroveň terénu na tejto strane sa výraznejšie nezmenila.

V centrálnej časti chodby západného krídla počas architektonicko historického výskumu bola objavená zamurovaná kľúčová strieľňa. Bola tu vytýčená sonda 11. V nej sa zachytila časť podlahy zo štvorcových keramických dlaždíc. Patrila do staršej fázy, do obdobia pred barokovou prestavbou západného krídla a výstavbou V steny chodby, ktorá dlažbu porušila. Zachovaná dlažba sa nerozoberala a výskum pokračoval iba v severnej polovici sondy. Tu bolo odkryté skalné podložie, prekryté čiernou hlinitou vrstvou bez nálezov. Nezískali sa žiadne nálezy, ktoré by umožnili datovať výstavbu steny medzi chodbou a sýpkou.

V severnej časti hospodárskej budovy boli pre overenie situácie pri zamurovaných vstupoch do opátskeho krídla a prejazdu do rajskeho dvora vytýčené sondy 6, 7 a 10. Vo všetkých troch ležalo skalné podložie prekryté pod 10–30 cm mocnou vrstvou recentnej navážky. V sonde 7 sa v strede sondy odkrylo staršie murivo (M8), prebiehajúce v smere S – J, ktoré ohraničovalo zo západnej strany jamu vysekanú do kompaktnéj skaly. Na východnej strane, pod stenou sýpky sa zistilo staršie murivo (M9) s výrazným vystupujúcim rizalitom. Líce muriva a rizalitu, zabiehajúceho pod barokový pilier klenby v rohu sýpky bolo omietnuté hrubou vápennou omietkou.

Torzo staršieho základového murivo, prebiehajúceho v smere V – Z sa zachytilo aj pri južnom okraji sondy 10. V zostávajúcej časti plochy sondy sa zachytila hlinitá vrstva bez nálezov, ležiaca na skalnom podloží. Torzovitá nálezová situácia v sondách 7 a 10 zatiaľ neumožňuje spoľahlivé datovanie a interpretáciu odkrytých murív. Predpokladáme, že ide o fragmenty gotickej zástavby kláštora zo 14.–15. stor.

Posledná sonda 13 bola vytýčená pri severnej obvodovej stene tzv. opátskeho krídla. Jej cieľom bolo overenie základových pomerov v tejto časti objektu. Na celej ploche sondy sa tu zachytili základové muriva stavby skúmanej už v 70-tych rokoch, ktorá bola súčasťou renesančnej zástavby areálu, postavenej pri prestavbe v druhej polovici 16. stor.

Výskum západného krídla kláštora benediktínov napriek svojej fragmentárnosti priniesol viaceré doklady o využití tohto priestoru už pred výstavbou sýpky v 14.–15. stor. i poznatky o možnej stavebnej podobe a rozsahu tejto časti kláštora. Potvrdil poznatky predchádzajúceho výskumu o zložitom stavebnom vývoji, reprezentovanom viacerými gotickými a renesančnými prestavbami. Zároveň ukázal na možnosti, ktoré budúci výskum tejto pamiatky poskytuje.

Literatúra

Habovštiak 1975 – A. Habovštiak: *Hronský Beňadik*. In.: Medzinárodný kongres slovanskej archeológie Bratislava 7.–14. september 1975. Nitra, Devín, Ducové, Hronský Beňadik, Pobeďim, Spišský Štvrtok, Liptovská Mara, Čífer-Pác. Nitra 1975.

GRABUNG IM WESTLICHEN FLÜGEL DES BENEDIKTINERKLOSTERS IN HRONSKÝ BEŇADIK. Hronský Beňadik (Bez. Žarnovica), Benediktinerkloster, westlicher Flügel, Rettungsgrabung, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Im letzten Jahr wurde eine archäologische Rettungsgrabung im Zusammenhang mit der vorbereiteten Rekonstruktion und Erneuerung des Speichers realisiert. Die geophysikalische Forschung auf dem Wirtschaftshof und Teile des Paradiesgartens zeigten keine markanten Anomalien auf, mit der Ausnahme der unterirdischen Versorgungsnetze. Auf dem Wirtschaftshof wurden fünf Schnitte festgelegt (Abb. 4: 1 A). In jedem wurde die Terrainnivelette aus der Zeit des Baus des westlichen Klosterflügels festgestellt. Unter der Bauebene hielt man wahrscheinlich eine

Destrukcia von Erdholzbauteilen fest. In den Schnitten 3 und 8 wurden auch Fragmente eines Steinpflasters aufgedeckt. Mit dem Pflaster im Schnitt 8 befand sich zugleich ein kreisförmiges gemauertes Objekt aus dem 14.–15. Jh. Im Innenraum des Speichers platzierte man sieben Schnitte. In den Schnitten 4, 5 und 12 bestätigte sich die Beendigung des westlichen Flügels, des spätmittelalterlichen Mauerwerks. In diesem Raum traf man auf mehrere ältere Mauerwerke aus der zweiten Hälfte des 14.–15. Jhs. (Abb. 4: 1b). Außer der Feststellung einer komplizierten bauhistorischen Entwicklung in diesem westlichen Flügelteil, hielt man im Interieur auch ein paar ältere Nivelletten mit Oberflächenbearbeitung fest. Im Gang wurde nur im Schnitt 11 ein Teil eines Renaissancefußbodens aus vier keramischen Fliesen erfasst. In der nördlichen Hälfte des Wirtschaftsgebäudes deckte man im Schnitt 7 ein älteres, in die Richtung N – S verlaufendes, Mauerwerk auf, das von der westlichen Seite, von einer, in kompaktem Felsen ausgehackten Grube, umzäunt war. Auf der westlichen Seite stellte man ein weiteres verputztes Mauerwerk mit markant heraus tretendem Risalit fest. Ein älteres, in Richtung O – W verlaufendes, Grundmauertorso wurde auch beim südlichen Rand des Schnitts 10 festgehalten. Wir nehmen an, dass es sich um Fragmente einer gotischen Bebauung des Klosters aus dem 14.–15. Jh. handelt. Bei der nördlichen Umfassungsmauer des sog. Abtflügels, deckte man im Schnitt 13 Grundmauern der Renaissancearealbebauung aus der zweiten Hälfte des 16. Jhs. auf. Die Grabung im westlichen Flügel des Benediktinerklosters erweiterte die Erkenntnisse über die mögliche Gestalt und Umfang dieses Klosterteils. Sie bestätigte Kenntnisse der vorherigen Grabung über die komplizierte Bauentwicklung, die mehrere Umbauungen im gotischen und Renaissancestil darstellen.

POKRAČOVANIE VÝSKUMU VINIANSKEHO HRADU

Peter Bednár⁶ – Stanislava Hlaváčová – Michal Šimkovič

Vinné (okr. Michalovce), NKP, Vinianský hrad, ÚZPF SR č. 102/1, 102/2, záchranný výskum, stredovek, novovek, 13.–20. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Archeologický a stavebno-historický výskum Vinianskeho hradu, vykonávaný v rámci jeho obnovy pokračoval aj v minuloročnej výskumnej sezóne. V priebehu výskumu bolo skúmaných dvadsaťdva sond. Poloha väčšiny z nich bola podmienená stavebnými prácami – vyplňaním kaverien, čistením suterénu paláca a prípravou projektovej dokumentácie na obnovu, resp. vyznačenie murív pod terénom a drenážou nádvoria hradu. Ich cieľom bolo okrem zistenia pevných murív aj overenie stratigrafických pomerov a dokumentácia nálezových situácií na lokalite, na miestach ohrozovaných, či poškodzovaných nevyhnutnými zemnými prácami. Okrem sond, ktorých realizácia bola podmienená stavebnými prácami, sa doskúmali sondy I, II a VIII z roku 2012 (Bednár/Hreha/Straková 2017). Sondy sa doskúmali v rozsahu, ktorý bol umožnený terénnou situáciou a snahou minimalizovať deštruktívne zásahy do zachovaných nájdených stavebných konštrukcií. Pre poznanie stavebnej podoby v 16.–17. stor. dôležité poznatky priniesli aj sondy XXIII, XXV, XXVII, XXXI, XXXII, XXXVI a XXXIV.

V sonde XXIII, umiestnenej na vonkajšej strane obvodovej hradby – v interiéri východnej bašty sa pri znižovaní sutinového zásypu odkryl jej juhovýchodný roh. V interiéri bašty, popri východnej stene sa odkryla koruna ďalšieho múru, previazaného so severnou stenou bašty. Múr bol široký približne 80 cm, na západnej strane starostlivo lícovaný a od východného obvodového múru bašty oddelený cca 30–40 cm širokým priestorom vyplneným stavebnou sutinou. Ide o primárne murivo bašty. Jeho funkcia zostala zatiaľ neobjasnená. Vynárajú sa dve hypotézy – mohlo ísť o konštrukčné spevnenie exponovanej východnej steny, alebo o šachtu prevetu. Odpoveď na túto otázku môže dať iba ďalší výskum.

Pri styku severnej steny južného paláca a východnej obvodovej hradby bola vytýčená sonda XXV. Jej cieľom bolo spresnenie priebehu a overenie stavu zachovania murív paláca. V sonde sa odkryla koruna a južné vnútorné líce steny širokej 80 cm, pristavanej k obvodovej hradbe, ktorá vystupovala z línie severnej steny južného paláca. Bola približne 3 m dlhá a prebiehala v smere V – Z, rôznobežne k severnej stene južného paláca. V stene pristavanej k hradbe sa na vnútornej strane dali pozorovať zvyšky odložených kamenných stupňov točitého schodiska, vyrobených z tufu. Zvyšky dvoch stupňov sa zistili aj v priestore medzi touto stenou a severnou stenou paláca. Je zrejme, že sa tu zachytila schodisková veža. Pri nároží tvorenom obvodovou stenou a priechkou paláca sa zachytila spodná časť renesančného kamen-

⁶ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA 02/0143/18 a prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

ného ostenia z dverí vedúcich zo schodiska do paláca. Predpokladáme, že v tejto úrovni ležala v interiéri podlaha prvého poschodia paláca. Vzhľadom na význam nálezov a statické narušenie odkrytých murív sa výskum v tejto nivelete prerušil. Pokračovanie bude možné až po vyriešení statického zabezpečenia murív paláca.

Južne od vstupu do pivnice východného paláca ležala sonda XXVII. V sonde sa zachytila vrstva prehlínenej stavebnej sutiny, v ktorej sa vyskytovali prvky kamennej balustrády. Pod ňou sa odkryla sypká vrstva s veľkým podielom popola a uhlíkov. S nálezmi v sonde XXVII súviseli nálezy v sonde XXXI v juhozápadnom rohu v strednej miestnosti na prvom poschodí paláca. Pri úprave terénu pred založením stĺpu lešenia sa tu odkryl tehlový estrich kachľovej pece. Išlo o pec, obsluhovanú otvorom z ochodze na vonkajšej strane západnej steny paláca. Zlomky balustrády nájdené v sonde XXVII pravdepodobne pochádzajú z tejto dnes už nezachovanej ochodze.

Spolu súvisela aj situácia zistená v sondách XXXII a XXXVI. Ležali na západnej strane hradu v mieste najzápadnejšieho cípu opevnenia. Ich cieľom bolo overenie priebehu vonkajšieho líca západného opevnenia a začistenie kompaktného muriva v kaverne stojaceho fragmentu opevnenia. Koruna muriva ležala pod tenkou vrstvou sutiny a hlíny. Líce muriva sa zachytiť nepodarilo. Predpokladáme, že rovnako ako na východnej strane spodná časť líca hradby zdeštruovala a zapríčinila zosuv líca a vrchnej časti opevnenia. Tento predpoklad bude potrebné ešte overiť rezom k základovému murivu a základovej spare hradby. Po začistení muriva sa na dvoch miestach zachytili bloky muriva z opracovaných kamenných kvádrov. Tie mali na južnej i severnej strane zreteľnú starostlivo lícovanú plochu. Priestor medzi nimi bol vyplnený mladším murivom z lomových kameňov. Túto situáciu interpretujeme ako zamurovanú staršiu bránu, s nárožiami armovanými kamennými kvádrmi.

Po začistení muriva severne od brány sa na ploche vnútornej časti hradby odkrylo vybratie s lícovaným kamenným murivom, sekundárne oploteným mladším murivom z tehál – prstoviek. Obe líčne plochy sa na severovýchodnej strane spájali v ostrom uhle. Základ stien tvorilo kompaktné homogénne murivo na celej ploche interiéru i zachovanej severnej a východnej steny. Na západnej strane bol povrch zvislého muriva nerovný s odtlačkami po odtrhnutých kameňoch, resp. po inom zdeštruovanom bloku muriva. Autor stavebno-historického výskumu interpretuje túto situáciu ako interiér miestnosti trojuholníkového pôdorysu, umiestnenej pravdepodobne vo veži, stojacej pri bráne. Situáciu na západnej strane interpretuje ako odtlačok odtrhutej staršej hradby, ku ktorej bola veža pristavaná. V rozšírení sondy sa začistila koruna muriva severnej steny. Po jej začistení sa zistilo, že sú tu identifikovateľné dve vedľa seba stojace murivá, oddelené od seba tenkou spárou, pokračujúce východným smerom do vnútra hradu. Výskum v tejto časti sme prerušili. Význam tejto nálezovej situácie si žiada jej doskúmanie vo väčšom rozsahu a predpokladáme, pokračovanie výskumu v nasledujúcej sezóne.

Sonda XXXIV bola umiestnená v severovýchodnej časti predpokladaného priebehu západného opevnenia. Jej cieľom bolo overenie priebehu vonkajšieho líca hradby. Dôležitým zistením v tejto sonde bolo, že vonkajšie líce hradby bolo omietnuté hladkou vápennou omietkou.

Významné poznatky k podobe a vývoju hradu v stredoveku priniesol výskum sond I, II a VIII, ktorých výskum sa začal v roku 2012. V sonde IA v severovýchodnom rohu hospodárskej budovy sa vypreparovala stavebná jama hradby, ktorá porušovala prepálený stredoveký horizont. Predpokladáme, že hradba tu bola prestavaná v celom rozsahu v priebehu 14.–15. stor. Vrstva spálenej hlíny svedčí o tom, že tu musela byť staršia zástavba, a že hradba v dnešnej podobe reprezentuje až druhú stavebnú etapu.

Sondou IB v strednej časti budovy sa preskúmala celá plocha výkopu, do ktorého boli vsadené dvere, skúmané v roku 2012. Nepotvrdil sa predpoklad o šijovom vstupe do pivnice. Výkop mal približne polovalný pôdorys a nerovné steny, poškodené čiastočným zosuvom. Vznikol v čase stavby pivnice a rešpektuje ho rozhranie medzi liatym a ukladaným murivom. Sekundárne mohol byť využívaný ako vstup do pivnice pomocou rebríku. Nezistili sa tu žiadne konštrukčné prvky, ktoré by naznačovali existenciu konštrukcie spevňujúcej jeho steny. Rovnako absentovali aj náznaky schodiska, či iného vstupného prvku. V sonde sa zistila niveleta terénu v čase výstavby a existencie hospodárskej budovy. Pod ňou ležiace svetlé sprašové vrstvy pravdepodobne pochádzajú zo starších hlinených (drevohlinených) konštrukcií z obdobia pred prestavbou hradu v 15. stor.

Sonda II pri styku severnej steny východného paláca s východnou hradbou. V roku 2012 sa tu zachytilo torzo staršieho rozobratého muriva pod neskorostredovekým komplexom vrstiev, do ktorých vyhlbili základovú ryhu severnej steny paláca. Po novom začistení stien sondy z roku 2012 sa zistili v stene zvyšky rozobratého tehlovo-kamenného muriva, ktoré ohraničovalo zahĺbený priestor, vyplnený prepálenou a popolovou sypkou hlinou. Predpokladáme, že ide o južnú a východnú stenu asanovanej rozobratej stavby, ktorú datujeme do 14.–15. stor. Pod stavbou sa odkrylo v severovýchodnom rohu

torzo ďalšieho základového muriva, datovaného pred 14.–15. stor. a asanovaného pred výstavbou už spomenutých murív. Toto murivo založili do vrstvy, nasypanej k vnútornému lícu východnej hradby a vrstvy vápna. Spodok tejto vrstvy korešpondoval s rozhraním nadzemného a plytkého základového muriva hradby. Tú zakladali do pomerne tenkej vrstvy tmavej čiernej kamenistej hliny s veľkým obsahom uhlíkov, popola a zuholnatých drier, ktorá ležala bezprostredne na skalnom podlaží. Z nálezovej situácie v tejto časti je zrejmé, že pred výstavbou murovanej hradby, ktorá patrí k najstarším murovaným konštrukciám v tejto časti hradu, stála v tejto časti drevená zástavba. Z vrstvy pochádza iba chronologicky málo výrazná stredoveká keramika, ktorú môžeme rámcovo datovať do vrcholného stredoveku. Hradba reprezentuje až druhú fázu zástavby tejto plochy. Následne tu stála ďalšia bližšie nešpecifikovaná stavba, ktorá bola ešte v priebehu 14.–15. stor. asanovaná a nahradená ďalšou, čiastočne zahĺbenou murovanou stavbou. Tá zanikla niekedy v priebehu 15. stor. a na konci 15., resp. na začiatku 16. stor. tu vybudovali nový, tzv. Sztarayovský palác (východný palác).

V sonde VIII pri východnej hradbe, severne od východného paláca sa po opätovnom začistení stien z roku 2012 zistilo, že zachytené rady kolov nie sú súčasné, ale pochádzajú z troch fáz existencie hradu. Najmladšou bol rad kolov v strede sondy – ten súvisel s výkopom, identifikovaným v severnej stene sondy a vyplneným sypkou vrstvou obsahujúcou veľké množstvo odpadu s glazovanou keramikou zo 16. stor. Druhú fázu reprezentuje rad kolov pri západnej stene sondy (obj. XXI). Tretiu fázu reprezentuje torzo radu kolov zistené vo východnej časti sondy, porušené stavebnou jamou mladšej prestavby východnej hradby. Všetky tri rady kolov i stavebná jama mladšej prestavby hradby porušovali kamennohlinenú pec, ktorej sa zachovala iba západná časť. Pod pecou bola hlinitá vrstva, obsahujúca väčšie množstvo keramiky zo 14.–15. stor. Tá prekryvala mocnú liatu maltovú podlahu, tvorenú podkladovou vrstvou lomových kameňov, zaliatych bielou vápennou maltou. Povrch podlahy bol pokrytý ružovočerveným hladkým maltovým poterom. Rozsah tejto podlahy sa nepodarilo zistiť. Zachytil sa iba jej východný okraj. Na ostatných stranách vybiehala mimo skúmanú plochu. Priestor medzi ňou a hradbou vyplňala sypká hlina – pôvodne interpretovaná ako zásyp stavebnej jamy hradby. Počas vyberania tohto zásypu sa v severnej časti sondy podarilo identifikovať samostatný mladší zásyp prestavby hradby, porušujúci staršiu vrstvu. Po jej vybratí sa v severovýchodnej časti sondy zachytil fragment rozobratého základového muriva, priliehajúceho k podlahe. Predpokladáme, že ide o zvyšok rozobratého muriva. V steny tohto objektu a že časť stavebnej jamy bola zapustená do negatívu rozobratej steny tejto stavby. Kvalita vyhotovenia podlahy svedčí o tom, že ide o súčasť reprezentačného objektu – s veľkou mierou pravdepodobnosti gotického paláca.

Pod podlahou sa zachytila časť staršej vápennej jamy, ktorej dno tvorilo skalné podlažie. Zvyšok vápna na dne sa prilepoval k spodnej časti hradby. Charakter muriva tejto spodnej časti sa mierne odlišoval od muriva hornej časti. Predpokladáme, že horná časť hradby tu bola v priebehu stredoveku upravovaná a s touto úpravou súvisí zistená stavebná jama.

Zo situácie v sonde VIII môžeme povedať, že najstaršiu fázu tu reprezentuje spodná časť obvodového opevnenia. V druhej fáze v tejto časti stál pravdepodobne hradný palác, z ktorého sa zachovala liata maltová podlaha. Palác bol asanovaný najneskôr v prvej polovici 15. stor. Na jeho mieste prebehlo v priebehu druhej polovice 15. a v 16. stor. viacero stavebných aktivít, doložených či už prestavbami hradby, ako aj kolovými konštrukciami, zistenými v sonde. Následne bola veľká časť plochy sondy poškodená eróziou terénu, ktorá tu začala po deštrukcii opevnenia.

Archeologický výskum v areáli NKP Viniansky hrad v roku 2012 potvrdil veľké možnosti archeologického výskumu pri poznaní stavebno-historického vývoja tejto pamiatky. Výskum v sondách I, II a VIII potvrdil, že hrad prešiel v 13.–15. stor. zložitejším stavebným vývojom a prestavby v 15. a 16. stor. výrazne zmenili podobu stredovekého hradu. Napriek tomu zostávajú poznatky o hrade naďalej fragmentárne a nedovoľujú spoľahlivo rekonštruovať stredovekú podobu hradu. Dôležitým zistením je, že pred výstavbou kamenného murovaného opevnenia tu môžeme predpokladať drevenú zástavbu, ako to naznačuje situácia v sonde II. Ďalším významným nálezom je nález renesančnej schodiskovej veže pri severnej stene južného paláca a objav brány na západnej strane hradu. Situácia na severnej strane brány naznačuje, že tu mohla stáť ďalšia trojuholníková veža. Podobu tejto stavby však musí potvrdiť ďalší výskum.

Archeologickým výskumom by bolo potrebné overiť aj datovanie južného paláca. Vynára sa totiž otázka, či renesančné prvky v schodiskovej veži pochádzajú z obdobia výstavby paláca, alebo sa sem dostali počas mladšej prestavby. Zároveň by bolo potrebné overiť predpoklad, že ide o starší stredoveký palác, ktorý do istej miery spochybnil nález podlahy v sonde VIII.

Literatúra

Bednár/Hreha/Straková 2017 – P. Bednár/R. Hreha/L. Straková: Archeologický výskum Vinianskeho hradu. *AVANS* 2012, 2017, 27–29.

FORTSETZUNG DER GRABUNG AUF DER BURG VINNÉ. Vinné (Bez. Michalovce) Nationales Kulturdenkmal Burg Vinné, Rettungsgrabung, Neuzeit (13.–20. Jh). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Während der archäologischen und bauhistorischen Grabung im letzten Jahr, wurden zweiundzwanzig Schnitte untersucht. Die Schnitte I, II und VIII aus dem Jahr 2012 erforschte man im Umfang, den die Terrainsituation ermöglichte. Für die Deutung der Baugestalt im 16.–17. Jh. brachten die folgenden Schnitte wichtige Kenntnisse. Im Innenraum der östlichen Bastei (Schnitt XXIII) deckte man bei der Senkung der Schuttverschüttung ihre südöstliche Ecke auf. In ihrem Interieur, bei der östlichen Basteiwand, wurde die Krone einer weiteren Mauer enthüllt, die mit der nördlichen Basteiwand verbunden war. Ihre Funktion bleibt bislang nicht aufgeklärt. Im Schnitt XXV hielt man ein Treppenhaustrum fest. Beim Eingang in den Keller des östlichen Palastes traten im Schnitt XXVII Elemente einer Steinernen Balustrade auf. Im Schnitt XXXI wurde ein Ziegelsteinestrich eines Kachelofens festgestellt, der durch die Laufgangöffnung, die sich auf der Außenseite der westlichen Palastwand befand, bedient wurde. Die Bruchteile einer Balustrade im Schnitt XXVII stammen höchstwahrscheinlich aus dem genannten, nicht mehr erhaltenen, Laufgang. Einen Zusammenhang hatten auch die Situationen in den Schnitten XXXII und XXXVI auf der westlichen Seite der Burg, wo es gelungen ist, ein älteres zugemauertes Tor, mit Steinquadern armierten Ecken, zu identifizieren. Nördlich vom Tor enthüllte sich auf der Fläche des inneren Mauerteils ein Rauminterieur mit dreieckigem Grundriss, platziertem wahrscheinlich im, beim Tor stehenden, Turm. Die Bedeutung dieser Fundsituation verlangt noch eine Weiterforschung im größeren Ausmaß. Im Schnitt XXXIV wurde herausgefunden, dass die Außenseite der Mauer mit einem feinen Kalkputz verputzt wurde.

Bedeutende Erkenntnisse zur Gestalt und Entwicklung der Burg im Mittelalter brachte die Grabung in den Schnitten I, II und VIII. Im Schnitt IA, in der nordöstlichen Ecke des Wirtschaftsgebäudes, wurde eine Schicht von verbrannter Erde entdeckt, die älter als das Mauerwerk ist und heutzutage die zweite Bauetappe präsentiert. Mit Hilfe des Schnittes IB, im mittleren Gebäudeteil wurde ein Bauaushub einer Tür erforscht, der sekundär als Kellereingang unter den westlichen Trakt des Wirtschaftsgebäudes genutzt wurde und helle Lössschichten, die wahrscheinlich von älteren Erdkonstruktionen (Erdholzkonstruktionen) aus der Zeit vor dem Umbau der Burg im 15. Jh. stammen. Im Schnitt II hielt man ein Torso eines älteren zerlegten Mauerwerks fest, das ein vertiefter Raum abgrenzte, der vor dem Palastbau verschüttet wurde. Unter dem Bau wurde in der nordöstlichen Ecke ein Torso eines weiteren Mauerwerks aufgedeckt, das in die Zeit vor dem 14.–15. Jh. datiert wird. Die flache Grundmauer des Mauerwerks wurde an dieser Stelle in eine Schicht mit hohem Inhalt an Holzkohle, Asche und angekohlten Holz hineingesetzt. Aus dieser Fundsituation ist scheinbar, dass sich hier eine ältere Holzbebauung befand. Anhand der Situation im Schnitt VIII ist zu beurteilen, dass die älteste Phase der Unterteil der Umfangsbefestigung präsentiert. In der zweiten Phase dieses Teils stand wahrscheinlich der Burgpalast, von welchem sich ein Boden aus Gussmörtel erhalten hat. Den Palast assanierte man spätestens in der ersten Hälfte des 15. Jhs. An seiner Stelle wurden in der zweiten Hälfte des 15. und 16. Jhs. mehrere Bauaktivitäten durchgeführt, die entweder durch Mauerwerkumbauungen, aber auch Pfostenkonstruktionen zu belegen sind.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA PUSTOM HRADE VO ZVOLENE⁷

Ján Beljak – Noémi Beljak Pažinová

Z v o l e n (okr. Zvolen), Pustý hrad, poloha D o l n ý h r a d, archeologický výskum pre vedecké a dokumentačné účely, archeologický výskum v súvislosti s obnovou NKP, vrcholný stredovek, pravek (neskorá doba kamenná, mladšia a neskorá doba bronzová, doba laténska), fortifikácia, obytná veža. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

V šiestej sezóne výskumu na Dolnom Pustom hrade bolo skúmaných celkovo sedem sond, ktoré boli umiestnené pri vonkajšej východnej a severnej stene veže Dolného hradu (sonda 1/2014 a 2/2014), pri vnútornom severozápadnom nároží veže (sonda 5/2014), v strednej časti nádvorja pri východnej línii

⁷ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0243/17 a prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

opevnenia (sonda 3 A/2014 a 3b/2014) a napokon pri bráne v tzv. spojovacom múre v sedle pod vežou (sonda 4 A/2014 a 4b/2014). Celková preskúmaná plocha bola okolo 460 m² a hĺbka v sondách sa pohybovala od 0,5 do 4,0 m (obr. 5).

Sonda 1/2014 bola zameraná na skúmanie exteriéru obytnej veže pri jej východnej stene (obr. 6: 1, 2). Výskum tu bol dôležitý a potrebný predovšetkým kvôli odvedeniu dažďovej vody od základov veže. Juhovýchodnú hranu sondy tvorilo obvodové opevnenie hradného areálu. Priamo pred vstupom do prvého podlažia veže a pred jej vonkajším juhovýchodným nárožím sa podarilo odkryť zložitú stratigrafickú situáciu. Kultúrna vrstva tu dosahovala mocnosť 0,2–0,25 m. Nachádzalo sa v nej veľké množstvo huteľných archeologických nálezov (keramika, zvieracie kosti, kovové nálezy, denár Ondreja III., hracia kocka a pod.) z obdobia vrcholného stredoveku. Tie sa vyskytovali predovšetkým v južnej časti sondy pri kontakte múrov veže a opevnenia. Smerom od vstupu do prvého podlažia veže na sever (k severovýchodnému nárožiu) nálezov ubúdalo. Celý priestor pri juhovýchodnej línii opevnenia a pri východnej stene veže (hlavne južne od vstupu do veže) bol potiahnutý maltovým poterom. Tam, kde sa maltový poter nenachádzal, bola podlaha z tvrdej dupanej hliny. Obvodové opevnenie Dolného hradu sa v dĺžke približne 5 m od vonkajšieho juhovýchodného rohu veže ostro lomilo a následne pokračovalo ďalších 7 m severným smerom. Základ opevnenia bol ešte rozšírený o podzáklad s hrúbkou približne 0,3 m. Múr opevnenia tu dosahoval hrúbku 2,5 m. Zachovaná výška licovaného muriva obvodového opevnenia v severovýchodnej časti bola do 1,3 m. Nad ňou sa nachádzalo ešte nelicované jadro muriva. Pri juhovýchodnom nároží veže dosahovala licovaná časť výšku 1,5–1,7 m. Múr bol vybudovaný z andezitových kameňov a pravidelne kladený do riadkov.

Z východnej steny veže sa podarilo odkryť 6 m dlhý a 2 m vysoký úsek medzi vstupom do prvého podlažia veže a obvodovým opevnením. Základ tu klesal smerom k juhovýchodnému nárožiu veže. Pri vonkajšom líci východnej steny veže na úrovni jej založenia bola objavená popolová vrstva. Tá sa nachádzala priamo na maltovom potere a až nad ňou bola vytvorená kultúrna vrstva z druhej polovice 13. stor. Je preto pravdepodobné, že pôvodná veža (vysoká tri–štyri podlažia) zanikla zrejme okolo polovice 13. stor. (1241(?) – tatársky vpád) a následne bola obnovená spolu s výstavbou opevnenia Dolného hradu (koncom štyridsiatych až päťdesiatych rokov 13. stor.). V tom období zrejme obytnú vežu aj nadstavali o štvrté, resp. piate podlažie, ktorého štruktúra malty (malé riečne kamienky) béžovej farby je odlišná od predchádzajúcich. Táto je zároveň aj pevnejšia ako piesčitá malta staršej etapy. S najvyšším nadstavaným podlažím veže pravdepodobne súvisia dva bloky muriva, ktoré sa počas postupnej deštrukcie veže po jej opustení zosunuli a zachovali sa na nádvorí pri východnej stene veže. Väčší má rozmery 2,77 x 1,5 m (výška okolo 1,5 m) a menší má 1,6 x 1,27 m a výšku okolo 0,9 m. Priamo pri juhovýchodnom nároží veže sa našiel aj masívny architektonický článok, ktorý pochádza pravdepodobne z cimburia veže. Maltová vrstva béžovej farby, identifikovaná na ploche s veľkosťou 7,3 x 5,6 m pred vstupom do prvého podlažia, mala podobné zloženie (veľké množstvo malých riečnych kamienkov) ako bloky spadnutého muriva. Vo východnej časti tejto vrstvy sa objavil odtlačok po drevenom tráme. S veľkou pravdepodobnosťou ide o podlahu zrubevej stavby, ktorá bola postavená pred vstupom do prvého podlažia veže a využila jednak steny veže a aj obvodového opevnenia. Vznikla teda zrejme v druhej polovici 13. stor.

So vstupom do druhého podlažia veže, ktoré sa nachádza tiež vo východnej stene, zrejme súvisí pravidelný kruh vysekaný do kamenného podlažia identifikovaný približne v strednej časti sondy. Tento objekt bol hlboký približne 0,25 m a jeho priemer dosahoval 1,45 m. Jeho výplň tvorila tmavá hlina s drobnými uhlíkmi a fragmentmi keramiky z druhej polovice 13. stor. Pri východnej stene veže pôvodne dosahovali vrstvy deštrukcií hrúbku okolo 6 m. V priečných profiloch sondy boli viditeľné viaceré šikmo radené humusové vrstvy, ktoré sa nachádzali medzi vrstvami sutiny, je tu teda sledovateľný postupný proces deštrukcie veže. Neďaleko vstupu bola zdokumentovaná vrstva kameňov, ktorá zrejme súvisí s výskumom realizovaným v 19. stor. alebo s postupným dolovaním kameňa v novoveku. Kameň tu totiž nebol uložený v pieskovej sutine, ale v tmavohnedej až čiernej novovekej kultúrnej vrstve aj s početnými náleznami z tohto obdobia. Podobná nálezová situácia bola zistená aj v predošlej sezóne pri výskume interiéru veže. Nálezy z novoveku boli zistené aj v severovýchodnej časti sondy. Je preto možné, že tu mali v rokoch 1889–1890 „archeologickú základňu“ L. Leustách a J. Thomka, ktorý na Dolnom hrade realizovali prvý výskum (*Beljak/Maliniak/Pažinová 2011*). Samozrejme, nemôžeme vylúčiť ani novovekú aktivitu v tomto priestore. S deštrukciou obvodovej hradby súvisí vrstva, ktorá je zmesou kameňa a maltoviny z muriva juhovýchodnej línii opevnenia Dolného hradu. Okrem stredovekých nálezov sa v sonde objavili aj fragmenty pravekej keramiky (predovšetkým z doby bronzovej). Tieto sa nachádzali vo vrstve medzi kamenným podlažím a maltovými poterami z 13. stor.

Cieľom sondy 2/2014 bolo preskúmať exteriér obytnej veže pri jej severnej stene a tiež upraviť terén tak, aby bolo možné odviesť dažďovú vodu od stien veže. Odkrytá tu bola nálezová situácia pri vonkajšej severnej stene a pred severozápadným nárožím veže pri jeho kontakte s opevnením Dolného hradu, ktoré je tu k veži pristavané na škáru. Kultúrna vrstva mala hrúbku 0,1–0,15 m (obr. 6: 3, 4). Vrstva obsahovala malé množstvo hnuťelných archeologických nálezov, medzi ktorými boli zastúpené fragmenty keramiky, zvieracie kosti a železné kince. Celý priestor pri severnej stene veže a pri južnej časti východnej línie opevnenia Dolného hradu bol v úrovni z 13. stor. potiahnutý maltovým poterom. V miestach, kde tento poter nebol, sa nachádzala podlaha z tvrdej udupanej hlíny. Maltová podlaha sa pri severnej stene nachádzala približne na dvoch tretinách plochy sondy v rozsahu 2,9 x 2,1 m. Najkompaktnejšia bola v západnej tretine sondy, v rohu medzi stenou veže a opevnenia, kde bola identifikovaná na ploche 2,71 x 4,4 m. Tu boli zistené aj prepálené uhlíkové vrstvy. Terén pri východnej stene veže v sonde postupne klesal z východu na západ. V najvýchodnejšej časti sondy bolo už v hĺbke 0,1 m zistené kamenné podložie. Približne v strednej časti sondy bol do kamenného podložia vysekaný menší žľab, ktorý sa postupne strácal juhozápadným smerom. Jeho funkciu ani datovanie nevieme nateraz presne určiť. Obvodové opevnenie Dolného hradu bolo odkryté v dĺžke približne 4 m od vonkajšieho severozápadného rohu veže. Múr opevnenia tu dosahoval hrúbku 2,5 m. Zachovaná výška licovaného muriva bola 2,5 m. Pri severozápadnom nároží bolo opevnenie silne poškodené pravdepodobne pádom nárožia veže (nárožných kameňov). Múr bol vybudovaný z andezitových kameňov a pravidelne kladený.

Podobnú štruktúru malty ako staršia etapa veže má blok muriva objavený v zasekanej jame – priekope(?) zdokumentovanej na severnom okraji sondy. Priekopa bola zapustená (1,5 m) do kamenného podložia. Jej južná stena bola strmá, klesala takmer v pravom uhle. Jej severná stena bola obľejšia a plynuľe vystupovala mimo plochu skúmanú v sonde. Výplň priekopy tvorili tri farebne odlišné vrstvy len s malým počtom nálezov. Celkovo bola sonda pri severnej stene veže chudobná na nálezy, takmer nad kamenným podložíom sa sporadicky objavovali hlavne praveké nálezy z doby bronzovej. Významným nálezom boli tri kamenné architektonické články zo zelenkavého andezitu objavené pri bloku spadnutého muriva. Jeden z nich bol priamo primurovaný k bloku padnutého muriva. Ďalšie dva články boli v sekundárnej polohe. Zaujímavé sú tým, že sa na nich zachovali kamenárske značky v podobe písmen „A“ a „V“ (*Beljak a i. 2014*, obr. 166), ktoré svojím charakterom zodpovedajú epigrafickým prameňom z druhej tretiny 13. stor. Blok muriva (1,78 x 1,53 x 1,5 m), pri ktorom sa našli, zodpovedá charakterom a zložením malty mladšej etape, t. j. nadstavbe najvyššieho podlažia z polovice 13. stor.

Po ukončení výkopovej časti archeologického výskumu pri veži sme v zmysle pokynov statika vykonali opatrenia potrebné pre odvedenie dažďovej vody a sondy sme do vrstvy 30–40 cm zasypali preosiatou vrstvou zeminy.

Úlohou sondy 3A/2014 bolo preskúmať časť nádvorcia hradu pri východnej línii múru obvodového opevnenia (obr. 7: 2). Po stiahnutí vrchnej vrstvy tvorenej hnedou lesnou pôdou o hrúbke približne 0,1 m sa objavila tmavšia ílovito-hlinitá kultúrna vrstva premiešaná kameňmi. Jej mocnosť bola od 0,1 do 0,4 m. Vo východnej časti sondy bola v hĺbke 0,1–0,6 m zdokumentovaná čierna vrstva premiešaná s padnutými kameňmi z východného múru obvodového opevnenia. V severozápadnom rohu sondy bol v hĺbke 0,3 m zistený objekt nepravidelného (azda štvorcového) pôdorysu s hlinitou výplňou čiernohnedej farby. Z tohto objektu pochádzalo viacero premiešaných nálezov vrcholnostredovekej aj pravekej keramiky (hlavne badenskej kultúry) a stredovekých kovových nálezov. Geologické podložie sa v sonde nachádzalo v hĺbke 0,4–0,6 m.

Sonda 3B/2014 bola umiestnená vo východnej časti nádvorcia, severne od sondy 3A/2014 (obr. 7: 1, 3). Medzi stiahnutou vrchnou vrstvou, tvorenou hnedou lesnou pôdou o hrúbke okolo 0,5–0,1 m, a geologickým podložíom v hĺbke 0,3–0,4 m sa nachádzala ílovitá hnedá kultúrna vrstva. Z plochy sondy bol získaný početný nálezový materiál, ktorý tvorili prevažne fragmenty vrcholnostredovekej a pravekej keramiky, ako aj viaceré železné predmety (nástroje, militárie, súčasti konského výstroja). Našlo sa tu aj väčšie množstvo železných kincov. Tie sa koncentrovali v juhozápadnej časti sondy a zdá sa, že ide o pokračovanie neznámeho objektu zo sondy 3b/2014. Azda ide o pozostatok nejakej budovy, stojacej popri východnej línii obvodového opevnenia.

Sonda 4A/2014 bola umiestnená juhozápadne od tzv. spojovacieho múru (obr. 7: 4, 5) v sedle a západne od sond 4/2012 a 5/2013. Plocha sondy bola preskúmaná do hĺbky 0,4–0,6 m v závislosti od úrovne terénu. Jej vrchná časť (hĺbka do 0,1 m) bola tvorená hnedou lesnou pôdou, pod ktorou sa nachádzala zemina tvorená žltým ílom. V severnej časti sondy bola zistená suťová vrstva kameňov pochádzajúca zo spojovacieho múru. Neboli tu objavené žiadne archeologické objekty ani hnuťelné nálezy.

Sonda 4B/2014 bola vytýčená s cieľom skúmať priestor nachádzajúci sa severozápadne od brány v tzv. spojovacom múre (obr. 7: 6). Plocha sondy (9 x 3 m) bola preskúmaná do hĺbky 0,2–0,4 m v závislosti od úrovne terénu. Pod vrchnou hnedou lesnou pôdou (vrstva 0–0,1 m) sa nachádzala žltá ílová výplň. Neboli tu objavené žiadne archeologické objekty a nachádzali sa tu len fragmenty žltlooranžovej mazanice.

Vo vnútornom severozápadnom nároží obytnej veže sa realizovala sonda 5/2014 (obr. 6: 5, 6). Pod sutinovým zásypom sa na ploche 3,3 x 1,5 m podarilo odkryť bohatú stredovekú kultúrnu vrstvu z 13. stor. Po veľmi tenkej hnedej vrstvičke premiešanej so sutinou sa objavila požiarová popolová vrstva, ktorá vznikla v čase zániku veže. Pod ňou sa nachádzala hnedá vrstva s pravekými nálezmi. Zaujímavý tu bol nález menšieho (priemer 5,2 cm; hmotnosť 84,6 g) medeného surovinového koláča (*Beljak a i. 2014*, obr. 50), ktorý je najpravdepodobnejšie pravekého pôvodu.

Práce na Pustom hrade financovalo ako hlavný donor Mesto Zvolen. Prácu asi 120 mladých študentov zo stredných a vysokých škôl z krajín V4 v rámci projektu Medzinárodnej letnej školy archeológie podporil Medzinárodný Vyšehradský fond a Banskobystrický samosprávny kraj. Sanáciu južnej steny veže okrem Mesta Zvolen podporilo aj Ministerstvo kultúry SR v rámci programu Obnovme si svoj dom, a vďaka mestu sa v roku 2014 zrealizovala aj sanácia severnej steny veže Dolného hradu.

Literatúra

Beljak a i. 2014 – J. Beljak/N. Beljak Pažinová/B. Beláček/M. Golis/J. Hunka/A. Krištín/V. Kohút/P. Maliniak/M. Mordovin/M. S. Przybyla/D. Repka/M. Slámová/M. Šimkovic/B. Tóth/O. Žaár: *Pustý hrad vo Zvolene, Dolný hrad 2009–2014*. Zvolen – Nitra 2014.

Beljak/Maliniak/Pažinová 2011 – J. Beljak/M. Maliniak/N. Pažinová: Zvolenský Pustý hrad vo svetle archeologického bádania (od amťerských výkopov až po začiatok systematického výskumu). *Archaeologia historica* 36, 2011, 265–278.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG AUF DER BURG PUSTÝ HRAD IN ZVOLEN. Zvolen (Bez. Zvolen), Burg Pustý hrad, Untere Burg (Dolný hrad), archäologische Grabung für Wissenschafts- und Dokumentationszwecke, archäologische Grabung im Zusammenhang mit der Erneuerung des Nationalen Kulturdenkmals, Hochmittelalter, Urzeit (Spätsteinzeit, jüngere und späte Bronzezeit, Latènezeit), Fortifikation, Wohnturm. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. In der Unteren Burg von Pustý hrad wurden in der sechsten Grabungssaison insgesamt sieben Schnitte erforscht. Die Grabungen und Sanierung der Burg wurde von der Stadt Zvolen und dem Kulturministerium der Slowakischen Republik im Rahmen des Projekts Obnovme si svoj dom (Erneuern wir unser Haus) unterstützt. Die Sommerschule auf der Burg finanzierte der Internationale Visegrád-Fonds und der Selbstverwaltungsbezirk Banská Bystrica.

Besonders wichtig waren vor allem, die bei der äußeren östlichen und nördlichen Turmwand der Unteren Burg, situierten Schnitte (Schnitt 1/2014 und 2/2014), vor allem wegen der Ableitung des Regenwassers von den Turmfundamenten. Vor dem Eintritt ins erste Stockwerk des Turms und vor seiner äußeren südöstlichen Ecke ist es gelungen eine Schicht aufzudecken (Tiefe 0,2–0,25 m) mit einer Menge von Funden (Keramik, Tierknochen, Metallfunde, Denar des Andreas III., Spielwürfel u. ä.) aus der Zeit des Hochmittelalters. Besonders wichtig ist die Erkenntnis, dass im ganzen Bereich bei der östlichen Befestigungslinie und bei der östlichen Turmwand (besonders südlich vom Turmeingang) ein Mörtelstrich aufgetragen wurde. An Stellen, wo er nicht aufgetragen wurde, befand sich ein Fußboden aus hartem gestampften Lehm. Bei der Außenseite der östlichen Turmwand entdeckte man eine Aschenschicht, die sich genau über dem Mörtelstrich befand und erst über dieser Schicht bildete sich eine, aus der Hälfte des 13. Jhs. stammende Kulturschicht. Es scheint daher, dass der ursprüngliche Turm (3–4 Stockwerke hoch) offenbar um die Hälfte des 13. Jhs. unterging (1241(?) – Einfall der Tataren) und anschließend wurde er zusammen mit dem Bau der Befestigung der Unteren Burg erneuert (Ende der 40-er bis 50-er Jahre des 13. Jhs.). In diesem Zeitraum kam es wahrscheinlich auch zur Überbauung des Wohnturms. Mit dem Eingang ins zweite Stockwerk des Turms, der sich auch in der östlichen Wand befindet, hängt scheinbar der, in den steinigen Untergrund gemeißelte, regelmäßige Kreis zusammen, der ungefähr in der Mitte des Schnittes identifiziert wurde. Die Tiefe des Objekts war ungefähr 0,25 m und sein Durchmesser erreichte 1,45 m. Seine Verfüllung bestand aus dunklem Lehm mit kleinen Stücken von Holzkohle und Keramikfragmenten aus der zweiten Hälfte des 13. Jhs.

Unweit des Turmeingangs wurde eine Steinschicht dokumentiert, die wahrscheinlich mit der, im 19. Jh. realisierten, Grabung zusammenhängt oder mit der allmählichen Steingewinnung in der Neuzeit. Denn der Stein befand sich hier nicht im sandigen Schutt, sondern in einer dunkelbraunen bis schwarzen neuzeitlichen Kulturschicht, zusammen mit zahlreichen Funden aus dieser Zeitperiode. Es ist daher möglich, dass sich hier in den Jahren 1889–1890 die erste „archäologische Basis“ befand (*Beljak/Maliniak/Pažinová 2011*). Weitere zwei Schnitte wurden im mittleren Hofteil situiert, bei der östlichen Linie der Befestigung

(Schnitt 3A/2014 und 3B/2014). Ihre Tiefe erreichte bis zum Felsuntergrund, eine Tiefe von 0,3 bis 0,6 m. Die Kulturschicht bildete brauner Lehm mit hochmittelalterlichen Funden und urzeitiger Keramik, sowie mehrere eiserne Gegenstände (Werkzeuge, Militaria, Teile einer Pferdeausrüstung). Eine entdeckte Menge eiserner Nägel konzentrierte sich im Objekt mit unregelmäßigem (vermutlich quadratischem) Grundriss mit schwarzbrauner Lehmverfüllung. Es ist möglich, dass es sich um Reste eines Gebäudes bei der östlichen Linie der Umfassungsbefestigung handelt. Zwei Schnitte realisierte man auch beim Tor, in der sog. Verbindungsmauer und im Sattel unter dem Turm (Schnitt 4A/2014 und 4B/2014). Ihre Tiefe war 0,4–0,6 m. Hier wurde kein Fundgut identifiziert, nur eine gelbe Lehmschicht und eine Steinschicht, die aus der Verbindungsmauer stammt. Der letzte Schnitt (5/2014) wurde im Interieur des Wohnturms, bei der nordwestlichen Ecke platziert. Unter dem Schutt (3,3 x 1,5 m) ist es gelungen eine reichhaltige Kulturschicht aus dem 13. Jh. aufzudecken. Unter ihr befand sich eine Brandaschenschicht, die in der Zeit des Turmuntergangs entstand. Die untere braune Lehmschicht enthielt urzeitige Funde, unter anderem auch ein Gussbrocken (Beljak u. a. 2014, Abb. 50).

ARCHEOLOGICKÝ VÝKUM NA HRADE MODRÝ KAMEŇ⁸

Ján Beljak – Peter Debnár – Zuzana Kaličiaková

M o d r ý K a m e ň (okr. Veľký Krtíš), intravilán, H r a d M o d r ý K a m e ň, záchranný predstihový archeologický výskum a výskum pre vedecké a dokumentačné účely, novovek, stredovek, pravek (mladšia a neskorá doba bronzová), fortifikácia, palác. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Archeologický výskum na Hrade Modrý Kameň sa uskutočnili v júni až auguste s podporou grantu „Obnovme si svoj dom“ a v rámci programu „Nezamestnaní na hradoch“. Výskum vyvolal projekt sanácie západnej línie obvodového opevnenia hradného jadra a odvedenie vody z južného krídla paláca horného hradu. Celková preskúmaná plocha bola cca 70 m². Pri väčšine sond sa kopalo do hĺbky približne 90 až 120 cm (sonda 1: 140–150 x 320 cm, hĺbka 20–130 cm (4,5 m²); sonda 2: 160 x 400 cm, hĺbka 20–120 cm (6,4 m²); sonda 3: 20–130 x 420 cm, hĺbka 20–130 cm (5,5 m²); sonda 4: 150 x 280 cm, hĺbka 120 cm (4,2 m²); sonda 5: 100 x 130 cm, hĺbka cca 400 cm (1,3 m²); sonda 6: 150 x 500 cm, hĺbka cca 120 cm (7,5 m²); sonda 7: 150 x 500 cm, hĺbka 120 cm (7,5 m²); sonda 8: 70–230 x 830 cm, hĺbka 100–130 cm (19 m²); sonda 9: 50 x 200 cm, hĺbka 100–130 cm (1 m²); sonda 10: 60 x 1800 cm, hĺbka cca 50–70 cm (11 m²); sonda 11: 50 x 400 cm, hĺbka 30 cm (2 m²); sonda 9/2014 nebola kopaná, ale bola to plocha, kde pri lešení boli zozbierané črepy.

V prvej fáze výskumu bolo realizovaných päť sond pri západnej línii obvodového opevnenia hradného jadra (sonda 1–5/2014). Postupovalo sa metódou umelých vrstiev, ktoré mali hĺbku cca 20–30 cm. Cieľom bolo zachytenie koruny opevnenia, jeho priebehu a stratigrafiu vrstiev. Ďalej boli odkryté dve sondy vo východnej a južnej časti východnej terasy (sondy 6 a 7/2014), ktorých cieľom bolo zistiť hrúbku vnútornej hradby a stratigrafiu a zloženie vrstiev. V nasledujúcej fáze sa pristúpilo k rozšíreniu sond 1–3/2014 kvôli zachyteným nálezovým situáciám a pre ich lepšie zdokumentovanie a sondy 8/2014 pre odľahčenie muriva. Kvôli zemným prácam pre realizáciu kanalizácie boli v priestore východnej časti parkanu a na nádvorí odkryté sondy 10 a 11/2014. Ďalej boli úzkym koridorom prepojené sondy 2 a 3, 3 a 4/2014 z dôvodu odstránenia deštrukcií múrov západnej hradby a premurovania jej koruny. Tým sa mala staticky zabezpečiť hradba. Postupovalo sa metódou umelých vrstiev, ktoré mali hĺbku cca 20 cm. Neobjavili sa žiadne viditeľné kultúrne vrstvy, ktoré by bolo možné samostatne vybebrať. Ukázalo sa, že ide o vrstvy zásypov z 19. stor., ktoré súviseli s parkovou úpravou už zaniknutého stredovekého hradu.

Archeologické nálezové situácie boli v priestore západnej (sonda 1–5/2014), východnej línie opevnenia (sonda 6–7/2014) a na nádvorí pri bráne (sonda 8/2014) podobné. Iná situácia bola v sonde 9/2014, kde išlo iba o zozbieranie črepov, ktoré sa nachádzali na povrchu a došlo k narušeniu pri výstavbe lešenia pri západnej línii opevnenia. Sondy 10 a 11/2014 boli úzkymi rezmi pre uloženie drenážnych rúr. Žiaľ ani jedna zo sond nebola realizovaná na mieste, kde by sme dosiahli kompaktnú kultúrnu vrstvu z novoveku alebo stredoveku. Pri všetkých vrstvách išlo o zásypy po zániku hradu – pravdepodobne až z 19. stor. Teda všetky hnutelné archeologické nálezy sa tam dostali v sekundárnej podobe. V priestore terás (pri západnej a východnej línii opevnenia) išlo v princípe o odkopanie meter hrubej vrstvy, ktorá

⁸ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0243/17.

tam bola navezená pravdepodobne v poslednom decéniu 19. stor. v súvislosti s úpravou hradného jadra (vtedy už v ruinálnom charaktere). Týmto zasypáním v podstate zakonzervovali staršie zachované murivá. Úroveň, po ktorú sme zásyp z 19. stor. odkopávali zodpovedá pravdepodobne pochôdnej úrovni na úrovni druhého podlažia pôvodného hradu. Potvrďuje to nálezová situácia v priestore severozápadnej terasy, kde sme v roku 2013 odkryli pôdorys veže s kruhovým pôdorysom. Zistili sme, že sa nachádzame na úrovni klenby stropu jej prvého podlažia. Preukázalo sa, že objekt nazývaný ako „pivnica“ je vlastne suterénom prvého podlažia tejto veže. V priestore severnej časti východnej terasy boli odkryté murivá a pec, ktoré napovedajú tomu, že sa tu v stredoveku a novoveku nachádzala hradná kuchyňa. Dnes nevieme jednoznačne preukázať obdobie vzniku plášťového muriva samotných terás. Charakter muriva, ktoré je z vnútornej strany nelícované – nasvedčuje, že od začiatku počítali s jeho zasypáním. Vzhľadom ku korelácii so schodiskom z parkánu na terasy – predbežne datujeme vznik tohto muriva do 19. stor., i keď nemôžeme vylúčiť aj staršie datovanie, napr. do začiatku 17. stor. Vtedy sa konala výraznejšia oprava hradu (v rokoch 1609 až 1612), kedy získal renesančný výzor. Dôvodom bolo to, že v roku 1576 hrad obsadili Turci, ktorí ho opustili až v roku 1593, pričom hrad zničili. Pri tejto rekonštrukcii hradu vznikli aj delostrelecké plošiny. V čase stavovských povstaní na začiatku 17. stor. sa hradný majiteľ Žigmund Balaša uchádzal o funkciu sedmohradského kniežaťa a za týmto cieľom sa neváhal spojiť aj s Turkami. Preto hrad v roku 1616 dobylo kráľovské vojsko a Žigmund bol uväznený. V rámci koristníckeho vpádu bol hrad opätovne napadnutý Turkami v roku 1659. V roku 1683 hrad dobýjalo povstalecké vojsko Imricha Tököliho a hrad bol značne poškodený. Toto poškodenie už majitelia neobnovovali. Medzi keramickými fragmentmi, ktoré sme tu objavili – dominuje keramika zo 17. stor., ale v oveľa menšej miere sa objavuje aj keramika z 18. stor. To by nasvedčovalo úprave severozápadnej a východnej terasy až v 19. stor. Je však možné, že išlo iba o zemné úpravy už stojacich „bastiónov“. Výskum v priestore severného parkánu – sme pri samotnom murive parkánu realizovalo až po kamenné podložie. Bolo to z dôvodu stavebnej sanácie muriva parkánu. Výskum preukázal jeho dve významné stavebné etapy. Prvou je vybudovanie severného parkánu v neskorom stredoveku. Druhou je jeho výrazná prestavba v renesančnom období – snáď na začiatku 17. stor. V priestore severného parkánu sme objavili aj najstaršiu keramiku z výskumu v roku 2013. Sú ňou fragmenty nádob z mladšej, resp. z neskorej doby bronzovej. Tie nám dovoľujú pripustiť hypotézu, že tu v dobe bronzovej bola výšinná osada ľudu kyjatickej kultúry. Našli sa tu tiež keramické fragmenty z obdobia vrcholného stredoveku, tiež v sekundárnej polohe. Do zásypu severného parkánu sa pravdepodobne dostali so zeminou, ktorou ho dosypali počas renesančnej prestavby. Najstaršie pochádzajú z prelomu 13./14. stor. (t. j. asi z obdobia krátko po vzniku hradu) a ďalšie zo 14.–15. stor.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG AUF DER BURG MODRÝ KAMEŇ. Modrý Kameň (Bez. Veľký Krtíš), Gemeindegebiet, Burg Modrý Kameň, Vorsprungsrettungsgrabung, archäologische Grabung und Grabung für Wissenschafts- und Dokumentationszwecke, Neuzeit, Mittelalter, Urzeit (jüngere und späte Bronzezeit), Fortifikation, Palast. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Die Grabung wurde durch das Sanierungsprojekt der westlichen Linie der Umfassungsbefestigung des Burgkerns und die Ableitung des Wassers aus dem südlichen Palastflügel der Oberburg hervorgerufen. In der ersten Grabungsphase wurden fünf Schnitte bei der westlichen Linie der Umfassungsbefestigung des Burgkerns (Schnitt 1–5/2014) realisiert. Es wurde mit der Methode der künstlichen Schichten vorgegangen, deren Tiefe ca. 20–30 cm war. Das Ziel war die Krone der Befestigung, ihren Verlauf und die Stratigraphie der Schichten festzuhalten. Weiter wurden zwei Schnitte, im östlichen und südlichen Terrassenteil aufgedeckt (Schnitte 6 und 7/2014), mit dem Ziel die Breite der inneren Wehrmauer, Stratigraphie und den Schichtenaufbau zu erforschen. In der folgenden Phase ging man auf die Erweiterung der Schnitte 1–3/2014 ein, wegen der festgehaltenen Fundsituationen und ihrer besseren Dokumentation und den Schnitt 8/2014 für die Entlastung des Mauerwerks. Wegen Erdarbeiten bei der Realisation der Kanalisation wurden im Raum des östlichen Zwingerteils und auf dem Hof die Schnitte 10 und 11/2014 aufgedeckt. Weiter wurden die Schnitte 2 und 3, 3 und 4/2014, aus dem Grund der Entfernung von Mauerdestruktionen des westlichen Mauerwerks und der Ummauerung seiner Krone, durch einen schmalen Korridor verbunden. Es wurde wieder mit der Methode der künstlichen Schichten vorgegangen, deren Tiefe ca. 20 cm war. Es erschienen keine sichtbaren Kulturschichten, die man selbstständig herausnehmen könnte. Es kam zum Vorschein, dass es sich um Schüttungsschichten aus dem 19. Jh. handelt, die mit der Parkbearbeitung der schon untergegangenen mittelalterlichen Burg zusammenhängen. Der Gesamtumfang der erforschten Fläche auf der Burg Modrý Kameň betrug ca. 70 m². Bei den meisten Schnitten grub man in die Tiefe von ungefähr 90 bis 120 cm.

VÝSKUM NA HRADE ČABRAĎ⁹

Ján Beljak – Maxim Mordovin – Albert Loydl

Čabradský Vrbovok (okr. Krupina), Hrad Čabrad, výskum v súvislosti s obnovou NKP, výskum pre vedecké a dokumentačné účely, novovek, stredovek, pravek (mladšia a neskorá doba bronzová), fortifikácia, brána. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Archeologický výskum na Hrade Čabrad sa koncentroval na priekopu pred južným portálom tretej brány a jej interiéru. V priestore sa zrealizovali dve archeologické sondy: 1/2014 (prehlbovanie sondy 1/2013) a 2/2014 (prehlbovanie sondy 2/2013). V sonde 1/2014 (4,4 x 3,8 m) sa odstraňovala tmavá organická vrstva veľmi bohatá na nálezy. Dosiahli sme v nej hĺbku od 1,6 do 2,2 m. Výplň skúmaná v roku 2014 sa podľa hĺbky rozdelila na dve vrstvy. Vyššia vrstva sa čiastočne skúmala už v sezóne 2013 a skladala sa z organických vrstvičiek, popolu a uhlíkov. Obsahovala veľké množstvo nálezov, ktoré reprezentovali keramické fragmenty, klince a zvieracie kosti. Pod ňou sa nachádzala farebne odlišiteľná vrstva, ktorá však obsahovala podobnú škálu nálezov. V oboch vrstvách sa našli mince zo záveru 17. stor. (vo vyššej razby z rokov 1670, 1690, 1696). Keramické nálezy reprezentované predovšetkým fragmentmi nezdobených barokových kachlíc však datujú tieto vrstvy až do prvej polovice 18. stor. Výskumom sme odkryli aj dolnú časť južného múru, na ktorý dopadal padací most z brány. Jeho základy boli položené bezprostredne na zasekané bralo.

V sonde 2/2014 (2 x 3 m) sme najprv odstránili vrstvu sutiny z južného priečelia tretej brány. Obsahovala aj veľké opracované kamenné články z portálu. V dolnej časti vrstvy sa nachádzalo päť nepravidelných delových guľ pochádzajúcich pravdepodobne z hlavnej fasády brány. Pôvodne sa mohli nachádzať nad renesančným portálom, v rade s dvomi guľami zachovanými v priečeli brány ešte in situ. Pod sutinou sa objavila vrstva, ktorá obsahovala veľké množstvo nálezov, najmä keramiku a zvieracie kosti. Medzi nálezmi vynikajú fragmenty červeného mramoru, ktoré pravdepodobne pochádzajú z pamätnej tabule zo 16. stor. osadenej v bráne. Vrstva je dobre datovaná mincami do záveru 17. a prvej polovice 18. stor. Našli sa v nej v sekundárnej polohe aj praveké nálezy, ako napríklad bronzová strelka. Po odstránení sute a horných vrstiev sa v južnej časti sondy objavili zvyšky južného múru priekopy. Jeho horná časť bola značne poškodená až po úroveň oblúku v ktorom chýbal horný kameň.

V interiéri tretej brány sa zrealizovali tri sondy: 3/2014, 4/2014 a 6/2014. Sonda 3/2014 (3,3 x 2,8 m) bola pokračovaním sondy 3/2013 smerom k západnej vnútornej stene brány. Objavili sa tu tri vrstvy. Prvú tvorila deštrukcia spadnutých klenieb dvoch vyšších podlaží, zmiešaná s niekdajšou výplňou tých klenieb s minimom hnuťelných nálezov (v sekundárnej polohe praveké keramické fragmenty, neskorostredoveké črepy a včasnonovoveké nálezy). V spodnej vrstve sa nachádzalo viacero profilovaných kamenných článkov (konzoly a parapet) predovšetkým zo 17. stor.

Suťová vrstva a výplň klenieb pokračovali do hĺbky 1,8 m od súčasnej úrovni (334,7 m n. m.). Pod nimi sa objavila hlinito-piesčitá, kompaktná vrstva s klinkami, malými fragmentami keramiky a zvieracími kosťami. V juhozápadnom rohu brány sme prehĺbili túto vrstvu o ďalších 60 cm, aby sme zistili pôvodnú pochôdznu úroveň. Spodná vrstva v tejto sonde pozostávala iba z rozbitého okenného skla. Hrúbka vrstvy skla mala až 15 cm. Spolu sme odtiaľ získali viac ako **šesťnásť tisíc(!) sklenených fragmentov**. Našlo sa aj zopár celých kusov šesťuholníkových okenných článkov. Medzi úlomkami skla sa objavilo niekoľko fragmentov olovenej obruby z okien. Pravdepodobne celá tato vrstva vznikla po zániku hradu, kedy miestny(?) obyvatelia zbierajúci rôzne použiteľné predmety (v tomto prípade olovo), rozbili sklenú výplň ešte v interiéri brány. Hlinito-piesčitá výplň nad vrstvou rozbitého skla sa pravdepodobne vytvorila po deštrukcii strechy a bola vymytá z výplni klenieb ešte pred ich spadnutím. Rozbité sklo ležalo na pochôdznej úrovni, ktorá bola kedysi pokrytá štvorcovými kamennými dlaždicami. Niekoľko takýchto dlaždíc sa zachovalo v juhozápadnom rohu skúmanej plochy, kde boli poskladané a pripravené na prevoz, ale – pravdepodobne kvôli pádu klenby – ich už nemohli odniesť.

Po odstránení sute v juhozápadnom rohu brány bola vyčistená veľmi dobre zachovaná pec na pečenie chleba. Pec postavili druhotne, počas neskoršej prestavby tej časti veže. Otvor pece a malá platforma pred nim sú postavené zo sekundárne použitých opracovaných kameňov. Nad ústím pece urobili zaklenutý dymník spojený s komínom v západnej stene veže. Dymník spočíval na dvoch konzolách na južnej a západnej strane. Z nich sa zachoval len západný. Počas výstavby dymníku postavili aj južný múr brány, stopy tej prestavby sú dobré viditeľné aj na vonkajšej strane. Vnútorňý priemer priestoru

⁹ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0243/17.

pece je cca 130 cm, a jeho výška 70 cm. Rozmer štvorcového otvoru pece 30 x 40 cm. Výška "platformy" pred otvorom, nad pochôdnou úrovňou cca meter. Klenbu pece urobili z tehál. Na západnej stene brány, sa po odstránení suti na jej vnútornej strane objavila zachovaná in situ omietka so stopami maľby. Počas výskumu sme vyčistili aj okno v južnej stene brány, a zachovaný úsek severo-južnej deliacej priečky. Táto zrejme vznikla až dodatočne, a oddeľovala v južnej stene časť s oknom a pecou od bránového vstupu.

Sonda 4/2014 (3 x 1,5 m) sa realizovala v mieste deštrukcie klenby v suteréne brány. Najprv sa odstránila suť a hlinito-piesčitá vrstva, ktorá pochádzala z výplne tej istej klenby. Poukazujú na to praveké a stredoveké nálezy, ale aj fragmenty kachlíc zo 16. stor. Po deštrukcii južného portálu brány a po spadnutí južného okraja klenby suterénu, sa cez vzniknutý otvor do pivnice splavili aj vrstvy obsahujúce nálezy zo 17.–18. stor. Počas výskumu v suteréne tretej brány sme vyčistili aj okno západne od pozície padacieho mosta.

Nad južným základovým múrom portálu na predpokladanom mieste šachty padacieho mosta bola umiestnená sonda 5/2014 (2 x 2,4 m). Dno sondy tvoril hrubo opracovaný povrch základového múru. Západná strana zdeštruovala spolu s južným portálom tretej brány. Lepšie je zachovaná časť pri východnej stene pôvodnej šachty. Vo výplni šachty sa našli fajky a keramika z 18. stor.

Úlohou sondy 6/2014 (4 x 4,2 m) bolo odstrániť sutinu pri západnom vstupe z nádvorja na úrovni druhého podlažia tretej brány. Hnuteľné archeologické nálezy, ktoré sme tu našli, pochádzajú najmä z obdobia neskorého stredoveku a zo 16. stor. Oblúk vstupného portálu bol postavený z kvalitne opracovaných kvádrov s kamenárskymi značkami. V severnej časti portálu sa objavil malý výklenok pre závoru.

Archeologický výskum na Hrade Čabrad' prebiehal v súčinnosti s pripravovanými konzervačnými prácami na tretej bráne. Počas výskumu bolo celkove objavených viac ako 50 tisíc hnuteľných archeologických nálezov. Medzi nimi dominujú nálezy keramiky a kachlíc (19 228 ks), i skla (18 210 ks). Druhú a tretiu najpočetnejšiu skupinu predstavujú nálezy zvieracích kostí (najmenej 9929 ks) a kovových predmetov (4818 ks). Medzi nálezmi sú zastúpené aj mince, prstene, gombíky a ozdoby zo šiat. Výskum preukázal, že priekopa pred trefou bránou stratila svoju obrannú funkciu pravdepodobne na začiatku alebo v prvej polovici 18. stor. Jej zásypové vrstvy vytvorili kuchynské odpady a materiál z prestavieb tretej brány. Svedčí o tom veľký počet kachlíc, okenného skla, fragmentov omietky a klinčov. Tieto poukazujú na to, že okolo polovici 18. stor. došlo k výmene kachľových pecí postavených ešte v 17. a na začiatku 18. stor.

GRABUNG AUF DER BURG ČABRAD'. Čabradský Vrbovok (Bez. Krupina), Burg Čabrad', Grabung im Zusammenhang mit der Erneuerung des Nationalen Kulturdenkmals, Grabung für Wissenschafts- und Dokumentationszwecke, Neuzeit, Mittelalter, Urzeit (jüngere und späte Bronzezeit), Fortifikation, Tor. Depositionierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Archäologische Grabung auf der Burg Čabrad' konzentrierte sich auf den Graben vor dem südlichen Portal des dritten Tors und auf sein Interieur. Im Raum wurden zwei archäologische Schnitte: 1/2014 und 2/2014 angelegt. Im Interieur des dritten Tors wurden drei Schnitte festgelegt: 3/2014, 4/2014 und 6/2014. Über der südlichen Grundmauer des Portals, auf der vorausgesetzten Stelle des Fallbrückenschachts wurde der Schnitt 5/2014 platziert. Die archäologische Grabung auf der Burg Čabrad' verlief in der Zusammenarbeit mit den vorbereiteten Konservierungsarbeiten auf dem dritten Tor. Während der Grabung wurden insgesamt mehr als 50 000 archäologische Funde entdeckt. Zwischen ihnen dominieren Keramikfunde und Funde von Kacheln (19 228 Stück) und Glas (18 210 Stück). Die zweite und dritte zahlreichste Gruppe stellen Tierknochenfunde (mindestens 9929 Stück) und eiserne Gegenstände (4818 Stück) dar. Im Fundgut wurden auch Münzen, Ringe, Knöpfe und Kleidungsschmuck vertreten. Die Grabung zeigte, dass der Graben vor dem dritten Tor wahrscheinlich seine Schutzfunktion am Anfang oder in der ersten Hälfte des 18. Jhs. verlor. Seine Verschüttungsschichten bestanden aus Küchenabfall und Material vom Umbau des dritten Tors. Darüber zeugt eine große Anzahl von Kacheln, Fensterglas, Fragmente von Putz und Nägel. Diese weisen darauf hin, dass um die Hälfte des 18. Jhs. es zum Austausch von Kachelöfen kam, die noch im 17. und am Anfang des 18. Jhs. gebaut worden waren.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V JELŠOVCIACH¹⁰

Mário Bielič

Jelšovce (okr. Nitra), poloha Dolné lúky (miestny názov Bogmajlaz), parc. č. 599/6, záchranný výskum, pravek, stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Archeologický výskum si vyžiadala výstavba rodinného domu na polohe Dolné lúky. Pri výstavbe rodinných domov v okolí bolo zachytené porušenie sídliska z eneolitu a doby bronzovej (obr. 14: 1). Základové ryhy porušili kultúrnu vrstvu, ktorá začína 30 cm pod povrchom (ornicou), pričom jej spodnú hranicu sa nepodarilo identifikovať. Zo dna výkopu a z hald bol zozbieraný keramický materiál, ktorý je datovaný do obdobia mladšej doby bronzovej a včasného stredoveku. Zlomky nájdenej pravekej keramiky patria pravdepodobne čakanskej kultúre. Materiál je však veľmi fragmentárny a menej početne zastúpený. Výstavba rodinnej zástavby, ktorá na tejto polohe stále pokračuje by mala prebiehať pod stálym dozorom archeológov.

Opis keramických nálezov:

1. Fragment z tela hrncovitej nádoby, ktorej obežná rytá výzdoba je tvorená nástrojom s piatimi hrotmi, podobne ako vlnovka, taktiež robená nástrojom s viacerými hrotmi; farba hliny v lome je hnedá; hlina obsahuje menšie množstvo minerálnych štruktúr; včasný stredovek (obr. 14: 2).

2. Horný okraj pravekej nádoby, farba črepu v lome hnedosivá, hlina obsahuje malé množstvo minerálnych štruktúr; pravek (obr. 14: 3).

3. Fragment z tela nádoby s výzdobou vertikálne usporiadaných žliabkov; farba črepu v lome je hnedá; povrch nádoby je hladný; hlina obsahuje minerálne štruktúry; pravek (obr. 14: 4).

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG IN JELŠOVCE. Jelšovce (Bez. Nitra), Flur Dolné lúky (örtliche Bezeichnung Bogmajlaz), Parzelle Nr. 599/6, Rettungsgrabung, Urzeit, Mittelalter. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Die Grabung förderte der Bau eines Familienhauses, bei dem es zur Beschädigung einer Siedlung aus dem Äneolithikum und der Bronzezeit kam. Die Gründungsfugen beschädigten die Kulturschicht, die sich 30 cm unter der Oberfläche (Ackerkrumme) befand, ihre untere Grenze ist es uns nicht gelungen zu identifizieren. Aus dem Boden des Aushubs und aus den Halden haben wird keramisches Material aufgesammelt, das in die Zeit der jüngeren Bronzezeit (wahrscheinlich der Čaka-Kultur) und ins frühe Mittelalter (Abb. 14) datiert wird.

SÍDLISKOVÝ OBJEKT Z NESKOREJ DOBY BRONZOVEJ Z LIETAVSKEJ SVINNEJ¹¹

Mário Bielič

Lietavská Svinná (okr. Žilina), poloha Pod orechom, sídlisko, neskorá doba bronzová, črepy. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Obec Lietavská Svinná – Babkov leží v severnej časti Strážovských vrchov v doline Svinianky. Nadmorská výška v strede obce je 420 m, a v chotári 390–778 m. Kataster obce má hnedé lesné pôdy a ren-dziny. Lesy sú len vo východnej časti a na južnom a západnom okraji (*Vlastivedný slovník obcí* 1977, 159).

Záchranný archeologický výskum sa uskutočnil na líniovej stavbe optického kábla medzi obcami Lietavská Svinná a Lietava. V katastri obce Lietavská Svinná, na polohe Pod orechom (obr. 15: 1), bol zachytený sídliskový objekt z obdobia neskej doby bronzovej (obr. 15: 2, 3). Objekt bol identifikovaný 20 cm od úrovne terénu. Ide o sídliskovú jamu oválneho tvaru, ktorého šírka bola okolo 60 cm. Hĺbka nebola zistená, nedoskúmala sa, ale možno predpokladať, že dno bolo v hĺbke cca 50 cm. Objekt bol zahĺbený do modrosivého ílovitého podložia. Výplň tvorila hnedá humusoidná vrstva obsahujúca zlomky mazanice a keramiky. Z výplne objektu pochádzajú fragmenty z väčšej zásobnej nádoby. Farba v lome

¹⁰ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0175/16 a prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

¹¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0175/16 a prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

bola hnedá. Povrch bol hrubo vyhladený. Podľa nálezu keramiky (obr. 15: 4) je objekt možné priradiť k lužickej kultúre¹².

Intenzívne osídlenie v období lužickej kultúry je spojené s postupným osídľovaním horských oblastí Rajeckej doliny. Podobné sídliska sú zachytené aj v obci Lietava a Podhorie (Bielich/Vlaszatá 2014, 75, obr. 1). V miestnej časti Doluvsie, poloha Nad Mlynom, bol v roku 2009 detektorom nájdený bronzový kosák polmesiacového tvaru s rukoväťou, zdobený dvoma plastickými rebrami a bronzová sekerka s tuľajkou a uškom zdobená plastickými rebrami. Oba nálezy patria do mladšej doby bronzovej. Pri následnej obhliadke boli v blízkosti nálezu nájdené i črepy lužickej kultúry (Staneková/Krišková 2013, 246, obr. 81). Pri výskume Lietavského hradu sa nám podarilo v zásype polygonálneho bastiónu zachytiť keramiky z obdobia mladšieho praveku. Podobné zberové nálezy pochádzajú aj z exponovanej polohy Cibuľník vedľa Lietavského hradu. Pohrebisko z tohto obdobia bolo preskúmané v Rajci (Benediková/Haruštiak 2009, 43–45).

Literatúra

Bielich/Vlaszatá 2014 – M. Bielich/K. Vlaszatá: *Archeologické lokality v okolí Lietavského hradu. Hrad Lietava 2003–2013. Lietava 2014*, 74–77.

Benediková/Haruštiak 2009 – L. Benediková/J. Haruštiak: Záchraný výskum v Rajci. *AVANS* 2007, 2009, 43–45.

Staneková/Krišková 2013 – Z. Staneková/L. Krišková: Nálezy lužickej kultúry z Lietavskej Svinnej. *AVANS* 2009, 2013, 246, 247.

Vlastivedný slovník obcí 1977 – *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku II*. Bratislava 1977.

SIEDLUNGSOBJEKT AUS DER SPÄTBRONZEZEIT AUS LIETAVSKÁ SVINNÁ. Lietavská Svinná (Bez. Žilina), Flur Pod orechom, Siedlung, späte Bronzezeit, Scherben. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Die archäologische Rettungsgrabung wurde auf der Linienbaustelle des optischen Kabels zwischen den Gemeinden Lietavská Svinná und Lietava realisiert. In Lietavská Svinná auf der Flur Pod orechom (Abb. 15: 1) wurde ein Siedlungsobjekt aus der späteren Bronzezeit erfasst (Abb. 15: 2, 3). Die Keramik aus der Verfüllung des Objekts stammt aus einem größeren Vorratsgefäß, das der Lausitzer Kultur zuzuordnen ist (Abb. 15: 4). Eine intensive Besiedlung in der Zeit der Lausitzer Kultur ist mit der Ansiedlung des Berggebiets von Rajecká dolina verbunden. Ähnliche Siedlungen wurden auch in der Umgebung der Gemeinden Lietava und Podhorie festgehalten. Ein Gräberfeld aus dieser Zeitperiode wurde in Rajec erforscht.

ENEOLITICKÝ IDOL Z MALÉHO ZÁLUŽIA¹³

Mário Bielich

Malé Záľužie (okr. Nitra), poloha Pažiť, sídlisko, eneolit, badenská kultúra, idol. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Malé Záľužie leží v západnej časti sprásovej Nitrianskej pahorkatiny na strednom toku potoka Radošina. Nadmorská výška v strede obce je 159 m, v chotári 148–227 m. Poloha Pažiť sa nachádza v západnej časti intravilánu obce na ľavej terase potoka Radošinka. Obec bola osídlená v neolite, archeologicky bolo skúmané sídlisko železovskej skupiny (Nevizanský 1999).

Počas povrchového zberu bol objavený zlomok idolu badenskej kultúry, bohužiaľ bez ďalšieho keramického materiálu¹⁴. S podobným typom idolu sa stretávame na sídlisku v Bajči (Bistáková/Nevizanský 2015, 440, plate 2: 1). Fragment idolu je ihlanovitého tvaru, so zachytenou výzdobou na dvoch bočných stenách a na vrchu. Na bočných stenách sa nachádza ihličkovitý motív (šírka ihličiek je 10 mm). Výzdoba je vytvorená jednorotým nástrojom. Na vrchnej časti predmetu sa nachádzajú záseky s geometrickým motívom. Povrch predmetu je oranžovej hliny. Farba črepu v lome je hnedo-čierna. Hlina obsahuje množstvo minerálnych a rastlinných štruktúr. Váha skúmaného zlomku je 61 g (obr. 16: 2). Malé hlinené idoly mohli tvoriť kultovú alebo dekoratívnu úlohu v rámci neskoroneolitických obydľí. Nájdený zlomok je malým fragmentom, takže jeho funkciu ani tvar nie je možné exaktne definovať.

¹² Za určenie keramiky ďakujem L. Benedikovej.

¹³ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0175/16 a prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

¹⁴ Za určenie ďakujem G. Nevizanskému.

Literatúra

Bistáková/Nevizanský 2015 – A. Bistáková/G. Nevizanský: *Settlements of the Baden culture in Bajč-Vlkanovo, SW Slovakia*. In: M. Nowak/A. Zastawny (ed.), *The Baden Culture around the Western Carpathians*. Kraków 2015, 427–444.
 Nevizanský 1999 – G. Nevizanský: Nepublikované hrobové nálezy z obdobia neolitu a eneolitu z juhozápadného Slovenska zachránené v rokoch 1932-1997. In: I. Kuzma (ed): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 1998*. Nitra 1999, 159–170.

ÄNEOLITHISCHES IDOL AUS MALÉ ZÁLUŽIE. Malé Zálužie (Bez. Nitra), Flur Pažiť, Siedlung, Äneolithikum, Badener Kultur, Idol. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Unter den gewonnenen Lesefunden wurde ein Bruchteil eines Idols der Badener Kultur entdeckt. Die Form des Gegenstands ist pyramidenförmig, oben und auf zwei Nebenseiten verziert. Auf den Nebenseiten ist ein Nadelmotiv abgebildet (die Breite der Nadeln ist 10 mm). Im oberen Teil des Gegenstands befinden sich Einschnitte mit geometrischen Motiven. Die Oberfläche des Gegenstands besteht aus orangefarbenem Lehm mit einer großen Menge von Mineral- und Pflanzenstrukturen. Die Farbe der Bruchfläche der Scherbe ist braun-schwarz und ihr Gewicht beträgt 61 g (Abb. 16: 2). Kleine Idole aus Lehm konnten im Rahmen der spätäneolithischen Wohnstätte eine dekorative oder Kultfunktion erfüllen. Der gefundene Bruchteil ist ein kleines Fragment, dessen Funktion und Form nicht exakt zu definieren war.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM VO VINODOLE¹⁵

Mário Bielič

Vinodol (okr. Nitra), poloha Pri tehelni, záchranný výskum, pravek, doba rímska, stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Archeologický výskum si vyžiadala výstavba predajne Jednota v intraviláne obce (obr. 17: 1). Stavba, situovaná vedľa základnej školy, sa realizovala na prvej terase potoka, ktorý je ľavým prítokom rieky Nitra. Z intravilánu obce je evidované veľké množstvo archeologických artefaktov, ktoré pochádzajú zo zberov, ale vyskytli sa i náhodné nálezy. Ich bližšia lokalizácia je na základe informácií nemožná. Počas výskumu bolo preskúmaných šesť objektov, ktoré sú rámcovo datované do praveku, doby rímskej a stredoveku (obr. 17: 2). Zo skúmaných objektov pochádzajú zvyšky keramiky, zvieracích kostí a mazanice. Výplň objektov tvorila sivá prachovitá hlina. Objekty boli zahĺbené do žltého sprašovitého podlažia. Z obdobia praveku, ktorý sa nedá bližšie určiť boli identifikované objekty 1 a 4. Objekty 3 a 6 obsahovali germánsku keramiku. Medzi črepami boli identifikované aj zvyšky panónskej keramiky (obr. 17: 7). Do obdobia vrcholného stredoveku možno zaradiť objekty 2 a 5. Výskum aj napriek svojmu malému rozsahu priniesol poznatky o osídlení tejto polohy v rôznych časových obdobiach.

Opis keramiky:

1. Fragment okraja misky, farba črepu v lome čierna, hlina obsahuje minerálne štruktúry, povrch je drsný, germánska hrubá keramika (obr. 17: 3).
2. Fragment z tela menšej nádoby, farba črepu v lome sivá, povrch je čierny hladný, výzdobu tvoria obežné ryté línie, ktoré sú presekávané, hlina je jemne plavená bez minerálnych štruktúr, germánska stolová keramika (obr. 17: 4).
3. Fragment z tela hrncovitej nádoby, výzdobu tvoria nechtové vrypy usporiadané v horizontálnom smere, farba črepu v lome je hnedo-sivá, povrch je drsný, hlina obsahuje minerálne štruktúry, germánska hrubá keramika (obr. 17: 5).
4. Fragment z tela hrncovitej nádoby, výzdobu tvoria nechtové vrypy usporiadané v horizontálnom smere, farba črepu v lome hnedo-sivá, povrch je drsný, hlina obsahuje minerálne štruktúry, germánska hrubá keramika (obr. 17: 6).
5. Fragment z tela nádoby, výzdobu tvoria nechtové vrypy usporiadané v horizontálnych radoch, povrch červený, hlina v lome oranžová a jemne plavená, panónska keramika (obr. 17: 7).
6. Fragment dna nádoby, povrch nádoby drsný čiernej farby, z vnútra je nádoba vymazaná červenou hlinou, hlina obsahuje väčšie minerálne štruktúry, germánska keramika (obr. 17: 8).

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG IN VINODOL. Vinodol (Bez. Nitra), Flur Pri tehelni, Rettungsgrabung, Urzeit, römische Kaiserzeit, Mittelalter. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Die Grabung in Vinodol (Abb. 17: 1) wurde auf der Bachterrasse, neben der Grundschule realisiert. Aus dem Intravillan stammt eine große Menge von archäologischen Artefakten, vor allem Lesefunde, ohne genauere Deutung ihrer Lokalisierung. Durch die Grabung wurden sechs Objekte erforscht, die in die Urzeit,

¹⁵ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0175/16 a prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

Römer-Zeit und Mittelalter datiert werden (Abb. 17: 2–8). Aus den Objekten stammen auch Keramikreste, Tierknochen und Lehmverputz. Die Verfüllung bestand aus grauer staubiger Erde. Aus der urzeitlichen Periode, die nicht näher zu deuten waren, wurden die Objekte 1 und 4 identifiziert. Die Objekte 3 und 6 beinhalteten germanische Keramik. Unter den Scherben wurde auch pannonische Keramik festgestellt. In die Zeit des Hochmittelalters sind die Objekte 2 und 5 einzuordnen. Auf der ersten Militärkartierung (1780–1790) befinden sich in der Nähe Reste eines neuzeitlichen Friedhofs. Damals handelte es sich um eine Düne auf dem linken Ufer des Flusses Nitra. Trotz seines geringen Umfangs, brachte die Grabung Erkenntnisse über die Besiedlung diese Lage in verschiedenen zeitlichen Perioden.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA TRASE DIAĽNICE D1 V ÚSEKU HRIČOVSKÉ PODHRADIE – LIETAVSKÁ LÚČKA

Marián Čurný – Branislav Kovár¹⁶

V súvislosti s výstavbou diaľnice D1 Hričovské Podhradie – Lietavská Lúčka realizoval Archeologický ústav SAV v mesiacoch marec až august viacero záchranných archeologických výskumov na ôsmich polohách, ležiacich na trase budúcej diaľnice na úseku medzi Hričovským Podhradím a Lietavskou Lúčkou. Archeologickým výskumom sa podarilo identifikovať a preskúmať niekoľko archeologických lokalít z časového obdobia od neskorej doby kamennej po novovek. Niektoré zistenia sú úplne prvými záznamami v rámci archeologického poznania oblasti, iné doplnili obraz zistený archeologickým výskumom, ktorý tu v rámci prípravy stavby diaľnice realizoval v roku 2010 Archeologický ústav SAV (*Bednár/Vajdíková 2005; Ruttkay a i. 2015, 201–205; Zajacová 2010*). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

1. Bitarová (okr. Žilina). Nachádza sa v západnej časti Žilinskej kotliny, leží v úvalovitej doline Bitarovského potoka. Preskúmané boli štyri polohy (a–d) s archeologickými situáciami.

a) Poloha Húbence, sídlisko, púchovská kultúra, novovek.

Skúmaná poloha Húbence sa niekedy uvádza aj pod názvom Hubelnice. Poloha sa nachádza na juh od obce Bitarová, v jej tesnej blízkosti. Nadmorská výška lokality bola 423–424 m.

Najvýznamnejším výsledkom archeologického výskumu je zistenie novej lokality, protohistorického sídliska púchovskej kultúry, v rámci ktorého sa podarilo preskúmať sedem zahĺbených sídliskových objektov. Okrem toho bolo preskúmaných ďalších päť zahĺbených objektov, ktoré nemožno datovať, ale pravdepodobne ide o stopy po ľudskej činnosti v chotári Bitarovej v recentnom období. Medzi sídliskovými objektami púchovskej kultúry možno spoľahlivo funkčne interpretovať zásobnicovú jamu (objekt 9/14), ktorá by mohla byť dôkazom o viacsezónnom osídlení (obr. 19: 1, 2). Pri ostatných objektoch nemôžeme spoľahlivejšie hovoriť o ich funkcii (objekty 2/14, 3/14, 4b/14, 5/14, 6/14). Ide o bližšie necharakterizovateľné jamy menších rozmerov, vo výplni ktorých sa zistil sídliskový nálezový materiál (keramické črepy, hrudky mazanice). V jednom prípade možno uvažovať o terénnej stope po kole, resp. stĺpe – kolovej, resp. stĺpovej jame (objekt 4 A/14). Pri viacerých z preskúmaných objektov konštatujeme iba minimálnu úroveň zapustenia do podlažia (objekty 2/14, 4b/14, 6/14).

Podobne, ako sa to ukázalo aj na iných skúmaných archeologických lokalitách v rámci trasy diaľnice D1, počas archeologického výskumu sme mali možnosť skúmať už iba najspodnejšie partie zahĺbených objektov. Zvyšky z jám sa nachádzali v ornici, ktorá bola odstránená, resp. ešte pred odstránením v minulosti intenzívne poľnohospodársky využívaná (oraná). Počas výskumných prác sme sa ojedinele stretli aj s nestratifikovanými nálezmi, ktorých nálezové okolnosti nesvedčia o existencii ohraničených objektov, ale najskôr o «voľnom» výskyte v teréne v rámci niekdajších sídelných areálov. Svojou mierou prispievajú k vytvoreniu predstavy o intenzite osídlenia skúmanej plochy a indikujú existenciu ďalších stabilných archeologických štruktúr, napríklad objektov. Archeologickým výskumom sa okrem už uvedeného podarilo získať skromnú kolekciu hnutelných archeologických nálezov. Dominujú v nej nálezy mazanice. Menej početné sú nálezy keramických črepov, pri ktorých sa doslova ojedinele stretávame aj s väčším torzom nádoby. Keramické zlomky s charakteristickým dekórom umožňujú priradiť nálezisko na polohu Húbence v Bitarovej do areálu osídlenia púchovskou kultúrou, pravdepodobne v jej fáze v mladšej dobe železnej, laténskej. Za najpozoruhodnejšie hnutelné nálezy možno považovať fragmenty hlinených tkáčskych závaží z objektu 9/14 (obr. 19: 1, 2).

¹⁶ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov APVV-15-0491 a VEGA č. 2/0175/16.

b) Poloha K o p c e, sídlisko(?), neurčiteľné datovanie.

Nachádza sa západným smerom od obce, v blízkej vzdialenosti od spomínanej lokality Húbenice. Nadmorská výška lokality je okolo 427 m. Počas povrchovej prospekcie po skrývke skúmanej plochy sa na lokalite našlo malé množstvo archeologických nálezov – keramických zlomkov a pravdepodobne železnej trosky, ktoré však nemožno presnejšie časovo zaradiť. Archeologické objekty neboli zistené.

c) Poloha Z á h u m n i e I, sídlisko, eneolit, doba bronzová, doba laténska a rímska, včasný stredovek (8.–9. stor.), mladší novovek (19. stor.), 20. stor.

Lokalita Záhumnie I sa nachádza na západnej hranici obce Bitarová. Nadmorská výška lokality je 402–421 m. Vďaka výskumu sa podarilo rozšíriť doterajšie vedomosti o včasnostredovekom sídlisku (Vojteček 2015, 169–186) o zistenie, že ide o polykulturnú archeologickú lokalitu. Dokumentujú to sídliskové nálezy z praveku (eneolit, mladšia a neskorá doba bronzová), protohistórie (doba laténska a doba rímska), včasného stredoveku a novoveku. Výskumom boli na lokalite zistené a dokumentované viaceré druhy nálezových situácií. Medzi nehnuteľnými archeologickými nálezmi, svedčiacimi o existencii osídlenia vo viacerých chronologických úsekoch, sa skúmali: zahĺbené sídliskové objekty, sídliskové vrstvy a nestratifikované nálezy, ktoré sa nenachádzali ani v jednej z vymenovaných nálezových situácií. Okrem toho bolo možné rozlíšiť uloženie a usadenie pôdneho horizontu s kumuláciami artefaktov v rámci prirodzených terénnych nerovností. V jednom prípade možno hovoriť o kamennej architektúre (objekt 33/14).

Spolu bolo preskúmaných 56 objektov. Postupnou interpretáciou terénnych a nálezových okolností sa počet archeologických objektov ustálil na čísle 46. Zahĺbené sídliskové objekty možno rozčleniť do viacerých funkčných kategórií: súčasti stavebných konštrukcií – kolové jamy (objekty 20/14, 40/14, 55/14) a stĺpové jamy (objekty 1/14, 14/14, 19/14, 21/14, 25/14, 26/14, 37/14, 39/14, 42/14, 47/14, 48/14, 52/14, 53/14 a 56/14), zásobnicové jamy (objekty 4/14, 5/14, 10/14, 13/14, 24/14, 30/14 a 38/14; obr. 19: 3), hliníky/exploatačné jamy (objekty 11/14, 12/14, 15/14, 16/14, 36/14, 41/14 a zoskupenie objektov 22/14–28/14 a 23/14–34/14), objekty s neurčiteľnou, resp. neznámou funkciou (objekty 2/14, 3/14, 8/14, 44/14–46/14, 51/14 a 54/14). Ďalšie objekty (zoskupenie objektov 35/14–43/14, 49/14 a 50/14) bolo možné interpretovať ako sídliskovú vrstvu. Samostatnú kategóriu nálezových situácií predstavujú útvary, ktoré interpretujeme ako usadeniny pôdneho horizontu s kumulovaným výskytom artefaktov v prirodzených terénnych nerovnostiach (objekty 6/14, 7/14, 9/14, 17/14, 18/14, 31/14, 32/14, 51/14). Ukázalo sa, že objekty 27/14 a 29/14 sú geologického pôvodu.

Pri datovaní identifikovaných nálezových situácií je možné spoľahlivejšie rozlíšiť osídlenie v dobe bronzovej (mladšej až neskorej), dobe rímskej (púchovská kultúra; objekty 10/14–13/14, 24/14–26/14), včasnom stredoveku (8.–9. stor.; objekty 4/14, 5/14, 31/14, 32/14, 41/14, 51/14, 54/14, 55/14, zoskupenie objektov 23/14–34/14), stredoveku – novoveku (zoskupenie objektov 22/14–28/14; PN02) a mladšom novoveku (19. stor.), resp. 20. stor. (objekty 6/14, 7/14, 33/14, 47/14, 48/14, 52/14, 53/14, PČ02, PN01) a mnohé objekty vzhľadom na absenciu nálezov nemožno datovať vôbec (objekty 1/14–3/14, 8/14, 9/14, 14/14, 15/14, 19/14–21/14, 30/14, 37/14, 39/14, 40/14, 44/14–46/14). Pri ďalších objektoch datovanie variuje medzi protohistóriou (púchovská kultúra) a včasným stredovekom (objekty 16/14–18/14, 36/14, 56/14 a zoskupenie objektov 35/14–43/14, 49/14 a 50/14).

Doklady osídlenia pravdepodobne v dobe bronzovej (v mladšej alebo neskorej?) boli zaznamenané i ako nestratifikované nálezy (označené ako „poloha črepov“ – PČ 03), pri ktorých nebolo zistené uloženie v rámci zásypov zahĺbených objektov, čo vylúčilo úvahy o existencii ďalších objektov, či už sídliskových alebo hrobov. Zistené boli vo „voľnom“ teréne, na úrovni rozhrania podlažia a ornice, resp. podorníčia. Z rovnakých nálezových okolností pochádzajú aj ďalšie nestratifikované nálezy, ktoré možno zaradiť do obdobia stredoveku – novoveku (označené ako „poloha nálezov“ – PN 02) a do mladšieho novoveku až 20. stor. (PČ 02, PN 01), resp. ich nemožno datovať (PČ 01).

Trvanie jednoduchých zahĺbených objektov – jám, bolo iba krátkodobé. Sú však dokladom existencie sídlisk stabilného typu, čoho dôkazom sú aj zistené zásobnicové jamy. Objekty s obytnou funkciou neboli identifikované. Je pravdepodobné, že mohlo ísť o stavby s konštrukciou, ktorej terénne stopy sú nepostrehnuteľné pri zvolenej metóde plošnej skrývky skúmanej plochy. O ťažbe hliny na stavebné a iné účely priamo na lokalite svedčia hliníky a exploatačné jamy, ktoré vo všetkých zistených prípadoch nedosahovali výraznejších rozmerov. I tento poznatok môže svedčiť o krátkodobej ťažbe hliny za konkrétnym jednorazovým účelom.

Väčší počet zistených stĺpových a kolových jám v prípade, že nejde o pedologické stopy po stromovom poraste, indikuje existenciu nadzemných stavieb neznámeho počtu, veľkosti a funkcie. Terénne pozorovania priniesli nesporný poznatok o tom, že v prípade tohto druhu archeologických objektov sme

mali možnosť skúmať už iba ich najspodnejšie partie. Zvyšky z jám sa nachádzali v ornici, ktorá bola pre potreby archeologického výskumu a stavby odstránená, resp. ešte pred odstránením v minulosti istotne opakovane oraná. Snahy o sledovanie týchto objektov v rámci vrstvy ornice a podorníčia nepriniesli žiadne zistenia. Pravdepodobne iba niektoré z kolových a zo stĺpových jám navzájom funkčne a chronologicky súvisia. Nemožno zabúdať na fakt, že išlo o výskum na polykultúrnej lokalite s doloženým osídlením v protohistórii, včasnóm stredoveku a novoveku. Osídlenie v iných chronologických úsekoch indikujú nestratifikované nálezy a chronologicky staršie nálezy z výplní objektov (napr. osídlenie v eneolite a dobe bronzovej).

Archeologickým výskumom sa okrem už uvedeného podarilo získať pomerne početnú kolekciu hnuiteľných archeologických nálezov. Dominujú v nej nálezy keramických črepov, pri ktorých sa ojedinele stretávame aj s väčšími torzami nádob (datovateľnými prevažne do včasného stredoveku). Početný výskyt hrudiek mazanice a do červena spálenej hliny, ktoré charakterizuje pokročilý stupeň abradácie, svojou mierou prispieva k vytvoreniu si predstavy o archeologizácii otvorených sídliskových objektov. Iba v minimálnom množstve sme zaznamenali nálezy z kategórie drobných predmetov. Tu je potrebné upozorniť napríklad na železnú ihlicu (obr. 19: 4) z objektu 35/14, malú sadu štiepanej ale aj brúsenej kamennej industrie, či zopár v skúmanom nálezovom prostredí cudzoročno pôsobiace, pravdepodobne ušľachtilých lesklých kamienkov červenej farby z objektov 32/14 a 34/14.

d) Poloha Záhumnie II, sídlisko?, mladší novovek (19. stor.), 20. stor.

Lokalita Záhumnie II sa nachádza na západnej hranici obce, juhozápadne od polohy Záhumnie I. Nadmorská výška lokality je 426 až 450 m. Povrchová prospekcia priniesla poznatok o absencii dokladov staršieho ako mladonovovekého osídlenia v tomto priestore. Zistené boli iba drobné fragmenty mladonovovekej až recentnej úžitkovej keramiky a amorfné kusky železných predmetov, pravdepodobne z poľnohospodárskych strojov.

2. Dolný Hričov (okr. Žilina), polohy Pánske kopánky a Dúbravka, ojedinelé nálezy, pravek/protohistória, mladší novovek (19. stor.), 20. stor.

Výskum sa uskutočnil na polohách Pánske kopánky a Dúbravka, ktoré sa nachádzajú južne od Dolného Hričova a západne od Hričovského Podhradia. Nadmorská výška lokality je 331 až 343 m. Na pomiedzi uvedených chotárov boli zistené archeologické nálezy, nepočetné koncentrácie črepov z keramických nádob a rôzne skorodované železné predmety, niekedy amorfného tvaru. Železné predmety spolu s keramickými črepmi, vytočenými na rýchlo rotujúcom hrnčiarskom kruhu a opatrené rôznofarebnými olovnatými glazúrami, sú dokladom hospodárskeho využívania tohto priestoru v nedávnej minulosti. Terén zo skúmaných polohách je v súčasnosti čiastočne zalesnený a čiastočne ide o pastvisko. Pri nálezoch z novoveku sa možno domnievať, že súvisia s hospodárskym využívaním tejto časti chotára (oranie, starostlivosť o poľné komunikácie). Nepočetné nálezy keramických črepov z nádob vyformovaných v ruke sú dokladom osídlenia buď v praveku, alebo v protohistórii, resp. vo včasnóm stredoveku. Nakoľko pri plošnej skrývke a následnom začisťovaní terénu neboli zistené žiadne terénne stopy, ktoré by naznačovali existenciu zahĺbených archeologických objektov, domnievame sa, že boli na miesto nájdenia splavené z vyššie situovaných polôh, resp. svedčia napríklad o existencii objektov zahĺbených iba vo vrstve ornice, alebo môže ísť aj o doklady bližšie nešpecifikovateľných nesídelných aktivít a podobne.

3. Ovčiarisko (okr. Žilina), poloha Láňy, sídlisko, púchovská kultúra (doba rímska), stredovek.

Obec leží v úvalovitej doline Bitarovského potoka v polohe Láňy, na ktorej sa uskutočnil výskum, sa nachádza juhozápadne od obce na katastrálnej hranici s obcou Bitarová. Nadmorská výška lokality je okolo 410 m. Doterajšie vedomosti o existencii stredovekého sídliska na lokalite Ovčiarisko sa rozšírili o poznanie, že v danej polohe mohlo existovať aj osídlenie v období púchovskej kultúry. Na lokalite sme identifikovali šesťnásť objektov, ale iba dva z nich obsahovali archeologické nálezy (objekty 1/14 a 10/14). Ukazuje sa možná spätosť objektu 1/14 so susediacim objektom 1 A/14, ktorú by z hľadiska funkcie bolo možné interpretovať ako exploatačnú jamu (obr. 19: 5). Nakoľko z objektu 1/14 pochádzala len hrudka železnej trosky, je táto interpretácia otázná. Kúsok odpadu z hutnenia železa zároveň indikuje výrobný charakter (hutnícka činnosť, kováčstvo) skúmanej sídliskovej štruktúry.

Exploatačnou jamou na sídlisku by mohol byť aj objekt 10/2014. Otázne je však jeho datovanie, pretože objavená keramika z jeho výplne môže byť stredovekého ale aj staršieho pôvodu (púchovská kultúra). Pravdepodobné datovanie do vrcholného stredoveku (12.–13. stor.) by korešpondovalo s výsledkami výskumu na lokalite v roku 2010. Pri niektorých objektoch zistených na skúmanej polohe ide o stĺpové a kolové jamy, pričom na základe rozmerov možno konštatovať, že boli zachytené už

iba spodné partie (objekty 2/14, 4/14, 5/14, 7/14–9/14, 14/14, 16/14 a 76/14). V priestore však nevytvárajú žiadnu štruktúru, okrem objektov 6/14 a 7/14, ktoré sa nachádzali tesnej vzájomnej blízkosti. Práve na príklade zachovalosti kolových jám môžeme predpokladať, že archeologické objekty sa vyskytovali ešte v povrchovej vegetačnej vrstve, ktorá však bola odstránená. Ďalšou indíciou je sú aj nálezy nestratifikovaných keramických črepov na skúmanej polohe (PN 01) a najmä zdokumentovaná stratigrafická situácia s objektom 1/14.

Na skúmanej lokalite v polohe Lány sa na úrovni ílového podlažia často vyskytovali hrdzavohnedé a ryšavé škvrny, ktoré po začistení pôsobili dojemom výsledkov ľudskej činnosti. Išlo o objekty s priemerom od 10 do 40 cm, vo väčšine prípadov kruhového, elipsovitého a oválneho tvaru. Ich výplň bola často trojfarebná: z vonkajšej strany škvrny ohraňuje cca 2–3 cm hrubá vrstvička oranžovej, resp. červenej farby, ktorá evokovala prepálenie. Vo vnútri sa nachádzala svetlosivá, zelenkastá jemná ílová výplň, v ktorej často boli jedna alebo dve izolované škvrny tmavosivej alebo čiernej farby, ktorá vyvolávali dojem uhlíkov a popola. Makroskopicky však uhlíky neboli postrehnuté. Schnutím odkrytého podlažia sa ich farebnosť rýchlo strácala, mizla. Opísané objekty nie sú výsledkom ľudskej činnosti, ide o spontánne prírodné vývery podzemnej vody, čiže výsledok prírodných javov, čo potvrdzuje aj názor pracovníkov – prírodovedcov z CHKO Malá Fatra. Do tejto kategórie patria aj objekty 11/14–13/14.

4. **Ž i l i n a**, časť **B á n o v á** (okr. Žilina), leží na oboch brehoch rieky Rajčianky, juhozápadne od Žiliny. V Bánovej boli identifikované dve (a–b) archeologické lokality.

a) Poloha **D ú b r a v y**, ojedinelé nálezy, pravek, stredovek, novovek.

Nachádza sa juhozápadne od mestskej časti na miernom svahu, neďaleko stále využívanom cintoríne. Nadmorská výška sa pohybuje od 400 do 450 m. Počas výskumu a sledovania výkopových prác neboli zistené žiadne archeologické objekty, či situácie. Prieskumom na oráčine, ktorá tvorí väčšiu časť povrchu polohy Dúbravy, bola získaná iba malá kolekcia keramických črepov z novoveku. Prieskum sa sústredil aj na severnú časť polohy, ktorá je už dlhodobo využívaná ako verejný cintorín. V tomto priestore sa nachádza evidovaná archeologická lokalita, hradisko z doby bronzovej a staršej doby železnej (*Petrovský-Šichman* 1964, 75, 76). V rámci terénnych možností, ovplyvnených súčasnou funkciou polohy, sa tu prišlo iba na pár hrubostenných črepov z pravekej sídliskovej keramiky.

b) Poloha **O v č i a r n e**, sídlisko, protohistória (púchovská kultúra).

Lokalita Ovčiarne sa nachádza južne od obcí Hôrka a Bitarová na svahu a miernej vyvýšenine. Lokalita bola v nadmorskej výške 375 až 400 m. Doterajším archeologickým bádaním bol identifikovaný bližšie nedatovaný praveký sídliskový areál. Archeologickým výskumom v roku 2010 sa tu podarilo preskúmať šesťnásť sídliskových objektov z eneolitu a pravdepodobne štyri hroby z praveku (*Zajacová* 2010). Vďaka archeologickému výskumu sa rozšírili staršie vedomosti o poznanie, že sa na lokalite nachádzalo aj protohistorické osídlenie pravdepodobne púchovskej kultúry, v zázemí ktorého sa zrejme vykonávala ťažba železnej rudy. Preskúmaných bolo spolu desať zahĺbených sídliskových objektov v rámci dvoch skupín.

Na severnom okraji polohy Ovčiarne, ktorá sa nachádza na hranici katastrálnych území Žiliny, časti Bánová a Bitarovej, kde je podľa katastrálneho označenia lokalizovaná poloha Rybník (pre potreby projektu výstavby diaľnice D1 bola bánovská časť polohy Rybník zahrnutá pod polohu Ovčiarne), bolo preskúmaných päť zahĺbených sídliskových objektov (objekt 5/14–10/14). V troch prípadoch ich možno funkčne interpretovať ako exploatačné jamy, resp. nehlboké povrchové hliníky, ktorých vznik bol pravdepodobne výsledkom jednorazovej potreby a ich časové trvanie zrejme nebolo dlhé. Aj ohľadom vzniku ich výplní, zásypov, možno konštatovať, že boli spôsobené spontánnymi prírodnými procesmi na lokalite, počas ktorých sa do výplní dostali aj artefakty z okolia objektov. Išlo o objekty 6/14–8/14.

V jednom prípade bola zaznamenaná zásobnicová jama s menšou kubatúrou vzhľadom na jej zachytené rozmery (objekt 9/14). Ďalší z preskúmaných objektov, objekt 10/14, je dokladom toho, že sídliskové objekty museli byť pôvodne zahĺbené už do vegetačnej vrstvy. Po jej mechanickom strojovom odstránení v zmysle stavebného zámeru, ku ktorému sa prispôsobila metodika plošného archeologického odkryvu, bolo možné na úrovni rozhrania vegetačnej vrstvy a ílového podlažia zdokumentovať už iba spodnú partiu zahĺbenia tohto objektu, čo úplne znemožňuje jeho funkčnú interpretáciu. Vzájomná prepojenosť (objekty 6/14 a 7/14), pozícia a charakter výplní objektov a nepočtených nálezov z nich jednoznačne svedčia o súčasnosti objektov 6/14 až 10/14. Na základe rovnakého charakteru nálezov železitej suroviny, resp. odpadu z výroby železa, ktoré sa vyskytujú vo výplniach i na okolí objektov v rámci oboch skupín, sa možno nazdávať, že sú súčasné.

Severne a severozápadne od preskúmaných objektov 6/14–10/14 bol zdokumentovaný priebeh vodnej meliorácie z druhej polovice 20. stor., zostavenej z keramických drenážnych rúr. Ďalej severným smerom, v smere k nepomenovanému pravobrežnému prítoku Bitarovského potoka, bol pri plošnej skrývke zaznamenaný nárast recentného odpadu zo stavieb i z domácností, ktorým sa zavážali terénne nerovnosti v priestore niekdajšieho rybníka. Viacero rozľahlých rybníkov sa najneskôr od polovice 18. stor. nachádzalo v dolnom toku Bitarovského potoka, pričom siahali od Bánovej až takmer k Brezanom a Hôrkam (Pecko 2008, 5). V tomto priestore sa už doklady osídlenia nepredpokladajú a vylúčili ich aj pozorovania zo zisťovacích sond, ktoré potvrdili iba recentné navážky odpadu.

Druhá skupina objektov bola preskúmaná na severnom temene a na vrchole vyvýšeniny Ovčiarne. Išlo o päť zahĺbených objektov, ktoré pôvodne pravdepodobne tvorili súčasť areálu na zhutňovanie železa. Išlo o menšie pravidelné kruhové útvary s výplňou, ktorú charakterizovali stopy po prepálení ohňom, pričom sme mali možnosť zaznamenať rôzne stupne prepálenia, resp. ožahnutia. Kruhové časti boli sprevádzané rôzne veľkými, nepravidelnými štruktúrami, v ktorých sa stopy po prítomnosti ohňa menili na drobné kúsky uhlíkov a popol. Objekty 1/14, 2/14, 3 A/14, 3b/14, 4/14 a 5/14 sú archeologizovanými stopami zvyškov pyrotechnologických metalurgických zariadení (obr. 19: 6). Nálezové situácie naznačujú, že pravdepodobne išlo o nadzemné duté valcovité pece. Ich plášť mohol byť zostavený z kameňov alebo vymodelovaný z ílu (Pleiner 1958, 12, 13, obr. 1: 4). Je pochopiteľné, že stopy po nich sa zachovávajú iba v podobe pôdnych znakov po pôsobení ohňa pri ich prevádzke. Tieto pece často vybudovali iba na jedno použitie a doba ich prevádzky bola krátka. S týmto predpokladom korešpondujú aj nálezové situácie z Bánovej. Vo výplniach objektov 1/14–5/14 a v ich okolí sa vyskytovali hrudy horniny. Išlo o v mnohých prípadoch duté „okruhliaky“ s povrchom pôsobiacim skorodovaným dojmom a stopami „hrdze“ viditeľnými i na lomoch, ktoré geológ M. Kubiš (GEOFOZ Žilina), označil za miestnu železnú (železitú) rudu. Mineralogické syntézy (Koděra a kol. 1990, 1456) uvádzajú, že v triasových vápencoch juhovýchodne od Turia sa nachádza bližšie necharakterizovateľná menšia šošovka vápenca obohateného železom a horčíkom, ktorá bola v minulosti predmetom kutania na železo. Okrem toho je výskyt nálezísk železa známy aj z Lietavskej Lúčky, Bieleho Potoka, Višňového a Rajca (archív GEOFOZ Žilina).

Z archeologického bádania boli doklady spracovania železa doposiaľ známe z neďalekého Varína. V rokoch 1982–1984 tu skúmali K. Pieta a J. Moravčík (1983, 205–207; 1984, 180, 181; 1985, 193–195) pece na tavbu železa z doby rímskej. Doteraz sa tam pri válovci smerom na Chatu pod Jedľovinou nachádzajú haldy, ktoré vznikli pri tavbe toho železa. Železná ruda sa tam aktívne ťažila ešte v 19. stor. a odvážala povozmi do Trínca. Podľa J. Moravčíka sa pece podobného rozsahu doteraz nikde na severozápadnom Slovensku nepodarilo objaviť. Pece mali vnútorný priemer od 80 do 120 cm, výšku asi 2 m. Podobné centrum na výrobu železa bolo objavené i na Spiši. Išlo o malé piecky s priemerom do 40 cm.

Nálezy výrobných objektov na polohe Ovčiarne v Žiline, časť Bánová nemožno presnejšie datovať. Získané malé zlomky keramiky vylučujú datovanie do včasného stredoveku a do časovo mladších období. Do úvahy prichádza spojitost objaveného výrobného metalurgického objektu s osídlením púchovskej kultúry. Pri objektoch druhej skupiny možno bezpečne vylúčiť ich interpretáciu ako stôp po zhorenej alebo vyhnitej vegetácii, stromoch. Interpretácii objektov 1/14–5/14 ako objektov prírodného pôvodu nenasvedčovala ani nálezová situácia, ktorá naopak niesla niektoré stopy po zámernej ľudskej výrobnej činnosti. Stav ich zachovania je výsledkom „archeologizácie“ danej miestnymi pomermi.

Literatúra a pramene

- Bednár/Vajdíková 2005 – P. Bednár/K. Vajdíková: *Diaľnica D1. Hričovské Podhradie – Lietavská Lúčka*. Archeologický prieskum. Dokumentácia stavebného zámeru. Dokumentácia na územné rozhodnutie. Nitra – Bratislava 2005. (Uloženie: KPÚ Žilina, pod č. T342).
- Koděra a kol. 1990 – M. Koděra a kol.: *Topografická mineralógia Slovenska*. Zväzok 3, Sed – Z. Bratislava 1990.
- Pecko 2008 – M. Pecko: *Bánová*. Žilina 2008.
- Petrovský-Šichman 1964 – A. Petrovský-Šichman: Slované osídlenie severného Slovenska. *Vlastivedný zborník Považia* VI, 1964, 73–103.
- Pieta/Moravčík 1983 – K. Pieta/J. Moravčík: Železiarske objekty z doby rímskej a stredoveká dechtáreň vo Varíne. *AVANS* 1982, 1983, 205–207.
- Pieta/Moravčík 1984 – K. Pieta/J. Moravčík: Výskum železiární z doby rímskej vo Varíne. *AVANS* 1983, 1984, 180, 181.
- Pieta/Moravčík 1985 – K. Pieta/J. Moravčík: Železiarne z doby rímskej vo Varíne. *AVANS* 1984, 1988, 193–195.
- Pleiner 1958 – R. Pleiner: *Základy slovanského železárskeho hutníctví v českých zemích. Vývoj přímé výroby železa z rud od doby halštatské do 12. věku*. Praha 1958.
- Pramene 1992 – *Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia*. II. zväzok. Stredoslovenský kraj. Nitra 1992.

Ruttkay a i. 2015 – M. Ruttkay/H. Baliová/A. Nemergut/M. Vojteček/B. Zajacová: Výskumy na stavbe diaľnice D1 Hričovské Podhradie – Dubná Skala. AVANS 2010, 2015, 201–205.

Vojteček 2015 – M. Vojteček: Stredoveké sídlisko v Bitarovej. Štúdijské zvesti AÚ SAV 58, 2015, 169–186.

Zajacová 2010 – B. Zajacová: Diaľnica D1 – „Hričovské Podhradie – Dubná Skala“. Interná dokumentácia. Archeologický ústav SAV. Nitra 2010.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG AUF DER AUTOBAHN D1 AUF DER STRECKE HRIČOVSKÉ PODHRADIE – LIETAVSKÁ LÚČKA. In den Monaten März bis August wurden mehrere archäologische Rettungsgrabungen auf der Strecke der zukünftigen Autobahn D1 realisiert. Während der Grabung ist es gelungen Fundstellen auf acht Fundplätzen zu identifizieren und zu erforschen. Die Grabung knüpfte auf die Ergebnisse der archäologischen Grabung an, die aus dem gleichen Grund das Archäologische Institut der SAW im Jahr 2010 realisierte (Bednár/Vajdíková 2005; Ruttkay u a. 2015, 201–205; Zajacová 2010). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

1a. Bitarová (Bez. Žilina), Flur Húbenice, Siedlung, Púchov-Kultur, Neuzeit. Das bedeutendste Ergebnis der Grabung war die Festlegung einer neuen Fundstelle, Siedlung der Púchov-Kultur, im Rahmen welcher es gelungen ist, sieben vertiefte Siedlungsobjekte zu erforschen. Außerdem wurden auch weitere fünf vertiefte Objekte erforscht, die es nicht möglich ist zu datieren, wahrscheinlich aber handelt es sich um Spuren von menschlicher Tätigkeit im Katastralgebiet von Bitarová in der rezenten Zeit. Als beachtenswerte bewegliche Funde, kann man die Lehmfragmente von Webergewichten aus dem Objekt 9/14 betrachten.

1b. Bitarová (Bez. Žilina), Flur Kopce, Siedlung(?) Unbekannte Datierung. Während der Oberflächenprospektion nach dem Entfernen des Ackerbodens, wurde eine geringe Menge von archäologischen Funden entdeckt – Keramikbruchteile und wahrscheinlich eine Eisenschlacke, die es aber nicht möglich ist zeitlich genauer einzuschätzen. Es wurden keine archäologischen Objekte identifiziert.

1c. Bitarová (Bez. Žilina), Flur Záhumnie I, Siedlung, Äneolithikum, Bronzezeit, Latènezeit und Römische Kaiserzeit, Frühmittelalter (8.–9. Jh.), jüngere Neuzeit (19. Jh.), 20. Jh. Dank der Grabung auf der Flur Záhumnie I war es möglich die Erkenntnisse über die Existenz einer frühmittelalterlichen Siedlung (Vojteček 2015, 169–186) um das Vorkommen einer polykulturellen Fundstelle zu erweitern. Die Siedlungsfunde dokumentieren diese Tatsache aus der Urzeit (Äneolithikum, jüngere und späte Bronzezeit), der Frühgeschichte (Latènezeit und römische Kaiserzeit), des frühen Mittelalters und der Neuzeit. Insgesamt wurden 56 Objekte erforscht, davon waren 46 vertiefte archäologische Objekte verschiedener Funktion (Pfosten-, Säulen- und Vorratsgruben, Lehmgruben, unidentifizierbar). Durch die Ausgrabung haben sich auf der Fundstelle mehrere Arten von Fundsituationen bestätigt. Aus den unbeweglichen Funden, die über die Besiedlungsexistenz in mehreren chronologischen Abschnitten zeugen, wurden untersucht: eingetiefte Siedlungsobjekte, Schuttschichten und unstratifizierte Funde, die sich in keiner der genannten Fundsituation befanden. Außerdem war es möglich Ablagerungen des Bodenhorizonts mit einer Artefaktenkumulation im Rahmen der natürlichen Bodenunebenheiten zu unterscheiden. In einem Fall ist es möglich über eine Andeutung einer gemauerten Steinarchitektur (Objekt 33/14) zu sprechen. Durch die Grabung gewann man auch eine relativ reichliche Kollektion beweglicher Funde, in welcher Keramikscherben dominieren, bei Einzelfällen treffen wir auch auf größere Gefäßtorsos (vorwiegend ins Mittelalter datiert). Ein häufiges Vorkommen von Lehmverputzklumpen und rötlich gefärbter Lehm, charakterisieren einen fortgeschrittenen Abrasionsgrad und tragen eigener Weise zur Vorstellung über das Archäologisieren offener Siedlungsobjekte bei. Nur in geringer Menge erfassten wir Kleinfunde. Hier ist es wichtig z. B. auf eine eiserne Fibel aus dem Objekt 35/14 aufmerksam zu machen, weiter auf eine kleine Kollektion von geschliffener Stein- aber auch Spaltindustrie, so wie auf ein Paar fremdwirkender rot glänzender, vermutlich Edelsteinchen, aus den Objekten 32/14 und 34/14.

1d. Bitarová (Bez. Žilina), Flur Záhumnie II, Siedlung(?), jüngere Neuzeit (19. Jh.), 20. Jh. Die Oberflächenprospektion brachte die Erkenntnis über die Absenz von Belegen einer älteren, als jungneuezeitlicher Besiedlung auf diesem Gebiet. Festgestellt wurden nur kleine Fragmente jungneuezeitlicher bis rezenter Gebrauchskeramik und amorphe Stücke eiserner Gegenstände, die scheinbar von Wirtschaftsmaschinen stammen.

2. Dolný Hričov (Bez. Žilina), Flur Pánske kopánky und Dúbravka, vereinzelt Funde, Urzeit/Frühgeschichte, jüngere Neuzeit (19. Jh.), 20. Jh. Während der Grabung auf dem Grenzpunkt der Katastralgebiete Pánske kopánky und Dúbravka in den Katastern der Gemeinden Dolný Hričov und Hričovské Podhradie wurden Funde gewonnen. Es handelt sich um geringe Scherbenkonzentrationen aus Keramikgefäßen und verschiedene frühdatierte eiserne Gegenstände, manche amorpher Form. Die eisernen Gegenstände belegen zusammen mit den mit verschiedenfarbigen Bleiglasuren bezogenen Keramikscherben von Gefäßen, die auf einer schnellrotierenden Töpferscheibe ausgedreht wurden, den wirtschaftlichen Gebrauch dieser Gegend in der Vergangenheit.

3. Ovčiarско (Bez. Žilina), Flur Lány, Siedlung, Púchov-Kultur (römische Kaiserzeit), Mittelalter. Die bisherigen Erkenntnisse über die Existenz einer mittelalterlichen Siedlung auf der Lokalität Ovčiarско (Lány) wurden um die Tatsache einer möglichen Existenz einer Siedlung aus der Zeit der Púchov-Kultur erweitert. Auf der Lokalität wurden sechzehn Objekte identifiziert, aber nur eine geringe Anzahl von ihnen beinhaltete archäologische Funde (Scherben, Eisenstücke).

4a. Žilina, Teil Bánová (Bez. Žilina), Flur Dúbravy, vereinzelte Funde, Urzeit, Mittelalter, Neuzeit. Während der Grabung und der Beobachtung von Ausschachtungsarbeiten wurden keine archäologischen Objekte oder Situationen festgestellt. Durch die Erforschung des Ackerbodens, der den Großteil der Fläche bildet, wurde nur eine kleine Keramikscherbenkollektion aus der Neuzeit gewonnen.

4b. Žilina, Teil Bánová (Bez. Žilina), Flur Ovčiarne, Siedlung, Frühgeschichte (Púchov-Kultur). Durch bisherige archäologische Forschungen wurde auf der Flur Ovčiarne ein näher nicht datiertes urzeitliches Siedlungsareal identifiziert. Während der Grabung im Jahr 2010 ist es gelungen sechzehn Siedlungsobjekte aus dem Äneolithikum und wahrscheinlich vier Gräber (*Zajacová 2010*) zu erforschen. Aufgrund der Ergebnisse konnte man die vorherigen Kenntnisse über die Fundstelle um Fakten erweitern, dass sich hier früher scheinbar auch eine Besiedlung der Púchov-Kultur befand. In ihrem Hinterland wurde offensichtlich Verdichtung vom Eisenerz ausgeführt. Insgesamt erforschte man zehn vertiefte Siedlungsobjekte im Rahmen von zwei Gruppen.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM LÍNIOVEJ STAVBY GALANTA – ŠÚROVCE¹⁷

Klaudia Daňová

1. Šúrovce (okr. Trnava), poloha Štepnice, záchranný archeologický výskum na líniovej stavbe, dva sídliskové objekty – stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Archeologický výskum sa uskutočnil v súčinnosti so stavbou ČS Šúrovce, Výmena technológie a rekonštrukcia výtlačného potrubia, čiastková etapa v rámci stavby „Prívodové diaľkové potrubie Galanta – Šúrovce“. Harmonogram prác bol naplánovaný na roky 2013–2016. Išlo o líniovú stavbu a niekoľko výkopov pri výmene technológie pri budove vodárne. Už od začiatku stavbu sprevádzali problémy so stabilitou podlažia. Pri hĺbení ryhy sa piesčité podlažia niekoľko krát zosunulo. Zaisťovanie takéhoto profilu prinášalo so sebou mnohé riziká, nakoľko išlo o výkopy hlbšie ako 1,8 m. Počas výkopových prác boli niekoľko krát menené trasy výkopov a to z dôvodu nestabilného podlažia.

V polohe Štepnice sa podarilo na profile ryhy identifikovať dva objekty.

Objekt 1 – ryha prechádzala stredom objektu (na povrchu sa v tmavej orničnej vrstve nedal rozpoznať). Objekt bol zrejme oválny s konkávnym dnom zapusteným do žltého piesčitého podlažia. Výplň objektu tvorila tmavá kompaktná vrstva hliny. V objekte sa nachádzal veľmi skromný keramický materiál, na základe ktorého ho môžeme datovať do stredoveku.

Objekt 2 – ryha prechádzala stredom objektu (na povrchu sa v tmavej orničnej vrstve nedal rozpoznať). Tvar objektu nebolo možné identifikovať. Steny sa však mierne zvažovali k takmer rovnému dnu. Výplň tvorila tmavá kompaktná hlina v spodnej časti zásypu sa nachádzali uhličky, mazanica a niekoľko črepov. Na základe materiálu ide o objekt z vrcholného stredoveku, z 13.–15. stor.

2. Veľká Mača (okr. Galanta), poloha Šipkové, záchranný archeologický výskum na líniovej stavbe, dva vojnové hroby z druhej svetovej vojny. Uloženie nálezov: Nálezy boli v zmysle Zákona č. 130/2005 Z. z. odovzdané Ministerstvu vnútra SR.

Pri hĺbení ryhy v katastrálnom území Veľkej Mače sa pri ceste do Gáňu našli dva hroby. Prvý z hrobov trčal čiastočne zo severného profilu ryhy. Hrobová jama sa rysovala takmer od povrchu a mala obdĺžnikový tvar. Situácia bola komplikovaná, pretože pri zaisťovaní kostry som si všimla úpravu chrupu (plombu). Nakoľko nebola dočistená celá kostra len lebka a pravá časť tela (obr. 24: 1), nebola som si istá, či ide o vojnový hrob alebo o obeť násilného činu. Kontaktovala som preto policajný zbor v Galante, ktorý udalosť prevzal. V mieste nálezu bola ryha rozšírená. Po dočistení celej kostry sa ukázalo, že ide o vojaka nemeckej príslušnosti, ktorý mal pri sebe veci osobnej potreby, kovovú neprelomenú známku, kríž (obr. 24: 2) a väčšie množstvo munície. Pri zahŕňaní ryhy sa uká-

¹⁷ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu APVV-14-0742.

zalo, že tam ležal ešte jeden vojak. Nálezovú situáciu môžeme len predpokladať, nakoľko bagrom bolo vyzdvihnuté celé telo a odložené na haldu. Telá mohli byť uložené buď do jedného hrobu, alebo do dvoch hrobových jám v tesnej blízkosti. Stopy po druhej hrobovej jame sa však na profile nezistili, preto sa prikláňam skôr k tomu, že boli pochovaní do jednej jamy. V prípade druhého nálezu boli objavené aj zvyšky oblečenia a munícia (obr. 24: 3, 4). Neprepolená identifikačná známka pri prvom vojakovi napovedá, že ho zrejme pochovali ľudia z miestnej komunity. Identifikačná známka pri druhom vojakovi nájdená nebola. Nakoľko sa v oboch prípadoch objavila v hroboch munícia celý nález prevzala polícia.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG AUF DER LINIENBAUSTELLE IN GALANTA – ŠÚROVCE. Die archäologische Grabung wurde im Zusammenwirken mit den Arbeiten auf der Linienbaustelle und Reinigungsanlage, deren Arbeitsplan für die Jahre 2013–2016 vorbereitet war, durchgeführt. 1. Šúrovce (Bez. Trnava), Flur Štepnice, Rettungsgrabung auf einer Linienbaustelle, zwei Siedlungsobjekte, Mittelalter. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAV, Nitra. 2. Veľká Mača (Bez. Galanta), Flur Šípkové, Rettungsgrabung auf einer Linienbaustelle, zwei Kriegsgräber aus dem II. Weltkrieg (Abb. 24). Deponierung der Funde: die Funde wurden nach dem Gesetz Nr. 130/2005 Ges. Slg. dem Innenministerium der Slowakischen Republik abgegeben.

VÝSKUM V DOLNÝCH LEFANTOVCIACH

Klaudia Daňová¹⁸ – Marek Vojteček

Dolné Lefantovce (okr. Nitra), poloha Dolné konopisko, záchranný archeologický výskum na líniovej stavbe, doba rímska, stredovek 15.–16. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Počas archeologického výskumu sa na trase líniovej stavby „Splašková kanalizácia v obci Dolné Lefantovce“ podarilo zachytiť štyri archeologické objekty (Daňová/Vojteček 2014). Skúmaná poloha sa nachádza v centre obce na Rybníčkovej ulici. Uvedená poloha je prvou terasou potoka Rybníčky/Lefantovského potoka. Výskum sa nachádzal v bezprostrednej blízkosti plochy skúmanej v rokoch 2012 a 2013 (Fottová 2012, 62; Daňová/Cheben 2018). Hoci išlo o líniovú stavbu a zistené objekty boli skúmané len v rámci ryhy, výskum priniesol dôležité zistenia. Pri rozsiahlejšom plošnom výskume v roku 2013 sa podarilo na druhej terase potoka preskúmať celkom 47 objektov z rôznych časových období (Daňová/Cheben 2018). Vtedy sme predpokladali, že osídlenie sa viaže len na druhú terasu. Výskum z roku 2013 však potvrdil osídlenie prvej terasy, i keď išlo pravdepodobne už o kraj sídliska. Zo štyroch objektov objavených v ryhe bolo možné na základe výskytu keramiky datovať iba dva. Objekt 1 bol identifikovaný na základe výskytu keramiky (15.–16. stor.) a popolovej výplne na profile líniovej stavby. Tmavo-hnedú humusovitú výplň mal objekt 2, ktorý bol datovaný do doby rímskej.

Literatúra a pramene

Daňová/Cheben 2018 – K. Daňová/I. Cheben: Výskum polykultúrneho sídliska v Dolných Lefantovciach. AVANS 2013, 2018, 45, 46.

Daňová/Vojteček 2014 – K. Daňová/M. Vojteček: Dolné Lefantovce – kanalizačná sieť SO 02. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 18637.

Fottová 2012 – E. Fottová: Dolné Lefantovce – Obytná skupina I.–Slnečná ulica. Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 17854.

GRABUNG IN DOLNÉ LEFANTOVCE. Dolné Lefantovce (Bez. Nitra), Flur Dolné konopnisko, Rettungsgrabung auf einer Linienbaustelle, Datierung – römische Kaiserzeit, Mittelalter 15.–16. Jh. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAV, Nitra. Während der Grabung auf einer Linienbaustelle (Kanalisation) ist es gelungen auf der Bachterasse Rybníčky/Lefantovský potok (Bachbezeichnung) vier Objekte festzuhalten. Das Objekt 1 wurde ins Hochmittelalter und das Objekt 2 in die römische Kaiserzeit datiert. Bei den weiteren zwei Objekten war eine zeitliche Eingliederung nicht möglich.

¹⁸ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu APVV-14-0742 a prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

PIATA ETAPA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU NA HRADE ČEKLÍS

Zdeněk Farkaš – Igor Choma

Bernolákov o (okr. Senec), Hrad Čeklís (miestny názov Várdomb), miesto kde stál pôvodný stredoveký hrad, dnes upravené na násyp pod vodárenskú vežu, systematický výskum, doba halštatská, stredovek (13.–15. stor.) a novovek (18. stor.). Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava.

Archeologický výskum Hradu Čeklís nadviazal na výsledky predchádzajúcich sezón a jeho úlohou bolo zistiť účel a rozsah architektúry zachytenej v roku 2013, overiť existenciu predpokladanej priekopy v predpolí obranného múru a sondážou zachytiť priebeh stredovekej hradby vo východnej a južnej časti fortifikácie. Rozšírenie sondy VI v južnej časti vrcholového plató Várdombu sa napokon spojilo s požiadavkou statika na zachytenie základov plášťa vodárenskej veže a posúdenie kvality a únosnosti jej podlažia.

V prvej fáze sa predĺžila sonda II smerom na východ tak, že jej východný okraj, ktorý sa musel prispôbiť pôvodnému oploteniu vodárne a línii aleje pagaštana konského, ležal vo vzdialenosti 17,2 m od východného múru severovýchodnej veže opevnenia, ktorý zároveň využili pri stavbe mladšej budovy (Farkaš/Choma 2017). Šírka sondy v smere S – J bola 15,5 m a novo odkrytá plocha v sonde II tak dosiahla približne 128 m². Výskumom sa podarilo zachytiť celý priebeh južného múru novoobjavenej budovy v dĺžke 15,3 m, sčasti však len v negatívoch. Po zániku hradu totiž jeho trosky slúžili ako vítaný kameňolom, podľa mince z dna jednej z ťažobných jám prenikajúcich pôvodnými vrstvami deštrukcií, najmenej do počiatku 17. stor. Hrúbka múru sa pohybovala v rozmedzí 1,5 až 1,6 m. V mure sa vo vzdialenosti 5,8 až 9,8 m od steny veže zachytil mierne lichobežníkový výbežok zasahujúci južným smerom do násypu nádvorja o 2,3 až 2,4 m. Jeho západný a východný okraj lemovali zvyšky rozobraných kamenných múrikov, pôvodne hrubé okolo 0,9 m. Z vnútornej strany budovy nadväzovali na ne cez špáru múriky s rozmermi 1,06 x 0,94 a 1,06 x 0,78 m. Stupňovité členenie hlinenej južnej steny, spolu s zvyškami opracovaných kameňov z gotického portálu a koncentráciou drobných nálezov v jeho blízkosti nevyučujú, že práve v týchto miestach viedol vstup z nádvorja ako do suterénnych priestorov, tak horných podlaží budovy. V prípade severnej obvodovej hradby hradu sa potvrdilo, že bola už koncom stredoveku rozobratá až po základovú špáru a mimo veže opevnenia sa v negatívoch zachovali aj zvyšky pilierov či odľahčovacích oblúkov s rozmermi približne 2 x 2 m. Z vnútornej strany hradbu lemuje negatív mladšieho muriva, ktoré vytváralo vnútornú plentu nadväzujúcu na pôvodný múr opevnenia, ktoré sa zrejme oblúkom stáčalo na juh a kamenným blokom nadviazalo na juhovýchodný roh „severnej budovy hradu“.

Spodná časť zásypu budovy s vnútornými rozmermi 10–15,5 x 6,2 m (jej severovýchodný roh vytváral oblúk s polomerom 5,5 m) pozostávala z množstva tehál a ich zlomkov čo spolu so základmi „plenty“ nevyučuje možnosť zaklenutia aspoň suterénnych priestorov (z pohľadu nádvorja).

Zásyp interiéru budovy dosahoval pri južnej stene hrúbku až 2,2 m a klesal smerom k úpätiu hradného kopca. V juhovýchodnej štvrtine zásypu interiéru budovy, približne od predpokladaného vstupu, nahradili inak hojné keramické zlomky, vrátane rôznych druhov kachlíc, početné mince (okolo 150 ks), podľa predbežného určenia predovšetkým rakúske razby z obdobia po roku 1448. Z drobných predmetov to boli rôzne drobné kovania, sčasti pozlátene a z iných častí hradu len ojedinelo zastúpené militárie. Medzi ne patria predovšetkým hroty šíпов do kuší typu bodkin, hroty zápalných šíпов, fragmenty bronzovej hlavne menšej palnej zbrane (hákovnica, pišťala), guľovité i hranaté náboje do takýchto zbraní, kostený orech kuše, fragment bojovej sekery a spodný okraj suknice železného brnenia. Tento zaujímavý súbor vhodne doplnia nález prachovnice a menšej kamennej gule z roku 2013, rážou zodpovedajúcou tarasnici. Početné, podobne ako v predchádzajúcich rokoch, boli aj nálezy zvieracích kostí, zrejme odpad z pôvodnej kuchyne.

Budova s reprezentatívnymi okennými otvormi obrátenými do nádvorja (podľa zvyškov prekladu ostenia), ktorá tiež prešla istým stavebným vývojom, zanikla pri výraznom požiari (v pivnici po ňom ostali drevené konštrukcie zasypané troskami) a nasledovným rozoberaním na stavebný materiál. Podľa dendrochronologických dát by to mohlo byť niekedy v priebehu 70-tych až 80-tych rokoch 15. stor.¹⁹, podľa mincí približne o dvadsať rokov skôr. Rozmery, hrúbka múrov, stopy klenby, zvyšky honosného portálu, stopy po vykurovacích zariadeniach, prekrytie pálenou škridlou a pod. nevyučujú, že sa v severnej časti hradu podarilo zachytiť pozostatky palácovej stavby s jedným podzemným a najmenej dvomi nad-

¹⁹ Za dendrochronologické vyhodnotenie zvyškov dreva ďakujeme P. Bartovi z Katedry archeológie na FiF UK v Bratislave.

zemnými podložiami so vstupom od juhu, z priestoru nádvorja. Podľa zaobleného nárožia a početných nálezov militárií možno predpokladať že „palác“ mal okrem obytnej a reprezentačnej funkcie aj funkciu obrannú. Na podklade prepálenej hliny v zásypoch a celých blokoch mazanice nemožno vylúčiť, že stavbu ukončovalo pod strechou samostatné obranné polposchodie alebo poschodie, azda aj s podsebitím z trámovej alebo hrádzenej konštrukcie.

Výskum priniesol zaujímavé poznatky aj k niektorým obdobiam predchádzajúcim výstavbe kamenného hradu (obr. 18). Východný múr budovy prerezal starší umelý násyp s viditeľným a chronologicky dobre odlíšiteľným zvrstvením. Na západ od vstupu do budovy je to teleso pozostávajúce z homoľovito usporiadaných vrstiev ílu, podorničia a ornice, azda násyp pravekej mohyly. Jej steny plynulo klesali do staršieho zásahu do pôvodného terénu, vari priekopy zachytenej už v sezóne 2012, tu širokej približne 6 m. Z jej povrchových vrstiev, samotná „priekopa“ sa zatiaľ neotvárala, sa získal črepový materiál kalenderberskej kultúry. Neskôr smerom na východ k strmým svahom staršieho násypu prisypali v spodnej časti vrstvy ílu, ktoré prekryli aj zvyšok okolo neho sa vinúcej umelej depresie. Íl napokon prekryli doboškovo usporiadanými svetlejšími a tmavšími hnedými vrstvami miestnej ornice. Či tento násyp súvisí s predpokladanou motte alebo až úpravami prvej stavebnej fázy kamenného hradu, azda ukáže až nasledujúci výskum.

Sonda V bola vyhlbená zemným mechanizmom v dĺžke 28,6 m v predpolí kolmo na severné opevnenie hradu tak, aby sa ňou zachytila poloha a rozmery predpokladanej stredovekej priekopy. Vnútrošnú hranu priekopy sa podarilo zachytiť 3,2 až 3,7 m od nezreteľného vonkajšieho okraja negatívu oblúkového muriva budovy zo sondy II. Jej šírka sa pohybovala v rozmedzí 9 až 9,5 m. Vonkajšia, severná stena prudko klesala k nezachytenému dnu (podľa sklonu by mohlo ležať v hĺbke okolo 5 m od súčasného povrchu), zatiaľ čo vnútorná stena sa postupne vyklíňovala smerom k hradbe. Steny priekopy tvoril miestny zvrstvený žltozelený až svetlohnedý íl. Medzi okrajom priekopy a hradbou (tzv. berma) bol už v stredoveku pôvodný terén upravovaný násypmi, sčasti s hlinou premiešaného ílu, ktoré prekryli aj niektoré staršie objekty z doby halštatskej. Zásyp bol výrazne zvrstvený. V spodnej časti ho tvorila sypká stavebná suť s maltou, kamienkami i zlomkami tehál, s niekoľkými medzivrstvičkami. Z nej pochádza aj kamenné ostenie so železnými pántmi, zrejme zo zárubne dverí a celé bloky tehlového muriva. Na deštručnú vrstvu nasadal zrnitý tmavohnedý zásyp, ktorý pri povrchu prechádzal do novodobej ornice. Celková štruktúra výplne nevylučuje, že z vonkajšej strany priekopy lemoval hlinený násyp. Za priekopou bol zemným mechanizmom preskúmaný priestor v dĺžke 16,5 m bez toho, aby sa podarilo zachytiť ďalšiu, podľa starších fotografií niekedy predpokladanú priekopu.

Sonda VI s rozmermi 10,5 x 2,5 m nadviazala na rez z roku 2012 v južnej časti hradného návršia. Dotýkala sa steny a jedného z oporných pilierov vodárenskej veže a súčasne prerezala časť svahu pod vrcholovým plátom tak, aby mohla zachytiť priebeh predpokladaného hradobného múru. Zistilo sa, že vodárenskú vežu pôvodne zapustili 1,45 m do terénu. Dnes pôvodné rozhranie medzi základovým a nadzemným murivom, v čase výstavby pokrytým omietkou, prekrýva 0,2 až 0,3 m hrubá vrstva hlinitej hnedej zeminy s ornicou. Tá nasadala na kompaktnú, 1,2 m hrubú vrstvu sivočierneho ílu s medzivrstvičkami fekálií a tá zas na 0,5 m silnú vrstvu svetlého, žltozeleného ílu s ostrou vodorovnou deliacou líniou medzi obidvoma vrstvami. Žltý íl pokrýval dno tvorené na kant položenými tehľami v smere Z – V. Obidve vrstvy boli od okolitého zásypu oddelené šikmým, smerom von vyhnutým múrikom z jedného radu tehál spájaných jemnou maltou. Predpokladáme, že vodárenskú vežu postavili do staršej nádrže na vodu postavenej z barokových tehál a barokovou stavebnou technikou v priebehu 18. stor. Nádrž drevenými rúrami zo smrekovca, zachytených v sonde II, azda zásobovala úžitkovou vodou areál blízkeho kaštieľa. Hutná ílovitá výplň, len sčasti narušená suťou s maltovinou a zlomkami tehál umožnila stavať novú vodáreň bez základovej betónovej platne alebo aspoň základového kríža spájajúceho oproti sebe ležiace vonkajšie oporné piliere veže.

Smerom z kopca nadviazali na tehlový múr cisterny klasické zásypové vrstvy, ktoré podľa štrkovej vrstvy s maltou a betónom vo východnej časti sondy patrili recentnému obdobiu, zviazanému s výstavbou vodárne najmenej do hĺbky 0,6 až 0,68 m. Zo starších zvrstvení sa podarilo vypreparovať dva zvyšky tehlového muriva, s 1,34 m širokým vstupným otvorom. Severný blok muriva bol zväčša deštruovaný pri stavbe cisterny. Z okolia múrov sa vyzdvihli zlomky stredovekej keramiky, dve mince z 15. stor. a z medzery medzi blokmi železné kovania (dvere?). Zachytené stredoveké múry nezodpovedajú predpokladanej hradbe. Tú sa však nepodarilo zachytiť ani v drobných sondách z predchádzajúcich rokov. V hĺbke približne 1,3 m od úrovne vrcholového plátu sa podobne ako v starších zisťovacích sondách zachytila hlinitá vrstva, pri ktorej nemožno vylúčiť, že vznikla pri požiari pôvodného dreveného hrádka, azda ešte z prvej polovice 13. stor.

V odkrývaní hradu sa bude pokračovať aj v roku 2015.

Literatúra

Farkaš/Choma 2018 – Z. Farkaš/I. Choma: Štvrtá etapa zisťovacieho výskumu na hrade Čeklís v Bernolákove. *AVANS* 2013, 2018, 46–48.

FÜNFTE PHASE DER ARCHEOLOGISCHEN GRABUNG AUF DER BURG ČEKLÍS. Bernolákovo (Bez. Senec), Burg Čeklís (örtliche Bezeichnung **Várdomb**), **Stelle wo sich früher die mittelalterliche Burg befand**, heute für die Aufschüttung unter dem Wasserturm zugerichtet, systematische Ausgrabung, Hallstattzeit, Mittelalter (13.–15. Jh.) und Neuzeit (18. Jh.). Deponierung der Funde: Slowakisches Nationalmuseum – Archäologisches Museum, Bratislava. Die Ausgrabung auf der Burg Čeklís knüpfte auf die Ergebnisse der vorigen Grabungssaisonen an. Im Schnitt II wurde eine Fläche von 128 m² aufgedeckt, wo es gelungen ist den östlichen Teil des Gebäudes mit den inneren Ausmaßen 10–15,5 x 6,2 m festzuhalten (seine nordöstliche Ecke bildete einen Bogen mit dem Halbmesser 5,5 m). Für die nördliche und offenbar auch östliche Wand des Gebäudes nutzte man als mit der Bekleidung verbesserte ältere Wehrmauer aus dem 13. Jh. und für den westlichen Teil wurde zum Großteil das Material des nordöstlichen Turms der Befestigung gebraucht. Neu war daher nur die südliche Mauer mit der Länge von 15,3 m und einer Breite von 1,5–1,6 m. Sie wurde in eine ältere Aufschüttung eingelassen, auf deren Oberfläche ein Hof entstand, wo sich auch der Eingang ins Gebäude befand. Dieses Gebäude kann anhand der Fragmentfunde eines pompösen gotischen Portals, den Stürze der Fensteröffnungen, einer großen Menge von Kachelbrüchen und der Bedachung, als palastartiges Wohngebäude mit Keller betrachtet werden. Seinen definitiven Untergang verursachte ein intensiver Brand, der mit manchen, aus schriftlichen Quellen bekannten, bewaffneten Konflikten aus der zweiten Hälfte des 15. Jhs. zusammenhängen sein könnte, **was zahlreiche Militaria, z. B. Bodkin-Pfeilenspitzen, Brandpfeilspitzen, Fragmente eines bronzenen Gewehrlaufs einer kleinen Schusswaffe (Arkebuse, Feuerwaffe Pfeife), kugelförmige und eckige Patronen dieser Waffen, eine beinerne Armbrustnuss, ein Fragment einer Kampfaxt und des Fragments des unteren Rands eines eisernen Rüstungsrocks andeuten.**

Nach dendrochronologischen Angaben, könnte es irgendwann im Laufe der 70-er bis 80-er Jahre des 15. Jhs. gewesen sein, doch den gefundenen Münzen nach (um 150 Stück), auch ungefähr 20 Jahre früher. Im nördlichen Vorfeld der Burg hielt man im Schnitt einen ursprünglichen mittelalterlichen Graben mit der Breite von 9 bis 9,5 m fest (Abb. 18). Die nördliche Außenseite fällt steil zum nicht erreichten Boden (der Neigung nach könnte sich der Boden in der Tiefe von 5 m von der Ebene der jetzigen Oberfläche befinden), wobei sich die innere Wand fließend zur Wehrmauer auskeilt. Auf dem Gipfel der künstlichen Aufschüttung der Burganhöhe wurden unter dem, heutzutage schon funktionslosen, Wasserturm aus dem ersten Dezennium des 20. Jhs. Ziegelreste einer gemauerten Barockzisterne festgehalten, die offensichtlich mit Hilfe von, zum Teil erhaltenen, Holzpfeilern aus Lärche das Areal in der Nähe des Esterházy-Schlusses mit Gebrauchswasser versorgte. Beim Bau der Zisterne im 18. Jh. beschädigte man das ältere Ziegelgebäude mit 1,34 m breiter Eingangsöffnung, datiert durch mittelalterliche Keramikbruchteile und zwei Münzen in 15. Jh. Mit der weiteren Enthüllung der Burg wird man im Jahr 2015 fortsetzen.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V SENICI

Zdeněk Farkaš – Igor Choma – Nikola Nemečková

Senica (okr. Senica), poloha Párovce, bývalé záhradníctvo, záchranný výskum vyvolaný výstavbou reštaurácie s ubytovaním, sídliskové nálezy z obdobia mladšej a neskorej doby kamennej, únětickej kultúry a neskorej doby bronzovej, pohrebisko únětickej kultúry. Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava.

V súvislosti s plánovanou výstavbou reštauračného zariadenia a k nemu prislúchajúcej parkovacej plochy sa v jesenných mesiacoch uskutočnil záchranný archeologický výskum na výraznej sprašovej vyvýšenine nad sútokom Rovenského potoka a riečky Teplica. Záujmová plocha leží na mieste v nedávnej minulosti výrazne pozmenenom rozsiahlou výstavbou komplexu nákupných stredísk, tzv. Family Centrum Senica a s nimi spätých investícií (*Daňo 2011, 81; Hoššo/Piatničková/Šuteková 2011, 108, 109; Vávra/Bača 2016, 55n.*). Prerušil ho až nástup zimných dažďov. Lokalita sa nachádza na mieste bývalého záhradníctva, medzi budovou Kauflandu a svahom klesajúcim k Hurbanovej ulici, ktorú nadmorskou výškou okolo 205 m prevyšuje o 4 až 5 m. Pomocou zemných mechanizmov sa podarilo postupne odkryť plochu približne 750 m², na ktorej sa zatiaľ zachytilo 23 sídliskových objektov s materiálom z obdobia kultúry ľudu s mladšou lineárnou keramikou, lengyelskej kultúry, najskôr z obdobia jej ludanickej sku-

piny, neskorého eneolitu, únětickej kultúry, neskorej doby bronzovej a doby laténskej (obr. 20: 1). Jeden zo zásahov do terénu možno spájať s druhou polovicou 20. stor., pravdepodobne s výstavbou dnes už zaniknutých skleníkov. Z objektov sa zatiaľ preskúmalo dvanásť. Okrem nich sa našlo aj deväť hrobových celkov z obdobia únětickej kultúry usporiadaných do rovnobežkových radov. Do hrobových jám ukladali mŕtvych v skrčenej polohe s približnou orientáciou V – Z na pravom alebo ľavom boku s pohľadom smerujúcim na juh. Výbava len novodobými zásahmi poškodených hrobov zvyčajne pozostávala z jedného až dvoch kusov keramiky a osobného šperku z bronzového drôtu. Zvláštnu pozornosť si zaslúžil pohreb muža v hrobe 9 s výrazne roztrieštenou holennou kosťou. Podľa predbežných zistení k úrazu prišlo v perimortálnom období a nemožno vylúčiť, že bol jednou z príčin úmrtia (obr. 20: 2). V nasledujúcom roku bude výskum pokračovať.

Literatúra

Daňo 2011 – R. Daňo: Archeologický výskum na stavbe OC KAUFAND v Senici. *AVANS* 2008, 2011, 81.

Hoššo/Piatničková/Šuteková 2008 – J. Hoššo/K. Piatničková/J. Šuteková: Záchranný výskum na stavbe obchodná zóna v Senici. *AVANS* 2008, 2011, 108, 109.

Vávra/Bača 2016 – R. Vávra/M. Bača: Osídlenie z neskorej doby bronzovej v Senici, poloha Sedlička. *Musaica Archaeologica* 2, 2016, 55–126.

RETTUNGSGRABUNG IN SENICA. Senica (Bez. Senica), Flur Párovce, ehemaliger Gartenbau, Rettungsgrabung, Siedlungsfunde aus der jüngeren und späten Steinzeit, Aunjetitzer Kultur und später Bronzezeit, Gräberfeld der Aunjetitzer Kultur. Deponierung der Funde: Slowakisches Nationalmuseum – Archäologisches Museum, Bratislava. Die archäologische Ausgrabung realisierte man auf einer markanten Lösserhebung über dem Zusammenfluss des Rovenský Baches und des kleinen Flusses Teplica, im Zusammenhang mit dem geplanten Bau einer Restaurantanlage. Die Fläche befindet sich in der Meereshöhe um 205 m, wodurch sie die Umgebung um 4 bis 5 m überragt. Mit Hilfe von Erdmaschinen ist es schrittweise gelungen eine Fläche von ungefähr 750 m² aufzudecken, wo sich 23 Siedlungsobjekte mit Material aus der Zeit der Kultur mit der jüngeren Linearbandkeramik, Lengyel-Kultur, frühestens aus der Zeit der Ludanice-Gruppe, des späten Äneolithikums, Aunjetitzer Kultur, später Bronzezeit und Latènezeit (Abb. 20: 1) befanden. Bislang ist es gelungen zwölf von ihnen durchzuforschen. Außerdem stellte man auch neun Grabgruben aus der Zeit der Aunjetitzer Kultur fest, die in parallele Reihen geordnet waren, in welche die Toten in Hockerlage mit der Orientierung O – W auf der rechten oder linken Seite mit dem Blick nach Osten gelegt wurden. Die Grabbeigaben, der nur durch neuzeitige Eingriffe beschädigte Gräber, bestanden aus ein bis zwei Keramikstücken und persönlichem Drahtschmuck. Besondere Aufmerksamkeit verdient der Skelettfund eines Mannes im Grab 9, mit einem markant zersplitterten Schienbein. Nach vorläufigen Ermittlungen kam es wahrscheinlich zu einem Unfall, wobei es nicht auszuschließen ist, dass diese Verletzung die Todesursache war (Abb. 20: 2).

KOSTOL SV. MARTINA V HONTIANSKEJ VRBICI

Eva F o t t o v á²⁰ – Petra S m e t a n o v á

Hontianska Vrbica (okr. Levice), intravilán, Kostol sv. Martina, kostol, cintorín, záchranný predstihový výskum, pravek, mladšia doba bronzová, stredovek/novovek, 13.(?)–18. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Kostol sv. Martina sa nachádza na výbežku severovýchodne nad dedinou Hontianska Vrbica. Ide o jednolodový kostol obdĺžnikového pôdorysu (vnútorná dĺžka 13,6 m, vnútorná šírka 6,5 m) orientovaný v smere V – Z, s polygonálne ukončeným presbytériom (vnútorná dĺžka 9 m a šírka 6 m) doplneným z vonkajšej strany šiestimi opornými piliermi. Na severnej strane presbytéria sa nachádza sakristia (s vnútornými rozmermi 3,5 x 3 m). Na západnej strane je vstavaná veža a baroková empora, ktoré sú prístupné vstavaným dreveným schodiskom. Výstavba empory vytvorila na západnom konci lode kostola vstupnú predsieň s rozmermi 2 x 6,5 m.

V okolí kostola je v súčasnosti udržiavaná lúka. Vo vzdialenosti 20–30 m od jeho stien sa v teréne zreteľne rysuje neúplný okružný val – násyp. Jeho výška prevyšuje okolitý terén najviac o 60 až 90 cm.

²⁰ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu APVV-16-0449, VEGA č. 2/0143/18 a prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

Môžeme ho sledovať na severnej, východnej a južnej strane. Vytvára takmer okrúhly pôdorys s vnútorným priemerom 60–70 m. Jeho datovanie je zatiaľ neznáme.

Architektúra kostola je v havarijnom stave. Na stenách sa vyskytujú praskliny a podlaha v interiéri lode sa na mnohých miestach prepadáva. Tento stav si vyžiadala začatie konania vo veci statického zabezpečenia a obnovy pamiatky; a hlavne z toho dôvodu, že ide o pamiatku „žijúcu“, v súčasnosti využívanú na cirkevné účely. Na vypracovanie statického posudku a návrhu zabezpečenia kostola bolo potrebné uskutočniť geofyzikálny prieskum interiéru kostola (Cheben 2014). V rámci neho sa v priestore celej lode identifikoval do hĺbky 1,8 m pod podlahou sypký nekompaktný zásyp. Na úrovni 1,8 m od povrchu sa v lodi kostola nachádzala pevná stabilná plocha, pravdepodobne podložie. Výskum a posúdenie statiky kostola si vyžadovalo vyhlásenie niekoľkých statických sond. Tie sa realizovali formou archeologického predstihového výskumu. Práce začali v októbri a pokračovali do prvej tretiny decembra. Na základe požiadavky statika sa v interiéri kostola vytýčili tri sondy a v exteriéri jedna sonda. Označené boli ako S1, S2, S3 a S4 (obr. 22: 1).

Sonda S1 (2 x 2 m) bola umiestnená v severozápadnom rohu lode kostola, medzi severným pilierom empory a severnou stenou kostola. V týchto miestach dochádzalo k výraznému prepadávaniu podlahy. V sonde bola odkrytá krypta 1. Mala obdĺžnikový pôdorys (2,3 x 1,2 m) orientovaný dlhšou osou kolmo na severnú stenu lode kostola. Nachádzala sa vo výkope s dnom vo výške 175,14 m n. m., čo bolo o 90 cm hlbšie ako základová škára severnej steny kostola. Krypta bola pôvodne zaklenutá tehlovou klenbou, ktorá sa v strede priestoru zrútila. Zachovala sa len na južnom konci. Jej vrchol sa nachádzal 70 cm pod súčasnou podlahou a na nej bol uložený sutinový zásyp. Klenba bola zapretá do dlhších bočných stien krypty. Západná stena bola tehlová s doloženou výškou 1,32 m. Vystavaná bola na okraji výkopu krypty, tesne pred základom empory. Východnú stenu tvoril kamenný múr (S1-M4), ktorý bol pristavaný kolmo na severný základ lode kostola. Nesúvisel výlučne len s výstavbou krypty 1, pretože pokračuje ďalej za jej južný uzáver. Múr S1-M4 bol vysoký 1,44 m a jeho základová škára bola založená na dne krypty. Južný uzáver bol tehlový. Na severnej strane boli bočné steny a klenba pripojené k staršiemu severnému základu lode kostola.

Zo dna krypty sme vybrali hrob H11. Išlo o hrob bohatého muža so zachovaným oblečením. Muž bol uložený v drevenej rakve na povrchu zdobenej kovovými puklicami. Nimi bol na veku truhly v dvoch riadkoch vybíjaný nápis. V spodnom „DOMINOS“ a v hornom začiatkové písmená „PERI...“. Názov bude možné spresniť po spracovaní nálezov. Kostrové pozostatky sa takmer nezachovali, zato textil a koža boli pomerne dobre zachované. Mŕtvy mal nad hlavou šatku. V hornej časti tela zdobený kabát s kožušinou a z nohavíc sa zachovali čipky z oblasti stehien. Na nohách mal kožené čizmy. Sonda S1 nepriniesla len objav krypty. Po rozobratí jej západnej tehlovej steny sa nám sprístupnil pohľad na základové murivo empory a niekoľko vrstiev zachovaných na profile južne od nej. Empora bola v porovnaní so severnou obvodovou stenou kostola založená o 50 cm hlbšie (175,54 m n. m.). Vrstvy, S1-104a (176,86–176,74 m n. m.) a S1-104b (horná 176,74 m n. m.), na západnom profile prerezané z južnej strany výkopom krypty a zo severnej strany výkopom základu empory, patria do stredovekého obdobia a súvisia s existenciou staršej sakrálnej stavby.

Sonda 2 (2 x 2 m) bola umiestnená v severozápadnom rohu predsiene kostola, pod emporou. Zo západu a severu sa nachádzali obvodové múry kostola a z východnej strany múr severného piliera empory. V sonde sa zistila ďalšia tehlová krypta (krypta 2). Mala obdĺžnikový pôdorys s rozmermi 2,5–2,6 x 1,1 m, s orientáciou dlhšej osi v smere S – J. Krypta nebola odkrytá po svoje dno, len na úroveň stanovenú statikom t. j. 40–50 cm (175,5 m n. m.) pod základy obvodových stien kostola (t. j. 176 m n. m.). Nachádzala sa tu čiastočne zachovaná klenba. Tak ako v prípade krypty 1, bola založená na bočných dlhších stenách. Západná tehlová stena sa nachádzala pred západným základom kostola a zasahovala pod jeho základovú škáru viac ako 40 cm. Východná stena krypty bola vybudovaná pred základom empory. Spodný riadok tvorili na hranu postavené opracované kvádre a na nich sa nachádzala tehlová stena. Severnú stenu krypty tvoril severný základ lode a južná stena bola tehlová. Najvyšší bod klenby bol vo výške 176,48 m n. m., t. j. klenba sa nachádzala 60 cm pod súčasnou úrovňou podlahy. Nad klenbou bola uložená sutinová vrstva, ktorá po bokoch klenby klesala nižšie do priestorov za obvodovú líniu krypty, do základového výkopu krypty. Po odstránení bočných tehlových stien krypty boli obnažené základy kostola. Na západnej strane sa nachádzal západný základ kostola. Na východnej strane sa zistil základ empory a základové i nadzákladové murivo románskeho kostola (S2-M8; obr. 22: 4).

V sonde S2 sme identifikovali dve podlahy kostola. Vo výške 177,15 m n. m. sa nachádzala tehlová baroková podlaha. K tejto podlahe ústi súčasná interiérová omietka kostola. O 40 cm nižšie sa na obvodových stenách kostola zachytila úroveň staršej podlahy. Tá sa nachádzala v absolútnych výškach

na úrovni 176,8 m n. m. Môže ísť o neskorogotickú podlahu, ktorá tu existovala pred rozsiahlejšími barokovými prestavbami kostola (napr. vznik empory – na jej murive sa odtlačok tejto podlahy nenašiel). Medzi týmito úrovňami podláh sa nachádza staršia omietka, ktorá ústi k staršej neskorogotickej podlahe. Základové murivo severnej a západnej steny kostola tak začínalo pôvodne až od tejto úrovne 176,8 m n. m. a pokračovalo do hĺbky 176 m n. m. V súčasnosti sú tieto základy hlboké 1,15–1,20 m. V sonde 2 sa na východnom profile zachytili dve stredoveké vrstvy. Ide o rovnaké uloženiny, aké sme mali možnosť sledovať na západnom profile sondy S1 (S1-104a, S1-104b). Nachádzajú sa medzi základom empory a románskym murivom (S2-M8). Sýtohnedá hlinitá vrstva s odtieňom do červena (nivelety 176,96–176,58 m n. m.) bola porušená výkopom základu empory a uložená na povrchu základu a pri stene prvého nadzákladového riadku muriva S2-M8. Pod ňou je čierna hlinitá so zvyškami ľudských kostí, malty a úlomkov sivého stavebného kameňa (nivelety 176,58–176,24 m n. m.). Táto vrstva je staršia ako základ S2-M8.

Sonda 3 (1,3 x 1,8 m) bola vytýčená v juhozápadnom rohu presbytéria. Zo západnej strany ju ohraňoval múr južného piliera víťazného oblúka a z južnej strany stena presbytéria. Úlohou tejto sondy bolo zistiť príčinu rozsiahlej pukliny na južnej stene presbytéria. Výkopom sme obnažili základ príľahlej južnej steny do hĺbky cca 20 cm (175,6 m n. m.) pod základovú škáru, ktorá bola v hĺbke 175,79 m n. m. Podľa zistenej nálezovej situácie bol južný múr presbytéria primurovaný k južnému pilieru víťazného oblúka. Konkrétne ku fragmentu muriva S3-M4 zisteného v západnom profile sondy. V sonde 3 sa zároveň zistili torzá staršieho románskeho kostola. Ide o časť polkruhovej apsidy S3-M2 (jej prvé nadzákladové murivo a základ), ku ktorej bol z južnej strany napojený východný múr lode so zachovaným juhovýchodným nárožím S3-M3 (obr. 22: 2). Obidva základy boli vybudované z rovnakého materiálu. V spodnej časti sa medzi nimi vyskytovala výrazná cezúra a až posledný horný riadok základov bol previazaný. Základ apsidy (S3-M2) bol založený hlbšie – 176,13 m n. m. (jeho celková výška dosahovala 86 cm), horná úroveň sa nachádzala v nivelete 176,99 m n. m. Základ príľahlej južnej steny kostola s juhovýchodným nárožím bol založený o 24 cm nižšie, v hĺbke 176,37 m n. m. Jeho koruna bola v rovnakej výške ako koruna základu apsidy (t. j. 176,99 m n. m.). Obidva základy tvoril lomový biely kameň spájaný žltobiелou maltou s hrubozrnným pieskom. Nadzákladové murivo bolo vybudované z opracovaných kamenných kvádrov spájaných žltobiелou piesčitou maltou. Zachoval sa len prvý nadzákladový riadok. V úseku fragmentu polkruhovej apsidy bola doložená šírka steny 70 cm a dĺžka 1,3 m. V murive sme rozpoznali tri kusy neúplných kvádrov v primárnej polohe, ktoré boli zo severu, t. j. z interiérovej strany, usporiadané do mierneho oblúčika. Pri východnom profile sondy bol múr porušený mladšími výkopmi. Nadzákladové murivo juhovýchodného nárožia S3-M3 bolo zachované v hmote mladšieho južného piliera víťazného oblúku neskorogotického kostola. Od apsidy po nárožie malo dĺžku 60 cm (základ presahoval stenu o 10 cm). V interiéri apsidy sa vo výške 177,19 m n. m. zachytila maltová podlaha IV. Nachádzala sa na hornej úrovni kvádrov prvého riadku nadzákladového muriva. Nemala pokračovanie z exteriérovej strany. Čiže mohlo ísť o mladšiu prestavbu románskeho kostola pred neskorogotickým rozšírením stavby. Pod touto podlahou bola hlinitá vyrovňavacia a zhutňovacia vrstva S3-104. Tá prikrývala vrstvu veľkých sivých čiastočne opracovaných balvanov rovnakého druhu ako kvádre románskej stavby. Pod touto vrstvou očakávame románsku podlahu. V tejto sezóne archeologického výskumu sme ju neodkrývali. V sonde S3 sme narazili aj na ďalšie mladšie podlahy kostola. Podlahu I tvorila súčasná podlaha kostola so stabilnou nadmorskou výškou 177,49 m. Len pár centimetrov pod ňou sa nachádzala podlaha II. Jej povrch bol na úrovni 177,45 m n. m. Išlo o maltovú vrstvu sivobielej farby hrubej 6–8 cm, ktorá sa nachádzala v priestore celej sondy. Podlaha III bola vo výške 177,25 m n. m. Išlo o maltovú vrstvu jemnej konzistencie sivej až sivobielej farby s hrúbkou 2 cm. Nachádzala sa takmer na celej ploche sondy. Tieto tri podlahy patrili k neskorogotickému presbytériu a datované môžu byť od 15. stor. vyššie. V sonde 3 sme, rovnako ako v predchádzajúcich sondách, zachytili dve stredoveké kultúrne vrstvy. Nad rozšíreným základom juhovýchodného nárožia románskeho kostola S3-M3 bola uložená sýtohnedá hlinitá vrstva s odtieňom do červena (S3-106) s hrúbkou 20 cm. Jej povrch bol vo výške 176,99 m n. m. Táto vrstva sa zachytila aj v sonde S1 (S1-104a, povrch 176,86 m n. m.) a v sonde S2 (S2-104a, povrch 176,96 m n. m.). V prípade sondy S1 a sondy S3 bola nálezová situácia uloženia vrstvy porovnateľná. V oboch prípadoch prekrývala románsky základ (S2-M8, S3-M3), prípadne sa opierala o hornú časť základu (S3-M3) alebo spodnú časť nadzákladového muriva (S2-M8). Vo vrstve sa nenachádzali nálezy. Obsahovala len drobné prímеси malty. Pod touto vrstvou sa zistila čierna hlinitá vrstva S3-103 s kúskami bielej malty, ľudských kostí a kúskov sivého stavebného kameňa. Táto už bola prerezaná románskym základom. Povrch ležal na úrovni 176,8 m n. m. a spodná hranica bola vo výške 176,39 m n. m. priamo na podloží.

Čierna hlinitá vrstva rovnakého zloženia bola zachytená aj v sonde S1 (S1-104b, horná hranica 176,74 m n. m.) a v sonde S2 v rozpätí výšok 176,58 až 176,24 m n. m. V oboch prípadoch bola uložená pod hneďou hlinitou vrstvou.

Sonda 4 (2 x 2 m) sa nachádzala v exteriéri pri južnej stene kostola, v mieste styku lode a presbytéria, resp. medzi prvým a druhým oporným pilierom. Sonda bola hlboká 2,6 m. Povrch sa nachádzal vo výške 178,1–177,75 m n. m. a dno sondy v hĺbke 175,47 m n. m.

Na severnej strane sondy sa odkryl základ presbytéria. Išlo o kamenné murivo z lomového kameňa, založené v hĺbke 175,83 m n. m. Spodnú časť základu do výšky 1,1 m od základovej škáry tvorilo liate murivo z lomového kameňa, ktoré bolo spájané žltou výrazne piesčitou maltou. Malta sa nachádza miestami na líci základu v 1 až 2 cm hrubej vrstve. Pri jej odoberaní sa rozpadávala na piesok. Základ bol založený do ílovitého podlažia. Od výšky 1,1 m sa nachádzalo murivo tvorené nepravidelne ukladanými lomovými kameňmi, ktoré boli spojené svetlosivou maltou. Absentujúce kamene boli na niektorých miestach doplnené tehliami. Na úrovni terajšieho terénu sa na múre nachádza kamenný sokel, oddeľujúci základové murivo od steny kostola. Spodná hrana sokla bola vo výške 177,87 m n. m. Výška základu je v tomto prípade 2,1 m. K soklu bola prisýpaná recentná vrstva S4-100, ktorá končila približne na úrovni 177,5 m n. m. (čo je úroveň súčasnej podlahy presbytéria). Pod ňou bola uložená ďalšia, pomerne mladá vrstva S4-101. Vrstva pravdepodobne súvisí s niektorou z mladších opráv kostola. Spodná hranica vrstvy sa pohybovala zväčša vo výške 177,33 m n. m. Približne tu sa nachádzala hranica medzi pôvodným neskorogotickým základom a stenou presbytéria. Na druhej strane, v interiéri, je tento predeľ zachytený v sonde S3 úrovňou podlahy III vo výške 177,25 m n. m. V tomto prípade výška pôvodného základu bola okolo 1,5 m. Z toho vyplýva, že sa počas prestavieb kostola menila výška pochôdznej úrovne okolo kostola. V rámci sondy sa pod umelo navrhnutou vrstvou S4-101 nachádzali kultúrne vrstvy až do hĺbky 176,2 m n. m. Do nich boli zapustené hroby cintorína. Podarilo sa nám odkryť desať hrobov. V rámci pochovávaní sme rozpoznali dve fázy pochovávaní. Hroby H1–H4 boli zapustené do piesčito-hlinitej svetlosivej vrstvy. Išlo o vrchnú cintorínsku vrstvu výrazne premiešanú s množstvom ľudských kostí. Hroby rešpektovali stavbu neskorogotického presbytéria. V staršej cintorínskej vrstve sa zistili hroby H5–H10 (obr. 22: 3). Podstatné na ich určenie do staršej fázy pochovávaní je, že sa v ich zásype nachádzala čierna vrstva, a že niektoré boli prerezané základom presbytéria alebo piliera. Spodná cintorínska vrstva je porovnateľná s čiernou hlinitou vrstvou zachytenou na niektorých miestach v interiéri kostola (sonda S1: S1-104b, sonda S2, sonda S3: S3-106). Vo všetkých výkopoch bola zistená priamo nad podlažím a považujeme ju za stredovekú vrstvu. Okrem výskytu ľudských kostí sa v nej nachádzali malé fragmenty bielej malty, uhlíky, drobné úlomky sivého stavebného kameňa a sporadické nálezy stredovekej a pravekej keramiky. Fragmenty stredovekej keramiky pripomínajú na základe materiálu, technológie výroby a výzdoby včasnostredovekú keramikú. Z pravekej keramiky sa tu našli zástupcovia keramickej produkcie karpatskej mohylovej kultúry z prelomu staršej až mladšej doby bronzovej.

Archeologický výskum priniesol nové poznatky o histórii sakrálnej architektúry Kostola sv. Martina. Jeho vznik bol pôvodne datovaný až do obdobia 15. stor. (*Súpis* 1967, 416). Pisomná zmienka z pápežských desiatkových registrov z rokov 1332–1337 (*Sedlák* 2008, 89) dokladá existenciu fary už o niečo skôr. Nález zvyškov staršej architektúry s kvádrovým murivom posúva začiatky sakrálnej stavby do románskeho obdobia. Zistili sme tu pomerne dobre zachovanú časť polkruhovej apsidy, juhovýchodný roh lode a časť zo západnej steny románskeho kostola (obr. 22: 1, 2, 4). Popisovať jeho rozmery je ešte vzhľadom na torzovitosť nálezu predčasné. Isté je, že zrejme v 15. stor. dochádza k prestavbe kostola na neskorogotickú jednoloďovú cirkevnú architektúru s polygonálnym uzáverom presbytéria. Podľa nálezovej situácie je zrejme, že južná stena lode a presbytérium boli rozšírené. Pôvodné murivo apsidy sa zachovalo pod podlahou presbytéria a juhovýchodný roh lode v mladšej dostavbe južného piliera víťazného oblúku. Zvyšok kvádrového muriva na západnej strane nevieme ešte interpretovať, ale predstavuje asi nejaký prvok zo západného ukončenia románskeho kostola, ktorý sa pri neskorogotickej prestavbe dostal pod podlahu kostola. Nie je vylúčené, že sa nám v budúcnosti podarí identifikovať aj mladšiu prestavbu románskej stavby, ktorú môže v súčasnosti dokladať nález podlahy IV v interiéri románskej apsidy. Okrem staršieho kostola sa nám podarilo odkryť dve barokové krypty, ktoré súvisia s barokovými prestavbami kostola, niekoľko úrovní podláh v lodi kostola a v presbytériu. V exteriérovej sonde sme narazili na hroby zaniknutého cintorína, ktorý sa pôvodne rozprestieral okolo kostola. Narušenie starších hrobov murivom neskorogotického presbytéria naznačuje, že cintorín sa rozkladal aj okolo pôvodného románskeho kostola (obr. 22: 3).

Literatúra a pramene

Cheben 2014 – M. Cheben. *Hontianska Vrbica kostol sv. Martina*. Odborný posudok z geofyzikálneho merania. Nitra 2014.

Sedlák 2008 – V. Sedlák: *Monumenta Vaticana Slovaciae*. Tomus I. Trnava 2008.

Súpis 1967 – *Súpis pamiatok na Slovensku*. Zväzok 1. Bratislava 1967.

KIRCHE DES HL. MARTINS IN HONTIANSKA VRBICA. Hontianska Vrbica (Bez. Levice), Intravillan, Kirche des hl. Martin, Kirche, Friedhof, Vorsprungsrettungsgrabung, Urzeit, jüngere Bronzezeit, Mittelalter/Neuzeit, 13.(?)–18. Jh. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Die archäologische Grabung brachte neue Erkenntnisse über die Geschichte und Entwicklung der Architektur der Kirche des hl. Martins in Hontianska Vrbica (Abb. 22). Die Entstehung der Kirche wurde ursprünglich bis ins 15. Jh. datiert, aber die erste schriftliche Erwähnung aus dem päpstlichen Zehntel Verzeichnis aus den Jahren 1332–1337 belegt die Existenz der Pfarrei schon etwas früher. Bei der archäologischen Grabung ist es gelungen in der südöstlichen Ecke des Presbyteriums, Reste einer älteren Architektur mit Quadermauerwerk zu dokumentieren, das den Anfang des Sakralbaus in die romanische Zeit verschiebt. Es wurde ein relativ gut erhaltener Teil einer halbkreisigen Apside, die südöstliche Ecke des Schiffes und ein Teil der westlichen Wand der romanischen Kirche erforscht. Erst eine weitere Forschung wird die genauen Ausmaße und die Gestaltung des Baus konkretisieren. Während des 15. Jhs. kommt es zum Umbau der Kirche auf eine spätgotische einschiffige Kirchenarchitektur mit polygonalem Abschluss des Presbyteriums. Aufgrund der Fundsituation ist deutlich, dass die südliche Wand und das Presbyterium erweitert wurden. Es ist nicht ausgeschlossen, dass es uns in Zukunft gelingt auch den jüngeren Umbau des romanischen Baus zu identifizieren. Außer der älteren Kirche, ist es während der Ausgrabung gelungen auch zwei barocke Krypten aufzudecken, die mit den barocken Umbauungen der Kirche zusammenhängen, ein Paar Ebenen von Fußböden im Kirchenschiff und im Presbyterium. Im Exterieur wurden Gräber des untergegangenen Friedhofs erforscht, der sich ursprünglich um die Kirche herum befand. Die Beschädigung der älteren Gräber durch die Mauer des spätgotischen Presbyteriums deutet darauf hin, dass sich der Friedhof auch um die ursprüngliche romanische Kirche erstreckte.

OBHLIADKY STAVEBNÝCH ČINNOSTÍ NA LIPTOVE

Martin F u r m a n

1. *Partizánska Ľupča* (okr. Liptovský Mikuláš), intravilán, sídliskové nálezy(?), stredovek, novovek. Uloženie nálezov: dočasne Krajský pamiatkový úrad Žilina.

V pamiatkovej zóne obce Partizánska Ľupča sa uskutočnila obhliadka stavebných prác na stavbe rodinného domu. Odstránením ornice i samotnými výkopmi základov neboli zistené narušené žiadne archeologické objekty ani relevantné situácie. V tesnej blízkosti stavby bola však vykonaná povrchová prospekcia na poľnohospodársky obrábanej pôde. Z nej pochádza črepový materiál prevažne z obdobia novoveku, menej zo stredoveku. Zaujímavými sú zlomok dna hrncovitej nádoby z jemne plavenej sivej hlíny (obr. 21: 1), profilovaný okraj (obr. 21: 2), zlomok okraja ručne vyhotovenej nádoby (obr. 21: 4), ako i zdobený črep s vlnovkou situovanou pod hrdlom nádoby (obr. 21: 3). Všetky uvedené exempláre boli redukčne vypálené a sú bez stôp po glazúre. Nezvyčajná prítomnosť sivej keramiky, typickej pre juhozápadné Slovensko, ako aj archaickosť ručne vyhotovenej nádoby posúva datovanie najstarších zlomkov keramiky z uvedeného súboru do 14. stor. Doklad stredovekej keramiky v bezprostrednej blízkosti historického jadra obce neprekvapuje, keď zoberieme do úvahy bohatú históriu obce, ktorá bola v stredoveku prvým mestom Liptova a zároveň jedným z najvýznamnejších stredovekých centier. Druhé vojenské mapovanie v mieste nálezov situuje záhrady a hospodárske stavby patriace stavbám na historickom námestí obce. Nie je preto možné vylúčiť, že miesto výskytu stredovekej a novovekej keramiky bolo popri poľnohospodárskej činnosti v minulosti využité aj pri stavbe hospodárskeho charakteru.

2. *Háj* (okr. Turčianske Teplice), intravilán, sídliskový objekt, pravek. Uloženie nálezov: dočasne Krajský pamiatkový úrad Žilina a Archeovýskum, spol. s r. o.

Pri stavebných prácach, ktoré sa robili v centre jednej z najstarších obcí Turca, sa predpokladala možnosť narušenia archeologických situácií. V deň obhliadky bola realizovaná kanalizácia v celej dĺžke STOKY A-2-1, pričom jej časť bola už zasypaná, resp. prisypaná a nebolo teda možné uskutočniť obhliadku celého úseku. V západnej časti STOKY A-2-1 boli z profilu vybraté fragmenty včasnónovovekej

keramiky, ktoré sa však nachádzali premiešané v podkladnej vrstve cestnej komunikácie. Pri šachte č. 60, pod podkladnou vrstvou miestnej komunikácie, bola zachytená narušená archeologická vrstva, resp. objekt s početnými kúsками rôzne veľkej mazanice – prepálenej hliny s odtlačkami po drevenej konštrukcii a tromi fragmentmi črepov z bližšie neurčeného obdobia praveku, prípadne včasnej doby dejinnej. Fragment zvieracej kosti sa pri začisťovaní kultúrnej vrstvy rozpadol. Na základe podnetu výskum následne realizovala spoločnosť Archeovýskum, spol. s r. o.

3. **O r a v s k ý P o d z á m o k** (okr. Dolný Kubín), intravilán, sídlisko, púchovská kultúra. Uloženie nálezov: dočasne KPÚ Žilina a Archeovýskum, spol. s r. o.

Na ploche určenej k výstavbe rodinných domov v južnej časti intravilánu obce Oravský Podzámok, ktorá je súčasťou pamiatkovej zóny bola urobená obhliadka polohy. Časť pozemkov sa využívala na poľnohospodárske účely. Práve na nich bol nájdený črepový materiál. Ide o päť kusov bližšie nedatovaných pravekých zlomkov keramiky. Počas druhej obhliadky predmetnej sa sledovala skrývka zeminy na časti prístupovej komunikácie. Ňou sa narušila archeologická vrstva/objekt?, z ktorého bol vyzdvihnutý hnuťelný archeologický materiál – praveké črepy. Na základe zistených skutočností archeologický výskum následne realizovala spoločnosť Archeovýskum, spol. s r. o. Výskumom sa podarilo zachytiť na nálezy bohaté sídlisko púchovskej kultúry.

4. **D ú b r a v a** (okr. Liptovský Mikuláš), poloha **K r í ž s k a d o l i n a**, výrobný areál, novovek. Uloženie nálezov: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš.

Vzhľadom k tomu, že plánovaná stavba sa mala nachádzať v blízkosti známej historickej štôlne na ťažbu antimónu s písomnými dokladmi z 18. stor., bola urobená obhliadka lokality. Predmetná stavba bola v pokročilom štádiu realizácie – oporné múry a hrubé terénne úpravy boli realizované na celej ploche budúceho rekreačného domu. Zároveň existovalo už jazero a nádrž požiarnej vody. V severnej časti staveniska boli v deň obhliadky zistené narušené, a z väčšej časti zničené archeologické vrstvy a objekty, z ktorých pochádza nespočetný keramický materiál rámcovo datovaný do konca stredoveku a novoveku. Ide o hrnce prevažne s von vyhnutým okrajom (obr. 21: 5–9) vypálené oxidačno-redukčným spôsobom. Na vnútorných stranách mnohých črepov sa nachádza vrstva antimónu, na vonkajšej strane sú časté stekance vzniknuté pri tavbe. Na severnom okraji stavebnej plochy zarezávajúcej sa do svahu je viditeľne porušený objekt zahĺbený do podlažia s enormne veľkým množstvom keramiky. Archeologický výskum následne realizovala spoločnosť Archeovýskum, spol. s r. o., ktorej sa podarilo zdokumentovať narušenú zrubovú stavbu a pec na tavbu antimónu.

BESICHTIGUNG VON BAUARBEITEN AUF LIPTOV.

1. Partizánska Lupča (Bez. Liptovský Mikuláš), Intravillan, Siedlungsfunde(?), Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: zeitweilig Kreis-Denkmalamt in Žilina. Während der Besichtigung der Bauarbeiten eines Familienhauses, das sich in der Denkmalzone befindet, entdeckte man keine Funde. In der unmittelbaren Nähe des Baus, auf dem wirtschaftlich bearbeiteten Boden wurde eine Oberflächenprospektion durchgeführt. Der Boden beinhaltete Keramikmaterial vorwiegend aus der Neuzeit, weniger aus dem Mittelalter. Interessant sind ein Bodenbruchteil eines Topfgefäßes aus leicht geschlammtem grauem Ton (Abb. 21: 1), ein profilierter Rand (Abb. 21: 2), ein Randbruchteil eines handgemachten Gefäßes (Abb. 21: 4), so wie eine verzierte Scherbe mit einer, unter dem Hals des Gefäßes situierten Wellenlinie (Abb. 21: 3). Alle genannten Exemplare wurden reduktions-ausgebrannt und enthalten keine Glasurspuren.

2. Háj (Bez. Turčianske Teplice), Intravillan, Siedlungsobjekt, Urzeit. Deponierung der Funde: zeitweilig Kreis-Denkmalamt in Žilina und Archeovýskum, GmbH. Bei der Beobachtung der Kanalisation im Intravillan der Gemeinde wurde beim Schacht Nr. 60, unter der Unterschicht des örtlichen Verkehrswegs, eine beschädigte archäologische Schicht festgehalten, bzw. ein Objekt mit zahlreichen Lehmverputzstücken verschiedener Größe – durchgebrannter Erde mit Abdrücken nach einer Holzkonstruktion und drei Scherbefragmenten aus einer, näher undatierten Urzeitperiode, bzw. der Frühgeschichte.

3. Dúbrava (Bez. Liptovský Mikuláš), Flur Krížska dolina, Herstellungsareal, Neuzeit. Deponierung der Funde: Slowakisches Museum des Naturschutzes und der Höhlenforschung Liptovský Mikuláš. Bei groben Terrainbearbeitungen im Zusammenhang mit dem Bau eines Erholungsheims, hielt man beschädigte archäologische Objekte fest, aus welchen eine unzählige Menge von mittelalterlichem und neuzeitigem Keramikmaterial stammt. Es handelt sich meistens um Töpfe mit nach außen gedehntem Rand (Abb. 21: 5–9), die durch Oxidations- und Reduktionsverfahren ausgebrannt wurden. Auf der Innenseite vieler Scherben befindet sich eine Antimonschicht, auf der Außenseite befinden sich Fließspuren, die bei der Schmelzung entstanden sind.

NOVÉ NÁLEZY Z HRÁDKU HÔRKA V LYSICI

Martin F u r m a n

L y s i c a (okr. Žilina), hrádok, poloha H ô r k a, sídliskové nálezy, púchovská kultúra, stredovek/novovek. Uloženie nálezov: dočasne Krajský pamiatkový úrad Žilina.

Počas obhliadky náleziska, národnej kultúrnej pamiatky hrádok Hôrka (zapísaná v Ústrednom zozname pamiatkového fondu pod č. 2149/1) bolo zistené, že na juhozápadnom okraji temena hrádku bola realizovaná stavba dvojkríža s murovaným základom s rozmermi 1,2 x 1,2 m. V bezprostrednom okolí sa nachádzali početné zlomky keramiky pochádzajúce nepochybne z výkopu pre osadenie dvojkríža. Vlastníkom pamiatky bolo realizované geodetické zameranie hrádku a bol vyhotovený geometrický plán i 3D model hrádku. Zároveň sa uskutočnila dokumentácia narušenej vrstvy a zameranie hrádku (obr. 23: 3). Metodika dokumentácie archeologických nálezov vychádzala zo stavu zachyteného pri prvej obhliadke: t. j. dokumentácie násypu – vyrovnaného terénu, ktorý vznikol sekundárne výkopom pre základ dvojkríža. Počas geodetického merania celého náleziska boli zistené viaceré výkopy na juhozápadnom svahu pod temenom kopca. Rozmerovo väčšie boli geodeticky zamerané a archeologicky zdokumentované – začistený profil a zber huteľných archeologických nálezov za použitia detektora kovov.

Preskúmaním transferu zeminy z výkopu pre osadenie betónového základu dvojkríža možno skonštatovať, že osídlenie hrádku púchovskej kultúry siaha až po južný okraj temena. Počas geodetického zamerania boli zistené výkopy na terase východne od temena hrádku. Ide o minimálne osem rôzne veľkých výkopov, z ktorých niekoľko sa podarilo začistiť a z dvoch získať črepový materiál. Je pravdepodobné, že počet výkopov môže byť väčší, nakoľko ide o staršie výkopy pokryté listím z okolitých listnatých stromov a z časových dôvodov sme neprešli celú plochu terás. Podľa sprostredkovanej informácie ide výkopy po detektoristoch, ktorí zrejme v roku 2005 v mieste výkopu 1 alebo/a 2 objavili poklad keltských mincí – 38 zlatých razieb nezisteného typu, 22 kusov typu Nitra a jedna minca typu Divinka (Pieta 2008, 204). Huteľný archeologický materiál sa podarilo zachytiť, okrem miesta transferu zeminy po výkope základu pre dvojkríž, aj v mieste výkopu 1 a 2, ktoré boli geodeticky zamerané. Ide zväčša o zlomky keramiky púchovskej kultúry a z obdobia stredoveku/začiatku novoveku. Viaceré črepy nesú stopy po sekundárnom výpale. Fragmenty osteologického materiálu dokladajú prítomnosť diviaka lesného a tura domáceho. Dva kovové predmety získané z transferu zeminy sú – fragment železného nožíka a fragment pravdepodobne tyčinkového bronzového náramku (obr. 23: 1, 2). Obe dva kovové predmety môžeme vzhľadom k sprievodným nálezom keramiky radíť k púchovskej kultúre, v prípade nožíka možno aj stredoveku.

Z katastra obce Lysice sú teda známe dve výšinné sídliská/hrádky: prvé v polohe Hôrka a druhé v polohe Záskanie. Z lokality Hôrka publikoval archeologické nálezy aj J. Moravčík (1976). V roku 1975 pri kopaní hliny boli miestnymi nájdené zlomky keramiky z doby laténskej. Ako pri opise autor uvádza, je to homolovitý kopec.

Počas dokumentácie narušenej vrstvy sa J. Moravčík vyjadril, že na skúmanej polohe nebol a tento hrádok nepozná. Podľa slov zástupcov obce, na túto polohu miestni občania chodia od minulosti na kvalitnú zem do svojich záhradiek. V tejto súvislosti sa však núka otázka, či nálezy publikované J. Moravčíkom (1976) pochádzajú z polohy Záskanie, alebo z polohy Hôrka – skúmaného archeologického náleziska. Porovnanie historickej fotografie s historickou ortofotomapou napovedá, že poloha Hôrka bola v roku 1950 nezalesneným kopcom a preto je možné, že J. Moravčík nemusel zmenenú lokalitu spoznať.

Literatúra

Moravčík 1976 – J. Moravčík: Sídlisko púchovskej skupiny v Lysici. AVANS 1975, 1976, 151, 152.

Pieta 2008 – K. Pieta: Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Nitra 2008.

NEUE FUNDE AUS DER HÜGELBURG HÔRKA IN LYSICA. Lysica (Bez. Žilina), Hügelburg, Flur Hôrka, Siedlungsfunde, Púchov-Kultur, Mittelalter/Neuzeit. Deponierung der Funde: zeitweilig Bezirksdenkmalamt Žilina. Bei der Besichtigung der Hügelburg Hôrka stellte man fest, dass auf dem südwestlichen Gipfelrand ein Bau realisiert wurde. In der unmittelbaren Umgebung befanden sich zahlreiche Keramikbruchteile. Es wurde eine Dokumentation der beschädigten Schicht und eine Vermessung der Hügelburg durchgeführt (Abb. 23: 3). Während der geodätischen Messungen des Fundorts wurden mehrere Aushübe auf dem südwestlichen Hang, unter dem Hügelgipfel, festgestellt. Die größeren Aushübe wurden geodätisch vermessen und archäologisch dokumentiert – versäubertes Profil und mit Hilfe eines Metalldetektors wurden bewegliche archäologische Lesefunde gewonnen. Anhand der Durchforschung

der Erde aus dem Aushub, der für das Absetzen des Betonfundaments für ein Doppelkreuz ausgetieft wurde, ist es möglich festzustellen, dass die Besiedlung der Hügelburg der Púchov-Kultur bis zum südlichen Rand reichte. Bewegliches archäologisches Material wurde außer im Bodenaushub, auch im Aushub 1 und 2 festgestellt. Meistens handelte es sich um Keramikbruchteile der Púchov-Kultur und aus der Zeit des Mittelalters/Anfang der Neuzeit. Mehrere Scherben erhalten Spuren eines sekundären Brennprozesses. Osteologische Materialfragmente belegen die Anwesenheit eines Wildschweins und Auerochsen. Man entdeckte auch zwei eiserne Gegenstände – Fragment eines eisernen Messers und ein Fragment eines wahrscheinlich stäbchenartigen Bronzearmbands (Abb. 23: 1, 2).

SIEDMA SEZÓNA VÝSKUMU POHREBISKA V CINOBANI²¹

Václav F u r m á n e k – Vladimír M i t á š

C i n o b a ň a (okr. Poltár), poloha J a r č a n i s k o, výskum pre vedecké a dokumentačné účely, žiarové pohrebisko, mladšia doba bronzová, neskorá doba bronzová, stupne BD–HB, pilinská kultúra, pilinsko-kyjatický horizont, kyjatická kultúra. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Pohrebisko kultúr juhovýchodných popolnicových polí v Cinobani sa systematicky skúma od roku 2008 (Furmánek/Mitáš 2010; 2011; Mitáš/Furmánek 2016; 2018). Výskum je zameraný na ďalšie poznanie západnej enklávy kultúrneho komplexu juhovýchodných popolnicových polí v podhorských oblastiach na juhu stredného Slovenska.

Výskum sa realizoval na ploche, ktorá bezprostredne nadväzovala na priestor preskúmaný v roku 2013. Odkrylo sa ďalších dvadsaťštyri žiarových hrobov. Ich nálezové okolnosti, súvislosti, hrobové konštrukcie a získaný archeologický, antropologický a archeobotanický materiál potvrdili a rozšírili doterajšie poznatky o lokalite. Niektoré z preskúmaných hrobov mali kamenné skrinkové konštrukcie, iné, jednoduchšie, možno zaradiť ku klasickým urnovým hrobom. V takomto prípade bola popolnica prekrytá miskou obrátenou hore dnom a vedľa bola priložená menšia nádoba. V nálezovom inventári dominuje hrobová keramika, bronzové predmety, ale našli sa aj sklené koráliky v odtieňoch modrej farby. Celkový počet doteraz odkrytých hrobov je 314. Predpokladá sa, že preskúmané sú asi dve tretiny pohrebiska.

Aj v tejto sezóne pokračovala na tejto lokalite intenzívna interdisciplinárna spolupráca. Bola to archeobotanika (Mihályiová/Mitáš/Furmánek 2016) a predovšetkým antropológia (Pavelková/Furmánek 2016). Stojí za pozornosť, že z tohto pohrebiska kultúr popolnicových polí už boli analyzované všetky spálené ľudské pozostatky a výsledky analýz boli tiež zverejnené (Pavelková/Furmánek 2016). Aj tieto poznatky pomohli ozrejmiť demografiu doby popolnicových polí, prípadne riešiť otázky väzby bronzovej industrie k veku a pohlaviu pochovaných (Pavelková/Furmánek 2018).

Literatúra

- Furmánek/Mitáš 2010 – V. Furmánek/V. Mitáš: Pohrebisko kyjatickej kultúry v Cinobani, okr. Poltár (Predbežná správa). In: V. Furmánek/E. Mirošayová (Eds.): *Popolnicové polia a doba halštatská*. Nitra 2010, 101–115.
- Furmánek/Mitáš 2011 – V. Furmánek/V. Mitáš: Výskum pohrebiska kyjatickej kultúry v Cinobani. *AVANS* 2008, 2011, 93–95.
- Mitáš/Furmánek 2016 – V. Mitáš/V. Furmánek: Štvrtá sezóna výskumu pohrebiska v Cinobani. *AVANS* 2011, 2016, 176–177.
- Mitáš/Furmánek 2018 – V. Mitáš/V. Furmánek: Výskum pohrebiska v Cinobani. *AVANS* 2013, 2018, 126, 127.
- Mihályiová/Mitáš/Furmánek 2016 – J. Mihályiová/V. Mitáš/V. Furmánek: Pohrebisko z doby popolnicových polí v Cinobani (Pohľad archeobotaniky a archeológie). In: *XIV. mezinárodní konference „Doba popelnicových polí a doba halštatská“* 4.–7. 10. 2016 Kutná Hora. Abstrakty. Praha 2016, 15.
- Pavelková/Furmánek 2016 – J. Pavelková/V. Furmánek: Demografická analýza kultur popelnicových polí na Slovensku. *Przegląd Archeologiczny* 64, 2016, 97–110.
- Pavelková/Furmánek 2018 – J. Pavelková/V. Furmánek: Demografie popelnicových polí na Slovensku, Pohľad antropologie a archeologie. *Památky Archeologické*, 109, 2018, 97–126.

SIEBTE SAISON DER AUSGRABUNG DES GRÄBERFELDES IN CINOBANĀ. Cinobaňa (Bez. Poltár), Flur Jarčanisko, systematische Ausgrabung, Brandgräberfeld, jüngere Bronzezeit, späte Bronzezeit, Pilinyer Kultur, Piliny-Kyjatice Horizont, Kyjatice-Kultur. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der

²¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu APVV-16-0441 a VEGA č. 2/0091/16.

Slowakischen Akademie der Wissenschaften, Nitra. Die systematische Ausgrabung des Brandgräberfeldes der Pilinyer und Kyjatice-Kultur setzte im Jahr 2014 fort. Es war weitere vierundzwanzig Brandgräbern untersucht. So gesamte Anzahl des Gräbers ist 314. Die Aufmerksamkeit widmete man dem anthropologischen und archäobotanischen Material.

VÝSKUM NA HRADISKU VEĽKÝ VRCH V DIVINKE²²

Gabriel F u s e k – Michal H o l e š č á k – Andrea S l a n á

Divinka (okr. Žilina), NKP, polohy Veľký vrch, Holý prieloh a Koleso, výskum na vedecké a dokumentačné účely, hradisko, mladá až neskorá doba bronzová, včasná doba železná – lužická kultúra, doba laténska – púchovská kultúra, včasný stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Považské múzeum v Žiline, Žilina.

V tomto roku prebiehala druhá sezóna systematického archeologického výskumu na hradisku Veľký vrch v Divinke, uskutočnená v spolupráci Archeologického ústavu SAV Nitra a Považského múzea v Žiline. Terénny výskum nepozostával len v hĺbení a dokumentovaní archeologických sond, ale aj v povrchovom prieskume, v geofyzikálnom meraní vybraných terénnych útvarov a geodetickom zameraní výskumných sond zo starších výskumov. Taktiež sa sledovali výkopy pri osádzaní náučných tabúl pre turistický chodník, ktorý vznikol na podnet Občianskeho združenia Hradiská v spolupráci s Obecným úradom Divinka. Tieto mikrosondy však nepriniesli žiaden relevantný archeologický materiál. Rozsah výskumu negatívne ovplyvnili obzvlášť nepriaznivé poveternostné podmienky počas celej doby jeho trvania.

V polohe Veľký vrch sonda pretínala val v západnej časti akropoly hradiska, neďaleko kóty Veľkého vrchu. Hlavným dôvodom sondáže v tomto priestore bola presnejšia lokalizácia sond z výskumu z rokov 1972–1973, ktorý kvôli neočakávanému ukončeniu nebol kompletne zdokumentovaný. V súčasnej situácii boli v teréne viditeľné depresie, ktoré bolo možné aj na základe informácií od realizátorov starého výskumu identifikovať ako pozostatky sond. Tohtoročná sonda bola situovaná v blízkosti jednej z týchto depresí tak, aby približne polovicou zasahovala do vnútra starej sondy, čím sa očakávalo overenie pôdorysnej situácie starého výskumu. Zvyškom sa skúmal a dokumentoval neporušený profil valu.

Výskum na akropole potvrdil existenciu valu, širokého 4,3–4,4 m, z oboch strán oplášťovaného múrikmi z nasucho kladených kameňov. Po drevenej konštrukcii sa stopy nezachovali. Priestorovo veľmi obmedzený výskum nepriniesol dôkazy umožňujúce identifikovať viaceré fázy výstavby a ani datovať dobu jeho vzniku. Črepy získané z vrstiev nie sú spoľahlivým datovacím prostriedkom, pretože výskum sčasti prebiehal v zosunutej zemine a tak mohlo dôjsť k nespozorovanému transferu. Pochádzajú z neho nálezy patriace lužickej a púchovskej kultúre.

Poloha Holý prieloh sa nachádza v najnižšej, severovýchodnej časti podhradia. V minulosti tu boli polia, ktoré podľa historických leteckých fotografií v tridsiatych rokoch 20. stor. už neboli obrábané. Sonda pretínala okraj podhradia v jeho východnej časti. Jednoznačne potvrdila existencia násypu valu a priekopy nad ním, čiže z vnútornej plochy podhradia. Priekopa zrejme nebola funkčnou súčasťou obranného systému, ale pravdepodobne ide o ťažobnú jamu. Z nej získaný materiál, hlina a kamene, slúžil na výstavbu valu.

Konštrukcia valu bola komorová, z pozdĺžne a priečne vybudovanej drevenej konštrukcie vyplnenej hlinou a kameňmi. Zatiaľ nie je známa konštrukcia stien valu, teda či bol oplentovaný kameňmi, alebo či steny boli drevené. Čo sa datovania valu týka, zatiaľ nemáme k dispozícii dostatok údajov na jeho chronologické fixovanie. Ukázalo sa, že vnútorná „priekopa“ mala dve fázy, vo výplni mladšej z nich sa našiel včasnostredoveký črep.

Poloha Koleso sa nachádza v podhradí, na prudkom severovýchodnom svahu kopca Veľký vrch. Malou sondou sme tu preskúmali okolie vývratu stromu, v ktorom sa nachádzali črepy lužickej kultúry.

GRABUNG AUF DEM BURGWALL VEĽKÝ VRCH IN DIVINKA Divinka (Bez. Žilina), Nationales Kulturdenkmal, Flur Veľký vrch, Holý prieloh und Koleso, Grabung für Wissenschafts- und Dokumentationszwecke, Burgwall, junge bis späte Bronzezeit frühe Eisenzeit – Lausitzer Kultur, Latènezeit – Púchov-

²² Príspevok vznikol prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

Kultur, Frühmittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Museum der Region Považie in Žilina, Žilina. Im Jahresablauf verlief die zweite Grabungssaison auf dem Burgwall Veľký vrch in Divinka, die in Zusammenarbeit mit dem Archäologischen Institut der SAW in Nitra und dem Museum der Region Považie in Žilina realisiert wurde. Auf der Flur Veľký vrch konzentrierte sich die Grabung im Raum der älteren Ausgrabungen auf der Akropole des Burgwalls. Ein Schnitt durch den Wall mit doppelseitigen kleinen Mauern beinhaltete Funde der Lausitzer und Púchov-Kultur. Auf der Flur Holý prieloh wurde ein Schnitt durch den Wall und den inneren Graben im tiefsten, nordöstlichen Teil der Unterburg realisiert. Der Wall bestand aus einer Kammerkonstruktion, die aus längst- und querliegenden Holzbalken erstellt war, ausgefüllt mit Erde und Steinen. In der Verfüllung der jüngeren Phase des Grabens wurde eine frühmittelalterliche Scherbe entdeckt. Auf der Flur Koleso platzierte man den Schnitt auf einem steilen Hang in der Unterburg, in welchem sich Scherben der Lausitzer Kultur befanden.

ZÁVEREČNÁ ETAPA VÝSKUMU KLÁŠTORA V BANSKEJ ŠTIAVNICI²³

Milan Hanuliak

Banská Štiavnica (okr. Banská Štiavnica), intravilán, *Akademická ulica*, NKP zaniknutý kláštor, archeologický výskum pre vedecké a dokumentačné účely, nehnuteľné a architektonické objekty, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Archeologický výskum sa uskutočnil na parcele 3913, ktorá leží v centre Mestskej pamiatkovej zóny. Vykonanie tejto akcie požadovala firma DELTA COMPANY s. r. o., ktorá sa v uvedenom priestore rozhodla vybudovať polyfunkčný objekt s hotelovým zariadením. V zmysle príslušného rozhodnutia KPÚ Banská Bystrica bolo preto potrebné odkryť a odborne zdokumentovať zvyšné úseky lokality využívané od vrcholného stredoveku ako dominikánsky kláštor. Ťažisková časť jeho objektov bola totiž etapovite odkrývaná počas šiestich výskumných sezón v rokoch 1989–2006. Výsledky tejto činnosti s dostupnými historickými dokumentmi i architektonickým výskumom poskytlí rámcový obraz o počiatkoch výstavby kláštora, jeho neskorších prestavbách, zmenách vo vlastníckych vzťahoch a v spôsobe využitia (*Gojdič/Paulusová 2010; Hanuliak 1996; Jankovič 1965; Miňo 2010*).

Cieľom záverečnej výskumnej etapy bolo odkryť dostupné, no dosiaľ neprebádané úseky niekdajšieho kláštora s plochou 260 m², ležiace v jeho troch okrajových častiach. Tie boli od seba vzdialené 28–60 m. V sonde S1 z prvého priestoru sa zdokumentovali štyri objekty priliehajúce k múru ukončujúceho z južnej strany areál rajskeho dvora. Objekt 1 mal obdĺžnikovú dispozíciu s rozmermi 255 x 180 cm a zahĺbenie v teréne 120 cm. Obvod objektu 2 s plochou 365 x 180 cm a hĺbkou 30–45 cm lemovala podmurovka z pálených tehliel. Podľa dobových prameňov oba priestory, využívané ako exteriérové žumpy, prekryvala drevená stavba s pultovou strechou. Z ich výplne sa získal nálezový materiál z 18.–19. stor., ktorý približuje iba ich zánikovú etapu. V susedstve stavby sa zachytili zvyšky dláždenia tohto nádvorja vyhotoveného z plochých kameňov. V príslušnom priestore išlo zasa o zvyšky prekrytia svahovitého terénu lomovými kameňmi nachádzajúceho sa pod pôvodným schodiskovým prístupom do tohto areálu.

V druhom priestore sa terénne aktivity sústredili na odkrytie severnej miestnosti. Časť jej obvodových stien sa zachytili už v roku 2006. Dôležité sú najmä ich zvislé styčné škáry. Tie potvrdili, že ide o steny pristavané k najstaršej časti stavby dominikánskeho kláštora. K pristavbe uvádzanej miestnosti chýba relevantný materiál k datovaniu, ktorý by tento časový rámec posunul pred 18. stor. S veľkou pravdepodobnosťou došlo k výstavbe až po roku 1776, keď sa zvyšky kláštornej budovy s príslušnou chodbou upravili na monolitný objekt využívaný piaristami ako Kráľovské katolícke gymnázium. K jeho opusteniu došlo po roku 1914 a k zámernej deštrukcii chátrajúcich murív v roku 1933. V susedstve základových zvyškov sa po roku 1947 začala budovať materská škôlka stojaca na 2–2,5 m vysokej kamennej podmurovke.

V líniovej sonde S6 vytýčenej v trefom priestore historickej parcely sa nezaznamenal žiadny pozitívny nález. Toto zistenie nie je prekvapivé, keďže ide o severovýchodnú okrajovú časť priliehajúcu k ohradovému múru, ktorá sa od počiatku využívala ako kláštorňá záhrada.

²³ Príspevok vznikol prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

Literatúra

- Gojdič/Paulusová 2010 – I. Gojdič/S. Paulusová: Fragmenty stredovekých dominikánskych kláštorov v Banskej Štiavnici a Košiciach. *Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok* 22, 2010, 295–305.
- Hanuliak 1996 – M. Hanuliak: Vzťah príslušníkov dominikánskej rehole k obyvateľom Banskej Štiavnice. *Archaeologia historica* 21, 1996, 219–232.
- Jankovič 1965 – V. Jankovič: Dominikánsky kostol a kláštor v Banskej Štiavnici a jeho najbližšie okolie. *Vlastivedný časopis* 16, 1965, 127–132.
- Miňo 2010 – M. Miňo: Možnosti prínosu archeologického výskumu k poznaniu architektonických zvyškov sakrálnej architektúry na príklade dominikánskeho kláštora v Banskej Štiavnici. *Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok* 22, 2010, 288–294.

SCHLUSSETAPPE DER GRABUNG IM KLOSTER IN BANSKÁ ŠTIAVNICA. Banská Štiavnica (Bez. Banská Štiavnica), Intravillan, Straße Akademická, Nationales Kulturdenkmal untergegangenes Kloster, archäologische Grabung für Wissenschafts- und Dokumentationszwecke, unbewegliche und archäologische Objekte, Neuzeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. In diesem Jahr verlief eine archäologische Grabung auf der Parzelle aus dem Zentrum der Denkmalzone der Stadt. Der Besitzer des Grundstücks hat sich entschieden hier ein Mehrzweckobjekt mit einer Hoteleinrichtung zu bauen. Aus diesem Grund war es nötig, auch die restlichen Teile der Lokalität aufzudecken, die bis ins Hochmittelalter als dominikanisches Kloster genutzt wurden. Der Schwerpunkt seiner Objekte wurde im Laufe von sechs Grabungssaisons in den Jahren 1989–2006, etappenweise enthüllt. In der Schlussetappe sollte die Aufmerksamkeit auf zugängliche, aber bis jetzt noch nicht erforschte Teilgebiete des Klosters, die voneinander 28–60 m entfernt sind, konzentriert werden. Im Schnitt S1 aus dem ersten Raum wurden vier Objekte dokumentiert. Die Reste von ihnen wurden ursprünglich als Senkgrube, Pflasterung des Hofes und Belegung des Hangs unter der Zugangsterrasse ins Areal genutzt. Im zweiten Bereich deckte man Mauerwerkreste des nördlichen Raums auf. Den senkrechten Berührungslinien nach, wurde der Raum zum ältesten Teil des dominikanischen Klosters angebaut. Aus der erforschten Fläche wurde kein Datierungsmaterial festgehalten, der die aufgedeckten Objekte, in die Zeit vor dem 18. Jh. verschieben würde. Mit großer Wahrscheinlichkeit kam es zum Bau des Palastes erst nach dem Jahr 1776. Damals wurden die Reste des Klostergebäudes mit dem anliegenden Raum zu einem monolithischen Objekt, das die Piaristen als Katholisches Königsgymnasium nutzten. Das Gebäude wurde im Jahr 1914 verlassen und zur absichtlichen Destruktion der verfallenden Mauern kam es im Jahr 1933. Die in der Nachbarschaft aufgedeckte Untermauerung ist erforderlich mit dem Kindergarten in Verbindung zu setzen, der hier nach dem Jahr 1947 errichtet wurde. Im Linienschnitt S6 aus dem dritten Bereich wurde kein positiver Fund festgestellt, und das auch aus dem Grund, dass dieses Randgebiet der Parzelle von Anfang an als Klostergarten gebraucht wurde.

PREDSTIHOVÝ PRIESKUM V ŽUPČANOCH

Rastislav H r e h a

Ž u p č a n y (okr. Prešov), extravilán, poloha N a d h r a d s k o u (dnes výrobný závod LINAK), záchranný výskum, sídlisko, neolit, kultúra s východnou lineárnou keramikou – skupina Tiszadob, bukovohorská kultúra. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra – OVVS Košice.

Archeologický výskum bol vyvolaný stavbou LINAK Župčany. Na základe povrchovej prospekcie a predchádzajúceho výskumu v susedstve plánovanej stavby počas budovania diaľnice D1 sme vedeli, že na tomto mieste sa nachádza archeologická lokalita. Pomocou strojového mechanizmu bola vytýčená plocha presondovaná a predpoklad existencie neolitického osídlenia sa potvrdil. Terénne práce prebiehali na prelome mesiacov október a november.

Na vytýčenej ploche sme sondážnymi výkopmi zachytili zahĺbené sídliskové objekty. Ich pôdorys sme identifikovali v pomerne značnej hĺbke – viac ako meter. Objekty sa nenachádzali na celej ploche, ale boli situované v jej juhozápadnej časti, na svahu mierne sa dvíhajúceho kopca a na jeho úpätí. V týchto miestach postupne prechádzal do inundačného územia neďalekého potoka. Vzhľadom k tomu, že išlo len o realizáciu prvej etapy – predstihový zisťovací výskum pomocou sondáže pred realizáciou stavby, sa objekty neskúmali. Tie mali byť preskúmané až v ďalšej etape. Snahou tejto predstihovej sondáže bolo zistiť predpokladaný rozsah evidovanej lokality, čím by sa vedel stanoviť postup v ďalších fázach výskumu.

Identifikované objekty mali kruhový a oválny pôdorys a boli datované pomocou získaného keramického materiálu, mazanice a štiepanej kamennej industrie do neolitu. Konkrétne ich môžeme priradiť kultúre s východnou lineárnou keramikou, príp. jej mladšej fáze skupine Tiszadob.

VORSPRUNGSGRABUNG IN ŽUPČANY. Župčany (Bez. Prešov), Extravillan, Flur Nad hradskou, Rettungsgrabung, Siedlung, Neolithikum, Kultur mit östlicher Linearbandkeramik – Tiszadob-Gruppe, Bükker Kultur. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra – Forschungsarbeitsstelle Košice. Die archäologische Grabung wurde durch den Bau LINAK hervorgerufen. Anhand einer Oberflächenprospektion und der vorherigen Grabung in der Nachbarschaft des geplanten Baus, hatten wir die Erkenntnis, dass sich hier eine Fundstelle befindet. Durch Erdmaschinen wurde die abgesteckte Oberfläche erforscht und die Voraussetzung einer Existenz einer neolithischen Besiedlung hat sich bestätigt. Die Objekte befanden sich nicht auf der ganzen Fläche, sie waren im südwestlichen Teil situiert, am Hügel Fuß und dem leicht steigenden Hang. An diesen Stellen verlief er ins Inundationsgebiet des naheliegenden Baches. Hinsichtlich der Tatsache, dass es sich nur um die Realisation der ersten Etappe handelte, wurden diese Objekte nicht erforscht. Die Aufgabe der Sondierung war den vorausgesetzten Umfang der registrierten Lokalität herauszufinden. Die identifizierten Objekte hatten einen kreisförmigen und ovalen Grundriss und wurden ins Neolithikum datiert. Konkret ist es möglich sie der Kultur mit östlicher Linearbandkeramik zuzuordnen, bzw. ihrer jüngeren Phase, der Tiszadob-Gruppe.

POKRAČOVANIE PRIESKUMU MEDZI SLANSKÝMI A ZEMPLÍNSKÝMI VRCHMI²⁴

Eva Horváthová – Rastislav Hreha

V tejto sezóne autori príspevku uskutočnili druhú etapu prospekcie krajiny situovanej juhovýchodne od Slanských a severovýchodne od Zemplínskych vrchov. Záujmové územie monitorované v roku 2012 v obciach Brehov, Cejkov, Kuzmice a Zemplín (*Horváthová/Hreha 2017*, 78–84) sa tak rozšírilo aj o ďalšie prístupné plochy patriace do katastrov obcí Hrčeľ, Lastovce, Michalany, Veľká Trňa, Kysta a Kazimír. Výsledky prieskumných aktivít realizovaných v rokoch 2012 a 2014 boli súhrne publikované v štúdiu (*Horváthová/Hreha 2015a*), a čiastočne aj v publikácii o dolnom Zemplíne (*Horváthová/Hreha 2015b*). Na tomto mieste zverejňujeme známe, doplnené informácie. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra – OVVS Košice.

1. H r č e ľ (okr. Trebišov), poloha N a d b a ň o u (Baňa), výšinné sídlisko, prieskum, neolit, eneolit, doba bronzová, doba laténska, stredovek.

Na podnet J. Chovanca sme v jarných mesiacoch zdokumentovali stav zachovania výrazne poškodenej archeologickej lokality, ktorá sa nachádza južne od obce na jednom zo severných výbežkov Zemplínskych vrchov. Poloha sa v archeologickej spisbe označuje názvom Nad baňou, no na mapových podkladoch ju možno identifikovať pod označením Baňa²⁵. Vrch má kužeľovitý tvar a prevyšuje okolitý terén o takmer 70 m (*Horváthová/Hreha 2015a*, tab. III). Severne a severozápadne od vrchu Baňa a čiastočne aj na jeho západnom úpätí boli v minulosti z dôvodu ťažby ryolitu vyhlbené rozsiahle exploatačné krátery. Banská aktivita je v týchto miestach činná dodnes. Na archeologickej lokalite a v jej susedstve sa v minulosti uskutočnilo niekoľko prieskumov a zisťovacích výskumov. Ich výsledky boli pravidelne zverejňované (*Bánesz/Kaminská 1982; 1984; Bánesz/Šiška 1963*, 269–277; *Budinský-Krička 1978*, 41; *1980*, 48, 49; *Kaminská 1987*).

Z obhliadky lokality vyplynulo, že dovtedy neporušený južný svah kužeľovitého vrchu Baňa bol poškodený širokým výkopom cesty sprístupňujúcej plató vyvýšeniny pre rekreačné účely. V južnej časti svahu, bližšie k vrcholovej plošine, boli v odhalených profiloch výkopu rozpoznané deštrukcie sídliskových objektov s nápadne prepáleným zvrstvením (*Horváthová/Hreha 2015a*, tab. IV; *2015b*, 46, 48). Pri západnom okraji zárezu cesty sa v haldách zeminy vyskytovalo množstvo archeologických nálezov. Podstatnú časť z nich tvorila keramika, ktorá bola zachovaná prevažne v zlomkoch, no našli sa aj celé alebo takmer celé nádoby. Z ďalších nálezov možno menovať kamennú a kostenú industriu, mazačnicu a zvieracie kosti. Získaný inventár pochádza z osídlenia skupiny Tiszapolgár-Csőszhalom-Oborín, badenskej a gávskej kultúry (*Horváthová/Hreha 2015a*, 67, tab. V–XII). V menšej miere boli rozpoznané aj nálezy zo staršej a strednej doby bronzovej, doby laténskej a stredoveku. Keramika skupiny

²⁴ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0084/18 a prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

²⁵ V snahe o zachovanie zaužívaného názvu archeologickej lokality navrhujeme akceptovať jej pôvodné označenie Nad baňou.

Tiszapolgár-Csőszhalom-Oborín je tenkostenná a kvalitne vypálená. Reprezentujú ju prevažne zlomky z misovitých nádob. Keramika má svetlosivú, svetlohnedú až tehlovohnedú farbu a zdobená je charakteristickými polguľovitými výčnelkami. K vzácnym objavom patrí takmer z polovice zachovaná polguľovitá misa s gynekomorfným motívom, ktorá má na obvode tela bielo maľovaný meandrovitý ornament (Horváthová/Hreha 2015a, tab. V: 6; 2015b, 49). Stopy červeného alebo bieleho pigmentu sú evidentné aj na zlomkoch z iných tenkostenných mís. K zaujímavým nálezom patrí aj fragment pravouhlého hlineného oltárika vo funkcii svietnika s polguľovitým výčnelkom na zachovanej časti tela (Horváthová/Hreha 2015a, tab. VII: 6; 2015b, 47). S neskoroneolitickým horizontom osídlenia zrejme súvisí aj nález takmer úplne zachovanej naberačky s perforovanou rukoväťou (Horváthová/Hreha 2015a, tab. VII: 1). Medzi početnými keramickými zlomkami badenskej kultúry sa vyníma fragment z tela väčšej nádoby zdobený výraznými plastickými výčnelkami a presekávanými lištami. Na spomínanom fragmente nádoby je vyobrazená aj atypická kombinácia plastických výčnelkov v tvare polmesiaca (Horváthová/Hreha 2015a, tab. VII: 8). Zo zberu z hálď evidujeme aj zlomok z misky na dutej prelamovanej nôžke, ktorý je zdobený rytým triangulárnym motívom (Horváthová/Hreha 2015a, tab. XII: 7). Vzácný je aj nález kosákovej čepele vyrobenej z volynského pazúrika (Horváthová/Hreha 2015a, tab. VII: 5). Nálezy z doby bronzovej naznačujú osídlenie polohy v jej staršom, strednom i v mladšom vývojovom stupni. Kultúrne identifikovaná bola len keramika z osídlenia gávskej kultúry (Horváthová/Hreha 2015a, tab. VII: 3, 7).

2. **L a s t o v c e** (okr. Trebišov), poloha **P o v r a z y**, sídlisko, prieskum, neolit, eneolit, mladšia doba bronzová, stredovek. Poloha je situovaná v juhozápadnej časti obce. Z pravej strany lemuje cestu z Lastoviec do Michalian (Horváthová/Hreha 2015a, obr. 2; 2015b, 64, 65). Orbou rozptýlené črepy z neolitu (skupiny Tiszadob), stredného eneolitu (badenskej kultúry), mladšej doby bronzovej a včasného stredoveku boli zozbierané na viacerých miestach (Horváthová/Hreha 2015a, tab. II: 1–8).

3. **M i c h a ľ a n y** (okr. Trebišov)

a) Poloha **O r t á š**, sídlisko, prieskum, mladý paleolit, neolit, stredný eneolit, doba laténska, rímska, stredovek. Obhliadkou lokality sme na troch polohách rozpoznali koncentrácie s vyšším výskytom archeologických nálezov. Polohy Ortáš I a Ortáš II sa nachádzajú severne a západne od obecného cintorína, poloha Ortáš III bola identifikovaná na miernej vyvýšenine za záhradami a areálom obecného hospodárskeho dvora (Horváthová/Hreha 2015a, obr. 2; 2015b, 68). Najstarší nález z lokality Ortáš I reprezentuje úštep z patinovaného limnosilicitu datovaný do mladého paleolitu. Najviac zozbieraných črepov z polohy Ortáš I patrí badenskej kultúre (Horváthová/Hreha 2015a, 71, tab. II: 12–14, 16, 17). S aktivitami tohto obyvateľstva pravdepodobne súvisia aj niektoré z nájdených kamenných nástrojov. Z miesta označeného ako Ortáš II evidujeme zlomky keramiky z neolitu/eneolitu, doby laténskej, rímskej a stredoveku. Kamennú industriu z tohto miesta zastupujú fragmenty retušovaných a neretušovaných čepelí, úštepy, jadrá, škrabadlo a otlkač. Črepy z eneolitu, doby bronzovej, rímskej i stredoveku sa objavili aj na mieste označenom ako Ortáš III.

b) Poloha **G a č i n a**, sídlisko, prieskum, mladý paleolit. **Novoobjavená archeologická lokalita situovaná v severnej časti chotára Michalian** (Horváthová/Hreha 2015a, obr. 2). Získané nálezy kamennej štiepanej industrie vyrobenej z obsidiánu, chalcedónu a limnosilicitu, naznačujú na prechodné obývanie polohy Gačina počas mladého paleolitu.

4. **V e ľ k á T r ň a** (okr. Trebišov), poloha **H e č k a**, sídlisko, prieskum, pravek, doba rímska, stredovek, novovek. Na ľavom brehu potoka Hečka, smerom ku kóte 169, sme počas povrchového prieskumu objavili doklady staršieho osídlenia (Horváthová/Hreha 2015a, obr. 2; 2015b, 90). V polohe Hečka I, situovanej bližšie k potoku, boli zozbierané atypické črepy z praveku, zlomky keramiky a fragment hlineného závažia z obdobia včasného stredoveku. Získaná kamenná štiepaná industria je vyrobená výlučne z obsidiánu. Na východnej strane kóty 169, na mieste označenom ako Hečka II, sa okrem kamennej štiepanej industrie z obsidiánu, rádiolaritu, menilitového rohovca a chalcedónu vyskytli aj atypické črepy z praveku, doby rímskej, stredoveku a novoveku.

5. **K y s t a** (okr. Trebišov)

a) Poloha **D l h é**, sídlisko, prieskum, neolit. **Novoobjavená lokalita je situovaná v blízkosti intravilánu obce, južne od hospodárskeho družstva** (Horváthová/Hreha 2015a, obr. 3). Získané nálezy kamennej industrie možno rámcovo datovať do neolitu.

b) Poloha **Z r i e d k a v é**, sídlisko, prieskum, neolit. Novoobjavená lokalita sa nachádza juhozápadne od obce a hospodárskeho družstva (*Horváthová/Hreha 2015a*, obr. 3; *2015b*, 62). Z jej obhliadky pochádza kamenná industria, ktorú bez sprievodných keramických nálezov predbežne datujeme do praveku, pravdepodobne do neolitu.

6. K a z i m í r (okr. Trebišov)

a) Poloha **P o l i a n k y**, sídlisko, prieskum, pravek. Lokalita je situovaná západne od obce, na juhozápadnom svahu vyvýšeniny s kótou 202. Za úzkym lesíkom, západne od nej, ju obteká potok Byšta (*Horváthová/Hreha 2015a*, obr. 2; *2015b*, 58, 59). Z oráčiny sme vyzdvihli štiepanú kamennú industriu s prevahou zlomkov obsidiánových úštepov.

b) Poloha **S a d y**, sídlisko, prieskum, pravek. Juhovýchodne od Malého Kazimíra sme medzi nízkym poľnohospodárskym porastom zozbierali jadro z obsidiánu, retušované i neretušované obsidiánové a limnosilicitové úštepy a obsidiánovú retušovanú čepeľ (*Horváthová/Hreha 2015a*, obr. 2; *2015b*, 59). Keramiku, ktorú by sme mohli dať do súvisu s pravekým osídlením sa nepodarilo objaviť.

Literatúra

Bánész/Kaminská 1982 – L. Bánész/L. Kaminská: Zisťovací výskum v Hrčeli. *AVANS* 1981, 1982, 27.

Bánész/Kaminská 1984 – L. Bánész/L. Kaminská: Výskum paleolitickéj lokality v Hrčeli. *Historica Carpatica* 15, 1984, 255–281.

Bánész/Šiška 1963 – L. Bánész/S. Šiška: Archeologický prieskum pri paleolitickéj stanici v Hrčeli. *Archeologické Rozhľady* 15, 1963, 269–277.

Budinský-Krička 1978 – V. Budinský-Krička: Archeologické prieskumy a nálezy na východnom Slovensku. *AVANS* 1977, 1978, 39–56.

Budinský-Krička 1980 – V. Budinský-Krička: Nové nálezy na východnom Slovensku. *AVANS* 1978, 1980, 46–65.

Horváthová/Hreha 2015a – E. Horváthová/R. Hreha: Archeologická prospekcia Zemplína vo svetle novších a starších prameňov. *Študijné zvesti AÚ SAV* 58, 2015, 59–96.

Horváthová/Hreha 2015b – E. Horváthová/R. Hreha: *Dolný Zemplín*. Svedectvo archeológie. Nitra 2015.

Horváthová/Hreha 2017 – E. Horváthová/R. Hreha: Prieskum a verifikácia archeologických nálezísk v oblasti Zemplína. *AVANS* 2012, 2017, 79–84.

Kaminská 1987 – L. Kaminská: Príspevok k osídleniu Hrčela v mladšej a neskoršej dobe kamennej. *Archeologické Rozhľady* 39, 1987, 481–506.

FORTSETZUNG DER BEGEHUNG ZWISCHEN DEN GEBIRGEN SLANSKÉ UND ZEMPLÍNSKE VRCHY. Im Jahr 2014 wurde die zweite Etappe der Landprospektion, südöstlich vom Gebirge Slánske vrchy und nordöstlich von Zemplínske vrchy realisiert. Das im Jahr 2012 kontrollierte Interessegebiet in den Gemeinden Brehov, Cejkov, Kuzmice und Zemplín (*Horváthová/Hreha 2017*, 78–84), hat sich durch weitere zugängliche Flächen, die in die Katastralgebiete der Gemeinden Hrčel, Lastovce, Michaľany, Veľká Trňa, Kysta und Kazimír gehören, erweitert. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra – Forschungsarbeitsstelle, Košice. Die Ergebnisse der Begehungen in den Jahren 2012 und 2014 wurden komplex in den Studien (*Horváthová/Hreha 2015a*) und zum Teil auch in der Monografie (*Horváthová/Hreha 2015b*) publiziert. Aus diesem Grund veröffentlichen wir in diesem Beitrag schon bekannte Informationen.

1. Hrčel (Bez. Trebišov), Flur Nad baňou (Baňa), Höhensiedlung, Begehung, Neolithikum, Äneolithikum, Bronzezeit, Latènezeit, Mittelalter. Aus der Besichtigung der Fundstelle im Jahr 2014 hat sich ergeben, dass der bislang unbeschädigte südliche Hang des kegelförmigen Hügels durch einen breiten Aushub für den Zufahrtsweg, der das Plateau der Hebung für Erholungszwecke freilegt, beschädigt wurde. Im südlichen Teil des Hangs, näher zum Gipfelplateau, erkannte man in den enthüllten Aushubprofilen Destruktionen von Siedlungsobjekten, mit auffällig durchgebrannter Schichtung. Beim westlichen Rand des Straßenschlitzes, konzentrierte sich in den Erdhalden eine große Anzahl von archäologischen Funden. Der Großteil bestand aus Keramik, die sich hauptsächlich in Bruchteilen erhalten hat, es wurden aber auch ganze oder fast ganze Gefäße gefunden. Zu anderen Funden gehören Stein- und Knochenindustrie, Lehmverputz und Tierknochen. Das gewonnene Inventar stammt aus der Zeit der Besiedlung der Lage durch die Tiszapolgár-Csőszhalom-Oborín-Gruppe, Badener Kultur und Gáva-Kultur (*Horváthová/Hreha 2015a*, 67, Tab. V-XII). Geringer wurden auch Funde aus der älteren und mittleren Bronzezeit, Latènezeit und Mittelalter erkannt.

2. Lastovce (Bez. Trebišov), Flur Povrazy, Siedlung, Begehung, Neolithikum, Äneolithikum, jüngere Bronzezeit, Mittelalter. Aus der, im südwestlichen Teil von Lastovce, situerten Fundstelle haben wir neolithische (Tiszadob-Gruppe), äneolithische (Badener Kultur), jungbronzezeitliche und frühmittelalterliche Scherben aufgesammelt.

3. Michaľany (Bez. Trebišov)

a) Flur Ortáš, Siedlung, Begehung, Jungpaläolithikum, Neolithikum, Äneolithikum, Latènezeit, römische Kaiserzeit, Mittelalter. Durch die Besichtigung der Lage haben wir auf drei Fundstellen Konzentrationen mit einem erhöhten Vorkommen von archäologischen Funden erkannt. Die Flure Ortáš I und Ortáš II befinden sich nördlich und westlich vom Friedhof, die Flur Ortáš III wurde auf einer leichten Erhöhung identifiziert, hinter den Gärten und dem Areal des Wirtschaftshofes. Der, aus der Fundstelle Ortáš I stammende, älteste Fund ist ein Abschlag eines patinierten Limnosilizit datiert ins jüngere Paläolithikum. Die größte Menge der gesammelten Scherben aus der Flur Ortáš I gehört der Badener Kultur. Aus der, als Ortáš II, markierten Stelle registrieren wir Keramikbruchteile aus dem Neolithikum/Äneolithikum, der Latènezeit, römischer Kaiserzeit und Mittelalter. Die Steinindustrie aus dieser Lage vertreten Fragmente retuschierter und unretuschierter Klingen, Abschlüge, Kerne, eine Kratze und ein Schlagstein. Scherben aus dem Äneolithikum, der Bronzezeit, römischen Kaiserzeit und Mittelalter stellte man auch auf der Fundstelle Ortáš III fest.

b) Flur Gačina, Siedlung, Begehung, Jungpaläolithikum. Neuentdeckte archäologische Fundstelle, situiert im nördlichen Teil des Katastergebietes von Michaľany. Funde steinerner Spaltindustrie aus patiniertem Obsidian, Chalcedon und Limnosilizit, deuten auf eine vorrübergehende Bewohnung der Lage schon im Jungpaläolithikum.

4. Veľká Trňa (Bez. Trebišov), Flur Hečka, Siedlung, Begehung, Urzeit, römische Kaiserzeit, Mittelalter, Neuzeit. Auf dem linken Bachufer von Hečka, Richtung zur Kote 169, haben wir während der Oberflächenbegehung Belege einer älteren Besiedlung entdeckt. Auf der Flur Hečka I, die näher zum Bach situiert war, wurden atypische urzeitliche Scherben, Keramikbruchteile und Fragmente eines Lehmgewichts aus dem frühen Mittelalter aufgesammelt. Die gewonnene Spaltindustrie wurde ausschließlich aus Obsidian hergestellt. Auf der östlichen Seite der Kote 169, auf der Stelle, die als Hečka II markiert wurde, wurden außer Steinspaltindustrie aus Obsidian, Radiolarit, Chert und Chalcedon, auch typische Scherben aus der Urzeit, römischer Kaiserzeit, Mittelalter und Neuzeit festgehalten.

5. Kysta (Bez. Trebišov)

a) Flur Dlhé, Siedlung, Begehung, Neolithikum. Die neuentdeckte Fundstelle ist in der Nähe des Gemeindegebiets situiert, südlich von der Agrargenossenschaft. Die gewonnenen Funde der Steinindustrie ist es möglich andeutungsweise ins Neolithikum zu datieren.

b) Flur Zriedkavé, Siedlung, Begehung, Neolithikum. Die neuentdeckte Fundstelle, ist südwestlich von der Gemeinde und Agrargenossenschaft situiert. Aus der Oberflächenbegehung stammt Steinindustrie, die wir ohne begleitende Keramikfunde vorläufig ins Neolithikum datieren.

6. Kazimír (Bez. Trebišov)

a) Flur Polianky, Siedlung, Begehung, Urzeit. Die Fundstelle ist westlich von der Gemeinde, auf der südwestlichen Hangerhebung mit der Kote 202 situiert. Südlich, hinter einem schmalen Wald, wird sie vom Bach Byšta umflossen. Aus dem Ackerboden haben wir Steinspaltindustrie gewonnen, vorwiegend Abschlüge aus Obsidian.

b) Flur Sady, Siedlung, Begehung, Urzeit. Südöstlich von Malý Kazimír wurde zwischen dem Wintergetreide ein Obsidiankern, retuschierte und unretuschierte Obsidian- und Limnosilizitabschlüge und eine retuschierte Obsidianklinge gefunden. Keramik, die es möglich wäre mit einer urzeitigen Besiedlung in Verbindung zu setzen, wurde nicht entdeckt.

OJEDINELÝ NÁLEZ KERAMIKY NA HALDÁCH V ŠPANEJ DOLINE²⁶

Ivan Č h e b e n

Š p a n i a D o l i n a (okr. Banská Bystrica), poloha P i e s k y, 200 m nad kaplnkou, keramika, zaniknutá stredoveká osada, banský ťažobný areál, ojedinelý nález, mladá – neskorá doba bronzová. Uloženie nálezu: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Autorovi príspevku poskytol A. Přichystal nález keramiky, ktorý bol v Španej Doline nájdený počas exkurzie študentov geológie Masarykovej univerzity v Brne. Ide o črep tehlovočervenej farby z rozhrania hrdla a pliec nádoby s hrotitou vypnulínou so žliabkom (obr. 35). Predmetný keramický fragment sa nachádzal na halde vyťaženej hlušiny zhruba 200 m nad kaplnkou. Poloha Piesky je v zornom poli archeológov už niekoľko desaťročí, a doteraz realizované výskumy a prieskumy sa zameriavali na získanie

²⁶ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0107/17.

nálezov alebo zachytenie objektov dokladajúcich získavanie medenej rudy v priebehu viacerých časových úsekov. Pôvodný vzhľad terénu je výrazne zmenený násypmi vyťaženej horniny, čo výrazne obmedzuje možnosti objaviť predpokladaný najstarší ťažobný areál, ktorý by mohol byť datovaný do staršej doby bronzovej, resp. ešte skôr. Fragment keramiky, ktorý s veľkou pravdepodobnosťou možno rámcovo priradiť do obdobia mladej alebo neskorej doby bronzovej, aj keď nebol získaný z primárnej polohy, rozširuje evidovaný nálezový fond z polohy Piesky.

VEREINZELTER KERAMIKFUND AUF DEN HALDEN IN ŠPANIA DOLINA. Špania Dolina (Bez. Banská Bystrica), Flur Piesky, Keramik, untergegangene mittelalterliche Siedlung, Bergbauareal, vereinzelter Fund, jüngere/späte Bronzezeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAV, Nitra. Eine ziegelrote Scherbe aus dem Bereich des Halses und Schulter eines Gefäßes mit einer spitzen Knubbe und Rille (Abb. 35) befand sich auf einer Halde ca. 200 m über der Kapelle. Auf der Flur Piesky realisierte man bis jetzt Forschungen, die sich auf die Förderung von Kupfer im Laufe von mehreren Zeitabschnitten konzentrierten. Auch wenn das Keramikfragment aus einer sekundären Lage stammt, erweitert es das registrierte Fundgut.

ZISŤOVACÍ VÝSKUM SÍDLISKOVÉHO AREÁLU KULTÚRY LINEÁRNEJ VO VRÁBLECH

Ivan Č e b e n²⁷ – Martin F u r h o l t

V r á b l e (okr. Nitra), poloha F a r s k é, výskum pre vedecké a dokumentačné účely, sídlisko, dom, dlhé jamy, komplex jám, kultúra lineárna, železovská skupina. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

V ďalšej, v poradí už tretej výskumnej sezóne sme sa zamerali na odkrytie častí pôdorysov domov, ktoré sa v rámci osídlenej plochy v priebehu kultúry lineárnej a železovskej skupiny nachádzajú v sídliskovom areáli III. Vyhodnotením geofyzikálneho merania vo forme plánu, s vyznačenými zreteľne sa črtajúcimi dvojicami dlhých jám jednotlivých domov, poskytuje možnosť stanoviť presné umiestnenie sond, a zároveň zvoliť najvhodnejšiu metódu pri odkrývaní situácií. Sídliskový areál III (*Cheben/Furholt 2018*), v polohe Farské je situovaný na pravom brehu Kováčovského potoka, a predstavuje časť sídliska, ktorá sa rozprestiera severne od areálu I a II, od ktorých je prirodzene oddelený vodným tokom. Pokračovanie osídlenia, aj so zástavbou domou, predpokladáme aj v severozápadnej časti plochy areálu, ktorá je zastavaná, a z tohto dôvodu nebola ani geofyzikálne meraná. Vychádzajúc z rozmiestnenia a usporiadania dlhých domov s kolovou konštrukciou v polohe Veľké Lehemby, je možné celkový rozsah zastavanej plochy predpokladať.

V sídliskovom areáli, ktorý je situovaný na pravom brehu Kováčovského potoka sa realizovala ďalšia etapa výskumu rozsiahleho sídliska kultúry lineárnej a železovskej skupiny (*Furholt a d'. 2014; Cheben/Furholt 2018*). Na podklade geofyzikálneho plánu sa pôvodne plánovalo výskum zrealizovať v piatich nerovnako veľkých sondách, avšak v konečnom dôsledku sa výskum obmedzil na odkrytie štyroch sond. V priebehu prípravy terénneho výskumu sa nakoniec vybralo päť pôdorysov domov a jeden rozmernejší sídliskový objekt (obr. 25: 11). Na ploche areálu tejto časti osady boli vytýčené štyri sondy, z ktorých sondy 7 a 9 mali rozmery 5 x 5 m, sonda 8 mala rozmery 5 x 55 m a sonda 10 s rozmermi 5 x 7,5 m. Na základe označenia odlišiteľných dvojíc dlhých jám situovaných pozdĺž pôdorysov domov s kolovou konštrukciou na geofyzikálnom pláne, boli v sonde 8 rezom prechádzajúcim zhruba stredom skúmané domy 245, 258 a 259. V sonde 7 bola odkrytá južná časť východnej dlhej jamy domu 244 a v sonde 10 sa skúmala časť západnej dlhej jamy a vnútorný priestor domu 262.

Jednotlivé sondy boli na ploche rozložené prakticky v jednej línii, a to z toho dôvodu, aby sa ovzorkovali pôdorysy kolových domov umiestnených v jednom rade. Pri výbere sondy 8 rozhodovala aj skutočnosť, že na základe geofyzikálneho plánu sa ukázala neporušenosť vybraných domov, ktoré boli od seba jednoznačne oddelené voľným priestorom.

Sonda 7 – objekt 1 domu 244, bola umiestnená západne od sond a mala štvorcový tvar (obr. 25: 11). Po odstránení humusovitej vrstvy zemným strojom a následnom zaškrabaní bola plocha určená na skúmanie rozdelená na štvorce s hranou jeden meter. Na začistenej ploche sondy sa zachytili štyri farebne

²⁷ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0107/17.

odlišiteľné výplne, z ktorých tri mali pozdĺžny priebeh, t. j. boli v línii dlhej jamy. Zo šachovnicovo rozdelenej plochy sa postupne prehlbovalo osemnásť úsekov, a z nich podstatná časť až po podložie. V nižších úrovniach prehlbovania sa postupne každá zmena sfarbenia výplne v jednotlivých štvorcoch (z tohto pohľadu minisondách) označovala samostatným číslom, čo sa uplatňovalo aj pri podrobnom fotogrametrickom dokumentovaní profilov. Celkovo bolo označených 28 sfarbení, tzv. kontextov, ktoré sa následne spracovali a vytvoril sa priebeh vrstiev zásypu. V priebehu prehlbovania sa z každého štvorca a z každej vrstvy odoberala zemina na preplavenie v objeme minimálne päť litrov. Získané paleobotanické vzorky, ako i súbor zvieracích kostí je podrobený analýze, medziiným i na rádiouhlíkové datovanie. Pri vyberaní, prehlbovaní vrstiev sa na viacerých miestach zachytili drobné zlomky mazanice, ktoré jednak vytvárali menšie koncentrácie alebo boli uložené v tenkých vrstvách.

Zo sondy 7, objektu 1 domu 244, sa získal keramický inventár, v ktorom prevažujú zlomky tenkostenných guľovitých alebo polguľovitých nádob, ale zastúpené sú aj polguľovité misy. Výzdobným prvkom je rytá dvojlinka s dvojicou notových jamiek (obr. 25: 1–10). Celkový vzor ornamentu sa na základe fragmentárnosti črepov nepodarilo rekonštruovať. V keramickom inventári však prevládajú zlomky z tenkostenných nádob, ktorých výzdoba sa obmedzuje na ryté línie, ktoré bývajú niekedy doplnené jamkou, alebo ide o zlomok, na ktorom sa ornament nevyskytoval. Zlomky z tiel hrubostenných nádob majú najčastejšie aplikáciu výčnelkov, ale vyskytujú sa aj jamky, resp. dvojice jamiek, ktoré sú usporiadané v línii a spolu vytvárali kompozíciu ornamentu. Nálezový inventár dopĺňajú nálezy štiepanej industrie, ktoré sú prezentované desiatimi artefaktmi. Z nich až osem exemplárov sa sústreďovalo v juhovýchodnom rohu sondy.

Sonda 8 – dlhá 55 m, bola umiestnená tak, aby pretínala pôdorysy troch kolových domov situovaných v jednej úrovni (obr. 25: 11). Z geofyzikálneho plánu je na základe ich vzájomnej polohy evidentné, že sa rešpektovali. Po odstránení humusovitej vrstvy zemným strojom a následnom zaškrabaní bola plocha určená na skúmanie fotogrametricky dokumentovaná. Vyznačili sa obrisy okrajov dlhých jam, ktoré boli rozdelené na úseky. Okrem kolových jam, ktoré sa v tejto úrovni črtali v rámci domov 258 a 259, sa zachytili aj tri sídliskové jamy. Z nich objekt 2 bol situovaný v priestore domu 258 a dva objekty, označené ako jamy 4 a 5 sa nachádzali pri východnom okraji objektu 6 domu 259, teda mimo vnútorný priestor domu. Je treba skonštatovať, že kolové jamy sa na úrovni začistenia rysovali nevýrazne, prípadne sa na niektorých úsekoch nedali rozpoznať (ak sa tam vôbec nachádzali), takže sa vnútorný priestor každého domu prehlboval o vrstvu hrubú 10 cm. Početnejšie sa kolové jamy zachytili v rámci pôdorysnej dispozície domov 258 a 259. Vo vnútornom priestore domu 245 sa vyskytli kolové jamy ojedinelo.

Nálezový súbor získaný z jednotlivých objektov skúmaných v sonde 8 tvorí najmä keramický materiál a štiepaná industria. V menšej miere ho dopĺňa zoologický inventár a paleobotanické vzorky získané z preplavovania jednotlivých vrstiev. Súčasťou interdisciplinárne orientovaného výskumu bolo aj odobratie vzoriek zeminy, a to humusovitej vrstvy a samotnej výplne, z južného profilu dlhej jamy, objektu 8 domu 259 (*Dreibrodt a d'. 2017*). Podobne ako pri objekte 1 domu 244, aj z dlhých jam patriacich domom 245 (obr. 26: 1–4), 258 (obr. 26: 5–9) a 259 (obr. 26: 10–15) sa v tvarovej náplni objavujú identické tvary nádob. Vo výzdobe prevláda rytá dvojlinka ukončená alebo doplnená notovou jamkou. Objavuje sa aj notová jamka usporiadaná v trojici ale aj kombinácia jamiek trojuholníkového tvaru.

Z objektu 6 domu 259, úsek Aa, pochádza z vrstvy 3 rozmernejšia polguľovitá nádoba zdobená na vonkajšej strane obežným zväzkom rytej trojice liniek prerušenej zárezom pod okrajom. Hlavný ornament tvoria zväzky troch liniek usporiadaných v lomených líniiach po obvode, ktoré sú prerušené zvislou dvojlinkou. Zväzky troch liniek sú na lome opatrené zárezom, podobne ako i dvojlinka. Obdobná výzdoba, ako na vonkajšej strane nádoby je uplatnená aj na vnútornej strane, s tým rozdielom, že rytý ornament je doplnený dvomi plasticky znázornenými hadmi, ktoré majú na tele krátke zárezy (obr. 27). Z juhozápadného Slovenska je aplikácia plasticky znázorneného hada vo vnútri polguľovitej misy známa iba z Dvorov nad Žitavou (*Pavúk 1964*, Abb. 2: 6a; 5), ktorá patrí do III. stupňa železovskej skupiny. Obidve náleziská ležia v povodí rieky Žitava. V prípade Dvorov nad Žitavou ide o inventár kostrového hrobu, a v prípade Vráblí ide o sídliskový nález, ktorý mal súvis s domom 259. Odlišnosť oboch keramických nálezov sledujeme aj v technickom prevedení, či znázornení, ale aj v samotnom pripevnení na dno misy. Každopádne ide o mimoriadny nález, ktorý časovo spadá do obdobia 5200–5100 BC.

Sonda 9 – umiestnená v predĺžení sondy 8, zaberala časť rozmerného objektu (označeného ako objekt 1/2014), ktorý bol identifikovaný na základe geomagnetického merania (obr. 25: 11). Podobne ako ostatné sondy, aj táto bola odhumusovaná zemným strojom a po začistení fotogrametricky dokumentovaná. Po vytýčení metrovej štvorcovej siete sa jednotlivé úseky prehlbovali. Celkovo bolo preskúmaných viac ako polovica štvorcov.

Sonda 10 – objekt 1 domu 262, bola umiestnená na východnom okraji sond a bola situovaná v predĺženej línii sondy 8. Mala obdĺžnikový tvar s rozmermi 5 x 7,5 m (obr. 25: 11) z dôvodu, aby sa zachytila aspoň časť radu kolových jam tvoriacich konštrukciu domu. Po odstránení humusovitej vrstvy zemným strojom a následnom zaškrabaní boli obrysy dlhej jamy vyznačené. V tejto úrovni sa vo východnej časti sondy kolové jamy nečrtali. Tento úsek s rozmermi 5 x 3 m bol rozdelený na metrovú sieť a postupne sa znížil o 10 cm. Po začistení boli zachytené dve kolové jamy, ktoré patrili jednej z vnútornej trojice. V objekte 1 domu 262 boli odlíšené tri sfarbenia výplne. Plocha objektu bola rozdelená na dvanásť nerovnako veľkých úsekov, ktoré sa striedavo vyberali. Získaný inventár zodpovedá štruktúre, aká bola zachytená v predchádzajúcich sondách.

Zo skúmaných objektov, ktoré boli priradené k domom, boli viaceré vzorky z krátkodobu žijúcich rastlín (obilie) alebo zvierat podrobené rádiouhlíkovému datovaniu. Tomuto datovaniu zodpovedajú nasledovné absolútne dáta:

dom 258	5250–5200 BC,
dom 244	5200–5150 BC,
dom 259	5200–5100 BC,
dom 262	5050–5000 BC,
dom 245	5050–4950 BC.

Aj keď pri takomto datovaní je potrebné počítať s určitou neistotou/nepresnosťou, získané dáta pre jednotlivé domy napovedajú, že preskúmané domy nestáli súčasne, ale že v tomto prípade naznačujú na postupné, na seba nadväzujúce užívanie domov.

Tohtoročným zisťovacím výskumom sa ukončilo „testovanie“ všetkých troch sídliskových areálov (I – ohradená osada, centrálny areál; II – domy východný areál; III – domy za potokom, severný areál) situovaných v polohe Veľké Lehemby (*Furholt a d. 2014; Cheben/Furholt 2018*) a Farské, ktoré vytvárajú rozľahlý sídliskový komplex kultúry lineárnej a železovskej skupiny.

Literatúra

- Dreibrodt a d. 2017* – S. Dreibrodt/M. Furholt/R. Hofmann/M. Hinz/I. Cheben: P-ed-XRF-geochemical signatures of a 7300 year old Linear Band Pottery house ditch fill at Vrable-Veľké Lehemby, Slovakia – House inhabitation and post-depositional processes. *Quaternary International*, 2017, vol. XXX, 131–143.
- Furholt a d. 2014* – M. Furholt/J. Batora/I. Cheben/H. Kroll/K. Rassmann/P. Tóth: Vrable-Veľké Lehemby: eine Siedlungsgruppe der Linearkeramik in der Südwestslowakei. Vorbericht über die Untersuchungen der Jahre 2010 und 2012 und Deutungsansätze. *Slovenská archeológia* 2014, 62, 227–266.
- Cheben/Furholt 2018* – I. Cheben/M. Furholt: Výskum sídliskového areálu kultúry lineárnej vo Vrábľoch. *AVANS* 2013, 2018, 77–79.
- Pavúk 1964* – J. Pavúk: Grab des Želiezovce-Typus in Dvory nad Žitavou. *Slovenská archeológia* 12, 1964, 5–68.
- Zimmermann 2012* – A. Zimmermann: Das Hofplatzmodell – Entwicklung, Probleme, Perspektiven. In: M. Cladders/H. Stäuble/T. Tischendorf/S. Wolfram (Hrsg), *Siedlungsstruktur und Kulturwandel in der Bandkeramik*. Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege, Beiheft 25, 2012, 11–19.

PROBEGRABUNG DER LINEARBANDKERAMISCHEN SIEDLUNGSAREAL IN VRÁBLE. Vrable (Bez. Nitra), Flur Farské, Grabung für Wissenschafts- und Dokumentationszwecke, Siedlung, Haus, Längsgrube, Grubenkomplex, Linearbandkeramik, Želiezovce-Gruppe. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Die Feldarbeiten konzentrierten sich erstmals auf die nördliche der drei linearkeramischen Siedlungen (Areal III) in Vrable. Die neuen Möglichkeiten der geophysikalischen Prospektion haben seit ein Paar Jahren dazu geführt, dass die strategische Planung der Erforschung linearkeramischer Siedlungen auf eine neue Weise konzipiert werden können. Da wir mit dem kompletten geomagnetischen Plan (*Furholt u. a. 2014*) bereits gute Kenntnisse über die Gesamtstruktur der Siedlungen hatten, verfolgt unser Projekt die Strategie, eine größere Zahl kleinerer Grabungsschnitte zu öffnen, um Material aus möglichst vielen Hauskomplexen zu erhalten. Diese bilden dann die Grundlage für die Erstellung eines chronologischen Modells und für die Beantwortung von Fragen bezüglich der Subsistenzgrundlage und sozialen Organisation der Siedlung bzw. der Siedlungsgruppe. Eine Strategie, die auf kleineren Ausgrabungsflächen beruht ist trotz der genannten Innovationen im Bereich der Geophysik in der Forschung zur Linearkeramik ungewöhnlich. Daher sind die verschiedenen Größen und Anordnungen der Grabungsschnitte in Vrable auch Ausdruck einer Erforschung der methodischen Möglichkeiten, Linearkeramik im Zeitalter der Geophysik effizienter zu erforschen. Nachdem 2012 lediglich zwei kleine Testschnitte an einem Haus in der südwestlichen Siedlung (Areal I) durchgeführt wurden, um die Interpretation der geomagnetischen Messergebnisse zu überprüfen, wurde 2013 (*Cheben/Furholt 2018*) ein komplettes Haus in der Südostsiedlung (Areal II) ausgegraben. Die Ausgrabung 2014 hatte nun das Ziel, im Rahmen eines damals noch geringen Budgets

möglichst viele Häuser anzuschneiden. Daher wurden vier nahe beieinander gelegene Schnitte angelegt, die Material aus fünf verschiedenen Häusern und einen größeren Grubenkomplex erbrachten (Areal III). Während vier Wochen im August und September wurden vier Schnitte angelegt (Abb. 25: 11). Die Zählung der Schnitte an dieser Fundstelle erfolgt fortlaufend, daher erhielten diese vier die Nummern 7 bis 10. Die Schnitte 7, 9 und 10 repräsentierten den Versuch, über einen relativ kleinen Schnitt von 5 x 5 m (Schnitt 7 und 9) und 5 x 7,5 m (Schnitt 10) jeweils einen Teil einer hausbegleitenden Längsgrube bzw. eines Grubenkomplexes auszugraben und das komplette Material mit einem 5 mm Sieb fein zu untersuchen. Das Hauptargument hier war das Problem der Rekonstruktion von Tierhaltungsstrategien. Es hat sich gezeigt, dass ohne Sieben Jungtiere systematisch unterrepräsentiert sind. Dies verhindert eine valide Beschreibung von Altersprofilen und damit von Herdenmanagement. Jedoch zeigte sich diese Strategie nicht als erfolgreich, weil die Funddichte zu gering ist, um den zeitlichen Mehraufwand des Siebens zu rechtfertigen. Zwar erhält man eine repräsentativere Population, jedoch eine zu geringe Grundmenge, um belastbare Aussagen treffen zu können. Daher wurde dieser Versuch in den späteren Kampagnen nicht weitergeführt.

In allen Schnitten wurden die obersten 50 cm des Ackerhorizonts mit einem Bagger abgetragen. Trotzdem zeigten sich im Planum 1 noch deutliche Pflugscharen, die W – O verliefen, und zu Fundverlagerungen aus den Befunden in den umliegenden Löss führten. Die allgemeine Zugehörigkeit der Funde zu den einzelnen Gruben ist damit zwar mit großer Sicherheit zu bestimmen, in den oberen Schichten ist aber häufig eine Zuordnung zu einzelnen Verfällschichten nicht mehr in jedem Fall möglich. In Schnitt 8 wurden daher die Bereiche zwischen den Gruben manuell um 10/15 cm auf Planum 2 abgetieft, und dabei die Funde nicht Befunden, sondern künstlichen Quadranten zugeordnet.

In den Schnitten 7, 9 und 10 wurden jeweils 1 x 1 m messende Quadranten im Schachbrettmuster in 15–20 cm mächtigen Schichten abgetieft. Diese sehr zeitaufwändige Arbeitsweise war aufgrund der genannten Strategie des kompletten Durchsiebens des Aushubs möglich, insgesamt erbrachte sie aber, aufgrund der jeweiligen Kleinteiligkeit der dann zu dokumentierenden Profile und Plana nur sehr mühsam zusammenzuführende Gesamtpläne. Daher wurde diese Methode gemeinsam mit dem Sieben als nicht praktikabel verworfen. Trotzdem lassen sich die groben Züge der Strukturen rekonstruieren.

In Schnitt 7 wurde der südliche Teil einer hausbegleitenden Längsgrube ausgegraben – Objekt 1, Haus 244 (Abb. 25: 1–10). Die Grube zeigt eine muldenförmige Struktur, die im Zentrum zu einer Tiefe von 60 cm unter Planum 1 (in absoluter Höhe 186,90 müNN) reicht. Während sie östlich und westlich aus dem Grabungsschnitt herausreicht – somit ihre komplette Breite nicht erfasst werden konnte, findet sich in ihrem Zentrum ein 3 m breiter Kern mit einer hohen Konzentration gebrannten Lehms und hoher Funddichte. Dieser Kern ist eine ebenso muldenförmige Einfüllschicht von maximal 20 cm Mächtigkeit, die bis auf eine maximale Tiefe von 187,50 müNN reicht. Darunter finden sich zwei homogene, bräunliche Verfällschichten mit geringerem Fundaufkommen.

Schnitt 8 war ein 5 m breiter, 55 m langer Schnitt durch sechs paarig angeordnete Längsgruben. Diese gehören zu den auf dem Geomagnetikplan definierten Häusern (von West nach Ost) 245, 259 und 258. Die Erhaltung der Pfosten war anders als in den Jahren vorher schlecht, so dass nur einzelne im Befund identifiziert werden konnten. Der Grund hierfür ist wahrscheinlich in der bereits erwähnten Pflugtiefe zu suchen. Auf diese Weise sind nur die besonders tiefen Pfostengruben erhalten.

Haus 245 (Abb. 26: 1–4) wird von den Längsgruben Objekt 11 und 12 flankiert, Haus 259 (Abb. 26: 10–15) von den Objekten 8 und 6, Haus 258 (Abb. 26: 5–9) von den Objekten 3 und 1. Die im Planum 1 angezeichneten Befundgrenzen reichen über die realen, im Profil identifizierten Grenzen hinweg, wiederum eine Konsequenz des Tiefenpfluges. Alle sechs Objekte besitzen den charakteristischen Kern einer fundreichen Schicht mit einem hohen Anteil gebrannten Lehms, unter dem sich eine oder zwei Schichten homogeneren Materials befindet. Tabelle 1 zeigt die erfassten Maße der Objekte. Im Südprofil des Schnittes 8 wurde ein Profil in Objekt 8 von der heutigen Oberfläche bis auf den Löss mit einem portablen XRF Gerät untersucht. Hierüber ist in einer gesonderten Publikation berichtet worden (*Dreibrodt u. a. 2017*). Es zeigt sich, dass die lehmreiche Schicht sich ebenfalls durch deutlich erhöhte Phosphatwerte auszeichnet. Im Quadrat Aa des Objektes 6 (die östliche Längsgrube vom Haus 259) wurden Fragmente eines halbkugeligen Gefäßes gefunden. Das Gefäß hatte auf der Innenseite eine plastische und eine geritzte Verzierung. Das geritzte Ornament bildeten zwei umlaufende Doppellinien mit unterbrochenen Kerben, die unter dem Rand platziert wurden und Dreilinienbänder, die mit einer Kerbe abgegrenzt wurden. Auf dem plastischen Band werden mit höchster Wahrscheinlichkeit zwei Schlangen dargestellt (Abb. 27).

Schnitt 9 erfasste den nördlichen Teil eines Grubenkomplexes (Objekt 1/2014). Er zeigt eine unregelmäßige Form, mit meist flachem Boden, jedoch einigen Eintiefungen, die bis auf eine Tiefe von 187,90 müNN reichen. Identifiziert wurden zwei trennbare Verfällschichten, die untere von beiden mit einer höheren Brandlehm- und Fundkonzentration.

Schnitt 10 schneidet die westliche Längsgrube (Objekt 1) des Hauses 262 sowie die westlichste Pfostenreihe. Objekt 1 zeigt eine unregelmäßige Struktur, und reicht bis auf eine Tiefe von 187,90 müNN. Wie bereits in den

Schnitten 7 und 8 findet sich eine brandlehmreiche, fundreiche Schicht über einer homogenen, fundärmeren. Aus allen Objekten, die Häusern zugeordnet werden können wurden jeweils mehrere Radiokarbondatierungen an kurzlebigen Proben gewonnen (Getreidekörner oder Tierknochen). Diese Datierungen sprechen für folgende absolute Datierungen: Haus 258 5250–5200 BC, Haus 244 5200–5150 BC, Haus 259 5200–5100 BC, Haus 262 5050–5000 BC, Haus 245 5050–4950 BC.

Auch wenn es natürlich Unsicherheiten bezüglich der Grubentaphonomie und Datierungsgenauigkeit gibt, spricht doch vieles dafür, dass es sich bei den ausgegrabenen Häusern nicht um ein gleichzeitig bestehendes Cluster von Häusern, oder eine Reihenhaussiedlung (im Falle der drei in Schnitt 8 erfassten Häuser) handelt, sondern um nacheinander genutzte Häuser, wie es etwa im Hofplatzmodell der Rheinischen Linearbandkeramikforschung postuliert wird (Zimmermann 2012).

Tabelle 1. Die erfassten Maße der Objekte.

Objekt	Breite in Planum 1 (in m)	größte Tiefe (in müNN)
12	3,00	187,10
11	2,50	187,10
8	3,20	187,00
6	3,60	187,40
3	4,20	187,65
1	5,00 (mindestbreite)	187,80

OBJEKT S HLINENÝMI ZÁVAŽIAMI Z DOBY LATÉNSKEJ V ŠURANOCH²⁸

Ivan Č e b e n – Michal Č e b e n

Š u r a n y (okr. Nové Zámky), poloha K o n o p n i s k á, sídlisko, zahĺbený objekt, zemnica, hlinené závažia, doba laténska, kopulovitá pec, stredovek(?). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Od jarných do jesenných mesiacov boli s rôznou intenzitou realizované zemné práce na líniovej stavbe medzi Gabčíkovom (okr. Dunajská Streda) a Veľkým Ďurom (okr. Levice). Išlo o budovanie stožiarov, pri ktorých sa odhumusovávala plocha s minimálnymi rozmermi 4 x 4 m pre každú zo štyroch pätiok stožiara, resp. v niektorých prípadoch i celková plocha 16 x 16 m. Samotná trasa viedla dvomi samosprávnymi územnými celkami, a to Trnavským a Nitrianskym krajom. Z dôvodu dvoch stanovísk, vydaných príslušnými krajskými pamiatkovými úradmi, bol archeologický výskum rozdelený na dve samostatné časti.

Na celej trase sa archeologické objekty zachytili iba v extraviláne Šurian, a to v polohe Konopníská. Sídliskové objekty, zemnica a časť kopulovitej pece, sa nachádzali na vrchole výraznej duny pozdĺžneho tvaru orientovanej v smere SV – JZ. Duna, ktorej podložie tvorí spraš, je situovaná na pravom brehu súčasného toku rieky Nitra a je s ňou rovnobežná. Vo výkope jednej zo štyroch jám, s rozmermi 4 x 4 x 3 m, pre pätku stožiara, bola porušená väčšia časť kopulovitej pece a zemnica (obr. 28: 1, 2), a to v mieste, kde sa zachytili hlinené závažia. Obidva objekty, ktorých vzájomná súvislosť sa podľa zachytenej situácie nedala jednoznačne stanoviť, sa výrazne črtali v sprašovom podloží.

Obrisy zahĺbeného objektu 1 sa zachytili po odstránení zemitej vrstvy nad celým pôdorysom zemnice. Po začistení sa vrysoval objekt obdĺžnikového tvaru s mierne oblými stenami a zaoblenými rohmi. Pozdĺžna os objektu, s rozmermi 395 x 270 cm, mala orientáciu v smere SZ – JV. Samotný objekt sa vyberal postupne, a to po jednotlivých štvrtinách, čím sa zdokumentoval pozdĺžny i priečny profil výplne. V rôznych úsekoch zásypu objektu 1 sa sledovalo i viacnásobné zvrstvenie, ktoré bolo tvorené čiernou sypkou zeminou, tmavočiernou zeminou premiešanou so sprašou alebo hrudami spraše, žltouhnedou zeminou a tmavo-hnedou zeminou. Po vybratí výplne bolo možné konštatovať, že pozdĺž juhozápadnej steny sa nachádzala lavica, ktorá bola v rohu južnej a západnej steny prerušená zošíkmeným jazykovitým výbežkom, ktorý sa javil ako pravdepodobný vstup. V strede kratších stien sa zachytila kolová jama. Ďalšia kolová jama, trochu vysunutá mimo líniu oboch stĺpových jám, sa vrysovala zhruba v jednej tretine od východnej kratšej steny (obr. 28: 4). Dno objektu tvorila upravovaná, do tvrda udupaná zemina sivej farby (obr. 28: 5), na ktorej sa nedolozili zámerne urobené priehlbne alebo jamky, či diery. Pri severnej, dlhšej stene zemnice sa zachy-

²⁸ Príspevok vznikol prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

til zvyšok kopulovitej pece, označený ako objekt 1a. Je potrebné skonštatovať, že na základe ich vzájomnej polohy nie je možné jednoznačne stanoviť vzťah medzi oboma objektami, t. j. zemnicou a kopulovitou pecou. V priestore od polovice západnej, kratšej steny smerom k severnej, bolo v rade uložených minimálne deväť hlinených závaží (obr. 28: 3; 30), ktoré tvarovo neboli identické.

Z výplne zemnice sa získal keramický inventár, v ktorom prevažujú hrubostenné tvary nádob so zdrsneným povrchom (obr. 29: 2). Z keramických tvarov je zastúpený okraj rozmernejšej situlovitej nádoby s prímiesou tuhy v hrnčiarskej hmote (obr. 29: 1). Najpočetnejšie sa v keramickom inventári vyskytujú polguľovité misy s profilovanými okrajmi (obr. 29: 3–6), ktorých povrch je hladký a boli vyhotovené z jemne plavenej hliny. Menej frekventovaným typom nádoby sú amforovité alebo fľašovité tvary (obr. 29: 8), ktorých povrch je vyhladený a tak isto boli vyhotovené z plavenej hliny. V súbore sa nachádza i dno nádoby (obr. 29: 9) vyhotovenej na kruhu.

Z kovových predmetov zistených vo výplni zemnice – objektu 1 si pozornosť zaslúži železná lyžica (obr. 29: 7) s neúplne zachovanou naberačou časťou, ktorá mala na spodnej časti zliatok bieleho kovu, pravdepodobne cínu. Na základe tohto zistenia je možné uvažovať, že mohla slúžiť skôr pri niektorej z remeselných činností, ako pri stolovaní. Do kategórie kovových nálezov patrí aj železné šidlo štvorhranného prierezu a podľa zachovaného fragmentu i časť čepele noža. K nemetalickým nálezom patrí polovica skleneného koráliku s priemerom 11 mm, ktorý v priereze vykazuje tvar písmena D.

OBJEKT MIT TONGEWICHTEN AUS DER LATÈNEZEIT IN ŠURANY. Šurany (Bez. Nové Zámky), Flur Konopniská, Siedlung, eingetieftes Objekt, Grubenhaus, Tongewichte, Latènezeit, Kuppelofen, Mittelalter(?). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Während der Verfolgung von Erdarbeiten auf dem Linienbau zwischen den Gemeinden Gabčíkovo (Bez. Dunajská Streda) und Veľký Ďúr (Bez. Levice), wurden im Extravillan von Šurany zwei Siedlungsobjekte erfasst, die zum Teil durch die Erdarbeiten beschädigt wurden. Es handelte sich um ein Grubenhaus – Objekt 1 (Abb. 28: 1, 2) und ein Teil eines Kuppelofens – Objekt 1a. Die vermutliche Siedlung befand sich auf einer markanten Düne länglicher Form mit der Richtungsorientierung NO – SW und war auf dem rechten Ufer des gegenwärtigen Flusslaufs von Nitra situiert. Das rechteckige Objekt mit leicht rundlichen Wänden und abgerundeten Ecken und Ausmaßen 395–270 cm, war in die Richtung NW – SO orientiert. Länglich der südwestlichen Wand befand sich eine Bank, die in der Ecke der südlichen und westlichen Wand durch einen zungenförmigen Ausläufer, wahrscheinlich den Eingang, unterbrochen war. In der Mitte der kürzeren Wände wurde eine Pfostengrube festgehalten. Die Pfostengrube hat sich auf dem Boden der Grubenhauses abgezeichnet (Abb. 28: 4). Den Boden des Objekts bildete zurechtgemachte festgestampfte graue Erde (Abb. 28: 5). Bei der nördlichen Wand hat man einen Rest eines Kuppelofens entdeckt. Die Beziehung der beiden Objekte konnte man nicht deuten. Entlang der kürzeren Wand waren mindestens neun Tongewichte in einer Reihe aufgestellt (Abb. 28: 3; 30). Im keramischen Inventar überwiegen dickwandige Gefäßformen mit aufgerauhter Oberfläche (Abb. 29: 2). Vertreten ist der Rand eines situlaförmigen Gefäßes mit der Beimischung von Graphit in der Tonmasse (Abb. 29: 1). Am häufigsten kommen halbkugelförmige Schüsseln (Abb. 29: 3–6) mit glatter Oberfläche vor, ausgefertigt aus leicht geschlämmtem Lehm. Es treten auch amorphe oder flaschenförmige Formen auf (Abb. 29: 8). Der Boden des Gefäßes (Abb. 29: 9) deutet darauf hin, dass es auf einer Töpferscheibe hergestellt wurde. Mit einem Exemplar ist eine Hälfte einer Glasperle vertreten. Zwischen den eisernen Gegenständen aus dem Objekt 1 ist im unteren Teil ein eiserner Löffel mit unvollständiger Löffelschale (Abb. 29: 7) mit einem Gussstück aus weißem Metall zu erwähnen, höchstwahrscheinlich Zinn. Aufgrund dieser Erkenntnis ist zu überlegen, dass er eher bei einer Handwerksstätigkeit gebraucht wurde, als beim Essentafeln. Die Funde ergänzt ein eiserner Pfriem und ein Messerklinglefragment.

VÝSKUM DOMOV LENGYELSKEJ KULTÚRY V ČIERNYCH KĽAČANOCH²⁹

Ivan Č e b e n – Michal Č e b e n – Petra Č e b e n o v á

Č i e r n e K Ľ a č a n y (okr. Zlaté Moravce), poloha P r i m l y n e, výskum pre vedecké a dokumentačné účely, sídlisko, pôdorysy domov, sídliskové objekty, kultúra lineárna, železovská skupina, lengyelská kultúra, lužická kultúra. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

²⁹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0107/17 a prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

Sledovaná plocha rozsiahleho sídliskového areálu sa nachádza na ľavobreží potoka Širočina. Polohe Pri mlyne je situovaná južne od obce. Osídlenie sa tu sústreďuje na výraznej terénnej ostrohe, ktorú obtekajú dva potoky, a to Širočina a Bočovka. Z viacerých povrchových zberov je zrejme, že osídlenie tejto polohy sa doložilo na oboch terasách potoka Širočina. Z geologického hľadiska leží skúmaná poloha na sprašových až sprašovo hlinitých vrstvách.

V katastri obce je osídlenie doložené v priebehu viacerých časových úsekov. Sledovaná poloha je známa tak z povrchových prieskumov, ako aj z niekoľkých archeologických výskumov realizovaných v predchádzajúcich obdobiach (Veliačik 1975; Bednár 1984; Ruttkay a i. 2011; 2013). Najstaršie stopy osídlenia v polohe Pri mlyne sú zaradené do neolitu a patria kultúre lineárnej a železovskej skupine. Nielen tento priestor, ale aj viaceré polohy v okolí naznačujú, že bol intenzívnejšie osídlený počas ludanickej fázy lengyelskej kultúry. Ojedinele sú doložené sídliskové objekty badenskej kultúry. Po časovom hiáte pokračuje osídlenie v závere neskorej doby bronzovej až počiatku staršej doby halštatskej, a kultúrne patrí do záveru vývoja lužickej kultúry, do stupňov HB a HC. Následne osídlenie pokračovalo v dobe laténskej (stupeň B2/C1), ktorého stopy sú prezentované formou zahĺbených obydlí. Doklady opakovaného osídlenia tejto, zdá sa veľmi výhodnej polohy, sú i z obdobia sťahovania národov (5. stor.) a neskôr z obdobia stredoveku (11.–12. stor.). Pomerne intenzívne osídlenie je doložené aj z obdobia vrcholného stredoveku, čo dokladajú početné sídliskové objekty, ale aj v nevelkej vzdialenosti od skúmanej plochy situované kostrové pohrebisko. Na polohe Pri mlyne bola objavená pixyda datovaná do obdobia 9.–10. stor., ktorá sa podľa údajov nálezcu mohla nachádzať v hrobe.

V roku 2012 sa v polohe Pri mlyne v spolupráci s K. Rassmannom (R-GK Frankfurt nad Mohanom) uskutočnil rozsiahly geofyzikálny prieskum pomocou 16-kanálového magnetometra. Po vyhodnotení takto získaných dát sa potvrdil predpoklad, že poloha bola pomerne husto osídlená a rozkladá sa na ploche ohraničenej potokom a na severe areálom roľníckeho družstva. Geofyzikálny prieskum preukázal existenciu pôdorysov dlhých domov z obdobia staršieho a stredného neolitu, ktoré tvorili radovú zástavbu. Na základe interpretácie pôdorysov domov so žlabom bolo možné usudzovať, že ide o stavby patriace lengyelskej kultúre. Na geofyzikálnom pláne sa dal sledovať aj priebeh časti priekopy, ktorá pravdepodobne súvisela s osídlením polohy v období lužickej kultúry.

Na základe vyhodnotenia získaných poznatkov a analyzovania nameraných objektov na geofyzikálnom pláne sa pre výskum na vedecké a dokumentačné účely vytipoval pôdorys domu situovaný v juhozápadnej časti sídliska. V predchádzajúcej výskumnej sezóne sa odkryla sonda, v rámci ktorej bolo preskúmaných 52 sídliskových jám. Z celkového počtu iba tri patrili kultúre s mladšou lineárnou keramikou a železovskej skupine. Z nich sa získal najmä keramický materiál a menší súbor štiepanej industrie. Najpočetnejšie bola zastúpená lengyelská kultúra, a to jej ludanická fáza. Z tohto časového úseku sa odkrylo pätnásť jám. Do obdobia mladšieho eneolitu bol zaradený jeden objekt. Aj na tejto ploche bolo zachytených šesť jám lužickej kultúry, ktoré na základe keramiky možno zaradiť do stupňov HB–HC. Naproti tomu trinásť objektov, z dôvodu absencie chronologicky priekazného materiálu, bolo možné zaradiť iba rámcovo do obdobia praveku. Z typologického hľadiska boli na ploche zachytené objekty: dlhý dom, priekopa, kolové jamy, zásobné jamy a sídliskové jamy bližšie neurčenej funkcie.

Hlavnou úlohou minuloročného výskumu bolo odkryť pôdorys domu – objekt 1/2013 chronologicky patriaci do stupňa Ludanice lengyelskej kultúry. Okrem neho boli odkryté a zdokumentované aj ďalšie sídliskové objekty z tohto časového úseku, z ktorých si najväčšiu pozornosť zaslúži zásobná jama – objekt 24/2013.

Objekt 1 – dom 1/2013 so základovým žlabom po obvode mal celkové rozmery 17,9 x 8 m, a orientovaný bol v smere JZ – SV (obr. 31; 32: 1–4). V strede juhovýchodnej steny domu sa zachytil jazykovitý výbežok hlboký 15–20 cm, smerujúci do interiéru. Obvodový žlab bol v tejto časti výrazne plytší ako vo všetkých iných úsekoch, a dosahoval hĺbku cca 30 cm. Na základe toho je možné predpokladať, že vchod do obydlija bol práve v tejto časti (v strede dlhšej juhovýchodnej steny). Vo vnútornom priestore domu sa až na dve kolové jamy nezachytili ďalšie jamy, ktoré by indikovali možné konštrukčné prvky (napr. priečka domu). Severovýchodný úsek základového žlabu bol úplne odlišný. V profile mal tvar písmena U, a hĺbka dosahovala okolo 30–40 cm. Na rozdiel od ostatných úsekov, práve tu presahoval cca o meter mimo pôdorys domu. V rohoch bola zachytená výrazná depresia štvorcového tvaru – umiestnenie trámov(?). V juhozápadnej časti žlabu sa zachytili tri kolové jamy umiestnené v rohoch i v strede. Základový žlab bol v tejto časti hlboký od 50 do 70 cm, a dno malo tvar písmena V. Niekedy bol na vonkajšej strane žlabu zachytený schod. V severozápadnom a juhovýchodnom žlabe sa zachytili náznaky kolov, tvoriacich konštrukciu steny. Podľa zahĺbenia na dne základového žlabu sa môže kon-

štatovať, že boli v rozstupe okolo jedného metra. Žľab bol v tejto časti hlboký od 60 do 80 cm, pričom sa dalo sledovať, že najhlbší bol v juhozápadnej časti a hĺbka smerom na severovýchod klesala. Dno žľabu bolo v tejto časti rovné a vnútorné steny zvislé. Na niektorých úsekoch mala vonkajšia stena schodovité ukončenie. Podľa uloženia boli koly opreté o vnútornú stenu žľabu. Základový žľab bol po celom obvode rozdelený na metrové úseky, z ktorých sa postupne vyberal zásyp. Vo vnútornom priestore domu sa zachytila premiešaná vrstva s početným výskytom črepov a malých fragmentov mazanice. Je oprávnené domnievať sa, že ide o zachytenú úroveň podlahy domu. V kultúrnej vrstve, ktorá bola nad úrovňou predpokladanej podlahy domu, ako aj vo viacerých objektoch ludanickej skupiny lengyelskej kultúry situovaných v jeho blízkosti, sa nachádzali fragmenty mazanice so stopami bielej vrstvičky. Steny domu mohli byť natreté na bielo(?).

Objekt 24/2013 – zásobná jama s plochým dnom v hĺbke 190 cm. Tesne nad dnom jamy sa zachytili dva ľudské kostrové ostatky (obr. 32: 5, 6). Išlo o dospelého jedinca a dieťa. Dospelý jedinec bol uložený na chrbte so späťmi rukami na pravej strane pod lebku. Ľavá noha bola pokrčená v kolene a preložená cez pravú nohu. Lebka bola nájdená cca meter od kostry. Dieťa sa nachádzalo v pohodenej polohe. Viaceré kosti sa nenašli v anatomickej polohe, ale boli pohodené po dne objektu. Pri kostrách sa našla jedna celá a fragmenty z dvoch nádob. V inventári objektov ludanickej skupiny je zastúpený hlavne keramický materiál, ale vyskytuje sa aj mazanica, zvieracie kosti a drobné predmety.

Do obdobia mladého eneolitu bol priradený sídliskový objekt, plytká zásobná jama s rovným dnom, ktorý porušoval základový žľab domu (objekt 1) ludanickej skupiny, a zároveň bol porušený priekopou datovanou do lužickej kultúry. V inventári objektu sa objavil hlavne keramický materiál a získali sa aj rastlinné zvyšky. Z obdobia záveru neskorej doby bronzovej/začiatku staršieho úseku doby halštatskej (stupeň HB–HC) sa preskúmalo šesť sídliskových objektov. Išlo o objekty lužickej kultúry, medzi ktorými sa objavili zásobná jama, kolová jama, priekopa, žľab a jamy bližšie neurčené. V ich inventári sa objavil keramický materiál, zvieracie kosti, mazanica a drobné predmety.

Aj v tohtoročnej výskumnej sezóne bola podobným spôsobom stanovená plocha, na ktorej sa uskutočnilo plošné odkrytie pôdorysu domu. Sonda bola začistená mechanizmom po úroveň zachytenia obrysov domu so základovým žľabom ludanickej skupiny lengyelskej kultúry. Po predchádzajúcej sezóne, keď bol doložený výskyt fragmentov medenej rudy a zliatkov tohto kovu, bolo hlavnou úlohou výskumu potvrdiť predpoklad spracovávaní medi v tejto časti sídliskového areálu v priebehu ludanickej skupiny lengyelskej kultúry. Počas výskumu bolo celkove preskúmaných 53 sídliskových objektov a jeden kostrový hrob. Do obdobia kultúry lineárnej a železovskej skupiny bolo priradených 17 jám rôzneho tvaru a typu. Najpočetnejšie však boli nálezy doložené v dvanástich objektoch ludanickej skupiny. K tejto skupine nálezov patrí aj kostrový hrob. Z ostatných časových úsekov boli zastúpené nálezy z eneolitu v troch jamách. Z neskorej doby bronzovej – stupňa HB lužickej kultúry pochádza inventár z jedného objektu (*Cheben/Chebenová/Cheben 2016*) a z obdobia stredoveku (druhá polovica 11.–12. stor.) sa zachytili dva objekty. Pokiaľ ide o typovú skladbu objektov, preskúmal sa dlhý dom so žľabovým základom, samostatný žľab, kolové a zásobné jamy, ako i pec s predpecnou jamou.

K najdôležitejším objektom patria –kopulovitá pec železovskej skupiny a dlhý dom spolu s kostrovým hrobom ludanickej skupiny lengyelskej kultúry.

Objekt 23/2014 – kopulovitá pec s predpecnou jamou sa zachytila pri juhovýchodnom rohu dlhého domu (označeného ako objekt 1), ktorý do nej mierne zasahoval (obr. 34: 4). Pec oválneho pôdorysu so zachovanou spodnou časťou klenby bola situovaná na severnom okraji rozmernejšej jamy. Dno pece tvorila vrstva črepov patriacich siedmim nádobám, z toho jedna bola celá, t. j. pri budovaní estrichu dna pece bola polguľovitá nádoba zdobená rytým dvojlinkami vyplnenými červenou farbou zámerne rozbitá. Medzi črepmi sa vyskytovali aj riečne kamene. Z dna výmazu pece sa vyhotovili dve vzorky srozmerní 15 x 15 cm pre geomagnetické datovanie. Na základe vyhodnotenia nameraných hodnôt je možné stanoviť najpravdepodobnejší vek posledného prepálenia na 4778 ± 322 BC.

Objekt 1 – dom 1/2014 so základovým žľabom obdĺžnikového pôdorysu s rozmermi 17,2 x 8,3 m a orientáciou v smere JZ – SV (obr. 33; 34: 1–3). Celý priebeh základového žľabu širokého ako 50–70 cm, tak ako pri odkrývaní domu 1/2013, bol rozdelený na metrové úseky, z ktorých sa postupne vyberal zásyp. Vo vnútornom priestore domu sa nezachytili nijaké ďalšie jamy, ktoré by indikovali možné konštrukčné prvky, akými sú kolové jamy alebo členenie domu na menšie priestory. Od severovýchodného rohu zhruba do stredu východnej steny domu sa zachytil súvislý rad vyše tridsiatich kolových jám naukladaných tesne vedľa seba. Obdobné rozloženie kolových jám na dne žľabového základu domu sa zachytilo, i keď vo výrazne menšom počte, aj v západnej stene domu. V južnej stene, v základovom žľabe, sa zachytil zvyšok zahroteného kolu spolu i so zvyškami výmazu steny/mazanice. Poukazuje to na jed-

notné budovanie drevenej konštrukcie domu. Terénna situácia jasne dokladá, že stenu tvorili do žlabu osadené drevené koly/stĺpy s prienerom 25–30 cm, a následne boli prisýpané zeminou. Z každého metrového úseku základového žlabu domu sa odoberala vzorka zemina na chemickú analýzu. Na viacerých miestach skúmanej plochy, podobne ako tomu bolo aj pri sonde z roku 2013, sa pri začisťovaní plochy alebo objektov doložili drobné zlomky medenej rudy. Zlomky medenej rudy pochádzajú aj priamo zo základového žlabu domu.

Objekt 35/2014 bol situovaný zhruba v strede vnútornej severnej časti domu 1/2014. Vo východnej časti jamy (obr. 34: 5), prakticky po jeho začistení, sa zachytila kostra uložená na pravom boku v skrčenej polohe – ruky umiestnené pri tele s prstami pod bradou. Pri skelete orientovanom Z – V s pohľadom na juh, ktorý bol odvápnenny a veľmi zle zachovaný, neboli uložené prídavky.

Kostrový hrob 1/2014 bol situovaný tesne za severnou vonkajšou stenou domu 1/2014. Kostrové zvyšky, ktoré boli odvápnenné a špatne zachované, ležali pomerne plytko, tesne pod rozhraním podorníčia a podložia. Hrobová jama nebola s určitosťou rozpoznaná. Kosta bola uložená na pravom boku v skrčenej polohe s orientáciou v smere SZ – JV a tvárou obrátenou na juhozápad (obr. 34: 6). Horné končatiny, pri ktorých boli uložené dve nádoby, boli vystreté a uložené vedľa tela.

V priebehu obidvoch výskumných sezón sa v sondách, pri zaškrabávaní a začisťovaní objektov, na viacerých miestach nachádzali drobné zlomky medenej rudy. Tá pochádza aj z objektov, ktoré podľa keramických nálezov patria ludanickej skupine lengyelskej kultúry. Ide o objekt 1/2013 – dom, v ktorom sa drobné zlomky medenej rudy vyskytli v základovom žlabe a objekt 24/2013 – zásobnú jamu. Okrem úlomkov rudy sa vo výplni oboch jám podarilo nájsť aj drobné fragmenty medi. S najväčšou pravdepodobnosťou ide o zliatky, ktoré mali tvar slzy, a ktoré spravidla vznikajú pri tavbe medenej rudy. Podobne aj v základovom žlabe domu 1/2014 boli zachytené drobné úlomky medenej rudy, ale vyskytli sa aj zliatky medi v tvare guľičky alebo slzy. Zároveň z každého úseku základového žlabu domu 1/2014 boli odoberané vzorky zeminy, ktoré budú podrobené analýze na zistenie prítomnosti medi.

Predpokladáme, že takýto druh nálezu, zlomky medenej rudy a drobné zliatky medi, môžu s veľkou pravdepodobnosťou dokladať, že na sídlisku ludanickej skupiny lengyelskej kultúry v Čiernych Kľačanoch dochádzalo k tavbe medi priamo z medenej rudy, a následne dochádzalo aj k jej spracovaniu. Za nepriamy doklad môžeme považovať nález medeneho sekeromlatu bez finálneho opracovania a stôp používania nájdeného zhruba 500 metrov východným smerom od náleziska.

Literatúra

Bednár 1984 – P. Bednár: Nové nálezy z horného Požitavia. *AVANS* 1983, 1984, 38, 39.

Cheben/Chebenová/Cheben 2016 – I. Cheben/P. Chebenová/M. Cheben: Sídliskové objekty z neskej doby bronzovej a počiatku doby halštatskej v Čiernych Kľačanoch. *Slovenská archeológia* 64, 2016, 65–94.

RuttKay a i. 2011 – M. RuttKay/M. Bielich/M. Cheben/M. Vojteček/B. Zajacová: Prípravné prieskumy a výskumy na stavbe R1 Beladice – Tekovské Nemce. *AVANS* 2008, 2011, 222–224.

RuttKay a i. 2013 – M. RuttKay/K. Daňová/M. Cheben/Z. Poláková/B. Zajacová: Záchranné archeologické výskumy na trase výstavby rýchlostnej cesty R1 v úseku Beladice – Tekovské Nemce. *AVANS* 2009, 2013, 229–237.

Veliačik 1975 – L. Veliačik: Záchranná akcia v Čiernych Kľačanoch. *AVANS* 1974, 1975, 107–110.

GRABUNG VON HÄUSERN DER LENGYEL-KULTUR IN ČIERNE KLAČANY. Čierne Kľačany (Bez. Zlaté Moravce), Flur Pri mlyne, Grabung für Wissenschafts- und Dokumentationszwecke, Siedlung, Häusergrundrisse, Siedlungsobjekte, Linearband Kultur, Želiezovce-Gruppe, Lengyel-Kultur, Lausitzer Kultur. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. In der vorherigen Grabungssaison wurde ein Schnitt aufgedeckt, in dessen Rahmen man 52 Siedlungsgruben erforschte. Aus der Gesamtanzahl gehörten nur drei der Kultur mit der jüngeren Linearband kultur und der Želiezovce-Gruppe. Am meisten war die Lengyel Kultur vertreten, und zwar ihre Ludanice-Phase. Aus diesem Zeitabschnitt wurden fünfzehn Gruben aufgedeckt. Außerdem stellte man ein Objekt aus einer jüngeren Periode fest und sechs Gruben gehörten der Lausitzer Kultur (Stufen HB-HC). Dreizehn Objekte beinhalteten kein keramisches Inventar. Die Hauptaufgabe der vorjährigen Grabung war die Aufdeckung des Hausgrundrisses – Objekt 1/2013, der chronologisch in die Stufe der Ludanice der Lengyel-Kultur gehört. Außerdem enthüllte und dokumentierte man auch andere Siedlungsobjekte aus diesem Zeitabschnitt, aus denen die größte Aufmerksamkeit die Vorratsgrube – Objekt 24/2013 verdient. Das Objekt 1 – Haus 1/2013 mit einer Gründungsfuge mit den Ausmaßen 17,9 x 8 m und Orientierung in Richtung SW – NO (Abb. 30; 31: 1–4). In der Mitte der südöstlichen Wand des Hauses wurde ein zungenförmiger Ausläufer festgehalten. Im Innenraum wurden außer zwei Pfostengruben keine weiteren Gruben festgehalten,

die mögliche Konstruktionselemente aufweisen würden. Zugleich stellte man eine vermischte Schicht fest, die eine hohe Anzahl von Scherben und kleinen Lehmverputzfragmenten beinhaltete. Es ist berechtigt zu vermuten, dass es sich um das festgehaltene Niveau des Hausbodens handelt. Das Objekt 24/2013 – eine Vorratsgrube mit flachem Boden, über dem sich zwei menschliche Knochenreste befanden (Abb. 31: 5, 6). Es handelte sich um ein erwachsenes Individuum, das auf dem Rücken lag, mit zusammengelegten Händen auf der rechten Seite unter dem Schädel und mit dem linken, im Knie gebeugten Bein, das über dem rechten Fuß gelegt war. Der Schädel wurde ca. ein Meter weit vom Skelett gefunden. Das Kind befand sich in einer hingeworfenen Lage. Mehrere Knochen fand man nicht in anatomischer Lage, sondern zerstreut auf dem Boden des Objekts. Neben den Skeletten befand sich ein ganzes Gefäß und Fragmente von zwei weiteren Gefäßen.

In der diesjährigen Saison realisierte man eine Flächenaufdeckung des Hausgrundrisses mit Gründungsfuge der Ludanice-Gruppe der Lengyel-Kultur. Nach der vorherigen Saison, als das Vorkommen von Kupfererz- und Gussstückfragmenten dieses Metalls belegt wurde, war das Hauptziel dieser Grabung die Vorraussetzung der Kupferverarbeitung in diesem Teil des Siedlungsareals der Ludanice-Gruppe der Lengyel-Kultur zu bestätigen. Man erforschte 53 Siedlungsobjekte und ein Skelettgrab. Der Linearband Kultur und der Želiezovce-Gruppe wurden siebzehn Gruben zugeordnet. Zwölf Objekte und ein Skelettgrab gehörten der Ludanice-Gruppe. Es wurden äneolithische, bronzzeitliche (*Cheben/Chebenová/Cheben 2016*) und mittelalterliche Funde vertreten. Zu den wichtigsten Objekten gehören – ein Kuppelofen der Želiezovce-Gruppe, ein Langhaus und mit einem Knochengrab der Ludanice-Gruppe der Lengyel-Kultur. Das Objekt 23/2013 – Kuppelofen mit Vorofengrube stellte man bei der südöstlichen Ecke des Langhauses fest (Abb. 33: 4). Sein Grundriss war oval und der Unter- teil seines Gewölbes blieb erhalten. Der Boden des Ofens bildete eine Scherbenschicht von sieben Gefäßen, davon war ein Gefäß vollständig erhalten, d. h. beim Erstellen des Bodenstrichs, wurde ein halbkugeliges Gefäß mit geritzten Doppellinien verziert, ausgefüllt mit roter Farbe, absichtlich zerschlagen. Zwischen den Scherben befanden sich auch Flusssteine. Aus der Bodenausschmierung des Ofens erstellte man zwei Proben für die geomagnetische Datierung. Aufgrund der Auswertung der abgemessenen Werte kann man, das wahrscheinlichste Alter der letzten Durchbrennung auf 4778 ± 322 BC festzustellen. Das Objekt 1 – Haus 1/2014 mit der Breite der Gründungsfuge von 50–70 cm, rechteckigem Grundriss mit den Ausmaßen $17,2 \times 8,3$ m und der Orientierung in Richtung SW – NO (Abb. 32; 33: 1–3). Im Innenraum des Hauses befanden sich keine weiteren Gruben, die mögliche Konstruktionselemente anzeigen würden. Von der nordöstlichen Ecke, ungefähr in der Mitte der östlichen Hauswand, hielt man eine ununterbrochene Reihe von mehr als dreißig Pfostengruben fest, die eng nebeneinander platziert wurden. Eine ähnliche Verteilung von Pfostengruben im Boden der Gründungsfuge des Hauses, erfasste man im westlichen Hausteil, auch wenn in einer niedrigeren Anzahl. Auf mehreren Stellen der erforschten Fläche, ähnlich wie beim Schnitt aus dem Jahr 2013, wurden beim Versäubern der Flächen oder Objekte kleine Kupfererzteilchen belegt. Kupfererzfragmente stammen auch direkt aus der Gründungsfuge des Hauses. Das Objekt 35/2014 war ungefähr in der Mitte des inneren nördlichen Hausteils 1/2014 situiert. Im östlichen Grubenteil (Abb. 33: 5) fand man ein Skelett, platziert auf der rechten Seite in Hocklage, orientiert in Richtung W – O mit dem Blick nach Süden. Das Skelettgrab 1/2014 war knapp hinter der nördlichen Außenseite des Hauses 1/2014 situiert. Die Knochenreste lagen nicht tief in der Erde. Die Grabgrube war nicht genau gedeutet. Das Skelett befand sich auf der rechten Seite, in Hocklage mit der Richtungsorientierung NW – SO und mit dem Blick nach Südwesten (Abb. 33: 6). Die oberen Gliedmaßen, bei denen zwei Gefäße hingelegt wurden, waren ausgestreckt und neben dem Körper platziert.

Im Verlauf der beiden Grabungssaisons fand man in den Schnitten auf mehreren Stellen kleine Bruchteile von Kupfererz. Dieses stammt auch aus den Objekten, die den Keramikfunden nach der Ludanice-Gruppe der Lengyel-Kultur angehören. Hierbei geht es um das Objekt 1/2013 – ein Haus, in dem sich kleine Bruchteile von Kupfererz in der Gründungsfuge befanden und das Objekt 24/2013 – Vorratsgrube. Außer Erzbruchstücken fand man in den Verfüllungen der beiden Gruben auch kleine Kupferfragmente – tränenförmige Gussstücke, die in der Regel bei der Schmelzung von Erz entstehen. Ähnlich hielt man auch in der Gründungsfuge des Hauses 1/2014 kleine Kupfererzbruchstücke fest, wobei auch kugel- und tränenförmige Gussstücke aufgetreten sind.

Wir nehmen an, dass diese Art von Funden – Kupfererzbruchteile und kleine Kupfergussteile, mit hoher Wahrscheinlichkeit belegen können, dass es in der Siedlung der Ludanice-Gruppe der Lengyel-Kultur in Čierne Kľačany zur Schmelzung von Kupfer direkt aus Kupfererz und seiner folgenden Verarbeitung kam. Als indirekten Beleg können wir den Fund einer kupfernen Hammeraxt betrachten, ohne finale Bearbeitung und Spuren nach Anwendung, die ungefähr 500 m östlich von der Fundstätte gefunden wurde.

ŠÁLKA BADENSKEJ KULTÚRY Z MICHALIAN

Ján Chovanec

Michaľany (okr. Trebišov), intravilán, Pri cintoríne, dar, neskorá doba kamenná, badenská kultúra. Uloženie nálezov: Múzeum a kultúrne centrum južného Zemplína v Trebišove.

Lavá terasa potoka Roňava pri Michaľanoch bola osídlená vo viacerých obdobiach praveku. Už J. Visegrádi (1907), piarista z kláštora v Sátoraljaújhelyi, publikoval štúdiu, v ktorej opísal vychádzky so svojimi žiakmi do zemplínskych hôr a lesov. Jedna z ciest cez Veľkú Trňu, Čerhov a Veľaty sa skončila v údolí potoka Roňava pri Michaľanoch. Na brehu objavili kultúrnu vrstvu s úlomkami zdobenej i nezdobenej keramiky, obsidiánové nástroje, kamenné dlátko. Podľa nálezov možno predpokladať, že objavené sídlisko patrí do mladšej alebo neskorej doby kamennej (Visegrádi 1907). Na eneolitické osídlenie terasy po ľavom brehu Roňavy v období badenskej kultúry poukazujú aj nálezy zlomkov z nádob, mazanica, kamenná industria a zistené sídliskové objekty počas niekoľkých archeologických prieskumov v druhej polovici 20. stor. (Šiška 1966; Šiška/Klčo 1990; Béreš a i. 1990). Najnovší prieskum nálezi črepov z kanelovaných nádob, obsidiánovej industrie, brúsených kamenných klinov a sekeriek potvrdil existenciu sídliska badenskej kultúry na polohe Ortáš (Horváthová/Hreha 2015, 67, 68). Na výrazné osídlenie Michalian a najbližšieho okolia v neskorej dobe kamennej poukazujú najmä nálezy kanelovanej keramiky. Na terase medzi potokom Roňava a Lastovským kanálom sa v šesťdesiatych rokoch 20. stor. narazilo na pamiatky badenskej kultúry. Pri výkopových prácach sa neďaleko miestneho cintorína našla hlinená šálka, hlinený praslen, obsidiánové jadro a obsidiánový odštep. Nálezy sa v roku 1980 prostredníctvom žiačky trebišovského gymnázia dostali k autorovi príspevku. Šálka bola trocha poškodená, takže chýbajúce pásikové uško a nepatrnú časť tela nádoby v roku 1981 doplnil reštaurátor. Uško pri ústí šálky bolo pôvodne ukončené dvomi hrotitými výčnelkami, ktoré však reštaurátor pozabudol vytvárať (Chovanec 1999; 2004, 464, 465). Nálezy sú uložené vo fonde archeológie Múzea v Trebišove (A 726-A 729).

Opis nálezov:

1. Hlinená šálka s esovitým profilom, pásikové uško od maximálnej vydutiny po okraj ústia, dva hrotité výčnelky pri ušku chýbajú, výzdoba na maximálnej vydutine sú tri polvalcovité výčnelky so zvislými otvormi, na vydutine je zvislé rebrovanie; farba sivá a sivočierna; v. 95 mm, pr. ústia 85 mm, pr. hrdla 75 mm, pr. dna 40 mm, pr. max. vydutiny 97 mm (obr. 37: 1).

2. Hlinený praslen nepravidelného guľovitého tvaru s otvorom v strede; farba oranžovohnedá; v. 26 mm, pr. 26 mm, pr. otvoru 6 mm (obr. 37: 2).

3. Obsidiánové jadro; v. 60 mm, š. 37 mm (obr. 37: 3). 4. Obsidiánový odštep; v. 34 mm.

Literatúra

Béreš a i. 1990 – J. Béreš/L. Kaminská/P. Mačala/E. Miroššayová: Prieskum na melioračných stavbách v okrese Trebišov. AVANS 1988, 1990, 40.

Horváthová/Hreha 2015 – E. Horváthová/R. Hreha: *Dolný Zemplín. Svedectvo archeológie*. Nitra 2015.

Chovanec 1999 – J. Chovanec: Archeologické výskumy a nálezy v južnom Zemplíne 1969-1999. *Múzejník* 3. Trebišov 1999.

Chovanec 2004 – J. Chovanec: Archeologické lokality Zemplína z obdobia praveku až včasného stredoveku. Okres Trebišov. In: L. Gačková (zost.) *Archeologické dedičstvo Zemplína – Pravek až včasný stredovek*. Michalovce 2004, 427–570.

Šiška 1966 – S. Šiška: K počiatkom kultúry s kanelovanou keramikou na východnom Slovensku. *Slovenská archeológia* 14, 1966, 48–76.

Šiška/Klčo 1990 – S. Šiška/M. Klčo: Revízný prieskum pravekých a včasnohistorických lokalít na Východoslovenskej nížine. AVANS 1988, 1990, 158–160.

Visegrádi 1907 – J. Visegrádi: Két ősrégészeti kirándulásunk a Zempléni-szigethegységbe. *Adalékok Zemplén-vármegye Történetéhez* 13, S.-A.-Ujhely 1907, 4–7, 97–113.

TASSE DER BADENER KULTUR AUS MICHALANY. Michaľany (Bez. Trebišov), Intravillan, Pri cintoríne, Geschenk, späte Steinzeit, Badener Kultur. Deponierung der Funde: Museum und Kulturzentrum vom südlichen Zemplín in Trebišov. Die Bachterasse von Roňava bei Michaľany wurde in mehreren Zeitperioden der Urzeit besiedelt. Der Piarist J. Visegrádi (1907) aus dem Kloster in Sátoraljaújhelyi publizierte eine Kulturschicht mit Bruchteilen von Keramik, Obsidianwerkzeugen und einem Steinmeißel. Auf die Besiedlung der Terasse in der Zeit der Badener Kultur verweisen auch Funde von Gefäßbruchstücken, Lehmverputz, Steinindustrie und Siedlungsobjekte (Šiška 1966; Šiška/Klčo 1990; Béreš u. a. 1990). Die neuste Begehung bestätigte die Existenz einer Siedlung der Badener Kultur auf der Flur Ortáš (Horváthová/Hreha 2015, 67, 68). Auf die Besiedlung von Michaľany in der späteren Steinzeit deuten Funde kannelierter Keramik hin. Bei Ausschattungsarbeiten in der Nähe des örtlichen Friedhofs wurde eine Tontasse (Abb. 37: 1), ein Tonspinnwirtel (Abb. 37: 2), ein Obsidiankern (Abb. 37: 3) und einige Obsidianabschläge gefunden.

BRONZOVÝ NÁKRČNÍK Z TREBIŠOVA ČI ZO ZEMPLÍNA

Ján Chovanec

Trebišov (okr. Trebišov), intravilán, Varichovská ulica, ojedinelý nález, novovek. Uloženie nálezu: A. Bumberová, Trebišov.

Pani A. Bumberová z Trebišova autorovi článku dávnejšie zapožičala kovový predmet, ktorý našiel jej otec v druhej polovici šesťdesiatych rokov 20. stor. Podľa nejasných spomienok sa predmet našiel v piesku na záhrade či dvore rodinného domu na Varichovskej ulici 8 v niekdajšej starobylej časti Trebišova. Nie je však isté, či predmet bol naozaj privezený s pieskom, alebo sa už predtým nachádzal v zemi. Piesok bol privezený z dnes už presnejšie neurčeného miesta v obci Zemplín. Nálezca na prípadné ďalšie predmety svoju pozornosť neuprel. Nájdený predmet mal pôvodne zelenú patinu, nálezca ho však čoskoro vyčistil. Pokladáme ho za otvorený okrúhly nákrčník (obr. 39).

Prierez kovovej tyčinky má nepravidelný oválny tvar, ktorý pri koncoch prechádza do kruhu. Rozmery: obvod 40 cm; výška 13,3 cm; šírka 13,5 cm. Maximálna šírka oválnej tyčinky v dolnej časti je 8 mm a pri koncoch 3,6 a 4,6 mm, hrúbka je 4,3 mm. Otvorené ukončenia majú tvar valčeka s priemerom 2,4 mm a dĺžkou 3 mm. Priestor medzi ukončeniami je široký 15 mm. Hmotnosť je 73,35 gramov. Nákrčník je vyhotovený z bronzu. Chemickú analýzu kovu vykonal 23. 11. 2014 elektronickým spektrometrom M. Ďurišin. Zliatina kovov má nasledujúcu skladbu: Cu 87,654 %; Sn 8,751 %; Si 1,825 %; Pb 0,848 %; Al 0,595 %; ďalšie prvky majú len stopové zastúpenie.

Výzdoba je len na vrchnej, viditeľnej strane nákrčníka. V hornej časti výzdobu tvoria nepravidelne rozmiestnené zväzky rýh so štyrmi až desiatimi zárezmi. Výzdobu dolnej časti tvoria zväzky rýh a geometrické vzorce. Výrazným znakom celej výzdoby je nepravidelné rozmiestnenie vzorov a asymetria. Spodná časť je hladká, bez výzdoby, evidentne prispôbena na nosenie na krku. Svojou výzdobou nemá analógie v nálezovom fonde pravekých nákrčníkov z územia Slovenska. Viacerí slovenskí archeológovia nezávisle na sebe mali možnosť posúdiť tento nález. Ich názory sa poväčšine prikláňajú k záveru, že nájdený predmet z Trebišova/Zemplína nepochádza z praveku, ba ani z neskorších historických období až do konca stredoveku.

S najväčšou pravdepodobnosťou je to ozdoba skôr etnologického charakteru. Jej zhotovenie by azda bolo možné datovať až do novoveku, najskôr do 19. stor. Nemožno však pritom vylúčiť, že pri jej vyhotovení bola inšpiráciou praveká ozdoba. Aj keď nájdený nákrčník predbežne nebol vyhodnotený ako starobylá pamiatka z praveku či stredoveku, napriek tomu ju predkladáme odbornej verejnosti na vedomie. Možnože sa v budúcnosti znova objaví obdobný nález, ktorý vďaka presnejším nálezovým okolnostiam viac ozrejmi dobu a miesto svojho vzniku.

TORDIERTER HALSRING AUS TREBIŠOV ODER ZEMPLÍN. Trebišov (Bez. Trebišov), Intravilán, Straße Varichovská, Einzelfund, Neuzeit. Deponierung der Funde: A. Bumberová, Trebišov. Ein eiserner Gegenstand – ein runder geöffneter tordierter Halsring (Abb. 39) wurde im Sand gefunden, allerdings ist nicht klar, ob er aus einer Sandgrube in der Gemeinde Zemplín hierhergebracht wurde, oder ob er sich vorher in der Erde befand. Sein Querschnitt hatte eine unregelmäßige ovale Form, die bei den Enden in einen Kreis verläuft. Ausmaße: Umfang 40 cm; Höhe 13,3 cm; Breite 13,5 cm. Die Maximalbreite des ovalen Stäbchens im unteren Teil beträgt 8 mm und bei den Enden 3,6 und 4,6 mm, die Breite beträgt 4,3 mm. Die offenen Endungen haben die Form einer kleinen Rolle mit dem Durchmesser von 2,4 mm und einer Länge von 3 mm. Der Abstand zwischen den beiden Enden ist 15 mm. Sein Gewicht beträgt 73,35 g. Der Halsring wurde aus Bronze angefertigt (Cu 87,654 %; Sn 8,751 %; Si 1,825 %; Pb 0,848 %; und 0,595 %). Die Verzierung befindet sich auf der Oberseite und besteht aus unregelmäßig verteilten Rillenbündchen mit vier bis zehn Einschnitten, im unteren Teil befinden sich Rillenbündchen und geometrische Muster. Seiner Verzierung nach, hat er keine Analogie im Fundgut urzeitlicher tordierter Halsringe auf dem Gebiet der Slowakei. Mit größter Wahrscheinlichkeit handelt es sich um Schmuck aus dem 19. Jh.

DVANÁSTY ZLATÝ KRÚŽOK ZO SOMOTORSKEJ HORY

Ján Chovanec

Somotor (okr. Trebišov), poloha Somotorská hora, náhodný nález, neskorá doba bronzová. Uloženie nálezu: pôvodne súkromná zbierka v Somotore, od roku 2005 predmet stratený.

Na Somotorskej hore, známej a významnej archeologickej lokalite, najmä z obdobia gávskej kultúry, robotníci pri rigolovaní v roku 1955 našli poklad ôsmich zlatých krúžkov. Deviaty zlatý krúžok bol priamo v jednej zo zemníc a desiaty sa našiel pri okopávaní vinohradov v okolí pravekého sídliska (*Pastor 1955; 1958, 326, tab. III: 2; VII: 11–19*). Jedenásty zlatý krúžok pochádza z povrchového zberu na Somotorskej hore v roku 1976 (*Čaplovič/Gašaj/Olexa 1977, 93, obr. 32: 5*).

Na tomto mieste poukazujeme aj na dvanásty zlatý krúžok (obr. 36). Zaujímavým spôsobom naň natrietil autor príspevku. Bolo to v lete roku 1989 v Malej Bare počas natáčania televíznej reportáže o archeologickom výskume stredovekého kostola. Autor príspevku zbadal na uchu jedného pracovníka televízie zlatú náušnicu, pričom si zaraz uvedomil, že s najväčšou pravdepodobnosťou pochádza zo Somotora. Televízny technik potom aj priznal, že býva v Somotore, časti Nová Vieska a krúžok našiel vo vinohrade na Somotorskej hore v tom istom roku. Používal ho ako náušnicu. Na vedecké účely sa podarilo zachovať aspoň informáciu o existencii a jeho náčrt. Kvôli upevneniu na uchu zlatý krúžok mal zahrotené konce čiastočne preložené cez seba. Priemer krúžku len podľa odhadu bol asi 20 mm. Zlatý drôt mal hrúbku 2–3 mm a bol zdobený hustým vrúbkovaním (*Chovanec 1999*).

Otvorené zlaté krúžky zo Somotorskej hory sa v neskorej dobe bronzovej, v období gávskej kultúry, nepochybne používali ako okrasy – náušnice. Zdobené sú rytým imitovaným tordovaním. Ich rozmery sú rôzne, najväčší má priemer 30 x 39 mm. V Malej Bare objavený krúžok bol menší, veľkosťou i výzdobou sa približoval nálezu zo zemnice č. 5 v Somotore (*Pastor 1958, 321; tab. III: 2*). Dvanásty zlatý krúžok zo Somotorskej hory bol istý čas v súkromnom vlastníctve nálezců, podľa poslednej informácie z roku 2005 sa však už stratil (možno).

Literatúra

Čaplovič/Gašaj/Olexa 1977 – D. Čaplovič/D. Gašaj/L. Olexa: Archeologický prieskum Medzibodrožia a Košickej kotliny. AVANS 1976, 1977, 88–99.

Chovanec 1999 – J. Chovanec: Archeologické výskumy a nálezy v južnom Zemplíne 1969–1999. *Múzejníček* 3. Trebišov 1999.

Pastor 1955 – J. Pastor: Východné Slovensko na úsvite dejín. *Vlastivedný sborník* I, 1955, 122–143, XIX–XXII.

Pastor 1958 – J. Pastor: Sídľiskový výskum na Somotorskej hore. *Slovenská archeológia* 6, 1958, 314–346.

DER ZWÖLFTE GOLDENE RING AUS SOMOTORSKÁ HORA. Somotor (Bez. Trebišov), Flur Somotorská hora, Zufallsfund, späte Bronzezeit. Deponierung der Funde: ursprünglich persönliche Sammlung in Somotor. Auf Somotorská hora, Siedlung der Gáva-Kultur, haben Arbeiter im Jahr 1955 einen Schatz von acht goldenen Ringen gefunden. Der neunte goldene Ring wurde direkt in einem Grubenhaus entdeckt und den zehnten fand man beim Behacken des Weinbergs in der Umgebung der urzeitlichen Siedlung (*Pastor 1955; 1958, 326, Tab. III: 2, Tab. VII: 11–19*). Der elfte goldene Ring stammt aus der Oberflächenbegehung aus dem Jahr 1976 (*Čaplovič/Gašaj/Olexa 1977, 93, Abb. 32: 5*). Auf den zwölften goldenen Ring geriet interessanter Weise der Autor dieses Beitrags (Abb. 36). Während der Drehung in Malá Bara im Jahr 1989 entdeckte der Autor am Ohr eines Mitglieds des Drehteam, der aus Somotor stammt, einen goldenen Ohrring. Der Durchmesser des Rings war ungefähr 20 mm und er war mit einer dicken Rillierung verziert (*Chovanec 1999*).

KAMENNÝ MLAT A SEKERKA Z KAŠOVA

Ján Chovanec

K a š o v (okr. Trebišov), extravilán, miestny názov Ortvány a Pincevegy (vinica J. Novikmeca), ojedinelý nález, neolit. Uloženie nálezu: Múzeum a kultúrne centrum južného Zemplína v Trebišove.

Obec Kašov leží na severovýchodnom okraji Zemplínskych vrchov, známych aj ako Zemplínsky ostrov, a lesy tohto pohoria obkolesujú Kašov z vyše dvoch tretín. Kašov je významnou archeologickou lokalitou najmä z obdobia paleolitu, ale aj neolitu. Do múzea v Trebišove bol odovzdaný kamenný mlat, ktorý bol nájdený na pooranom poli v roku 2005. Nálezisko je podľa určenia nálezců v extraviláne obce Kašov, na polohe s miestnym názvom Ortvány. Presnejšia lokalizácia náleziska Pri vápenných peciach je vo vzdialenosti asi kilometer juhozápadne od stredu obce.

Krásne zachovaný kamenný mlat sivej farby, nájdený na polohe Ortvány, má okrúhly otvor na drevenú násadu. Zhotovený bol zo žuly. Má tvar kvádra s mierne zaoblenými hranami. Spodná pracovná časť mlatu je v dôsledku opotrebovania pri práci nepatrne asymetrická (obr. 38: 1 a–d). Rozmery: v. 11,5 cm,

š. 6,2 cm, dĺ. pri temene 7,2 cm a v spodnej časti 6,8 cm, pr. otvoru na násadu 2,1 cm, dĺžka otvoru je 7,2 cm. Datovanie nemožno determinovať celkom presne, mlat pochádza z obdobia neolitu, prípadne eneolitu. Veľmi pravdepodobné datovanie do obdobia neolitu však naznačuje prítomnosť osídlenia ľudom s bukovohorskou kultúrou.

V roku 1998 bolo Vlastivednému múzeu v Trebišove odovzdané torzo kamennej sekerky (obr. 38: 2) a hľuza obsidiánu (obr. 38: 3). Predmety sa našli pri obrábaní vinice v extraviláne obce Kašov, ktorá je obkolesená lesom Zemplínskych vrchov a **nálezisko na polohe s miestnym názvom Pincevegy sa rozprestiera** vo vzdialenosti asi 1,5 km juhozápadne od stredu obce. Torzo spodnej časti brúsenej kamennej sekerky je sivej farby. Rozmery: zach. dĺ. 8,4 cm, max. š. 6,1 cm, max. hr. 2,7 cm. Hľuza – obsidiánový okruhliak ako surovina na výrobu pracovných nástrojov – je sivej farby, na dvoch miestach sú stopy po odštiepení, pravdepodobne však po novodobých úderoch. Rozmery: dĺ. 10,4 cm, max. pr. 7,7 cm. Sídlišťové nálezy možno datovať do obdobia neolitu alebo eneolitu, no vzhľadom na intenzitu osídlenia ľudom s bukovohorskou kultúrou je však pravdepodobnejšie toto neolitické obdobie. Nálezy z tejto polohy sú uložené vo fonde archeológie Múzea v Trebišove pod evidenčnými číslami A 418-A 419.

STEINERNER HAMMER UND AXT AUS KAŠOV. Kašov (Bez. Trebišov), Extravillan, örtliche Bezeichnung Ortvány und Pincevegy (Weinberg von J. Novikmec), Einzelfund, Neolithikum. Deponierung der Funde: Museum und Kulturzentrum vom südlichen Zemplín in Trebišov. Ein Steinhammer wurde auf einem behackten Feld (Ortvány) im Jahr 2005 gefunden. Den Findern nach, befindet sich die Fundstätte im Extravillan der Gemeinde Kašov, ungefähr ein Kilometer südwestlich von der Mitte der Gemeinde. Der erhaltene Hammer hatte die Form eines Quaders mit einer runden Öffnung für einen hölzernen Griff (Abb. 38: 1a–d).

Im Jahr 1998 wurde dem Museum ein Torso einer geschliffenen Steinaxt (Abb. 38: 2) und eine Obsidianknolle abgegeben. Die Gegenstände wurden bei der Bearbeitung des Weinbergs gefunden. Die Siedlungsfunde, hinsichtlich der Besiedlungsintensität, kann man in die Bükk-Kultur zuordnen.

AMPULKA Z BIELEJ HLINY Z VEĽKEJ TŔNE

Ján Chovanec

Veľká Tŕňa (okr. Trebišov), intravilán, náhodný nález, dar, novovek. Uloženie nálezov: Vlastivedné múzeum, Trebišov.

Veľká Tŕňa je súčasťou známej Tokajskej vinohradníckej oblasti. Leží na svahoch západného úpätia Zemplínskych vrchov. Na západnej strane obce sa rozprestiera kopec Čierna hora, ktorý zaujal bádateľov už v 19. stor. Veľká Tŕňa bola osídlená vo viacerých obdobiach praveku a včasnej doby dejinnej. Sídlišťové nálezy sú známe z mladšej i neskorej doby kamennej, z doby bronzovej a halštatskej, ale aj z rímskeho obdobia v 3.–4. stor. (Chovanec 2004, 505, 506). Na svahu na východnom okraji obce stojí známa národná kultúrna pamiatka, pôvodne románsky kostol, ktorý bol na prelome 15. a 16. stor. prebudovaný. Teraz patrí reformovanej kresťanskej cirkvi.

Žiaci ZŠ v Čerhove v roku 1993 sprostredkovane oznámili archeologický nález malej hlinenej nádoby z Veľkej Tŕni, kde sa v tom čase popri cestách robili výkopy. Nádobka sa našla v zemine na už zasypaných výkopoch. Ktorá to však bola ulica, to sa už nedalo presne zistiť (Chovanec 1999). Keramická nádobka v tvare malého krčaha má režný povrch bez zvláštnej výzdoby a bez glazúry. Vyhotovená bola z bielej hlíny, takže aj farba na povrchu i vnútri je výrazne biela. Nádobka je takmer kompletne zachovaná. Má amforovitý tvar so zúženým hrdlom. Ústie je vytvarované do výlevky, z ktorej je malá časť odlomená. Hrúbšie pásikové úško siaha od hrdla po najväčšiu vydutinu. Rovné dno je odsadené. Výrazné oblúkovité stopy na dne sú dokladom, že nádobka bola z hrnčiarskeho kruhu odrezaná strunou. Je dotvrda vypálená. Rozmery: v. 12 cm, pr. max. vydutiny 6 cm, pr. dna 3,2 cm (obr. 40).

Nádobka má nepochybne tvar ampulky, aké sa používali a používajú v kostoloch pri bohoslužbách. Ampulky sú súčasťou liturgického náčinia pri svätej omši. Používajú sa na uchovávanie vody a vína. Podľa nariadenia zo 16. stor. mali byť ampulky zo skla, cínu, striebra či zlata (Regásková 2016, 23). Bohatšia výzdoba sa uplatnila na ampulkách používaných pri slávnostných bohoslužbách. Ani cirkevné nariadenia však nemuseli byť vždy a všade prísne dodržiavané, nakoniec tak, ako je tomu i teraz. Materiálna i umelecká hodnota liturgického náčinia závisela aj od bohatstva farnosti či kostola. Ampulky používané pri každodennej svätej omši však neboli mimoriadne zdobené. Nakoniec, všetko záležalo na rozhodnutí samotného kňaza. Podľa toho usudzujeme, že v prípade nálezu z Veľkej Tŕni ide o bohoslužobnú

ampulku na všedné dni. Niektoré znaky tomu nasvedčujú – tvar, veľkosť i objem zodpovedá ampulkám používaným v mnohých kostoloch. Ampulka má výrazne bielu farbu, ktorá v prípade iného materiálu ako skla či kovu je najpriateľnejšia. Biela farba je v liturgii farbou radosti. Ampulka má výlevku, uško je svojím profilom a modeláciou zhotovené tak, aby sa i pri malých rozmeroch prstami dobre držalo. V neposlednom rade i odsadený okraj dna mal slúžiť k lepšej stabilite ampulky. Ampulku z Veľkej Trne datujeme do obdobia prestavby kostola na prelome 15. a 16. stor.

Nedá sa teraz zistiť rozsah, ale keramické ampulky pri bohoslužbách boli isto rozšírené najmä v menších kostoloch. To, že ich je medzi archeologickými nálezmi pomenej, možno súvisí s menšími rozmermi, pričom sa prípadné črepy z nich mohli prehliadnuť medzi ostatným keramickým materiálom. Aj v súčasnosti, keď sú už mnohé dedinské kostoly finančne oveľa lepšie zabezpečené, medzi liturgickým náčiním možno natrafiť aj na keramické ampulky. Príklady výroby i používania poznáme najmä v zahraničí.

Ampulka je uložená vo fonde archeológie Vlastivedného múzea v Trebišove (A 362). Aj v prípade, že voči priradeniu ampulky z Veľkej Trne do bohoslužobného náčinia na bežné dni sa môžu vyskytnúť isté výhrady a tento predpoklad nemusí každý prijať, napriek tomu toto zaradenie predkladáme. Nakoniec, ak by sa v budúcnosti tento náhľad prehodnotil, vyriešil by sa tým ďalší z drobných otáznikov minulosti, ktorá sa od nás čím ďalej, tým viac, ale aj akosi rýchlejšie vzdala.

Literatúra

Chovanec 1999 – J. Chovanec: Archeologické výskumy a nálezy v južnom Zemplíne 1969-1999. *Múzejníček* 3. Trebišov 1999.

Chovanec 2004 – J. Chovanec: Archeologické lokality Zemplína z obdobia praveku až včasného stredoveku. Okres Trebišov. In: L. Gačková (zost.) *Archeologické dedičstvo Zemplína – Pravek až včasný stredovek*. Michalovce 2004, 427–570.

Regásková 2016 – L. Regásková: *Design skleneného užitočného souboru*. Liturgické predmety. Diplomová práca. Univerzita Tomáše Bati – Fakulta multimediálnych komunikácií. Zlín 2016.

MESSKÄNCHEN AUS WEIßEM LEHM AUS VEĽKÁ TRŇA. Veľká Trňa (Bez. Trebišov), Intravillan, Zufallsfund, Geschenk, Neuzeit. Deponierung der Funde: Heimatkundliches Museum, Trebišov. Im Jahr 1993 wurde in der Erde, der schon verschütteten Aushübe, neben der Straße ein kleines Gefäßchen aus Lehm mit einer Rohoberfläche, ohne Verzierung und Glasur entdeckt. Es wurde aus weißem Lehm gefertigt, es hatte eine amorphe Form mit einem verengten Hals und einem gerade abgesetzten Boden. Die Mündung ist in einen Ausguss geformt. Ein breiter bandförmiger Henkel reicht vom Hals bis zur größten Bauchung. Markante bogenartige Spuren auf dem Boden sind der Beweis, dass das Gefäßchen von einer Töpferscheibe abgeschnitten wurde (Abb. 40). Das Gefäßchen hat ohne Zweifel die Form von Messkännchen, welche in Kirchen bei Gottesdiensten verwendet werden. Messkännchen gehören zu liturgischen Geräten der heiligen Messe. Sie werden mit Wasser oder Wein gefüllt. Nach der Anordnung aus dem 16. Jh. sollten solche Ampullen – Messkännchen aus Glas, Zinn, Silber oder Gold angefertigt werden. Unseren Beurteilungen nach, handelt es sich bei dem Fund aus Veľká Trňa um ein gottesdienstliches Messkännchen für Wochentage, was auch einige Merkmale andeuten – Form, Größe und Inhalt entsprechen den Messkännchen, die in vielen Kirchen verwendet werden.

MEZOLITICKÉ ARTEFAKTY Z ČIČAROVIEC

Ľubomíra Kaminská

Čičarove (okr. Michalovce), poloha Jákovič, sídlisko, prieskum, mezolit. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra – OVS Košice.

Najvýchodnejšiu časť Slovenska tvorí v jej južnej polovici Východoslovenská nížina. Špecifikom jej juhovýchodnej časti je podmáčaný terén so spleťou riek a kanálov, medzi ktorými vystupujú pieskové duny. Prieskumy týchto piesočných dún boli robené len sporadicky, pričom veľká časť z nich je už dnes zničená. To, že obsahujú rôzne archeologické pamiatky, zistil okrem iných už Š. Janšák (1935).

V roku 1998 sa uskutočnila výstavba novej vetvy plynovodu v priestore Užhorod – Vojany. Na jeho trase vyznačenej odhrnutou orniciou sa robili prieskumy a následné výskumy. V katastri Čičaroviec sa na línii plynovodu na viacerých miestach zistil výskyt archeologických pamiatok. V polohe Jákovič bol zozbieraný súbor v prevahe obsidiánovej industrie, v polohe Udačova záhrada sa našli dva kamenné artefakty. Bohaté doklady osídlenia od neolitu do stredoveku poskytla juhovýchodne od obce sa nachádzajúca piesková duna Veľká Moľva (Kaminská 2005; 2007; 2010), na ktorej sa realizoval záchranný výskum.

Geografické pomery

Poloha Jákov klin sa nachádza juhozápadne od obce Čičarovce (obr. 41: 1) v blízkosti bývalého JRD známeho početnými neoliticko/eneolitickými pamiatkami (J. Vizdal 1980; M. Vizdal 1993). Nadmorskou výškou okolo 100 m patrí medzi najnižšie položené miesta Slovenska a je len o dva metre vyššie ako najnižší bod Slovenska v Strede nad Bodrogom. Pieskové duny i iné typy sedimentov v katastri Čičaroviec viac či menej výrazne vystupujú z močaristého územia. Poloha Jákov klin je pokrytá lúkou a splýva s plochým okolím. Leží na severnom okraji dnes najviac zamokrenej oblasti nad Latoricou, zo západnej strany je lemovaná mokrinami na ľavom brehu rieky Laborec. Východne od nej tečie potok Udoč, ktorý je ľavostranným prítokom Latorice.

Východoslovenská nížina je miestom častých tektonických pohybov, ktoré formovali súčasný reliéf. Tvorí ho rovina s občasnými miestami eolických pieskov. Viate piesky v okolí veľkých riečnych nív sa na Východoslovenskej nížine utvorili v neskorej fáze posledného glaciálu. Sú väčšinou vápnité a pokryté stepnou vegetáciou. Od včasného holocénu sa na nich vytvárali pôdy zodpovedajúce hlavne pararendzinám až hnedozemiam, pričom podobného charakteru boli aj fosílné pôdy (Ložek 1973, 85). Dôkazy o mladopleistocénnom veku pieskových dún získal v roku 1976 L. Bánesz (1977, 30) v niekoľko kilometrov vzdialenej obci Krišovská Liesková. Na pieskovej dune sa pod polohou s eneolitickými nálezmi nachádzala vrstva mladowürmského piesku a pod ňou hnedo sfarbený piesok interstadiálneho pôvodu. V ňom bola neskoropaleolitická kultúrna vrstva s popolom a uhlíkmi, ktorá obsahovala aj sivú hrotitú kremencovú čepeľ zaradenú do mladších fáz gravettien. Obdobná situácia je aj na Veľkej maďarskej nížine, kde vznik pieskových dún sa kladie do záveru glaciálu (Dobosi 1999, 299).

Stratigrafia

Pri prieskume pred vyznačením ryhy sa na mieste nálezu rozprestierala lúka a preto sa tam žiadne nálezy nenašli. Neskôr pri vytyčovaní ryhy plynovodu bola zhrnutá hlina do hĺbky približne 40 cm. Zaberala pôvodnú vrchnú humusovitú vrstvu a časť nasledujúcej vrstvy pod ňou. Stiepaná kamenná industria pochádzala z odstránenej hlíny. Najvýraznejším nástrojom medzi artefaktmi bola plošne retušovaná šípka z obsidiánu, aké sú početné na východnom Slovensku v staršej dobe bronzovej, hlavne v koštianskej a otomanskej kultúre. Preto bol spočiatku celý súbor považovaný za mladší. V krátkom čase bola na mieste výskytu industrie vyhlbená ryha plynovodu, ktorá zničila celú nálezovú situáciu.

Technologicko-typologická analýza

Zozbieraný súbor industrie obsahoval 52 prevažne obsidiánových artefaktov, ktoré môžu pochádzať z mezolitu až z doby bronzovej. Na základe technologicko-typologickej analýzy sme z nich 26 artefaktov zaradili do mezolitu. Industria (tabela 1) pozostáva z troch zvyškov jadier, troch úštepov, štyroch fragmentov čepeľí a 16 ďalších artefaktov. V surovinovej skladbe prevažuje obsidián (18 ks) nad limnosilicitom (7 ks) a neurčenou surovinou (1 ks).

V stave zachovania industrie je viditeľná snaha o jej fragmentáciu. Bazálne časti artefaktov majú úzke úderové pätky s viditeľným bodom úderu a šikmo orientovanou jazvou na bulbe. Tieto znaky spravidla vznikajú pri aplikovaní techniky priameho úderu mäkkým kameňom, ktorá sa objavuje už v neskorom glaciáli a pretrváva aj v mezolite (Pelegriin 2000). Zvyšky jadier majú mikrolitické rozmery. Na úpravu artefaktov bola použitá perličková a strmá retuš.

Opis nálezov:

1. Škrabadlo s nepravidelnou hlavicou na krátkej silnejšej čepeľi s retušovanou pravou hranou, obsidián, 25 x 25 x 7 mm (obr. 41: 19).
2. Krátke škrabadlo, poškodené, prepálené, surovina neurčená, 18 x 13 x 6 mm.
3. Hlavica krátkeho škrabadla na silnejšom ústepe, limnosilicit, 17 x 22 x 8 mm (obr. 41: 12).
4. Zlomenný vrták na šikmo retušovanej mikročepeľi s retušovanou pravou hranou, zlomenný, obsidián, 11 x 8 x 2 mm (obr. 41: 10).
5. Hrotitý trojuholník podobný tvaru „piquant-trièdre“ s vrubom na pravej hrane a priečne retušovanou bázou, obsidián, 20 x 9 x 3 mm (obr. 41: 8).
6. Hrotitá čepeľka so striedavou retušou a vrubom na pravej hrane, obsidián, 16 x 7 x 3 mm (obr. 41: 2).
7. Stredná časť zlomenej čepeľky, obsidián, 11 x 7 x 2 mm (obr. 41: 3).
8. Terminálna časť čepeľky, na časti pravej hrany zo spodnej strany je perličková retuš, obsidián, 13 x 6,5 x 2 mm (obr. 41: 4).
9. Terminálna časť čepele s otupenou ľavou hranou a s čiastočnou priečnou retušou, obsidián, 9 x 11,5 x 2,5 mm (obr. 41: 13).

10. Bazálna časť čepielky s priečnou retušou, obsidián, 10 x 10 x 3 mm (obr. 41: 6).
11. Bazálna časť zlomenej čepele s vrubom na ľavej hrane, obsidián, 18 x 8 x 3 mm (obr. 41: 15).
12. Zlomená čepeľ s časťou pôvodnej kôry, na ľavej hrane pri báze je čiastočná perličková retuš, drobná retuš je aj na spodnej strane ľavej hrany, obsidián, 13 x 11 x 3 mm (obr. 41: 9).
13. Bazálna časť zlomenej čepele, limnosilicít, 19 x 12 x 3,5 mm (obr. 41: 11).
14. Bazálna časť čepielky, limnosilicít, 10 x 12 x 3 mm (obr. 41: 14).
15. Bazálna časť čepielky, limnosilicít, 15 x 10 x 4 mm (obr. 41: 22).
16. Úštep s perličkovou retušou na časti pravej hrany, obsidián, 57 x 13 x 3 mm (obr. 41: 23).
17. Úštep s priečnou perličkovou retušou, obsidián, 10 x 13 x 2 mm (obr. 41: 16).
18. Úštep s perličkovou retušou na ľavej hrane, obsidián, 17 x 13 x 5 mm (obr. 41: 17).
19. Úštep s perličkovou retušou na ľavej hrane, obsidián, 10 x 17 x 13 mm.
20. Úštep s priečnou retušou, s časťou pôvodnej kôry, obsidián, 12 x 13 x 4 mm (obr. 41: 18).
21. Čepelovitý úštep, limnosilicít, 19 x 14 x 4 mm (obr. 41: 21).
22. Drobný úštep, obsidián, 6 x 8 x 2 mm (obr. 41: 5).
23. Malý úštep, obsidián, 11 x 14 x 2,5 mm (obr. 41: 7).
24. Zvyšok jednopodstavového jadra so zvyškom pôvodnej kôry, obsidián, 23 x 19 x 13 mm (obr. 41: 20).
25. Zvyšok jadra na ústepe, nerovnomerne patinovaný limnosilicít, 22 x 11 x 18 mm.
26. Zvyšok jednopodstavového plochého jadra, limnosilicít, 22 x 27 x 11 mm (obr. 41: 24).

Tabela 1. Čičarovce (Jákov klin). Zloženie mezolitckej industrie.

Artefakty	Surovina			Počet artefaktov	Spolu v %
	Obsidián	Limnosilicít	Neurčená		
Jadro	1	2	–	3	11,55
Úštepy	2	1	–	3	11,55
Čepielky	1	3	–	4	15,38
Nástroje	14	1	1	16	61,54
Škrabadlo	1	1	1	3	11,55
Vrták	1	–	–	1	3,84
Hrotitý trojuholník	1	–	–	1	3,84
Priečne retušovaná čepielka	2	–	–	2	7,69
Čepielka s bočnou retušou	2	–	–	2	7,69
Retušované úštepy	5	–	–	5	19,23
Vrub	2	–	–	2	7,69
Spolu	18	7	1	26	100

Vyhodnotenie

Kamenná industria neobsahuje výrazné geometrické tvary, ktoré sú spravidla charakteristickým znakom mezolitckých súborov. Jeden z artefaktov, hrotitý trojuholník, je blízky tvaru „*piquant-trièdre*“ (Tixier a i. 1980, 99, fig. 16), objavujúceho sa v mezolite. Je to artefakt, ktorý vznikol na zvyšku čepele po odbití mikrorydla. Je to cieľový produkt, z ktorého sa potom ďalej vyrábali mikrolitcké nástroje a odbitá časť – mikrorydlo – je považovaná za odpad (Heinen 2012, 600, Abb. 1). Nápadná je drobnotvarosť industrie, krátke čepelové a úštepové škrabadlá, priečne retušované čepielky a úštepy, malé jadrá na úštepy a mikročepielky, ako aj použitie perličkovej retuše. Uvedené znaky kamenných artefaktov z Čičaroviec umožňujú ich zaradiť do okruhu mezolitckých industrií.

Diskusia

V južnej časti Východoslovenskej nížiny sa pri prieskumoch sporadicky nachádzali aj staršie ako neolitcké artefakty. Výskyt mladopaleolitckých nálezov na pieskových dunách v Čičarovciach, poloha Moľva, v Beši a v Strede nad Bodrogom zmieňuje K. Andel (1955, 146). Z Čičarovciac z polohy Ortáš uvádza mladopaleolitckú industriu aj L. Bánesz (1977, 30).

Pozornosť si zasluhujú nálezy štiepanej kamennej industrie z okolia Zemplínskych vrchov. V prevahe ide o obsidiánovú industriu v blízkosti zdrojov obsidiánov (Kaminská/Ďud'a 1985; Bačo a i. 2003), ale aj viaceré druhy surovín ako limnosilicít a opál. Tieto horniny môžeme považovať za lokálne až mesolokálne so známymi výskytmi v neďalekých Slanských vrchoch (Kaminská 1991).

Typologicky k najmladším patrí súbor artefaktov epigravettieniu z polohy I vo Veľatoch. V skupine jadier sa objavili aj malé až mikrolitcké jadrá z hlúz obsidiánu a v menšej miere aj z iných hornín. Ich

priemerné rozmery sú 22 x 20 x 16 mm. Sú ploché, alebo majú zmenenú orientáciu a úzke čepeľky boli odbíjané spravidla z troch úderových plôch (Kaminská 1995, obr. 30: 120–122, 124, 126, 127, 130, 140). Nie sú to však len zvyšky jadier, ale na štiepanie boli úmyselne použité malé hľúzy. Medzi artefaktmi sa našiel aj jeden trapéz (Kaminská 1986, obr. 3: 1). Keďže ale ide o materiál zo zberu je otázne, akej kultúre naozaj patrí. Nie je úplne vylúčené, že časť industrie by mohla byť tiež mezolitická. V polohe Veľaty I sa našli aj črepy a kamenná industria eneolitickej badenskej kultúry, v polohe Veľaty II boli i črepy neolitických kultúr. Po výskumoch z posledného desaťročia vieme, že trapézy sa na východnom Slovensku vyskytujú počas celého neolitu, pričom pomerne početné sú v kultúre s východnou lineárnou keramikou. Preto sa pôvodne uvažovalo, že sú dedičstvom mezolitu (Kaczanowska/Kozłowski 2008, 17). Na jednom z mála skúmaných mezolitických nálezísk v Košiciach-Barci I sa vyskytol len jeden netypický trapéz (Prošek 1959) a tento typ artefaktu nebol doložený ani v Medvedej jaskyni pri Ružine (Bárta 1990). Za mezolitické nálezy z Východoslovenskej nížiny považoval L. Bánesz (1961, 47) ojedinelé nálezy štiepanej industrie z pieskových dún z okolia Stredy nad Bodrogom.

Z Košickej kotliny sú známe dve mezolitické lokality a to Košice-Barca I a Medvedia jaskyňa pri Ružine (obec Košická Belá), ktoré ukazujú, že mezolitickí lovci sa pohybovali tak v nížinnom ako aj v horskom prostredí. Košice-Barca I sa nachádza na terasovitej plošine nad Myslavským potokom, ktorý je pravostranným prítokom Hornádu. Pri výskume polykultúrnej lokality sa koncentrácia mezolitickej industrie našla v 15 cm hrubej vrstve na oválnej ploche s rozmermi 3,7 x 2,9 m. Všetky artefakty boli vyrobené z obsidiánu. Obsahovali krátke a pretiahnuté trojuholníčky, čepeľky s rovným a ojedinele s oblúkovite otupeným bokom ako aj jeden netypický lichobežník. Okrem toho sa tam objavil kombinovaný nástroj škrabadlo – rydlo, čepeľky s vrubmi, neretušované čepeľky, mikrorydlá, úštepy, jadrá. Na základe výskytu perličkovej retuše, trojuholníkov, mikrorydiel i vrubovite retušovaných čepeľok zaradil F. Prošek (1959) industriu do stredného tardenoisieniu z obdobia atlantiku. Podľa nálezov uhlíkov z drevín mezolitické osídlenie bolo v prostredí zmiešaného dubového lesa s jedľou.

Nálezy z Košíc-Barce I považoval J. Bárta (1972, 72, 73) za súčasť potiskej skupiny mezolitu spolu s nálezmi z rumunskej lokality Ciumești. Novšie S. Kozłowski (2001, 269) nazýva industriu z Košíc-Barce I ako typ Barca, ktorý by mal predstavovať industriu neskorého epigravettieniu s malými modifikáciami. Podľa R. Kertésza (1996, 25) by kamenná industria z Košíc-Barce mala byť regionálnou skupinou, ktorá by mala vzniknúť pod vplyvom lokálnej epigravettienkej tradície.

V Medvedej jaskyni pri Ružine sa našli fragmenty dvoch kostených hrotov s ryhami po stranách, pričom v jednom z hrotov sa zachovalo sedem mikrolitických čepelí zo sivého limnosilicitu prilepených živnicou z ihličnatých stromov. Okrem nich sa našla aj čepeľka s čiastočne retušovanou pravou hranou, čepeľovitý úštep s vrubom na pravej strane a bazálna časť väčšej čepele s jemnou retušou pravej hrany, všetky tri artefakty boli z obsidiánu (Bárta 1990, obr. 6; 7). Napriek analógiám pre typy industrie v stredoeurópskom prostredí uvažuje J. Bárta (1990, 21) o východoeurópskom vplyve. S. Kozłowski (2001, 267) to ešte viac špecifikuje a dáva nálezy z Medvedej jaskyne do možnej súvislosti s transkarpatsko/pontickou kultúrou kukrekien.

Zatiaľ najviac doložené neskoropaleolitické a mezolitické osídlenie na východnom Slovensku je v oblasti Spiša. Pochádza zo starých zberov M. Greisigera a L. Bánesza (1962) hlavne na okolí Spišskej Belej. Postupne sa prehodnocujú staré a získavajú nové nálezy zo zberov (Soják 2002) i z terénnych výskumov, napr. v Spišskej Belej, v polohách Vysoký breh a Vyšná zákruta II (Valde-Nowak/Soják 2009). Kamenná industria je málo výrazná, ale obsahuje poľské suroviny, ktoré ukazujú na kontakty týchto dvoch území. Mezolitické osídlenie Spiša pravdepodobne súvisí s prenikaním skupín mezolitických lovcov azda z prostredia janisławickej kultúry z územia Poľska (Valde-Nowak 2010, 17).

Početné mezolitické lokality boli odkryté južne od nášho územia v Maďarsku, v povodí riek Zadvy a Tarny, s hlavnými lokalitami Jászág, Jásztelek I a Jászberény I. Nálezy boli pomenované ako mezolitická industria severomaďarskej nížiny (Northern Hungarian Plain Mesolithic Industry) z včasného až stredného holocénu (Kertész 1991; 1994; 1996; 2002). Kamenná industria obsahuje mikrolitické nástroje s otupeným bokom, s oblúkovite otupeným bokom, geometrické mikrolity v tvare trojuholníkov a trapézov, typické sú pre ňu krátke škrabadlá na úštepy, nepočetné rydlá a vrtáky. Hlavnou surovinou na ich výrobu bola miestna hornina z pohoria Mátra (limnic flint typ), sporadicky sa vyskytol obsidián, kremenný porfýr a rádiolarit typu Szentgál.

Kultúrny vývoj v regióne mal korene v lokálnom epigravettien, ktorý bol kultúrne ovplyvnený zo západu a severozápadu. Mezolit z Jászág v severozápadnej časti Alföldu predstavuje regionálny variant industrie, ktorá je pokračovaním lokálnych epigravettienских tradícií (Kertész 1996, 25).

Záver

V kamenej industrii z Čičaroviec nie sú zastúpené výrazné geometrické tvary. Krátke škrabadlá, drobnotvarosť industrie a použitie perličkovej retuše umožňujú vysloviť predpoklad, že ide o mezolitickú industriu bez presnejšieho kultúrneho zaradenia. Nie je vylúčené, že tak ako v na severnom okraji Veľkej maďarskej nížiny aj na Východoslovenskej nížine prežívali tradície lokálneho neskorého epigravettien v modifikovanej forme až do mezolitu.

Literatúra

- Andel 1955 – K. Andel: Výsledok archeologického prieskumu na zemplínsko-užskej nížine v rokoch 1953–1954. *Vlastivedný sborník I*, 1955, 144–171.
- Bačo a i. 2003 – P. Bačo/P. Baláž/K. Čechovská/J. Derco/R. Fischerová/L. Kovaničová/M. Repčiak/L. Turček/M. Vancáková: *Obsidiánová industria – prehistorické sídliská – Hraň, Cejkov, Zemplín*. 45. Fórum pre nerudy. Sprievodca 4.–5. 6. 2003. Košice – Viničky 2003.
- Bánesz 1961 – L. Bánesz: Prehľad paleolitu východného Slovenska. *Slovenská archeológia* 9, 1961, 33–48.
- Bánesz 1962 – L. Bánesz: Nálezy drobnotvarej štiepanej industrie pod Vysokými Tatrami. *Študijné zvesti AÚ SAV* 10, 1962, 5–20.
- Bánesz 1977 – L. Bánesz: Štiepaná industria z prieskumu východného Slovenska v roku 1976. *AVANS* 1976, 1977, 29–31.
- Bárta 1972 – J. Bárta: Die mittlere Steinzeit in der Slowakei. *Acta Paehistorica et Archaeologica* 3, 1972, 57–76.
- Bárta 1990 – J. Bárta: Mezolitickí lovci v medvedej jaskyni pri Ružíne. *Slovenská archeológia* 38, 1990, 5–30.
- Dobosi 1999 – V. T. Dobosi: Postpleniglacial repleting of the Hungarian Plain. *Folia Quaternaria*, Kraków 1999, 297–315.
- Heinen 2012 – M. Heinen: Mikrolithen. In: H. Floss (Hrsg.): *Steinartefakte vom Altpaläolithikum bis in die Neuzeit*. Tübingen 2012, 599–620.
- Janšák 1935 – Š. Janšák: *Praveké sídliská s obsidiánovou industriou na východnom Slovensku*. Bratislava 1935.
- Kaczanowska/Kozłowski 2008 – M. Kaczanowska/J. K. Kozłowski: The Körös and the early Eastern Linear Culture in the northern part of the Carpathian Basin: a view from the perspective of lithic industries. *Acta Terrae Septem-castrensis VII*, Sibiu 2008, 9–37.
- Kaminská 1986 – L. Kaminská: Doklady mladopaleolitického osídlenia Veľat. *Archeologické rozhledy* 39, 1986, 601–608.
- Kaminská 1991 – L. Kaminská: Význam surovínovej základne pre mladopaleolitickú spoločnosť vo východokarpatskej oblasti. *Slovenská archeológia* 39, 1991, 7–58.
- Kaminská 1995 – L. Kaminská: *Katalóg štiepanej kamennej industrie z Hrčľa-Pivničiek a Veliat*. Informátor SAS, Supplement 4. Nitra 1995.
- Kaminská 2005 – L. Kaminská: Dve fázy osídlenia z doby rímskej v Čičarovciach. *Východoslovenský pravek VII*, 2005, 57–82.
- Kaminská 2007 – L. Kaminská: Praveké osídlenie pieskovej duny Veľká Moľva v Čičarovciach. *Slovenská archeológia* 55, 2007, 203–260.
- Kaminská 2010 – L. Kaminská: Čičarovce-Veľká Moľva. Výskum polykultúrneho sídliska. Nitra 2010.
- Kaminská/Ďuďa 1985 – L. Kaminská/R. Ďuďa: K otázke významu obsidiánovej suroviny v paleolite východného Slovenska. *Archeologické rozhledy* 37, 1985, 121–129, 233–235.
- Kertész 1991 – R. Kertész: Preliminary report on the Research of Early Holocene Period in the NW Part of Great Hungarian Plain. *Folia Historico Naturalia Musei Matraensis* 16, 1991, 29–44.
- Kertész 1994 – R. Kertész: Late Mesolithic Chipped Stone Industry from the Site Jásztelek I (Hungary). In: G. Lörinczy (Ed.): *Von der Steinzeit bis zum Mittelalter*. Studien zum 60. Geburtstag von Ottó Trogmayer. Szeged 1994, 23–44.
- Kertész 1996 – R. Kertész: The Mesolithic in the Great Hungarian Plain: A Survey of the Evidence. In: L. Tálás (Ed.): *At the Fringes of Three Worlds*. Hunter-Gatherers and Farmers in the Middle Tisza Valley. Szolnok 1996, 5–34.
- Kertész 2002 – R. Kertész: Mesolithic hunter-gatherers in the northwestern part of the Great Hungarian Plain. *Praehistoria* 3, 2002, 281–304.
- Ložek 1973 – V. Ložek: *Příroda ve čtvrtohorách*. Praha 1973.
- Kozłowski 2001 – S. K. Kozłowski: Eco-Cultural/Stylistic Zonation of the mesolithic/Epipalaeolithic in Central Europe. In: R. Kertész/J. Makkay (Eds.): *From the Mesolithic to the Neolithic*. Budapest 2001, 261–282.
- Pelegrin 2000 – J. Pelegrin: Les techniques de débitage laminaire au Tardiglaciare: critères de diagnose et quelques réflexions. In: B. Valentin/P. Bodu/M. Christensen (Eds.): *L'Europe Centrale et Septentrionale au Tardiglaciare*. Mémoire du Musée Préhistoire d'Ile de France 7, 2000, 73–86.
- Prošek 1959 – F. Prošek: Mesolitická obsidiánová industria ze stanice Barca I. *Archeologické rozhledy* 9, 1959, 145–148, 193.
- Soják 2002 – M. Soják: Osídlenie horného Spiša na sklonku staršej doby kamennej. In: J. Gancarski (Ed.): *Starsza i środkowa epoka kamienia w Karpatach polskich*. Krosno 2002, 255–278.
- Tixier a i. 1980 – J. Tixier/M.-L. Inizan/H. Roche: *Préhistoire de la pierre taillée*: I. Terminologie et technologie. Antibes 1980.

Valde-Nowak 2010 – P. Valde-Nowak: The Mesolithic in the northernmost periphery of the Carpathian Basin. In: J. K. Kozłowski/P. Raczky (Eds.): *Neolithization of the Carpathian Basin. Northernmost Distribution of the Starčevo/Körös Culture*. Kraków – Budapest 2010, 7–21.

Valde-Nowak/Soják 2010 – P. Valde-Nowak/M. Soják: Contribution to the mesolithic in the Slovak Carpathians. *Slovenská archeológia* 58, 2010, 1–12.

J. Vizdal 1980 – J. Vizdal: *Potiská kultúra na východnom Slovensku*. Košice 1980.

M. Vizdal 1993 – M. Vizdal: Príspevok k osídleniu Východoslovenskej nížiny v dobe potiskej kultúry. *Archeologické rozhledy* 45, 1993, 26–55.

MESOLITHISCHE ARTEFAKTE AUS ČIČAROVCE. Čičarovce (Bez. Michalovce), Flur Jákov klin, Siedlung, Begehung, Mesolithikum. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra – Forschungsarbeitsstelle Košice. Während der Begehungen vor Baubeginn eines neuen Zweigs der Gasleitung Užhorod – Vojany im Jahr 1998, wurden auf der Flur Jákov klin im Katastralgebiet Čičarovce, nach dem Entfernen des Ackerbodens (Abb. 41: 1) steinerne Spaltartefakte gefunden. Die zusammengesammelte Industriekollektion beinhaltete 52 Funde, hauptsächlich Obsidianartefakte, die aus dem Mesolithikum bis Bronzezeit stammen könnten. Aufgrund der technologisch-typologischen Analyse haben wir sechsundzwanzig von ihnen ins Mesolithikum eingeordnet. Die mesolithische Industrie (Tabelle 1) besteht aus drei Kernenresten, drei Abschlügen, vier Klingenfragmenten und sechzehn anderen Fragmenten (Abb. 41: 2–24). Von der Rohstoffkomposition her überwiegt Obsidian (18 Stück) vor Limnosilizit (7 Stück) und einem unbekannten Rohstoff (1 Stück). Die Steinindustrie enthält keine markanten geometrischen Formen. Einer der Artefakte, spitzes Dreieck, ist der Form „*piquant-trièdre*“ ähnlich, die im Mesolithikum vorkommt. Auffällig ist die kleine Form der Industrie, kurze Klingen- und Abschlagkratzer, querretuschierte kleine Klingen und Abschlüge, kleine Kerne für Abschlüge und Mikroklingen, so wie der Gebrauch von Perlretusche. Die angegebenen Merkmale der steinernen Artefakte aus Čičarovce lassen sie daher in die Kategorie der mesolithischen Industrie gliedern.

ZÁCHRANNÉ VÝSKUMY V STAREJ LUBOVNI

Zuzana Kasenčáková

Stará Lubovňa (okr. Stará Lubovňa), intravilán, Námestie sv. Mikuláša, záchranný výskum, sídlisko, novovek. Uloženie nálezov: Lubovnianske múzeum – hrad v Starej Lubovni.

1. Stará Lubovňa, Námestie sv. Mikuláša 1

Záchranný archeologický výskum bol realizovaný na Námestí sv. Mikuláša na pozemku KN-C parc. č. 3 a 4/2. Meštiansky dom sa nachádza v západnej časti historického jadra Starej Lubovne, a je datovaný do 18. stor. Jeho južná strana prilieha k Obchodnej ulici. Sondážny výskum sa uskutočnil v súvislosti s výstavbou nového ľahkého presklenia v prístavbe dvorovej terasy. Vytýčená sonda s rozmermi 1,5 x 1,5 m bola situovaná v južnom nároží prístavby penziónu Gurmen. Pod hnedou ílovitou hlinou bol zachytený múr, ktorý sa nachádzal v južnom rohu sondy. Múr vbíhal do juhovýchodného a juhozápadného profilu sondy, pričom v oboch profiloch ho narúšal výkop pre potrubie. Múr pozostával z lomového kameňa a spojivo tvorila vápenná malta. Odkrytý múr na základe mapových podkladov z roku 1773 a 1869 bol datovaný do 18. stor. S najväčšou pravdepodobnosťou sa poradilo naraziť na pozostatky základového múru pod drevenú stavbu. K vyzdvihnutému nálezovému materiálu patrilo sedemnášť malých črepov z bližšie nešpecifikovaných nádob, dve reliéfne zdobené kachlice a dva fragmenty mazanice. Nálezy sú datované do obdobia mladého novoveku, druhá polovica 18. až 19. stor.

2. Stará Lubovňa, Námestie sv. Mikuláša 18

Záchranný archeologický výskum sa uskutočnil na Námestí sv. Mikuláša na pozemku KN-C parc. č. 1034/2. Nárožný meštiansky dom sa nachádza v juhovýchodnej časti Námestia sv. Mikuláša a leží v pamiatkovej zóne mesta Stará Lubovňa. Juhovýchodná strana skúmanej parcely prilieha k Levočskej ulici. V minulosti sa v zadnej časti pôvodného meštianskeho domu nachádzala samostatne stojaca drevená hospodárska budova. Teraz sa za domom č. 18 nachádzajú dve prízemné budovy (parcely KN-C 1034/3 a 1043/2). Archeologický výskum sa uskutočnil na parcele KN-C 1034/2 – budova bývalej pekárne a predajne (popisné číslo 18b) z dôvodu zámeru asanácie hospodárskeho objektu pekárne a predajne pred výstavbou nového polyfunkčného objektu. Skúmaná parcela je zastavaná po celej dĺžke, šírke

a je situovaná v zastavanom území. Vstup do budovy bol zo severovýchodnej strany skúmanej parcely, kde bola v priestoroch bývalej predajne situovaná sonda (S1). Na tej istej strane sa nachádzali aj garážové dvere, ktorými sa vstupovalo pravdepodobne do garáže alebo skladu – v tejto miestnosti bola situovaná sonda (S3). Na juhovýchodnej strane skúmanej parcely sa nachádzali tiež garážové dvere, ktorými sa vchádzalo do priestorov pekárne, kde bola umiestnená druhá sonda (S2). Posledná štvrtá miestnosť predstavovala priestor pre umiestnenie sociálneho zariadenia.

Sondážnym výskumom sa zistilo, že v severovýchodnom a juhovýchodnom profile sondy S2 sa zachytila staršia fáza zástavby – murivo spájané žltým ílom, datované do druhej polovice 18. stor. Z mapových zobrazení z rokov 1773 a 1869 vyplýva, že na skúmanej parcele stála drevená stavba a nami zachytené murivo slúžilo ako kamenný základ pod drevenú stavbu. K murivu priliehala iba sterilná vrstva tvorená fluvialnymi uloženinami (podložie). Neskôr na múre spájanom ílom (starší) založili múr spájaný vápennou maltou (mladší), ktorý tvorí základy existujúcej kamennej stavby a predstavuje mladšiu stavebnú fázu.

Mladšia stavebná fáza sa zachytila v sondách S1 a S2. Murivo spájané maltou je datované do 19. stor., alebo až druhej polovice 19. stor. V sonde S1 zachytený múr spájaný maltou tvoril rozšírený základ existujúcej stavby (pripravenej na asanáciu). V sonde S2 bolo murivo na maltu založené na korunu staršieho múru spájaného ílom, v severovýchodnom profile tvorilo rozšírený základ pod priečku existujúcej stavby a v juhovýchodnom profile tvorilo rozšírený základ pod existujúcu stavbu. Na korune muriva na maltu tak, ako aj v sonde S1 bolo založené nadzákladové murivo – steny existujúcej stavby (pripravenej na asanáciu). Murivo na maltu tvorilo rozšírený základ existujúcej stavby. V sonde S1 máme zdokumentované dva horizonty s prepálenou vrstvou. Starší charakterizuje tenká tehlovočervená prepálená vrstva priliehajúca k murivu na maltu a mladší tenká prepálená vrstvička prekrývajúca korunu muriva na maltu. V nálezovom materiáli prevládali črepy z bližšie nešpecifikovaných nádob a taniera, datovaných do 18.–19. stor. Okrem keramiky sa vyzdvihli tri fragmenty zvieracích kostí, jeden zvierač zub, päť kusov kovu a štyri fragmenty skla. Vyzdvihnutý nálezový materiál a zdokumentovaná stratigrafia nám dokumentuje osídlenie skúmanej parcely v období novoveku.

Pramene

- M. Kučerová/Z. Kasenčáková: Lubovnianske múzeum – hrad v Starej Lubovni. Archívny materiál. Nálezová správa: Obnova národnej kultúrnej pamiatky Meštiansky dom na Námestí sv. Mikuláša č. 1 v Starej Lubovni (súp. č. 1, parc. KN-C č. 3 a 4/2, kat. územie Stará Lubovňa) 6/2014, AM 74/2014, AM 748.
- M. Kučerová/Z. Kasenčáková: Lubovnianske múzeum – hrad v Starej Lubovni. Archívny materiál. Nálezová správa: Zámer výstavby nového polyfunkčného domu v zadnej časti objektu pôv. Meštianskeho domu na Námestí sv. Mikuláša č. 18 v Starej Lubovni (súp. č. 1704, parc. KN-C č. 1034/2, kat. územie Stará Lubovňa) 8/2014.

RETTUNGSGRABUNGEN IN STARÁ LUBOVŇA. Stará Lubovňa (Bez. Stará Lubovňa), Intravillan, St. Nikolaus-Platz (Námestie sv. Mikuláša), Rettungsgrabung, Siedlung, Neuzeit. Deponierung der Funde: Lubovňa-Museum – Burg in Stará Lubovňa.

1. Námestie sv. Mikuláša 1. Die Sondagegrabung wurde auf den Parzellen KN-C 3 und 4/2 realisiert, die in die Bebauung des historischen Stadtzentrums gehören. In der südlichen Ecke der Pension Gurmen situierten wir einen Schnitt mit den Ausmaßen 1,5 x 1,5 m. Die Ausgrabung deckte Grundmauerreste eines Baus aus dem 18. Jh. auf. Die gewonnenen Funde wurden in die junge Neuzeit, zweite Hälfte des 18. bis 19. Jhs. geordnet.

2. Námestie sv. Mikuláša 18. Eine Sondagegrabung wurde auf der Parzelle 1034/2 durchgeführt, die sich im südöstlichen Teil der Denkmalzone der Stadt befindet. Auf der erforschten Parzelle wurden drei Schnitte situiert, jeder Schnitt in einem anderen Bereich. Anhand der Grabung wurden zwei Bauphasen festgestellt. Ein mit gelbem Lehm verbundenes Mauerwerk wurde im Schnitt S2 aufgedeckt und stellte die ältere Bauphase dar, die in die zweite Hälfte des 18. Jhs. datiert wurde. Dieses Mauerwerk diente als steinerndes Fundament unter dem Holzbau. Die jüngere Bauphase hielt man in den Schnitten S1 und S2 fest ein Mauerwerk mit Lehmverputz datiert bis ins 19. oder bis in die zweite Hälfte des 19. Jhs. Die mit Mörtel verbundene Mauer bildete das erweiterte Fundament des existierenden Baus (vorbereitet zur Assanierung). Im Schnitt S2 befanden sich aufgedeckte Mauerwerke in gegenseitiger Superposition. Die dokumentierte Stratigraphie und die gewonnenen Funde belegten die Bebauung und Exploitation der Parzelle in der Neuzeit.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA HRADE LUBOVŇA

Zuzana Kasenčáková – Marta Kučerová – Peter Ďurica

Stará Lubovňa (okr. Stará Lubovňa), intravilán, Hrad Lubovňa, II. a III. nádvorie – palác Lubomirských (barokový), sondážny výskum, hrad, stredovek – novovek. Uloženie nálezov: Lubovnianske múzeum – hrad v Starej Lubovni.

Archeologický výskum bol realizovaný z dôvodu pripravovanej obnovy paláca Lubomirských na Hrade Lubovňa. Skúmaný palác, ktorého výstavba je datovaná do roku 1642, zaberá centrálnu polohu na II. nádvorí hradu, pričom vyplňa priestor medzi južnou obvodovou hradbou, ku ktorej je pristavaný a oporným múrom, ku ktorému dosadá severná fasáda paláca. Dvojpodlažný palác má pôdorys v tvare L so severným krídlom pristavaným k staršej západnej stene s bránou a východným krídlom pristavaným k staršej južnej hradbe na II. nádvorí. Dispozícia paláca je určená základnou barokovou prestavbou s menšími mladšími úpravami.

Vytýčené tri sondy boli situované na II. a III. nádvorí hradu vo väzbe na murovanú konštrukciu paláca Lubomirských.

Na II. nádvorí hradu bola situovaná sonda 1, vo väzbe na východné priečelie barokového paláca v priestore bývalej delovej strielne pri juhovýchodnom nároží paláca. Pri výstavbe paláca bola jeho juhovýchodným nárožím prekrytá časť pôvodnej delovej strielne, spomínanej v opise hradu z roku 1564 (Lustrácia Województwa Krakowskiego). Výskum v sonde 1 ukázal, že múr juhovýchodného nárožia barokového paláca z časti prekryl túto delovú strieľňu. Výskumom sa podarilo pod úrovňou terénu zachytiť pozostatky staršej drevozemnej konštrukcie priliehajúcej z vnútornej strany k južnému múru hradného opevnenia, do ktorej bolo juhovýchodné nárožie paláca vstavané. Drevozemná konštrukcia vyplňala pôvodne priestor medzi hradbou a prudko klesajúcim terénom. Tento typ konštrukcie sa v opisoch hradu spomína a uvádza sa ako val – parkán priliehajúci z vnútornej strany k hradbovému múru.

Ušnicový múr strielne, ktorého vrchnú časť pravdepodobne v mladšom období rozobrali na stavebný materiál, bol previazaný s južným hradbovým múrom a spevňoval násyp drevozemnej konštrukcie v priestore strielne. V južnom hradbovom múre sa objavila kapsa, ktorá slúžila pravdepodobne na uchytienie dreveného trámu pre zariadenie slúžiace na obsluhu dela.

V prípade drevozemnej konštrukcie sa v priestore strielne zistili dve stavebné fázy. Pred výstavbou paláca jestvovala v manipulačnom priestore strielne kováčska vyhňa. Kováčka vyhňa a manipulačný priestor strielne súvisia s mladšou drevozemenou konštrukciou (val-parkán), ktorej bočné steny boli vymedzené drevenou konštrukciou osadenou na kamennej podmurovke. Staršiu drevozemnú konštrukciu prekryvala najstaršia zistená pochôdzna úroveň – sklovito prepálená vrstva – kováčska produkcia je doložená náleziťmi trosky a železných predmetov. Existenciu objektu kováčskej dielne dokladali aj kolové jamy odkryté v úrovni pochôdzky súvisiacej s kováčskou vyhňou.

Výskumom na III. nádvorí hradu v sonde 2 sa zistilo, že základový múr paláca bol postavený z lo-
mového kameňa, ojedinele sa objavili zamurované staršie kamenné články. V základovom murive sa odkryli lešenárske kapsy a v severovýchodnom nároží paláca bolo viditeľné previazanie základového muriva paláca s oporným múrom rozdeľujúcim II. a III. nádvorie. Výsledky výskumných prác jasne preukázali, že výstavba paláca je časovo zhodná so vznikom súčasného III. nádvorie. V sonde 2 boli odkryté zásypové novoveké vrstvy.

Na II. nádvorí pri južnej fasáde paláca bola situovaná sonda 3, ktorá mala potvrdiť existenciu pôvodného vstupu do paláca Lubomirských. Výskum v sonde 3 potvrdil existenciu vstupného otvoru v južnej fasáde paláca a odkrylo sa aj predsadené schodisko, ktoré sa nachádzalo pred tehlovým zamurovaným vstupom. Vyzdvihnuté nálezy získané výskumom zo zásypových vrstiev v sonde 3 sú časovo zaradené do novoveku.

Väčšinu hnuťelných nálezov získaných výskumom tvoria nálezy keramiky, ktoré možno časovo zaradiť od novoveku po stredovek. K najpočetnejším nálezi patrili črepy z úžitkových nádob bežnej stolovej novovekej keramiky. Kolekcia získaných zlomkov hlinených kachlíc s polychrómiou alebo zelenou glazúrou poukazuje na rozmanitosť tohto hlineného tovaru a možno ho časovo zaradiť (najstaršie) do 15. stor. až (mladšie) do 16.–začiatku 17. stor. Medzi získané drobné nálezy možno zaradiť fragmenty hlinených fajok s kolkovanou alebo rytou výzdobou. Z kovového materiálu sa vyzdvihol bronzový predmet, pinzeta využívaná, buď na medicínske účely, alebo ako pracovný nástroj. K najstarším vyzdvihnutým nálezi patrí štiepaná industria z rádiolaritu datovaná do obdobia epipaleolitu.

Realizovaný výskum preukázal archeologický potenciál náleziska o čom svedčia zistené archeologické objekty, nálezové situácie a vyzdvihnutý materiál.

Pramene

M. Kučerová/Z. Kasenčáková/P. Ďurica: Lubovnianske múzeum – hrad v Starej Lubovni. Archívny materiál. Nálezová správa: Stará Lubovňa, Hrad Lubovňa, II. a III. nádvorie, Palác Lubomirských 2/2014, AM 73/2014, AM 749.

ARCHEOLOGISCHE GRABUNG AUF DER BURG LUBOVŇA. Stará Lubovňa (Bez. Stará Lubovňa), Burg, II. und III. Hof – (barocker) Lubomirsky-Palast, Sondagegrabung, Burg, Mittelalter – Neuzeit. Deponierung der Funde: Lubovňa-Museum – Burg in Stará Lubovňa. Die Grabung wurde aus dem Grund der vorbereiteten Erneuerung des Palastes der Familie Lubomirsky, der im Jahr 1642 gebaut wurde, realisiert. Drei Schnitte wurden auf dem II. und III. Burghof situiert, im Anschluss auf die gemauerte Konstruktion des Lubomirsky-Palastes.

Der Schnitt 1 wurde auf den II. Hof plaziert, in dem Raum der ehemaligen Kanonenschießscharte (südöstliche Ecke des Palastes). Die Ausgrabung bestätigte, dass die ursprüngliche Kanonenschießscharte zum Teil von der Ecke des Barockpalastes überdeckt wurde (was auch die Beschreibung von Lustrácia Województwa Krakowskiego aus dem Jahr 1564 bestätigt). Unter dem Terrainniveau wurden Reste einer älteren Holzerdkonstruktion aufgedeckt, die von der Innenseite zur südlichen Burgbefestigung abgeschlossen war, aufgedeckt und in welche die südöstliche Ecke des Barockpalastes hineningesetzt wurde. Die Erdholzkonstruktion füllte den ursprünglichen Raum zwischen der Wehrmauer und dem steil sinkenden Terrain aus. Dieser Konstruktionstyp wird in den Beschreibungen als Wall/Zwinger bezeichnet. Die Mauer der Schießscharte war mit der südlichen Mauer der Burgbefestigung verbunden. Bezüglich der Erdholzkonstruktion, stellte man im Raum der Schießscharte zwei Bauphasen fest. Vor dem Bau des Palastes existierte im Manipulationsraum der Schießscharte eine Schmiedeesse, die einen Zusammenhang mit der Holzerdkonstruktion hatte. Eine glasartig durchgebrannte Schicht überdeckte die ältere Erdholzkonstruktion und belegt das älteste festgestellte begehbbare Niveau. Die Existenz des Objekts der Schmiedewerkstatt belegen auch mit der Schmiedeesse zusammenhängende Pfostengruben, die auf dem begehbbaren Niveau aufgedeckt wurden. Der Schnitt 2 wurde auf dem III. Burghof situiert und durch die Forschung wurde festgelegt, dass der Bau des Palastes zeitlich mit dem Entstehen des III. gegenwärtigen Hofes übereinstimmt. In der Fundamentenmauer des Palastes wurden auch ältere steinerne Teile eingebaut und es wurden auch Öffnungen vom Baugerüst aufgedeckt. Der Schnitt 3 wurde auf dem II. Hof, bei der südlichen Fassade des Barockpalastes plaziert. Die Grabung bestätigte die Existenz einer ursprünglichen Eingangsöffnung mit vorgesetzter Treppe.

Das gewonnene Fundmaterial bestand aus neuzeitlichen Gefäßscherben, Kachelbruchteilen mit Polychromie datiert ins 15. bis 16. Jh., Fragmente von Lehm Pfeifen und Schmiedeschlacke. Zu den bedeutendsten Funden gehört eine Pinzette aus Bronze und zu den ältesten die Spaltindustrie aus Radiolarit, die ins Epipaläolithikum datiert wird.

ZÁCHRANNÉ VÝSKUMY V SPIŠSKEJ SOBOTE

Marta Kučerová – Peter Ďurica

Poprad, časť Spišská Sobota (okr. Poprad), sídlisko, doba bronzová, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Múzeum v Kežmarku.

1. Spišská Sobota, parkovisko pri cintoríne

Výskum na území stavby v Spišskej Sobote bol realizovaný formou sledovania výkopových prác. Jeho cieľom bolo zdokumentovať a preskúmať prípadné nálezové situácie a zachrániť hnutelné nálezy. Počas výskumu sa po odkrytí vegetačnej vrstvy zistilo, že západný a severozápadný okraj staveniska je výrazne narušený zásahom viacerých línii inžinierskych sietí. Východný okraj staveniska tvoril náhly zlom v teréne, ktorý je výsledkom antropogénnej činnosti na lokalite. Išlo o šikmo skosený stúpajúci terén s prevýšením voči samotnej ploche staveniska o 0,8–1 m. Horizontálna vzdialenosť hornej a spodnej hranice svahovitého okraja staveniska predstavovala 1–1,5 m. Zatiaľ, čo v západnej a severovýchodnej časti plochy staveniska sa nezistila archeologicky významná stratigrafia, v juhovýchodnej časti sa podarilo čiastočne zachytiť stratigrafiu terénu, ako aj ojedinelé archeologické situácie a nálezy.

Najdôležitejšie je zistenie, že pod vrstvami, ktoré sú prejavom recentných zásahov, sa nad sterilným podložíom zachovali rezíduá pravekej kultúrnej vrstvy z doby bronzovej. Išlo o vrstvu kompaktného mäkkého svetlohnedého ílu s max. hrúbkou 0,15 m. Pokrývala plochu v dĺžke 14 a šírke 1–2 m priliehajúcu k päte skoseného východného okraja staveniska. Južná hranica plochy s pravekou vrstvou bola identifikovateľná vo vzdialenosti 8 m od južného okraja staveniska. Niveleta vrstvy je určená nadmorskou výškou 681,46 m. Obsahovala okrem nevelmi početnej organickej prímеси v podobe drobných uhlíkov 48 zlomkov pravekej keramiky a dva kusy prepálenej hliny z výmazu stien objektov. Nálezový materiál predstavujú fragmenty keramiky vyrobenej z hliny s prímесou ostrohranných kamienkov, často s drsným povrchom. Ojedinelo sa však vyskytujú aj črepy s jemne opracovaným povrchom. Medzi črepmi sa vyskytli aj profilované časti nádob – zlomky okrajov a dien (obr. 43: 2–6). V prípade okrajov ide o von vyhnuté okraje vázovitých nádob alebo amfor. Mnohé črepy majú silno omletý povrch. Črepy majú povrch v odtieňoch sivej a hnedej farby. Vyskytujú sa črepy s rozdielne sfarbeným črepom na vonkajšej a vnútornej strane. Iba jeden črep bol zdobený – išlo o fragment so širokými plytkými žliabkami na pleciach nádoby (obr. 43: 3).

Keramiku datujeme do mladšej doby bronzovej a pripisujeme predbežne lužickej kultúre. Na ľavobrežnej terase rieky Poprad sa vyskytujú sídliskové nálezy z uvedeného obdobia od Veľkej po Spišskú Belú, najbližšie čiastočne preskúmané nálezisko sa nachádza v Matejovciach v polohe Nad kopčekom II. Nálezy z doby bronzovej evidoval F. Javorský na východnom okraji historického centra obce, v polohe asanovanej nemocnice.

Zo západnej strany bola vrstva s nálezmi pravekej keramiky ohraničená tmavým pásom humusovitej zeminy zvýrazneným miestami svetlým pásom žltého piesku o šírke 10 cm. Pracovne bol útvar označený ako žlab, vzhľadom na konfiguráciu terénu. Žlab bol skúmaný tromi priečnymi rezi. Rezy ukázali, že žlab je vyhlbený do intaktných vrstiev. V západnom smere bolo skúmanie rezov ohraničené existenciou inžinierskych sietí. Po východnom okraji žlabu sa do vnútra žlabu zosunula praveká vrstva s nálezmi pravekej keramiky. Z nálezovej situácie nie je jasné, či k výkopu žlabu došlo v dobe bronzovej, alebo v neskoršom období a praveká vrstva sa len zosunula cez okraj výkopu. Inak tvorili výplň žlabov sterilné zásypové vrstvy vyťažené z geologickej podlažia.

2. Spišská Sobota, Ulica Pod bránou

Cieľom výskumu na území stavby „Rekonštrukcia KM a chodníkov na Ulici Pod bránou, Spišská Sobota“ bolo zistiť stratigrafiu terénu a zachytiť pozostatky prípadných starších architektur. Výskum mal dve etapy – sondážnu a sledovanie výkopových prác. Situácia v teréne vzájomne podmienila výsledok obidvoch etáp výskumu. Výkopové práce prebiehali v trase miestnej komunikácie strmo stúpajúcej po úbočí terasy rieky Poprad k Sobotskému námestiu.

Výskumom sa podarilo zistiť niveletu pochôdznej úrovne cesty spevnenej husto kladenými okruhliakmi, prekrytej v súčasnosti 1,7–2,3 m hrubou vrstvou navážok, ktoré sú výsledkom úprav cestného povrchu a rozširovania cesty, ktoré prebiehali od konca 19. stor. do 70. rokov 20. stor. Okrem toho sa v mieste vstupu na Sobotské námestie odkryli základy asanovaného meštianskeho domu pôvodne stojaceho na parcele č. 10 v juhozápadnom rohu námestia, ktorého juhovýchodné nárožie výrazne zasahovalo do starej komunikácie.

Z popisu k prvému vojenskému mapovaniu (1782–1785) sa zdôrazňuje, že Spišská Sobota leží na malej vyvýšenine so strmým zrázom k toku Poprad (Klein 2008, 122). Strmým zrázom viedla cesta od prechodu cez rieku Poprad smerom k centru mesta. Cesta v strmom svahu vytvorila v mieste vstupu na námestie hlboký úvoz – obohnáný múrmi domu na parcele č. 10 a oporným múrikom oproti prebiehajúcej pešej komunikácii. Hlboký úvoz bol preklenutý mostíkom spájajúcim západnú a južnú stranu námestia.

Pri stavebných úpravách cesty bola asanovaná aj tzv. Popradska brána zachytená na historických zobrazeniach z konca 19. a začiatku 20. stor. a z roku 1910. Poloha Popradskej brány je zaznamenaná na katastrálnej mape z roku 1870. Jej asanácia je zaznamenaná na historickej katastrálnej mape s reambuláciou z roku 1929 (obr. 43: 1). Výskumom sa nepodarilo zachytiť pozostatky brány. Jej murované konštrukcie boli pri starších úpravách cesty zničené.

3. Spišská Sobota, Slavkovská ulica

Výskum na území stavby „Rekonštrukcia MK a chodníkov na Slavkovskej ulici v Poprade – Spišskej Sobote“ bol realizovaný formou sledovania výkopových prác. Výkopové práce zasiahli staršie historické sídliskové vrstvy len minimálne. Na severovýchodnom okraji staveniska sa pri znižovaní nivelety cesty

odkrylo murivo obdĺžnikovej murovanej stavby, resp. dvoch príľahlých objektov v celkovej dĺžke 19 m. Podľa daňových záznamov a podľa vývoja zástavby na Slavkovskej ulici možno vznik odkrytého objektu datovať do 17. až prvej polovice 18. stor.

Na lokalite sa v realizovaných výkopoch nepodarilo zachytiť staršie ako výrazne novoveké vrstvy. Intaktné vrstvy nasvedčujú tomu, že na území stavby je geológia ovplyvnená existenciou malého vodného toku, ktorý kedysi tiekol pozdĺž južného okraja súčasnej Brokoffovej ulici, križujúcej Slavkovskú ulicu v na jej severovýchodnom konci.

Literatúra a pramene

Klein 2008 – B. Klein: *Sídla na Slovensku obývané nemeckým obyvateľstvom na vojenských mapách v druhej polovici 18. storočia*. Bratislava 2008.

M. Kučerová/P. Ďurica: Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu na území stavby „Parkovisko pri cintoríne v Spišskej Sobote“. Výskumná dokumentácia 4/2014, Múzeum v Kežmarku. Kežmarok 2014.

M. Kučerová/P. Ďurica: Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu na území stavby „Parkovisko pri cintoríne v Spišskej Sobote“. Výskumná dokumentácia 3/2014, Múzeum v Kežmarku. Kežmarok 2014.

M. Kučerová/P. Ďurica: Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu na území stavby „Rekonštrukcia MK a chodníkov na ul. Slavkovskej v Poprade – Spišskej Sobote“. Výskumná dokumentácia 5/2014, Múzeum v Kežmarku. Kežmarok 2014.

RETTUNGSGRABUNGEN IN SPIŠSKÁ SOBOTA. Poprad, Teil Spišská Sobota (Bez. Poprad), Siedlung, Bronzezeit, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Museum in Kežmarok.

1. Spišská Sobota, Parkplatz beim Friedhof. Die Forschung realisierte man in Form einer Verfolgung der Aussachtungsarbeiten. Unter den Schichten, die der Ausdruck von rezenten Eingriffen sind, haben sich auf dem östlichen Rand der Baustelle, über dem sterilen Untergrund, Reste einer urzeitlichen Kulturschicht aus der Bronzezeit erhalten. Außer einer geringen organischen Beimischung in Form kleiner Holzkohlestückchen beinhaltete sie 48 Bruchteile urzeitlicher Keramik und zwei Stücke durchgebrannter Erde aus der Ausschmierung der Wände der Objekte. Die Keramik wird in die jüngere Bronzezeit datiert (Abb. 43: 2–6).

2. Spišská Sobota, Straße Pod bránou. Das Ziel der Grabung war die Terrainstratigraphie festzustellen und Erkenntnisse von eventuellen älteren Architekturen festzuhalten. Die Ausschachtungsarbeiten verliefen auf der Strecke des örtlichen Verkehrswegs, steil steigend am Hang der Flussterasse von Poprad, zum Platz Sobotovské námestie. Es war möglich die Nivellette des begehbaren Terrainniveaus der Straße, die durch dicht einander gelegten Flussgeröllen verfestigt wurde, festzustellen, die sich zurzeit unter einer 1,7–2,3 m breiten Schicht von Aufschüttungen, die das Ergebnis von Bearbeitungen und der Erweiterung der Straßenoberfläche, die ab dem Ende des 19. bis in die 70. Jahre des 20. Jhs. realisiert wurden. Außerdem wurden auf der Stelle, wo man auf den Platz Sobotovské námestie gelangt, Fundamente eines assanierten gemauerten Bürgerhauses aufgedeckt, das ursprünglich auf der Parzelle Nr. 10 im südwestlichen Ecken teil des Platzes stand, und dessen südöstliche Ecke markant in den ältesten Verkehrsweg eingriff. Bei den Straßenbauarbeiten wurde Anfangs des 20. Jhs. auch ein Tor, das sog. Popradská brána assaniert, dessen Lage auf der Katastralkarte aus dem Jahr 1870 (Abb. 43: 1) markiert ist. Durch die Grabung ist es nicht gelungen Überreste dieses Tors festzuhalten.

3. Spišská Sobota, Straße Slavkovská. Die Grabung realisierte man in der Form einer Verfolgung von Ausschachtungsarbeiten, die in die älteren historischen Siedlungsschichten nur minimal eingegriffen haben. Auf dem nordöstlichen Rand der Baustelle wurde bei der Senkung der Straßennivellette ein Mauerwerk eines rechteckigen Baus aufgedeckt, bzw. zwei anliegenden Objekte mit der Gesamtlänge 19 m. Nach steuerlichen Einträgen und der Entwicklung der Bebauung auf der Slavkovská Straße kann man das Objekt ins 17. bis in die erste Hälfte des 18. Jhs. datieren. Auf der Lage, in den realisierten Aushuben hatte man keine älteren als neuzeitliche Schichten dokumentiert.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA HLAVNOM NÁMESTÍ V KEŽMARKU

Marta Kučerová – Zuzana Kasenčáková – Peter Ďurica

Kežmarok (okr. Kežmarok), intravilán, Hlavné námestie 45 a 47, sídlisko, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Múzeum v Kežmarku.

Výskum sa dotýkal dvorových častí meštianskych domov na pôvodne troch súběžných a bezprostredne susediacich stredovekých parcelách v historickom jadre pamiatkovej rezervácie Kežmarok.

Realizoval sa v súvislosti s rozširovaním hotela Hviezdoslav. Vznik historickej zástavby v polohe, ktorej sa dotýkal archeologický výskum sa datuje do 15. stor.

Na území stavby boli skúmané štyri na seba nadväzujúce sondy, plošne pokrývajúce územie stavby. Skúmaná plocha mala maximálnu šírku 16 a dĺžku 22,5 m. V sondách boli skúmané dvorové časti troch susediacich meštianskych domov. Dvorové trakty boli v druhej polovici 20. stor. postupne asanované. Na ploche sond sa zachytili pozostatky kamenných architektúr, na niektorých miestach starších drevených konštrukcií, ale aj starších sídliskových vrstiev a objektov (obr. 44: 2). Plocha výskumu bola poznačená prítomnosťou inžinierskych sietí a aktívnym využívaním skúmaného priestoru v 20. a 21. stor.

Zachytené kamenné architektúry boli v konečnom dôsledku skúmané plošne, s ponechaním niekoľkých kontrolných blokov. Išlo o pozostatky dvorových traktov meštianskych domov. Pod kamennou architektúrou, ktorej vznik sa datuje do 19. stor. sa našli aj pozostatky pôvodnej drevenej architektúry (datovanej do 18. stor.), ktorú neskôr nahradili z lomového pieskovcového kameňa murované stavby.

Na celej ploche výskumu sa nachádzali aj rezíduá stredovekých vrstiev a ojedinelé aj stredoveké objekty. V dvorovej časti domu č. 45 sa v priestore nenarušenom novovekou zástavbou podarilo plošne preskúmať vo vzájomnej superpozícii dve stredoveké vrstvy z 15. stor., ktoré prekryvali pozostatky pôvodne drevených objektov. Išlo o systém navzájom rovnobežných žlabov označený ako objekt 8 (obr. 44: 1), ktoré predstavovali pôdorys hospodárskej stavby s niekoľkými priečkami. Zdokumentovať sa ho podarilo na ploche s dĺžkou 8,7 a šírkou 4 m. Systémom žlabov dopĺňali kolové jamy a súviseli s ním, resp. v jeho blízkosti sa nachádzali viaceré stredoveké jamovité objekty. Nálezový materiál z výplne objektov pozostával z keramiky a kovových predmetov. Prevládajú nálezy keramiky z 15. stor., ojedinelé sa vyskytnú fragmenty zo 14. stor. (najstaršie tvary z druhej polovice 13. až začiatku 14. stor.).

V severnej časti skúmanej plochy sa z výplne vápennej jamy (vápenná jama č. 3) podarilo vyzdvihnúť súbor novovekých kachlíc. V dvorovej časti domu č. 43 v juhozápadnej časti plochy sa v rámci kamennej architektúry preskúmali výrobné objekty, ktorých existencia je doložená aj archívnymi dokumentmi. Kováčka vyhňa a pozostatky piatich murovaných pecí na pečenie chleba vo vzájomnej superpozícii sú datované do prvej polovice 20. stor. Časť dvorového traktu bola využívaná najskôr ako kováčka vyhňa a neskôr ako pekárňa, predtým ju však upravili tak, že zasypali staršiu murovanú pivnicu. V jej zásype sa našli aj zlomky luxusných kachlíc z prvej tretiny 19. stor.

Medzi najčastejšie nálezy na lokalite patrí keramika, prevažne kuchynský a stolový riad. V nálezovom súbore prevláda novoveká keramika, pričom väčšina nálezov na lokalite pochádza z obdobia 18.–20. stor. Pri stredovekej keramike prevládajú črepy z vydutia nádob, obvykle bez výzdoby. Len minimálne sú zastúpené črepy zdobené jednoduchými ryhami, iba jeden črep mal výzdobu v podobe rytej vlnovky. Častejšie sa vyskytuje rebrovanie. Ojedinelým prvkom vo výzdobe bola kolkovaná výzdoba (fragment gotického pohára). Na jediných dvoch fragmentoch bielej keramiky (tenkostenný džbán) bola maľovaná výzdoba v podobe červených pásov. Typickými prvkami sú profilované okraje, medzi ktorými výrazné zastúpenie majú profilované okraje na vnútornej strane so žliabkom a rebierkom, zhrubnuté, vodorovne, prípadne šikmo zrezané okraje. V jednom prípade sa vyskytol rovno zrezaný, pretláčaním členený okraj. Vyskytli sa aj okraje výrazne zhrubnuté z hlbším alebo plytším žliabkom pod okrajom na vnútornej strane. Ojedinelé sa vyskytli archaickejšie tvary v podobe nahor vytiahnutých, na vnútornej strane šikmo zarovnané, niekedy aj so žliabkom, na vonkajšej strane profilované resp. zhrubnuté okraje na vnútornej strane so žliabkom. Medzi stredovekými náleznami sa vyníma drobná minca – obolus Mateja Korvína spred roku 1467 a prsteň s okrúhlym štítkom, na ktorom je vyrytý kríž.

Ďalšou významnou skupinou nálezov sú kachlice. Predovšetkým zo zásypu vápennej jamy č. 3 sa vyzdvihol bohatý súbor kachlíc zo širšieho časového obdobia. Zastúpené sú zlomky renesančných kachlíc zo 16. stor. s charakteristickou rastlinnou plastickou výzdobou, prevažne neglazované – výzdoba je často akoby rozmazaná, v niektorých prípadoch ide, zdá sa, o nepodarky. Ďalej sú zastúpené kachlice zo 17. a 18. stor., ako aj kachlice zdobené vývalkami z prvej polovice 19. stor. K výrazným patrí súbor veľkých plochých kachlíc s plastickou výzdobou v podobe orámovania plastickou lištou (zrkadlo), ktoré je možné datovať do prvej tretiny 19. stor. Do daného obdobia patria aj fragmenty veľkých oblúkovitých kachlíc s plastickou výzdobou s motívami z antickej mytológie a so svetlozelenou engobou zo zásypu pivnice.

Podľa nálezov stredovekej keramiky možno počiatky stavebnej aktivity na lokalite datovať do 15. stor. Ojedinelé nálezy datovateľné do 13.–14. stor. sú prítomné roztrúsené vo vrstvách s mladšou stredovekou keramikou, ale nachádzajú sa najčastejšie vo vrstvách ležiacich nad podloží. Do 15. stor. sú datované aj pozostatky konštrukcie drevených stavieb v podobe systému žlabov a kolových jam. Na ploche výskumu

sa stredoveké objekty a vrstvy so stredovekými nálezmi ležiace na sterilnom podloží nachádzali na miestach, kde neboli zdevastované novovekou zástavbou.

Nad stredovekými vrstvami sa dochovali vrstvy s novovekými nálezmi zo 16.–18. stor., ktoré predchádzajú novovekým kamenným architektúram, pričom v uvedenom období možno v dvorových častiach parciel predpokladať drevenú zástavbu.

Pramene

M. Kučerová/Z. Kasenčáková/P. Ďurica: Nálezová správa z archeologického výskumu na území stavby „Zámer obnovy meštianskeho domu č. 45 a 47, pozemok parc. č. 373 na Hlavnom námestí v PR Kežmarok“. Výskumná dokumentácia 1/2014. Kežmarok 2015.

RETTUNGSGRABUNG AUF DEM HAUPTPLATZ IN KEŽMAROK. Kežmarok (Bez. Kežmarok), Intravillan, Hlavné námestie (Hauptplatz) 45 und 47, Siedlung, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Museum in Kežmarok. Die Grabung bezog sich auf Hofteile zweier Bürgerhäuser, auf ursprünglich drei parallel laufenden und unmittelbar benachbarten mittelalterlichen Parzellen im historischen Zentrum des Denkmalschutzgebiets in Kežmarok. Sie wurde im Zusammenhang mit der Erweiterung des Hotels Hviezdoslav realisiert. Die Entstehung der historischen Bebauung auf der Lage, auf die sich die archäologische Grabung bezog, wird ins 15. Jh. datiert. Auf dem Baugebiet hatte man vier gegenseitig verknüpfte Schnitte angelegt, die die Fläche der Baustelle belegten. Die Maximalbreite des erforschten Bereiches war 16 m und die Länge betrug 22,5 m. In den Schnitten untersuchte man Hofteile von drei benachbarten Bürgerhäusern. Während der Ausgrabung waren schon alle Hofteilobjekte der Bürgerhäuser assaniert. In den Schnitten hielt man Reste von Steinarchitekturen aus dem 19. Jh., an manchen Stellen Holzkonstruktionsreste aus dem 18. Jh., so wie ältere Siedlungsschichten und Objekte aus dem 15. Jh. (Abb. 44: 2) fest. Zu den bedeutendsten Ermittlungen gehören Spuren nach Holzobjekten, die im Hofteil des Hauses Nr. 45 erforscht wurden. Es handelte sich um ein gegenseitig paralleles Graben- und Pfostengrubensystem (Abb. 44: 1), das den Grundriss des Wirtschaftsbaus mit ein paar Trennwänden darstellt. Es wurde auf einer Fläche mit der Länge von 8,7 m und Breite von 4 m dokumentiert. In seiner Nähe befanden sich mehrere mittelalterliche Grubenobjekte. Das Fundmaterial aus der Verfüllung der Objekte bildete Keramik und eiserne Gegenstände. Es überwiegen Keramikfunde aus dem 15. Jh., sporadisch kommen auch Fragmente aus dem 14. Jh. vor (die ältesten stammen aus der zweiten Hälfte des 13. Jhs. bis Anfang des 14. Jhs.). Aus der Ausgrabung stammt eine zahlreiche Sammlung neuzeitlicher Kacheln aus dem 16. bis dem ersten Drittel des 19. Jhs. Im Hofteil des Hauses Nr. 43, im südwestlichen Teil der Fläche, wurden im Rahmen der Steinarchitektur Herstellungsobjekte aus der ersten Hälfte des 20. Jhs. erforscht. Es handelte sich um eine Schmiedesse und eine Superposition von fünf Brotofen. Zu den häufigsten Funden gehört die neuzeitliche Keramik aus dem 18.–20. Jh. Bei der mittelalterlichen Keramik überwiegt ein Fundgut aus dem 15. Jh. Aus dem gleichen Zeitraum stammt auch der Obolus von Matthias Corvinus, aus der Zeit vor dem Jahr 1467 und ein Ring mit eingeritztem Kreuz.

OPEVNENÝ AREÁL A SÍDLISKO Z MLADŠEJ DOBY ŽELEZNEJ V PRIECHODE

Martin Kvietok

Prie ch o d (okr. Banská Bystrica), poloha **K a m e n n á**, výskum na vedecké a dokumentačné účely, opevnený areál a sídlisko, keramika, železné nástroje a súčasti kroja, doba laténska (stupne LC2–LD1). Uloženie nálezov: Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici.

V priebehu roka sa urobil zisťovací výskum novo identifikovanej lokality Kamenná. V predchádzajúcom roku upozornil autora článku na lokalitu miestny nadšenec histórie J. Stankoviansky. Lokalita podľa kartografických podkladov nesie názov Igovo. Ide o rozsiahlu oblasť, ktorá pokrýva severozápadnú časť extravilánu obce a západnú časť extravilánu susednej obce Podkonice. Skúmaná lokalita sa nachádza na zalesnenom hrebeni v západnej časti tohto priestoru. Vzhľadom na množstvo vápencových brál získala táto časť názov Kamenná, resp. Na Kamennej. Svah tu prudko klesá západným smerom do údolia potoka Lupčica a východným smerom mierne klesá do priestoru Igova, ktoré je tvorené najmä trávnatými lúkami len s miernym prevýšením, vhodnými pre sídliskovú aktivitu v praveku. Lokalita sa nachádza vo výške 555 m n. m. a 250 m západne od cesty Prie ch o d – B a l á ž e. Vrcholový bod západne situovaného vrchu Kopec (728,6 m n. m.) je vzdialený 890 m juhozápadne. Horáreň Na Píle je vzdialená

od lokality 837 m severozápadne. Od vrcholu kopca Kozinec (615 m n. m.) je lokalita vzdialená 965 m západne. Vrchol kopca Beniač (504 m n. m.) je vzdialený 1270 m východne. Základným cieľom výskumu, bolo ozrejmiť charakter archeologických situácií a získanie hnutelných archeologických nálezov, ktoré by umožnili datovať sídliskovú aktivitu v priestore záujmového územia a pomohli načrtnúť základné sídliskové vzťahy na lokalite. Počas výskumu sme vytýčili dve archeologické sondy.

Sonda 1/2014 s rozmermi 9 x 2 m bola vytýčená na výraznej terase vo východnom svahu Kamennej. V sonde sa podarilo v hĺbke 15–20 cm pod súčasným povrchom zachytiť výraznú kultúrnu vrstvu s početnými fragmentmi keramiky a mazanice. Keramika sa koncentrovala predovšetkým v západnej časti sondy. V strednej časti bola sonda výrazne narušená vývratom stromu. Po vypreparovaní koncentrácie keramiky sme zistili, že ju ohraničujú dve nevýrazné kamenné deštrukcie. Kamene boli usporiadané v pásoch orientovaných v smere SZ – JV. Boli od seba vzdialené 350 cm. Pri oboch sa zistil aj zvýšený počet fragmentov prepálenej mazanice. Predpokladáme preto, že ide o podmurovky nadzemného objektu 1/2014. Vzhľad nadzemnej konštrukcie objektu nám umožňujú rozpoznať fragmenty mazanice typického trojuholníkového profilu vyplňajúce priestor medzi drevami. Na ich základe predpokladáme, že stena objektu bola tvorená z guľatinových trámov o priemere 10–15 cm. Výskumom bola zachytená zrejme iba juhovýchodná časť (polovica?) objektu. Severozápadná časť pokračuje pod profil. Táto je však výrazne narušená vývratmi preto nepredpokladáme, že by sa tu v nejakej väčšej miere podarilo zachovať archeologickým situáciám.

V keramike pochádzajúcej z koncentrácie v „interiéri“ objektu 1/2014 rozlišujeme dve základné skupiny. Prvú skupinu reprezentuje hrubostenná v ruke zhotovená keramika z hlinito-piesčitého materiálu. Druhou je jemná keramika vyhotovená na kruhu z plavenej hliny. Jemná keramika, ale aj niektoré črepy hrubšej keramiky nesú stopy výrazného omytia, čo poukazuje na fakt, že bola dlhodobo vystavená vonkajšiemu prostrediu. Pri oboch typoch keramiky dominuje vypaľovanie v redukčnej atmosfére. Keramika má sivý až čierny nádych, len ojedinele sa objavujú hnedé a tehlové odtiene. V typologickej skladbe hrubostennej, v ruke robenej keramiky sa objavujú predovšetkým vyššie zásobnicové tvary. Ich okraj je zhrubnutý a upravený do užšej či širšej horizontálnej lišty v podobe goliera (obr. 46: 2, 3). Horná hrana okrajovej lišty je viacnásobne prežliabnutá. Vo výzdobe sa objavuje husté zvislé ryhovanie, resp. slamovanie. Objavujú sa aj jednoduché kónické misy s okrajom rovným vo väčšej miere dovnútra zatiahnutým. Osobitným typom sú súdkovité nádoby s masívnym dovnútra zatiahnutým okrajom a zvislým hustým ryhovaním pod okrajom (obr. 46: 1). V menšej miere sú zastúpené vázy s von vyhnutým okrajom. Ojedinele sa objavujú aj súdkovité hrnce s dovnútra zatiahnutým okrajom (obr. 46: 4). Výzdobu hrncov tvoria masívne plastické výčnelky (obr. 46: 5). Z typov nádob jemnej na kruhu robenej keramiky sa objavujú predovšetkým džbáňky, resp. vázičky s vyšším kónickým hrdlom (obr. 45: 6, 8, 9, 11, 12). V niektorých prípadoch je hrdlo výrazne prehnuté. Nádoby majú plynulú alebo ostro lomenú vyduť. Dná nádob sú mierne dovnútra pretlačené a na spodnej strane sa po obvode objavuje nepatrný prstenec. Ojedinele sa objavujú aj fľašovité tvary so široko lievikovite roztvoreným ústím (obr. 45: 7). Okrem nich sú v tomto type keramiky zastúpené hlbšie misy esovitej profilácie (obr. 45: 9). Zriedkavo sa objavili misy s dovnútra zatiahnutým okrajom. Povrch nádob je po väčšine hladný. Výzdobu jemnej keramiky tvoria ojedinelé, resp. zdvojené horizontálne tenké ryté línie na podhrdlí. Osobitným druhom nálezov sú kolieska vyhotovené z črepov grafitovej keramiky (obr. 45: 13–15).

S objektom 1/2014 zrejme súvisela obdlžníková sídlisková jama nachádzajúca sa 1 m východne od severnej línie kamennej deštrukcie. Funkcia jamy, objekt 2/2014, nám vzhľadom na jej plytkosť 20–30 cm a rozmery 50 x 100 cm uniká. V jej výplni sa však našlo veľké množstvo keramiky a mazanice, pravdepodobne ako splach zo západnejšie situovaného objektu 1/2014. V materiáli nachádzame predovšetkým do červena vypálenú a sekundárne prepálenú hrubostennú keramiku zásobnicových tvarov. V objekte sa však našla i na kruhu robená jemná keramika a hlinené koliesko. Fragmenty mazanice majú tvar typického trojuholníkovitého profilu.

Sondou 1/2014 sa nám teda podarilo preskúmať časť objektu, zrejme hospodárskeho charakteru (skladisko, sýpka?). Prekvapujúca je pritom absencia akýchkoľvek zvieracích kostí, ktoré by mohli indikovať obytný charakter stavby. Na základe materiálu objektu rámcovo datujeme do obdobia prelomu stupňov LC–LD. Kultúrne materiály priradujeme púchovskej kultúre. Keltskú zložku v keramike reprezentujú nádoby vyhotovené na kruhu, resp. masívne zásobnice s okružím a situlové nádoby. Na staršiu hrnčiarsku tradíciu zase poukazujú súdkovité a hrncovité nádoby z masívnymi plastickými výčnelkami. Predpokladáme, že po terase prechádzala obslužná cesta smerom od Igova a postupne sa zatáčala na západ k akropole. Nie je vylúčené, že táto časť areálu bola opevnená jednoduchou drevenou palisádou.

Úlohou sondy 2/2014 bolo zistenie charakteru a doby výstavby predpokladaného opevnenia na východnej hrane akropoly. Už pred začiatkom výskumu bolo evidentné, že na východnej a severnej strane hrebeňa Kamennej sa nachádzajú umelé masívne násypy. Predovšetkým na severnej strane prešlo hrebeň masívne opevnenie, pričom bolo do neho zakomponované asi aj skalnaté bralo. Východný svah akropoly je pokrytý množstvom kameňov z deštrukcie opevnenia a poukazuje na jeho mohutnosť v čase existencie. Úroveň terénu v sonde bola postupne znižovaná, pričom vo vyššej úrovni lesného humusu, práce výrazne sťažoval koreňový systém. Povrchová vrstva, aj napriek svojej hrúbke (40–50 cm) poskytla len nepatrné množstvo keramiky, mazanice a zvieracích kostí. Poukazuje to na skutočnosť, že v priestore sondy nedochádzalo k nejakým výraznejším zásahom, resp. erózii, ktorá by transportovala archeologický materiál z kultúrnej vrstvy na povrch. Je to dané aj tým, že deštrukcia opevnenia vytvorila prirodzenú hrádzu pred ďalším zosuvom a eróziou kultúrnych vrstiev z areálu akropoly. Predpokladáme preto, že v prípade väčšieho plošného odkrytia na akropole by bolo možné zachytiť väčšie neporušené a in situ zachované situácie. V strednej časti sondy bola identifikovaná výraznejšia stratigrafia, ktorú interpretujeme ako teleso drevo-zemnej hradby, kamenné čelo ktoré predstavuje masívna deštrukcia padajúca po východnom svahu (obr. 45: 16). Celá nálezová situácia je čiastočne zosunutá a do menšej miery teda aj transformovaná oproti času fungovania opevnenia. Základnú skladbu hradby by sme mohli popísať nasledovne. Povrch násypu, resp. telesa hradby za kamenným čelom pokrývala 3–35 cm silná vrstva kamennej drte, ktorú by sme mohli chápať ako pochôdznu úroveň v čase existencie hradby. Tá nasadala na vrstvu drevených trámov, prevrstvených kamenno-zemito-piesčitým násypom. Celé toto súvrstvie je výrazne poznačené požiarom. Násyp má šírku 220 cm a výšku 180 cm. Na východnej strane ho ohraničuje kamenné čelo hradby zosunuté východným smerom po svahu v dĺžke 600 cm. Skutočnosť, že hradba bola postavená na samotnej hrane hrebeňa dokladá aj podložie, ktoré sa v mieste telesa násypu začína prudko zvažovať na východ. To spôsobilo aj jej posunutie po svahu. Násyp prekryval výraznú kultúrnu vrstvu s výrazným obsahom kostí, a keramiky. Tá v hĺbke 100 cm nasadala na prírodné podložie. Splach tejto vrstvy potom pokračuje po svahu východným smerom pod kamennú deštrukciu čela opevnenia.

V porovnaní zo sondou 1/2014 priniesla sonda 2/2014 len menšiu kolekciu nálezov, avšak rozdielom bolo výrazné zastúpenie zvieracích kostí. Medzi nálezmi dominuje keramika. Absolútne prevláda keramika zhotovená v ruke. Keramika robená na kruhu sa objavuje iba sporadicky. Zo sivej štrkovitej vrstvy pochádzajú dva fragmenty z džbánkov vyhotovených na kruhu s kónickým hrdlom, ostrou vydutinou a okrajom von vyhnutým. Keramiku zhotovenú v ruke reprezentuje okrajový črep hlbšej kónickej misy s horizontálne zrezaným rovným okrajom, črepy z pliec šálky, resp. súdkovitého hrnca s výzdobou v podobe plastickej podkovičky (obr. 46: 7, 8) alebo zvislého plastickeho výčnelku na pleciah. V jednom prípade máme doložený črep z tela nádoby zdobený šikmo presekávanou plasticťou páskou. Za zmienku tiež stojí fragment páskového ucha ukončeného rohatými výčnelkami. Objavujú sa tiež zvislo ryhované črepy zo situlovitých nádob. Na výzdobe niektorých črepov sa objavuje aj hrebeňovanie. Z čiernej uhlíkovej vrstvy pochádza okraj hlbšej kónickej misy s horizontálne zrezaným rovným okrajom. Z do tehlova prepálenej vrstvy pochádza fragment zásobnicovej nádoby zdobenej hustým zvislým ryhovaním. Taktiež tu bol nájdený okraj kónickej v ruke robenej misy s rovným okrajom. Z násypu valu, z vrstvy pod tehlovou prepálenou vrstvou sme získali menšiu kolekciu keramiky, v ktorej sa objavujú črepy sivej farby z džbánu a misy vyrobených na kruhu. Z hrubostennej v ruke robenej keramiky máme z tejto vrstvy fragment dna zásobnicovej nádoby a okraj polguľovitej misy a črep z tela pravdepodobne hrncovitej nádoby zdobený plastickým gombíkovitým výčnelkom. Z kultúrnej vrstvy pod deštrukciou valu pochádza výraznejšia kolekcia keramiky, z ktorej môžeme spomenúť okraj napodobeniny grafitovej situly s dovnútra zatiahnutým a zhrubnutým okrajom. V kolekcii sa vyníma dno grafitovej situly zdobenej zvislým ryhovaním a so značkou(?) na dne. Okraj džbánu s povrchom lešteným a okrajom von vyhnutým. Z hrdla džbánu s kónickým hrdlom vyrobeným v ruke a hladným povrchom pochádza črep nesúci výzdobu v podobe cikcakovitých dvojíc rytých línií, medzi ktorými prebieha rad jemných vrypov (obr. 46: 9). Zaujímavým je črep z hlbkej misy, resp. plytkej situly s výrazne zatiahnutým okrajom a zvislým žliabkovaním (obr. 46: 10). Z ďalších typov nádob je zastúpený hrniec esovitej profilácie. Ojedinelou je výzdoba v podobe radu trojuholníkových vrypov (obr. 46: 6). Celkovo pôsobí nálezový súbor z tejto kultúrnej vrstvy archaickejšie než nálezy zo sondy 1/2014. Predovšetkým plasticke zdobená keramika a čierno leštené v ruke zhotovené džbánsky s rytou výzdobou poukazujú na starší možno ešte predpúchovaský horizont.

Okrem sondáže sme podrobili lokalitu aj prieskumu za pomoci detektoru kovov. Prieskumom bolo získané široké spektrum kovových predmetov, ako fragmenty nožíkov, kince, tesárske skoby, nity a najmä spony (obr. 45: 1–5). Môžeme ich priradiť k sponám spojenej stredolaténskej konštrukcie, ktoré sú typické pre záver strednej a začiatok neskorej doby laténskej.

BEFESTIGTES AREAL UND SIEDLUNG AUS DER JÜNGEREN EISENZEIT IN PRIECHOD. Priechod (Bez. Banská Bystrica), Flur Kamenná, Grabung für Wissenschafts- und Dokumentationszwecke, befestigtes Areal und Siedlung, Keramik, eiserne Werkzeuge und Bestandteile einer Tracht, Latènezeit (Stufen LC2–LD1). Deponierung der Funde: Mittelslowakisches Museum in Banská Bystrica. Die Grabung realisierte man auf einer neuentdeckten Lokalität, auf der Flur Kamenná. Die erforschte Lokalität befand sich auf einem bewaldeten Bergkamm in 550 m Meereshöhe. An dieser Stelle senkt sich in die westliche Richtung der Hang steil zum Tal des Baches Lupčica hinab und östlich verläuft er leicht sinkend in den Raum von Igova. Auf der Fundstelle wurden zwei Schnitte angelegt. Den Schnitt 1/2014 platzierte man auf der Terasse, dem östlichen Fuß des Hügelkamms. Er hielt die Siedlungsobjekte 1/2014 und 2/2014 fest, die eine Siedlungseinheit, wahrscheinlich wirtschaftlichen Charakters, präsentieren. Der Schnitt bot eine reiche Kollektion von Siedlungskeramik an (Abb. 45; 46). Er beinhaltete sowohl auf der Töpferscheibe hergestellte Keramik, als auch handgemachte. Vom typologischen Aufbau her, dominieren Vorratsformen. Die auf der Töpferscheibe hergestellte Keramik, wird vor allem von Krügen vertreten. Der Schnitt 2/2014 wurde in der östlichen Ecke der Akropole platziert. Seine Aufgabe war es Relikte der Befestigung zu erforschen. Die ursprüngliche Wehrmauer hatte eine Holzerdkonstruktion mit steinerner Frontseite, die nach ihrem Untergang den östlichen Hang abgerutscht ist. Die Aufschüttungsschichten des Walls beinhalten Brandspuren und aus ihnen stammt nur eine kleine Keramikkollektion. Der Wallkörper wurde auf eine Kulturschicht aufgesetzt, in welcher archaische Keramik festgestellt wurde, hoffentlich noch aus dem Vorpúchov-Horizont. Außerdem wurde die Lokalität auch mit Hilfe eines Metalldetektors erforscht. Man gewann ein umfangreiches Fundgut von eisernen Gegenständen, aus welchem Fibeln mit mittellatènezeitlicher Konstruktion zu erwähnen sind, die charakteristisch für das Ende der mittleren und Anfang der späten Latènezeit sind. Komplex datieren wir die Lokalität in die Wende der Stufen LC und LD, wobei wir den Anfang der Besiedlung in die Stufe LC1 eingliedern könnten.

PREDSTIHOVÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA STAVBE BYTOVÉHO DOMU V ŽIRANOCH

Martin Kviatok

Ž i r a n y (okr. Nitra), intravilán, predstihový výskum, sídlisko, keramika, vrcholný stredovek, 12.–13. stor. Uloženie nálezov: Ponitrianske múzeum, Nitra.

Výskum bol vyvolaný výstavbou bytového domu. Skúmaná lokalita sa nachádza na južnom okraji intravilánu obce. Je situovaná západne od spojnice hlavnej prístupovej cesty do obce v smere od štátnej cesty E65 a bočnej cesty vedúcej k zástavbe rodinných domov. Lokalita je vzdialená kilometer severným smerom od križovatky hlavnej prístupovej cesty do obce so štátnou cestou E65, a 1,35 km východne od vrcholu kopca Vápeník, 900 m západne od potoka Bocegaj.

Počas skrávkvy ornice v mieste budúcej stavby bol identifikovaný jeden zahĺbený sídliskový objekt 1/2014. Ten sa nachádzal na samom severovýchodnom okraji plochy skrávkvy. Objekt sa nachádzal na úrovni 30–40 cm od súčasného povrchu a bol len veľmi slabo čitateľný. Po jeho vypreparovaní sa ukázalo, že ide o objekt nepravidelného tvaru plytko zahĺbený do podlažia o rozmeroch 330 x 210 cm a orientovaný v smere SV – JZ. V rámci plochy skrávkvy sme zachytili iba jeho južnú väčšiu časť. Severná menšia časť bola zničená v nedávnej minulosti výkopom pre odvodňovaciu ryhu prebiehajúcu po severnom okraji parcely. Na jej funkciu poukazuje aj výplň v podobe sivej ílovitej podmáčanej hliny s obsahom organického materiálu. Dĺžka zachovanej časti objektu bola 330 cm a jeho šírka 210 cm. V juhozápadnej časti objektu sme zistili dve kruhové depresie o priemere 90 cm. Prvá obsahovala iba homogénnu hlinitú výplň sivej farby, bez archeologických nálezov. Druhá jama bola vyplnená prepálenou hlinou. Na jej dne sa nachádzal tvrdý prepálený estrich. Všetko teda nasvedčuje, že v tomto prípade ide o pec, s veľkou pravdepodobnosťou poľnohospodárskeho charakteru (pražiaca pec). To, že obe menšie jamy sa nachádzali v ploche väčšieho objektu, interpretujeme celú situáciu ako relikť jednoduchkej stavby hospodárskeho charakteru. K jej presnejšiemu datovaniu nám pomáhajú keramické nálezy väčšieho objektu, ktorá prekryvala aj menšie jamy. Ide výhradne o keramiku vyhotovenú z hlinito-piesčitého materiálu, obtáčanú na kruhu a redukčne vypálenú. Z typologického hľadiska ide o hrncovité tvary. V nálezovom súbore sú zastúpené predovšetkým črepy z tiel a pliec nádob (obr. 47: 1, 2). V menšej miere okraje (obr. 47: 3–5) a dná. Vo výzdobe sa objavuje jednoduchá plytká vlnovka, šikmé vrypy a zväzky horizontálnych rytých línií. Kolekcia keramiky svojím charakterom nadväzuje

na staršiu slovanskú výrobnú tradíciu. Nálezový inventár zaraďujeme na základe podobných nálezov zo širšieho okolia z Nitry Mostnej ulice (Březinová 2006, obr. 30: 5, 6), Sľažian (RuttKayová/RuttKay 1991, obr. 42: 2–4), Topoľčianok (RuttKayová/RuttKay 1991, obr. 46: 7), Vrábľov (Kopčeková/Bielich 2007, obr. 53: 5–9), Zlatých Moraviec (RuttKayová/RuttKay 1991, obr. 54: 7) rámcovo do obdobia vrcholného stredoveku (12.–13. stor.). Identifikovaná situácia môže súvisieť s agrárnou osadou tvoriacou minimálne od 12. stor., kedy máme prvé písomné zmienky o obci Žirany, poľnohospodárske zázemie zoborského kláštora sv. Hypolita.

Literatúra

- Březinová 2006 – G. Březinová: Predstihový záchranný výskum na Mostnej ulici v Nitre. *AVANS* 2004, 2006, 53, 54.
 Kopčeková/Bielich 2007 – M. Kopčeková/M. Bielich: Záchranný výskum na Kostolnej ulici vo Vrábľoch. *AVANS* 2005, 2007, 103, 104.
 RuttKayová/RuttKay 1991 – J. RuttKayová/M. RuttKay: *Archeologické nálezy v zbierkach Mestského múzea v Zlatých Moravciach*. Informátor SAS pri SAV – Supplement 2. Nitra 1991.

RETTUNGSGRABUNG AUF DER BAUSTELLE EINES WOHNUNGSHAUSES IN ŽIRANY. Žirany (Bez. Nitra), Intravillan, Rettungsgrabung, Siedlung, Keramik, Hochmittelalter, 12.–13. Jh. Deponierung der Funde: Ponitrianske múzeum, Nitra. Die Grabung wurde durch den Bau eines Wohnhauses hervorgerufen. Die Lage befindet sich am südlichen Rand des Gemeindegebiets. Während der Entfernung der Ackerkrumme wurde ein Teil eines Siedlungsobjekts mit unregelmäßiger Form identifiziert. Im südwestlichen Objektteil haben wir zwei kreisförmige Gruben mit dem Durchmesser von 90 cm festgestellt. Die erste Grube beinhaltete nur eine homogene graue Erdverfüllung ohne Funde. Die zweite Grube war mit durchgebranntem Lehm ausgefüllt. Auf ihrem Boden befand sich ein harter durchgebrannter Estrich. Alles deutet darauf hin, dass es sich in diesem Fall um einen Ofen, mit großer Wahrscheinlichkeit wirtschaftlichen Charakters (Röstofen), handelte. Aus der Verfüllung des Objekts gewann man Keramik (Abb. 47), anhand welcher wir die Situation in die Zeit des Hochmittelalters (12.–13. Jh.) datieren. Die gesamte Situation interpretieren wir als ein Relikt eines Wirtschaftsbaus, das zu einer Agrarsiedlung gehört, die mindestens ab dem 12. Jh. tätig war. Aus dieser Zeit stammt auch die erste schriftliche Erwähnung über die Gemeinde Žirany, wirtschaftlicher Bereich des Klosters Zobor des hl. Hyppolytos.

NOVÉ OBJAVY ARCHITEKTÚR NA GLANZENBERGU V BANSKEJ ŠTIAVNICI

Jozef L a b u d a

Banská Štiavnica (okr. Banská Štiavnica), poloha Staré Mesto – Glanzenberg, 12.–16. stor., sídlisko, systematický výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Slovenské banské múzeum Banská Štiavnica.

Archeologické práce nadviazali na predchádzajúci rok, a to odkrytím nových murív južne od hradnej kaplnky. Okrem toho sa vymerala Sonda 1/14 na protiľahlej strane vrcholu lokality (Poloha 1), ktorá mala za cieľ zachytiť možnú existenciu brány. V týchto miestach sa totiž „stretávajú“ dva zemné násypy (valy), ktoré mali chrániť hrad a jeho obyvateľov od útoku naň od ľahko prístupovej strany – zo severu. Sondáž v týchto miestach bola negatívna.

Dôležitým výstupom tohtoročnej sezóny bolo zistenie nového muriva (Murivo F/14), situovaného kolmo dolu do prudkého svahu, pričom sa v ňom zistil objekt označený ako Strieľňa/14, resp. okno. Situovanie parapety strieľne či okna určuje interiér objektu. Medzi murivami C/13 a F/14 sa zistila škára, čo naznačuje etapovitost' vo výstavbe týchto architektúr. Dĺžka Muriva F/14 je 6,70 m, jeho južná časť sa pripájala k novoobjavenému murivu, s ktorým tvorí škáru (obr. 48: 1).

Materiálna kultúra pochádza najmä z priestoru bránky 2, zistenej v roku 2013. Ide o keramiku 13.–15. stor., architektonické články, hrot železného šíp a najcennejší nález sezóny – kostená príborová rúčka, zakončená postavou sediaceho leva (obr. 48: 2). Ide zrejme o import z prostredia Benátok, s ktorým bola Banská Štiavnica v 14.–15. stor. v čulom ekonomickom a kultúrnom kontakte.

V tejto sezóne sa realizovali dôležité kroky k prezentácii lokality v rámci projektu Obnovme si svoj dom, kedy sa uskutočnila konzervácia architektúr hradnej kaplnky (odborný dozor M. Mitz), v závere roka občianske združenia Kruh zabezpečilo osadenie posterov nového náučného chodníka podľa skôr pripraveného projektu.

NEUE ENTDECKUNGEN VON ARCHITEKTUREN AUF GLANZBERG IN BANSKÁ ŠTIAVNICA. Banská Štiavnica (Bez. Banská Štiavnica), Flur Staré mesto – Glanzberg, 12.–16. Jh, Siedlung, systematische Grabung, Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Slowakisches Bergbaumuseum in Banská Štiavnica. Die archäologischen Arbeiten knüpften an die Grabungen aus dem vorigen Jahr an, und zwar mit der Aufdeckung von neuen Mauerwerken, südlich der Burgkapelle. Außerdem wurde der Schnitt 1/14 auf der gegenüberliegenden Seite des Gipfels der Lokalität (Fläche 1) vermessen, mit dem Ziel, die mögliche Existenz eines Tors festzuhalten. Ein wichtiges Resultat dieser Saison war die Festlegung eines neuen Mauerwerks (Mauerwerk F/14), das senkrecht nach unten in einen steilen Hang situiert ist, wobei in ihm ein Objekt festgestellt wurde, gekennzeichnet als Schießscharte/14, bzw. Fenster (Abb. 48: 1). Der materielle Inhalt stammt vor allem aus dem Bereich des kleinen Tors 2, das im Jahr 2013 entdeckt wurde. Es handelt sich um Keramik des 13.–15. Jhs., Bauelemente, eine Spitze eines eisernen Pfeils. Den wertvollsten Fund dieser Saison stellt ein beinerner Besteckgriff dar, mit der Darstellung eines sitzenden Löwen an seinem Ende (Abb. 48: 2). Offensichtlich handelt es sich um einen Import aus der Umgebung von Venedig, mit welcher Banská Štiavnica im 14.–15. Jh. im aktiven wirtschaftlichen und kulturellen Kontakt war.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA NEŠPOROVEJ ULICI V PREŠOVE

Lucia Luštíková

Prešov (okr. Prešov), intravilán, Ulica M. Nešpora, nálezisko Kráľova hora II, svah terasy, sídlisko, neolit. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra – OVVS Košice.

Výskum bol realizovaný ako záchranný počas výkopových prác pre elektrickú prípojku. Väčšia časť výkopov bola situovaná v zastavenej časti sídliska v porušenom teréne. Severozápadná trasa výkopu prechádzala svahom terasy mimo zastavanej plochy k evidovanej lokalite Kráľova hora II. V svahu terasy boli výkopom porušené dva objekty. Objekt 1, veľkých rozmerov na dne výkopu, bol preskúmaný v rozsahu šírky výkopu. Zachovaná dĺžka objektu je 4 m s nepravidelným dnom. Vo výplni bola keramika bukovohorskej kultúry, štiepaná industria, hlinené závažie, zvieracie kosti a mazanica. Objekt 2, menších rozmerov, bol porušený výkopom v stredovej časti a zachoval sa v južnom a severnom profile výkopu. Objekt bol plytký s nepravidelným dnom a rozmermi približne 1,2 x 1,4 m a hĺbkou približne 0,5 m. Obsahoval niekoľko zlomkov keramiky a štiepanú industriu datovanú do prechodnej fázy skupiny Tiszadob/bukovohorská kultúra.

RETTUNGSGRABUNG AUF DER NEŠPORA-STRASSE IN PREŠOV. Prešov (Bez. Prešov), Intravillan, M. Nešpora-Straße, Fundstelle Kráľova hora II, Terrassenhang, Siedlung, Neolithikum. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAV, Nitra – Forschungsarbeitsstelle Košice. Während der Rettungsgrabung auf der Nešpora-Straße in Prešov wurden in den Aushuben für Stromleitung zwei archäologische Objekte dokumentiert, die ins Neolithikum datiert werden. Das größere Objekt 1 beinhaltete Keramik der Bükk-Kultur, der Spaltindustrie, ein Tongewicht, Lehmverputz und Tierknochen. Im kleineren Objekt 2 fand man Keramik aus der Übergangsphase der Tiszadob-Gruppe und Bükk-Kultur.

VÝSLEDKY ZÁCHRANNÉHO VÝSKUMU VO VČELINCIACH A TORNALI³⁰

Róbert Malček

Včelince (okr. Rimavská Sobota), poloha Dlhé a Veľké zeme, záchranný výskum, sídlisko opevnené a neopevnené, staršia a stredná doba bronzová (hatvanská, otomanská a pilinská kultúra). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Archeologický výskum sa realizoval v katastroch obcí Včelince a Tornaľa na líniovej stavbe (ryha optokábla), ktorá viedla zväčša extravilánom menovaných sídliskových jednotiek, a to honom s miestnym názvom Lászlófala a rozmedzím polôh Dlhé a Veľké zeme v chotári Včelínec, stavbou zasiahnutý hon v chotári Kráľika, mestskej časti Tornaľa, nemal podľa prístupného mapového podkladu pomenovanie, ryha tu končila na Ulici A. Pentéka.

³⁰ Príspevok vznikol v rámci grantového projektu VEGA 2/0084/18.

Sledované územie pôvodne náležalo Gemersko-malohontskej župe (*Vlastivedný slovník obcí* 1978, 115), dnes patrí Banskobystrickému samosprávnemu kraju, a to okresu Rimavská Sobota. Z hľadiska územno-správneho usporiadania leží v katastroch obcí Včelince a Tornaľa, časť Králik. Spomenuté sídla sa nachádzajú na ľavobrežnej terase rieky Slaná, približne v strede dlhej a relatívne úzkej (š. 3,4 km) plochej doliny tiahnucej z juho-juhozápadu na severo-severovýchod v dĺžke asi 19 km a lemovanej z východu i západu valom nízkych pahorkov. Priestor nemá výraznú prírodnú dominantu, najbližšie návršia sa nachádzajú na okraji doliny. Dno údolia pri Včelinciach dosahuje výšku asi 166 m, sledovaná terasa asi 178–180 m; riečnou eróziou sa na dne údolia vytvoril systém terás, ktoré z geomorfologického hľadiska náležia k nižším stredným terasám. V blízkosti hrán takýchto terás a na ich rovnom povrchu vznikol v minulosti celý rad mestských a vidieckych sídiel (*Maglay, Geology*), tomu zodpovedá i situácia v sledovanom regióne, kde sa tiahne užší terasový stupeň na pravobreží, širší na ľavobreží Slanej – tu ležia obe sídla, medzi ktorými sa nachádza evidovaná lokalita. Do tejto terasy sa zarezáva i koryto Hubovského potoka, ktorý priteká z východu a ústi do Slanej 1,1 km na juhozápad od pravekého sídliska; práve eróznou činnosťou tohto toku sa na severovýchodnom okraji včelinského intravilánu vytvoril plochý jazykovitý výbežok, osídlený a opevnený v staršej dobe bronzovej (poloha Lászlófala) – našim výskumom dokumentované osídlenie sa tiahne od menovanej polohy na sever po oblom chrčte laloku. V súčasnosti nálezisko leží v extraviláne dediny severne od obecného cintorína (šťasti asi i v jeho areáli), asi kilometer vzdušnou čiarou na severovýchod od návšia a kostola, v susedstve vodnej nádrže Včelince (obr. 49: 1).

Geomorfologicky poloha patrí do Rimavskej kotliny a to do podcelku Gemerské terasy s reliéfom nerozčlenenej nivnej roviny (*Atlas* 2002, 85, 86, 90, 91), svažitosť tu nedosahuje ani 1°. Podložie hrebeňa spomenutého výbežku a prilahlej terasy tvoria pleistocénne fluvialne sedimenty (*Maglay, Geology*). Na tomto fluvialnom pôdnom substráte sa vytvorila čiernicová karbonátová černozeň, ktorej pruh o rozlohe 5,9 km² v oblúku pokrýva terasu od Tornale až po Štrkovec (*www.podnemapy*).

Obec Včelince je pôvodom stredoveká (písomne sa prvý raz spomína roku 1332; *Encyklopédia* 1982, 253), v jej katastri sa však eviduje a bolo taktiež čiastočne preskúmané viacero polôh, ktoré dokumentujú osídlenie v neolite (hon Feketesár a Osztroga, východoslovenská lineárna kultúra, resp. bukovohorská kultúra; *Furmánek/Marková* 2008, 25 nn.), v starom eneolite (hon Feketesár, bodrogheresztúrska kultúra; *Furmánek/Marková* 2008, 32), v strednom a mladšom eneolite (hon Feketesár a Káposztás, neskorý boleráz a neskorý baden – skupina Ózd; *Kovács* 1984; 1985, 63; 2002), v dobe bronzovej (hony Eger feli, Feketesár, Halomszer, Kossuth kert, Lászlófala, Nagy al a Temetőalja, hatvanská, otomanská, pilinská a kyjatická kultúra; *Balaša* 1963, 181, 182, obr. 2; *Furmánek/Marková* 2008, 42), v staršej dobe železnej (hon Halomszer; *Furmánek/Marková* 2008, 73 nn.), v laténe (hony Feketesár, Lászlófala, Nagy al, Halomszer, keltské nálezy; *Furmánek/Marková* 2008, 83), v dobe rímskej (hony Lászlófala a Feketesár, mladšia a neskorá doba rímska; *Furmánek/Marková* 2008, 90), v období sťahovania národov (hon Feketesár; *Furmánek/Marková* 2008, 91) a vo včasnóm stredoveku (hon Osztroga, 8./9.–10. stor.; *Furmánek/Marková* 2008, 95 nn.).

Tu predloženej správy sa bezprostredne týka situácia na polohe Lászlófala a Nagy al (ide o polohu Veľká zem na mapových podkladoch): na polohe Lászlófala, ktorou viedla sledovaná ryha, sa realizoval systematický veľkoplošný výskum, ktorým sa zdokumentovala opevnená osada hatvanskej a otomanskej kultúry a neopevneného sídliska pilinského a keltského (*Furmánek/Marková* 2008, 42 n., 83); na polohe Veľká zem (Nagy al) sa vyzbieral údajne materiál kyjatickej kultúry, ktorý by mal poukazovať na existenciu väčšieho sídliska v týchto miestach (*Furmánek/Marková* 2008, 53). Na tejto polohe sa pri poverchovom zbere našli aj nálezy laténske (*Furmánek/Marková* 2008, 83).

Inou väčšou terénnou aktivitou v bližšom okolí sledovanej líniovej stavby bol záchranný výskum na polohe Osztroga, vedený K. Markovou, so zdokumentovaným osídlením neolitickým a včasnostredovekým (viď vyššie). Poloha sa však nachádza asi 580–600 m západne od trasy líniovej stavby.

V meste Tornaľa stavba zasiahla iba chotár mestskej časti Králik (Királyi), pôvodne hromadnej cestnej dediny v začiatočnom vývoji, ktorej stredoveké založenie dokladá ranogotický kostol (*Súpis* 1968, 118). Na terase, ktorou viedla sledovaná ryha sa evidujú zberové nálezy neolitické (*Furmánek* 1987) a halštatské (*Bánesz* 1962).

Sledovaním ryhy „optokábla“ v areáli riečnej terasy rozkladajúcej sa medzi Včelincami a Tornaľou, časťou Králik, ktorej južný výbežok je v odbornej literatúre známy pod pomiestnym názvom Lászlófala a bol plošne skúmaný, kým väčšia časť terasy nesie názov Veľká zem (v odbornej literatúre uvádzaný ako Nagy al) a Dlhé, sa zistilo nasledovné:

Ryha v polohe Lászlófala prešla štrkovito-hlinitú vrstvu, ktorej uloženie môže súvisieť s recentnými úpravami terénu (výstavbou cesty ale i so spomenutým archeologickým výskumom): na južnom úpätí terasy vystupovalo štrkové podložie(?) takmer na povrch, smerom na sever pribúdala hlinená zložka

uloženiny, išlo o čiernicu typickú pre toto územie. V tomto úseku ryhy (t. j. asi 0–100 m) sa nezistila prítomnosť sídliskových objektov ani iných sídliskových zvyškov, no to pravdepodobne je následkom realizácie plošného výskumu, pri ktorom bol terén transformovaný a archeologické nálezy odobraté. Pozorovaná situácia napokon neodporuje zisteniam spomenutého výskumu, podľa ktorých na polohe vrchný horizont nadložia tvorila asi 50–70 cm hrubá vrstva štrkovitej čiernozeme, pod ktorou ležali viaceré vrstvy stredne hnedej štrkovitej hliny (Čurný a i. 2006, tab. I: 2; Furmánek/Marková 2008, obr. F9). Avšak pravdepodobne práve v miestach sond stál včelín, ktorý bránil si v profiloch ryhy overiť situovanie starých rezov.

V ďalšom úseku rezu (cca 100–250 m) tvorila nadložia len asi 20–30 cm hrubá čiernozemná ornica a vďaka tejto skutočnosti bolo možné v profiloch ryhy pozorovať viaceré preliačiny vyplnené čiernou hlinou s intrúziami antropogénneho pôvodu (hrudy mazanice); začistenie niektorých z nich potvrdilo, že ide o sídliskové jamy tvaru komolého kužela, obvyklého na sídliskách staršej, strednej i mladšej doby bronzovej v tejto oblasti. Keďže ďalej na sever (na úseku asi 250–600 m) nadložie mohutnelo a vyplňalo ryhu v celej hĺbke, prípadne ďalšie jamy v ňom nebolo možné rozlíšiť; prítomnosť sídliska však potvrdzovali jednak rozptýlené mazanicové hrudy, ktoré sa miestami koncentrovali do väčších zhlukov, jednak vyzbierané keramické fragmenty, vybagrované pri hĺbení ryhy. Ďalej na sever smerom k fotovoltaickej elektrárni, na úseku asi 600–950 m, sa ornica opäť stenčovala, avšak tu sa už v profiloch iné archeologické situácie nepozorovali a taktiež tu chýbal akýkoľvek nálezový materiál.

V katastri Kráľika, miestnej časti mesta Tornaľa, ryhy na pozemku deštruovanej dedinskej zástavby (Ulica A. Pentéka; úsek 1900–2000 m) **prerezala masťný čierny hlinito-štrkovitý pôdny horizont, v ktorom sa vyskytovali i recentné intrúzie (20. stor.)** avšak základy budovy, ktorá na pozemku stála, sa tu nenašli. Ďalej na juh terén stúpala k hrane spomenutej riečnej terasy, relatívne tenké nadložie na jej svahoch a na hrane (20–50 cm) opäť budovala čierna štrkovitá hlina bez starších nálezov. Priama na hrane terasy a k nej prilahlej ploche sa zistila recentná navážka pochádzajúca asi zo zbúraných objektov v areáli susedného družstva.

Nálezový materiál, vyzbieraný na polohe Veľká zem (Nagy al), korešponduje so starším osídlením polohy Lászlófala, vzhľadom na nedostatok jednoznačne zdobených črepov, však mohol patriť ako starobronzovému, tak i stredobronzovému otvorenému sídlisku (t. j. hatvanskej, otomanskej alebo pilinskej kultúre). S prihliadnutím na veľký rozptyl nálezov a prítomnosť a hrúbku sídliskovej vrstvy mohlo ísť charakterom o pendant osady preskúmanej v katastroch Figy a Stránskej (polohy Mokrá lúka v k. ú. Figa a Kraliny v k. ú. Stránska), vzdialenej od skúmanej stavby asi 3,5 km.

Literatúra a pramene

Atlas 2002 – *Atlas krajiny Slovenskej republiky*. Bratislava 2002.

Balaša 1963 – G. Balaša: Novšie archeologické náleziská a nálezy z južnej oblasti stredného Slovenska. *Študijné zvesti AÚ SAV* 11, 1963, 179–208.

Bánesz 1962 – L. Bánesz: *Tornaľa-Králik*. Výskumná správa č. 993/62. Archív AÚ SAV Nitra.

Čurný a i. 2006 – M. Čurný/J. Jakab/B. Kovár/K. Marková/M. Samuel: Terčíky z ľudských lebiek z územia Slovenska (doba železná). *Študijné zvesti AÚ SAV* 39, 2006, 145–157.

Encyklopédia 1982 – Kolektív autorov: *Encyklopédia Slovenska*. VI. zväzok, T–Ž. Bratislava 1982.

Furmánek 1987 – V. Furmánek: *Tornaľa-Králik*. Výskumná správa č. 12053/87. Archív AÚ SAV Nitra.

Furmánek/Marková 2008 – V. Furmánek/K. Marková: *Včelince*. *Archív dávnej minulosti*. Nitra 2008.

Kovács 1984 – Š. B. Kovács: Výskumy a prieskumy gemerského múzea v okrese Rimavská Sobota. *AVANS* 1983, 1984, 45–48.

Kovács 1985 – Š. B. Kovács: Novšie výsledky archeologických výskumov Gemerského múzea v okrese Rimavská Sobota. *Obzor Gemera* 16, 1985, 235–240.

Kovács 2002 – Š. B. Kovács: *A Méhi istentriász és népe*. Bratislava 2002.

Maglay, Geology – J. Maglay in: <http://mapserver.geology.sk/gm50js/>

Súpis 1968 – *Súpis pamiatok na Slovensku*. Zväzok druhý, K–P. Bratislava 1968.

Vlastivedný slovník obcí 1978 – *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*. Zväzok III, S–Ž. Bratislava 1978.

www.podnemapy – <http://www.podnemapy.sk/poda400/viewer.htm>.

ERGEBNISSE DER RETTUNGSGRABUNG IN VČELINCE UND TORNALÁ. Včelince (Bez. Rimavská Sobota), Flur Dlhé und Veľká zem, Rettungsgrabung, befestigte und unbefestigte Siedlung, frühe und mittlere Bronzezeit (Hatvan-, Otomani- und Pilinyer Kultur). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Eine archäologische Grabung realisierte man in den Katastralgebieten der Gemeinden Včelince und Tornaľa, auf einem Linienbau, der sich vorwiegend durch den Extravillan der genannten Siedlungseinheiten zog, und zwar durch den Teil mit der Ortsbezeichnung Lászlófala und das Grenzge-

biet der Fluren Dlhé und Veľká zem im Kataster Včelince. Der durch den Bau betroffene territoriale Bereich des Katasters Králik, ein Stadtteil von Tornaľa. Die Rinne endete hier auf der A.-Pentéka-Straße.

Die genannten Siedlungen befinden sich auf dem linken Ufer der Flussterrasse von Slaná, ungefähr in der Mitte der langen, relativ schmalen (Breite 3,4 km) und flachen Vertiefung, die sich von Süden-Südwesten nach Norden-Nordwesten in der Länge von 19 km erstreckt. Der Boden des Tals bei Včelince beträgt eine Höhe von ungefähr 166 m und die untersuchte Terrasse ca. 178–180 m. Durch die Flusserosion bildete sich ein Terrassensystem, das aus geomorphologischer Sicht zu den unteren mittleren Terrassen angehört. Gerade durch die Erosionstätigkeit dieses Flusses bildete sich auf dem nordöstlichen Rand des Včelince-Intravillans ein flacher Ausläufer, der in der älteren Bronzezeit besiedelt und befestigt wurde (Flur Lászlófala). Unserer Forschung nach, zog sich die dokumentierte Siedlung von der genannten Lage nordöstlich durch den runden Terrassenrand. Auf der Flur Lászlófala realisierte man eine großflächige systematische Grabung, die die befestigte Siedlung der Hatvan- und Otomani-Kultur und einer unbefestigten Pilinyer- und keltischen Siedlung dokumentierte (*Furmánek/Marková 2008*, 42n., 83); auf der Flur Veľká zem (Ortsbezeichnung Nagy al) wurde angeblich das Material der Kyjatice-Kultur aufgesammelt, das auf die Existenz einer größeren Siedlung hindeuten sollte (*Furmánek/Marková 2008*, 53). Auf dieser Fundstelle wurden bei der Oberflächenbegehung auch latènezeitliche Funde gewonnen (*Furmánek/Marková 2008*, 83).

Durch die Grabung in der Rinne für das optische Kabel, wurden auf hundert Metern des Rinnenabschnitts (die erwähnte Flur Lászlófala) keine Siedlungsobjekte oder andere Siedlungsreste festgehalten. Diese Tatsache ist wahrscheinlich die Folge der Realisation einer Oberflächebegehung. Im nächsten Schnittabschnitt (ca. 100 bis 250 m) bildete der Oberboden nur eine ungefähr 20–30 cm breite Schwarzerdeschicht, die die Siedlungsgruben überdeckte. Ein wenig nördlich (auf dem Abschnitt ungefähr 250–600 m) wurde der Oberboden massiver und füllte die Rinne in ihrer ganzen Tiefe aus, bzw. andere Gruben konnte man nicht deuten; die Anwesenheit einer Siedlung belegten einerseits verstreute Lehmverputzklumpen, die sich stellenweise in größere Häufungen konzentrierten, andererseits gewonnene Keramikfragmente, die beim Ausschachten ausgebagert wurden. Ein wenig nördlich, in die Richtung zum photovoltaischen Kraftwerk, auf dem Abschnitt ungefähr 600–950 m, wurde der Ackerboden wieder dünner, allerdings wurden hier in den Profilen keine archäologischen Situationen dokumentiert und es wurde kein Fundmaterial festgestellt. Auch im Katastralgebiet von Tornaľa konnte man keine archäologischen Situationen, im nördlichen Ende der Rinne festhalten. Das auf der Flur Veľká zem (Ortsbezeichnung Nagy al) gesammelte Fundgut, korrespondiert mit der älteren Besiedlung der Flur Lászlófala und konnte hinsichtlich des Mangels an eindeutig verzierten Scherben, der altbronzenen, und auch der mittelbronzenen offenen Siedlung (d. h. der Hatvan-, Otomani- oder Pilinyer Kultur) gehören.

VÝSLEDKY VÝSKUMU KOHÁRYOVSKÉHO PALÁCA NA HRADE MURÁŇ

Róbert Malček³¹ – Michal Šimkovic

Muráň (okr. Revúca), Hrad Muráň, Dom veliteľa, výskum pre vedecké účely, hrad, mladšia/neskorá doba bronzová, vrcholný stredovek, raný novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Spomenutá obec sa nachádza na hornom toku potoka Muráň, prítoku Slanej, v hornej, severozápadnej časti dlhej a úzkej horskej doliny, hrad samotný je situovaný na hrebeň dominantného vrchu Cigánka pnejúceho sa nad obcou v južnej časti obecného chotára. Ide o región bývalej Gemersko-malohontskej župy, ktorý dnes náleží Banskobystrickému samosprávnemu kraju, a to okresu Revúca. Geomorfologicky poloha hrad Muráň patrí do Muránskej planiny, ktorá má reliéf veľmi silne členitej vyššej hornatiny. Podľa morfologicko-morfometrických typov reliéfu ide o semimasívne mierne vyklenutý blok hornatinového reliéfu (*Atlas 2002*, 85, 86, 90, 91).

Skúmaný muránsky hrad (obr. 50: 1) sa nachádza vzdušnou čiarou asi 2390 m na severovýchod od stredu obce, a to na hrebeni vysokého vrchu Cigánka (939 m n. m.) tiahnuceho sa približne JZ – SV smerom a zo severozápadu ohraničujúceho hlboký kaňon Muránskeho potoka, ktorý sa pod Cigánkou lomí na severovýchod a spája sedlom Javorinka horný Gemer so Spišom. Hradný kopec predstavuje svojou výškou a tvarom najvýraznejšiu dominantu priestoru, viditeľnú, pokiaľ výhľadu nezacláňajú okolité vrchy, zo značnej vzdialenosti; z pohľadu južného má tvar vyklenutého chrbátu, z pohľadu juhozápadného tvar výrazného strmého kužeľa. Terén sa k hrebeňu Cigánky od hlbokéj depresie na sútoku

³¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0084/18.

Muránskeho a Hrdzavého potoka, s dnom v intraviláne obce v nadmorskej výške 392,2 m, prudko dvíha juhozápadným predvrším Hrabie (589,4 m). Na severovýchode hradný kopec spája s hrebeňovitým masívom Šiance (1041,5 m) úzka šija (849 m), severozápadné úbočie Cigánky padá do kaňonu Dolinského a juhovýchodne do kaňonu Muránskeho potoka (sklon svahu presahuje 21°); svahy hradného kopca miestami tvoria strmé skalné steny tvoriace prirodzenú ochranu polohy. Priestor odvodňujú spomenuté menšie toky, na svahoch Cigánky sa nachádzajú vodné pramene. Podložie hradného kopca tvoria geneticky nerozlíšené sedimenty; ide o nečlenené predkvartérne podložie s nepravidelným pokryvom bližšie nerozlíšených svahovín a sutín (*www.geology*): temeno a juhovýchodný svah Cigánky budujú waxenecké (tisoenské, furmanecké) vápence z mladšieho triasu, juhozápadný a severozápadný svah wettersteinské dolomity: svetlosivé vrstevnaté dolomity, lagunárne vrstvomité dolomity, rohovcové dolomity zo stredného a mladšieho triasu (*Mello/Boorová http*). Na tomto vápencovom pôdnom substráte miestami s plytkými pokryvmi terrae calcis dominujú rendziny typické litické a rubefikované, lokálne sprevádzané litozemami karbonátovými. Ide o pôdy prevažne veľmi plytké (do 10 cm) s neutrálnou pôdnou reakciou, silne skeletnaté, často rubefikované (*www.podnemapy*). Ide teda o pôdy ílovito-hlinité (*Atlas 2002*, 110, 111).

Archeologický výskum na lokalite „Muráň-hrad, Koháryovský palác“ mal v intenciách rozhodnutia Pamiatkového úradu pozostávať zo „... (1) zisťovacej sondáže za účelom zistenia hĺbky a spôsobu založenia stavby, určenia pochôdných úrovní a úpravy podláh, definovania severného obvodového múru objektu...; ... (2) plošného odkryvu objektu v druhej etape za účelom vyčistenia objektu od sutinových závalov ako príprava na komplexnú sanáciu pamiatkového objektu...; ... (3) zberu hnutelných archeologických nálezov zistených počas odstraňovania náletovej zelene, zbierania voľne ležiacich kameňov a iných čistiacich prác v objekte a jeho okolí...; ... (4) priebežnej dokumentácie vo forme grafickej a fotografickej ako aj geodetického zamerania...“ Jednotlivé sondy sa číslovali chronologicky (1–8), rôzne zistené vrstvy, zvyšky murív a iné nálezové situácie v nálezových listoch kódujeme ako stratigrafickú jednotku (SJ) s prírastkovým číslom. Z celkovej rozlohy tzv. Koháryho paláca cca 500 m² sa otvorila plocha veľká asi 70 m², po podložie sa však preskúmali len vybraté časti sond, a to tak, aby sa čo najmenej porušili odkryté, relatívne dobre zachované fragmenty rôznych podláh (obr. 50: 2).

Archeologický výskum doložil, že v ruinách dodnes z časti zachovaná budova tzv. Koháryovského paláca s vcelku zložitou dispozíciou neprešla zvlášť komplikovaným stavebným vývojom, naopak súčasný pôdorys viac-menej rešpektuje stav zachytený na historických plánoch už koncom 17. stor., keď dochované rozloženie jednotlivých priestorov muselo byť dotvorené minimálne počiatkom druhej polovice 18. stor. (v medziobdobí pribudol bastiónik s dvoma baštami a krajná miestnosť na západnej strane paláca) – to potvrdzuje aj priemet výskumom odkrytých murív do pôdorysu plánu budovy z roku 1776 (obr. 50: 3). Ak nepočítame bastiónovú prístavbu, budova by tak mala mať v konečnej fáze v prvom podlaží šesť miestností – vzhľadom na existenciu suterénneho priestoru s prístupovou chodbou pod ňou, ich v súčasnom dochovanom pôdoryse paláca možno napočítať sedem. V rezech vedených osami, a to pozdĺžnymi v prípade miestností č. 1, 4 a 5 a priečnymi v prípade miestností č. 6 a 7, sa zistilo nasledovné.

V sonde 1, vedenej pozdĺžnou osou miestnosti č. 1, sa hneď pod povrchom, a miestami na povrchu, očistili zvyšky klenbového pásu (SJ3), ktorý sa, vzhľadom na to, že spočíval na 120 cm hrubej vrstve sute (SJ16), zrejme zrútil relatívne neskoro, a to až po zvalení výplne klenbových polí. Na doposiaľ stojacich bočných stenách miestností sa dodnes zachovali nábehy tejto stavebnej konštrukcie, z ktorých možno vypočítať pôvodnú výšku stropu pivnice. Klenbový pás, široký 60–70 cm, sa odkryl takmer v celej dĺžke miestnosti (asi 9,5 m), prerušený bol len v priestore medzi neskôr zistenými nosnými piliermi, kde zrejme deštruoval najskôr (tu boli zvyšky uložené najhlbšie). Tvorili ho pálené tehly spájané maltou a kladené na užšiu hranu, ktoré však boli dopĺňané lomovými skalami. Pás mal pôvodne tri oblúky, ktoré sa opierali jednak o steny miestnosti, jednak o dvojicu pilierov zistených pod ním. Tieto piliere (SJ17 a SJ18) boli umiestnené do stredovej osi miestnosti, a to v 1/3 resp. 2/3 jej dĺžky, a vytvárali tak oporný systém pre šesticu klenbových polí oddelených pozdĺžnym (SJ3) a dvojicou priečných klenbových pásov, ktoré boli osadené na piliere a na steny (stopy osadenia priečných pásov sa taktiež ešte zachovali). Keďže sme nechceli narušiť statiku zistených objektov, ďalej sa skúmal priestor medzi nimi (úsek 3–6 m rezu). Tu sa zistila relatívne jednoduchá situácia: väčšinu hmoty nadložia zaberala vrstva (SJ16), ktorá však bola štruktúrovaná do troch subhorizontov (vrchný, najhrubší tvorila rozmrvené maltovo-štrkovitá sutina, v strednom začali pribúdať tehly, v spodnom úlomky tehál prevažovali: dva spodné zrejme predstavujú zvyšky klenbových polí, horný asi pochádza zo stien nadzemnej časti paláca), pod ňou ležala vodorovne uložená hlinitá tmavohnedá vrstva rovnomernej 10–15 cm hrúbky (SJ34), ktorá sa tu zrejme navráštila počas používania sklepu, táto vrstva ležala na asi 5 cm hrubej vrstve drobného svetlosivého štrku (SJ47),

zrejme vlastnej „podlahy“ pivnice. Táto vrstvička ani na otvorenom úseku rezu nezaberala celú plochu, mohla byť už počas používania čiastočne odnosená. Priestor medzi podložíom a vrstvou č. 47 vyplňalo torzo staršej kompaktnej tmavo- až červenohnedej hlinitej vrstvy (SJ57), v ktorej sa okrem ranonovovekých (či neskorostredovekých) črepov našli aj fragmenty pravekej keramiky: môže ísť o zvyšky pôvodného (pravekého?) sídliskového horizontu, navrstveného tu pred postavením paláca.

Oba odkryté piliere (SJ17 a SJ18) štvorcového pôdorysu, veľkého asi 90 x 90 cm, sa zachovali v celej hmote, tvorili ich veľké pritesané kamenné kvádre z mäkkého materiálu, o rozmeroch asi 90 x 30–40 x 30–40 cm, nakladené v štyroch riadkoch do výšky 160 cm, **špáry medzi blokmi vyplňalo kamenno-tehlové murivo**; piliere spočívali na podloží, oba boli zvýšené užšou tehlovo-kamennou nadstavbou, vysokou minimálne 40 cm (zachovala sa na SJ17 v štyroch riadkoch), ktorou boli previazané s klenbovými pásmi.

Miestnosť č. 1 aj podľa výsledkov výskumu azda slúžila hospodárskym účelom (čiže ako skladová miestnosť) – nasvedčuje tomu úprava podlahy, ktorú tvoril len štrkovitý násyp, ale aj riešenie prístupu širokou sklonenou rampou. Staviteľia na jej vybudovanie pravdepodobne využili prirodzený pokles rastlej skaly na hrane vrcholovej plošiny – o tom svedčí i prítomnosť staršej sídliskovej vrstvy na dne nadložia. Zvyšky prípadných priečok sa v reze neidentifikovali.

Sonda 2 viedla v šírke 1,5 m paralelne s pozdĺžnou osou miestností č. 4 a 5, a to tak, aby sa v nej čiastočne začistili aj zvyšky dodnes stojacich exteriérových i interiérových murív a identifikovali miesta vstupov – to sa napokon podarilo. Vrchnú časť nadložia v celej dĺžke rezu tvoril pod drnom (SJ1) sutinovo-hlinitý horizont (SJ2), ktorý musel pochádzať z deštruovaných nadzemných murív, pod ním sa prakticky v celej dĺžke rezu v hĺbke 40–70 cm obnažil povrch maltovej dlážky (SJ4): vzhľadom na malú hrúbku sutinovej vrstvy (30–60/70 cm) v pomere k predpokladanej hmote minimálne jedného podlažia budovy muselo dôjsť po zániku stavby k čiastočnému odstráneniu ruín. Hmotu tohto horizontu preto zväčša tvorila značne rozmrvená stavebná sutina premiešaná s hlinou, iba priamo pri stojacich múroch ju tvorila „čistá“ sutina s väčšími frakciami pochádzajúcimi z čerstvo erodovaných múrov.

Hoci sa podlaha (SJ) č. 4 odkryla v celej dĺžke rezu v oboch miestnostiach (č. 4 a 5), nepokrývala celú otvorenú plochu, ale zachovala sa len vo väčších či menších fragmentoch. Tvorila ju vrstva liatej malty, v ktorej sa nikde aspoň v negatívoch nezachovali stopy dláždenia, naopak pri priečke (SJ) č. 14 bola na nej badať starostlivá úprava povrchu (jemné vyhladenie), z toho snáď možno usudzovať, že ako podlaha slúžila priamo táto maltová platňa. Vrstva bola hrubá asi 5 cm a podľa zistení na úsekoch 0–2 a 10–12 m bola asi jedenkrát opravovaná. V ďalšej etape skúmania sondy sa buď využili miesta, kde bola táto podlaha narušená (na úseku 0–2 m pri SJ11), alebo sa vrstva narezala pri murivách (SJ) č. 14 a 19 len natoľko, aby sa čo najmenej poškodila: jej podložie sa na jednotlivých úsekoch odlišovalo. V miestnosti č. 5 a v priestore pri priečke č. 14 dosahovalo hrúbku len asi 10–60 cm a podlaha spočívala buď na vrstve kompaktnej tmavo-sivohnedej piesčitej hliny (SJ32), ktorá snáď reprezentuje starší sídliskový horizont (pri exteriérovom múre č. 19), alebo sa medzi túto sídliskovú vrstvu a podlahu pri priečke č. 14 vsúvala tenká izolačná ílovitá vrstva (SJ30), ktorej úlohou bolo asi vyrovnáť povrch pred nanosením samotnej podlahy. Inak sa však javila situácia na úseku 0–2 m pri múre (SJ) č. 11, kde malo podložie podlahy mocnosť 140–160 cm: nerovnaká hrúbka podložia podlahy na jednotlivých úsekoch dokladá pôvodný, pomerne strmý spád terénu; zároveň zvrstvenie pod SJ4 na úseku 0–2 m svedčí o existencii staršej stavebnej etapy v priestore Koháryho paláca. Podľa štruktúry profilu aj na dotknutom úseku pôvodne podlahová vrstva č. 4 siahala až k interiérovému lícu múru (S) č. 11, v čase výskumu však bola v dĺžke asi 1,6 m odstránená. Zvyšky staršieho sídliskového objektu (SJ27) sa obnažili 120 cm pod niveletou podlahy a 30 cm pod hranou druhého predzákladu múru č. 11 (t. j. v absolútnej výške ca 929,2 m n. m.); išlo pravdepodobne o ílovitý, miestami druhotne prepálený podlahový výmaz podlahy, ktorý spočíval na vrstve drobného lomového štrku. Objekt bol „vsunutý“ do vrstvy kompaktnej čiernej hliny (SJ15), na tejto vrstve ležala asi 30–40 cm hrubá vrstva kamenno-maltovej sutine (SJ49) a na nej asi 10 cm hrubá vrstva prepálenej sypkej hliny (SJ12). Situáciu narúšal výkop (?; SJ25) zasypaný rovnakým sutinovo-štrkovým materiálom, ktorý vyplňal priestor medzi SJ12 a podlahou (SJ4). Z uvedených skutočností vyplýva, že daný objekt musel zaniknúť pred položením podlahy č. 4 (priestor medzi nimi by neumožňoval pohyb vspriameným osobám), že pravdepodobne zanikol požiarom a že zložkou jeho konštrukcie bolo aj lomové murivo. Otázkou zostáva jeho vzťah k múru č. 11 – tento múr sa hrúbkou (120 cm) odlišoval od ostatných múrov paláca (okolo 80–90 cm)³², išlo o staršiu obvodovú hradbu, ku ktorej bol palác pristavaný. Vzhľadom na to, že sídliskový objekt č. 27 ležal 30 cm pod hranou druhého, spodného pred-

³² Odlišoval sa taktiež hĺbkou založenia (SJ11 = 928,9; SJ14 = 930,2; SJ19 = 930,9 m n. m.), avšak táto skutočnosť nemá relevantný význam, keďže hĺbky základových rýh rešpektovali sklon terénu: rozličnú hĺbku mali aj základy múrov vedených severojužným smerom, čiže vlastných murív paláцovej stavby (SJ23 = 929,8; SJ24 = 929,1 m n. m.).

základu múru č. 11, ponúkajú sa dve interpretácie ich pomeru – podľa jednej múr č. 11 prerezal starší sídliskový objekt, podľa druhej bol tento čiastočne zahĺbený a o predzáklad múru č. 11 sa mohla opierať konštrukcia stropu stavby. Presnejšie datovanie tejto stavby umožnia po vyčistení mince, ktoré sa našli v podlahovom výmaze č. 27, po zbežnej prvej obhliadke J. Hunkom ich snád' rámcovo možno datovať do 16. stor. Náležitosť vrstvy č. 15, v ktorej sa podlahový výmaz našiel, do neskorého stredoveku či raného novoveku napokon potvrdzujú aj antropogénne intrúzie: úlomky tehly sa napr. našli taktiež na rozhraní tejto vrstvy s vápencovým podložíom.

Doplňujúce poznatky o pôdorysu miestností č. 4 a 5, totiž o šírke a dispozícii vstupov, mali priniesť sondy 4 a 6, ktorým sa obnažili koruny murív protiľahlých k múrom SJ14 a SJ19; sondážou sa potvrdilo, že vstupy do oboch miestností (exteriérový medzi SJ19 a SJ43 a priechod do miestnosti č. 5 medzi SJ14 a SJ55) boli situované na jednu os, mali rovnakú šírku (ca 1,5 m v najužšom mieste, 1,8 m v mieste najširšom) a taktiež rovnako orientovaný, na juh roztvorený lievikovitý pôdorys so skosenými špaletami. Aj identické riešenie oboch vstupov tak potvrdzuje súčasnosť výstavby jednotlivých častí budovy paláca. V obnaženom murive č. 43 sa okrem špalety vstupu začistila aj okenná nika, zapustená do interiérového líca steny. Nika bola hlboká približne 40 cm, mala mierne skosenú severovýchodnú špaletu, naopak juhovýchodná bola takmer kolmá na priečelie; okno sa nachádzalo 120 cm od vstupu do budovy. Priebeh exteriérového múru č. 43 (severná obvodová stena paláca) sa okrem sondy 4 sledoval aj sondami 5 a 7: v nich sa zistilo, že sa táto stratigrafická jednotka sa viazala s jednotlivými interiérovými priečkami (SJ22 a 23) i západnou obvodovou stenou paláca (SJ24). Zároveň sa v týchto sondách nenašli vstupy do miestností č. 6 a 7, miestnosti teda boli prepojené interiérovými priechodmi, ktoré sa pri výskume neidentifikovali.

Spomenuté miestnosti č. 6 a 7 skúmala sonda 3, ktorá v šírke 1,5 m viedla ich priečnou osou. V oboch miestnostiach sa odkryli torzá dlažby, ktoré prekryvalo asi 70 až 100 cm hrubé nadložie. V miestnosti č. 6 ho tvorila zväčša vrstva relatívne uľahnutej štrkovitej hliny hrudkovitej štruktúry (SJ9), pri múroch (SJ22 a 23) sa miešala so sutinou pochádzajúcou z deštruovaných stien (SJ35–39); obdobná situácia sa zistila aj v miestnosti č. 7 (zásyp tvorila vrstva SJ20 a sutinový zosyp SJ51), tu však priamo na podlahe ešte ležala asi 10–15 cm hrubá uľahnutá vrstva ílovitej hliny okrového sfarbenia (SJ53), ktorá sem musela byť zámerne navezená, snád' počas (nedokončenej?) opravy objektu: podľa sklonu vrstiev zásypu i podlahy zjavne pod touto miestnosťou pokleslo podložie a vytvorila sa tu prirodzená depresia (v evidencii výskumu ide o SJ21). Tu sa treba zmieniť, že z dolnej časti zásypu depresie pochádza kolekcia keramických hľavičiek fajok datovaných na prelom 17. a 18. stor. (Mitáš/Poláková 2016).

Zo spomenutých podláh sa v oboch miestnostiach zachovali len torzá: v miestnosti č. 6 ho tvorila maltová platňa so zvyškami keramických dlaždíc (SJ10), ktorá dosadala k omietke západného líca múru č. 22, avšak od múru č. 23 ho oddeľovala asi metrová medzera; v miestnosti č. 7 podlahu (SJ29) medzera oddeľovala od oboch múrov (SJ23 a SJ24) – ako to ale bolo možné pozorovať v profiloch sond, pôvodne sa obe podlahy k stenám miestností primykali. Oba fragmenty podláh sa na seba ponášali spôsobom riadkovania (v križovej väzbe sa striedali riadky paralelne a priečne zoradených tehál) i rozmermi dlaždíc, odlišovali sa orientáciou (riadky oboch boli síce orientované šikmo na steny, no SJ10 v smere SZ – JV, kým SJ29 je v smere JZ – SV), stavom zachovania (v SJ10 sa zachoval len malý fragment dláždenia a väčšinu objektu tvorilo maltové lôžko, maltové lôžko SJ29 na celej odkrytej časti pokrývali dlaždice) a niveletou (SJ29 v miestnosti č. 7 ležala asi o 50 cm hlbšie ako SJ10 v miestnosti č. 6); absolútna výška podláh pravdepodobne odráža rešpekt staviteľov k reliéfu terénu na okraji hradného brala; do miestnosti č. 7 sa tak muselo schádzať po schodíkoch. Podlahy miestností č. 6 i 7 ležali na sídliskovom hlinitom horizonte čiernej farby, ktorý tvorili dva subhorizonty – vrchný s väčšou prímiesou štrku, bol tenší (cca 20 až 40 cm – SJ33 resp. SJ46), spodný bol hrubší (60 až 80 cm – SJ28, resp. SJ54); pochádzal z nich neskorostredoveký/ranoveký ale i praveký nálezový materiál. V miestnosti č. 6 sa v tomto pôdnom horizonte odkrylo severné líce ďalšieho muriva (SJ44), pravdepodobne základu priečky pristavanej na cezúru k múru č. 23 – táto situácia sa však vzhľadom na daný rozsah otvorenej plochy nedoskúmala.

Poslednou sondou skúmajúcou Koháryho palác bola sonda 8 situovaná do miestnosti č. 3; overilo sa ňou situovanie vstupu do tohto priestoru: priechod rozmermi i pôdorysom zodpovedal vstupom zisteným do miestností č. 4 a 5.

Záverom možno zhrnúť, že v prípade tzv. Koháryovského paláca ide o zvyšky renesančnej palácovej budovy. Vonkajší obvodový múr na východnej, južnej a aj na juhozápadnej strane tvorí hradba staršieho opevnenia. Palác bol pristavaný k tejto staršej hradbe a celá jeho dispozícia sa zatiaľ javí ako jednotná, súčasne vybudovaná. Rámcovo je ho možné datovať do obdobia okolo polovice 17. stor., keďže je zakreslený už na pláne hradu z roku 1684. Pred výstavbou paláca v tejto časti hradu pravdepodobne

stáli stavby menších rozmerov, ako to dosvedčuje prítomnosť sídliskovej vrstvy a zvyšky objektu č. 27 pod podlahami budovy. Nálezový materiál po predbežnom zhodnotení tomuto datovaniu neodporuje (obr. 51–53); zároveň dokazuje i osídlenie priestoru populáciou s kyjatickou kultúrou v mladšej, resp. neskorej dobe bronzovej.

Literatúra a pramene

Atlas 2002 – Atlas krajiny Slovenskej republiky. Bratislava 2002.

Mitáš/Poláková, v tlači – V. Mitáš/Z. Poláková: Archeologické nálezy keramických fajok z Gemera-Malohontu a Novohradu. In: J. Dano (zost.), *História výroby fajok a archeologické nálezy fajok na Slovensku.* Levica, 2016, 48–73.

Mello/Boorová http – J. Mello/D. Boorová: Geologická mapa.

www.geology

www.podnemapy.sk

GRABUNGSERGEBNISSE DES KOHÁRYOVSKÝ-PALASTES AUF DER BURG MURÁŇ. Muráň (Bez. Revúca), Burg Muráň, Komandantenhaus, Grabung für Wissenschafts- und Dokumentationszwecke, jüngere/ältere Bronzezeit, Hochmittelalter, frühe Neuzeit. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Die erforschte Burg Muráň (Abb. 50: 1) befindet sich etwa 2390 m Luftlinie nordöstlich von der Mitte der Gemeinde, und zwar auf dem Kamm des Gipfels Cigánka (939 m ü. M.). Die archäologische Grabung im Raum des Koháryovský-Palastes bestand aus einer Feststellungsgrabung mit dem Zweck, die Tiefe und Art der Errichtung des Baus herauszufinden, weiter die Feststellung des begehbaren Niveaus und das Bearbeiten der Böden und die Definierung der nördlichen Umfassungsmauer des Objekts. Die Ausgrabung belegte, dass das bis heute in den Ruinen erhaltene Gebäude des sog. Koháryovský-Palastes, mit einer im Grunde genommen komplizierten Disposition, keine speziell komplizierte Bauentwicklung durchgemacht hat, im Gegenteil, der gegenwärtige Grundriss entspricht mehr oder weniger dem, in den historischen Plänen schon aus dem Ende des 17. Jhs. festgehaltenen Zustand, wobei die erhaltene Verteilung der einzelnen Räumlichkeiten mindestens am Anfang der zweiten Hälfte des 18. Jhs. vollendet werden musste (in der Zwischenzeit wurde eine Bastion mit zwei kleinen Basteien und ein Seitenraum auf der westlichen Seite des Palastes) – das bestätigt auch die Projektion der durch die Grabung aufgedeckten Mauerwerke in dem Grundrissplan des Gebäudes aus dem Jahr 1776 (Abb. 50: 3). Wenn wir den Anbau der Bastion nicht dazurechnen, sollte das Gebäude in der Endphase im ersten Stockwerk sechs Räumlichkeiten haben – hinsichtlich der Existenz des Souterrains mit einem Zugangskorridor unter dem ersten Stockwerk, können wir im gegenwärtig erhaltenen Palastgrundriss sieben Räume aufzählen. Man kann zusammenfassen, dass es sich im Fall des sog. Koháryovský-Palast um Überreste eines Renaissancepalastgebäudes handelt. Die äußere Umfassungsmauer auf der östlichen, südlichen und südwestlichen Seite bildet eine Mauer der älteren Befestigung. Der Palast wurde zu dieser älteren Mauer angebaut und seine ganze Disposition erscheint vorerst als komplex, gleichzeitig gebaut. Annähernd kann man ihn in die zweite Hälfte des 17. Jhs. datieren, da er schon auf einem Burgplan aus dem Jahr 1684 eingezeichnet ist. Vor seinem Bau befanden sich früher in diesem Burgteil kleinere Bauten, was auch die Anwesenheit der Schuttschicht und Reste des Objekts 27 unter den Böden des Baus nachweisen. Das erforschte Fundmaterial widerspricht dieser Datierung nicht (Abb. 51–53). Zugleich beweist es die Besiedlung des Geländes durch die Bevölkerung der Kyjaticke-Kultur in der jüngeren, bzw. späten Bronzezeit.

VÝSLEDKY ŠTVRTEJ SEZÓNY TERÉNNÉHO VÝSKUMU NA DOLNOM HRADE VO FIĽAKOVE

Róbert Malček³³ – Viktória Tittonová

Fiľakovo (okr. Lučenec), intravilán, Dolný hrad, výskum pre vedecké účely, sídlisko, eneolit, mladšia/neskorá doba bronzová, vrcholný stredovek, raný novovek. Uloženie nálezov: Hradné múzeum vo Fiľakove.

Realizovaný výskum na Dolnom hrade v sonde 1 (obr. 54: 2) sa zúžil na zisťovací. V sektore 5–7 m sa 1,5 m širokým rezom pri juhovýchodnom profile sondy skúmalo sídliskové súvrstvie čiastočne odkryté v sezóne 2012–2013 (obr. 54: 1, 3). Cieľom kampane bolo overiť situáciu pod renesančným opevnením a preskúmať spomenuté súvrstvie až po podlažie. Zistilo sa nasledovné.

³³ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0084/18.

V predchádzajúcej sezóne sa na úseku 7–10 m pod sídliskovou vrstvou U7, ležiacou pod telesom renesančného valu a nálezovým materiálom datovanou do vrcholného stredoveku, odkryla vrstva organického materiálu hrdzavohnedej farby, evidovaná ako U18. Prítomnosť tejto vrstvy sa v sezóne 2012 zistila aj na úseku 4–6 m, jej sklon tu rešpektoval prudký sklon svahu (či steny priekopovej priehlbiny?); na tomto úseku prekryvala vrstvu U17 (Malček/Tittonová 2017; 2018). Ako sa zistilo tohoročným výskumom, vrstva U18 sa nachádzala aj na úseku 5–7 m, možno ju teda interpretovať ako celistvý sídliskový horizont pokrývajúci v týchto miestach minimálne spodnú časť svahu Dolného hradu. Vrstvu tvorila sypká hrudkovitá masa hrdzavohnedej farby, zrejme organického pôvodu, ktorú nálezový materiál datuje do vrcholného stredoveku. V reze mala hrúbku až 20 cm, avšak miestami ju tvorili viaceré tenšie vrstvičky preložené vrstvou čierneho hliny, resp. i vrstvou popolovitou (U18b), v skúmanom úseku sa nachádzala asi 3 m pod súčasným povrchom (t. j. asi 194,3 až 194,5 m v absolútnych výškach): zložením (napokon ani sfarbením) však nezodpovedá obvyklému sídliskovému nánosovi a jej vznik snáď možno spájať s nejakou „stavebnou“ úpravou areálu podhradnej(?) stredovekej osady. Vrstva U18 v celej dĺžke zisťovacieho rezu prekryvala typický sídliskový horizont U17, totiž vrstvu uľahnutej zrnitej hliny tmavosivého sfarbenia, ktorej prítomnosť sa evidovala už v sezóne 2012 na úseku 4–6 m. V dotknutom reze bolo možné rozlíšiť dva subhorizonty vrstvy, vrchný tmavší a spodný svetlejší, vrchný cca 10–20 cm hrubý a spodný s hrúbkou 20–40 cm. V nálezoch z oboch horizontov prevažoval praveký (eneolitický) nálezový materiál, ojedinele sa v nich však našiel aj drobný železný predmet, preto datovanie vrstvy nie je úplne isté. Avšak vzhľadom na to, že na polohe sa rozpoznalo aj osídlenie protohistorické (germánske), datovanie vrstvy do praveku, resp. do protohistorickej fázy osídlenia polohy sa zdá byť najpravdepodobnejšie. Pokiaľ datovanie U17 ostáva otvorené, spoľahlivo pravekou vrstvou sa javí byť súvrstvie U28, pozostávajúce opäť z dvoch subhorizontov (a, b) hrubých cca 20 cm, odlišujúcich sa odtieňom, z ktorých pochádzal výlučne eneolitický črepový materiál v sprievode úštepovej industrie a zvieracích kostí. Vrstvy, ktoré sa zistili v celej dĺžke rezu, tvorila zrnitá hutná hlina čierneho zafarbenia. Ďalší sídliskový horizont evidovaný v reze pod vrstvou U28 predstavovalo súvrstvie U29, opäť pozostávajúce z dvoch subhorizontov a a b, mocných asi 20 cm, odlišujúcich sa znovu len odtieňom; šlo o pôdny horizont uľahnutej prachovitej hliny s intrúziami datovanými do stredného, resp. mladého eneolitu. Pozoruhodné je, že sa ani v uloženine U28 ani v stratigrafickej jednotke U29 nenašli väčšie hrudy mazanice. Pod vrstvou U29 sa čiastočne obnažil povrch ďalšieho, predbežne neoznačeného pôdneho horizontu, ktorý pozostával z granulovitého materiálu hrdzavohnedej farby, možno išlo o vrstvu U20 pozorovanú na úseku 4–6 m, avšak situácia zostala nedoskúmaná. Súvrstvie U18 – U17 – U28 – U29, ktoré sa v dĺžke 3 m prerazalo vo výškovej zóne 194,5–192,6 na úseku 7 m (bližšie ku korune valu) a 193,3–192,5 m n. m. na úseku 5 m (bližšie k úpätiu), čiže asi 3–5 m pod súčasným povrchom, malo na úseku 6–7 m relatívne mierny sklon, avšak na úseku 5–6 m sa zdanlivo relatívne prudko skláňalo, v týchto miestach sa aj jednotlivé vymenované horizonty zužovali, je možné, že boli zrezané neskorším (stredovekým) výkopom. Situácia sa však bude musieť doskúmať. Ako sme už spomenuli, nálezový materiál zo sezóny 2014 dokladá dve fázy osídlenia lokality – mladší predstavujú fragmenty vrcholnostredovekej keramiky náležiacie stratigrafickej jednotke U18, starší črepy z vrstiev U17, 28 a 29 hlásiace sa k slohu neskorobadenskej skupiny ÖzD. Z mladšej doby bronzovej pochádza len malé percento nálezov a keramika z doby rímskej sa v tejto sezóne nenašla (obr. 55). Prítomnosť viacerých sídliskových stredoeneolitických subhorizontov pravdepodobne svedčí o dlhodobejšom osídlení polohy populáciou s badenskou kultúrou.

Literatúra

- Malček/Tittonová 2017 – R. Malček/V. Tittonová, V.: Výsledky druhej sezóny terénneho výskumu na Dolnom hrade vo Fiľakove. *AVANS* 2012, 2017, 108–111.
- Malček/Tittonová 2018 – R. Malček/V. Tittonová: Výsledky tretej sezóny terénneho výskumu na Dolnom hrade vo Fiľakove. *AVANS* 2013, 2018, 120–122.

ERGESNISSE DER VIERTEN SAISON DER TERRAINGRABUNG AUF DER BURG DOLNÝ HRAD IN FILAKOVO. Fiľakovo (Bez. Lučenec), Intravillan, Burg Dolný hrad, Grabung für Wissenschafts- und Dokumentationszwecke, Siedlung, Burg, Äneolithikum, jüngere/ältere Bronzezeit, Hochmittelalter, frühe Neuzeit. Deponierung der Funde: Burgmuseum in Fiľakovo. Durch die realisierte Grabung auf Dolný hrad wurde, hinsichtlich der eingeschränkten finanziellen Mittel, im Schnitt 1 (Abb. 54: 2), im Sektor 5–7 m nur eine Feststellungsgrabung durchgeführt, im 1,5 m breiten Schnitt, beim südöstlichen Profil der Sonde wurde die Schichtenfolge U18 – U17 – U28 – U29 erforscht, die zum Teil in der Saison 2012–2013 (Abb. 54: 1, 3) aufgedeckt wurde; das Ziel war die Situation unter der Renaissancebefestigung zu begläubigen

und die genannte Schichtenfolge bis zum Untergrund zu erforschen. Die Schichtenreihe, die sich in der Länge von 3 m, in der Höhenzone 194,5–192,6 m, im Abschnitt von 7 m (näher zur Krone des Walls) und 193,3–192,5 m ü. M., im Abschnitt von 5 m (näher zum Fuß) durchschneidet hat, also etwa 3–5 m unter der gegenwärtigen Oberfläche, wobei es aus mehreren, 20 bis 40 cm breiten Siedlungshorizonten bestand (18-17a-17b-28a-28b-29a-29b), hatte es im Abschnitt 6–7 m eine relativ milde Senkung, allerdings im Abschnitt 5–6 m neigten es rapid nach unten, an diesen Stellen wurden auch die genannten Horizonte dünner. Es ist möglich, dass sie durch einen späteren (mittelalterlichen) Aushub abgeschnitten wurden. Eine weitere Nachforschung wird folgen. Das Fundmaterial aus der Saison 2014 belegt drei Besiedlungsphasen der Lage – das jüngste, stellen Fragmente hochmittelalterlicher Keramik dar, die der stratigraphischen Einheit U18 entsprechen, die ältesten Scherben aus den Schichten U17, 28 und 29 beziehen sich zum Stil der späten Badener Gruppe Ózd. Nur eine kleine Anzahl von Funden stammt aus der jungen Bronzezeit. Es wurde keine Keramik aus der Römer-Zeit in dieser Saison entdeckt (Abb. 55). Die Anwesenheit mehrerer mittelneolithischer Siedlungssubhorizonte zeugen wahrscheinlich über eine langzeitige Besiedlung durch die Bevölkerung der Badener Kultur.

ZÁCHRANNÉ ARCHEOLOGICKÉ VÝSKUMY

Juraj Malec

V predloženom príspevku predkladáme výsledky zo záchranných výskumov na lokalitách Dulova Ves, Hviezdoslavov, Jelšava, Kapušany, Ostrovany/Medzany. Uloženie nálezov: Archeológia Zemplín, spol. s r. o., Michalovce.

1. **Dulova Ves** (okr. Prešov), poloha Čergov, sídlisko, neolit/eneolit, doba bronzová.

Nálezisko sa nachádza na južnom svahu temena terasovitého výbežku Slanských vrchov, situovanom na ľavej strane štátnej cesty, vedúcej z Dulovej Vsi do miestnej časti Prešova – Solivaru. Výbežok je z juhu obtekaný potokom Delňa a zo severu menším potôčikom, bez miestneho názvu. Samotná poloha sa nachádza na južnom svahu, blízko hrany terasy. Vzdialenosť od najbližšieho vodného zdroja (potok Delňa) je cca 230 m. Počas archeologického výskumu boli na predmetnej stavbe zachytené dva archeologické objekty, a to v základovej ryhe rodinného domu. Objekt 1 bol zachytený v mieste západného múru a objekt 2 v mieste severného múru domu. Objekt 1 bol bezpečne zachytený ako na západnom, tak aj na východnom profile základovej ryhy, pričom objekt 2 iba na profile severnom. Jeho prítomnosť na južnom profile, resp. vo vnútornej časti budúceho rodinného domu, bola napokon taktiež preukázaná, avšak iba úplne okrajovo v nepatrných rozmeroch.

Objekt 1 bol oválneho pôdorysu, s dlhšou osou v smere V – Z. Steny objektu spadali šikmo k pomerne rovnému dnu objektu. Vrchnú časť výplne tvorila sivá zemitá hlina, s hrúbkou 15–20 cm. Pod ňou sa nachádzala vrstva sivohnedej zemitej hlíny, siahajúcej až po dno objektu. Z výplne pochádzal relatívne početný hnutelný archeologický materiál. Centrálna časť objektu bola úplne zničená pri výkope základovej ryhy. Objekt môžeme z funkčného hľadiska rámcovo označiť ako sídliskovú jamu. Črepový materiál z výplne objektu môžeme rámcovo datovať do praveku a presnejšie s rezervou do obdobia neolitu/eneolitu.

Objekt 2 bol oválneho pôdorysu, s dlhšou osou v smere S–J. Južná časť bola úplne zničená pri výkope základovej ryhy, zachovala sa len nepatrná časť južného okraja. Steny objektu sa šikmo zvažovali do rovného dna, mierne klesajúceho západným smerom. Výplň objektu tvorila v západnej časti sivohnedá zemitá hlina a vo východnej časti sivá zemitá hlina. Z výplne pochádza relatívne početný hnutelný archeologický materiál. Objekt môžeme z funkčnej stránky rámcovo označiť ako sídliskovú jamu, resp. s rezervou ako zásobnicu. Črepový materiál z výplne objektu môžeme rámcovo datovať do praveku a presnejšie s rezervou do doby bronzovej.

Polykultúrne osídlenie danej lokality dokladá jednak nepatrná vzájomná vzdialenosť oboch zachytených objektov, jednak zachytenie sídliskových objektov lažňanskej kultúry počas archeologického výskumu na susedných parcelách v rokoch 2012–2013 (Malec 2018).

2. **Hviezdoslavov** (okr. Dunajská Streda), intravilán, eneolit(?), doba rímska.

Lokalita sa nachádza v severovýchodnej časti intravilánu obce, medzi jeho severnou zastavanou časťou a poľnohospodárskym družstvom. Novovybudovaný súbor domov bude plynulým pokračova-

ním dnešnej Družstevnej ulice. Skúmaná plocha sa nachádza v nadmorskej výške v rozpätí od 125 do 126 m. Počas archeologického výskumu boli na stavebnej ploche vykopané za pomoci mechanizmu štyri archeologické sondy, v ktorých neboli zachytené žiadne archeologické objekty, či vrstvy. Počas povrchového zberu hnutelných archeologických nálezov bolo získaných zopár fragmentov pravekej keramiky (eneolit?), niekoľko fragmentov rímskej provinciálnej keramiky a zopár kusov mazanice. Povrchové archeologické nálezy pochádzajú z východnej časti plochy, s najvyššou koncentráciou v mieste rozšírenia sondy 1. Terénou prospekciou za pomoci detektoru kovov sa nepodarilo zachytiť prítomnosť žiadneho archeologického nálezu. V ojedinelých pozitívnych prípadoch išlo len o rôzny odpad a zvyšky mechanizmov, rámcovo datovaných do druhej polovice 20. stor.

3. Jelšava (okr. Revúca), intravilán, Mníšanská ulica.

Lokalita čiastočne zasahuje aj do plochy hlavného námestia. Od námestia sa tiahne severným, resp. severovýchodným smerom, v trase Mníšanskej ulice, pričom s nevelkým odstupom kopíruje domovú zástavbu na jej severozápadnej strane. Mníšanská ulica sa tiahne po juhozápadnom a západnom úpätí vrchu Hradovisko (kóta 345). Skúmaná plocha počas prvej etapy archeologického výskumu sa obmedzuje na južné ukončenie Mníšanskej ulice, v dĺžke 117 m a v nadmorskej výške v rozpätí od 324 do 325 m. Počas archeologického výskumu neboli na predmetnej líniovej stavbe zachytené žiadne archeologické objekty. Predmetná stavba spočívala vo vykopení ryhy pre kanalizačné potrubie. Hĺbka výkopu klesala od cca 220 cm do cca 350 cm v južnom smere. Značná časť výkopu ležala na asfaltovej ploche, slúžiacej v súčasnosti ako parkovisko. Vrstva asfaltu sa nachádzala v hrúbke okolo 5 cm v celej dĺžke trasy. Z pohľadu zloženia vrstiev zachytených vo výkope bolo zrejme výrazné navýšenie terénu v tejto časti mesta Jelšavy v novoveku. Pod asfaltom sa nachádzali vrstvy makadamu s hrúbkou od 5 cm v južnej časti výkopu po 35 cm v časti severnej. Pod makadamom sa nachádzali vrstvy sutí, rôzneho zloženia, spadajúce svojím zložením komplexne do obdobia novoveku, pričom spodnú časovú hranicu možno zaradiť nanajvýš do roku 1800. Hrúbka navážok sa pohybovala od 60 cm v južnej časti do 80 cm v časti severnej.

Za najzaujímavejší objav možno bezpečne považovať zachytenie tenkej vrstvy (do 5 cm) tmavej čiernej hliny s rozmočeným drevom, tiahnucu sa v dĺžke cca 40 m v severnom ukončení výkopu. Táto vrstva bola zachytená iba úplne okrajovo v severozápadnom profile výkopu, pričom takmer v celej jeho dĺžke nevybiehal plošne do jeho trasy. Vzhľadom na jej súvislý priebeh v celej dĺžke 40 m tu možno s určitosťou predpokladať spevnenú drevenú komunikáciu v podobe chodníka, prípadne širšej cesty. Na túto skutočnosť poukazuje taktiež jej poloha pred domovou zástavbou. Vybudovanie takéhoto spevnenia terénu bolo nepochybne potrebné pri osídľovaní dnešnej Mníšanskej ulice, vzhľadom na stratigrafiu vrstiev, keďže spomínaná vrstva s drevom je položená priamo na žltom ílovom podloží.

Podložné vrstvy tu v celej dĺžke trasy tvorili žltý íl, pokrývajúci hnedosivý štrk. V južnej časti výkopu sa medzi navážkami a žltým ílom nachádzala ešte takmer 1 m hrubá vrstva tmavosivej ílovitej hliny, bez akejkoľvek známky po antropogénnej činnosti. Jej prítomnosť možno azda odvodzovať od niekdajšieho koryta potoka, pretekajúceho týmito miestami.

Navážky obsahovali popri veľkom množstve zlomkov škridiel, tehál a pod. iba nepatrné množstvo hnutelného materiálu. Z južnej časti výkopu, pochádzajú z vrstvy tehlovej sutiny fragmenty kachlice so zelenou glazúrou. Ide o nález v sekundárnej polohe. Kachlica, resp. fragmenty kachlíc by sa dali s rezervou datovať do neskoršej renesancie, pričom do navážok sa mohli dostať na začiatku 19. stor., a to vzápätí, resp. počas klasicistickej prestavby kaštieľa v rokoch 1796–1801. Taktiež je dosť pravdepodobné, že k úprave okolitého terénu kaštieľa mohlo prísť práve v súčinnosti s danými stavebnými prácami.

4. Kapušany (okr. Prešov), intravilán.

Lokalita sa nachádza na južnom svahu Kapušianskeho hradného vrchu (kóta 511), na pravom brehu rieky Sekčov. Poloha je situovaná v areáli bývalého roľníckeho družstva Kapušany, ležiacom na severozápadnom okraji obce. Skúmaná plocha sa nachádza v bezprostrednom susedstve sivej plechovej haly, v západnej časti areálu stavebnej spoločnosti. Nadmorská výška skúmanej plochy sa nachádza v rozpätí od 262 do 270 m. Počas archeologického výskumu bolo vykovaných za pomoci mechanizmu osem archeologických sond.

Približne v strede sondy 4 bol zachytený objekt väčších rozmerov, ktorý mal nepravidelný oválny pôdorys, a ktorého steny sa šikmo zvažovali k členitému dnu. Najhlbšiu časť objektu tvorila oválna jama v jeho západnej polovici. V severovýchodnej časti sa nachádzala dvojica menších priehlbín, s trojicou stredne veľkých kameňov, na úplnom dne južnejšie položennej priehlbiny. Jednou z možných interpretácií

funkčnej stránky objektu, môže byť na základe daných detailov aj funkcia hliníka, pričom priehlbiny mohli slúžiť azda na vodu a kamene ako podklad pre obúchanie náradia od ílu. Na dne objektu sa nachádzala väčšia koncentrácia uhlíkov, objekt však nejavil žiadne stopy pyrotechnického zariadenia. Hnuteľný inventár objektu 1 tvoria najmä fragmenty stredovekej úžitkovej keramiky, reprezentovanej hlavne hrncovitými nádobami s von vytiahnutým profilovaným okrajom, zdobenými rytými obežnými líniami a vlnovkami, prípadne vrypami. Z výplne objektu pochádzal taktiež fragment dna so značkou. Keramický materiál datujeme rámcovo do 12.–prvej polovice 13. stor. Okrem keramiky z objektu pochádzajú taktiež fragmenty mazanice, pár zvieracích kostí a kusov železoviny. Z kovových nálezov máme fragment železného klinca a zaujímavým je taktiež nález kamenného brúsika.

Objekt 1 nám svojim inventárom dokladá prítomnosť stredovekého sídliska, ktorého trvanie vkladáme do doby pred začiatkom výstavby susedného kamenného hradu, prípadne do doby začiatku výstavby, ktorá sa s rezervou predpokladá už pred tatárskym vpádom v roku 1241 (*Slivka 1991, 135*).

Objekty 2 a 3 (sonda 5) boli pozostatkom po výrazných stavebných úpravách pozemku v druhej polovici 20. stor. Ako archeologický môžeme s rezervou označiť objekt 4 (sonda 5). Ide o objekt nepravidelného kruhového pôdorysu, ktorého steny sa šikmo až kolmo zvažujú k pomerne rovnému dnu. Z výplne objektu však nepochádzali žiadne archeologické nálezy.

5. Ostrovany (okr. Sabinov), poloha N a d I m u n o u; M e d z a n y (okr. Prešov), poloha N i ž n ý P o č k a j.

Sledovaná trasa líniovej stavby prechádzala oblasťou pahorkatinového rázu medzi obcou Šarišské Michaľany a mestom Prešov, respektíve jeho Sídliiskom III, situovaného v jeho severozápadnej časti. Stavba prechádza katastrálnymi územiami viacerých obcí, a to Šarišské Michaľany a Ostrovany v okrese Sabinov a obcami Medzany a Veľký Šariš v okrese Prešov. Skúmané lokality (Ostrovany, v polohe označenej Nad Imunou a Medzany, v polohe Nižný Počkej) sa nachádzajú na rozhraní katastrov obcí Šarišské Michaľany, Ostrovany a Medzany, na pravobrežnej terase rieky Torysa. Skúmaná plocha sa nachádza na sever od štátnej cesty, spájajúcej obce Ostrovany a Medzany.

Počas archeologického výskumu boli na sledovanej trase zachytené viaceré archeologické situácie. Išlo najmä o zachytenie kultúrnej vrstvy na lokalite Ostrovany v polohe Nad Imunou a o relatívne početný nález hnuteľných archeologických artefaktov. Tie sa nachádzali ako v spomínanej kultúrnej vrstve tak aj vo vrchnom pôdnom kryte (ornici) na oboch lokalitách.

Na lokalite Ostrovany, poloha Nad Imunou boli zrealizované celkovo štyri archeologické sondy, ktorých línia sa tiahla neďaleko okraja riečnej terasy.

Sonda 1 bola vyhlbená s rozmermi 320 x 320 cm. Maximálna hĺbka dosahovala 70 cm. Miesto sondy bolo situované v miernom svahu. Vrchnú vrstvu výplne tvorila tmavohnedá hlina (ornica), pokrývajúca žltohnedé ílovité podložie. Medzi týmito vrstvami sa miestami vyskytovala vzájomne premiešaná vrstva. Z výplne sondy pochádzal relatívne početný archeologický materiál (keramika, mazanica, štiepaná industria). Keramický materiál tvorili fragmenty pravekej a novovekej keramiky, zachytené vo vrstve ornice.

Sonda 2 bola vyhlbená s rozmermi 120 x 120 cm. Maximálna hĺbka dosahovala 70 cm. Miesto sondy bolo situované v rovinnom teréne. Vrchnú vrstvu výplne tvorila tmavohnedá hlina (ornica), pokrývajúca vrstvu čiernej zemitej hliny (kultúrna vrstva). Na dne sondy bolo v cca 60–70 cm hĺbke zachytené žltohnedé ílovité podložie, zvrchu sfarbené presiaknutou čiernou zemitou hlinou. Z výplne sondy pochádzal relatívne početný archeologický materiál (keramika, mazanica). Keramický materiál z vrstvy ornice tvorili fragmenty pravekej a novovekej keramiky, kým materiál z kultúrnej vrstvy bol tvorený výhradne fragmentmi pravekej keramiky.

Sonda 3 bola vyhlbená s rozmermi 120 x 120 cm. Maximálna hĺbka dosahovala 90 cm. Miesto sondy bolo situované v rovinnom teréne. Vrchnú vrstvu výplne tvorila tmavohnedá hlina (ornica), pokrývajúca vrstvu čiernej zemitej hliny (kultúrna vrstva). Na dne sondy bolo v cca 80 cm hĺbke zachytené žltohnedé ílovité podložie, zvrchu sfarbené presiaknutou čiernou zemitou hlinou. Z výplne sondy pochádzal relatívne početný archeologický materiál (keramika, mazanica, štiepaná industria, zvieracie kosti). Keramický materiál z vrstvy ornice tvorili fragmenty pravekej a novovekej keramiky, kým materiál z kultúrnej vrstvy bol tvorený fragmentmi pravekej keramiky a keramiky z doby rímskej.

Sonda 4 bola vyhlbená o rozmeroch 120 x 120 cm. Maximálna hĺbka dosahovala 50 cm. Miesto sondy bolo situované v miernom svahu. Vrchnú vrstvu výplne tvorila tmavohnedá hlina (ornica), pokrývajúca žltohnedé ílovité podložie. Z výplne sondy pochádzal relatívne početný archeologický materiál (kerami-

ka, mazanica, železovina). Keramický materiál tvorili fragmenty pravekej keramiky, zachytené vo vrstve ornice.

Na lokalite Medzany, v polohe Nižný Počkej bolo zrealizovaných celkovo päť archeologických sond. Sonda 5 bola vyhlbená s rozmermi 120 x 120 cm. Maximálna hĺbka dosahovala 65 cm. Miesto sondy bolo situované v relatívne rovinnom teréne. Vrchnú vrstvu výplne tvorila tmavohnedá hlina (ornica), pokrývajúca žltohnedé ílovité podložie. Z výplne sondy pochádzal nepočítaný archeologický materiál (keramika, mazanica, železovina). Keramický materiál tvorili fragmenty pravekej keramiky, zachytené vo vrstve ornice.

Sonda 6 bola vyhlbená s rozmermi 140 x 120 cm. Maximálna hĺbka dosahovala 100 cm. Miesto sondy bolo situované v relatívne rovinnom teréne. Vrchnú vrstvu výplne tvorila hnedosivá hlina (ornica), pokrývajúca vrstvu tmavosivej ílovej hliny. Na dne sondy bolo v cca 90 cm hĺbke zachytené žltohnedé ílovité podložie. Z výplne sondy pochádzal nepočítaný archeologický materiál (keramika, mazanica, zvieracie kosti). Keramický materiál z vrstvy ornice tvorili fragmenty pravekej keramiky a keramiky doby rímskej.

Sonda 7 bola vyhlbená s rozmermi 120 x 120 cm. Maximálna hĺbka dosahovala 80 cm. Miesto sondy bolo situované v miernom svahu úžľabiny. Vrchnú vrstvu výplne tvorila hnedosivá hlina (ornica), pokrývajúca žltohnedé ílovité podložie. Z výplne sondy nepochádzal žiaden archeologický materiál.

Sonda 8 bola vyhlbená s rozmermi 120 x 120 cm. Maximálna hĺbka dosahovala 70 cm. Miesto sondy bolo situované v miernom svahu úžľabiny. Vrchnú vrstvu výplne tvorila hnedá hlina (ornica), pokrývajúca žltohnedé ílovité podložie. Z výplne sondy nepochádzal žiaden archeologický materiál.

Sonda 9B bola vyhlbená s rozmermi 140 x 120 cm ako náhrada za sondu 9A, ktorá bola vykopaná mechanizmom ešte pred zahájením archeologického výskumu. Maximálna hĺbka dosahovala 88 cm. Miesto sondy bolo situované v miernom svahu úžľabiny. Vrchnú vrstvu výplne tvorila hnedá hlina (ornica), pokrývajúca žltohnedé ílovité podložie. Z výplne sondy nepochádzal žiaden archeologický materiál.

Hnuteľné archeologické nálezy, objavené vo výraznej kultúrnej vrstve počas archeologického výskumu na lokalitách Ostrovany, v polohe Nad Imunou a Medzany, v polohe Nižný Počkej môžeme s rezervou zaradiť do obdobia doby bronzovej, resp. pripísať nositeľom gávskej kultúry, čím by sa potvrdili aj doterajšie poznatky výskumu danej lokality. Nálezy z doby rímskej taktiež upevňujú poznatky osídlenia z tohto obdobia, ktoré je pripisované nositeľom przeworskej kultúry (*Lamiová-Schmiedlová/Tomášová 1993, 79, 80*).

Literatúra

Lamiová-Schmiedlová/Tomášová 1993 – M. Lamiová-Schmiedlová/B. Tomášová: Piata etapa výskumu v Ostrovanoch. *AVANS 1992, 1993, 79, 80*.

Malec 2018 – J. Malec: Záchranné výskumy Archeológie Zemplín. *AVANS 2013, 2018, 123–126*.

Slivka 1991 – M. Slivka. *Hrady a hrádky na východnom Slovensku*. Košice 1991.

ARCHÄOLOGISCHE RETTUNGSGRABUNGEN. Während der archäologischen Rettungsgrabungen ist es gelungen auf mehreren Baustellen Siedlungen aus verschiedenen historischen Perioden festzuhalten. In Hviezdoslavov (Bez. Dunajská Streda) wurden durch eine Oberflächenbegehung Keramikfragmente aus dem Äneolithikum und der Römer-Zeit gewonnen. In Kapušany (Bez. Prešov) stellte man im ehemaligen Wirtschaftsareal ein Objekt fest, das auf eine mittelalterliche Besiedlung der Fundlage hindeutet. In Jelšava (Bez. Revúca) hat man im Aushub eines Linienbaus markante Aufschüttungsschichten festgehalten. Auf den bekannten archäologischen Lokalitäten Ostrovany (Bez. Sabinov), Medzany (Bez. Prešov) und Nižný Počkej, wurde durch neuentdeckte Funde das Fundgut aus der Bronzezeit und Römer-Zeit bereichert. In Dulova Ves (Bez. Prešov), auf der Flur Čergov, haben wir unsere Erkenntnisse über eine polykulturelle Besiedlung durch äneolithische und bronzezeitliche Funde erweitert.

NÁLEZ KERAMICKEJ FAJKY Z PODREČIAN³⁴

Vladimír M i t á š

P o d r e č a n y (okr. Lučenec), koryto K r i v á n s k e h o p o t o k a, zber, ojedinelý nález, novovek, 18. stor. Uloženie nálezu: Stanislav Gembický, Podrečany.

³⁴ Príspevok vznikol prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

Nálezca poskytol autorovi na zverejnenie keramickú fajku. Našiel ju už dávnejšie južne od intravilánu v koryte Krivánskeho potoka, v mieste medzi katastrálnymi polohami Nad lúkami a Nad železnicou (obr. 56: 1).

Opis nálezu:

Torzo dvojdielnej fajky čiernej a miestami červenej farby so stopami grafitu pozostáva z krčku a neúplnej hlavičky. Na manžete krčku je šikmé ryhovanie. Pod manžetou obiehajú dve až tri na seba nenadväzujúce ryhy. Hlavička má valcovitý tvar a výzdobu vertikálnymi plytkými žliabkami, ktoré sú v spodnej časti ukončené jemne rytými poloblúkmi s jamkami v ich stredoch. Na dne hlavičky vidno dve zbiehajúce sa šikmé línie s krátkymi priečnymi ryhami, vytvorené ozubeným kolieskom. Povrch fajky nesie stopy nálezu, ktorý ležal vo vodnom prostredí. Rozmery: max. výška hlavičky 3,2 cm; max. vonkajší priemer hlavičky 2,3 cm; max. vnútorný priemer hlavičky 1,6 cm; dĺžka krčku s manžetou 4 cm (bez manžety 3 cm); vonkajší priemer krčku 1,5 cm; vnútorný priemer krčku 0,7 cm (obr. 56: 2).

Uvedený nález možno spoľahlivo zaradiť k nesignovaným keramickým fajkám uhorského typu z 18. stor. Tieto fajky sa vyrábali už sériovo vo formách. Ich výzdobné detaily sa následne dotvárali rytím a odláčaním do čerstvo vylisovaného polotovaru predmetu. Szabolc Kondorosy takéto nálezy fajok eviduje v rámci skupiny typu M3 z maďarských novovekých lokalít, ako napr. Víziváros v Bude, resp. súčasnej Budapešti (*Kondorosy 2007*, 260, 7 kúp: B172–174), či pevnosť v Segedíne (*Kondorosy 2008*, 344, VI. tábla: Sz142). Ďalšie fajky tohto typu sa zistili v areáli veľkvaradínskej pevnosti na území dnešného rumunského mesta Oradea (*Rusu/Marta 2002*, 187, Pl. LXXXVI: 8, 9). Na Slovensku je tvarom aj dekórom blízka fajka známa zo Zvonárskej ul. 3 v Košiciach. Napriek tomu, že ide o nestratifikovaný nález, oprávnene je datovaný do 18. stor. (*Čurný/Šimčík/Bielich 2013*, 92, 96, obr. 1: 7).

V spojitosti s archeologickými nálezmi fajok na juhu stredného Slovenska možno skonštatovať, že ide o prvý nález fajky z chotára Podrečian a prvú fajku tohto druhu zo slovenskej časti Novohradu vôbec. Pripomenúť možno aj pozoruhodné zmienky o produkcii charakteristických keramických fajok čiernej farby s vylešteným povrchom v Podrečianoch od konca 18. stor. a v prvej polovici 19. stor. (*Bielich/Čurný 2009*, 14, 15; *Čaplovič 1997*, 166). Tie však s predloženou fajkou uhorského typu nemajú z hľadiska lokálnej produkcie fajok, ako aj z hľadiska chronologického v zásade spoločné nič. Na prvý nález klasickej podrečianskej fajky v lokalite, kde sa v hojnom počte vyrábali a odkiaľ sa dostali do viacerých miest Rakúsko-Uhorska, sa teda ešte len čaká.

Literatúra

- Bielich/Čurný 2009* – M. Bielich/M. Čurný: Pipe finds from Nitra and Nitra pipe production. *Studies in post-medieval archaeology* 3, 2009, 337–362.
- Čaplovič 1997* – J. Čaplovič: *Etnografia Slovákov v Uhorsku*. Z rukopisu preložil, poznámky a doslov napísal Rudo Brtáň. Bratislava 1997.
- Čurný/Šimčík/Bielich 2013* – M. Čurný/P. Šimčík/M. Bielich: Nálezy keramických fajok z archeologických výskumov a prospekcií na Slovensku. *Študijné zvesti AÚ SAV* 53, 2013, 85–101.
- Kondorosy 2007* – Sz. Kondorosy: Cseréppipák a budai Felső Vízivárosból. *Budapest régiségei* 41, 2007, 249–280.
- Kondorosy 2008* – Sz. Kondorosy: A szegedi vár pipái I. A Móra Ferenc múzeum évkönyve néprajzi tanulmányok 6, 2008, 331–364.
- Rusu/Marta 2002* – A. A. Rusu/D. Marta: Catalogul pieselor descoperite/Pipele. In: A. A. Rusu (Red.): *Cetatea Oradea*. Oradea 2002, 186, 187.

FUND EINER TONPFEIFE AUS PODREČANY. Podrečany (Bez. Lučenec), Bett des Krivánsky-Baches, Begehung, Einzelfund, Neuzeit, 18. Jh. Deponierung der Funde: Stanislav Gembický, Podrečany. Der vorgelegte Fund einer Pfeife (Abb. 56) wurde südlich vom Intravillan, im Bett des Krivánsky-Bachs, auf der Stelle zwischen den Fluren Nad lúkami und Nad železnicou gefunden. Es handelt sich um ein Torso einer zweiteiligen Pfeife, die man mit Sicherheit zu den unsignierten Pfeifen des ungarischen Typs aus dem 18. Jh. zuordnen kann. Die Pfeife hat Parallelen vor allem auf dem Gebiet des ehemaligen Ungarn, auf den neuzeitlichen Fundstellen im jetzigen Ungarn, Rumänien oder in der Slowakei (Budapest, Szeged, Oradea, Košice usw.). Hinsichtlich der bekannten archäologischen Pfeifenfunde im Süden der Mittelslowakei handelt es sich zum ersten Mal um einen Fund einer Pfeife aus dem Kataster Podrečany und den ersten Pfeifenfund dieser Art auf dem slowakischen Teil von Novohrad überhaupt. Dieser Fund hat aber keinen Zusammenhang mit der Produktion der charakteristischen schwarzen Keramikpfeifen mit polierter Oberfläche in Podrečany, die hier Ende des 18. Jhs. und in der ersten Hälfte des 19. Jhs. hergestellt wurden (*Čaplovič 1997*).

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM A PRIESKUM NA BREHOCH ORAVSKEJ PRIEHRADY³⁵

Adrián N e m e r g u t

Na brehoch Oravskej priehrady bol realizovaný povrchový prieskum, po ktorom nasledoval v katastroch Bobrova a Trstenej zisťovací archeologický výskum. Jeho hlavným cieľom bolo overenie stratigrafickej polohy kultúrnych vrstiev s kamennými artefaktmi. Výskum sa uskutočnil v štyroch samostatných polohách (Bobrov, poloha Miškovky; Trstená, poloha Murgáše). Sondy boli situované kolmo, alebo pozdĺž obnažených brehov priehrady. Záver terénnych prác značne skomplikovali výdatné zrážky, po ktorých stúpila hladina vody v priehrade. Následne boli zatopené všetky plochy výskumu, s výnimkou lokality Murgáše 7 v Trstenej, a práce tak museli byť predčasne ukončené.

1. B o b r o v (okr. Námestovo), poloha M i š k o v k y, lokalita 1, výskum, sídlisko, neskorý paleolit-mezolit. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Lokalita sa nachádza v juhovýchodnej časti katastrálneho územia Bobrova, približne 1,5 km juhovýchodne od obce. Situovaná je na ostrohu s miernym sklonom na severovýchodovýchod, okolo ktorého zo severu a juhovýchodu obtekajú malé potoky, ktoré sa vlievajú do Oravskej priehrady. Nadmorská výška sa pohybuje okolo 599 m.

Zisťovaciemu archeologickému výskumu na lokalite predchádzal povrchový prieskum. Celkovo boli vyhlbené dve sondy. Sondy boli situované kolmo na obnažené brehy priehrady. Oddeľoval ich od seba cca 20 cm hrubý kontrolný blok. Počas povrchového zberu boli nájdené tri artefakty. Nachádzali sa na sezónne zaplavovanej pláži, kam sa pravdepodobne dostali eróziou zo súčasného brehu. Ide o dve rezíduá jadier, z toho jedno z rádiolaritu a jedno zo silicitu krakovsko-čenstochovskej jury (ďalej len SKCJ) a o fragment čepele z rádiolaritu.

V sonde 1 boli v humusovitej vrstve nájdené tri kamenné artefakty, a to čepeľ zo SKCJ, fragment čepele z rádiolaritu a úštep z eratického silicitu. V sonde 2 boli nájdené štyri kamenné artefakty. Rezíduum jadra zo SKCJ (obr. 57: 1) a úštep z rádiolaritu sa našli v humusovitej vrstve. Úštep zo SKCJ a fragment úštepu z rádiolaritu boli získané z vrstvy pod ňou, zo žltu-hnedej hlinitej vrstvy.

2. B o b r o v (okr. Námestovo), poloha M i š k o v k y, lokalita 2, prieskum, sídlisko(?), neskorý paleolit(?). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Koncentrácia kamenných artefaktov bola situovaná na mierne zvažujúcom sa polostrove so sklonom na juhovýchod. Nálezy ležali v nadmorskej výške cca 597 m. Zo sezónne zaplavovanej pláži bolo získané dvojpodstavové jadro z rádiolaritu (obr. 57: 2), rezíduum jadra z rádiolaritu, fragment jadra z rádiolaritu, čepeľ zo SKCJ, dva úštepy, z toho jeden z rádiolaritu a jeden zo SKCJ.

3. T r s t e n á (okr. Tvrdošín), poloha M u r g á š e, lokalita 1, výskum, sídlisko(?), neskorý paleolit, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Nálezy boli nájdené asi 300 m južne od hranice Slovenskej a Poľskej republiky, približne 50 m východne od potoka Krzywań, ktorý sa vlieva do vodnej nádrže. Rozprestierali sa v nadmorskej výške 598 m.

V rámci zisťovacieho archeologického výskumu, ktorému predchádzal povrchový prieskum, boli vykopané dve sondy. Sonda 1 bola situovaná kolmo na obnažený breh priehrady. Sonda 2, ktorá sa nachádzala cca 8 m juhovýchodne od sondy 1 bola situovaná pozdĺž brehu.

Z povrchového zberu pochádza šesťnásť kamenných artefaktov. Nachádzali sa na sezónne zaplavovanej pláži. V surovinovom zložení prevláda SKCJ, po ktorom nasleduje rádiolarit, prepálený a čokoládového silicitu. Nálezy reprezentuje rezíduum jadra, dve čepele, päť fragmentov čepelí a dva fragmenty čepelí. Inventár dopĺňajú tri úštepy a jeden retušovaný úštep.

V sonde 1 pozostávala najvrchnejšia vrstva z naplavenej hlinito piesčitej vrstvy, z ktorej bol získaný početný novoveký črepový materiál. V sonde 2 neboli získané žiadne archeologické nálezy.

4. T r s t e n á (okr. Tvrdošín), poloha M u r g á š e, lokalita 2, výskum, sídlisko(?), neskorý paleolit (šwiderien), novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

³⁵ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov APVV-14-0742, VEGA 2/0181/14 a Schwarzcovho fondu.

Približne 100 m juhovýchodne od lokality Murgáše 1 sa našli ďalšie nálezy štiepanej kamennej industrie. Ležali v nadmorskej výške okolo 599 m.

Pred samotným výkopom sond bol vykonaný podrobný povrchový prieskum polohy a jej širšieho okolia. Celkovo boli vyhlbené štyri sondy. Sondy 1, 3 a 4 boli situované pozdĺž brehov. Sonda 2 bola vedená kolmo od brehu, presnejšie od sondy 1, medzi ktorými bol ponechaný 30 cm kontrolný blok. Súbor industrie z prieskumu obsahuje trinásť artefaktov. Väčšina pochádza zo sezónne zaplavovanej pláže. Dva z nich sa našli na povrchu súčasného brehu. Vyrobené boli prevažne zo SKCJ, menej z rádiolaritu, patinovaného silicitu, silicifikovaného pieskovca, čokoládového silicitu a bližšie neurčenej suroviny. Nálezový inventár tvorí jadro so zmenenou orientáciou, dve čepele a šesť fragmentov čepelí. Kolekciu dopĺňa úštep, fragment úštepu, fragment čepele so spodnou retušou a fragment retušovaného úštepu.

V sonde 1 bola najvrchnejšou vrstvou naplavená hlinito piesčitá vrstva, z ktorej bola získaná proximálna časť čepele zo silicifikovaného pieskovca. V sonde 2 a 3 neboli nájdené žiadne archeologické nálezy. V sonde 4, v najvrchnejšej naplavenej hlinito piesčitej vrstve, bol získaný početný novoveký črepový materiál.

Po samotnom výskume, resp. po poklese vody v priehrade bol na pláži, neďaleko sondy 1, nájdený hrot so stopkou s plošnou retušou stopky na ventrálnej strane zo SKCJ (obr. 57: 3). Pravdepodobne bol vyplavený z brehu, z ktorého bolo na niektorých miestach odpravené od ukončenia výkopových prác viac ako 30 cm.

5. T r s t e n á (okr. Tvrdošín), poloha M u r g á š e, lokalita 3, prieskum, sídlisko(?), neskorý paleolit. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Ďalšia koncentrácia nálezov bola situovaná asi 80 m juhovýchodne od predošlej lokality Murgáše 2, v nadmorskej výške okolo 599 m. Na povrchu súčasného brehu a prilahlej pláži bolo zozbieraných 26 kamenných artefaktov. V rámci surovín dominoval SKCJ, menej bol zastúpený rádiolarit, eratický a pre-pálený silicit. Nálezy pozostávajú z troch čepelí, šiestich fragmentov čepelí, jedenásť úštepov a dvoch fragmentov úštepov. Retušované nástroje sú zastúpené úštepovým škrabadlom, plochým rydlom (obr. 57: 5), niekoľkonásobným klinovým rydlom (obr. 57: 4) a vrtákom.

6. T r s t e n á (okr. Tvrdošín), poloha M u r g á š e, lokalita 4, prieskum, sídlisko(?), neskorý paleolit(?). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Menej početnejšia kolekcia bola nájdená 70 m juhovýchodovýchodne od predošlej lokality Murgáše 3. Nachádzala sa v nadmorskej výške 598 m. Kamenné artefakty nájdené na povrchu súčasných brehov a na prilahlej pláži v roku 2014 pozostávajú z fragmentu jadra z eratického silicitu, fragmentu čepele zo SKCJ a dvoch čepeľovitých úštepov, z ktorých je jeden z rádiolaritu a jeden zo SKCJ. Kolekciu dopĺňajú tri úštepy, po jednom kuse z rádiolaritu, zo SKCJ a z bližšie neurčenej suroviny.

7. T r s t e n á (okr. Tvrdošín), poloha M u r g á š e, lokalita 5, prieskum, sídlisko(?), neskorý paleolit. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Menej početný súbor kamennej industrie bol rozptýlený cca 50 m juhovýchodovýchodne od náleziska Murgáše 4. artefakty boli situované na svahu vo výške 598 m n. m. Nálezový inventár, ktorý bol nájdený na povrchu súčasných brehov a na prilahlej pláži je zastúpený 34 kusmi kamennej industrie. Väčšina bola z rádiolaritu, menej zo SKCJ. Z jadier sa zachovali dve ploché jadrá a dva fragmenty jadier. Našli sa aj dve celé čepele, dva fragmenty čepelí, trinásť úštepov a sedem fragmentov úštepov. V rámci retušovaných nástrojov bol rozpoznaný fragment nevýrazného čepeľového škrabadla, úštepové škrabadlo (obr. 57: 9), niekoľkonásobné klinové rydlo (obr. 57: 6), čepeľ s jednostrannou retušou a dva úštepy s retušou.

8. T r s t e n á (okr. Tvrdošín), poloha M u r g á š e, lokalita 6, prieskum, sídlisko(?), paleolit(?). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Približne 70 m severozápadovýchodne od lokality Murgáše 5 sa našli ojedinelé kamenné artefakty. Ležali v nadmorskej výške 598 m. Na povrchu sezónne zaplavovanej pláže bol nájdený úštep a fragment čepele s jednostrannou retušou zo SKCJ.

9. T r s t e n á (okr. Tvrdošín), poloha M u r g á š e, lokalita 7, výskum, sídlisko, mezolit(?). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Najsevernejšia skúmaná lokalita sa nachádza pri severozápadnom okraji Oravskej priehrady, na nevýraznom polostrove, cez ktorý prechádza hranica Slovenskej a Poľskej republiky. Leží v nadmorskej

výške 601–602 m. Lokalitu v roku 1983 objavil J. Rydlewski (2006), ktorý na nej o rok neskôr zrealizoval archeologický výskum.

Na lokalite boli vyhlbené štyri sondy. Sonda 1 bola situovaná pozdĺž okraja erodovaného brehu. Sonda 2 bola umiestnená severozápadne od sondy 1, od ktorej ju oddeľoval 30 cm široký kontrolný blok. Sonda 3 bola situovaná severozápadne od sondy 1, od ktorej ju oddeľoval tiež 30 cm široký kontrolný blok. Nachádzala sa zároveň severovýchodne od sondy 2. Sonda 4 bola situovaná severozápadne od okraja erodovaného brehu, resp. od sondy 1, medzi ktorými sa nachádzal 30 cm široký kontrolný blok.

Pri prvej obhliadke lokality boli získané dva kamenné artefakty. Vyklenuto retušovaná čepeľ zo SKCJ (obr. 57: 7) sa našla v profile obnaženého brehu, vo výplni zvieracej nory. Ďalší artefakt, fragment čepele z rádiolaritu sa našiel na sezónne zaplavovanej pláži, v tesnej blízkosti brehu, odkiaľ vypadol, resp. bol vyplavený.

V sonde 1 bolo nájdených päť kamenných artefaktov. Fragment dvojpodstavového jadra z rádiolaritu (obr. 57: 8) bol získaný z humusovitej vrstvy a štyri čepele, z toho tri z rádiolaritu a jedna zo SKCJ sa našli v žltó-hnedej hlinitej vrstve. V sonde 2 sa našlo šesť nálezov v žltó-hnedej hlinitej vrstve. Ide o fragment jadra z rádiolaritu, čepeľ zo SKCJ, čepeľ z rádiolaritu a tri malé úštepky, z ktorých sú dve z rádiolaritu a jedna zo SKCJ. V sonde 3 bolo nájdených dvadsaťtri kamenných artefaktov. V humusovitej vrstve sa našiel fragment čepele zo SKCJ, úštep z rádiolaritu a malý úštep z rádiolaritu. V žltó-hnedej hlinitej vrstve boli rozpoznané dve čepele zo SKCJ, tri malé úštepky, z toho dva z rádiolaritu a jeden zo SKCJ a dva fragmenty úštepov z rádiolaritu a jeden zo SKCJ. Z rozhrania žltó-hnedej hlinitej a sivej ílovitej vrstvy bolo získaných osem fragmentov čepele a čepeľok zo SKCJ, fragment čepele z patinovaného silicitu a dva úštepky, z ktorých je jeden z rádiolaritu a jeden zo SKCJ. V sivej ílovitej vrstve sa našiel fragment čepele z bližšie neurčenej suroviny. Zo sondy 4 pochádza šesť kamenných nálezov. V humusovitej vrstve bol nájdený fragment úštepu z rádiolaritu, tri malé úštepky, z toho dva z rádiolaritu a jeden z bližšie neurčenej suroviny. Dva fragmenty čepele z rádiolaritu boli získané z ďalšej, žltej hlinitej vrstvy.

10. Trstená, časť Ústie nad Priehradou (okr. Tvrdošín), poloha Pálenica, prieskum, sídlisko(?), neskorý paleolit – mezolit. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Koncentrácia štiepanej kamennej industrie bola situovaná na polostrove, ktorý sa zvažuje na juho-východovýchod. Leží v rozpätí nadmorských výšok 597–599 m. Početný súbor kamennej industrie pozostáva zo 62 kusov štiepanej kamennej industrie. V surovinovom zložení prevláda rádiolarit, po ktorom nasleduje SKCJ, eratický silicit, bližšie neurčená surovina, prepálený silicit, silicifikovaný pieskovec a patinovaný silicit. Tvoria ju tri rezíduá jadier, štyri fragmenty jadier, sedemnášť čepele, päť fragmentov čepele, osemnásť úštepov. Rozpoznané boli aj dve tablety, šesť fragmentov úštepov a rydlová trieska. Z retušovaných nástrojov je zastúpený fragment čepeľového škrapadla (obr. 57: 10), dve vkleslo retušované čepele, čepeľ s jednostrannou retušou, čepeľovitý úštep s čiastočne otupeným bokom a fragment retušovaného úštepu.

Literatúra

Rydlewski 2006 – J. Rydlewski: A Mesolithic Site at Lipnica Wielka 8, Nowy Targ District. *Acta Archaeologica Carpathica* 41, 2006, 11–23.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG UND BEGEHUNG AUF DEN UFERN DES ORAVA-SEES. Während der archäologischen Grabung auf der Flur Murgáše in Trstená, waren in den Fundstellen 1 und 2 keine Steinartefakte in den unbeschädigten Schichten anwesend. Das einzige Artefakt wurde auf der Fundstelle Murgáše 2 im Schnitt 1 gefunden. Es befand sich nicht in der primären Fundlage, sondern in der angeschwemmten Schicht aus Lehm und Sand. Auf dem Lokalität Murgáše 7 in Trstená wurde eine gelbbraune Lehmschicht festgehalten, aus welcher fast alle Funde der steinernen Spaltindustrie stammen. Sie befindet sich am Ufer, nur ein paar Zentimeter unter der gegenwärtigen Oberfläche. Aus Bobrov, auf der Fundstelle Miškovky 1 stammen die Artefakte aus einer Humus- und gelbbraunen Lehmschicht. Aus den anderen Lokalitäten wurden durch eine Oberflächenbegehung Funde gewonnen, die sich vor allem auf den überschwemmten Stränden in der Saisonzeit, im angeschwemmten Sand, bzw. Schlamm befanden. Vereinzelt lagen sie auf begrünten Ufern, zusammen mit dem angeschwemmten Sand. Sie wurden nur sporadisch im Rahmen der abgerissenen Uferteile gefunden, aber nur in der sekundären Position.

Bei der gewonnenen steinernen Spaltindustrie überwiegen Rohstoffe aus entfernteren primären Quellen. Die größte Vertretung hatte Silizit aus der Krakau-Tschenstochauer Jura, weniger Erratisch- und Schoko-

ladenfeuerstein. Aus lokalen Rohstoffen überwiegt Radiolarit. Sporadisch tritt in den Kollektionen auch silicifizierter Sandstein auf.

Chronologisch betrachtet, ist es gelungen aus der Fundstelle Murgáše 2 in Trstená, einen sehr bedeutenden Fund zu gewinnen – eine Spitze mit Stiel, mit Flächenretusche des Stiels auf seiner ventralen Seite, die ins Swiederien datiert wird (Abb. 57: 3). Zu den wichtigen Atefakten aus der neugewonnenen Kollektionen gehören z. B. die Kerne, kurze Kratzer, Stichel, Bohrer u. a. aus der Zeit des späten Paläolithikums. In der Gegenstandsregion ist mit größter Wahrscheinlichkeit auch mit der Anwesenheit einer mesolithischen Besiedlung zu rechnen. Darauf verweisen einerseits die Grabungsergebnisse von J. Rydlewski (2006, 22) in Trstená, auf der Fundstelle Murgáše 7 und andererseits neue Funde aus Bobrov, Miškovky 1 und Trstená, im Teil Ústie nad Priehradou, auf der Flur Pálenica.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA STAVBE DIAĽNICE D3 SVRČINOVEC – SKALITÉ³⁶

Adrián Nemergut – Marek Vojteček – Peter Gábor

Záchranný archeologický výskum bol vyvolaný výstavbou diaľnice D3 Svrčinovec – Skalité v katastrach obcí Svrčinovec (obr. 58: 1), Čierne (obr. 58: 2; 59) a Skalité (obr. 60). V prvej etape bol vykonaný podrobný terénny prieskum, počas ktorého boli v teréne zistené zaniknuté terasovité polia, ako aj zaniknuté úvozové cesty, známe z historických máp. Po ich zdokumentovaní (geodetické zameranie, fotodokumentácia) sa v dostatočnom časovom predstihu, pred začatím stavebných prác, v rámci trasy diaľnice zabezpečil sondážny výskum. Ten sa uskutočnil na prieskumom zistených zaniknutých reliktoch, na evidovaných archeologických lokalitách, ako aj na ďalších vytypovaných plochách s možným výskytom archeologických lokalít. Sondážny výskum bol realizovaný prostredníctvom zemného stroja a následného ručného začistenia profilov. Jeho cieľom bolo overiť vytypované lokality, zachytiť profile úvozových ciest a profile medzi na zaniknutých poliach. Samostatné práce prebiehali na evidovanom nálezisku Malé Šance a Valy v Čiernom (obr. 59), formou kombinácie nedeštruktívneho, sondážneho a plošného archeologického výskumu. V ďalšej etape bol vykonaný archeologický výskum v rámci celej trasy D3 formou sledovania zemných prác, počas ktorých už neboli zistené žiadne archeologické nálezy, resp. situácie.

1. Svrčinovec (okr. Čadca), polohy Pod Berkovým grúňom a Kolibiská, výskum, prieskum, zaniknuté polia a cesty, novovek.

Objekt 1. Na západnom svahu v západnej polovici prístupovej cesty k mostu 237 sa našiel zväzok zaniknutých polí, ktoré mali pravidelný obdĺžnikový tvar s maximálnou zachovanou dĺžkou cca 76 m a šírkou cca 14,5 m. Sklon bol výrazný na severovýchod, s určitosťou bolo rozpoznaných jedenásť polí s orientáciou na SZ – JV.

Objekt 2. Zväzok zaniknutých polí bol odkrytý na východnom svahu prístupovej cesty k mostu 237. Polia mali pravidelný obdĺžnikový tvar s maximálnou zachovanou dĺžkou cca 80 m a šírkou cca 18 m, sklon bol výrazný na juhozápade. S určitosťou bolo rozpoznaných devätnásť polí s orientáciou na SZ – JV.

Objekt 3. V teréne bol viditeľný úvoz, zahĺbený 80–160 cm. Šírka na úrovni dna bola 120–140 cm a na hornom okraji 400–480 cm. Orientovaný bol v smere SZ – JV. Steny úvozu sa nepravidelne šikmo zvažovali k mierne zaoblenému dnu. Stopy po koľajach neboli zachytené.

Objekt 4. Zväzok zaniknutých polí sa zistil na západnom svahu vo východnej polovici prístupovej cesty k mostu 237. Polia boli pravidelného obdĺžnikového tvaru s maximálnou zachovanou dĺžkou cca 70 m a šírkou cca 7 m. Sklon bol mierny, orientovaný na východ. S určitosťou boli rozpoznané dve polia s orientáciou na SV – JZ.

Objekt 5. Zväzok zaniknutých polí bol na západnom svahu mosta 237. Polia mali pravidelný obdĺžnikový tvar s maximálnou zachovanou dĺžkou cca 76 m a šírkou cca 12 m. Sklon bol výrazný severovýchodný. S určitosťou bolo rozpoznaných šesť polí s orientáciou SZ – JV.

Objekt 6. V teréne bol viditeľný nevýrazný úvoz, zahĺbený 30–60 cm. Šírka na úrovni dna bola 360 cm a na hornom okraji bola 460 cm. Orientovaný bol v smere SSZ – JJV. Steny úvozu sa nepravidelne šikmo zvažovali k nepravidelnému dnu.

³⁶ Príspevok vznikol prostredníctvom aktivity 2.1 (Výbudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

Objekt 7. Na západnom svahu mosta 238 bol objavený zväzok zaniknutých polí, ktoré boli pravidelného obdĺžnikového tvaru s maximálnou zachovanou dĺžkou cca 81 m a šírkou cca 13 m. Sklon bol výrazný na východ. S určitosťou bolo rozpoznaných osem polí s orientáciou na S – J.

Objekt 8. Zväzok zaniknutých polí sa našiel na východnom svahu mosta 238. Polia mali pravidelný obdĺžnikový tvar s maximálnou zachovanou dĺžkou cca 113 m a šírkou cca 14 m. Sklon bol mierne na juh. S určitosťou bolo rozpoznaných pätnásť polí s orientáciou na Z – V.

2. Čierne (okr. Čadca), polohy Markov, Vršky, Vršok, Zadné hony, Nad prielohmi, Zavalom, Podvalom, Valy, Latonka, výskum, prieskum, zaniknuté polia a cesty, fortifikácia, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Objekt 1. V teréne sa našiel viditeľný výrazný úvoz, zahĺbený 60–100 cm. Šírka na úrovni dna bola 200–260 cm a na hornom okraji 450–500 cm. Orientovaný bol v smere SZ – JV. Steny úvozu sa nepravidelne šikmo zvažovali k nepravidelnému dnu s naznačenými koľajami, s rozpätím 160–180 cm.

Objekt 2. Zväzok zaniknutých polí bol objavený na západnom svahu mosta 240. Polia mali pravidelný obdĺžnikový tvar s maximálnou zachovanou dĺžkou cca 79 m a šírkou cca 15 m. Sklon bol výrazný na východ. S určitosťou bolo rozpoznaných 24 polí. Na západnom okraji bola orientácia na Z – V, v ostatnej časti S – J.

Objekt 3. Zväzok zaniknutých polí sa našiel na východnom svahu mosta 240. Polia mali pravidelný obdĺžnikový tvar s maximálnou zachovanou dĺžkou cca 63 m a šírkou cca 20 m. Sklon bol výrazný na západ. S určitosťou bolo rozpoznaných štrnásť polí s orientáciou na S – J.

Objekt 4. V teréne bol odkrytý viditeľný nevýrazný úvoz, zahĺbený 40–100 cm. Šírka na úrovni dna bola 220–280 cm a na hornom okraji 360–400 cm. Orientovaný bol v smere SSZ – JJV. Steny úvozu sa nepravidelne šikmo zvažovali k rovnému dnu. Stopy po koľajach na povrchu neboli zachytené.

Objekt 5. V teréne bol objavený viditeľný nevýrazný úvoz, zahĺbený 40–80 cm. Šírka na úrovni dna bola 160–180 cm a na hornom okraji 260–300 cm. Orientovaný bol v smere SZ – JV. Steny úvozu sa nepravidelne šikmo zvažovali k rovnému dnu. Stopy po koľajach na povrchu neboli zachytené.

Objekt 6. Zväzok zaniknutých polí bol na západnom svahu mosta 242. Polia mali pravidelný obdĺžnikový tvar s maximálnou zachovanou dĺžkou cca 125 m a šírkou cca 27 m. Sklon bol ostrý na východ. Orientácia bola v západnej polovici na SV – JZ, vo východnej polovici na SZ – JV. Pribeh polí bol najlepšie čitateľný v západnej polovici. S určitosťou bolo rozpoznaných 37 polí.

Objekt 7. Zväzok zaniknutých polí bol objavený na západnom svahu mosta 243. Polia mali pravidelný obdĺžnikový tvar s maximálnou zachovanou dĺžkou cca 120 m a šírkou cca 25 m. Sklon bol ostrý na východ, orientácia bola v severozápadnej polovici na Z – V, v severovýchodnej polovici na S – J, v južnej polovici SZ – JV. Pribeh polí bol najlepšie čitateľný v severozápadnej polovici. S určitosťou bolo rozpoznaných 42 polí.

Objekt 8. Zväzok zaniknutých polí sa našiel na východnom svahu mosta 243. Polia mali pravidelný obdĺžnikový tvar s maximálnou zachovanou dĺžkou cca 41 m a šírkou cca 14 m. Sklon bol ostrý na juh a orientácia bola v severnej polovici na S – J, v južnej na Z – V. Pribeh polí bol najlepšie čitateľný v južnej polovici. S určitosťou bolo rozpoznaných deväť polí.

Objekt 9. V teréne sa našiel viditeľný nevýrazný úvoz, zahĺbený 80 cm. Šírka na úrovni dna bola 80 cm a na hornom okraji 220 cm. Orientovaný bol v smere SSZ – JJV. Steny úvozu sa pravidelne šikmo zvažovali k zaoblenému dnu. Stopy po koľajach na povrchu neboli zachytené.

Objekt 10. V teréne bol odkrytý viditeľný nevýrazný úvoz, zahĺbený 20–80 cm. Šírka na úrovni dna bola 220 cm a na hornom okraji 400–450 cm. Orientovaný bol v smere SZ – JV. Steny úvozu sa nepravidelne šikmo zvažovali k zaoblenému dnu. Stopy po koľajach na povrchu neboli zachytené.

Pevnostný systém Malé Šance a Valy

Systém opevnení tvoril jednoduchý valový násyp s priekopou lokalizovaný na hrebeni vrchu Valy. Je doplnený tromi kosoštvorcovými redutami a viacerými trojuholníkovými redanmi. Samostatnú a najstaršiu jednotku pevnostného systému predstavuje hviezdicová pevnosť (Reduta 4 – Malé Šance) na východnom okraji kopca. Záber stavby zasahoval val južne od Reduty 4 a cca 400 metrov valu a redanov vo východnej časti systému. V rámci výskumu sa vyhotovila podrobná geodeticko-topografická dokumentácia úsekov pevnostného systému, ktoré výstavba diaľnice nenávratne zničí. Nadviazalo sa na zameranie z roku 2007, pričom sme doplnili priebeh opevnenia južne od Reduty 4. Počas výskumu sa realizoval geofyzikálny výskum v areáli Malých Šancí. Zistili sa anomálie v centrálnej časti opevnenia,

ktoré predstavujú základy štvorcovej stavby s rozmermi 5 x 5 m. Základy stavby v hĺbke 0,6–1,4 m majú šírku 0,4–0,5 m. V rámci deštruktívnej časti archeologického výskumu sme sa zamerali predovšetkým na spresnenie konštrukčných prvkov pevnostného systému (valu, priekopy, Reduty 4). Sondážny výskum valového opevnenia bol realizovaný prostredníctvom 23 rezov, ktoré boli rovnomerne rozložené v úseku 450 m ohrozeného valu. Tieto mali šírku meter a dĺžku v závislosti od terénnej dispozície reliktov. Na základe situácie zistenej na profiloch rezov je zrejmé, že val bol navrhnutý z jednoduchého zemného násypu a dosahoval výšku 40–110 cm, v závislosti od stavu zachovania reliktov. Vo viacerých rezoch boli zistené tenké spálené vrstvičky (požiarové horizonty) v povrchových vrstvách, ktoré pravdepodobne súviseli so žiarovaním po opustení opevnenia. V jednom prípade boli zistené viacnásobné prepálené vrstvy, nad ktorými bol valový násyp opravovaný. V priestore Reduty 4 bol terénny výskum realizovaný iba v miestach dotknutých stavebnou činnosťou. Tá zasahovala do priestoru valu, južne od telesa hviezdicovej pevnosti. Plošné odkrytie valu v rámci deviatich sektoroch priblížil konštrukčné detaily tohto fortifikačného prvku. Zemný násyp bol najlepšie zachytený v sektoroch 3 a 4, kde dosahoval výšku 200 cm. Keramický materiál bol vo viacerých sektoroch zistený v celom telese násypu, nie iba v povrchových vrstvách. Z toho jednoznačne vyplýva, že zemina získaná na jeho navrhnutie musela byť „kontaminovaná“ materiálom z už stojacej fortifikácie. Vo viacerých sektoroch sa zachytila vrstva kameňov rôznej veľkosti, ktorá sa koncentrovala predovšetkým pri päte valu. Jedná sa pravdepodobne o jednoduché spevnenie vonkajšieho plášťa valu. Plošnou skrývkou ornice na lúkach, kde nebol val viditeľný, sme jasne identifikovali priebeh priekopy. Podarilo sa zachytiť výplň priekopy, ktorá prebiehala až po západný okraj Reduty 4. Rovnako v centrálnej časti systému, kde nadzemné časti neboli zachované plošným odkrytím medzi Redutami 2 a 3 sa zachytil priebeh priekopy s dvomi trojuholníkovými redanmi. Dôležitý prínos predstavuje získanie bohatej kolekcie materiálnej kultúry, ktorá spresnila datovanie pevnostného systému. Základnú zložku nálezov reprezentujú fragmenty kuchynského riadu (taniere, poháre, misky) a stavebnej keramiky (kachlice). Vyznačujú sa širokou škálou tapetových výzdobných motívov charakteristických pre obdobie 17. a 18. stor. Popri nich sa tu nachádzalo veľké množstvo fragmentov fajok, čo svedčí o rozšírenej „fajkárskej kultúre“ vojenskej posádky. Výnimočné postavenie majú nálezy mincí. Vo väčšine sa našli iba veľmi skorodované kusy z ktorých sa nedá jednoznačne určiť ich časová príslušnosť. V jednom prípade ide o strieborný trojgroš z roku 1622, razbu poľského kráľa Žigmunda III (1587–1632). Datovanie razby je v súlade s obdobím predpokladaného vzniku pevnosti.

3. S k a l i t é (okr. Čadca), polohy L a t o n k a, G r e g u š o v á, F u č k o v á, K r a v i a r o v á, K u l t a n o v á, K o c ú r k o v á, výskum, prieskum, zaniknuté polia a cesty, novovek.

Objekt 1. V teréne sa našiel viditeľný nevýrazný úvoz. Po vyhlbení sondy sa v profile vyrysoval zásyp samotného úvozu (vrstva 2, 6). Šírka na úrovni dna bola 280 cm. Orientovaný bol v smere S – J. Steny úvozu sa nepravidelne šikmo zvažovali k členitému dnu s výraznými koľajami.

Objekt 2. V teréne bola odkrytá viditeľná terasová cesta. Po vyhlbení sondy sa v profile vyrysoval zásyp samotného úvozu (vrstva 2, 7), prevrstvený pravdepodobne eróznou činnosťou (vrstva 3, 4, 8). Šírka na úrovni dna (vrstva 2, 7) bola 180 cm. Cesta bola orientovaná v smere S – J. Steny úvozu (vrstva 2, 7) sa pravidelne šikmo zvažovali k rovnému dnu.

Objekt 3. V teréne bol viditeľný nevýrazný úvoz, zahĺbený 20–40 cm. Šírka na úrovni dna bola 280 cm a na hornom okraji 320 cm. Orientovaný bol v smere S – J. Steny úvozu sa nepravidelne šikmo zvažovali k šikmému dnu so sklonom na západ. Stopy po koľajach na povrchu neboli zachytené.

Objekt 4. V teréne sa našiel viditeľný výrazný úvoz, zahĺbený 60–120 cm. Šírka na úrovni dna bola 100–140 cm a na hornom okraji 380–420 cm. Orientovaný bol v smere S – J. Steny úvozu sa nepravidelne šikmo zvažovali k zaoblenému dnu. Stopy po koľajach na povrchu neboli zachytené.

Objekt 5. Zväzok zaniknutých polí sa našiel na západnom svahu mosta 248. Polia mali pravidelný obdĺžnikový tvar s maximálnou zachovanou dĺžkou cca 70 m a šírkou cca 30 m. Sklon bol výrazný na východ, s orientáciou na S – J. Priebeh polí bol najlepšie čitateľný v severnej polovici. S určitosťou bolo rozpoznávaných desať polí.

Objekt 6. V teréne bol odkrytý viditeľný výrazný úvoz, zahĺbený 100–140 cm. Šírka na úrovni dna bola 80 cm a na hornom okraji 400–430 cm. Orientovaný bol v smere S – J. Steny úvozu sa nepravidelne šikmo zvažovali k rovnému dnu. Stopy po koľajach na povrchu neboli zachytené.

Objekt 7. V teréne bol viditeľný výrazný úvoz, zahĺbený 80–100 cm. Šírka na úrovni dna bola 80–160 cm a na hornom okraji 360–400 cm. Orientovaný bol v smere S – J. Steny úvozu sa nepravidelne šikmo zvažovali k rovnému až zaoblenému dnu. Stopy po koľajach na povrchu neboli zachytené.

Objekt 8. V teréne sa našiel viditeľný výrazný úvoz, zahĺbený 100–140 cm. Šírka na úrovni dna bola 180 cm a na hornom okraji 380–420 cm. Orientovaný bol v smere SSV – JJZ. Steny úvozu sa nepravidelne šikmo až zvislo zvažovali k rovnému dnu s výrazne zachovanými koľajami.

Objekt 9. Zväzok zaniknutých polí bol odkrytý na západnom svahu mosta 250. Polia boli pravidelného obdĺžnikového tvaru s maximálnou zachovanou dĺžkou cca 70 m a šírkou cca 15 m. Sklon bol výrazný na východ. S určitou istotou bolo rozpoznávaných sedemnášť polí. Orientácia bola v južnej polovici na Z – V, v severnej polovici na S – J.

Objekt 10. Zväzok zaniknutých polí bol na východnom svahu mosta 250. Polia mali pravidelný obdĺžnikový tvar s maximálnou zachovanou dĺžkou cca 80 m a šírkou cca 28 m. Sklon bol mierny na juh, jeho orientácia bola na SZ – JV. Priebeh polí bol najlepšie čitateľný vo východnej polovici. S určitou istotou bolo rozpoznávaných osem polí.

Objekt 11. V teréne sa našiel viditeľný výrazný úvoz, zahĺbený 80–140 cm. Šírka na úrovni dna bola 80–200 cm a na hornom okraji 400–1000 cm. Orientovaný bol v smere SSV – JJZ. Steny úvozu sa nepravidelne šikmo zvažovali k zaoblenému dnu. Stopy po koľajach na povrchu neboli zachytené.

Pätnásť dokumentovaných reliktov úvozových ciest predstavuje doposiaľ najväčší preskúmaný súbor na území Slovenska. Jednotná orientácia a rovnomerné rozstupy medzi cestami súviseli s postupom kopaničiarskej kolonizácie, ktorej odrazom bol charakteristický pôdorysný typ osídlenia, a to „voľná reťazová kolonizačná dedina“. Pri zakladaní kopaničiarskych osád sa ich vymedzený chotár rozdelil na presné diely (zárubky). Hranice zárubkov vymedzovali zárubkové cesty. Cesty na jednej strane tvorili hranicu jednotlivých zárubkov, na strane druhej zabezpečovali pohyb a transport materiálu medzi dvorom extravilánom usadlosti. Popri zaniknutých cestách sme pozornosť upriamili na dokumentáciu reliktov zaniknutých polí. Celkovo sme zdokumentovali relikty zaniknutých polí v štrnástich polohách. **Jednotlivé dokumentované zväzky obsahovali od dvoch až po 37 samostatných polí.** Orientácia voči svetovým stranám prebiehala v škále S – J až V – Z, pričom striktne dodržiavala priebeh po vrstevnici terénu. Takéto usporiadanie malo praktické dôvody, súvisiace so zadržiavaním vlhky v pôde a zabránením erózie s následnou stratou humusu. Porovnávaním aktuálnych katastrov s historickými mapami môžeme zväzky polí typologicky zaradiť do kategórie oráčiny scelených úsekov. Fortifikácie zistené v polohe Valy v Čiernom fungovali v 17.–19. stor. a predstavujú najrozsiahlejší zachovaný prvok pevnostného systému Jablunkovského priesmyku. Výskumom sa podarilo zdokumentovať doposiaľ neznáme prvky opevnenie, spresniť jeho celkový rozsah a konštrukčné detaily.

RETTUNGSGRABUNG AUF DER BAUSTELLE DER AUTOBAHN D3 SVRČINOVEC – SKALITÉ. Das Archäologische Institut der SAW realisierte eine Rettungsgrabung beim Bau der Autobahn D3 Svrčinovec – Skalité. Der Charakter und Umfang der Bauarbeiten ermöglichte die Realisation der bis jetzt größten archäologischen Grabung auf Kysuce. In den Katastralgebieten dreier Gemeinden (Svrčinovec, Čierne, Skalité) haben wir drei Kategorien von archäologischen Objekten erforscht: untergegangene Wege, Agrarrelikte und Überreste von Kriegsfortifikationen. Sie dokumentierten untergegangene Wege, die in allen drei Katastralgebieten festgestellt wurden, stellten Reste der ursprünglichen Parzellierung der Landschaft im Rahmen der Kolonisierung aufgrund der Rodungskolonisation dar. Die dokumentierten Agrarrelikte (untergegangene Feldsysteme) sind wahrscheinlich jünger. Sie belegen die Kultivierung des Bodens durch Hackenbewirtschaftung, die typisch für diese unfruchtbare Gegend war. Die entdeckten Fortifikationen auf der Flur Valy in Čierné funktionierten im 17.–19. Jh. und stellten das am umfangreichsten erhaltene Element des Befestigungssystems des Jablunkapasses dar. Durch die Ausgrabung konnte man die bis jetzt unbekannten Elemente der Befestigung – ihren gesamten Umfang und ihre Konstruktionsdetails dokumentieren.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V KAPUŠANOCH

Tomáš Petráško – Peter Šimčík

Kapušany (okr. Prešov), intravilán, parc. č. KN-C 1207/2, záchranný výskum, sídlisko, doba bronzová, stredovek a novovek. Uloženie nálezov: Triglav, archeologická spoločnosť, Košice.

Záchranný výskum bol vyvolaný výstavbou rodinného domu na lokalite s evidovanými a odôvodnene predpokladanými archeologickými nálezmi z obdobia doby bronzovej a stredoveku. Po

zrealizovaní skrývky ornice bolo na skúmanej ploche identifikovaných šesť plytko zahĺbených objektov. Objekt 1, osmičkovitého pôdorysu, plnil funkciu odpadovej jamy, ktorá obsahovala fragmenty stredovekej keramiky z 13.–15. stor. (obr. 64: 1–3), mazanicu a zvieracie kosti. Vzhľadom na tvar a inventár predpokladáme funkciu zásobnej jamy pri objektoch 2 a 7, ktoré boli datované nálezmi keramiky do obdobia mladšej doby bronzovej. V strede stavebnej plochy boli zachytené dve kolové jamy, z ktorých jedna (objekt 5) bola po stranách obložená plochými riečnymi kameňmi a vo výplni sa našli stredoveké úlomky črepov z 13.–15. stor. V západnej časti sa nachádzali dva sídliskové objekty 3 a 4 s bližšie neručenou funkciou. Objekt 3, obdĺžnikového pôdorysu, obsahoval nálezy ako črepy stredovekej keramiky (obr. 64: 4–9), ktorú možno rámcovo datovať do 11.–12. stor. Objekt ďalej obsahoval mazanicu, zvieracie kosti a železný fragment noža. Objekt 4, kruhového pôdorysu, obsahoval mazanicu a fragmenty keramiky z mladšej doby bronzovej (obr. 64: 10). Ďalšie objekty sa podarilo zachytiť neskôr pri sledovaní plochy počas stavebných prác, kedy bol preskúmaný objekt 7 – zásobná jama s nálezmi keramiky z mladšej doby bronzovej (obr. 64: 11–14). V severnej časti, mimo stavebnej plochy, bola vykonaná sonda 1 s cieľom overiť prítomnosť ďalšieho objektu, ktorý sa črtal na profile základovej ryhy. Sonda tento objekt nepotvrdila, avšak prostredníctvom nej sa podarilo odkryť ďalšie dva objekty 8 a 8/A. Ide o nepravidelnú koncentráciu kameňov (priemer 60 cm) z obdobia novoveku a kolovú jamu.

Záchranným výskumom sa preukázala prítomnosť sídliskových objektov z obdobia doby bronzovej a stredoveku, ktoré tak poskytujú ucelenejší obraz archeologického poznania v priestore Kapušianskej brány a sú predpokladom rozsiahlejšieho sídliska z doby bronzovej a stredoveku v tejto časti obce.

RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN KAPUŠANY. Kapušany, (dist. Prešov) the center of the village, parcel number KN-C 1207/2, rescue excavation, settlement, Bronz Age, Middle Ages, modern period. Storage of findings: Triglav, archaeological firm, Košice. Rescue archeological excavation conducted in the center of Kapusany area revealed 9 objects, from which two were storage pits of Bronz Age period, three pole pits, one waste pit from Middle Ages, two settlement objects of unknown function and one object of irregular stone concentration.

HRADISKÁ PRI DOLNÝCH VESTENICIACH³⁷

Karol Pieta

Dolné Vestenice (okr. Prievidza), hradiská: I – Palúchy (817 m), II – Hradov (675 m), III – Panský diel; sídlisko Kňažínove lúky, doba bronzová neskorá, doba laténska stredná, sťahovanie národov, včasný stredovek (7.–10. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Opevnenia ležia v širšom priestore doliny Hradištnica v juhovýchodnej časti Strážovských vrchov zvanej Nitrické vrchy, na okraji prírodnej rezervácie Jankov výšok. Hradisko I sčasti zasahuje do katastra obce Uhrovské Podhradie (obr. 61). Podľa prvej informácie z decembra 2012 na svahoch v severnej časti doliny hľadači objavili početné neskorobronzové a včasnostredoveké artefakty. Viaceré z nich sa podarilo zdokumentovať, resp. získať pre Trenčianske múzeum. Na základe prvých obhliadok a zistenia silného poškodenia lokalít sa tu vykonal výskum pre vedecké a dokumentačné účely (číslo rozhodnutia: KPUTN-2014/11305-6/47850). Súčasťou aktivít bolo zistenie rozsahu a chronológie osídlenia a škôd, spôsobených nelegálnymi výkopmi, ako aj sondáž archeologicky zaujímavých situácií a zameranie lokalít. Pozornosť týmto novo objaveným náleziskám sa venovala aj v rámci leteckej prospekcie a skenovania. Prvé výsledky výskumu a lidarové snímky s krátkym popisom terénu boli už predbežne publikované (Pieta 2015, 39, obr. 22; Ruttkay 2015, 324, 326–329).

Hradisko I

Opevnenie na vrchu Palúchy (obr. 61: 1) leží na rozhraní chotárov Dolných Vesteníc (okres Prievidza) a Uhrovského Podhradia (okres Bánovce nad Bebravou) na hrebeni, ktorý je na južnej a východnej strane chránený strmými skalnatými svahmi (obr. 62: 1). Dobře viditeľná fortifikácia s ob-

³⁷ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektov APVV-14-0842, VEGA 2/0001/18 a prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

vodom 1350 m a s vnútornou plochou približne 6,6 hektára prebieha v tejto časti po hrane terénu. Na severnej a západnej strane využíva menej výrazné terénne rozhranie. Násypy pozostávajú z kameňov a hliny, sú relatívne nízke a miestami ťažko rozlíšiteľné. Vstup do hradiska je v mieste juhozápadného ohybu jeho obvodu, kde sa pre obranné účely využila skalná veža. Na povrchu zalesneného terénu sa nachádzajú zlomky pravekej a včasnostredovekej keramiky. Pri dokumentovanej detektorovej prospekcii sa našlo viacero kovových predmetov, ktoré potvrdzujú využívanie tohto miesta vo viacerých obdobiach. Len ojedinele sa našli predmety z neskorej doby bronzovej a zo strednej doby laténskej. Staršia fáza sťahovania národov je zastúpená železnou sponou s dlhou pätkou a oblúkovitým lúčikom kosoštvorcového prierezu, zdobeným puncovanou výzdobou (obr. 63: 9). Charakteristickým predmetom z tejto doby je železný bodec, pokladaný za ihlové kresadlo (obr. 63: 16; *Schuster 2011*). V strede južnej časti lokality sa našla bronzová pracka typu Pápa, datovaná do 7. stor. (obr. 63: 3; *Uenze 1966*, 149–152).

Na hradisku I prevládajú doklady najmladšieho osídlenia polohy v 9.–10. stor. Okrem keramiky sa tu našli viaceré drobné predmety (nožíky, lýrovité kresadlo, hrivny). Identifikovalo sa miesto hromadného nálezu z rokov 2012/2013, ktorý podľa spoľahlivého zdroja obsahoval 50 kusov hriviien. V 30 cm hĺbokej a 100 x 100 cm veľkej jame sa počas revízného výkopu našla ešte jedna celá a viaceré zlomky hriviien, pravdepodobne nepovšimnuté alebo odhodnené časti depotu. Z hradiska pochádza aj železná sekera. Z vonkajšej strany brány sa našla železná ostroha typu IV s dlhým bodcom (obr. 63: 14).

Sídliisko Kňazínove lúky

Na rázcestí ciest v sedle asi 200 m od severovýchodného ohybu obvodového valu, na lúčinatej plošine nad uzáverom Studničnej doliny sa nachádza osada, ktorá zrejme patrí k hradisku I (obr. 61: 2). V kotlajach ciest a v krtincoch vidno zlomkovitú, hlavne pravekú keramiku. Aj na tejto lokalite sú početné stopy po amatérskych výkopoch.

Hradisko II (Hradov)

Spod vrchu Palúchy s hradiskom I na temene v smere severovýchod – juhozápad vybieha strmý skalnatý hrebeň, ktorý dominuje uzáveru doliny Hradištnica (obr. 62: 2). Tento masív v spodnej časti pretína stará komunikácia, v súčasnosti obnovená ako zväžnica, ktorá vedie od hrebeňa Panský diel (opevnenie III) popod svahy vrchu Palúchy s kótou 817 m (obr. 61: 5). Oddelená časť výbežku hrebeňa s lesnými parcelami 232 a 233 sa rozširuje, má pomerne rovný, postupne smerom na juhozápad sa zužujúci povrch (obr. 61: 3). Elipsoidný tvar plošiny zaberá plochu 1,2 ha a je pokrytý riedkym lesom. Na mnohých miestach, najmä v južnej časti vystupuje na povrch skalné dolomitické podložie. Podľa starých pŕov bolo toto miesto v nedávnej minulosti pokryté mohutnými bukovými solitérmi. Strany chránia skalné galérie a strmé svahy. Umelé opevnenie je viditeľné na viacerých miestach obvodu plošiny. Na krátkej severovýchodnej strane nad úžľabinou s cestou bol vytvorený mohutný násyp z veľkých kameňov a hliny, ktorý je oproti vnútornému povrchu prevýšený približne o 2,5 m, oproti úrovni prieseku cesty až 7–8 m (obr. 62: 3). Na vonkajšej strane vidno zvyšky kamennej plenty. Nie je vylúčené, že na tomto šijovom vale stála pôvodne veža, chrániaca pôvodný vchod do hradiska, ku ktorému pravotočivou zákrutou viedla dodnes viditeľná stará cesta.

Vzhľadom na ohrozenie lokality sa na vnútornej ploche hradiska vykopala sieť šiestich malých sond, ktoré mali za cieľ preveriť druh a kvalitu osídlenia v rôznych častiach hradiska. Sonda 1 pri juhovýchodnom okraji plošiny zachytila zvyšky včasnostredovekej kovárskej dielne s početným výrobným odpadom a depotom poškodených a nedokončených predmetov, hlavne skôb, hriviien a trojlístkového kovania. Aj ďalšie sondy potvrdili prítomnosť len 30–40 cm silnej sídliskovej vrstvy, ale aj zvyškov objektov včítane dielní a množstva železnej trosky. Množstvo artefaktov (evidovaných je 387 predmetov) svedčí o intenzívnom využívaní tohto miesta. Najstaršie nálezy (keramika, spony) patria do strednej doby laténskej, kedy zrejme opevnenie vzniklo (obr. 63: 7, 8). Malá časť nálezového inventára (plechy z kotlíkov, zlomky zrkadla, spony, hroty šípov a oštepov) sú svedectvom refugiálneho využívania polohy na rozhraní neskorej doby rímskej a sťahovania národov. Veľká väčšina keramiky, žarnovov (obr. 62: 4), kovových predmetov a kovárskej trosky patrí do včasného stredoveku (obr. 63: 1, 2, 4, 5, 10–13, 15). Táto etapa využívania hradiska II zrejme zaberala dlhší časový úsek, ako o tom svedčia staršie i mladé typy ostrôh (obr. 63: 13; *Jakubčinová 2015*, tab. II: 2, 4; Typ York: *Kind 2002*, Abb. 3: 11). Okrem iného sa tu zhotovovali sekerovité hrivny a odlievali sa bronzové predmety, čo dosvedčujú olovené modely (opaskové kovania, náušnice), ako aj viaceré ingoty z tohto kovu.

Aj na svahoch vrchu pod valom a v širšom okolí hradiska sa nachádzajú nálezy. Mimo valov sa našli najmenej tri včasnostredoveké depoty (hromadný nález kosákov, remeselníckeho náradia, resp. depot hrivien: obr. 62: 5). Početné hroty šípov a viaceré fragmenty krúžkovej zbroje z hradiska i mimo neho spolu s neporušenými situáciami, vysokým počtom nálezov a prítomnosťou depotov naznačujú násilný zánik hradiska (hradísk), zrejme začiatkom 10. stor.

Opevnenie III (Panský diel, severná časť hrebeňa)

Západný hrebeň nad dolinou Hradištnica sa začína vrchom Panský diel (549 m) a pokračuje až do masívu vrchu Palúchy. V severnej časti je úzky hrebeň v dĺžke asi 20 m prehradený priečnym valom z veľkých kameňov a hlíny s prerušením – bránou (obr. 61: 4). Nad ňou je viditeľný krátky val (clavicula) alebo vežová ochrana vchodu. Vo východnej časti terénom prechádza stará úvozová cesta (obr. 62: 6). Miesto je z oboch strán dobre chránené skalnatými galériami a strmými svahmi. Ďalej severným smerom po veľmi úzkom, len približne 10 m širokom skalnatom hrebene vedie miestami do skaly vysekaná vozová cesta, vedúca k hradiskám I a II (obr. 61: 5).

Novo objavené opevnenia v Nitrických horách významne doplnili naše doterajšie poznatky o osídlení horného Ponitria i širšieho priestoru Strážovských vrchov. Pribudlo nové hradisko lužickej kultúry (hradisko I) s neďalekou osadou. Podľa ojedinelých bronzových predmetov (časť sekerky s uškom) je tu zastúpený najmä horizont neskorej doby bronzovej. V okolí sa však podľa rôznych informácií našlo viacero hromadných nálezov z neskorej doby bronzovej i doby halštatskej.

Rozsahom nevelké hradisko Hradová (poloha II) veľmi pravdepodobne vzniklo v strednej dobe laténskej, kedy bol na osídlenie využívaný aj priestor dominantnej polohy I. Severozápadne od nej sa v polohe Rovienky v Uhrovskom Podhradí nachádza výšinné sídlisko z rovnakej doby. Zakladanie, resp. využívanie starších fortifikácií na hornom Ponitri a strednom Považí je fenoménom, ktorý s pribúdajúcimi náleziskami z tohto obdobia narastá na význame ako odraz konkrétnych historických udalostí, ktoré sa obvykle interpretujú prílivom nového obyvateľstva koncom stupňa LT C1. Neskôr, na začiatku neskorej doby laténskej dochádza v zóne medzi keltským osídlením západného Slovenska a púchovskou kultúrou na severe k redukcii osídlenia (Pieta 2017, 355).

Výšinné polohy v Západných Karpatoch sa koncom doby rímskej a na začiatku sťahovania národov využívali ako refúgiá vo veľkom rozsahu (Pieta 2008). V tejto dobe boli krátkodobo obývané aj viaceré kopce v pohorí Považský Inovec (Nitrianska Blatnica - Kameň, Bojná II – Hradisko, Hubina – Marhát), ale aj v Strážovských vrchoch včítane okolia vestenických hradísk (Dolné Vestenice – Chotoma). Ako zaujímavý nový prvok sa v týchto pohoriach objavujú nálezy zo 7.–8. stor. (Pieta 2015, 14–16), čo podčiarkuje aj nález pracky byzantského typu z hradiska I.

V 8.–10. stor. bolo horné Ponitrie intenzívne obývané a významné osady i mohylníky sa nachádzali aj v povodí rieky Nitrice včítane katastrov obcí Dolné Vestenice a Uhrovské Podhradie (Bialeková 1988; Budinský-Krička 1935; Šalkovský 2013, obr. 4). Toto obyvateľstvo využilo jestvujúce staré valy na vrchoch dominujúcich tomuto priestoru na vybudovanie opevnenej základne, ktorá podľa svedectva nálezov okrem obrannej funkcie po istú dobu bola aj výrobným strediskom. Množstvo včasnostredovekých nálezov pozdĺž hlavného hrebeňa pohoria až po vrch Rokoš pri Nitrianskom Rudne pripomína situáciu asi 30 km južnejšie v pohorí Považský Inovec medzi Bojnou a Radošinou, kde sa osídlenie včítane remeselnej výroby sústreďovalo na výšinných polohách a pomerne vysoko položené horské hrebene sa využívali ako komunikačné línie. Zdá sa, že príčinou obsadzovania takýchto polôh na Nitriansku bola, podobne ako v iných historických etapách, nepokojná doba a potreba zabezpečenia komunit pred náhlymi prepadmi, možnože v spojení s kontrolou strategických horských prechodov a s využívaním miestneho rudného bohatstva.

Literatúra

- Bialeková 1988 – D. Bialeková: Slovania po príchode a v období Veľkej Moravy. In: V. Uhlár (zost.): *Okres Topoľčany. Historicko-vlastivedná monografia*. Topoľčany 1988, 37–46.
- Budinský-Krička 1935 – V. Budinský-Krička: Výskum staroslovanských mohýl v Brezolupoch a v Jerichove (obec Vysočany), okres Bánovce nad Bebravou. *Zborník Matice slovenskej* 13, 1935, 355–364.
- Jakubčinová 2015 – M. Jakubčinová: Ostrohy s háčikmi z Bojne. In K. Pieta/Z. Robak (ed.): *Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk*. Nitra 2015, 91–105.
- Kind 2002 – Th. Kind: Archäologische Funde von Teilen der Reiterausrüstung aus Europa und ihr Beitrag zur Kultur- und Sozialgeschichte der Ottonenzeit. In: J. Henning (Hrsg.): *Europa im 10. Jahrhundert. Archäologie einer Aufbruchzeit*. Mainz 2002, 283–299.

- Pieta 2008* – K. Pieta: Höhensiedlungen der Völkerwanderungszeit im nördlichen Karpatenbecken. In: V. Bierbrauer/H. Steuer (Hrsg.): *Höhensiedlungen zwischen Antike und Mittelalter von den Ardenen bis zur Adria*. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde Band 58. Berlin – New York 2008, 457–480.
- Pieta 2015* – K. Pieta: Včasnostredoveké mocenské centrum Bojná – výskumy v rokoch 2007–2013. In: K. Pieta/Z. Robak (ed.): *Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk*. Nitra 2015, 9–43.
- Pieta 2017* – K. Pieta: Laténske a včasnostredoveké hradisko vo Vozokanoch, okres Topoľčany. In: K. Pieta/Z. Robak (ed.): *Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk*. Nitra 2017, 347–356.
- Ruttikay 2015* – M. Ruttikay: Využitie leteckej prospekcie a skenovania pri výskume hradísk a ich zázemia na západnom Slovensku. In K. Pieta/Z. Robak (ed.): *Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk*. Nitra 2015, 297–330.
- Šalkovský 2013* – P. Šalkovský: Sídlný vývoj v povodí hornej Nitry v starších fázach stredoveku. *Slovenská archeológia* 61, 2013, 143–175.
- Schuster 2011* – J. Schuster: Przekłuwacze typu Dresden-Dobritz/Żerniki Wielkie. Uwagi na temat narzędzi z późnego okresu rzymskiego i wczesnej fazy okresu wędrowiek ludów. *Wiadomości archeologiczne* 62, 2011, 65–81.
- Uenze 1966* – S. Uenze: Die Schnallen mit Riemenschlaufe aus dem 6. und 7. Jahrh. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 31, 1966, 142–181.

BURGWALLANLAGEN BEI DOLNÉ VESTENICE. Dolné Vestenice (Bez. Prievidza), Burgwall I – Palúchy (817 m), Burgwall II – Hradov (675 m), Befestigung III – Panský diel, Siedlung Kňažínove lúky. Späte Bronzezeit, mittlere Latènezeit, Völkerwanderungszeit, Frühmittelalter (7.–10. Jh.). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Eine Agglomeration der Burgwallanlagen im Gebirge Stražovské vrchy, im Teil Nitrické vrchy im Oberteil des Bereichs Ponitrie. Ein Bestandteil der Grabungsaktivitäten war die Feststellung des Umfangs und die Chronologie der Besiedlung, als auch Schäden, die durch illegale Aushube verursacht wurden. Es wurde eine Dokumentation und Begehung von bislang in der Literatur unbekannten drei Befestigungen und einer Höhensiedlung (Abb. 61) durchgeführt. Auf dem Burgwall II realisierte man eine kurze Sondierung. Diesen neuentdeckten Fundstätten widmete man zugleich Aufmerksamkeit im Rahmen einer Luftbildprospektion und Scannung. Die ersten Grabungsergebnisse und LIDAR-Aufnahmen mit kurzer Terrainbeschreibung wurden schon publiziert (*Pieta 2015*, 39, Abb. 22; *Ruttikay 2015*, 324, 326–329). Der Burgwall I - Palúchy (817 m) mit der Fläche von ungefähr 6,6 Hektar befindet sich auf der Katastralgebietsgrenze von Dolné Vestenice und Uhrovské Podhradie, auf einem, teilweise durch steile Hänge, geschützten Kamm (Abb. 61: 1). Sporadisch fand man Funde aus der späten Bronzezeit und der mittleren Latènezeit. Eine Bogenfibel mit langem Fuß und Eisennadel, die für ein nadelartiges Feuereisen gehalten wurden (Abb. 63: 9, 16; *Schuster 2011*), belegen die Besiedlung aus der Zeit des Beginns der Völkerwanderung. Selten ist eine Bronzeschnalle des Typs Pápa aus dem 7. Jh. (Abb. 63: 3; *Uenze 1966*, 149–152). Es überwiegen Funde aus dem 9.–10. Jh. (Sporn: Abb. 63: 14; Depotfund von 50 axtförmigen Eisenbarren). Ungefähr 200 m nordöstlich von der Burgwallanlage auf der Flur Kňažínove lúky befindet sich eine Siedlung mit vorwiegend spätbronzezeitlichen Funden (Abb. 61: 2). Die Burgwallanlage II (Hradov, 675 m) im Tal Hradištnica liegt auf einem Felsausläufer des Bergs Palúchy. Sie nimmt eine Fläche von 1,2 Hektar ein (Abb. 61: 3). Die Wallbefestigung ist an mehreren Umfangstellen der Platte sichtbar. Die kurze nordöstliche Seite mit Tor schützte eine massive Aufschüttung aus großen Steinen und Erde, wahrscheinlich ein Turm. Eine außergewöhnliche Menge von Artefakten (registriert sind 387 Gegenstände) zeugen über eine intensive Nutzung dieses Ortes. Die ältesten Funde (Keramik, Fibeln: Abb. 63: 7, 8) gehören in die mittlere Latènezeit, wann offensichtlich die Befestigung entstand. Dem Fundinventar nach (Kesselbleche, Spiegelbruchteile, Fibeln, Pfeil- und Speerspitzen) war die Lage auch am Anfang der Völkerwanderung genutzt. Eine große Mehrheit der Funde stammt aus dem frühen Mittelalter (9.–10. Jh.; Abb. 63: 1, 2, 4, 5, 10–13, 15). In den Schmiedeessen schmiedete man axtförmige Eisenbarren und es wurden bronzene Gegenstände abgegossen, was auch Bleibarren und verschiedene Modelle (Gürtelbeschläge, Ohrringe) bezeugen. Außerhalb entdeckte man mindestens drei frühmittelalterliche Depots (Depot von Sicheln, Depot von Eisenbarren bzw. Handwerkswerkzeug). Zahlreiche Pfeile und mehrere Fragmente einer Ringrüstung aus der Burgwallanlage aber auch unbeschädigte Situationen außerhalb von ihr, eine hohe Anzahl von Fragmenten und die Anwesenheit von Depots deuten einen starken Untergang der Burgwallanlage(n) an, wahrscheinlich Anfangs des 10. Jhs. Den Zugang zu den Burgwallanlagen I und II durch den westlichen Kamm über dem Tal Hradištnica (Panský diel, 549 m) schützte ein Querwall aus großen Steinen und Erde mit Tor. An manchen Stellen ist noch zu beiden Burgwallanlagen ein alter (vielleicht ursprünglicher) Weg sichtbar (Befestigung III; 61: 4, 5). Die Lage I zusammen mit einer nicht weitentfernten Siedlung entstanden in der späten Bronzezeit (Lausitzer Kultur). In der Umgebung wurden aber anhand verschiedener Informationen mehrere Depotfunde aus der späten Bronzezeit und Hallstattzeit gefunden. Die kleine Burgwallanlage Hradová (Lage II) entstand vermutlich in der mittleren Latènezeit. In dieser Zeit wurde auch der Raum der dominanten Lage I zur Besiedlung genutzt. Die Gründung, bzw. die Nutzung der Fortifikationen auf dem oberen Gebiet Ponitrie und auf

dem Mittegebiet von Považie belegten schon mehrere Lokalitäten dieser Region. Der Zuzug neuer Bevölkerung auf der Stufe LTC1 wird als Zuzug neuer Bevölkerung interpretiert. Später, zu Beginn der späten Latènezeit, kommt es in der Zone zwischen der keltischen Besiedlung der westlichen Slowakei und der Púchov-Kultur im Norden zur starken Reduzierung der Besiedlung. Am Anfang der Völkerwanderung wurden viele der Höhenlagen der Westkarpaten als Refugien genutzt (*Pieta 2008*), was auch Funde von den Fluren Dolné Vestenice I und II, aber auch aus der Flur Dolné Vestenice – Chotoma bestätigen. Als neues Element treten in den Gebirgen Funde aus den 7.–8. Jh. auf (*Pieta 2015*, 14–16). Im 8.–10. Jh. nutzte die slowakische Bevölkerung die alten existierenden Wälle auf den Gipfeln, die in diesem Bereich zur Erbauung von Basiswallanlage dominierten. Dem Fundgut nach, diente die Basiswallanlage nicht nur zum Schutz, sondern eine gewisse Zeit funktionierte sie auch als Herstellungszentrum. Eine Menge der frühmittelalterlichen Funde vom Hauptkamm bis zum Gipfel Rokoš bei Nitrianské Rudno, erinnert an eine Situation ungefähr 30 km südlicher, im Gebirge Považský Inovec zwischen Bojná und Radošina, wo sich die Besiedlung einschließlich der handwerklichen Herstellung in die Höhenlagen konzentrierte und die Bergkämme als Kommunikationslinien nutzte.

VÝSKUM VČASNOSTREDOVEKEJ AGLOMERÁCIE BOJNÁ³⁸

Karol P i e t a – Zbigniew R o b a k

B o j n á (okr. Topoľčany), polohy V a l y (Bojná I) a H r a d i s k o (Bojná II), hradiská, včasný stredovek, 8.–10. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Terénny výskum sa ťažiskovo zamerlal na dokončenie výskumu východnej brány a na pokračovanie prác v západnej časti obvodového opevnenia hradiska. Na zabezpečení prác sa okrem autorov správy podieľali Š. Hritz, A. Vrteľová, M. Švihurová a P. Horváth ako technickí vedúci jednotlivých úsekov výskumu. V rámci terénnej praxe sa na výskume zúčastnili študenti z univerzít v Bratislave, Nitre a v Trnave. O výsledkoch predchádzajúcich sezón informujú príspevky v periodiku Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku.

Hradisko Bojná I – Valy

Počas ôsmej sezóny sa nadväzovalo na výskumné úlohy z predchádzajúcich rokov, ktorých cieľom bolo paralelne získavať údaje o vnútornej zástavbe hradiska a preskúmať vybrané časti jeho zložitého opevnenia. Zároveň sa vykonávali prieskumné práce v okolí lokality.

1. Východná brána

V oblasti východnej brány sa uskutočnili výskumné práce v čelnej časti južného krídla vstupu. V sonde XXXV (obr. 67: 1) sa zistilo, že južná dvojica nosných stĺpov brány bola zničená eróziou podložia priechodu, ktorý bol znížený o 80–100 cm. Sondou sa odkryli dva zadné – južné nosné stĺpy konštrukcie vstupu, ako aj viaceré fragmenty zuhoľnatených vodorovných drier. Súčasťou konštrukcie bola aj košina, z ktorej sa zachovala vrstva zuhoľnateného výpletu a nosný kôl. Získané nové prvky z konštrukcie umožnia spresniť virtuálnu a projektovú rekonštrukciu brány. Realizoval sa prvý náčrt vizualizácie.

2. Západná časť obvodového valu

Cieľom prác bolo preverenie vybraných prvkov zložitej stavebnej konštrukcie v blízkosti západnej brány v mieste, kde bol val skúmaný v predchádzajúcich rokoch.

Povrchová vrstva valu a priekopy: Rozšíril a upravil sa odkrytý úsek čelnej strany opevnenia, kde sa získal a zdokumentoval profil priekopy, upraveného skalného podložia a zvyškov originálu kamennej plenty, ktorá bola v tomto mieste v minulosti upravená a nadstavená kvôli jej prezentácii. Odbrali sa vzorky zuhoľnatených drier zo zrútenej hradby. Kamenistá vrstva pod humusovým krytom valu je súčasťou pôvodného povrchu hradby. Veľké prepálené kamene z neho spolu s uhlíkmi ležia zosunuté na povrchu bermy a v najnižšej časti zásypu priekopy. Hornú časť priekopy zaplnila neskoršia postupná deštrukcia kamennej plenty hradby, ktorá nenesie stopy požiaru.

Pre objasnenie vonkajšej konštrukcie valu sa vykopával ďalší rez v západnom predĺžení priečky (sonda XXXIX), kde sa dokumentoval mohutný vnútorný múrik z veľkých lomových kameňov a zachytili sa aj

³⁸ Článok vznikol s podporou projektov APVV-14-0842, VEGA 2/0001/18 a Príspevok vznikol prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

jednotlivé rošty násypu, ako aj priebežne pred vnútorným múrikom prebiehajúci pás spálených driev. Zvyšky driev boli určené ako bukové, z hrubších kusov. Teda nepatria k výpletu, ako sme sa pôvodne domnievali. Sonda bola predĺžená až do priekopy.

Severne od rezu západným valom bola vytýčená sonda XXXVI (obr. 67: 4) s rozmermi 2 x 2,2 m s cieľom zistiť pravidelnosť priebehu konštrukčných prvkov komôr (zrubových priečok) opevnenia. V sonde bola zadokumentovaná horná časť priečky, z ktorej sa zachovalo len obojstranné kamenné obloženie zrubu, bez stôp po prepálení. Potvrdilo sa, že komory valu v tejto časti dosahujú dĺžku 5,5–7 m.

Južná priečka komory valu: Kvôli doskúmaniu spálenej južnej priečky v skúmanej časti valu, ktorá bola sčasti skúmaná v roku 2011 sa prekopalo jej vnútorné ukončenie až na podložie. Zistil sa priebeh vnútornej plenty, za ktorou nasledovala línia spálenej košiny so zachovalou kolovou jamou nosného stĺpika. Veľká dvojité kolová jama v podloží predstavuje zvislé ukotvenie zrubovej priečky na vnútornej strane komory. Táto bola vybudovaná len v hornej časti násypu, 150 cm nad podloží. Dĺžka zdokumentovaného profilu bola 540 cm.

Vnútorný priestor komory: Košinová stena na kolovej osnove sa dala dobre dokumentovať na viacerých miestach zvnútra valu v sledovanom úseku v podobe rozpadnutej zuhoľnatej štruktúry tenkých driev – konárov a prútov, ale zistili sa aj pozostatky viacerých nosných stĺpov. Niektoré z nich boli určené na dendrochronologické datovanie. V južnom profile sa premietla jedna z kolových jám osnovy. Zvyšky zuhoľnatých prútov z výpletu sa nachádzali rozptýlené medzi kamennou deštrukciou, ale súvisle pokrývali aj plochu tesne nad podloží, a to aj zvonka kamenného múrika (nie pod ním). Nad podloží, asi 150–160 cm od kolovej jamy košinovej ohrady sa v profile rysovala aj časť zvislého priebehu výpletu. Skutočnosť, že výplet leží na podloží indikuje existenciu dutého priestoru medzi košinovou stenou a vnútorným múrikom, resp. vnútornou košinovou stenou. Náznačky vnútornej komory sa rysovali aj v pôvodnom severnom profile rezu z roku 2009. Komory s vypletanými stenami sú doložené aj na dvoch miestach východného valu, kde v nich boli uložené sklady kovových predmetov.

Vnútorná kamenná stienka: V južnom profile, rovnako ako aj v plošne skúmanom, asi 200 cm dlhom úseku sa potvrdila existencia vnútorného ohraničenia valu v podobe 60 cm širokého na sucho kladeného múrika, postaveného z pomerne veľkých kameňov z miestnej žuly. Jeho murivo deštruovalo prevažne na vonkajšiu, bezpochyby nezakrytú stranu. V čase požiaru valu sa jeho kamene sčasti dostali aj na vnútornú stranu pomedzi zvyšky zrútenej košinovej steny a do priestoru komôr. Pôvodná výška múrika sa dá len odhadovať. Za predpokladu, že tento slúžil v miestach priečok kvôli stabilite stavby na podopretie ich rozšíreného základu, musel múrik dosahovať výšku 150 cm.

3. Rez severozápadným valom

V tejto časti fortifikácie bola konštrukcia valu skúmaná v roku 2013, pričom sa zistili prvky staršej fázy opevnenia. V roku 2014 sa kvôli kompletizovaniu základných profilov rezu odstránili dva kontrolné bloky a zdokumentovali sa detaily opevnenia.

4. Vnútorná plocha hradiska

V roku 2014 sa výskum sústredil hlavne na hospodársky areál hradiska (Plochy 5, 7 a 9), kde sa pokračovalo v skúmaní sond odkrytých v predchádzajúcej sezóne (sondy XXXI a XXXIIa–b). Dokončilo preverenie anomálií zistených geofyzikálnou prospekciou a sondovala sa východná časť plochy 5 (sondy XXXVII, XXXVIII). Plošne sa skúmal priestor medzi dvomi rozsiahlymi nadzemnými stavbami sondou XXXIV, s koncentráciou odpadových a zásobných jám.

V sondách XXVII a XXVIII okrem keramiky a drobných kovových nálezov pochádzajúcich z hornej humusovitej vrstvy neboli odkryté žiadne sídliskové objekty. Rovnako doskúmanie sond XXXIIa–b neprinieslo zistenie žiadnych stavieb, len keramiky a zlomky žarnovov.

Popri starej sonde 3 boli otvorené sondy XXXIVa–f (obr. 65: 4), každá s rozmermi 5 x 5 m. V sondách bolo preskúmaných päť objektov (objekty 34–38). Išlo o hospodárske jamy zachované iba v spodných častiach (obr. 65: 1). V jamách okrem keramiky (vrátane rozbitých celých nádob) našli sa aj kovové predmety. Zaujímavosťou je, že hornú vrstvu v sondách tvorila jednotlivá humusovitá hlina obsahujúca veľké množstvo keramiky, taktiež vrátane celých nádob (obr. 65: 2, 3), ležiacich priamo pod povrchovou lesnou pôdou (analogicky s kovovými nálezmi dlhodobo nachádzanými skôr na povrchu plochy hradiska). Do istej miery to potvrdzuje hypotézu o viacerých (najmenej dvoch) fázach existencie hradiska. Možno predpokladať, že staršie sídliskové objekty boli zničené pri obnovovaní opevnenia hradiska a v superpozícii nad nimi sa vytvorila neskoršia sídlisková vrstva.

Na ploche 9 v sonde XXXIII/b bola začistená koncentrácia kameňov vytvárajúcich *obdĺžnikovú platformu* (obr. 66: 1). Pod kamennou dlažbou objektu sa zistila a preskúmala zemnica (č. 9) s pecou a celými nádobami (obr. 66: 2). Zásyp zemnice bol kompaktný a neobsahoval žiadne nálezy. Možno predpokladať, že zemnica 9 bola úmyselne zasypaná a povrch terénu dodatočne upravený vrstvou kameňov. V humusovitej vrstve nad kameňmi boli nájdené viaceré črepy pochádzajúce z jednej nádoby. Objekt sa pripraví na náznavú prezentáciu.

V západnej časti plochy 7 bola sonda XXXI rozšírená radom anexov východným smerom. Rozšírenia (a–d) boli vytýčené kvôli preskúmaniu výnimočnej koncentrácie mazanice, objavenej vo východnej časti sondy XXX. Zistilo sa, že mazanica pochádza najpravdepodobnejšie z rozbitých pekáčov. Pri tom tu nebol zistený žiaden zahĺbený objekt. Vzhľadom na neďalekú polohu klenbovej pece možno konštatovať, že v tejto časti hradiska sa konali hospodárske aktivity spojené s tepelnou úpravou obilia.

Tabela 1. Prehľad počtu evidenčných čísel nálezov v roku 2014.

drobné predmety	keramika/mazanica	zvieracie kosti	rastlinné zvyšky/AEB vzorky	preskúmaná plocha
152	226/145	11	38	213,3 m ²

Hradisko Bojná II – Hradisko

Cieľom prác bolo zistenie datovania opevnenia podľa obsahu priekop. Za tým účelom boli na vonkajšej strane opevnenia boli vytýčené dve sondy, pretínajúce dobre sa rysujúce priekopy. Na samom dne vnútornej priekopy sa našli obhorené kusy dreva, pochádzajúce zrejme z palisády alebo hradenia valu (obr. 68: 3), z ktorých boli odobraté vzorky na rádiokarbónové datovanie. Výsledky datovania potvrdili datovanie opevnenia do včasného stredoveku (obr. 68: 2; *Pieta/Robak 2015, 34, 57–59*). Zásyp priekop okrem zvyškov drier neobsahoval žiadne nálezy.

Pracovný seminár

Dňa 23. 9. 2014 sa v rámci plánovaných podujatí v rámci projektu APVV-10-0553 *Včasnostredoveké mocenské centrá v strednom Podunajsku* uskutočnil seminár, venovaný problematike prípravy a metodiky realizovaných a plánovaných modelových rekonštrukcií archeologických stavebných objektov pod názvom „*Trvalá udržateľnosť a metodický rámec archeologických rekonštrukcií*“, ktorý spoločne zorganizovali Archeologický ústav SAV a Krajský pamiatkový úrad v Nitre. Stretnutie bolo súčasťou záverečnej odbornej komisie výskumnej kampane v Bojnovej v roku 2014. Na podujatí sa zúčastnilo dvadsaťpäť odborníkov zo Slovenska aj zo zahraničia (obr. 67: 2). Cieľom seminára bolo zhodnotiť stratégiu a metodiku prezentovaných modelových stavieb na originálnych základoch na hradisku Valy a vyriešiť pamiatkovo prijateľný a technicky stabilný spôsob prezentovania veľmi dobre zachovaných častí centrálného opevnenia hradiska. V diskusii bola zdôraznená potreba preveriť stanovenú vedeckú hypotézu reálnou dobre zdokumentovanou rekonštrukciou pri použití praktických metód experimentálnej archeológie. Východná brána hradiska Valy s veľmi dobre zachovanými zvyškami drevených stavebných prvkov umožňuje realizáciu rekonštrukcie na pôvodnom mieste. Účastníci seminára sa zhodli na potrebe navrhovaných rekonštrukcií a ich historicky verného, ale hlavne technicky stabilného riešenia, a to z hľadiska ďalšej udržateľnosti i možnosti verejného prístupu, pri zachovaní všetkých zásahov pamiatkovej ochrany.

Experimentálne pokusy a rekonštrukcie

V decembri 2014 sa v oboch rekonštruovaných zemniciach konal dokumentovaný trojdňový zimný pobyt skupiny dobrovoľníkov s testovaním výkonnosti vykurovacích zariadení (obr. 67: 3).

Na ploche 7 v sonde XXX bola detailne doskúmaná samostatne stojaca *pec* s kamenným základom a hlinenou kupolou, odkrytá v roku 2013 (obr. 68: 1). Nasledovala rekonštrukcia základov a kupoly pece, postavenej na pôvodných základoch. Pec, využívanú na experimenty s pečením placiiek či chleba a sušením obilia a ovocia chráni drevený prístrešok a ochranná prútená stienka. Pre účely pokusov s taviacimi zariadeniami sa vybudoval ďalší prístrešok s pultovou strechou.

Cyrlometodské slávnosti

Pri príležitosti sviatku sv. Cyrila a Metoda sa na hradisku Bojná I – Valy dňa 5. júla 2014 konal druhý ročník Cyrlometodských slávností, spojený s prehliadkou výsledkov výskumu. Jedným z bodov programu bolo odhalenie novopostavenej modelovej rekonštrukcie hlinenej pece a jej odskúšanie.

Literatúra

Pieta/Robak 2015 – K. Pieta/Z. Robak (eds.): *Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk*. Nitra 2015.

GRABUNG DER FRÜHMITTELALTERLICHEN AGGLOMERATION IN BOJNÁ. Bojná (Bez. Topoľčany), Flur Valy (Bojná I) und Hradisko (Bojná II), Burgwallanlagen, Frühmittelalter, 8.–10. Jh. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra.

Bojná I – Valy. Der Schwerpunkt der Terraingrabung war vor allem auf die Beendung der Grabung des östlichen Tors, auf die Fortsetzung der Arbeiten im westlichen Teil der Umfangsmauer der Burgwallanlage gerichtet. Während der achten Saison knüpfte man auf die Grabungsaufgaben aus den vorherigen Jahren an. Ihr Ziel war es parallel Informationen über die innere Bebauung der Burgwallanlage zu gewinnen und ausgewählte Teile seiner komplizierten Befestigung zu erforschen. Zugleich führte man Begehungsarbeiten in der Umgebung der Lokalität durch.

Im Raum des östlichen Tors realisierte man Grabungsarbeiten im Frontteil des südlichen Flügeleingangs. Im Schnitt XXXV (Abb. 67: 1) wurde festgestellt, dass ein Paar der Tortragpfeiler in diesem Teil durch eine Erosion des Untergrunds des Tordurchgangs zerstört wurde, dieser war gegenüber dem ursprünglichen Stand um 80–100 cm gesenkt. Man deckte zwei hintere Tragpfeiler der südlichen Eingangskonstruktion auf, wie auch mehrere Fragmente von waagerechten verkohlten Hölzern. Ein Bestandteil der Konstruktion war auch eine Hürde, von welcher sich eine Schicht von verkohlter Verfüllung und ein Tragpfahl erhalten haben. Die neugewonnenen Konstruktionselemente werden eine virtuelle Rekonstruktion oder Projektrekonstruktion des Tors ermöglichen. Man realisierte schon den ersten visuellen Entwurf.

Es kam zur Erweiterung und Bearbeitung eines aufgedeckten Abschnitts der Frontseite im westlichen Teil der Umfangsbefestigung. Es wurde ein Grabenprofil des bearbeiteten Felsuntergrunds und Reste der originalen steinernen Plente, die an dieser Stelle in der Vergangenheit bearbeitet und übergebaut wurde dokumentiert. Es wurden Proben der verkohlten Hölzer der eingestürzten Mauer abgenommen. Die steinerne Schicht unter der Humusabdeckung des Walls ist ein Bestandteil der ursprünglichen Mauerwerkoberfläche. Größe, aus der Walloberfläche, durchgebrannte Steine zusammen mit der Holzkohle liegen abgerutscht auf der Bermeoberfläche und im tiefsten Teil der Grabenverschüttung. Den oberen Grabenteil verschüttete die spätere Destruktion der steinernen Mauerplente, die keine Brandspuren nachweist. Für die Aufklärung der äußeren Wallkonstruktion wurde ein weiterer Schnitt in der westlichen Verlängerung der Kammertrennwand des Walls (Schnitt XXXIX) ausgegraben, in dem eine kleine massive Mauer aus großen Bruchsteinen dokumentiert wurde. Es wurden auch sowohl einzelne Gitterroste der Aufschüttung, als auch durchgehend vor der inneren kleinen Mauer durchlaufende verbrannte Hölzer festgehalten. Bei den Holzüberresten handelte es sich um Buchenholz, daher gehören sie nicht zum Flechtwerk, als wir ursprünglich vermuteten. Den Schnitt wurde bis zum Graben verlängert. Der Schnitt XXXVI dokumentierte den Oberteil der Trennwand, von der sich nur der beidseitige Belag ohne Durchbrennungsspuren erhalten hat. Es bestätigte sich, dass die Kammern des Walls an dieser Stelle die Tiefe von 5,5–7 m erreichen. Um die verbrannte, zum Teil schon im Jahr 2011 sondierte südliche Trennwand der Kammer zu Ende zu erforschen, durchgruben wir uns bis zum Untergrund. Es wurde der Verlauf der Innenplente festgestellt, hinter dem eine Linie von verbrannter Hürde mit erhaltener Pfostengrube des Tragpfeilers folgte. Eine große Doppelpfostengrube im Untergrund stellt eine senkrechte Verankerung der Trennwand in der Innenseite der Kammer dar. Diese wurde nur im Oberteil der Aufschüttung, 150 cm über dem Oberboden errichtet.

Auf der inneren Seite des Burgwalls konzentrierten sich die Arbeiten vor allem auf das wirtschaftliche Areal (Flächen 5, 7 und 9). Es wurde die Überprüfung, der durch die geophysikalische Prospektion festgestellten Anomalien, beendet und im östlichen Teil der Fläche 5 wurden Schnitte angelegt (Schnitte XXXVII, XXXVIII). Untersucht wurde der Raum zwischen zwei umfangreichen oberirdischen Bauten mit einer Konzentration von Abfall- und Vorratsgruben (Abb. 65: 1). In den Gruben fand man außer Keramik (einschließlich ganzen Gefäßen) auch eiserne Gegenstände. Interessant ist, dass die Oberschicht in den Schnitten von einer einheitlichen Humuserde mit einer hohen Anzahl von Keramik aber auch ganzen Gefäßen (Abb. 65: 2, 3) gebildet war. Die Funde lagen gleich unter dem Waldboden (analogisch mit den früher entdeckten eisernen Funden auf der Oberfläche des Burgwalls). Zum Teil bestätigt das die Hypothese über die Existenz mehrerer Bauphasen (mindestens zwei). Es ist zu vermuten, dass ältere Siedlungsobjekte bei der Erneuerung der Befestigung zerstört wurden und später in einer Superposition über ihnen eine Siedlungsschicht entstand. Auf der Fläche 9 im Schnitt XXXIII/b wurde eine Konzentration von Steinen versäubert, die eine rechteckige Plattform bilden (Abb. 66: 1). Unter dem Steinpflaster des Objekts wurde ein Grubenhaus (Nr. 9) mit Ofen und ganzen Gefäßen (Abb. 66: 2) festgestellt und erforscht. Die Schüttung des Grubenhauses war kompakt und beinhaltete keine Funde. Man kann vermuten, dass das Grubenhaus 9 absichtlich verschüttet hat und die Oberfläche durch eine Steinschicht zusätzlich bearbeitet wurde.

Experimente und Rekonstruktionen. Im Dezember 2014 realisierte man in den beiden rekonstruierten Grubenhäusern einen dokumentierten dreitägigen Winteraufenthalt von Freiwilligen, mit dem Ziel, der

Leistungstestung der Heizeinrichtung (Abb. 67: 3). Auf der Fläche 7 wurde detailliert ein allein stehender Ofen mit Steinfundament und Lehmkuppel zu Ende geforscht, der im Jahr 2013 (Abb. 68: 1) enthüllt wurde. Es folgte eine Rekonstruktion der Fundamente und der Ofenkuppel, die auf den ursprünglichen Fundamenten stand. Den Ofen, experimentell genutzt zum Backen von Fladen oder Brot und Trocknen von Getreide und Obst, schützte eine Überdachung aus Holz und ein weidendes Schutzwändchen. Für die Versuchszwecke mit den Schmelzeinrichtungen errichtete man eine Überdeckung mit Pultdach.

Bojná II – Hradisko. Das Ziel der Arbeiten war die Datierung der Befestigung nach dem Inhalt der Gräben. Mit diesem Ziel wurden auf der Außenseite der Befestigung zwei Schnitte festgelegt, die die gut sichtbaren Gräben überschneiden. Auf dem alleinigen Boden des inneren Grabens wurden zwei verbrannte Holzstücke gefunden, die wahrscheinlich aus der Palisade oder Wallbefestigung (Abb. 68: 3) stammen, aus welchen Proben für die Radiokarbondatierung entnommen wurden. Die Ergebnisse bestätigten die Datierung der Befestigung ins frühe Mittelalter (Abb. 68: 2; *Pieta/Robak 2015*, 34, 57–59). Die Verschüttung der Gräben enthielt keine Funde.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM KOMITÁTNEHO HRADU ZEMPLÍN

Martin Pristáš

Z e m p l í n (okres Trebišov), intravilán, poloha H r a d i s k o, opevnenie, výskum na vedecké a dokumentačné účely, pravek a stredovek. Uloženie nálezov: Krajský pamiatkový úrad Košice.

Archeologický výskum sa uskutočnil v letných a jesenných mesiacoch ako súčasť výskumných úloh projektu *CEC-Francia Media 850–1050*. V prípade Hradu Zemplín bol zameraný na revíziu doterajšej interpretácie funkcie lokality v sídelnej štruktúre 9.–11. stor. Jedným z dôvodov bola i príprava podkladov na zápis polohy do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu Slovenskej republiky. Cieľom bolo overiť skôr identifikovaný relikť kamennej konštrukcie v priestoroch severného vstupu do hradiska (obr. 69: 1, 3) ako možného pozostatku po stredovekej bráne komitátneho, neskôr župného hradu (*Pristáš 2007*), ktorý ostával do dnešných dní z pohľadu archeológie najslabšie prebádanou etapou osídlenia polohy. Objavovali sa dokonca názory popierajúce existenciu kamenného hradu.

Sondu I (8 x 1,5 m) sme viedli kolmo na predpokladaný priebeh muriva v smere línie valu a sondu II (3 x 1,8 m) sme vytýčili pri vyčnievajúcom relikte kamenného muriva na vonkajšom svahu valu. Výskum identifikoval kamenné murivo spájané vápennou maltou hrubé v najhrubšom mieste až 2,6 m. Bolo postavené na pieskovom podloží spevnenom vrstvou hliny a kameňa, a šikmo opreté z východnej strany o existujúci val. Vzniklo tak murivo rozširujúce sa smerom hore, v jadre liate so zachovanými kapsami – dutinami po drevených trámoch, lícované pravidelnými do hladka opracovanými kvádrovými kameňmi len na západnej strane, teda do priestoru predpokladaného vstupu (obr. 69: 4). Z muriva vystupuje západne do voľného priestoru cca 0,5 m stupeň, zachytený v oboch sondách, avšak po prvej sezóne bez bližšieho určenia. V sonde II sme zachytili kompletnú stratigrafiu valu v tomto priestore východne od nájdeného múru (obr. 69: 5). Úplne spodná vrstva, evidentne výplň výkopu v podloží, obsahovala keramiku datovateľnú do záveru doby bronzovej. Nad ňou je ílovito-hlinitá vrstva charakterovo totožná so situáciou zachytenou počas výskumu valu z roku 1983 (*Čaplovič 1985*, 76). Kamenné jadro identifikované počas výskumu valu z roku 1962 sa nepotvrdilo (*Beňadik 1964*). V hornej časti valu bola zachytená tenká vrstva po požiari, ktorá bola identifikovaná aj v oboch starších výskumoch a oddeľuje od seba obe stredoveké etapy výstavby fortifikácie. Stratigrafia vo vnútornom priestore predpokladanej brány ostala zatiaľ nedoriešená. Hnuteľný materiál bol získaný hlavne z vrchných vrstiev valu a z humusovej vrstvy pokrývajúcej relikť nálezu. Ide zväčša o keramické črepy pochádzajúce z rôznych období osídlenia lokality od neolitu po vrcholný stredovek. Treba podotknúť, že úplne chýba neskorostredoveká a novoveká keramika. Charakter muriva i sprievodných nálezov indikuje chronologické zaradenie nálezu do 12.–prvej tretiny 13. stor.

Literatúra

Benadik 1964 – B. Benadik: Slovanské nálezy z výskumu valu na hradisku v Zemplíne. *Študijné zvesti AU SAV* 14, 1964, 151–160.

Čaplovič 1985 – D. Čaplovič: Výsledky výskumu v Zemplíne. *AVANS* 1984, 1985, 75–77.

Pristáš 2007 – M. Pristáš: *Správa z ohliadky evidovanej archeologickej lokality na polohe Hradisko v k. ú. Zemplín*. Košice 2007. Archív KPÚ Košice.

ARCHÄOLOGISCHE GRABUNG AUF DER KOMITATSBURG ZEMPLÍN. Zemplín (Bez. Trebišov), Intravillan, Flur Hradisko, Befestigung, Grabung für Wissenschafts- und Dokumentationszwecke, Urzeit und Mittelalter. Deponierung der Funde: Bezirksdenkmalamt Košice. Durch die Grabung entdeckte man in zwei Schnitten, dem Raum des nördlichen Erdwallprofils, ein Relikt einer Steinarchitektur. Die Steinmauer wurde in einen existierenden Wall eingebaut, verankert im sandigen Unterboden und von der westlichen Seite durch versetzte Quader erstellt. Es wurden auch Öffnungen vom Baugerüst aufgedeckt, die dueten auf eine Holzzimmerung hin. Zugleich wurde die Stratigraphie des Walls von der Außenseite dokumentiert, östlich vom entdeckten Mauerwerk. Die ältesten Schichten wurden in die späte Bronzezeit datiert und die letzte Bauphase des Walls ungefähr ins 12. Jh. bis erste Drittel des 13. Jhs.

PRVÁ SEZÓNA VÝSKUMU GERMÁNSKEHO ŽIAROVÉHO POHREBISKA V RANKOVCIACH

Ján R á k o š

R a n k o v c e (okr. Košice-okolie), poloha M l y n i s k o, žiarové pohrebisko, systematický výskum, przeworská kultúra. Uloženie nálezov: Východoslovenské múzeum v Košiciach.

V letných mesiacoch sa realizoval systematický archeologický výskum na germánskom žiarovom pohrebisku. K jeho objavu došlo náhodne začiatkom mája 2014. V tom čase bol odborným pracovníkom múzea odovzdaný súbor železných predmetov, ktoré tvorili výbavu germánskeho žiarového hrobu. Išlo o železnú štítovú puklicu, držadlo štítu, nôž a železnú trúbkovitú sponu. Obec Rankovce je vzdialená 20 km severovýchodne od Košíc. Pohrebisko je situované na západných svahoch Slanských vrchov a nachádza sa v zalesnenom teréne.

V prvej sezóne bola preskúmaná plocha 100 m². Odkrytých a zdokumentovaných bolo dvadsať žiarových hrobov, z toho sedemnášť jamkových a tri urnové hroby. Prvé štyri hroby boli preskúmané bezprostredne po ohlásení nálezu. Ako urny boli použité dve vysoké misy, a to v hroboch 4 a 19 a v hrobe 17 hrncovitá nádoba. Hroby sa nachádzali v plytkých jamkách vyhlbených do kamenistého podlažia. Kremačné pozostatky boli zväčša na dnách hrobových jamiek a boli prekryté ostatným inventárom. Z celkového počtu je deväť hrobov mužských, z toho tri mali kompletnú výzbroj, v deviatich boli pochované ženy a dva hroby nebolo podľa inventára možné určiť.

Medzi najpozoruhodnejšie nálezy patria tri železné meče. V mužskom hrobe 8 sa pri ostatnom inventári nachádzali zlomky z bronzovej nádoby, dvojsečný železný meč a mosadzná štítová puklica štvorcového tvaru zdobená rytým florálnym motívom. K puklici patrilo bronzové držadlo štítu. Železný meč patrí k typu mečov zdobených inkrustovanými figurálnymi a symbolickými znakmi a patrí k Variantu 1 podľa M. Biborského (2012). V hornej časti čepele je v negatívne zachovaný motív vavrínového venca a palmovej ratolesti a na opačnej strane je stojaca postava Marsa, ktorý v pravej ruke drží oštep a pri ľavej nohe má položený štít. V hrobe 4 sa nachádzal železný meč s prstencovitým ukončením rukoväte. V ženskom hrobe 6 bola deformovaná bronzová nádoba zdobená rytými kružnicami typu Eggers 69, ku ktorej patrila bronzová ataša v tvare vtáka (Eggers 1956). V tom istom hrobe bol aj deformovaný hruškovitý závesok vyrobený z elektrónu. Vo vrchnej časti je zdobený filigránom a v spodnej granuláciou. Priradiť sa dá k typu III podľa A. v. Müllera (1956).

Väčšina kovových predmetov uložených v hroboch je germánskeho pôvodu s početnými analógiami na pohrebiskách przeworskej kultúry v Poľsku. Do okruhu tejto kultúry môžeme zaradiť aj charakteristickú v ruke vyrobenú keramiku s pôvodne lešteným povrchom vyrábanú počas stupňa B2 a B2/C1, ktorá sa nachádzala tak vo vrstve ako aj v hroboch. Do tohto istého obdobia datujú hroby aj kovové predmety.

Literatúra

Biborski 2012 – M. Biborski: Nowe odkrycia Rzymskich mieczy zdobionych inkrustowanymi przedstawieniami figuralnymi i znakami symbolicznymi. In: *Peregrinationes archaeologicae in Asia et Europa Joanni Chochorowski dedicate*. Krakov 2012, 359–370.

Eggers 1956 – H. J. Eggers: *Der römische Import im frei Germanien*. Atlas der Urgeschichte Bd. 1. Hamburg 1956.

Müller 1956 – A. von Müller: Die bienen- und kugelförmigen Anhänger der älteren römischen Kaiserzeit. *Offa* 15, 1956, 93–114.

ERSTE GRABUNGSSAISON DES GERMANISCHEN BRANDGRÄBERFELDES IN RANKOVCE. Rankovce (Bez. Košice - okolie), Flur Mlynisko, Brandgräberfeld, systematische Grabung, Przeworsk-Kultur. Deponierung der Funde: Ostslowakisches Museum in Košice. Das Gräberfeld ist auf den westlichen Hängen von Slanské vrchy situiert und befindet sich auf einem bewaldeten Gebiet. In der ersten Saison erforschte man eine Fläche von 100 m². Insgesamt wurden zwanzig Brandgräber aufgedeckt und dokumentiert, davon waren siebzehn Grübchengräber und drei Urnengräber. Die Gräber befanden sich in seichten, im steinernen Untergrund ausgetieften Grübchen. Aus der Gesamtzahl handelt es sich um neun männliche Gräber, wobei sich in drei von ihnen eine komplette Ausrüstung befand, in weiteren neun waren Frauen bestattet und zwei Gräber konnte man anhand des Inventars nicht genau deuten. Zu den beachtenswerten Funden gehören drei eiserne Schwerte. Im männlichen Grab 8 befanden sich beim restlichen Inventar auch Bruchteile eines Bronzegefäßes, ein eisernes zweischneidiges Schwert und ein viereckiger Schildbuckel geschmückt mit ausgeritztem floralem Motiv. Zum Buckel gehörte ein Schildhalter aus Bronze. Im Grab 4 war ein eisernes Schwert mit ringförmiger Griffendung und im weiblichen Grab 6 befand sich ein deformiertes Bronzegefäß, verziert mit geritzten Kreislinien des Typs Eggers 69, zu welchem eine bronzene Attasche in der Form eines Vogels gehörte (Eggers 1956). Im selben Grab war zugleich ein deformierter, aus Elektron hergestellter birnenförmiger Anhänger. Die Mehrheit der eisernen Gegenstände in den Gräbern sind germanischer Herkunft, mit zahlreichen Analogien auf Gräberfeldern der Przeworsk-Kultur in Polen. In dem Bereich dieser Kultur ist auch die charakteristische handgemachte Keramik mit ursprünglich polierter Oberfläche einzuordnen, die während der Stufen B2 und B2/C1 hergestellt wurde und die sich sowohl in der Schicht als auch in den Gräbern befand. In die genannte Periode datieren die Gräber auch die eisernen Gegenstände.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM PRI KOSTOLE SV. MARTINA V HRUŠOVANOCH³⁹

Marián S a m u e l

Hrušovany (okr. Topoľčany), Kostol sv. Martina, záchranný výskum, novovek (prvá polovica 17.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Záchranný archeologický výskum pri Kostole sv. Martina sa uskutočnil v súvislosti s realizáciou odvedenia dažďových vôd z blízkosti už dlhší čas vlhnuceho kostola.

Pravý breh stredného toku Nitry, kde ležia aj Hrušovany, bol vďaka svojim výhodným prírodným podmienkam intenzívne osídlený vo viacerých obdobiach praveku a včasnej doby dejinnej. Z územia Hrušovian je však zatiaľ evidovaných len niekoľko polôh s archeologickými nálezmi. Tento fakt zrejme odráža len stav výskumu – rozsiahlejší archeologický výskum sa v katastri obce zatiaľ neuskutočnil. Najstaršie nálezy pochádzajú z bývalej tehelne. Paleolitické nálezisko v jej hliníku objavil v roku 1963 J. Bárta, a koncom šesťdesiatych rokov 20. stor. sa v sprašovom profile tejto tehelne našiel mamutí kel (Bárta 1968; 1969). Ďalšie nálezy pochádzajú z podmyvaného brehu rieky v blízkosti budov bývalého JRD, kde sa okrem atypických pravekých črepov získal materiál potvrdzujúci osídlenie ľuďom badenskej kultúry. Z týchto miest pochádzajú aj zatiaľ jediné doklady stredovekého osídlenia. Opakovaným povrchovým zberom sa získali črepy rámcovo datované do včasného stredoveku (Rod 1954; Habovštiak 1962; 1965), resp. 11.–13. stor. (Ruttkay 1989, 330).

Obec Hrušovany sa prvý krát spomína v roku 1318 ako Kurtveles (*Vlastivedný slovník obcí* 1977, 467), resp. Kurtueles (*Súpis pamiatok* 1967, 462). Neskoršie doložené názvy sú: Kerthuely (1392), Krussowany (1773), Hrussowani (1786), Hrušovany (1920), maď. Körtvélyes, resp. Nyitrakörtvélyes (*Vlastivedný slovník obcí* 1977, 467). Aj J. Trochta (1964, 37, 38) uvádza ďalšie názvy z obdobia stredoveku, ako Kurthwelus (1395) a Kerwely (1404). Obec patrila panovníkovi a nitrianskemu biskupstvu, od roku 1392 panstvu Oponice, koncom 17. stor. panstvu Preseľany. V roku 1715 mala vinice a devätnásť domácností, v roku 1753 sedemdesiat rodín, v roku 1787 štyridsaťtri domov a 412 obyvateľov, v roku 1828 šesťdesiatdeväť domov a 484 obyvateľov. V rokoch 1825, 1835, a 1889 obec postihli veľké požiare. Obyvatelia sa živili ako roľníci a vinohradníci (*Vlastivedný slovník obcí* 1977, 467, 468).

Kostol sv. Martina v Hrušovanoch sa v literatúre uvádza ako renesančný z polovice 17. stor., patriaci k nepočetnej skupine reprezentujúcej renesančnú sakrálnu architektúru tejto oblasti. Bol prestavaný v roku 1736, upravený v 19. stor. a obohatený múrom (*Súpis pamiatok* 1967, 462). V korpuse pamiatok Slo-

³⁹ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0150/15.

venska sa pri kostole spomína aj (dnes už neexistujúca) zvonica – ľudová murovaná stavba so zvonom z roku 1850. Úvahy o stredovekom pôvode kostola sa opierajú o záznam zo Súpisu pápežských desiatkov z rokov 1332–1337, v ktorých sa spomína farár Tomáš Kostola sv. Martina z osady Curtihs: „*Thomas sacerdos Sancti Martini de Curtihs iuratus extimavit beneficium ad mediam marcam, solvit III grossos*“ (Sedlák 2008, 25). Lokalizácia farnosti s týmto názvom však nie je úplne jednoznačná a ostáva stále predmetom výskumu. Výška poplatku by naznačovala existenciu chudobnej, resp. málo početnej farnosti. Napr. v susedných Preselánoch, kam cirkevnoprávne kostol v Hrušovanoch spadá dnes, Dominik – farár Kostola sv. Alžbety, vyplatil kolektorom desiatok vo výške 12 grošov (Sedlák 2008, 47). V Pázmányho zozname k roku 1397 sa spomína v Nitrianskom archidiakonáte farár z Kortvélyes (Péterffy 1742, 269). Uvažuje sa, že táto chudobná farnosť, spomínaná v Pázmányovom zozname fár, a tiež v zápisniciach cirkevných vizitácií z roku 1559, počas reformácie zanikla (Trochta 1964, 37, 38). Z vizitácie z roku 1559 vyplýva, že kostol patrila k farnosti v Preselánoch a jeho stav je „dezolátny“. Súčasne sa uvádza, že obyvatelia obce patriacej Jánovi Aponimu, Petrovi Forgáčovi a prepoštovi kapituly v Starom Budíne boli všetci katolíckeho viero-
vyznania (Bucko 1939, 160).

Kostol sv. Martina (obr. 70: 1, 2) stojí na miernej vyvýšenine pri hlavnej ceste prechádzajúcej obcou. Súčasťou kostolného areálu ohraničeného kovovým plotom je pomerne rozsiahly cintorín s domom smútku situovaným v blízkosti hlavného vstupu do kostola. Súčasné oplotenie na severnej a severovýchodnej strane čiastočne kopíruje priebeh staršieho tehlového ohradového múru (obr. 71: 1), ktorého nepatrné zvyšky sú miestami dodnes pozorovateľné (obr. 72: 1). V týchto miestach sa nachádzajú aj najstaršie zachované kamenné barokové a klasicistické náhrobníky z 18.–19. stor. Terénna vlna severovýchodne od kostola sa ojedinele interpretuje ako zvyšok valu – pozostatku opevneného stredovekého refúgia (Bielík 2004).

Jednoloďový kostol má pôdorys kríža, presbytérium s rovným uzáverom a dvojicu prístavieb po jeho bokoch. Severná prízemná prístavba slúži ako sakristia, dvojpodlažná južná prístavba plní funkciu predsieni a oratória. Na západnej strane je predstavaná mohutná hranolová veža (obr. 70: 3), ukončená polygonálnou murovanou ihlanovou helmicou, dnes prekrytou plechovým plášťom na drevenej konštrukcii. Západné nárožia veže spevňuje dvojica silných dvojstupňových oporných pilierov s pultovou strieškou. Piliere siahajú až do úrovne kordónovej rímse veže. Podobný pilier spevňuje aj severné nárožie transeptu a ďalší menší pilier podopiera roh sakristie. Podvezie zaklenuté krížovou hrebienkovou klenbou spája s poschodím veže schodisko v severnej stene. Z poschodia sa vstupuje na emporu. V 20. stor. rozšírená empora spočíva na mohutnom renesančnom murovanom oblúku, zapretom do obvodových múrov lode. Priestor pod emporou je zaklenutý valenou klenbou. Loď kostola (obr. 70: 6) je zaklenutá dvomi poliami renesančnej krížovej hrebienkovej klenby, pričom druhé pole je krížené transeptom. Do výklenku v západnej stene lode je zamurovaná archaicky pôsobiaca kamenná na hrubo tesaná svätenička vyhotovená z červeného hľuznatého vápenca (obr. 70: 4). Vnútorne zariadenie kostola pochádza z 19.–20. stor.

V roku 1961 sa uskutočnila oprava vonkajších omietok brizolitom, okolo celého kostola sa zhotovil cementový sokel a betónové chodníky s asfaltovým poterom. Po týchto úpravách začal kostol, hlavne na miestach styku s chodníkmi vlhnúť. V roku 1984 sa vymenila keramická krytina striech za plechovú, pričom boli z veže odstránené aj štyri nízke vežičky pôvodne osadené v nárožiach obvodového muriva veže. V tomto roku vznikla aj súčasná výmalba interiéru pomerne nízkej remeselnej úrovne. Sústavné vlhnutie murív kostola si vynútilo uskutočniť v roku 1993 zatiaľ posledný výrazný stavebný zásah na budovy. Podľa informácií a záznamov miestnych obyvateľov sa v tejto súvislosti uskutočnilo aj úplné odstránenie cementových omietok do značnej výšky od povrchu terénu. Bernard Fraňo – autor nepublikovanej kroniky Kostola sv. Martina uvádza, že sa pri prácach odkryl tehloou zamurovaný vstup do veže v jej južnej stene. Súčasne opisuje aj charakter obvodového muriva stavby, pozostávajúceho z lomového aj riečneho kameňa siahajúceho do výšky 150 cm. Vo vyšších častiach muriva sa v murive nachádza aj tehla (Fraňo, nedatované). Autor opisuje precízne vyškárované kamenné kvádre na nárožiach stavby, z čoho usudzuje, že pôvodná stavba nebola omietnutá. Spomína aj „prielom“ (zrejme statickú puklinu) vo východnej stene (zrejme svätyne) v tvare písmena „V“ siahajúci až k rímse, vyplnený tehlovým murivom. Prístavby presbytéria datuje bez bližšieho uvedenia prameňa do 1910, a ich prestavbu do dnešnej podoby do roku 1930 (podľa návrhov staviteľa Eugena Skapecza). V súvislosti s výstavbou sakristie je zaujímavý záznam dekana Ernesta Trebatického v kronike farnosti že „pri výkopoch základov sme narazili na starý kamenný základ“ (Fraňo, nedatované). Obnova kostola v roku 1993 bola ukončená osadením nového odvetrávaného sokla a prekrytím vstupu železnou markízou. Odvetrávane muriva napriek tomu nebolo dostatočné, takže znovu dochádzalo k vlhnutiu stien na viacerých miestach.

Záchranný výskum v roku 2014 bol priestorovo limitovaný – obmedzoval sa na sledovanie a dokumentáciu výkopových prác rýh vyhlbených pre potrubia odvádzajúce dažďovú vodu zo striech kostola až do priestoru mimo kostolný areál. Jednotlivé úseky rýh sme označili číslami 1–15 (obr. 71: 1). Ryhy 1–8 boli vyhlbené väčšinou kolmo na jednotlivé steny kostola, ryhy 9–13 v rôznej vzdialenosti pozdĺž stien a ryhy 14 a 15 kolmo na plot cintorína, pričom ryha 15 prebiehala kolmo cez komunikáciu a ústila do odvodňovacieho žlabu pri ceste. Ryhy boli široké 50–70 cm a hlboké väčšinou 80–90 cm, okrem ryhy 14 hlbkej 110–150 cm.

V ryhách pri stenách kostola sa odkryli základové a nadzákladové murivá kostola. Ukázalo sa, že koruny základov sa nenachádzajú v hlboko pod súčasným povrchom. Pod severným oporným pilierom veže ležali bezprostredne pod chodníkom, na južnej strane kostola v hĺbke 25–30 cm pod povrchom chodníka, na severnej a východnej strane kostola len o niečo hlbšie, 40–60 cm pod povrchom.

Medzi základmi a murivom stien sa niekedy nachádzal ústupok široký 15 cm (R6), 20 cm (R1), 20–40 cm (R8), 40 cm (R2, R7) a 50 cm (R3). Vo zvyšných dvoch ryhách (R1, R5) sa ústupok nenachádzal. Tu však malo líce základov, zrejme v dôsledku mladších úprav, inú konštrukciu, pozostávalo z na plocho ukladaných tehál v smere priebehu základov. Severne od lode kostola v ryhe 13 sa v hĺbke 70–90 cm nachádzali zvyšky tehlovej konštrukcie hrobky (obr. 71: 1: h). Steny hrobky pozostávali z novovekých tehál ukladaných na plocho v smere priebehu steny spájaných nekvalitnou maltou. V hĺbke 90 cm sa nachádzali zvyšky dreva – pravdepodobne veka truhly. V tej istej ryhe, severne od sakristie kostola sme odkryli zvyšky kamenného základového muriva širokého 80 cm (obr. 71: 1: e3). Murivo siahalo pri severnom profile až po dno ryhy (– 80 cm). Nie je vylúčené, že ide pokračovanie múru objaveného v roku 1910 pri hĺbení základov sakristie. Dvojica murív podobného charakteru sa nachádzala aj v ryhe 11 v blízkosti svätyne kostola (obr. 71: 1: e1, e2). Vzhľadom na limitovaný rozsah výskumu nebolo možné ich podrobnejšie preskúmať a objasniť ich funkciu a časové zaradenie. V ryhe 14 sa v hĺbke 75 cm odkryla koruna kamenného základového muriva v dĺžke 285 cm a 70 cm (obr. 71: 1: f;). Šírku muriva nebolo možné určiť. Na korune kamenného muriva sa miestami zachovali dva riadky tehlového muriva z tehál (29 x 15 x 6 cm až 31 x 16 x 6 cm) ukladaných na hranu kolmo na priebeh muriva. Koruna tehlového muriva sa nachádzala v hĺbke 25 cm pod súčasným povrchom. Kamenná aj tehlová časť muriva bola spájaná nekompaktnou hrubozrnnou maltou okrovej farby. Kamenné základy pozostávali z rôzne veľkých (max. dĺžka 40 cm) ostrohranných kameňov väčšinou ukladaných na plocho s úplne ojedinelým použitím úlomkov tehál. Predpokladáme, že odkryté murivá predstavujú zvyšky zvonice z roku 1850, ktorá je ako ešte stojaca spomínaná v literatúre z konca 60-tych rokov 20. stor. (*Súpis pamiatok* 1967, 462). Zvyšky zvonice prekryté hlinou a mladšími hrobmi vytvárajú na cintoríne miernu eleváciu, prečnievajúcu o asi 50 cm. Hĺbením ryhy 15 sa prerezalo murivo zvyškov zaniknutého ohradového múru široké asi 60 cm. Dva až tri riadky vonkajšieho líca tohto múru sú zachované na krátkom úseku (2–3 m) v severovýchodnom úseku jeho priebehu pod súčasným kovovým plotom osadeným v betónovom múriku.

Záchranným archeologickým výskumom pri Kostole sv. Martina v Hrušovanoch sa napriek limitovanému rozsahu výskumu obmedzeného na plochu odvodňovacích rýh (hĺbka 60–100 cm) získalo niekoľko nových poznatkov prispievajúcich k bližšiemu poznaniu stavebného vývoja objektu a jeho zázemia. Ukázalo sa, že koruny kamenných základov kostola sa nachádzajú pomerne plytko pod súčasným povrchom (10–50 cm) a sú väčšinou odsadené od nadzákladového muriva 5–50 cm. Severovýchodne od kostola sa odkryla časť základov (juhozápadné nárožie a západný múr) – zrejme zvyšky zaniknutej zvonice pochádzajúcej údajne z 19. stor. Severne od kostola sa čiastočne odkryli tehlové základy murovanej hrobky (18.–19. stor.) a základy zaniknutého ohradového múru. Bez bližšieho časového (novovek?) a funkčného určenia sú murivá odkryté severne od sakristie a v blízkosti východnej steny svätyne kostola. Počas výskumu sa nezískali žiadne doklady hmotnej kultúry, ktoré by umožňovali predpokladať prítomnosť staršej sakrálnej stavby na mieste dnešného kostola.

Literatúra a pramene

- Bárta 1968 – J. Bárta: *Hrušovany*. Nálezová správa AÚ SAV č. 4472/68.
 Bárta 1969 – J. Bárta: *Hrušovany*. Nálezová správa AÚ SAV č. 4553/69.
 Bielik 2004 – I. Bielik: *Hrušovany, Kostol sv. Martina*. Aktualizačný list. Archív KPÚ Nitra 2004.
 Bucko 1939 – V. Bucko: *Reformné hnutie v arcibiskupstve ostrihomskom do r. 1564*. Bratislava 1939.
 Fraňo, nedatované – B. Fraňo: *Kronika Kostola sv. Martina*. Rukopis, nedatované.
 Habovštiak 1962 – A. Habovštiak: *Hrušovany*. Nálezová správa AÚ SAV č. 810/62.
 Habovštiak 1965 – A. Habovštiak: *Hrušovany*. Nálezová správa AÚ SAV č. 2657/65.
 História „Domus oppidi Pereszlény“ (uložená vo farnosti v Preseľanoch).

Péterffy 1742 – C. Péterffy: *Sacra concilia ecclesiae romano-catholicae in regno Hungariae II. Posonii 1742.*

Rod 1954 – A. Rod: *Hrušovany*. Nálezová správa AÚ SAV č. 122/54.

Ruttikay 1989 – A. Ruttikay: *Hrušovany*. In: D. Bialeková (zost.): *Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia*. 1. zväzok, 1. časť, Bratislava, hlavné mesto SSR, a západoslovenský kraj. Nitra 1989, 330.

Sedlák 2008 – V. Sedlák: *Monumenta Vaticana Slovaciae*. Tomus I. Trnava – Rím 2008.

Súpis pamiatok 1967 – *Súpis pamiatok na Slovensku I*. Bratislava 1967, 462.

Trochta 1964 – J. Trochta: *Zoznam fár Slovenska, podľa účtovných registrov pápežských kolektorov o desiatkoch zaplatených pápežskej kúrii v Avignoni užívatelmi cirkevných benefícií v Uhorsku v rokoch 1332–1337, II – Nitrianska stolica*. Nepublikovaný rukopis. Historický ústav SAV. Bratislava 1964.

Vlastivedný slovník 1977 – *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*. 1. časť. Bratislava, 1977.

RETTUNGSGRABUNG BEI DER KIRCHE DES HL. MARTIN IN HRUŠOVANY. Hrušovany (Bez. Topoľčany), Kirche des hl. Martin, Rettungsgrabung, Neuzeit (erste Hälfte des 17.–20. Jhs.). Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Die Grabung bei der Kirche des hl. Martin (Abb. 70) führte man im Zusammenhang mit der realisierten Ableitung des Regenwassers aus der Nähe, der schon eine längere Zeit überfeuchteten Kirche. Die Gemeinde wird zum ersten Mal im Jahr 1318 als Kurtveles, bzw. Kurtueles erwähnt. Die Kirche des hl. Martin bezeichnet man meistens als Renaissancebau aus der Hälfte des 17. Jhs. Im Jahr 1736 wurde sie umgebaut, Neubearbeitet im 19. Jh. und mit einer Mauer umzäunt. Überlegungen über den mittelalterlichen Ursprung der Kirche stützen sich auf das Verzeichnis der päpstlichen Zehnten aus den Jahren 1332–1337, in welchem Tomáš, der Pfarrer der Kirche des hl. Martin, aus der Siedlung Curtihs erwähnt wird. Die Lokalisierung der Pfarrei mit dieser Bezeichnung ist nicht ganz eindeutig und bleibt weiterhin ein Gegenstand der Forschung. Die Grabung schränkte sich auf die Beobachtung und Dokumentation der ausgetieften Rohrleitungsrinnen ein, die zur Ableitung des Regenwassers dienen werden (Abb. 71: 1). Es zeigte sich, dass sich die Kronen der Steinfundamente der Kirche (Abb. 72: 5, 6) relativ seicht unter der gegenwärtigen Oberfläche (10–50 cm) befinden und sind von der Wandmauer 5 bis 50 cm abgesetzt. Nordöstlich von der Kirche enthüllte man ein Fundamentteil (südwestliche Ecke und westliche Mauer), offensichtlich handelt es sich um Reste eines untergegangenen Glockenturms aus dem 19. Jh. (Abb. 71: 3). Südlich der Kirche, kam es zum Teil zur Aufdeckung von Ziegelsteinfundamenten einer gemauerten Gruft (18.–19. Jh.) und Fundamenten einer untergegangenen Umzäunungsmauer (Abb. 72: 1, 2). Ohne nähere zeitliche Eingliederung (Neuzeit?) und Funktionsdeutung befinden sich die freigelegten Mauerwerke in der Nähe der östlichen Wand des Heiligtums (Abb. 71: 2; 72: 3, 4) und in der Rinne, nördlich von der Sakristei. Im Laufe der Grabung gewann man keine Belege materieller Kultur, die die Anwesenheit eines älteren Sakralbaus auf der Stelle der heutigen Kirche voraussetzen würden.

PRVÁ ETAPA VÝSKUMU ZANIKNUTÉHO KOSTOLA V POĽANOVCIACH⁴⁰

Marián Soják

P o ľ a n o v c e (okr. Levoča), poloha S i h o ľ, výskum na vedecké a dokumentačné účely, sakrálna stavba, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, Nitra.

Za účasti zástupcov obcí Poľanovce a Vyšný Slavkov sa uskutočnila prvá etapa archeologického výskumu zaniknutého kostola v polohe Sihof, ležiacej na rozhraní oboch katastrov. Išlo o výskum, ktorého cieľom bolo doložiť existenciu ústne tradovanej sakrálnej stavby v uvedenej polohe, a v prípade jej odkrytia ju následne prezentovať v prospech rozvoja turistického ruchu na pomedzí Spiša a Šariša.

Metodika realizácie výskumu sa prispôsobila rozhodnutiu Krajského pamiatkového úradu v Prešove č. KPUPO-2014/8066-2/23110/Lk zo dňa 9. 4. 2014 a priebehu výkopových prác, ako aj záverom vstupnej komisie. Pred realizáciou archeologických sond sa na lokalite v roku 2013 vykonal georadarový prieskum, ktorým sa doložilo jestvovanie pôdorysných základov kostola (realizácia M. Cheben). Zaniknutý kostol je situovaný medzi obcami Poľanovce a Vyšný Slavkov, v severovýchodnej časti Spiša, v polohe nazývanej Sihof (ľudovo Šihoc), v nadmorskej výške 496–504 m. Ide o vyvýšenú polohu v exponovanom teréne využívanom ako pasienky, v tesnej blízkosti drobnej sakrálnej architektúry – novovekej kaplnky, postavennej za juhovýchodným okrajom zaniknutého kostola. Samotný kostol je situovaný v katastri obce

⁴⁰ Príspevok vznikol prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadávanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

Poľanovce, avšak ďalšie predpokladané objekty, ktoré môžu byť predmetom budúcich výskumov, sú už na území obce Vyšný Slavkov. Na základe výsledkov georadarových meraní sa vytýčili a preskúmali dve krížové sondy s ponechaným stredovým pilierom/kontrolným blokom, ktoré sa rozčlenili na sondy Ia, Ib, IIa, IIb/14. Všetky sa skúmali ručne, bez použitia strojových mechanizmov (obr. 73: 1).

Sonda Ia/14: Jej prehlbovanie sa začalo odstránením trávinatej vrstvy, v ktorej spočívalo množstvo novodobého odpadu a drôtov. Prehlbovanie sondy sťažovali početné kamene z deštrukcie pôvodného kostola. Pri juhozápadnom okraji sondy, v hl. 50–60 cm, sa narazilo na porušený základ múru západnej lode kostola (označený ako múr 1). Aby sa zachytila jeho celá šírka, sonda sa v západnom smere predĺžila o jeden meter. V hĺbke 55 cm sa narazilo na prepálenú dlažbu, so zreteľnými stopami ohňa. Vo východnej časti sondy sa dočistilo sterilné podlažie nachádzajúce sa v hĺbke cca 70 cm. Zistila sa tiež úroveň základovej ryhy, na dne ktorej sa v hĺbke 95–100 cm od úrovne pôvodného terénu objavila malta. V sonde sa našli ojedinelé novoveké črepy, železné klinec, malta a zlomok kamenného architektonického článku.

Sonda Ib/14: Podobne ako v predošlej sonde, aj tu sa doložil početný novodobý odpad, drôty a deštrukcia muriva, čo výrazne sťažovalo prehlbovanie sondy. V jej východnej časti sa objavili náznaky porušeného múru (múr 2). V juhovýchodnom nároží sondy sa opäť zistili stopy prepálenia. Z vnútornej strany predpokladanej deštruovanej svätyne sa vrysovala základová ryha. Po zdokumentovaní sa múr 2 postupne rozoberal a v južnej časti sa zachytil jeho základ so šírkou jeden meter. V sonde sa našli vzorky malty, omietky, uhľíky, ďalej zvieracie kosti, železné klinec, črepy a zlomky sklensej okennej vitráže v značne fragmentárnom stave.

Sonda IIa/14: Aj v nej spočívalo množstvo novodobého odpadu, kameňov a iného odpadu. Po prehĺbení sondy do hĺbky 50–65/75 cm od pôvodného terénu sa prv zdalo, že múr bude v tejto časti zničený, avšak po predĺžení sondy v južnom smere sa ho napokon podarilo nájsť (múr 3). Sonda sa postupne prehĺbila do hĺbky 80–90 cm. V jej severovýchodnom rohu sa prišlo na zvyšok masívneho dreveného stĺpu, zachovaného do výšky 1,4 m a siahajúceho do hĺbky 2 m od úrovne pôvodného terénu. Drevený stĺp mohol pôvodne slúžiť ako podpera prievlaku strednej časti lode kostola. Po detailnom začistení múru 3 sa ukázalo, že z jeho vonkajšej strany naň maltou prilepili striebornú mincu (obr. 73: 2), azda vo funkcii stavebnej obetiny. V sonde sa okrem dreveného stĺpa a spomenutej mince našli uhľíky, železné klinec, zriedkavé novoveké črepy, fragment kamenného architektonického článku a slimačej ulity. Z dreveného stĺpu sa odobrali vzorky na dendrochronologickú a rádiokarbónovú analýzu.

Sonda IIb/14: Po prehĺbení sedimentov s početným odpadom sa v hĺbke 40–50 cm od úrovne terénu zachytila koruna nadzákladového muriva severnej lode (múr 4). Sonda sa v tejto časti preskúmala až do úrovne základovej ryhy s evidentným maltovým lôžkom. Rovnako ako vo vyššie opísaných sondách, aj v tejto sa našli vzorky malty, železné klinec, ojedinelé novoveké črepy a kamenný architektonický článok.

Výskumom na Sihoti sa odkryli časti murív severnej, južnej a západnej časti lode, ako aj predpokladaného rovného uzáveru svätyne, ktorej celkový pôdorys zatiaľ detailne nepoznáme (pravouhlý, polygonálny, polkruhový?). Je zrejmé, že kostol v sešťdesiatych rokoch 20. stor. výrazne poškodilo a rozobralo miestne obyvateľstvo strojovým mechanizmom. Plochu zasypali odpadkami a terén splaňovali. Vhodné kamene zo základových a nadzákladových murív kostola použili na stavbu budov vtedajšieho Jednotného roľníckeho družstva, viacerých stavieb hospodárskeho a obytného charakteru v oboch obciach a tiež na výstavbu pôvodne drevenej fary v Poľanovciach. Archívny výskum lokality, predpokladaného pútnického miesta s ďalšími údajnými stavbami v okolí (dom rehoľníka, novoveký hostinec, kláštor?), však chýba. Kanonické vizitácie z 18. (rok 1780) a 19. stor. (rok 1832) spomínajú na Sihoti kalváriu, kaplnku či Kostol Premenenia Pána (Ježiša Krista), postavený miestnym farárom Jurajom Vozárom medzi rokmi 1737–1739, a to zo zbierky urobenej s povolením kniežaťa Eszterházyho (za konzultácie vďačím F. Žifčákovi z levočského archívu). Uvedené písomné zmienky sa však akiste týkajú nie výstavby, ale obnovy/rekonštrukcie kostola, ktorý v rokoch 1737–1739 už dávnejšie musel stáť. Napokon k datovaniu jeho výstavby s najväčšou pravdepodobnosťou prispieva nález vyššie uvedenej nasledovnej mince: Poľsko, Žigmund III. (1587–1632), Bydgoszcz, poltorák z roku 1624, striebro, 19 mm, 0,944 g (obr. 73: 2). Okrem nej je získaný nálezový materiál nepočetný a zlomkovitý. Nájdene črepy, poväčšine so zvyškami glazúry, možno zaradiť do 16.(?) až 20. stor. K datovaniu neprispievajú nálezy železných klinecov, neurčitých kovových fragmentov, drobných zlomkov sklensej vitráže okien, kamenných architektonických článkov a zvieracie kosti. Z jednotlivých sond sa odobrali vzorky uhľíkov, malty a najmä dreveného oporného stĺpa zo smrekovca opadavého (podľa J. Mihályiovej). Jeho

dendrochronologická analýza (T. Kyncl) bola vzhľadom k riedkym letokruhom zastúpenej dreviny negatívna. Z prieskumu hľad pochádza malý zlomok hlavice keramickej fajky z 18.–19. stor. Vo výskume plánujeme pokračovať v budúcom roku.

ERSTE GRABUNGSETAPPE DER UNTERGEGANGENEN KIRCHE IN POLANOVCE. Poľanovce (Bez. Levoča), Flur Sihof, Grabung für Wissenschafts- und Dokumentationszwecke, Sakralbau, Neuzeit. Depositionierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Nach der vorherigen Bodenradarprospektion im Jahr 2013 wurde auf der genannten Lage mit vier Schnitten die Anwesenheit eines untergegangenen neuzeitlichen Sakralbaus belegt. Den archivierten Aufzeichnungen nach, handelte es sich um die Kirche von der Verklärung des Herrn (Jesus Christus), die im Laufe des 20. Jhs. die örtlichen Einwohner zerlegten und als Baumaterial zum Bau der hiesigen Wirtschaftsgenossenschaft und anderer Bauten in den Gemeinden Poľanovce und Vyšný Slavkov nutzten. Die Grabung deckte sowohl Mauerwerkteile des nördlichen, südlichen und westlichen Schiffteils auf als auch den vorausgesetzten geraden Abschluss des Heiligtums, dessen Gesamtgrundriss (Abb. 73: 1) wir detailliert bislang nicht kennen (rechteckig, polygonal, halbkreisförmig?). Zur Baudatierung der untergegangenen Kirche (tradierten Wallfahrtskirche) trägt mit größter Wahrscheinlichkeit der Fund einer polnischen Silbermünze von Sigismund III (1587-1632) aus dem Jahr 1624 (Abb. 73: 2) bei, die an die Fundamentmauer im Exterieur des südlichen Schiffs angebracht wurde (Baupfer?). Außerdem gewann man nur geringes und fragmentarisches Fundmaterial. Die entdeckten Scherben, meist mit Glasurresten, sind ins 16.(?) bis 20. Jh. zu datieren. Zur zeitlichen Gliederung tragen Funde von Eisennägeln, unbestimmten Eisenfragmenten, kleinen Glasbruchteilen von Fenstervitragen, steinernen Bauelementen nicht bei. Zugleich wurden Holzkohle-, Mörtelproben und Proben der hölzernen Tragsäule aus Lärchenbaum (nach J. Mihályiovej) entnommen. Ihre dendrochronologische Analyse (T. Kyncl) war hinsichtlich der spärlichen Jahresringe dieser Baumart negativ. Aus den Begehungen der Halden stammt ein kleiner Topfbruchteil einer Keramikpfeife aus dem 18.–19. Jh. In den nächsten Jahren plant man eine Fortsetzung der Grabungsaktivitäten.

VÝSKUMNÉ AKTIVITY NA SPIŠI⁴¹

Marián Soják

Výskumy spišskonovoveského pracoviska Archeologického ústavu SAV boli vyvolané rozličnými stavebnými aktivitami. Nie všetky výskumy mali pozitívne výsledky. Príspevok stručne uvádza všetky terénne aktivity, vrátane negatívnych. V prípade pozitívnych výsledkov výskumu sú získané nálezy uložené v Archeologickom ústave SAV, Nitra – pracovisko Spišská Nová Ves.

1. Batizovce a Svit (okr. Poprad), rozhranie katastrov, Extravilán, poloha Veľké lúky a Hájik, výskum formou prieskumu, novovek.

Na základe rozhodnutia KPÚ Prešov č. PO-2014/5897-2/14317/Lk zo dňa 7. 3. 2014 sa archeologický výskum realizoval na mieste výkopových prác pre uloženie vodovodného potrubia a šacht v extraviláne obce Batizovce a mesta Svit, na stavbe „Dobudovanie vodovodu SO 01 Prívodné potrubie Svit – Batizovce“. Výskum sa uskutočnil v priebehu realizácie stavebných prác formou sledovania výkopov určených pre vyššie uvedené dobudovanie vodovodu. Skúmané územie, na ktorom boli realizované výkopy, je situované medzi Batizovcami a Svitom, južne od obce a severne od mesta. Líniová stavba prebiehala od juhozápadného okraja štátnej cesty III. triedy 018150 Svit – Batizovce cez zatravnenu polohu Veľké lúky ďalej k brehu regulovaného Háganského potoka. Odtiaľ pokračovala k ceste vedúcej k firme Štrkopiesky Batizovce, s. r. o., kde sa lomila juhovýchodným smerom a pokračovala popod cestu v juhozápadnom smere k severozápadnému okraju polohy Hájik, kde západným trasovaním končila pri okraji miestneho motorestu na pozemku diaľničného odpočívadla. Na celom úseku líniovej stavby sa opakovalo stratigrafické rozvrstvenie sledovaných profilov, ktoré sa ukázkovo kresbovo a fotograficky zdokumentovali. Všeobecne možno konštatovať, že pod tenkou vrstvou trávnikar s niekdajšou ornicoou (10–15 cm) sa nachádzali štrkopiesky buď so žltouhnedou alebo sivouhnedou zeminou premiešanou kameňmi; pod touto vrstvou spočívala štrkopiesková vrstva s menšími i masívnymi žulovými okruhliakmi, silne podmäčaná, alebo zaliata spodnou vodou. Napriek bohatému polykultúr-

⁴¹ Príspevok vznikol prostredníctvom aktivity 2.1 (Vybudovanie technologického centra na vyhľadavanie archeologických nálezísk modernými metódami.) Centra výskumu najstarších dejín stredného Podunajska. Kód ITMS: 26220120059.

nemu osídleniu oboch katastrof (Soják 2004; 2009) sa v trase líniovej stavby nezistili žiadne nálezové situácie a nenašli sa relevantné hnuťelné pamiatky hmotnej kultúry. Jedine na odhumusovanej časti plochy severne od diaľnice sa plytko pod trávnikom zachránil jediný novoveký artefakt. Ide o bodák zo samopalu vzor 58, datovaný medzi roky 1960–1962. Podľa dostupnej literatúry (Beneš Kid 2008) bola výrobcom uvedených bodákov Česká Zbrojovka Uherský Brod, ktorá zároveň vyrábala aj samopaly. Bodák má štíhlu čepeľ s jedným ostrím a zbíhavým hrotom. Za priečkou je jeden nit, čo svedčí o prvých výrobkoch tohto typu. Keďže sa drevotrieková lepená rukoväť zvykla rozpadávať, neskôr sa opatrla dvoma až tromi nitmi. Vzhľadom k tomuto poznatku možno batizovský exemplár datovať medzi roky 1960–1962, podľa citovaného zdroja k druhému typu bodákov, ktoré mali 0 až 3 nity (nás s jedným nitom; obr. 74).

2. L i p t o v s k á T e p l i č k a (okr. Poprad), poloha S u c h á r e, výskum – predpokladaná exhumácia hrobu, novovek.

Obyvatelia obcí pod Kráľovou hoľou sa po 70-tych rokoch od ukončenia 2. svetovej vojny rozhodli hľadať nezvestných partizánov. Počas ťažkých bojov na jeseň 1944 tam zmizlo týchto sedem obyvateľov Liptovskej Tepličky: Michal Kováč, Štefan Chovan, Ján Kondula, Martin Nahalka, Ján Števula, Štefan Srňák, Štefan Švihra. Predpokladá sa, že zahynuli, no ich telá nik nevidel. Dokumenty o ich osudoch neobsahujú ani archívy, je v nich iba neurčitá zmienka o dvoch nezvestných partizánoch. Podľa informácie J. Kuklicu (strážcu Národného parku Nízke Tatry) by dvaja z nich mali byť pochovaní „niekde pod Kráľovou hoľou“ (ústna informácia). Na jar 2014 objavil dotýčny pán na severnom úpätí Strednej Hole v polohe Sucháre, v nadmorskej výške 1700 m, zvláštny mohylový útvar z kamenného násypu. Bol presvedčený o tom, že ide o hľadaný hrob. Pustil sa do vybavovania všetkých potrebných povolení na to, aby sa domnelý hrob mohol odborne preskúmať. O potrebe realizácie archeologického výskumu nás prostredníctvom vedenia obce Liptovská Teplička informoval J. Pavlovčin, tajomník Oblastného výboru SZ PB Poprad. Po telefonickom kontakte so zástupcom KPÚ Prešov – pracovisko Levoča G. Lukáčom ohľadom metodiky, dátumu začatia výskumu a po následnom rozhodnutí č. KPUPO-2014/11839-2/39020/Lk zo dňa 18. 6. 2014, sa pristúpilo k jeho samotnej realizácii. Okrem archeológa museli byť pri ňom prítomní aj zástupcovia polície, ale aj pyrotechnici (Krajské riaditeľstvo PZ SR Prešov, za účasti dvoch delegátov Obvodného oddelenie PZ SR Svit). Po dôkladnej fotodokumentácii, zameraní GPS a preskúmaní násypu a jeho bezprostredného okolia sa prišlo k postupnému odkryvu južnej polovice kamenného násypu (po dohovore s KPÚ). V pôdoryse mal kamenný násyp rozmery 2 x 2,5 m, orientáciu S – J. Na vrchole spočívala plochá kamenná platňa charakteru stély (30 x 40 cm) so zvyškom smolného nápisu zo severnej strany. Z nápisu vidno len začiatok predpokladaného letopočtu 19..(?). Južná polovica násypu sa postupne rozoberala a podrobne fotograficky dokumentovala a prehľadávala detektorom kovov (zástupcom polície i nami). Po odstránení vrchnej vrstvy skál sa v hĺbke 35–40 cm od vrcholu násypu prišlo na plochu 20 x 20 cm na fragmenty viacerých drobných sklenených fľaštičiek s valcovitým hrdlom (obr. 75: 1, 2), rozbitých pod tlakom nasýpaných skál a uložených na jednej z dvoch kamenných platní. Po ich fotografickom a kresbovom zdokumentovaní sa vyzdvihli zo zeme/platní a pokračovalo v prehľbovaní sondy I/14, ktorej presný obdĺžnikový pôdorys znemožňoval charakter samotného násypu (steny sondy s hlavným – severným profilom sa zosúvali). V nižších vrstvách bol kamenný násyp premiešaný hlinou až po hnedosivé piesčité sterilné podlažie v hĺbke 1 m od vrcholu násypu. Na pôvodnom podlaží sa nečítali žiadne náznaky hrovej jamy, resp. sa neprišlo na kostrové zvyšky ľudských jedincov. Fotograficky i kresbovo sa zdokumentovali dva profily – severný a západný (obr. 75: 4, 6), ako aj pôdorys sondy so sklenými fľaštičkami (obr. 75: 3).

Archeologický výskum jednoznačne ukázal, že síce ide o výtvor človeka, t. j. o umelý násyp, ale nie o hrob s pochovaným nebožtíkom (resp. viacerými nebožtíkmi). Nemožno vylúčiť, že išlo o symbolickú mohyľu postavenú na pamiatku partizánov, no miesto, kde ich telá sú, zostáva neobjasnené. Do úvahy však pripadá aj poznatok, že ide o vymedzenie katastrálnej hranice dvoch obcí – Liptovskej Tepličky a Šumiaca, pričom symbolicky sa pri výstavbe hraničného kameňa tento „slávnostný akt“ mohol zapíť alkoholom a prázdne(?) fľaštičky sa „pochovali“ pod umelý kamenný násyp charakteru mohyly zástupcami zúčastnených strán z oboch obcí. Po dohovore s G. Lukáčom sa nepokračovalo v odkryve severnej polovice násypu a tento bol po preskúmaní uvedený do približne pôvodného stavu. Predtým sa do preskúmanej časti sondy nechal v sklenej fľaši písomný odkaz pre budúce generácie, informujúci o priebehu a výsledkoch uskutočneného archeologického výskumu. Podpísali ho všetci zúčastnení na výskume, vrátane zástupcov prítomných médií (TV JOJ – red. Z. Pojedincová a TA3 – red. J. Slivenský).

3. **Spišská Nová Ves** (okr. Spišská Nová Ves), intravilán, **Zimná ulica** č. 56–93, výskum, stredná až mladšia doba bronzová, 8.–9., 13.–15. stor., novovek.

V rámci VII. etapy regenerácie námestia na Zimnej ulici sa uskutočnil výkop ryhy pre výmenu vodovodného potrubia a inžinierskych sietí. Okrem sledovania zemných prác sa vykonal aj predstihový výskum formou dvoch archeologických sond. Prvá (I/14) bola umiestnená na Zimnej ulici č. 68 pred Domom Matice slovenskej, druhá (II/14) v miestnom parku, južne od Cirkevného gymnázia Š. Mišika. Sledovanie výkopov ukázalo, že zväčša prebiehali v miestach v minulosti poškodených inžinierskymi sieťami a inými stavebnými prácami. Napriek tomu sa na viacerých miestach líniovej stavby podarilo identifikovať a zdokumentovať časti zahlbených objektov z praveku, stredoveku a novoveku. Pred domom 57 sa začistil profil poškodeného zahlbeného sídliskového objektu s prevládajúcou keramikou zo strednej až mladšej doby bronzovej (pilinská kultúra?), so sprievodnou mazanicou a uhlíkmi. V jeho nadložných vrstvách spočívala keramika zo stredoveku a novoveku. Na podobné zvyšky objektov s analogickými nálezmi a so stopami prepálenia sa prišlo v profiloch ryhy pred domami 59 a 66. Miestami sa vo vrchných častiach vykopaných rýh doložila súvislá vrstva kamenných okruhliakov na štrkopieskovej podkladovej vrstve, akiste z pôvodného novovekého vydláždenia cesty a príľahlého chodníka. Negatívne boli výkopy za južným i východným okrajom Reduty. Sonda I/14 (2 x 4 m), orientovaná západ – východ, ukázala, že aj táto časť Zimnej ulice je výrazne porušená novodobými zásahmi. Pod chodníkom z kamenných okruhliakov spočívalo niekoľko vrstiev s novodobými navážkami – inžinierskymi sieťami, tehlovými chráničkami, kanalizačným potrubím a sterilnými štrkopieskovými násypmi, pod ktorými v hĺbke 40–50 až 110–120 cm spočívala kultúrna vrstva hrubá 50–65 cm s ojedinelými pravekými nálezmi, najmä črepami a zvieracími kosťami. Sterilné podložie sa zachytilo v hĺbke 120–130 cm. Sonda II/14 (2 x 4 m) v tunajšom parku sa umiestnila v mieste naplánovaných stavebných prác. Výskum ukázal, že pod štrkopieskovou násypovou vrstvou sa objavil hnedočierny násyp premiešaný novodobým odpadom (zlomky tehál, sklo, železo, kosti atď.) a napokon hnedočierna kultúrna vrstva (objekt?). Sterilné podložie sa zachytilo v hĺbke 180 cm. V strede sondy sa odkryla pozdĺžna priehlbina so štrkovým podložíom, azda vo funkcii zvodu dažďovej vody. V násypových vrstvách sa našiel početný novoveký nálezový materiál, prevažne glazúrované črepy a zvieracie kosti.

Zo zásypových vrstiev vykopanej ryhy na predmetnom úseku Zimnej ulice pochádza rôznorodý nálezový inventár, najmä črepy zo strednej a mladšej doby bronzovej, ojedinelé črepy z 8.–9. stor., najmä však z obdobia vrcholného a neskorého stredoveku (13.–15. stor.) a predovšetkým z novoveku (tiež zlomky kachlíc). Početná je tiež železná troska, ruda a mazanica, vrátane medených či bronzových zliatkov a rozmanitých železných predmetov. Zriedkavé sú kamenné otľakače a brúsiky, výrobky zo skla (fragmenty nádob, okennej vitráže, zliatky). Nepočítané sú drobné kovové výrobky z novoveku, napr. ozdoby, háčik na šnurovanie ženského živôtika, gombíky, medené pliešky, pracky, podkovičky z obuvi, neúplné čepele nožov a pod.

Výskum ukázal, že pôvodné bohaté polykultúrne osídlenie na námestí je výrazne poškodené stavebnými zásahmi najmä v 19.–20. stor.

4. **Spišské Podhradie** (okr. Levoča)

a) Extravilán – „IBV Pivovar“, výskum, púchovská kultúra, stredovek (13.–15. stor.), novovek.

Archeologický výskum mal v zmysle rozhodnutia KPÚ Prešov (č. KPUPO-2013/17155-2/68997/Lk zo dňa 05. 12. 2014) formu sledovania zemných prác pri odhumusovaní plochy pod plánovanou IBV a tiež sledovania výkopov pre uloženie inžinierskych sietí do zeme. Skúmané územie je situované v severovýchodnej časti mesta, v jeho extraviláne, západne od ulice Dr. Špirku, za krajnými domami. Stiahnutie ornice bolo vykonávané v miestach budúcich výkopov pre uloženie nového plynofikačného, kanalizačného a vodovodného potrubia, ako aj podzemného elektrického vedenia.

Po odhumusovaní plochy pred výstavbou vodovodu a kanalizácie sa tesne pod povrchom našiel náhodný nález neskorostredovekej mince. Predstavuje uhorský denár Wladislawa I. Warnencyzka (1440–1444) z roku 1443 (*Soják 2014*, 43, obr. 1). Je zhotovená z bilonu s výraznou prevahou medi (14 mm, 0,58 g). Na averze je zobrazený korunovaný malý znak Uhorska s brvnami a dvojkřížom (obr. 76: 1), pri ňom je značka E – I. Opis okolo má byť: M.WLADISLAI.DEI. Na reverze je v strede štít s litovským jazdcom, opis okolo má byť: +REGIS.VnGARIE.EC. Podľa dostupnej literatúry značku E – I nepoznáme. Ide nepochybne o súdobé falzum, hoci ikonograficky zvládnuté na dobrej úrovni (za konzultácie vďačím J. Hunkovi). Na odhumusovaných plochách sa našli tiež ojedinelé neskorostredoveké a novoveké črepy a drobné kovové výrobky, zväčša zo železa.

Podrobne sa sledovali všetky výkopy súvisiace s predmetnou stavbou. Pozorným sledovaním výkopov a profilov sa nezistilo porušenie žiadnych sídliskových objektov, ba ani kultúrnej vrstvy. Na viacerých miestach sa začistili profily, pričom sa zdokumentovali ukážkové profily. Jeden z nich bol v mieste doloženej prepálenej vrstvy. Jej preskúmanie ukázalo, že je pomerne tenká a po cca 10 cm do vnútra ryhy sa postupne strácala až zmizla úplne. Z výplne pochádza rozdrobená mazanica a prepálená hlina. Pokusné preplavenie vzorky hliny z výplne prepálenej vrstvy nedoložilo prítomnosť paleobotanického materiálu. Preplavením sa získal rozdrobený nepatrný fragment glazúrovaného črepu, ktorý uvedenú vrstvu zaradil do novoveku. V blízkosti vrstvy s ukážkovým profilom sa na haldách hliny našiel roztrúsený náleзовý materiál z konca stredoveku a novoveku. V okolí sa detailne začisťovali časti jednotlivých profilov, avšak porušenie kultúrnej vrstvy ani objektov sa nezistilo. Preto nevedno rozhodnúť, odkiaľ náleзовý materiál pochádza (navážkové vrstvy?, transfer zeminy?). Skôr sa zdá, že sledovaná poloha, situovaná za obytnými časťami domov, slúžila ako hospodárska časť s prítomnými políčkami a pravdepodobne stodolami (sem-tam identifikovaný stavebný materiál – kamene z podmuroviek?), kam sa vyhadzovali odpadky z domácnosti. Svedčí o tom aj charakter zväčša zlomkovite zachovaných nálezov, dominantne črepov, ale aj kovových, ojedinele parohových predmetov. Z ďalších artefaktov možno spomenúť zlomok železnej podkovy a ostrohy, bronzovú obrúčku, obdĺžnikovú pracku (obr. 76: 4), plechovú štvorcovú nášivku s rastlinným motívom (obr. 76: 3) a podobný kruhový závesok s motívom štvorlístka (obr. 76: 2). Prevalha nálezov je zo 16.–17. stor., časť môže byť aj staršia, najmä neúplná ostroha (13.–15. stor.), o čom by svedčili aj fragmenty vrcholno- a neskorostredovekej keramiky. Do mladšieho novoveku patrí časť kovového inventára, zhotoveného zo železa, resp. olova a medi. Časť reprezentujú zlomky kachlíc, niektoré s reliéfnou výzdobou. Spomedzi črepov možno rozlíšiť jeden zlomok s von vyhnutým okrajom, podľa charakteru materiálu patriaci púchovskej kultúre. Tá je výrazne doložená neďaleko skúmanej polohy – na svahoch Spišského hradu, kde sa rozkladá neopevnená osada významného hradiska púchovskej kultúry, lokalizovaného na hradnom kopci Spišského hradu (kataster obce Žehra). Preto trocha prekvapuje, že na sledovanej polohe plánovanej „IBV Pivovar“ nie je doložená regulárna osada z prelomu doby železnej a rímskej.

b) Intravilán – Štefánikova ulica, výskum, novovek.

Na základe rozhodnutia KPÚ Prešov (č. PO-12/3130-02/9584/Od zo dňa 28. 11. 2012) sa archeologický výskum realizoval na mieste výkopových prác uloženia zemných káblových NN a VO rozvodov na stavbe „Štefánikova ulica NN, DP – SO 01-Silnoprádové elektrické rozvody, SO 04-Verejné osvetlenie.“ Výskum sa uskutočnil v priebehu realizácie stavebných prác formou sledovania výkopov určených pre vyššie uvedené rozvody. Skúmané územie leží v juhovýchodnej časti mesta, medzi mestom a NKP Spišský hrad. Výkopy prebiehali pozdĺž uvedenej ulice v blízkosti rodinných domov, a to v smere od severu na juh, v mieste projektovaných chodníkov. Odtiaľ viedli ďalej na juhovýchod až východ, cez železničnú trať (smer Spišský hrad) ďalej za južným okrajom miestneho cintorína, popri tzv. Sokoliarni až za tunajšiu plochu parkoviska. Výskumom sa sledovali všetky výkopové práce súvisiace s uložením NN a VO kábla. Šírka rýh sa pohybovala od 0,4 do 0,5 m a hĺbka od 0,65 do 1,0 m. Zloženie pôdných vrstiev bolo bez akýchkoľvek archeologických situácií. Išlo väčšinou o hlinitú zeminu (vo vrchných vrstvách asfalt, betón a štrk), miestami nesúdržnú a premiešanú kameňmi (najmä lokálnymi travertínmi). Iná situácia sa zaznamenala v ryhách južne od miestneho cintorína. V ryhách boli zreteľné navážky rozlične veľkých travertínových kameňov a odpadky novodobého charakteru (sklo, igelity, stavebné železo, fľaše a pod.). Východne od Sokoliarne boli hlinité nánosy hlbšie (cca 1 m) a bez výraznejšieho skeletu. Osíhnoteným nálezom je novoveký črep pred domom 470/16, ležiaci v sekundárnej polohe na halde vykopanej hliny. Predstavuje tenkostenný fragment z tela baňatej nádoby sivej farby, na vonkajšej strane s nejasnou poškodenou výzdobou a so zvyškom zelenej glazúry. Vzhľadom k blízkeму západného svahu hradného kopca Spišského hradu sa na sledovanej ploche predpokladalo pokračovanie púchovského osídlenia, doloženého aj na priľahlých svahoch súvekeho hradiska. Výskum však ukázal, že púchovské osídlenie sa viaže na vyššie partie hradného kopca a nezasahuje tak ďaleko do intravilánu mesta.

Literatúra

Beneš Kid 2008 – Z. Beneš Kid: *Bodák pro samopal* vz. 58. Brno 2008.

Soják 2004 – M. Soják: Najstaršie dejiny Batizoviec. In: M. Soják a kol.: *Batizovce v zrkadle dejín 1264-2004*. Batizovce 2004, 34–74.

Soják 2009 – M. Soják: Prv ako sa písali dejiny. In: B. Malovcová a kol.: *História jednej myšlienky. Svit (1934–2009)*. Spišská Nová Ves 2009, 33–52.

Soják 2014 – M. Soják: Novšie doklady falšovania mincí na rozhraní stredoveku a novoveku z oblasti Spiša. *Numizmatika* 24, Supplementum. Bratislava 2014, 43–51.

GRABUNGSAKTIVITÄTEN IN DER ZIPS. Im genannten Jahr untersuche man Aktivitäten in den Katastern mehrerer Gemeinden auf dem Gebiet der Zips. In Batizovce ist es gelungen einen Einzelfund eines Bajonetts vom Sa vz. 58 (Maschinenpistole Modell 58) zu gewinnen, dessen Datierung man zwischen 1960–1962 einschätzt (Abb. 74). Der Hersteller des Bajonetts war die Gesellschaft Zbrojovka Uherský Brod. In Liptovská Teplička wurde in der Meereshöhe von 1700 m ein steinernes hügelgrabartiges Gebilde erforscht, von dem man angenommen hat, dass hier die gesuchten sterblichen Überreste mehrere Partisanen aus dem 2. Weltkrieg versteckt waren. Auf dem Gipfel der steinernen Aufschüttung lag eine Steilplatte dem Charakter nach ähnlich wie eine Stelle mit Resten von Überschriften (Zeitrechnung?) von der nördlichen Seite. Die Grabung zeigte, dass es sich um eine künstliche Aufschüttung handelt, nicht aber um ein Grab mit bestatteten Verstorbenen. Es ist nicht auszuschließen, dass es sich um ein symbolisches Hügelgrab handelte, **oder zur Erinnerung an die Partisanen gebaut wurde, wobei die Stelle, wo sich ihre Körper befinden, unbekannt bleibt.** Es ist auch möglich, dass es sich um die Markierung der Katastralgrenze zweier Gemeinden – Liptovská Teplička und Šumiaca handelt, wobei man beim „feierlichen Akt“ der Grenzsteinlegung symbolisch mit Alkohol angestoßen hatte und leere(?) Flaschen wurden von den Vertretern der beiden beteiligten Gemeinden unter der künstlichen hügelgrabartigen Steinaufschüttung „bestattet“. Der einzige archäologische Fund in der Aufschüttung sind mehrere kleine, auf die Steinplatte gelegte Glasflaschen, die durch die Last der Steinaufschüttung zerbrochen (Abb. 75). In Spišská Nová Ves wurden Erdarbeiten auf der Straße Zimná 56–93 verfolgt. In den Rinnen identifizierte man mehrere beschädigte Reste vertiefter bronzezeitlicher Objekte mit mittelalterlichen und neuzeitlichen Funden in deren Verschüttungen. Im erforschten Teil des Stadtintravillans belegten zwei Schnitte auch eine markante Beschädigung ursprünglicher polykultureller Besiedlungen. In der Stadt Spišské Podhradie erforschte man zwei Stellen mit realisiertem Investitionsbau. Auf der ersten im Extravillan der Stadt, gewann man vereinzelte Besiedlungsnachweise der Púchov-Kultur im Mittelalter und der Neuzeit. Der bedeutendste Fund ist das zeitgenössische Kupferfalsifikat eines ungarischen Denars von Wladislaw I. Warnenczyka (1440–1444) aus dem Jahr 1443 (Abb. 76: 1). Aus der Reihe der neuzeitlichen Kleinfunde ist eine kleine rechteckige Eisenschnalle eines Taschenriemens und zwei kleine Kupferbeschläge mit floralen Ornamenten (Abb. 76: 2–4) zu erwähnen. Im Stadtintravillan, wo man die Existenz einer Púchov-Besiedlung vorausgesetzt hatte, die aber nicht belegt wurde, gewann man nur eine einzige neuzeitliche Scherbe.

BRONZOVÁ SEKERKA Z VEĽKÝCH DRŽKOVIEC

Vítázoslav Struhár – Vladimír Krajčovič

Veľké Držkovce (okr. Bánovce nad Bebravou), poloha Inovec, ojedinelý nález, lužická kultúra, mladšia doba bronzová. Uloženie predmetu: Vladimír Krajčovič, Haláčovce.

Pri lesných prácach bola jedným zo spoluautorov príspevku nájdená bronzová sekerka. Lokalita sa nachádza v hustom lesnom poraste medzi obcami Haláčovce a Cimenná, asi 2,5 km severozápadne od intravilánu Haláčoviec. Sekerka ležala na boku, priamo na lesnej ceste, pôvodne v hĺbke cca 20 cm.

Opis nálezu:

Bronzová sekerka s tuľajkou (obr. 77), s vykrojeným ústím, dĺžka 97 mm, priemer elipsovitého ústia je 17 mm. Sekerka má mierne zaoblené a rozšírené ostrie. Lavá polovica ústia je mierne asymetrická a prechádza do oblúkovitého uška, ktoré je ulomené. Pod zhrubnutým ústím sa nachádzajú tri paralelne prebiehajúce plastické lišty. Na tele je viditeľné jemné facetovanie. Bronzový nástroj bol vplyvom prostredia silne korodovaný.

Sekerky s tuľajkou, s konkávne vykrojeným symetrickým, resp. asymetrickým ústím zdobené pod ústím jednou až troma plastickými lištami sú typickými produktmi lužickej kultúry. Gro ich výskytu evidujeme v centrálnej zóne jej rozšírenie (Liptov, Orava, Turiec), odkiaľ ich poznáme predovšetkým z početných hromadných nálezov bronzov – Bešeňová, Komjatná, Žaškov. Vzhľadom na ich spoločný výskyt v depotoch vieme ich chronologicky pomerne spoľahlivo fixovať do stupňov HA2 (Veliačik 1983, 33), resp. na prelom HA2/HB1 (Novotná 1970, 79–81). Z novších nálezov nachádzame priame analógie k našej sekerke v depote bronzov zo Zvolena, ktorý na základe sprievodných predmetov dávali autori na rozhranie stredného a mladšieho stupňa popolnicových polí (Ožďáni/Ušiak/Zachar 2007, obr. 5: 2; 6). Skutočnosť, že predmet ležal priamo v záreze lesnej cesty môže indikovať, že toto komunikačné spojenie mohlo jestvovať už v praveku.

Literatúra

Novotná 1970 – M. Novotná: *Die Äxte und Beile in der Slowakei*. Prähistorische Bronzefunde IX, 3. München 1970.

Veliačik 1983 – L. Veliačik: *Die Lausitzer Kultur in der Slowakei*. Nitra 1983.

Ožďáni/Ušiak/Zachar 2007 – O. Ožďáni/P. Ušiak/T. Zachar: Ďalší depot bronzových predmetov zo Zvolena. In: M. Sallaš/K. Šabatová (eds.): *Doba popelnicových polí a doba halštatská*. Brno 2007, 167–176.

BRONZEAXT AUS VELKÉ DRŽKOVCE. Veľké Držkovce (Bez. Bánovce nad Bebravou), Flur Inovec, Einzelfund, Lausitzer Kultur, jüngere Bronzezeit. Deponierung der Funde: V. Krajčovič, Haláčovce 63. Bei Waldarbeiten wurde eine bronzene Tüllenaxt (Abb. 77) gefunden. Die Länge war 97 mm und der Durchmesser der ellipsenförmigen Mündung 17 mm. Die Axt hatte eine leicht abgerundete und erweiterte Schneide. Ihre linke Hälfte war leicht asymmetrisch und ging in ein bogenartiges Ohr über, das zum Teil abgebrochen war. Die Fundstelle befindet sich in einer dichten Bewaldung zwischen den Gemeinden Haláčovce und Cimenná, ungefähr 2,5 km nordwestlich von Haláčovce. Die Axt befand sich am Rand des Waldwegs, ursprünglich in der Tiefe von ca. 20 cm.

DVE NOVÉ LOKALITY NA SEVERNOM ÚPÄTÍ NÍZKYCH TATIER

Vítázoslav Struhár – Peter Laučík

1. Lazisko (okr. Liptovský Mikuláš), poloha Dobák, hradisko, púchovská kultúra.

Nálezisko sa nachádza juhozápadne od centra obce, na terénnej elevácii v južnej časti pretiahnutého masívu Dobák (kóta 804), ktorý vybieha ako jeden zo severných výbežkov hrebeňa Nízkyh Tatier. Z oboch strán je ohraničený úzkymi dolinkami, od západnej strany je obtekané potokom Paludžanka, z východnej strany potokom Mošnica. Lokalita je situovaná po pravej strane pri vstupe do Mošnickej doliny, s prevýšením cca 10 m. Vrcholové plató s rozmermi približne 50 x 10 m, je chránené od východu aj západu strmými zrázmi, v severovýchodnej časti, kde nabieha skalný hrebeň dlhý približne 10 m, je zachovalý valový násyp. Na východnej strane vidno umelo upravenú terasu so šírkou 3 m, rovnako zo západnej strany sú zreteľné terasovité úpravy. Nezreteľný val bol tvorený žulovými balvanmi s veľkosťou 10–30 cm, miestami prekladaný flyšovými tabuľami (obr. 78). Po začistení kameňov od porastu sa objavili medzi nimi tri črepy, ktoré možno zaradiť do obdobia púchovskej kultúry.

2. Lubela (okr. Liptovský Mikuláš), poloha Buzák(?), výšinné sídlisko(?), púchovská kultúra(?).

Lokalita je situovaná juhovýchodne od južného okraja obce Liptovské Kľačany, po ľavej strane dolinky potoka Kľačianka, na ukončení skalného hrebeňa, označeného na mape ako Buzák. V zarastenom teréne sú viditeľné antropogénne zásahy – terasovité úpravy, zvlášť na severnom svahu hrebeňa. Pozostatok valového opevnenia indikujú na viacerých miestach flyšové bloky, intencionálne ukladané na seba. Na základe charakteristických znakov sa domnievame, že tu jestvovalo malé opevnenie z obdobia púchovskej kultúry.

Zistenie dvoch nových lokalít, detekovaných na severnom úpätí Nízkyh Tatier prinieslo nové poznatky o pravekom osídlení Liptova. Z tejto časti Liptovskej kotliny (medzi Partizánskou Lupčou a Dúbravou) totiž doteraz neboli známe žiadne púchovské lokality, čo viedlo K. Pietu (1999, 42) k vysloveniu predpokladu o akomsi neosídlenom teritóriu, ktoré slúžilo ako banská, či ťažobná zóna. Na základe nových skutočností môžeme povedať, že aj v tejto časti sa v období púchovskej kultúry uplatňoval všeobecne rozšírený zvyk budovania malých pevnostných bodov pri vstupoch do horských dolín.

Literatúra

Pieta 1999 – K. Pieta: K najstarším dejinám Partizánskej Lupče a jej okolia. In: K. Kuzmová (zost.): *V. Budinský-Krička a najstaršie dejiny Liptova*. Nitra 1999, 39–45.

ZWEI NEUE LOKALITÄTEN AM GEBIRGSFUß VON NÍZKE TATRY. Zwei neue Hohenanlagen wurden in Liptov, am nördlichen Gebirgsfuß von Nízke Tatry festgestellt. 1. Lazisko (Bez. Liptovský Mikuláš), Flur Dobák. Der Burgwall mit den Ausmaßen von ungefähr 50 x 10 m wird von Osten und Westen durch steile Hänge geschützt. Im nordöstlichen Teil hielt man eine erhaltene Wallaufschüttung aus Granitfelsen und Flyschblöcken fest (Abb. 78). Die gewonnenen Scherben sind in die Púchov-Kultur einzuord-

nen. 2. Lubela (Bez. Liptovský Mikuláš), Flur Buzák. Höchstwahrscheinlich handelt es sich um eine Höhensiedlung der Púchov-Kultur. Oben am Felsenkamm sind anthropogene Eingriffe – terrassenartige Bearbeitungen zu sehen. Reste einer Wallbefestigung indizieren an mehreren Stellen Flyschblöcke, die intentional aufeinandergelegt wurden. Die Feststellung der zwei neuen Lokalitäten brachte weitere Erkenntnisse über die urzeitliche Besiedlung von Liptov. Aus diesem Teil des Talkessels Liptovská kotlina (zwischen Partizánska Lupča und Dúbrava) wurden bislang keine Lokalitäten der Púchov-Kultur bekannt, was K. Pieta (1999, 42) zur Annahmeäußerung über ein unbesiedeltes Gebiet führte, das als Bergwerk- oder Förderzone diente. Aufgrund neuer Tatsachen können wir behaupten, dass es auch in dieser Umgebung, in der Zeit der Púchov-Kultur üblich war, kleine Festungspunkte bei den Eingängen in Bergtäler zu bauen.

NÁLEZ LATÉNSKEHO ŽARNOVA V ZÁPADNÝCH TATRÁCH

Zuzana Š i m k o v á

Liptovské Matiašovce (okr. Liptovský Mikuláš), poloha Konislava, na svahu pod hradiskom, náhodný nález, doba laténska, púchovská kultúra. Uloženie nálezu: Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva, Liptovský Mikuláš.

Počas dokumentácie a zameriavania GPS súradníc vchodov jaskýň sa na južnom svahu pod hradiskom Konislava, 15–20 m juhovýchodne od vchodu do Trojuholníkovej jaskyne našli dva fragmenty zo žulového rotačného žarnova. Fragmenty ležali na povrchu, asi 2 m od seba, sčasti zakryté opadaným lístím, a sú čiastočne zvetrané. Zrejme sa do týchto miest zosunuli z vyššej polohy z priestoru hradiska. Okrem toho sme tu objavili množstvo menších i rozmerných kusov pieskovcových platní, čo je v tomto prostredí cudzorodý materiál, a zrejme bol použitý ako stavebný komponent.

Opis nálezu:

Časť vrchného mlecieho kameňa (rotoru), oválneho tvaru, s bochníkovým prierezom s mierne hranatým stredovým otvorom. Povrch je nepravidelný, prírodný, pracovná plocha rovná. Materiál: žula, čiastočne zvetraná. Rozmery: priemer cca 37 cm, výška 11,5 cm, rozmery stredového otvoru cca 7,0 x 6,5 cm. Datovanie: púchovská kultúra.

FUND EINES LATÉNEZEITLICHEN MÜHLSTEINS IN DER WESTLICHEN TATRA. Liptovské Matiašovce (Bez. Liptovský Mikuláš), Flur Konislava, am Hang unter der Burgstätte, Zufallsfund, Latènezeit, Púchov-Kultur. Deponierung der Funde: Slowakisches Museum des Naturschutzes und der Höhlenforschung Liptovský Mikuláš. Während der Vermessung von Höhleneingängen wurde auf dem südlichen Hang, unter der Burgstätte Konislava, ein Oberteil eines latènezeitlichen Mühlsteins gefunden. Wahrscheinlich glitt er in diesen Bereich durch einen Bergrutsch aus einer höher liegende Burgwallanlage hinab.

VÝSKUM V HANISKE PRI KOŠICIACH

Euboslav Z á h o r e c

Haniska pri Košiciach (okr. Košice), intravilán, poloha Kertešňa, stredovek, sídlisko. Uloženie nálezov: Archeovýskum, spol. s r. o.

Archeologicky skúmaná stavba sa nachádza vo východnej časti obce, zvanej Kertešňa. Lokalita bola pred stavebnými prácami zatravnená, a v minulosti využívaná ako poľnohospodárska pôda. Geologický podklad územia tvoria neogénne sivé vápnité íly až ílovce, siltovce, piesky až pieskovce, zlepenec. Chotár obce Haniska pri Košiciach, ako aj blízkeho okolia je pomerne bohatý na archeologické nálezy, ktoré svedčia o osídlení tejto časti už od staršej doby kamennej. Našli sa takisto pohrebiská datované do obdobia pilinskej kultúry a do stredoveku. Archeologickým výskumom sa podarilo čiastočne preskúmať dva nehnuteľné archeologické objekty a získal sa početný hnuťelný archeologický materiál. Väčšinu z preskúmaných objektov tvorili predpecné jamy, ktoré mali mazanícovú vrstvu silne prepálenú. Časť objektov vyplňala tmavohnedá hlinitá vrstva premiešaná so žltou hlinito-piesčitou zeminou. Nálezy s predpecnou jamou možno zaradiť ku výrobným resp. hospodárskym objektom. Keramické nálezy zastupujú črepy z nádob. Farba prevažuje sivá, sivohnedá až hnedočierna. Podľa profilácie črepov sa dá predpokladať, že išlo väčšinou o hrncovité nádoby s pomerne dobrým výpalom. Materiál obsahoval prímies

drobného piesčitého materiálu. Nálezy možno priradiť do obdobia stredoveku (14.–15. stor.). Z archeologického výskumu pochádza celkom 5 kusov prepálenej hlíny – mazanice, ktoré majú tehlovočervenú farbu. Počas archeologického výskumu sa potvrdila skutočnosť, že intravilán a extravilán obce Haniska pri Košiciach bol v minulosti pomerne často osídľovaný. Preskúmaná bola priam až učebnicová nálezová situácia obytného domu s bezprostredným výrobným areálom s pecou a predpecnou jamou.

GRABUNG IN HANISKA PRI KOŠICIACH. Haniska pri Košiciach (Bez. Košice), Intravillan, Flur Kertešňa, Mittelalter, Siedlung. Deponierung der Funde: Archeovýskum, GmbH. Durch die Ausgrabung ist es gelungen zum Teil zwei Objekte zu erforschen, die zahlreiches archäologisches Material beinhalteten. Bei der Mehrheit der erforschten Objekte handelte es sich um Vorofengruben mit stark durchgebrannter Lehmverputzschicht. Keramikfunde sind durch Gefäßscherben vertreten. Die Funde sind ins Mittelalter einzuordnen (14.–15. Jh.). Während der archäologischen Grabung bestätigte sich die Tatsache, dass der Intravillan und Extravillan der Gemeinde Haniska in der Vergangenheit relativ oft besiedelt wurde.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA HRADE HRIČOV

Euboslav Záhorec

Hričovské Podhradie (okr. Žilina), Hrad Hričov, neskorý stredovek a novovek. Uloženie nálezov: Archeovýskum, spol. s r. o.

Miesto výskumu sa nachádzalo južne od zastavanej časti obce Hričovské Podhradie na vrchole polozalesneného skalného brala s nadmorskou výškou 543 m. Hrad bol postavený vo veľmi členitom skalnom teréne. Záchranný archeologický výskum sa realizoval na základe objednávky investora Združenia priateľov Hradu Hričov. Účelom sondážneho výskumu bolo archeologickými metódami znížiť skúmanú plochu na úroveň potrebnú pre ďalšiu sanáciu kamennej architektúry. Jednotlivé sondy boli realizované v strednom paláci (sonda I), vo vnútornom priestore rožnej veže (sonda II) a severne od rožnej veže (sonda III).

V sondách I a II sa postupne po vrstvách znižoval terén na požadovanú úroveň, avšak po spadnutí múru zadného paláca do priestoru sondy I sa v týchto miestach ďalej nepokračovalo. Priestor sondy III, bol pre potreby umiestnenia dočasného stavebného skladu, znížený na skalné podložie. V sondách sa nepodarilo identifikovať žiadny nehnuteľný archeologický objekt, len v sonde II, vo vnútornom priestore rožnej veže, sa objavila kamennno-maltová podlaha z neskorého stredoveku. Potvrdenie tejto domnienky bude treba v budúcnosti po stabilizovaní múrov overiť výskumom, ktorý by prípadne aj spresnil datovanie stavebnej úpravy a objasnil stavebný vývoj tejto časti architektúry hradu. Počas archeologického výskumu boli získané typické nálezy hradných výskumov, keramické nálezy črepov z nádob a kachlíc, ktoré reprezentujú osídlenie na hradnom kopci v neskorom stredoveku a vo včasnom novoveku. Ojedinele sa vyskytujú aj staršie črepy datované do 13.–14. stor., ale aj do praveku (púchovská kultúra). Detektormi sa podarilo nájsť len malé množstvo drobných kovových nálezov, ako železné remeselné náradie, fragmenty železných predmetov a jednu neidentifikovateľnú mincu. Najdôležitejším prínosom realizovania archeologického výskumu bol fakt, že preskúmané archeologické sondy tvorili akýsi základ pre ďalšie zastabilizovanie a zakonzervovanie hradných ruín, nakoľko kamenné múry sú vo veľmi zlom stave.

ARCHEOLOGISCHE GRABUNG AUF DER BURG HRIČOV. Hričovské Podhradie (Bez. Žilina), Burg Hričov, spätes Mittelalter und Neuzeit. Deponierung der Funde: Archeovýskum, GmbH. Eine Sondagegrabung realisierte man im mittleren Palast, im Innenraum des Eckturms und nördlich des Turms. Nach dem Einsturz der westlichen Palastmauer in den Raum des Schnitts I, setzte man mit den Grabungsarbeiten in den Schnitten I und II nicht weiter fort. Im Schnitt III war das Terrain bis zum Felsuntergrund vertieft. Durch die Ausgrabung identifizierte man kein archäologisches Objekt, nur im Schnitt II wurde ein Steinmörtelpflaster aus dem spätem Mittelalter enthüllt. Anhand der Grabung gewann man Keramikfunde, Kacheln, vereinzelt sind auch Keramikstücke aus dem 13.–14. Jh. vorgekommen und auch Scherben der Púchov-Kultur. Eisenfunde belegen eiserne Handwerkzeuge und eine nicht identifizierbare Münze.

SÍDLISKOVÉ OBJEKTY V ORAVSKOM PODZÁMKU

Euboslav Záhorec

Oravský Podzámok (okr. Dolný Kubín), intravilán, Záhradnícka ulica, sídlisko, mladšia doba železná, púchovská kultúra. Uloženie nálezov: Archeovýskum, spol. s r. o.

Výskumu sa realizoval v juhovýchodnej časti intravilánu obce, a to sondážnou metódou vo vytýčenej trase cestnej komunikácie, v ktorej bolo plánované uloženie kanalizácie a inžinierskych sietí. Archeologickým výskumom sa podarilo po začistení sondovanej plochy zachytiť viacero nálezových situácií. Väčšinu z jedenástich skúmaných objektov predstavovali hlboké zahĺbené jamy približne oválneho pôdorysu. Možno ich interpretovať ako sídliskové jamy, ktoré mohli byť používané na rôzne účely. Medzi najvýznamnejšie preskúmané objekty možno zaradiť rozmerný objekt 4, ktorý čiastočne na základe tvaru, kamennej deštrukcie, ohniska a stopami po ďalších ohniskách sa javí ako pozostatok obydlia. Nálezy keramiky pochádzajú z obdobia prelomu letopočtov (mladšia doba železná). Vzhľadom na fragmentárne dochované nálezy možno iba čiastočne identifikovať tvary nádob. Pravdepodobne išlo o úžitkovú keramikú rozmanitých tvarov (misy, misky, hrnce, džbáňky, amfory). Farebná škála bola od svetlohnedej, hnedočervenej, hnedej, sivej až po čiernohnedú farbu. Povrch črepov bol pomerne zachovalý, čo svedčí o dobrom výpale. V objektoch sa našla aj industria. Išlo o fragmenty drvičov a podložiek. V celistvosti bol zachovaný len kamenný brúsik.

Výskum potvrdil osídlenie na pravom brehu rieky Orava, ktoré spadá do mladšej doby železnej – laténskej, konkrétne do 2. až 1. stor. pred n. l., a patrí púchovskej kultúre, ktorej obyvatelia hojne osídlili aj toto územie na severnom Slovensku.

SIEDLUNGSOBJEKTE IN ORAVSKÝ PODZÁMOK. Oravský Podzámok (Bez. Dolný Kubín), Intravillan, StraÙe Záhradnícka, Siedlung, jüngere Eisenzeit, Púchov-Kultur. Deponierung der Funde: Archeovýskum, GmbH. Durch eine Rettungsgrabung erforschte man elf Objekte. Es handelte sich um vertiefte Grabgruben mit ovalem Grundriss, die man anhand der Keramik in die Zeit der Zeitrechnungswende gliedert. Die Grabung bestätigte die Existenz einer Besiedlung der Púchov-Kultur auf dem rechten Flussufer von Orava aus dem 2. und 1. Jh. v. Chr.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V PODHORANOCH

Euboslav Záhorec

Podhorany (okr. Prešov), intravilán, poloha Chotárka, sídlisko, doba bronzová. Uloženie nálezov: Archeovýskum, spol. s r. o.

Archeologického výskumu sa uskutočnil v severnej časti intravilánu obce. Polohu tvorí svah mierne sa zvažujúci západným smerom k potoku Dlhý potok. Geologický podklad územia tvoria vápnité prachovce, ílovce, pieskovce, tufity, pestré a uhoľné íly, uhlie, zlepenec. Výskumy sa robili na dvoch susedných parcelách nachádzajúcich sa severovýchodnejšie od skúmanej plochy, pričom bolo zistených a preskúmaných spolu 40 objektov, ktoré bolo možné na základe nálezov datovať do mladšej doby kamennej (bukovohorská kultúra) a mladšej doby bronzovej. Archeologický výskum spočíval v sledovaní skrývky ornice strojovým mechanizmom s hladkou lyžicou na ploche stavby rodinného domu aj s napojením inžinierskych sietí a v miestach, kde sa bude nachádzať žumpa a studňa, začistení zistených archeologických situácií, ich preskúmaní a dokumentovaní. Výskumom sa na ploche plánovaného rodinného domu podarilo preskúmať desať nehnuteľných nálezov a nájst aj hnutelné nálezy. Všetky archeologické objekty mali približne rovnaký obdĺžnikový až štvorcový pôdorys s mierne zaoblenými rohmi a rovným alebo mierne zaobleným dnom, nad ktorým sa nachádzala tenká vrstva uhlíkov. Steny a dna objektov boli viac alebo menej prepálené. Výplň bola tvorená čiernohnedou hlinito-kamenistou vrstvou s obsahom uhlíkov a drobnej prepálenej hlíny. Nehnuteľné nálezy, ktoré sa našli predstavujú jedinečnú pamiatku dokladu fungovania osady z mladšej doby bronzovej. Ide o batériu pecí slúžiacich pravdepodobne na sušenie ovocia a iných potravín. V objektoch sa našlo len 18 kusov keramických fragmentov. Sedemnášť z nich možno datovať do mladšej doby bronzovej a iba jeden do obdobia neolitu. Črepy pochádzajú zo stredne hrubostenných nádob, bez výzdoby a farebná škála sa pohybuje v odtieňoch červenej, tehlovočervenej, sivej až sivočiernej. Archeologickým výskumom sa podarilo

sčasti odkryť neporušenú batériu pecí, pravdepodobne na sušenie potravín z mladšej doby bronzovej, čo predstavuje unikátny nález. Postupne sa takto vytvára obraz o osade ľudí pilinskej kultúry, ktorý tu žili v mladšej dobe bronzovej. Zatiaľ iba čiastočne sa nachádzajú aj nálezy z mladšej doby kamennej – neolitu.

RETTUNGSGRABUNG IN PODHORANY. Podhorany (Bez. Prešov), Intravillan, Flur Chotárka, Siedlung, Bronzezeit. Deponierung der Funde: Archeovýskum, GmbH. Anhand der Grabung erforschte man auf der Fläche des geplanten Familienhauses zehn Fundstellen. Die Funde stellen einen einzigartigen Beleg des Funktionierens einer Siedlung aus der jüngeren Bronzezeit dar. Es handelt sich um einen Komplex von Öfen, die wahrscheinlich zum Trocknen von Obst und anderen Lebensmitteln genutzt wurden. In den Objekten fand man nur achtzehn Keramikfragmente. Siebzehn von ihnen datiert man in die jüngere Bronzezeit und nur ein keramischer Bruchteil war neolithisch. Durch die Grabung deckte wurde ein Komplex von jungbronzezeitlichen Öfen aufgedeckt, der einen einzigartigen Fund darstellt.

ZÁCHRANNÁ AKCIA V PREŠOVE – ŠALGOVÍKU

Euboslav Záhorc

Prešov, časť Šalgovík (okr. Prešov), intravilán, poloha Vyšné klíny, sídlisko, eneolit, badenská kultúra. Uloženie nálezov: Archeovýskum, spol. s r. o.

Archeologická lokalita sa nachádza východne od okraja obce, na polohe zvanej Vyšné klíny. Situovaná je na svahu mierne sa zvažujúcom južným smerom. Výskumom plánovaného rodinného domu bolo zistených niekoľko zaujímavých terénnych situácií. Spolu bolo preskúmaných pätnásť archeologických objektov, pričom najzaujímavejší sa javí objekt 3/14. Pravdepodobne ide o praveký hliník, v ktorom bolo realizovaných ešte minimálne osem ďalších výkopov – jám. Najväčšia má priemer 3,5 m a dosahovala hĺbku takmer 1,2 m. Na ploche objektu 3/14 sa nachádzali štyri kolové jamy a v jeho okolí boli ďalšie dve kolové jamky. Z objektov pochádza veľké množstvo keramického materiálu z hrubostenných aj tenkostenných nádob. Niektoré mali povrch zdobený rytými a plastickými vzormi. Okrem keramických nálezov sa našlo aj množstvo kamennej štiepanej industrie, a ojedinele sa vyskytol aj fragment kamennej brúsenej industrie. Medzi najviac zastúpené tvary nádob patria hrnce a amfory. Vyskytujú sa aj nálezy šálok a džbánov. Väčšina črepov má povrch bez výzdoby. Výzdoba sa vyskytuje ako plastická tak aj rytá, ale i vpichovaná. Výskumom sa potvrdilo, že v týchto miestach je intenzita nálezov vysoká v období badenskej kultúry z neskorej doby kamennej. Výskum zároveň potvrdil opodstatnenosť realizovania archeologického výskumu na veľmi dôležitej archeologickej lokalite.

RETTUNGSAKTION IN PREŠOV – ŠALGOVÍK. Prešov, Teil Šalgovík (Bez. Prešov), Intravillan, Flur Vyšné klíny, Siedlung, Äneolithikum, Badener Kultur. Deponierung der Funde: Archeovýskum, GmbH. Die Grabung erforschte fünfzehn archäologische Objekte, wobei sich das Objekt 3/14 als das interessanteste Objekt zeigt. Höchstwahrscheinlich handelt es sich um eine urzeitige Lehmgrube, in welcher minimal acht weitere Aushube – Gruben ausgetieft wurden. Auf der Fläche des Objekts 3/14 befanden sich vier Pfostengruben und in seiner Umgebung zwei weitere. Außer Scherben aus dünn- und dickwandigen Keramikgefäßen, wurde auch eine Menge Spaltindustrie gefunden und vereinzelt sind auch Fragmente einer geschliffenen Steinindustrie vorgekommen. Zu den am meisten vertretenen Formen gehören Töpfe und Amphoren, aber es kommen auch Tassen und Krüge vor. Die Grabung belegte die Besiedlung in der Zeit der Badener Kultur.

VÝSKUM NA HRADISKU ROHAČKA

Euboslav Záhorc

Liptovský Mikuláš, časť Ploštín (okr. Liptovský Mikuláš), poloha Pod Roháčkou, hradisko, sídlisko, mladšia doba železná, staršia doba rímska, predpúchovský horizont, púchovská kultúra. Uloženie nálezov: Archeovýskum, spol. s r. o.

Výskum sa uskutočnil na ploche južne od zastavanej časti obce Ploštín, a to na západných až severozápadných svahoch kopca Rohačka s nadmorskou výškou 827 m, ktorá tvorí prírodnú dominantu

blízkeho okolia. Rohačka a jej okolie je ako archeologická lokalita známa pomerne dlho a nálezy z nej vraj tvoria pomerne výraznú a hodnotnú zbierku v MNM v Budapešti. V roku 1869 lokalitu zameral a opísal J. Neudeck. Bronzové predmety z mladšej doby bronzovej z Rohačky mal vo svojej zbierke aj B. Majláth. Prvé vykopávky tu od roku 1888 robil J. Mihalik, ktorý na základe nálezov už vtedy tvrdil, že ide o lokalitu z doby kamennej a doby bronzovej. Zatiaľ najväčšiu pozornosť a záujem venoval lokalite J. Volko-Starohorský, ktorý tu urobil rozsiahly prieskum a následne i výskum v rokoch 1904–1907. Novší záujem možno spojiť až s mapovaním pravekého osídlenia Liptova pod vedením K. Pietu, povrchové zbery Z. Šimkovej a krátky záchranný výskum L. Benedikovej v roku 2006.

Ťažisko osídlenia patrí do staršej doby železnej, kedy vzniklo valové opevnenie na vrchole Rohačky a terasová osada s dielňami na jej úpätí. Cieľom tohtoročného výskum bolo lepšie datovať nálezy na sídlisku v nadväznosti na polohu v rámci lokality a hlavne postupne objasňovať postavenie a význam sídliska v období praveku. V priebehu výskumu sa podarilo preskúmať celkovo päť sond. V niektorých z nich sa podarilo identifikovať stopy po pravekom osídlení tejto lokality v podobe zahĺbených sídliskových jám, kolových jamiek a sčasti zahĺbeného obytného domu. Ďalšia sonda bola bohatá na nálezy najmä v podobe malých kolových jamiek aj s kamenným obložením a stredne veľkých zahĺbených jám kruhového pôdorysu. Množstvo prepálenej hliny vo vrstve v okolí objektov na povrchu sondy, a taktiež prepálené steny dokladajú pravdepodobne buď silný požiar v týchto miestach alebo išlo o výrobný areál, v ktorom sa používal otvorený oheň. Posledná sonda umiestená najbližšie k obci Ploštín sa nachádzala na najvyššej terase. Po celej ploche preskúmaného objektu sa nachádzali zhluky menších kameňov, ktoré po stranách pravdepodobne tvorili časť kamennej podmurovky. V severnej časti sa našli evidentné stopy po vykurovacom telese obydľia v podobe okrúhleho prepáleného miesta na úrovni kamenno-pieskového podlažia. Celé obydľie malo dĺžku 5 m v smere S – J a šírku sa podarilo preskúmať iba v rozmere 2,0–2,5 m, pričom zvyšná časť domu sa nachádza už na oranej časti pozemku.

Zo skúmaných objektov sa podarilo získať pomerne veľké množstvo keramických nálezov, mazanice a zvieracích kostí, ďalej kamenné podložky a drobné kovové predmety, ako napríklad železné ihly, časti spôn a ihlice, nožíky a jednu sekeru. Všetky tieto nálezy môžeme zaradiť do obdobia mladšej doby železnej – doby laténskej a do staršej doby rímskej. Z tejto archeologickej lokality pochádzajú aj staršie nálezy datované do obdobia mladšej a neskorej doby bronzovej a do staršej doby železnej. Archeologický výskum napriek svojim malým rozmerom priniesol veľmi zaujímavé výsledky, ktoré dokladajú bohaté osídlenie v období praveku na tejto lokalite.

GRABUNG AUF DEM BURGWALL ROHAČKA. Liptovský Mikuláš, Teil Ploštín (Bez. Liptovský Mikuláš), Flur Pod Rohačkou, Burgwall, Siedlung, jüngere Eisenzeit, ältere römische Kaiserzeit, Vorpúchov-Horizont, Púchov-Kultur. Deponierung der Funde: Archeovýskum, GmbH. Die Grabung realisierte man auf den westlichen bis nordwestlichen Hängen des Berges Rohačka. Der Schwerpunkt der Besiedlung war in der älteren Eisenzeit, als die Wallanlage entstanden ist. In einigen der fünf Schnitte war es möglich, Spuren einer urzeitlichen Besiedlung festzustellen. Man stellte Siedlungsgruben, Pfostengruben und Teile eines eingetieften Wohnhauses fest. Aus den Objekten gewann man zahlreiches keramisches Inventar, Lehmverputz und Tierknochen, Steinunterlagen und kleine Gegenstände aus Eisen (Nadeln, Fibelteile, Messer und eine Axt). Die Grabung brachte Nachweise über die Besiedlung der Lokalität in der Urzeit.

OBJEKT BADENSKEJ KULTÚRY VO VEĽKOM ŠARIŠI

Ľuboslav Záhorec

Veľký Šariš, časť Kanaš (okr. Prešov), intravilán, poloha Veľký Sordok, sídlisko, eneolit, badenská kultúra. Uloženie nálezov: Archeovýskum, spol. s r. o.

Parcela 3162/104, na ktorej je situovaná predmetná stavba, sa nachádza na západnom svahu kopca, na ktorom je situovaná IBV – Veľký Sordok. Lokalita má charakter terasy, a bola husto osídlená v dobe bronzovej a staršej doby železnej. Výskumom bolo doložené osídlenie aj z eneolitu. Severozápadným smerom v intraviláne mesta Veľký Šariš sa nachádza polykultúrne nálezisko z doby kamennej (neolit a eneolit), doby bronzovej, mladšej doby železnej – laténskej, doby rímskej a včasného stredoveku.

Počas výskumu sa preskúmala archeologický objekt označený ako 1/14. Išlo o orbou porušený sídliskový objekt z obdobia eneolitu, badenskej kultúry. Črepový materiál bol zastúpený pomerne malými

fragmentmi. Medzi nimi boli identifikované črepy z okrajov, tiel a dien. Väčšina črepov bola pomerne dobré vypálená s rôznou farebnou škálou. No našiel sa aj fragment črepu v zlomkoch, so slabým výpalom s výzdobou zastúpenou jamkami a vrypami. Archeologickým výskumom sa podarilo na ploche stavby zachytiť a preskúmať jeden orbou porušený plytký objekt. Napriek tomu sa získal dobre datovateľný súbor črepov. Aj z tohto dôvodu je potrebné všetky zemné práce (zasahujúce pod úroveň ornice) na ploche predmetnej stavby, ako aj v blízkom okolí, realizovať za prítomnosti archeológa.

OBJEKT DER BADENER KULTUR IN VEĽKÝ ŠARIŠ. Veľký Šariš, Teil Kanaš (Bez. Prešov), Intravillan, Flur Veľký Sordok, Siedlung, Äneolithikum, Badener Kultur. Deponierung der Funde: Archeovýskum, GmbH. Die Parzelle 3162/104, auf der der gegenständliche Bau situiert ist, befindet sich am westlichen Hügelhang, auf dem sich auch die Baustelle IBV – Veľký Sordok befindet. Während der Grabung erforschte man das Objekt, das als 1/14 markiert wurde. Es handelte sich um ein, durch Pflügen beschädigtes Objekt der Badener Kultur. Das Scherbenmaterial war durch relativ kleine Fragmente vertreten. Darunter identifizierte man Gefäßscherben, -ränder, -körper und -bödenanteile.

BÁNOVSKÝ KAŠTIEĽ

František Žák Matyasowsky – Ladislav Chmelo – Bohuslav Šebesta

Bánovce nad Bebravou (okr. Bánovce nad Bebravou), Bánovský kaštieľ, záchranný archeologický výskum; 17.–20. stor. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Záchranný archeologický výskum sa uskutočnil s cieľom zistenia existencie múrov a bašty Bánovského kaštieľa. Odkrytá časť základov kaštieľa bola rozdelená na štyri „archeologicko-architektonické“ objekty, pričom boli objekty 1–3 vzájomne prepojené, no kvôli dokumentácii boli umelo rozdelené.

Objekt 1 tvoril múr kaštieľa zhotovený plochými kameňmi a tehľami. Ako spojivo bola použitá malta, ktorá sa veľmi drobí a momentálne je nekvalitná a na mnohých miestach bola vyplavená. Z vonkajšej i vnútornej strany sa zachovala omietka. Múr je v zlom stave.

Objekt 2 predstavoval múr tvorený plochými i kvádrovými kameňmi a tehľami. Z vonkajšej strany je múr tvorený najmä kolkovými tehľami a z vnútornej strany kameňmi. Ako spojivo bola použitá malta, ktorá sa veľmi drobí a momentálne je nekvalitná a na mnohých miestach bola vyplavená.

Ako objekt 3 bola označená bašta tvorená plochými i kvádrovými kameňmi a tehľami. Z vonkajšej strany je múr tvorený najmä kolkovými tehľami a z vnútornej strany kameňmi. Ako spojivo bola použitá malta, ktorá sa veľmi drobí a momentálne je nekvalitná a na mnohých miestach bola vyplavená. Z vonkajšej strany sa zachovala omietka. Výskumom sa podarilo zistiť, že vnútro bašty bolo pravdepodobne plné a nie duté, ako sa pôvodne predpokladalo. Bašta je z hľadiska statiky v zlom stave.

Rovnako ako objekty 1 a 2, aj objekt 4 predstavoval múr tvorený plochými kameňmi spájanými maltou. Múr sa však takmer vôbec nezachoval. Podľa dobových náčrtov a historických zobrazení slúžil múr ako vnútorná priečka kaštieľa, ktorá sa napájala na vonkajší múr, označený ako objekt 2.

Predbežne sa dá povedať, že odkryté zvyšky kaštieľa pochádzajú zo 17.–20. stor., no na určenie jednotlivých stavebných fáz je nevyhnutné vykonať podrobnejší architektonicko-historický výskum príslušným odborníkom na danú problematiku.

SCHLOSS IN BÁNOVCE. Bánovce nad Bebravou (Bez. Bánovce nad Bebravou), Schloss, Rettungsgrabung; 17.–20. Jh. Deponierung der Funde: Denkmalamt der Slowakischen Republik. Durch eine Rettungsgrabung wurden Teile fester Mauern des Schlosses aufgedeckt, die wahrscheinlich aus dem 17. bis 20. Jh. stammen. Es handelt sich um drei Mauern und einen Basteiteil. Die erhaltenen Mauerwerke und die Bastei bildeten flache Steine und Ziegelsteine (auch markierte), die mit Mörtel verbunden wurden. Anhand der Ausgrabung ist es gelungen festzustellen, dass das Innere der Bastei wahrscheinlich ausgefüllt war und nicht hohl, als man ursprünglich dachte. Vom statischen Aspekt her, ist die Bastei in einem schlechten Zustand.

VÝSKUM PRI STAVBE RODINNÉHO DOMU NA MAĎARSKEJ ULICI V RUSOVCIACH

František Žák Matyasowszky – Ladislav Chmelo – Bohuslav Šebesta

Pamiatkový archeologický výskum bol vyvolaný stavbou rodinného domu na Maďarskej ulici v mestskej časti Bratislavy, v Rusovciach. Lokalita sa nachádza v areáli murovaného opevnenia kastelu Gerulata z tretej tretiny 3. až poslednej tretiny 4. stor. Vzdušnou čiarou je areál rodinného domu vzdialený 180 m južne od súčasného múzea Gerulata v Rusovciach.

Cieľom výskumu bolo overenie existencie a priebeh kamenného hradbového múru tretej fázy rímskeho kastela, ktoré sa však nepodarilo odkryť a pravdepodobne sa nachádza hlbšie ako boli kopané základy rodinného domu. Archeologickému výskumu predchádzali geofyzikálne merania, ktoré realizoval P. Milo a prieskum detektorom kovov. Na základe výsledkov prieskumu nedeštruktívnymi metódami a po dohode s KPÚ Bratislava boli následne vytýčené sondy v priestore budúcich základov stavby.

Sonda 1 (450 x 55 až 60 x 120 cm) bola situovaná na mieste, kde boli georadarom namerané anomálie v hĺbke 80 cm. Odkryté boli dva kamenno-tehlové múry (objekty 1 a 3) a pravdepodobne pozostatky podlahy. Predpokladáme, že ide o dve steny a vnútorný priestor, ako pozostatky domu z 19. stor., ktorý je zakreslený v historických mapách. Zaujímavá je najmä podlaha, ktorá bola tvorená vrstvou udupanej ílovitej hliny, nad ktorou sa nachádzala výrazná vrstva uhlíkov. Je možné sa domnievať, že na podlahu tvorenú udupanou hlinou bola položená drevená dlážka. Pod podlahou sa nachádzala vrstva tvorená planírkou, z ktorej taktiež pochádzali archeologické nálezy. Kvôli pamiatkovému rozhodnutiu a rozsahu výkopových prác spojených so stavbou rodinného domu nebolo možné pokračovať v prehĺbení sondy. Sonda 2 (200 x 55 až 60 x 120 cm) nedoložila žiadne archeologické nálezy, objekty ani situácie a zistená anomália patrila inžinierskym sieťam.

Základové ryhy domu boli taktiež predmetom odborného archeologického dohľadu, ktorého výsledky ale nepriniesli doklady o predošlom osídlení. Archeologickým výskumom na lokalite neboli zistené žiadne nálezy, ktoré by mohli byť spájané s existenciou kastela z doby rímskej, avšak je možné predpokladať, že v nižších, resp. hlbších, vrstvách by sa tieto nálezy mohli objaviť.

GRABUNG BEIM BAU EINES FAMILIENHAUSES AUF DER MAĎARSKÁ-STRASSE IN RUSOVCE. Die archäologische Denkmalgrabung wurde durch den Bau eines Familienhauses auf der Straße Maďarská, in einem Stadtteil von Bratislava, in Rusovce, hervorgerufen. Der Bau befindet sich im Areal der gemauerten Befestigung des Schlosses Gerulata. Der alleinigen Grabung ging eine geophysikalische Messung und Metalldetektorbegehung vor. Aufgrund der Ergebnisse wurden zwei Schnitte festgelegt, die Überreste eines älteren Hauses aus dem 19. Jh. belegten. Die Ergebnisse der Fachaufsicht bei den Ausschachtungsarbeiten an den Gründungsfugen des Familienhauses waren negativ.

PREDSTIHOVÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA STAVBE IBV TRENČIANSKA TURNÁ

František Žák Matyasowszky – Ladislav Chmelo – Bohuslav Šebesta

Trenčianska Turná (okr. Trenčín), poloha Podlužie, predstihový záchranný archeologický výskum, neolit, kultúra s mladšou lineárnou keramikou, železovská skupina. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Predstihový záchranný archeologický výskum v Trenčianskej Turnej, v polohe Podlužie bol vyvolaný stavebnými prácami v súvislosti so stavbou „IBV Trenčianska Turná“. Počas testovacej sondáže na lokalite boli zistené archeologické situácie, objekty a nálezy. Z dvanástich sond s dĺžkou 20 m a šírkou 1,4 m bolo v šiestich sondách doložené neolitické osídlenie (tabela 1). Presný počet objektov však nebolo možné určiť, nakoľko nedošlo k ich exkavácii a dokumentácii. Ich počet by bol známy až po nasledovnom plošnom odkrytí, ktorý však nevykonávala Archeologická Agentúra.

Tabela 1. Trenčianska Turná (Podlužie). Sondážny výskum: K – keramika; M – mazanica; X1 – rádiolaritové jadro; X2 – zrnotierka; X3 – brúsny/hladiaci kameň; X4 – kamenný predmet; X5 – kamenné artefakty; X6 – štiepaná industria; In situ – nálezy neboli z jednotlivých objektov vyzdvihnuté, ale ponechané In situ; mLNK – kultúra s mladšou lineárnou keramikou; ŽK – železovská skupina.

sonda	rozmery [m]			archeologické			
	dĺžka	šírka	hlbka	situácie	nálezy	datovanie	poznámka
1	20	1,4	0,98	nie	negatívna	negatívna	–
2	20	1,4	1,20	nie	negatívna	negatívna	–
3	20	1,4	1,30	nie	negatívna	negatívna	–
4	20	1,4	1,65	nie	negatívna	negatívna	–
5	20	1,4	1,40	nie	negatívna	negatívna	–
6	20	1,4	1,45	nie	negatívna	negatívna	–
7	20	1,4	0,90	áno	K, M	mLNK	objekty
8	20	1,4	0,90	áno	K, M, X1, X2	mLNK	objekty
9	20	1,4	0,60	áno	K, X3	neolit	objekty
10	20	1,4	1,30	áno	In situ	neolit	objekty
11	20	1,4	0,80	áno	K, X4	mLNK, ŽK	objekty
12	20	1,4	0,60	áno	In situ	neolit	objekty
zber	x	x	x	nezistiteľné	K, X5, X6	pravek, neolit	areál IBV

Je evidentné, že ide o časť neolitického sídliska s prítomnosťou objektov rôzneho charakteru, ako napríklad zásobné jamy, hliníky a podobne. Aj napriek tomu, že nedošlo k exkavácii objektov, podarilo sa pri sondáži získať archeologický materiál, z ktorého je väčšina datovaná do obdobia kultúry s mladšou lineárnou keramikou, prípadne do železovskej kultúry (obr. 80: 1–5). Podarilo sa zistiť približný rozsah výskytu objektov v priestore budúcej komunikácie s rozmermi 9 x 185 m.

Je možné hovoriť o významnej lokalite, a to nielen kvôli množstvu nálezov získaných z pôdy nad objektmi, ale aj kvôli hustote a rozsahu archeologických situácií. Povrchovým zberom na celej ploche IBV Trenčianska Turná bol taktiež získaný archeologický materiál pozostávajúci z keramiky, kamenných artefaktov, mazanice a štiepanej industrie (obr. 80: 6–14).

VORSPRUNGSRETTUNGSGRABUNG AUF DER BAUSTELLE IBV IN TRENČIANSKA TURNÁ. Trenčianska Turná (Bez. Trenčín), Flur Podlužie, Vorsprungsrettungsgrabung, Neolithikum, Kultur mit der jüngeren Linearbandkeramik, Želiezovce-Gruppe. Deponierung der Funde: Denkmalamt der Slowakischen Republik. Die archäologische Grabung in Form einer Probesondierung belegte auf der Stelle eine neolithische Besiedlung, die die Keramikfragmente genauer in die Zeitdauer der jüngeren Linearbandkeramik und in die Želiezovce-Gruppe datieren. Positive Fundsituationen gab es in sechs aus zwölf angelegten Schnitten (Ausmaße: 20 m lang und 1,4 m breit). Zur Exkavation der Objekte kam es erst in der zweiten Grabungsphase, die aber nicht von der Archäologischen Agentur realisiert wurde.

MESTSKÝ CINTORÍN PREŠOV-ŠVÁBY

František Žák Matyasowszky – Ladislav Chmelo – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor

Prešov, časť Šváby (okr. Prešov), Mestský cintorín, záchranný archeologický výskum, stredovek. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR.

Od júna do septembra sa realizoval záchranný archeologický výskum na lokalite „Mestský cintorín Prešov-Šváby“ v katastri mesta Prešov. Nadviazal na výskum z roku 2011, ktorý bol realizovaný v prvej etape Krajským múzeom v Prešove a v druhej etape súkromnou spoločnosťou, ako subdodávateľom (Comisso 2012). Počas výskumu v roku 2014 bola odkrytá plocha o výmere 15 427 m². Lokalita bola rozdelená na sektory A, B, C, D, E, F, G a H, pričom sektor A sa ďalej delil na A1–A7 a sektor D na D1–D4. Odkrytých bolo spolu 341 objektov, z ktorých sa nachádzalo v sektore A–245 objektov (A1–31, A2–35, A3–47, A4–16, A5–30, A6–16 a A7–70), v sektore B–21 objektov, v sektore C–13 objektov, v sektore

D–39 objektov (D1–0, D2–2, D3–33, D4–4) a v sektore G–23 objektov. V sektoroch E, F a H sa objekty nezachytili.

Na lokalite bolo možné vysledovať dva, resp. tri časové horizonty (tabela 1). Najstarší je reprezentovaný objektmi z obdobia eneolitu, konkrétne badenskej kultúry. Zvyšné objekty sú datované do obdobia vrcholného stredoveku. V rámci vrcholnostredovekého osídlenia môžeme pozorovať v materiálnej skladbe archeologických nálezov dve fázy osídlenia. Prvá prezentuje 12.–prvú tretinu 13. stor. a druhá spadá do druhej tretiny 13.–prvej tretiny 14. stor. Dva objekty (1072 a 1213) je možné datovať do oboch vyčlenených fáz vrcholného stredoveku. Dvadsaťšesť objektov len rámcovo do vrcholného stredoveku; jeden objekt je zmiešaného charakteru (atypický pravek a stredovek) a sedemdesiatosem objektov neobsahovalo keramické nálezy, ale na základe kontextu a morfológie, horizontálnej stratigrafie, prípadne iných nálezov je možné predpokladať súvekosť s vrcholnostredovekým osídlením lokality.

Tabela 1. Datovanie a počet objektov v jednotlivých chronologických stupňoch/fázach.

datovanie	počet objektov	poznámka
badenská kultúra	4	–
12.–prvá tretina 13. stor.	47	–
druhá tretina 13.–prvá tretina 14. stor.	183	–
12.–prvá tretina 14. stor.	2	–
vrcholný stredovek	26	–
vrcholný stredovek?	78	bez nálezov keramiky
atypický pravek/stredovek	1	zmiešaný charakter

Z hľadiska chronologického zaradenia a horizontálnej stratigrafie nie je možné na nálezisku rozpoznať smer rozširovania osady, ani iné pozorovania vychádzajúce z priestorového rozšírenia a časového zaradenia jednotlivých objektov. Objekty zo všetkých časových horizontov a fáz sa nachádzajú rovnomerne rozmiestnené na skúmanej ploche.

Sídliskové štruktúry a typy objektov

Lokalita bola počas výskumu rozdelená na 17 sektorov (A1–A7, B, C, D1–D4, E, F, G, H). V sektoroch D2, E, F a H neevidujeme žiadne archeologické nálezy, objekty, alebo situácie. Osada má tvar poloblúka, pričom územie severne od celoplošne odkryvanej časti plochy (vyššie spomínané sektory E, F, H a územie zahrňujúce negatívne sondy z výskumu v roku 2011) sú bez evidencie archeologických objektov. Zaujímavosťou sú odkryté chaty, ktoré sa vyskytovali okrem jedného prípadu (objekt 1019) ako dvojice, v tesnej blízkosti vedľa seba (objekty 1061 a 1062; 1072 a 1102; 1125 a 1131; 1202 a 1203). Odkryté však boli objekty rôzneho charakteru a interpretácie (tabela 2).

Tabela 2. Interpretácia, typy a metrické údaje objektov.

objekt	počet	hĺbka [cm]	priemer [cm]	poznámka
chata	9	42–93	425–517	–
výrobný objekt	26	9–104	85–630	–
hospodársky objekt?	2	25–53	344–462	–
ohnisko/pec	14	3–32	72–290	pec v objekte 1258 – dvojité pec dokumentovaná ako súčasť objektu 1258
sídliskový objekt/jama	204	5–82	44–385	bližšie neurčená funkcia
zásobná jama	2	92–148	182–185	–
odpadová jama	40	11–110	48–346	–
zásobná/odpadová jama	10	15–90	90–290	–
kolová jama	26	4–28	20–63	–
exploatačná jama	4	38–40	190–223	–
žlab	2	52–93	30–76	uvádzaná šírka žlabu, pretože celkovú dĺžku nebolo možné zistiť
skladovací priestor	1	20	120	objekt 1119; z objektu pochádza 159 klincov
nádoba	1	11	52	–

Vrcholnostredoveké osídlenie

Ako je vyššie popísané medzi najvýznamnejšie objekty na lokalite patria chaty – objekty 1019, 1061, 1062, 1072, 1102, 1125, 1131, 1202 a 1203. Okrem chaty 1019 boli zvyšné rozmiestnené vo dvojiciach po ploche náleziska. Chaty boli vo všetkých prípadoch zahĺbené, obdĺžnikového pôdorysu so zaoblenými rohmi. Ich orientácia bola v smere SZ – JV (objekty 1061, 1072, 1131, 1202 a 1203), SV – JZ (objekty 1019 a 1125), S – J (objekty 1062) a V – Z (objekt 1102). Vo všetkých bolo prítomné vykurovacie zariadenie, až na objekt 1062. Vykurovacie zariadenia sa nachádzali v severovýchodnom (objekty 1102, 1125, 1131 a 1203), severozápadnom (objekty 1019, 1202), juhovýchodnom (objekt 1072) a západnom rohu (objekt 1061). Na dnách jednotlivých chát sa často nachádzali menšie zahĺbeniny alebo jamky, ktoré môžu naznačovať prítomnosť vnútorného zariadenia. Pozorovaniami počas výskumu môže byť však tento argument spochybnený, pretože vo veľkom počte objektov sa na dnách nachádzali rovnaké jamky, ktoré sú pravdepodobne výsledkom bioturbácie. Kolové jamy sa podarilo odkryť len v prípade objektov 1072 (3 jamy), 1102 (2–3 jamy), 1125 (1 jama), 1202 a 1203 (po 2 jamy). Objekt 1102 (chata) sa nachádzal v superpozícii s objektom 1171 (zásobná jama). Na základe terénnej situácie sa bolo možné domnievať, že ide o zásobnú jamu patriacu ku chate (objekt 1102), avšak rozbor keramického inventára ukazuje, že objekt 1171 je chronologicky mladší. Možné sú teda dve interpretácie. Prvá, že chata a zásobná jama pôvodne tvorili jeden celok a po skončení funkčnosti oboch objektov a následnom kumulovaní sa materiálu v zásype dostali sa do objektu 1171 aj mladšie nálezy ako do objektu 1102. Druhá, že objekt 1171 je chronologicky mladší a porušil objekt 1102. V blízkosti každej z chát sa nachádzali sídliskové objekty/jamy rôzneho tvaru a veľkosti, ktoré mohli pôvodne spĺňať rôzny účel, ktorý už dnes nie je možné terénnym výskumom identifikovať. V dvoch prípadoch je možné domnievať sa, že neďaleko dvojice chát boli odkryté exploatačné jamy. Pri chatách označených ako objekty 1061 a 1062 to mohla byť exploatačná jama dokumentovaná ako superpozícia objektov 1107 a 1113. V prípade chát 1125 a 1131 sa javí ako eventúálna exploatačná jama zoskupenie/superpozícia objektov 1135–1148. V tomto prípade však nie je možné, vzhľadom na morfológiu a dispozíciu objektov, vylúčiť ani určitú výrobnú/hospodársku funkciu uvedeného zoskupenia/superpozície. Berúc do úvahy výsledky výskumu z roku 2011 (Comisso 2012), bolo na lokalite odkrytých celkovo štrnásť chát.

Ďalšou zaujímavosťou sú koncentrácie výrobných objektov, ktoré sa nachádzajú v sektoroch A3, A5 a A6. Zoskupenie/superpozícia v sektore A3 (objekty 1135–1148) je popísaná vyššie a nie je možné vylúčiť ani exploatačnú funkciu týchto objektov. V sektore A5 sa nachádzala skupina objektov (1209–1215, 1219, 1237) s nálezmi železnej trosky, ktorých morfológia, ako aj mierne excentrické odčlenenie od okolitých objektov naznačuje určitú, nezistenú, výrobnú funkciu. V prípade koncentrácie objektov (1255–1259) v sektore A6 je výrobná funkcia doložená prítomnosťou dvoch/dvojitej technologickej pece v objekte 1258. Prepálená okolitá hlina poukazuje na vysokú teplotu žiaru. Pec pravdepodobne slúžila na kovospracujúce, resp. železo spracujúce činnosti, o čom svedčia nálezy železných trosiek z objektu 1258. Výrobnú funkciu objektov 1255–1259 potvrdzuje tiež ich situovanie v bezpečnej vzdialenosti od obytných objektov na sídlisku.

Ohniská/pece sa nachádzali na celej ploche lokality bez konkrétneho usporiadania. Mohli plniť funkciu rôznych výrobných alebo podomáckych činností.

Na lokalite bolo odkrytých niekoľko kolových jám (južná časť sektoru A2; objekty 1020, 1022–1035), ktoré však nevytvárajú žiadny konkrétny pôdorys. Eventuálne by mohlo ísť o zvyšky plotu, alebo iného zariadenia ktoré by prislúchali ku neďalekej chate (objekt 1019).

Dvojica žlabov, resp. zvyškov žlabov, odkrytá v sektore C (objekty 1070 a 1071) taktiež nemá väčšiu vypovedaciu hodnotu, pretože neexistuje žiadna situácia, s ktorou by sme ich mohli spojiť. Hypoteticky možno uvažovať o vzťahu s objektom I3B/11 (skúmaný v roku 2011), ktorý je interpretovaný ako chata.

Objekt 1119 (sektor A1) s rozmermi 120 x 100 cm bol interpretovaný ako skladovací priestor, pretože z neho pochádza 159 kusov kompletne zachovaných klincov. Klince boli do objektu vložené intencionalne a možný sa zdá súvis s chatou – objekt 1019, ktorá je vzdialená približne 15 m južne od objektu.

V objektoch 1086 (sektor B) a 1291 (sektor A6) boli odkryté kompletne zachované nádoby, ktoré boli obrátené hore dnom. Bližšia funkcia uvedených objektov je neznáma. Zvyšné objekty možno interpretovať ako hospodárskeho charakteru, zásobné alebo odpadové jamy a rôzne bližšie neurčené sídliskové objekty/jamy kruhového/oválneho/nepravidelného pôdorysu s rovnými/šikmými stenami a rovným/lavórovitým/zvlneným dnom.

Počas výskumov v rokoch 2011 a 2014 bolo dovedna odkrytých 473–480 objektov (132–139 v roku 2011 a 341 v roku 2014). Štrnásť objektov je interpretovaných ako chaty. Celkovo je možné vypočítavať osem samostatných usadlostí s jednou až dvomi chatami. Z hľadiska priestorového rozšírenia je možné pove-

dať, že päť usadlostí sa nachádza v západnej časti sídliska a tri usadlosti vo východnej. Medzi západnou a východnou časťou sa nachádza priestor bez prítomnosti chát, v ktorom sú lokalizované vyššie spomínané výrobné objekty a objekty iného charakteru. Oddelenie oboch častí (obytné a výrobné) vychádza pravdepodobne z bezpečnostných dôvodov.

Vrcholnostredoveké sídlisko môže byť pokladané za osadu, ktorá prislúchala ku drevenému hradu na Solivare, pravdepodobne v polohe Várhegy. Z historických prameňov vieme, že v roku 1261 je Solivar (Souuvar) označený za kráľovské prédium, t. j. zemepanskú usadlosť/majer, ktorá sa mohla nachádzať práve v priestore cintorína vo Šváboch (Repka 2015, 6, 7). Odkrytá osada nebola agrárneho charakteru, ale skôr výrobného, o čom vypovedajú archeologické nálezy. Počas výskumu v roku 2014 boli nájdené napr. strieborný pečatný prsteň (obr. 81: 4), bronzový prsteň (obr. 81: 3), knižné kovanie, ostrohy (obr. 81: 1, 2), hrot šípu (obr. 81: 6), náramok, záušnica, mince (Ondrej II. 1205–1235; Belo III. – Belo IV. 1190–1240) a množstvo iných železných predmetov (obr. 81), ako aj doklady železiarskej výroby.

Pramene

Comisso 2012 – M. Comisso: *Výskumná správa zo staoby „Mestský cintorín Prešov-Šváby“*. Krajské múzeum v Prešove. Prešov 2012.

Repka 2015 – D. Repka: *Odborný posudok archeologických nálezov (autorský príspevok)*. In: F. Žák Matyasowszky a kol.: P010 – Mestský cintorín Prešov-Šváby. Nепublikovaná archeologická výskumná dokumentácia, Archeologická Agentúra. Nitra 2015.

STADTFRIEDHOF PREŠOV-ŠVÁBY. Prešov, Teil Šváby (Bez. Prešov) Stadtfriedhof, Rettungsgrabung, Mittelalter. Deponierung der Funde: Denkmalamt der Slowakischen Republik. Während der Rettungsgrabung auf dem Friedhof in Šváby deckte man 341 archäologische Objekte auf. Die Lokalität war hauptsächlich in der Zeit des Hochmittelalters besiedelt (in zwei Phasen: 12. bis erstes Drittel des 13. Jhs. und zweites Drittel des 13. Jhs. bis erstes Drittel des 14. Jhs.). Einige Objekte kann man ins Äneolithikum, konkret in die Badener Kultur datieren. Die hochmittelalterliche Besiedlung kann als Siedlung betrachtet werden, die zur Holzburg auf Solivar angehörte, höchstwahrscheinlich auf der Flur Várhegy.

RÝCHLOSTNÁ CESTA R2 RUSKOVCE – PRAVOTICE

František Žák Matyasowszky – Ladislav Chmelo – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor

V jarných a letných mesiacoch, od marca do júla sa realizoval archeologický výskum počas výstavby *Rýchlostnej cesty R2 v úseku Ruskovce – Pravotice*. Táto trasa úseku R2 sa nachádza na hornom Ponitří, mala dĺžku 9,5 km a prechádzala katastrami obcí Ruskovce, Dvorec, Malé Chlievany, Veľké Chlievany, Dolné Naštice, Brezolupy a Pravotice. Pred samotným výskumom uskutočnil Archeologický ústav SAV v plánovanej trase rýchlostnej cesty povrchový prieskum za účelom vyčlenenia úsekov s archeologickým potenciálom. Jeho výsledkom bolo päť úsekov s predpokladom pozitívnych archeologických nálezov. Výsledky prieskumu boli podkladom pre archeologický výskum (obr. 82: 2).

Z metodického hľadiska bol archeologický výskum realizovaný v niekoľkých na seba naväzujúcich krokoch. Úseky mimo oblastí vyčlenených AÚ SAV boli podrobené archeologickému odbornému dohľadu v súčinnosti so stavebnými prácami. Na úsekoch s pozitívnymi výsledkami povrchového prieskumu bola uskutočnená zisťovacia sondáž priebežnými zisťovacími sondami, ktoré boli situované v šírke trvalého záberu cesty. V prípade pozitívnych výsledkov sondážneho výskumu a definovania hraníc archeologickej lokality nasledovala plošná skrývka ornice do úrovne zachytenia archeologických nálezov na šírku trvalého záberu stavby. Vysledované archeologické objekty a situácie boli potom plasticky vyberané a dokumentované. V rámci projektu výstavby rýchlostnej cesty R2 Ruskovce – Pravotice, polovičný profil bolo celkovo archeologicky monitorovaných viac ako 9,5 km tejto cesty o rozlohe 734 057 m². Počas zisťovacej sondáže bolo vykovaných 9223,78 m sond a odkrytá celková plocha o výmere 191 509 m². Odkrytých bolo osem lokalít a dva ojedinelé nálezy z obdobia praveku až vrcholného stredoveku.

1. Horné Ozorovce, poloha Pod Hájom (úsek 1)

Úsek 1 sa nachádza v katastrálnom území obce Horné Ozorovce, v polohe Pod Hájom a situovaný je na terase potoka Svinica, ktorý ho obteká na východnej a severnej strane, pod miernym svahom, ktorým

začína stúpanie k vrchu Háj (295 m n. m.). Počas výskumu boli vykopané štyri sondy o celkovej dĺžke 971 m a rozlohe 1891 m². Okrem sondy IV nebola zistená prítomnosť žiadnych archeologických objektov, avšak v sondách I.1, II.2, III.1 a III.2 boli zdokumentované splavené erodované kultúrne vrstvy, ktoré pravdepodobne súvisia s osídlením na prilahlom svahu. Praveké vrstvy dosahovali rôznu mohutnosť, ktorá závisela od konfigurácie terénu.

Jediný objekt, ktorý sa podarilo odkryť archeologickým výskumom je nepravidelného tvaru s relatívne veľkými rozmermi. Tvorený je súvislou kompaktnou vrstvou mazanice a keramiky. Nájdené bolo taktiež závažie tkáčskeho stavu, štiepaná a brúsená kamenná industria. Presnú funkciu objektu sa nepodarilo výskumom zistiť, ale je zrejmé, že mazanicová deštrukcia nepatrí ku splaveným erodovaným kultúrnym vrstvám, ktoré boli odkryté v iných sondách. Po rozšírení sondy IV sa v okolí objektu nepodarilo zistiť žiadne ďalšie objekty a ide o ojedinelý objekt v rámci lokality. Na základe rozboru keramického inventáru je možné objekt datovať do obdobia lengyelskej kultúry, presnejšie Lengyel II/III.

Splavené erodované kultúrne vrstvy zdokumentované v sondách I–III pochádzajú z lokality, ktorá sa nachádza na svahu alebo vrchu západne od úseku 1 v polohe Háj. Tá však nie je ohrozená budúcou výstavbou R2, ale treba ju evidovať ako potenciálnu archeologickú lokalitu pre prípad budúcej stavebnej činnosti alebo v prípade záujmu realizácie výskumu pre vedecké a dokumentačné účely.

2. Horné Ozorovce a Malé Chlievany, poloha Ozorovské (úsek 2)

Úsek je situovaný na svahu (klesajúci od západu smerom na východ) s nadmorskými výškami od 225 do 244 m. Vykopané boli tri sondy o celkovej dĺžke 1643,5 m a rozlohe 3144 m². Všetky tri sondy boli orientované v smere SSZ – JJV. Počas sondážneho archeologického výskumu boli odkryté tri objekty a jeden neformálny železný fragment, ktorý však pochádza len z vrstvy a je možné, že ide o recentné železo. Objekty boli plytké a takmer bez nálezového inventáru. Objekty 1 a 2 boli žľabovitého tvaru, bez bližších súvislostí. Objekt 3 mal nepravidelný oválny tvar. Keramika pochádza iba z objektu 2 v počte 2 kusov. Vzhľadom na charakter črepov – atypické z tiel nádob, nie je možné presne datovať tento objekt. Avšak vzhľadom na porovnanie materiálu, z ktorého boli nádoby vyrobené s inými datovateľnými objektmi odkrytými na trase R2 Ruskovce – Pravotice, je možné predpokladať príslušnosť k lengyelskej kultúre.

3. Malé Chlievany, poloha Ozorovské (úsek 3)

Lokalita bola objavená počas testovacej sondáže úseku 3, na 4,2–4,3 km. Lokalita sa nachádza na východne orientovanom svahu, avšak samotné miesto nálezu je na rovine, len s nepatrným miernym sklonom. Nálezisko sa nachádza v nadmorskej výške 236–237 m. Od začiatku bol výskum tejto lokality špecifický, pretože v podloží neboli viditeľné žiadne farebné odlišnosti, ktoré by indikovali prítomnosť archeologických objektov. Lokalitu sa podarilo rozpoznať na základe nálezov a koncentrácií štiepanej kamennej industrie (obr. 84: 3). Vzhľadom na špecifický charakter paleolitckej lokality a absenciu vrstiev alebo iných farebných odlišností bol priestor a rozsah lokality ohraničený na základe prezencie kamenných artefaktov. Taktiež stratégia výskumu bola prispôbená uvedeným podmienkam – celý priestor bol rozdelený na kvadranty podľa štvorcovej siete (1 x 1 m) a skúmané boli kvadranty s nálezmi úštepov v tzv. nulovej vrstve (odhumusovaná plocha výskumu). Vykopané boli tiež náhodne vybrané, tzv. testovacie kvadranty na overenie prítomnosti potenciálnych nálezov. Kvadranty boli kopané stanovenými (umelo vytvorenými) 10 cm hrubými vrstvami, až do hĺbky minimálne jednej vrstvy bez nálezov. V prípade kvadrantov s vyšším výskytom nálezov bol výskum rozšírený o ďalšie okolité kvadranty. Odkrytý bol priestor o výmere 515,87 m², ktorý bol rozdelený na 380 kvadrantov plus jeden dodatočne vyčlenený mimo plánovanú skúmanú plochu (obr. 82: 1). Z celkového počtu 381 kvadrantov bolo archeologicky preskúmaných 42 (11,02 %) do hĺbky 30–50 cm, teda 3–5 stanovených (umelo určených) vrstiev; nulová vrstva nie je počítaná za vrstvu, ktorá bola vykovaná.

Podľa rozboru nálezového materiálu *T. Michalíkom* (2015) sú na lokalite zachytené dva horizonty: 1. niektorý z kultúrnych okruhov zo záveru stredného paleolitu alebo zo začiatku mladého paleolitu, ktorého nositeľom bol *Homo neanderthalensis*; 2. postpaleolitcké obdobie, nie však gravettien. Celkovo bolo výskumom získaných 726 kusov štiepanej kamennej industrie, z toho: dvanásť jadier a surovin, 348 kusov úštepov, 37 kusov čepelí, 306 kusov fragmentov a „chips“, 23 kusov nástrojov; 30 kusov kameňov; 3 kusy mazanice; z ôsmich sektorov pochádza okrové farbivo a v šiestich sektoroch evidujeme nálezy uhlíkov.

4. Malé Chlievany, poloha Hreždovská (úsek 3)

Lokalita bola objavená počas testovacej sondáže úseku 3, na 4,9–5,0 km. Nachádza sa na úpätí južne orientovaného svahu, na terase Hreždovského jarku, ktorý ju ohraničuje zo západnej, resp. juhozápadnej strany. Nálezisko sa nachádza v nadmorskej výške 199–205 m.

Lokalita bola preskúmaná šiestimi sondami o celkovej dĺžke 126,23 m a rozlohe 298,75 m². Na lokalite neboli objavené archeologické nehnuteľné objekty, ale podobne ako na úseku 1 (Horné Ozorovce, poloha Pod Hájom), boli v sondách odkryté splavené erodované kultúrne vrstvy s obsahom archeologického materiálu, ktoré pochádzajú pravdepodobne z prirodzenej terénnej vyvýšeniny situovanej severovýchodne od miesta výskumu, eventuálne zo svahu severne od lokality, ktoré nie sú ohrozené výstavbou rýchlostnej cesty R2. Uvedené vrstvy sa nachádzajú v pomerne veľkej hĺbke (70/170–120/285 cm) a vo väčšine prípadov boli ešte prekryté sterilnou tmavou žltouhnedou vrstvou pôdy, ktorá nesúvisí s ornitou ani podorničnou vrstvou (všetky faktory sú závislé od konfigurácie terénu a lokalizácie konkrétnej sondy). Tieto procesy môžu súvisieť aj s evidentne umelou reguláciou Hreždovského jarku. Nálezový inventár z lokality bol v zlom stave – črepy a mazanica boli strávené pôdou. Výskumom bolo získaných 207 fragmentov keramiky (z toho výber 14 ks), tri kusy mazanice a jeden kamenný predmet (celkovo 211 artefaktov). Keramické fragmenty je možné datovať rámcovo do obdobia praveku, s otáznikom do lengyelskej kultúry.

5. Biskupice, poloha Keblov, lokalita I a II (úsek 4)

Lokalita Keblov I bola objavená počas testovacej sondáže na úseku 4, na 6,9–7,0 km. Situovaná je na rovinnej terase rieky Bebrava, južne od jej sútoku s malou riekou Radiša, v nadmorskej výške 194–198 m. Preskúmaná bola dvoma sondami o celkovej dĺžke 302 m a rozlohe 605 m². Sondy sú orientované v smere SZ – JV. Lokalita nie je reprezentovaná nehnuteľnými archeologickými objektmi, ale len splavenými erodovanými kultúrnymi vrstvami s archeologickými nálezmi. Nájdene, prevažne atypické, keramické fragmenty môžu byť datované do obdobia lengyelskej kultúry a rámcovo do obdobia praveku.

Lokalita Keblov II bola objavená počas testovacej sondáže náleziska Bánovce nad Bebravou, časť Biskupice, poloha Keblov I na úseku 4, na 7,0–7,15 km. Vzťahy medzi oboma vyššie spomenutými lokalitami sú evidentné, avšak poloha Keblov I je pravdepodobne len splavenou erodovanou kultúrnou vrstvou, ktorá pochádza z polohy Keblov II. Rozsah lokality Keblov II bol určený štyrmi sondami o celkovej dĺžke 515,88 m, na základe ktorých sa pristúpilo k celoplošnému odkrytiu o celkovej rozlohe 4278,11 m². Na preskúmanej ploche bolo objavených 67 objektov z dvoch časových horizontov a rôzneho charakteru: 1. záver stupňa Lengyel II (mladší úsek obdobia klasickej lengyelskej kultúry); 2. stupeň HD2.

S určitosťou je možné osídleniu zo staršej doby železnej priradiť objekty 3, 5, 9 a 35 (obr. 84: 8). Ostatné objekty môžu byť datované do obdobia lengyelskej kultúry, alebo v prípade objektov bez keramických fragmentov rámcovo do obdobia praveku. Objekty z doby halštatskej sú situované v bývalom riečnom koryte, alebo v jeho tesnej blízkosti (v nive). Uvedená skutočnosť môže naznačovať na suché obdobie počas existencie sídliska v dobe halštatskej. Najvýznamnejším nálezom je objekt 9 – tkáčska dielňa, v ktorej sa našli zvyšky tkáčskych stavov v podobe hlinených, výrazne prepálených, závaží v zlej kondícii. Objekt bol kvadratického pôdorysu s mierne zaoblenými rohmi s rozmermi 331 x 320 cm. V blízkosti tkáčskej dielne bol tiež odkrytý ďalší výrobný objekt bližšie nešpecifikovanej funkcie. Za doklad spracovania textílií možno považovať tiež nálezy praslenov (obr. 84: 4, 5).

Oproti tomu sa objekty z obdobia lengyelskej kultúry (obr. 84: 6, 7) nachádzajú na vyvýšenej terase, ktorá postupne prechádza do roviny. Odkryté boli rôzne typy objektov, ako napr. exploatačné jamy, výrobné objekty, pece, zásobné jamy, kolové jamy, odpadové jamy, žľaby, potenciálne studne a sídliskové objekty/jamy bližšie neurčenej funkcie. Najpodstatnejšími objektmi z celej lokality sú exploatačné jamy, resp. objekty 42 a 63. Vynikajú najmä rozmermi (objekt 42 – 10,3 x 7,9 m; objekt 63 – 10,8 x 10,6 m) a množstvom archeologického materiálu, ktoré sa v nich nachádzalo. Celkovo evidujeme z lokality viac ako 31 000 črepov, pričom takmer 90 % pochádza zo spomínaných objektov 42 (15 763 ks) a 63 (13 458 ks). V objekte 42 sa navyše našli taktiež hlinené antropomorfné a zoomorfné plastiky (obr. 84: 1), kultové oltáriky/dózičky, miniatúry nádob, lyžička (obr. 84: 2), ľudská mužská lebka a i. Interpretácia objektu 42 ako exploatačnej jamy môže byť výsledkom sekundárneho využitia, pretože terénna situácia naznačovala, že objekt mohol byť pôvodne pravidelných rozmerov so zahĺbením v strede objektu, kde sa nachádzala výrazná prepálená vrstva. Nálezy tiež poukazujú na potenciálny kultový charakter. Objekt 63 mohol mať taktiež primárne rozdielnu funkciu ako exploatačná jama, čomu by nasvedčovala výrazná mazanicová deštrukcia vo vyšších niveletách objektu a nález potenciálnej studne (objekt 65), ktorý bol odkrytý v jeho

tesnej blízkosti. Na lokalite bola objavená koncentrácia kolových jám (objekty 46–51, 66, 67), ktoré však nevytvárajú konkrétny pôdorys nadzemnej stavby, ktorej existenciu však nemôžeme vylúčiť.

6. Dolné Naštice, polohy Úzke a Hájište (úsek 5)

Úsek 5 sa nachádza v katastrálnom území obce Dolné Naštice, v polohách Od Bánoviec, Úzke, Hlinčené a Hájište. Úsek je lokalizovaný na mierne zvlnenom reliéfe, na západne až severozápadne orientovanom svahu s veľkým prevýšením, čo vyplýva aj z veľkej rozlohy úseku. Nadmorská výška sa pohybuje od 215 do 264 m. Predstihový záchranný archeologický výskum bol realizovaný ôsmymi sondami o celkovej dĺžke 3166,95 m a rozlohe 7260 m². Prítomnosť archeologických nálezov bola doložená na 8,85 km – Dolné Naštice, poloha Úzke a na 9,59 km – Dolné Naštice, poloha Hájište, kde bola plocha výskumu rozšírená na rozsah náleziska. V oboch prípadoch ide o sídlisko lengyelskej kultúry s prítomnosťou domu. Obe lokality sú datované na základe rozboru keramického inventáru, kamennej industrie a nálezovej situácie na začiatok eneolitu, ludanickej skupiny lengyelskej kultúry, Lengyel IV (*Beljak Pažinová 2015a; 2015b*).

Lokalita Dolné Naštice, poloha Úzke je situovaná na miernom svahu so západnou až severozápadnou orientáciou v nadmorskej výške 239–241 m. Miesto nálezu bolo rozšírené na rozmery s celkovou rozlohou 704,66 m². Orientácia rozšírenej plochy je v smere SV – JZ. Na lokalite bolo odkrytých trinásť nehnuteľných archeologických objektov, z ktorých objekty 6, 9 a 13 (žlaby) boli súčasťou pôdorysu obytnej stavby – domu so žlabovo-kolovou konštrukciou (obr. 83: 1). Podľa určenia *N. Beljak Pažinovej (2015a, posudok špecialistu)* ide o typ 5 podľa typológie *J. Pavúka (2003; 2012)*, teda dvojpriestorový dom obdĺžnikového pôdorysu s kombinovaným základom (základové žlaby a samostatné kolové jamy). Vo vnútornom priestore domu boli odkryté tri kolové jamy (objekty 5, 7 a 10). Koly, ktoré v nich boli pôvodne umiestnené mali pravdepodobne nosnú alebo deliacu funkciu. Rozmery, ktoré je možné určiť na základe odkrytej nálezovej situácie sú: šírka 7,50 m a dĺžka 11 m. V okolí sa nachádzali ďalšie žlabové objekty bez identifikovateľných vzťahov k spomínanej stavbe – 1, 2 a 8.

Lokalita Dolné Naštice, poloha Hájište je situovaná na svahu so západnou orientáciou v nadmorskej výške 251–255 m. Nachádza sa asi 700 m vzdušnou čiarou od lokality v polohe Úzke. Po objavení sa nehnuteľných archeologických objektov bola sonda na mieste nálezu rozšírená na plochu s celkovou rozlohou 421,79 m². Orientácia rozšírenej plochy je v smere S – J. Na lokalite bolo odkrytých dovedna trinásť archeologických objektov (posledné číslo objektu je 14, ale jeden objekt bol počas výskumu zrušený), z ktorých dvanásť (objekty 1, 2, 4–13) tvorí obytnú stavbu žlabovo-kolovej konštrukcie (dom I; obr. 83: 2). Dom I pozostáva so základového žlabu so stopami po koloch (objekt 1); radu šiestich kolových jám (objekty 7–12), ktoré predeľujú interiér domu na dve miestnosti – severnú a južnú; dvoch kolových jám (objekt 4 – južná miestnosť a 13 – severná miestnosť), ktoré boli vyhlbené pravdepodobne pre nosné koly a nachádzajú sa na dlhšej stredovej osi obytného priestoru; v interiéri južnej miestnosti bolo odkryté kruhové ohnisko, resp. kuchynská jama s prepálenou vrstvou mazanice (objekt 5) a objekt ľadvinového tvaru bližšie neurčenej funkcie (objekt 6); v exteriéri pri južnej stene domu bol odkrytý objekt 2 neurčitej funkcie. Podľa pôdorysu domu je možné predpokladať, že južná stena bola ukončená antami. Približne 4 m južne od obytnej stavby (dom I) je situovaný objekt 14 veľkých rozmerov a nepravidelného tvaru, ktorý slúžil pravdepodobne ako stavebná alebo exploatačná jama (orientácia V – Z). Odkrytý pôdorys domu dosahoval rozmery 16,5 x 8,5 m a s najväčšou pravdepodobnosťou pokračuje severným smerom, mimo trvalý záber rýchlostnej cesty (z tohto dôvodu v tomto priestore nemohol byť archeologický výskum uskutočnený). Orientácia obytného objektu bola S – J pozdĺž dlhšej stredovej osi. Na základe typológie domov lengyelskej kultúry vypracovanej *J. Pavúkom (2003; 2012)* ho *N. Beljak Pažinová (2015b)* zaraďuje ako typ 5 – dvojpriestorové domy obdĺžnikového pôdorysu s kombinovaným základom (základové žlaby a samostatné kolové jamy).

Okrem zisťovacej sondáže a monitoringu na pozitívnych úsekoch vyčlenených v prieskume Archeologickým ústavom SAV bola celá zvyšná časť rýchlostnej cesty pod archeologickým odborným dohľadom v súčinnosti so zemnými prácami s nasledovnými výsledkami. Monitoring skrývky ornice bol vykonaný na úsekoch: 1,2–2,1 km; 2,6–3,3 km; 4,0–4,2 km; 7,5–8,1 km a 9,7–10,7 km; na ploche 301 735 m², počas ktorého boli objavené dve lokality a dva ojedinelé nálezy:

1. 1,3 km – Horné Ozorovce, poloha Djelnica, ojedinelý nález;
2. 4,8 km – Malé Chlievany, poloha Hrežďovská II, ojedinelý nález;
3. 5,0–5,3 km – Malé Chlievany, poloha Mačací Zámok, lokalita, viac ako 211 objektov;
4. 10,5 km – Brezolupy, poloha Majerská dolina, lokalita, viac ako 4 objekty.

1. Horné Ozorovce, poloha Djelnica, 1,3 km

Ojedinelý nález nádoby bez archeologického kontextu alebo súvislostí bol odkrytý na juhovýchodne orientovanom svahu v nadmorskej výške 225,54 m. Nádobu možno datovať do obdobia lengyelskej kultúry. Nádobu sa zachovala takmer celá v dvadsiatichštyroch keramických fragmentoch. Z povrchového zberu v polohe Djelnica pochádzajú tiež dva zlomky mazanice a štiepaná industria (celkovo 27 artefaktov).

2. Malé Chlievany, poloha Hrežďovská, 4,8 km

Ojedinelý nález stredovekého objektu, ktorý bol objavený počas monitorovania skrývky ornice na úseku 3, ktorý bol predtým preskúmaný deviatimi sondami, avšak v priestore, kde je situované nálezisko Hrežďovská II neboli objavené žiadne archeologické objekty, nálezy, alebo situácie. Až počas úplného odhumusovania územia bolo možné rozpoznať nález ojedinelého objektu. Lokalita Hrežďovská II sa nachádza na svahu s južnou orientáciou v nadmorskej výške 211–212 m. Objekt nepravidelného pretiahnutého tvaru s výklenkom v severovýchodnej stene. Rozmery objektu: hĺbka 38 cm; dĺžka 272 cm; šírka 180 cm. Steny sú mierne zošíkmené a klesajú ku prehĺbujúcemu sa dnu. Na základe rozboru keramického materiálu je možné objekt datovať do 12.–13. stor. Objekt bol zahĺbenej konštrukcie so stenami z prútia, čo nasvedčujú odtlačky na mazanici. Presná funkcia objektu je neznáma, avšak sekundárne mohol slúžiť ako odpadová jama.

3. Malé Chlievany, poloha Mačací Zámok, 5,0–5,3 km

Poloha sa nachádza na svahu s juhovýchodnou orientáciou a z východu, resp. severovýchodu, ohraňuje nálezisko Hrežďovský jarok. Na terase protihľehého brehu uvádzaného potoka je situovaný úsek 3, lokalita Malé Chlievany, poloha Hrežďovská I, ktorá je reprezentovaná len splavenými erodovanými kultúrnymi vrstvami, avšak možný súvis s lokalitou Malé Chlievany, Mačací Zámok nemožno vylúčiť. Nadmorská výška lokality sa pohybuje od 199 do 206 m. Počas monitorovania skrývky ornice bola odkrytá plocha o celkovej rozlohe 17 864 m². Na uvedenej ploche bolo odkrytých 211 archeologických objektov, z ktorých bolo 190 zdokumentovaných pred vybratím. Lokalita bola pracovne rozdelená na tri sektory A (západná/juhozápadná časť), B (centrálna časť) a C (východná/severovýchodná časť). Práce na lokalite boli predčasne ukončené objednávatelom. Archeologický prieskum bol vykonaný: neukončeným výskumom objektov 1 a 79 (sektor A). Vyzdvihnuté boli nálezy, ktoré možno časovo zaradiť do praveku (neolit, eneolit, lengyelská kultúra?, doba bronzová) a stredoveku. Nakoľko nebolo zrealizované komplexné začistenie plochy (priestor medzi sektormi B a C), možno vzhľadom na hustotu archeologických objektov na nálezisku predpokladať oveľa väčší počet objektov. Taktiež treba venovať pozornosť východnej/severovýchodnej časti náleziska, kde sa tesne pred ukončením objavili dve vrstvy/úrovne, v ktorých sa nachádzali archeologické objekty. Vo vyššej vrstve sa nachádzali pravdepodobne stredoveké objekty, pod ktorými bolo možné rozpoznať praveké sídliskové objekty.

4. Brezolupy, poloha Majerská dolina, 10,5 km

Lokalita sa nachádza na rovine, v tesnej blízkosti stavebného dvora v nadmorskej výške 264–270 m. Objavená bola počas monitorovania skrývky ornice, kedy boli po odhumusovaní pôdy na povrchu rozpoznané minimálne štyri archeologické objekty. Plocha, kde sa objekty nachádzali nebola v tomto období začistená a taktiež počas tohto obdobia došlo k pozastaveniu archeologických prác vykonávaných Archeologickou Agentúrou. Prieskum bol vykonaný len formou monitorovania skrývky ornice, povrchovým zberom a prieskumom detektorov kovov. S určitosťou však možno povedať, že na lokalite sa nachádza viacero objektov, ktoré sú pod nestiahnutou orniciou, pretože odstránená bola len jej vrchná vrstva a objekty začínajú byť rozpoznateľné až v nižších úrovniach. Viditeľné sú taktiež na satelitných snímkach z GoogleEarth. Objekty možno datovať na základe keramiky do obdobia praveku.

Literatúra a pramene

- Beljak Pažinová 2015a – N. Beljak Pažinová: *Odborný posudok archeologických nálezov (autorský príspevok)*. In: F. Žák Matyasowszky a kol.: P014 – Rýchlostná cesta R2 Ruskovce-Pravotice, ½ profil. Úsek 5, Dolné Naštice, poloha Úzke. Nepublikovaná archeologická výskumná dokumentácia, Archeologická Agentúra. Nitra 2015.
- Beljak Pažinová 2015b – N. Beljak Pažinová: *Odborný posudok archeologických nálezov (autorský príspevok)*. In: F. Žák Matyasowszky a kol.: P014 – Rýchlostná cesta R2 Ruskovce-Pravotice, ½ profil. Úsek 5, Dolné Naštice, poloha Hájište. Nepublikovaná archeologická výskumná dokumentácia, Archeologická Agentúra. Nitra 2015.

- Michalík 2015 – T. Michalík: *Odborný posudok archeologických nálezov (autorský príspevok)*. In: F. Žák Matyasowszky a kol.: P014 – Rýchlostná cesta R2 Ruskovce-Pravotice, ½ profil. Úsek 3, Malé Chlievany, poloha Ozorovské. Ne-publikovaná archeologická výskumná dokumentácia, Archeologická Agentúra, Nitra 2015.
- Pavúk 2003 – J. Pavúk: Hausgrundrisse der Lengyel-Kultur in der Slowakei. In: J. Eckert/U. Eisenhauer/A. Zimmermann (eds.): *Archäologische Perspektiven. Analysen und Interpretationen im Wandel*. Festschrift für Jens Lüning zum 65. Geburtstag. Rahden/Westfalen 2003, 455–469.
- Pavúk 2012 – J. Pavúk: Kolové stavby lengyelskej kultúry. Pôdorysy, interiér a ich funkcia. *Slovenská archeológia* 60, 2012, 251–284.

KRAFTFAHRTSTRAŽE R2 RUSKOVCE – PRAVOTICE. Bánovce nad Bebravou, Horné Ozorovce, Malé Chlievany, Biskupice, Dolné Naštice und Brezolupy (Bez. Bánovce nad Bebravou), Flure Pod Hájom, Ozorovské, Hreždovská, Keblov, Úzke, Hájište, Majerská Dolina, Mačací Zámok, Djelnica, Rettungsgrabung, Paläolithikum, Neolithikum, Lengyel-Kultur, ältere Eisenzeit, Hallstattzeit, Mittelalter. Deponierung der Funde: Denkmalamt der Slowakischen Republik. In den Frühlings- und Sommermonaten, ab März bis Juli realisierte man archäologische Ausgrabungen während des Baus der Kraftfahrstraße R2 in Abschnitt Ruskovce – Pravotice (Abb. 82: 2). Der Abschnitt dieser Strecke befindet sich auf dem Gebiet des oberen Ponitrie. Die Länge der Strecke war 9,5 km und verlief durch die Katastralgebiete der Gemeinden Ruskovce, Dvorec, Malé Chlievany, Veľké Chlievany, Dolné Naštice, Brezolupy und Pravotice. Im Rahmen des Bauprojektes der Kraftfahrstraße R2 Ruskovce – Pravotice wurden mehr als 9,5 km mit der Gesamtfläche von 734 057 m² archäologisch beaufsichtigt. Im Verlauf der Forschungsphase wurden mehr als 9 223,78 m von Schnitten ausgegraben und die aufgedeckte Gesamtfläche betrug 191 509 m². Man belegte acht Fundstellen und gewann Einzelfunde aus der Urzeit bis dem Hochmittelalter (Abb. 83; 84).

KANALIZÁCIA A REKONŠTRUKCIA VODOVODU V RUSOVCIACH

František Žák Matyasowszky – Ladislav Chmelo – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor

Bratislava, časť Rusovce (okr. Bratislava V), intravilán, Gerulatská ulica, Irkutská ulica, Maďarská ulica, pamiatkový – archeologický výskum, doba rímska, neskorý stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologická Agentúra, spol. s r. o.

Archeologický výskum bol vyvolaný výstavbou kanalizácie a rekonštrukciou vodovodu prebiehajúci priamo v areáli kastela z doby rímskej, v intraviláne Rusoviec. Pôvodne mali byť stavebné práce vykonávané na uliciach Gerulatská, Irkutská a Maďarská. Napokon však boli líniové výkopy počas I. etapy situované len na Maďarskej ulici. Koncom roka boli výkopové práce prerušené a archeologický výskum pozastavený z právnych dôvodov. Z uvedených dôvodov bol archeologický výskum rozdelený na etapy. Prvá etapa bola realizovaná počas septembra až decembra 2014 a na základe záverečnej odbornej komisie bola ukončená samostatnou výskumnou dokumentáciou, pričom v konečnom dôsledku treba mať na zreteli výsledky ďalšej etapy/etáp a považovať ich za jeden celok, ktorý je rozdelený iba z právneho a formálneho hľadiska.

Líniový archeologický výskum bol špecifický vo viacerých ohľadoch, ktoré vyplývali najmä z pôdnej situácie. Výkopy dosahovali hĺbku približne 3–4 m pri šírke okolo 1,2 m. Profily boli nestabilné a vo viacerých prípadoch dochádzalo k ich zosuvu. Vrchná vrstva o mocnosti 120 cm bola tvorená navážkami kameňov a rôzneho iného stavebného materiálu, pod ktorými sa nachádzala prevažne piesková pôda, ktorá neudržala tlak vrchnej kamennej suty a vznikalo tak nebezpečenstvo závalu. Z tohto dôvodu a z hľadiska dodržiavania prísnych pravidiel BOZP bolo vo výkopoch neustále umiestnené hydraulické debnenie, ktoré často komplikovalo dokumentáciu objavených objektov.

Archeologickým výskumom boli zmonitorované výkopové ryhy pre kanalizáciu a vodovod o celkovej dĺžke 350 m. Odkrytých bolo 33 objektov rozdielneho charakteru, ktoré bolo vo väčšine prípadov možné dokumentovať len v profile. Kvôli malému rozsahu výkopových prác, obmedzených len na šírku potrebnú pre kanalizáciu a vodovod, bolo vo väčšine prípadov nemožné určiť funkciu jednotlivých objektov. Okrem objektu 18 sa všetky objekty nachádzali v areáli rímskeho kastela.

Sídliskové štruktúry nie je možné kvôli rozsahu výskumu podrobnejšie analyzovať. Odkryté boli priekopy, ktoré boli označené ako objekty 1, 2 a 3 (3/A, 3/B). Objekt 1 dosahoval hĺbku 290 cm od súčasného povrchu, pričom horných 155 cm bolo tvorených modernými navážkami. Šírka priekopy je 300 cm. Priekopa sa zužovala smerom ku dnu. Na severozápadnej (vnútornej) strane sa nachá-

dzal zásah vytvorený, pravdepodobne, prítomnosťou kolu. Objekt 2 dosahoval taktiež hĺbku 290 cm a moderné navážky nad objektom mali mocnosť 155 cm. Šírka priekopy bola 307 cm. Objekt sa ku dnu zužoval do lievikovitého ukončenia. Zo severozápadnej strany bol objekt 2 porušený mladším objektom 7. Objekt 3 je tvorený dvomi samostatnými priekopami, ktoré boli pracovne označené ako 3/A a 3/B. Nad oboma priekopami sa nachádzala súvislá vrstva kamenno-štrkovo-hlinitého zásypu. Dno priekopy 3/A sa nachádza v hĺbke 345 cm, pričom hĺbka samotného objektu sa pohybuje od 168 cm do 225 cm. Priekopa sa zužovala smerom ku dnu, ktoré bolo hrotité a odsadené, resp. schodíkové. Priekopa 3/B nemohla byť kvôli rozsahu a hĺbke výkopových prác doskúmaná. Priekopa však mala šikmé steny, zužujúce sa ku dnu do tvaru písmena „V“. Dno je položené hlbšie ako v prípade objektu 3/A. Hĺbka objektu 3/B dosahuje v odkrytej časti 78 cm. Celková šírka objektov 3/A a 3/B je 737 cm, ktorá však bola pôvodne väčšia, pretože objekt je z juhovýchodnej strany porušený objektom 7. Tesne za priekopami v smere dovnútra rímskeho kastelu bol odkrytý kamenno-štrkový múrik (objekt 5). Bližšie súvislosti medzi objektom 5 a okolitými objektmi žiaľ nie sú kvôli možnostiam výskumu jasné.

Zaujímavým nálezom bola podlaha, označená ako objekt 14, ktorá bola tvorená malými kameňmi a kamienkami spájanými bielym spojivom. Na povrchu sa nachádzali zvyšky rozdrvenej stavebnej keramiky, ktorá bola nasypaná na maltový povrch. Vrstvička rozdrvenej stavebnej keramiky bola veľmi tenká o hrúbke 1–2 mm. Podlaha bola z južnej strany ohraničená kanálom/žlabom/stenou (objekt 19). Na severnej strane nebolo hranicu možné zistiť, pretože objekt 14 zachádzal do profilu. Zo západnej strany bola podlaha porušená mladším objektom 20 a na východnej strane bola ohraničená objektom 15. Podlaha bola porušená tiež mladším objektom 11. Ďalšou podlahou alebo dlážkou bol objekt 15. Vzhľad a morfológia objektu 15 boli iné ako pri objekte 14. Tvorený bol tiež kamienkami, ale ako spojivo bola použitá malta šedej farby. Taktiež chýbala na povrchu vrstvička rozdrvenej stavebnej keramiky. Objekty 14 a 15 boli oddelené objektom 19, ktorý mohol plniť funkciu žlabu, kanála, alebo steny. Objekt 15 bol porušený objektom 20.

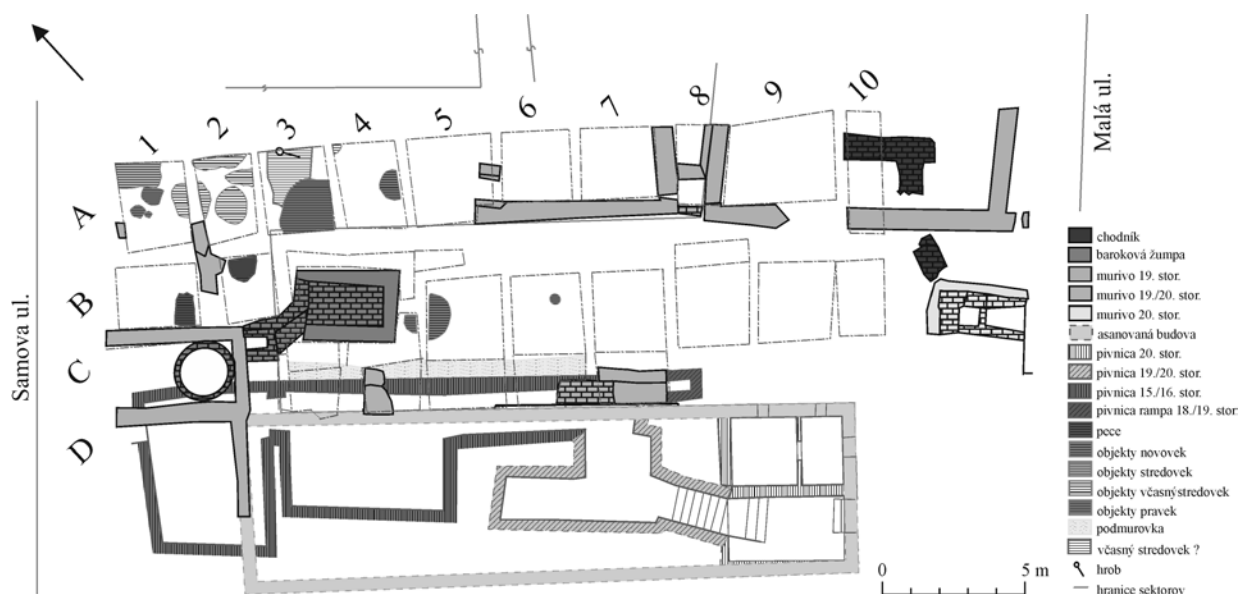
Objekt 18 obsahoval neúplné kostrové pozostatky ľudského jedinca. Od ostatných bol excentricky vysunutý – mimo rímskeho kastela. Jediniec nebol pietne pochovaný, ale len vhozený do sídliskovej jamy. Kosti patrili mužovi vo veku 25–35 rokov. Ako omietku, resp. spadnutú stenu domu možno interpretovať objekt 21, ktorý bol tvorený svetloružovou až bielou maltou s prímiesou malých jemných kameňov. Obmedzeniami terénneho výskumu sa nepodarilo zistiť vzťahy medzi objektom 21 a podlahou – objekt 14. Nie je jasné, či sa pôvodne dotýkali alebo nie. Objekty 24 a 31 je s otáznikom možné interpretovať ako žlaby, ktoré mohli slúžiť ako základ pre palisádu, prípadne inú kolovú konštrukciu. Líniový pôdorys bol zahĺbený 75 cm (objekt 24) a 77 cm (objekt 31). V oboch prípadoch sa steny mierne zužovali ku preličenému dnu a profil mal tak tvar písmena „U“. V severozápadnej časti preskúmaného úseku sa podarilo odkryť sústavu zahĺbených objektov, tvarovo pripomínajúcich kolové jamy. Bohužiaľ, kvôli rozsahu stavebných prác nie je možné objasniť bližšie ich funkciu a vzájomné vzťahy.

Komplexnejšie závery ohľadom sídliskových štruktúr bude možné vytvárať až po dokončení druhej etapy archeologického výskumu, ktorá by mala plynule nadväzovať na prvú etapu a pokračovať od bodu, kde bola pozastavená prvá etapa.

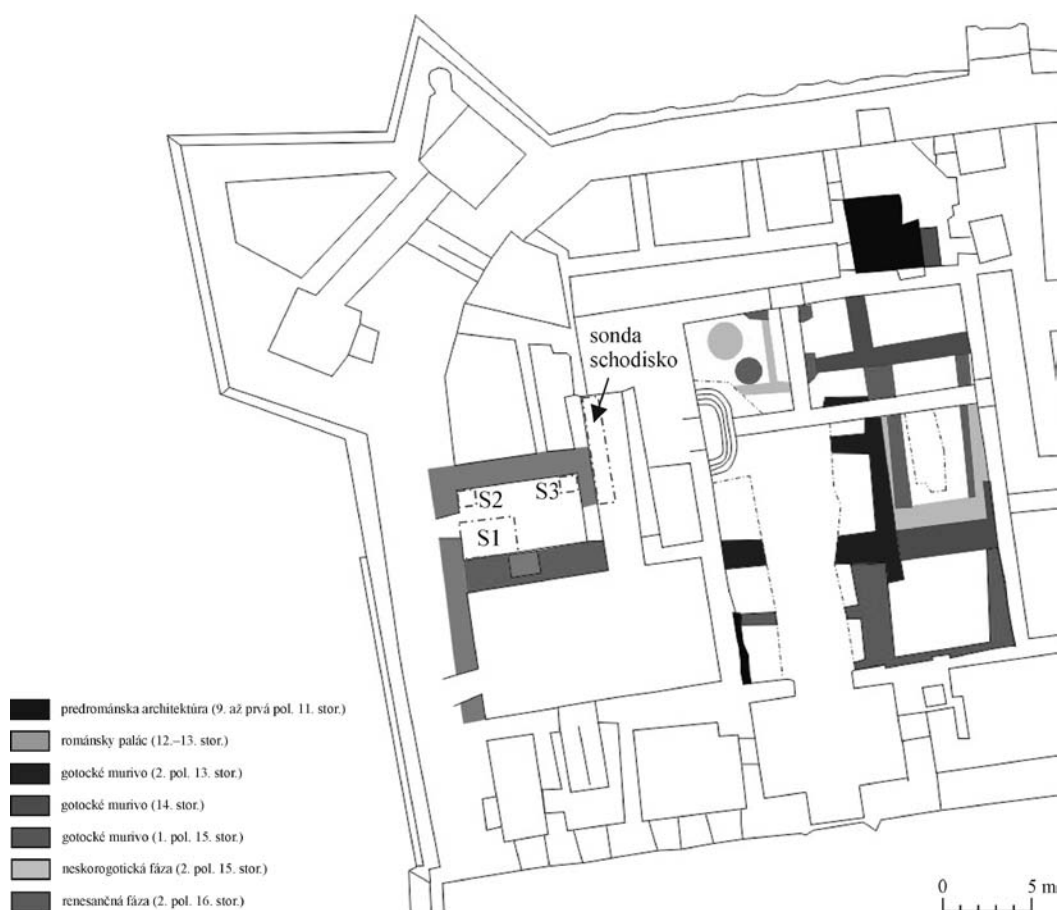
Nálezový inventár a chronologické vzťahy

Počas archeologického výskumu bolo získaných celkovo 190 nálezov, časť ľudskej kostry a stavebná vzorka. V nálezovom inventári vynikajú najmä nálezy mincí, ako napr. Constantius II. (337–361), mincovňa Antiochia, folis, razba 337–341 m (obr. 85: 2), ktorých bolo získaných 24 kusov. Z ďalších nálezov sú to strieborný retiazkový opasok (obr. 85: 7), ktorý je unikátny vyhotovením a veľmi ťažko sa k nemu hľadajú analógie; tehla s rytou mriežkou, ktorá slúžila ako hracia doska; fragmenty spôn; dva prstene (štitkový prsteň – obr. 85: 4); bronzové závesky (bronzový závesok listovitého tvaru so slučkovým uchytaním – obr. 85: 1); prevliečky (bronzová prevliečka s kruhovou, kónickou hlavičkou zdobenou tromi výčnelkami – obr. 85: 6) a množstvo iných kovových artefaktov. V keramike je zastúpená prevažne rímskoprovinciálna panónska sivá (fragment džbánu – obr. 85: 5) a tehlovočervená keramika, ojedinele terra sigillata (štyri črepy a fragment s výzdobou v podobe vínnej révy – obr. 85: 3). Vzhľadom na nálezový inventár je ťažisko osídlenia preskúmanej časti možné datovať do 2.–3. stor. Ide najmä o keramiku a súčasti rímskych opaskov, prípadne iného archeologického materiálu. Fragmentom grafitovej zásobnice s ovaleným okrajom bol zastúpený neskorostredoveký materiál (zo 14. až 15. stor.). Výskumom boli získané tiež novoveké mince.

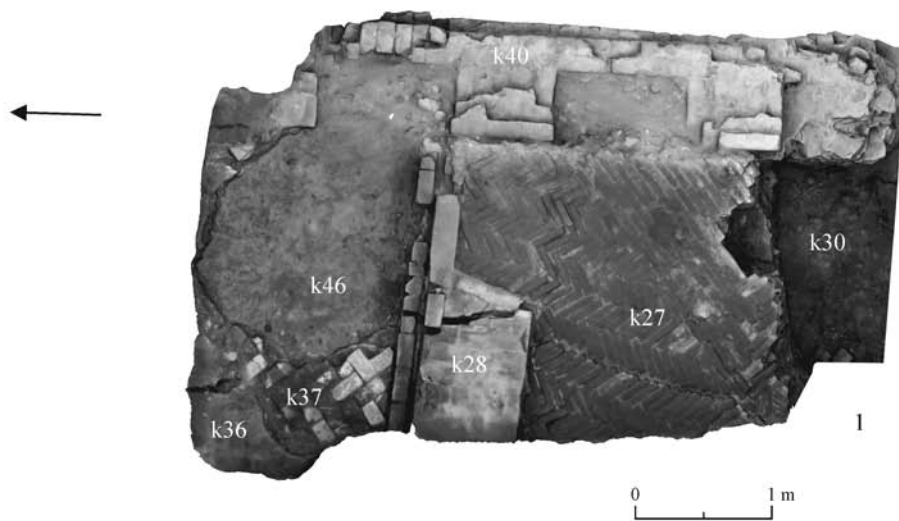
KANALISATION UND REKONSTRUKTION DER WASSERLEITUNG IN RUSOVCE. Bratislava, Teil Rusovce (Bez. Bratislava V), Intravillan, Gerulatská-Straße, Irkutská-Straße, Maďarská-Straße, römische Kaiserzeit, späte römische Kaiserzeit, spätes Mittelalter, Neuzeit. Deponierung der Funde: Archeologická Agentúra, GmbH. Ab September bis Dezember führte man die erste Grabungsetappe mit Hilfe der Methode der archäologischen Aufsicht durch und zwar auf dem Linienbau Jarovce, Rusovce, Čunovo „Kanalisation und Rekonstruktion der Wasserleitung in Rusovce“. Die Ausschachtungserdarbeiten realisierte man auf der Straße Maďarská im Gemeindegebiet von Rusovce. Man beaufsichtigte Grabenaushube mit der Gesamtlänge von 350 m. Enthüllt wurden 33 Objekte. Außer dem Objekt 18, waren alle im Areal des römischen Kastells platziert. Der Schwerpunkt der Besiedlung der erforschten Rinne 2 fällt ins 2.–3. Jh. Das Objekt 18, das mit einem nicht vollständigen Menschenskelett in unreguläre Lage platziert, stammt aus der Neuzeit.

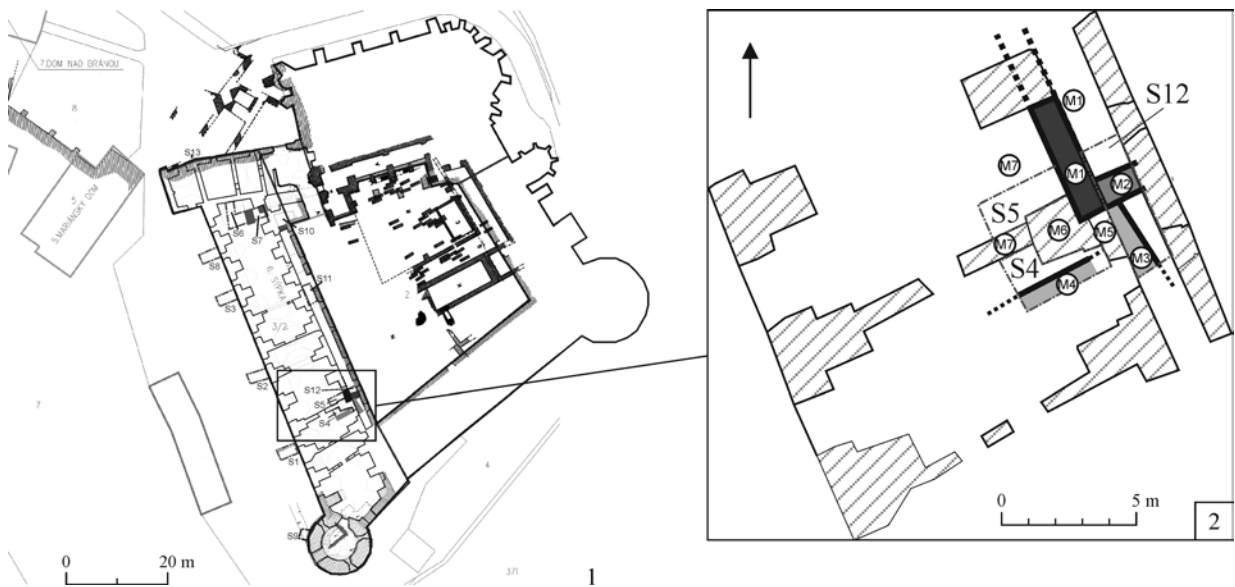
Obr. 1. Nitra (Samova ul. 20). Pôdorysná situácia skúmaných objektov na parcele. (Bednár/Debnár, 24).
 Abb. 1. Nitra (Samova Straße 20). Grundrissituation der erforschten Objekte auf der Parzelle. (Bednár/Debnár, 24).

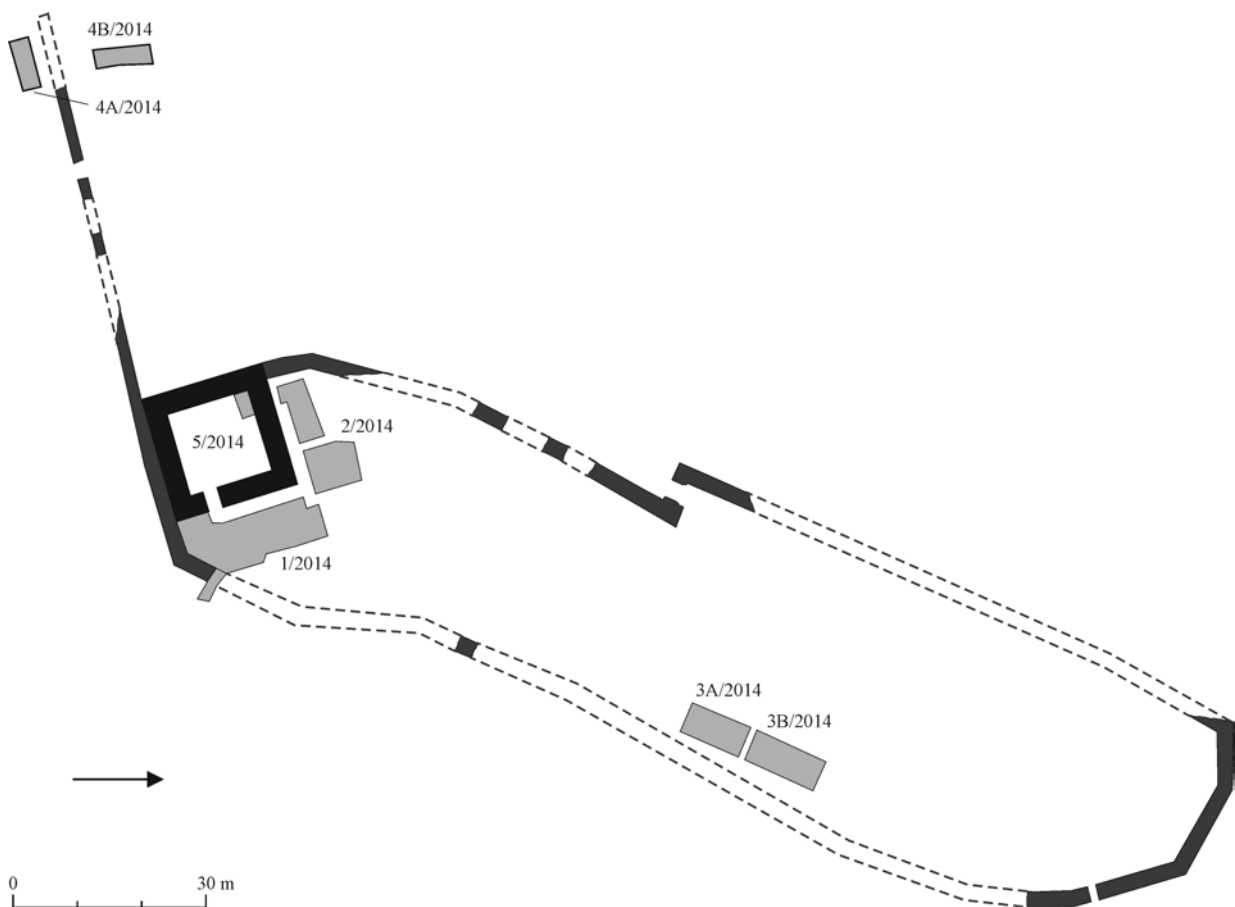
Obr. 2. Nitra (hrad). Pôdorys paláca s vyznačením odkrytých architektúr. (Bednár/Daňová/Poláková/Ruttikay/Smetanová/Žaár, 19).
 Abb. 2. Nitra (Burg). Palastgrundriss mit Markierung der aufgedeckten Architekturen. Legende: a – vorromanische Architektur (9. bis erste Hälfte des 11. Jhs.); b – romanischer Palast (12.-13. Jh.); c, d, e – gotische Mauerwerke (zweite Hälfte des 13. bis erste Hälfte des 15. Jhs.); f – spätgotische Phase (zweite Hälfte des 15. Jhs.); g – Renaissancephase (zweite Hälfte des 16. Jhs.). (Bednár/Daňová/Poláková/Ruttikay/Smetanová/Žaár, 19).

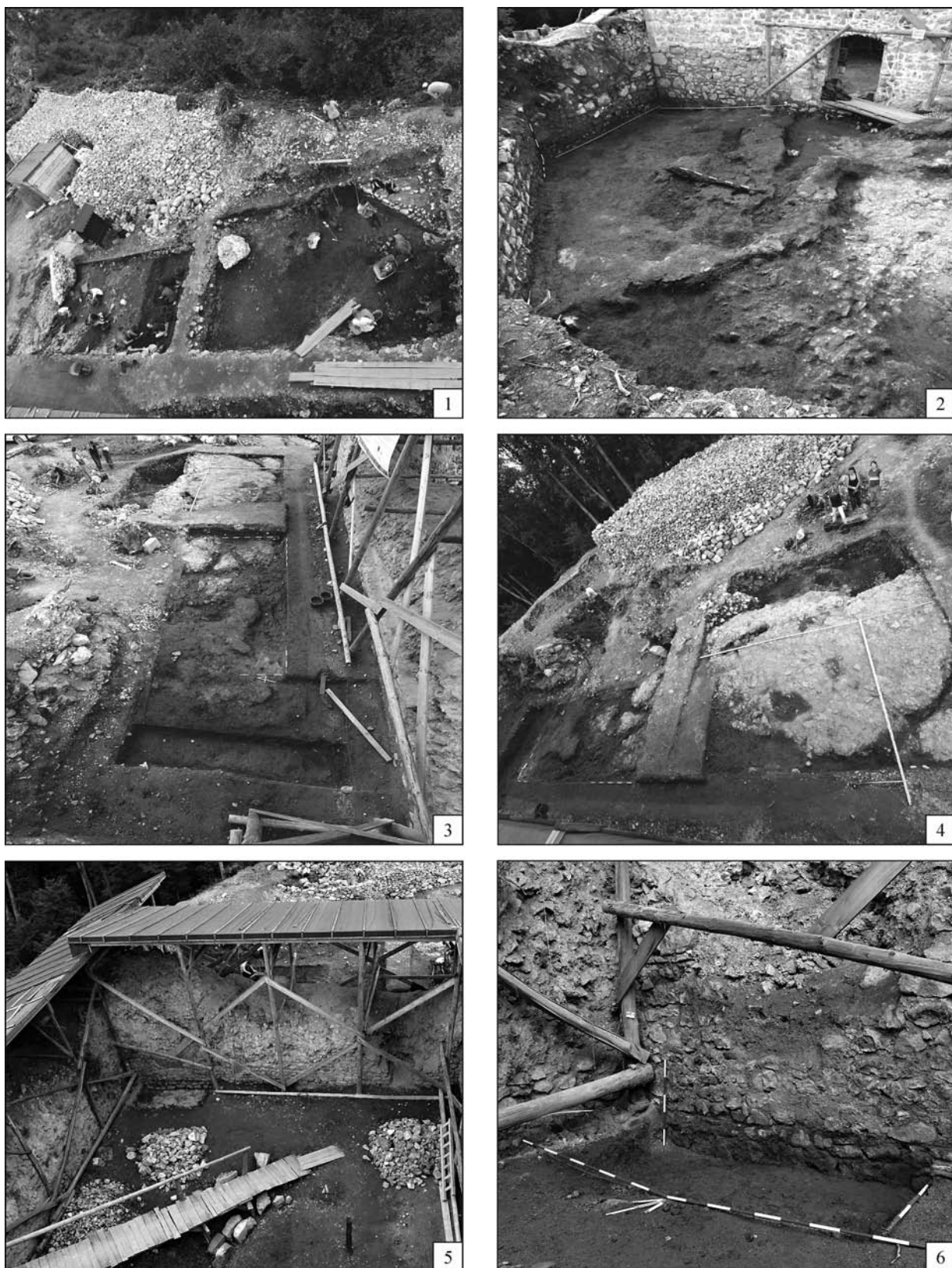
Obr. 3. Nitra (južné nádvorie hradu). 3D fotogrametria. 1 – pôdorys stavby (k40) a prislúchajúcimi tehlovými podlahami k27 a k37; 2 – pôdorys sondy (k40) po odstránení tehlových podláh. (Bednár/Daňová/Poláková/RuttKay/Smetanová/Žaár, 19).
 Abb. 3. Nitra (südlicher Burghof). 3D Fotogrammetrie. 1 – Grundriss des Baus (k40) mit anliegenden Ziegelsteinpflastern k27 und k37; 2 – Schnittgrundriss (k40) nach dem Entfernen der Ziegelsteinpflaster. (Bednár/Daňová/Poláková/RuttKay/Smetanová/Žaár, 19).

Obr. 4. Hronský Beňadik (kláštor benediktínov). 1 – pôdorys kláštora s vyznačením skúmaných plôch (šrafované murivá – výskum A. Habovštiak a Š. Holčík; odtiene sivej – murivá odkryté v roku 2013); 2 – situácia pri južnom ukončení stredovekého západného krídla kláštora (hrubé línie – líce plochy murív; bodkované línie – predpokladaný priebeh murív). (Bednár/Gábor, 26).
 Abb. 4. Hronský Beňadik (Benediktinerkloster). 1 – Grundriss des Klosters mit Markierung der erforschten Flächen (schraffierte Mauerwerke – Grabung von A. Habovštiak und Š. Holčík; graue Farbtöne – aufgedeckt im Jahr 2013); 2 – Situation beim südlichen Ende des mittelalterlichen westlichen Klosterflügels (dicke Linien – Fläche der Mauerwerkfrontseite). (Bednár/Gábor, 26).

Obr. 5. Zvolen (Pustý hrad). Lokalizácia archeologických sond Dolnom hrade. (Beljak/Beljak Pažinová, 31).
 Abb. 5. Zvolen (Pustý hrad). Lokalisierung der archäologischen Schnitte in der Unteren Burg. (Beljak/Beljak Pažinová, 31).

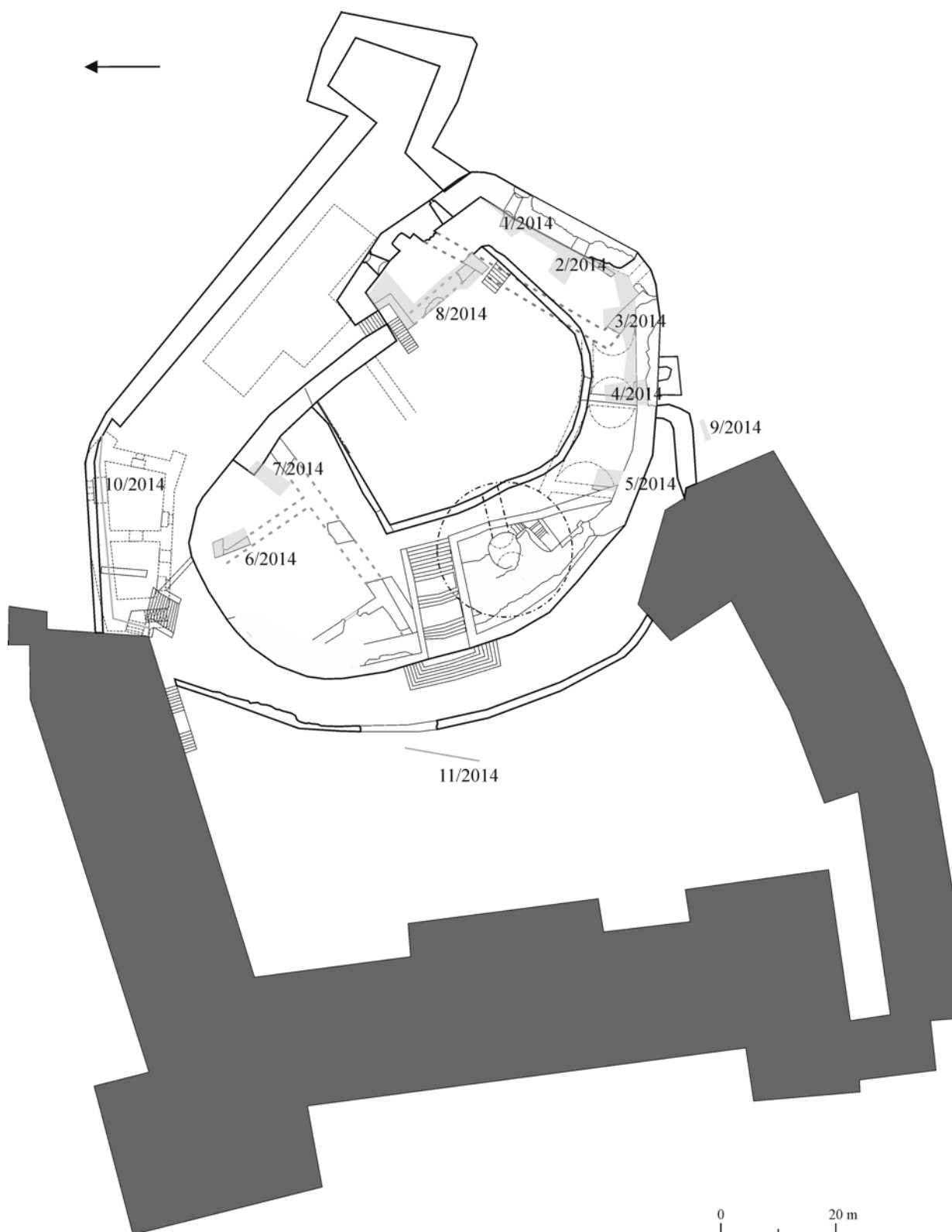
Obr. 6. Zvolen (Pustý hrad, Dolný hrad). Pracovné zábery. 1, 2 – pohľad na sondu 1/2014 počas výskumu; 3, 4 – sonda 2/2014; 5 – interiér veže so sondou 5/2014 v severozápadnom rohu; 6 – sonda 5/2014 (foto: J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová, 31).

Abb. 6. Zvolen (Pustý hrad, Untere Burg). Arbeitsaufnahmen. 1, 2 – Blick auf den Schnitt 1/2014 während der Grabung; 3, 4 – Schnitt 2/2014; 5 – Turminterieur mit dem Schnitt 5/2014 in der nordwestlichen Ecke; 6 – Schnitt 5/2014 (Foto: J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová, 31).

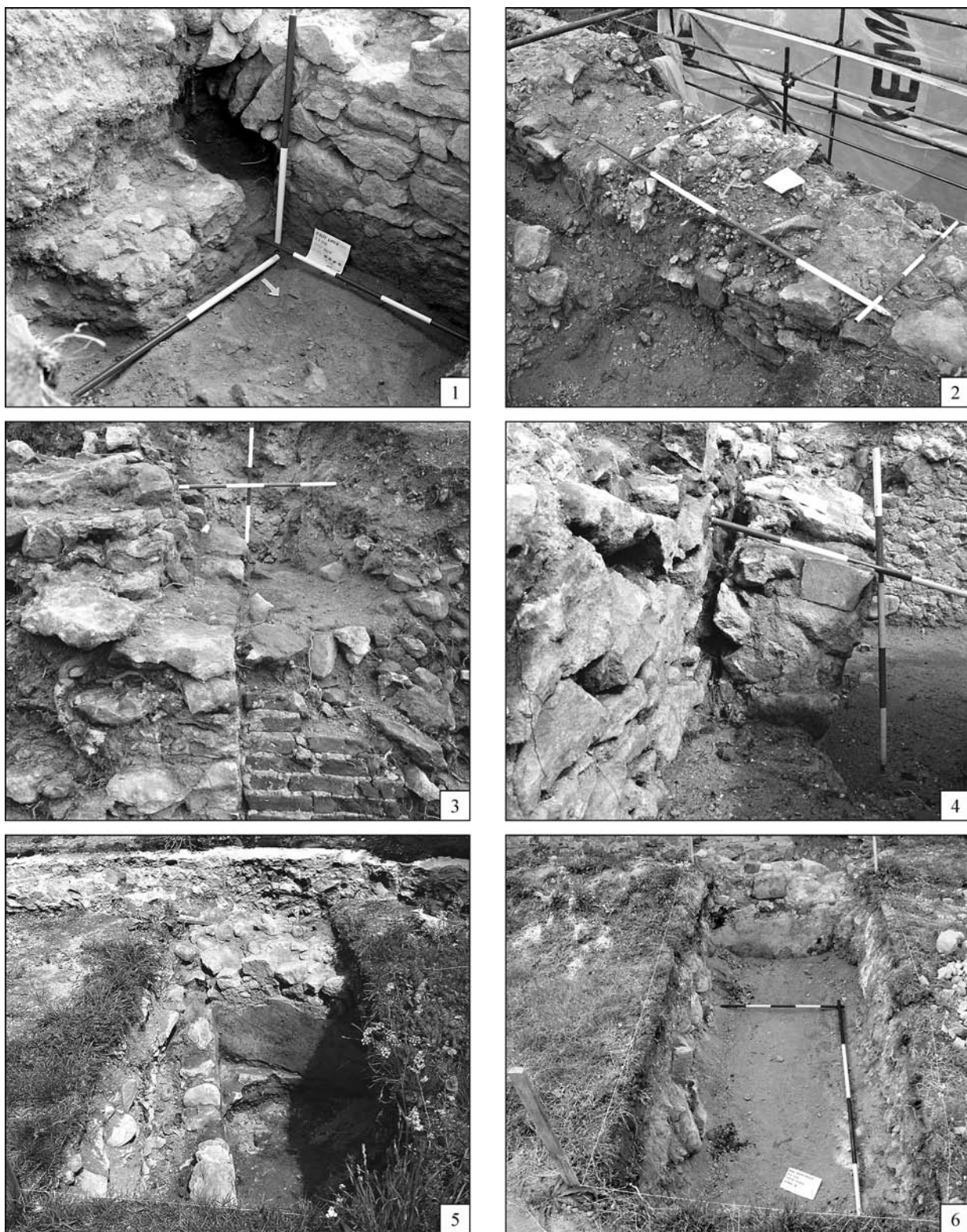

Obr. 7. Zvolen (Pustý hrad, Dolný hrad). Pracovné zábery. 1 – výskum v sondách 3A a 3B/2014; 2 – začistená sonda 3A/2014; 3 – sonda 3B/2014; 4 – sondy 4A a 4B/2014 pri tzv. spojovacom múre; 5 – začistená sonda 4A/2014; 6 – sonda 4B/2014 (foto: J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová, 31).

Abb. 7. Zvolen (Pustý hrad, Untere Burg). Arbeitsaufnahmen. 1 – Grabung in den Schnitten 3A und 3B/2014; 2 – versäuberter Schnitt 3A/2014; 3 – Schnitt 3B/2014; 4 – Schnitte 4A und 4B/2014 bei der sog. Verbindungsmauer; 5 – versäuberter Schnitt 4A/2014; 6 – Schnitt 4B/2014 (Foto: J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová, 31).

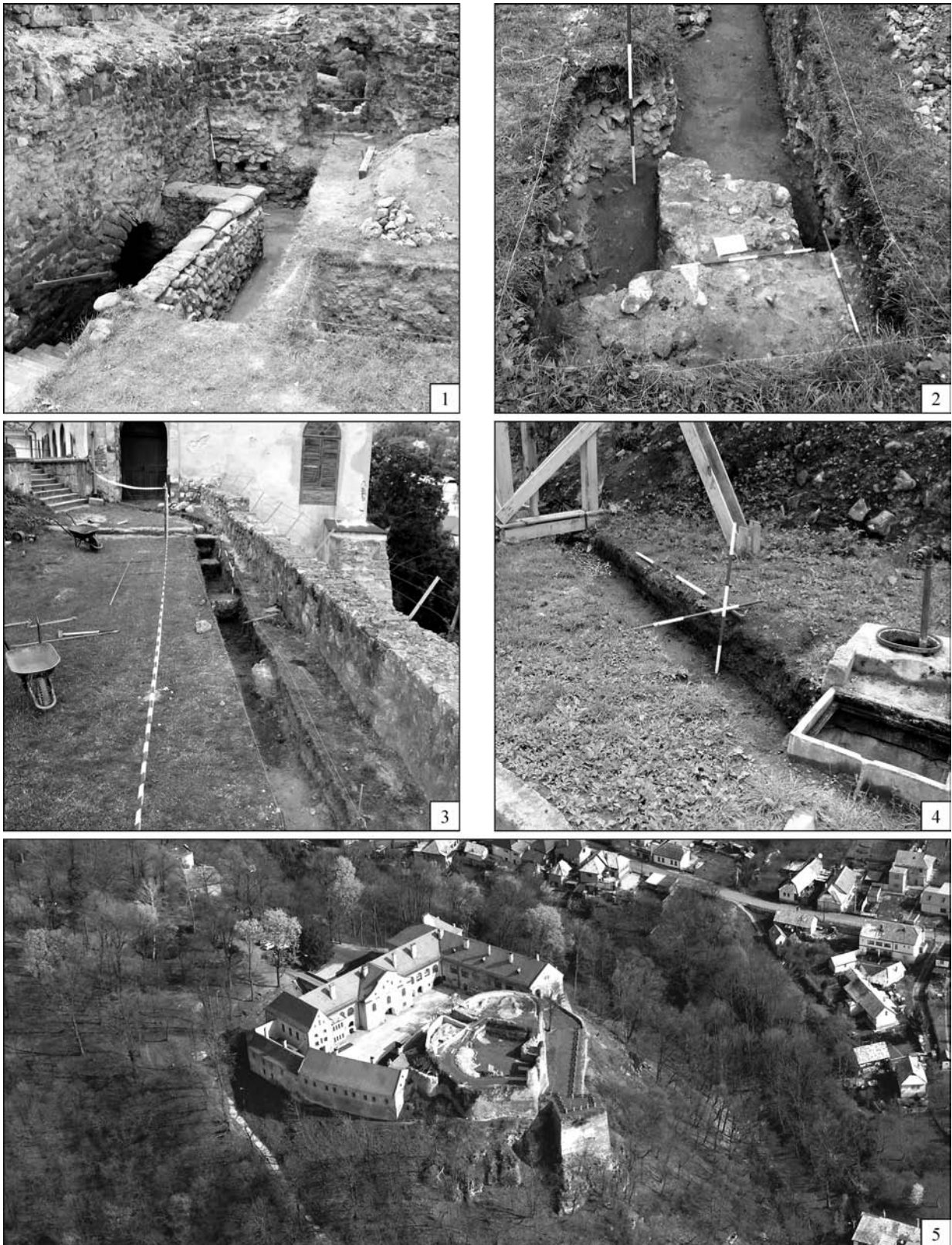

Obr. 8. Modrý Kameň (hrad). Lokalizácia archeologických sond. (Beljak/Debnár/Kaličiaková, 35).
 Abb. 8. Modrý Kameň (Burg). Lokalisierung der archäologischen Schnitte. (Beljak/Debnár/Kaličiaková, 35).

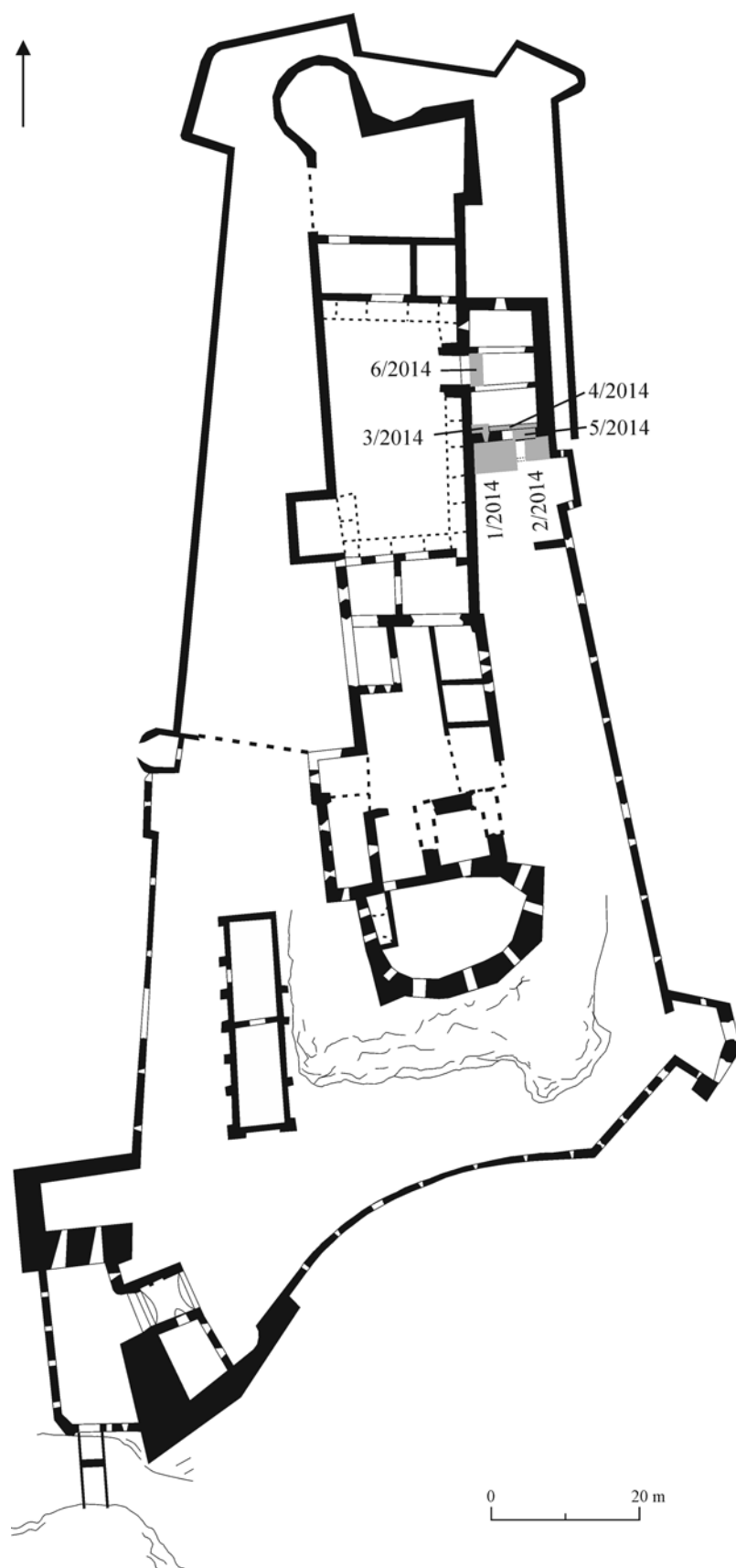
Obr. 9. Modrý Kameň (hrad). 1 – odkryté okno v sonde 1/2014; 2 – západná línia opevnenia v sonde 2/2014; 3 – pohľad na zamurovaný prevet v sonde 3/2014; 4 – klenba v sonde 4/2014; 5 – kontakt obvodového múru a priečky v sonde 6/2014; 6 – južná línia opevnenia v sonde 7/2014 (foto: 1–4, 6 – Z. Kaličiaková, 5 – J. Beljak). (Beljak/Debnár/Kaličiaková, 35).

Abb. 9. Modrý Kameň (Burg). 1 – aufgedecktes Fenster im Schnitt 1/2014; 2 – westliche Befestigungslinie im Schnitt 2/2014; 3 – Blick auf die zugemauerte Toilette im Schnitt 3/2014; 4 – Gewölbe im Schnitt 4/2014; 5 – Kontaktpunkt der Umfangs- und Verbindungsmauer im Schnitt 6/2014; 6 – westliche Befestigungslinie im Schnitt 7/2014; (Foto: 1–4, 6 – Z. Kaličiaková, 5 – J. Beljak). (Beljak/Debnár/Kaličiaková, 35).

Obr. 10. Modrý Kameň (hrad). 1, 2 – odkryté a zachytené murivo v sonde 8/2014; 3 – pohľad na sondu 10/2014; 4 – pohľad na sondu 11/2014; 5 – letecký pohľad na hrad z juhu (foto: 1–4 Z. Kaličiaková, 5 J. Beljak). (Beljak/Debnár/Kaličiaková, 35).

Abb. 10. Modrý Kameň (Burg). 1, 2 – aufgedecktes und festgehaltenes Mauerwerk im Schnitt 8/2014; 3 – Blick auf den Schnitt 10/2014; 4 – Blick auf den Schnitt 11/2014; 5 – Luftansicht auf die Burg von Süden (Foto: 1–4 – Z. Kaličiaková, 5 – J. Beljak). (Beljak/Debnár/Kaličiaková, 35).

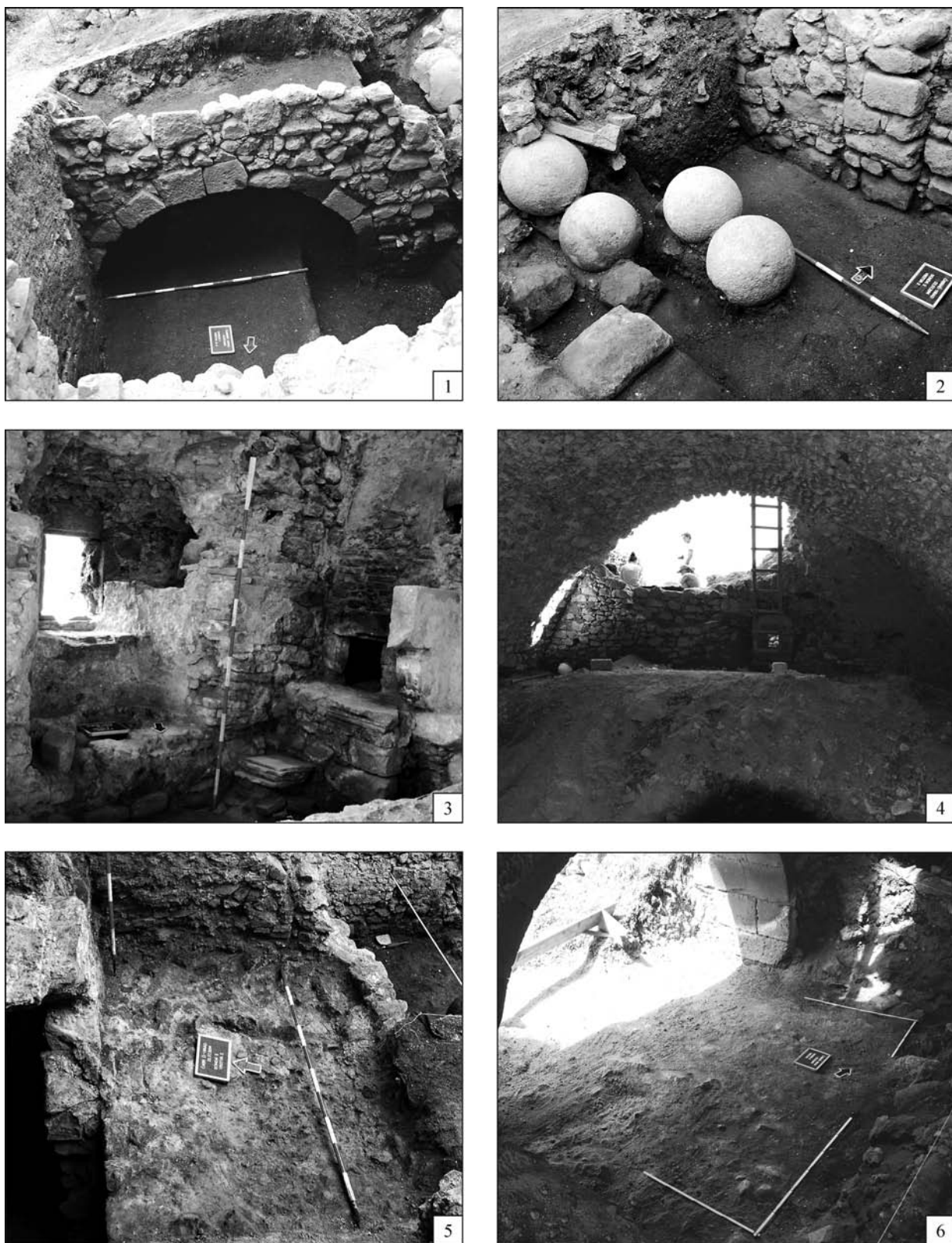

Obr. 11. Čabradský Vrbovok (Hrad Čabrad'). Lokalizácia archeologických sond. (Beljak/Mordovin/Loydl, 37).
 Abb. 11. Čabradský Vrbovok (Burg Čabrad'). Lokalisierung der archäologischen Schnitte. (Beljak/Mordovin/Loydl, 37).

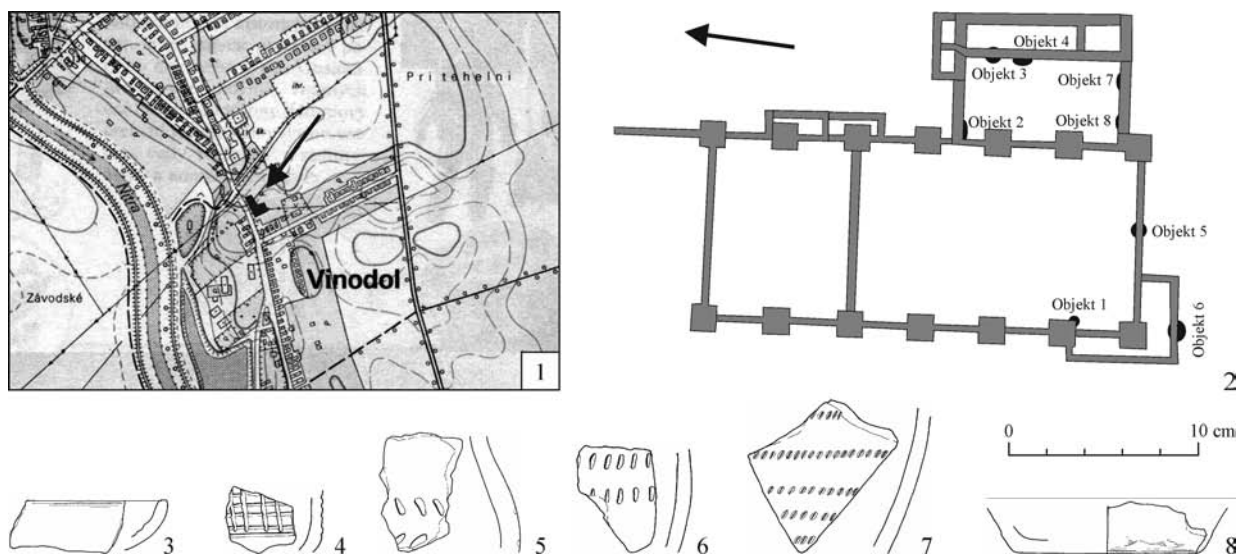
Obr. 12. Čabradský Vrbovok (Hrad Čabrad'). 1 – letecký pohľad na hrad z juhovýchodu (foto: J. Beljak); 2 – južný portál tretej brány počas výskumu (foto: M. Mordovin). (Beljak/Mordovin/Loydl, 37).

Abb. 12. Čabradský Vrbovok (Burg Čabrad'). 1 – Luftansicht auf die Burg von Südosten (Foto: J. Beljak); 2 – südliches Portal des dritten Tors während der Grabung (Foto: M. Mordovin). (Beljak/Mordovin/Loydl, 37).

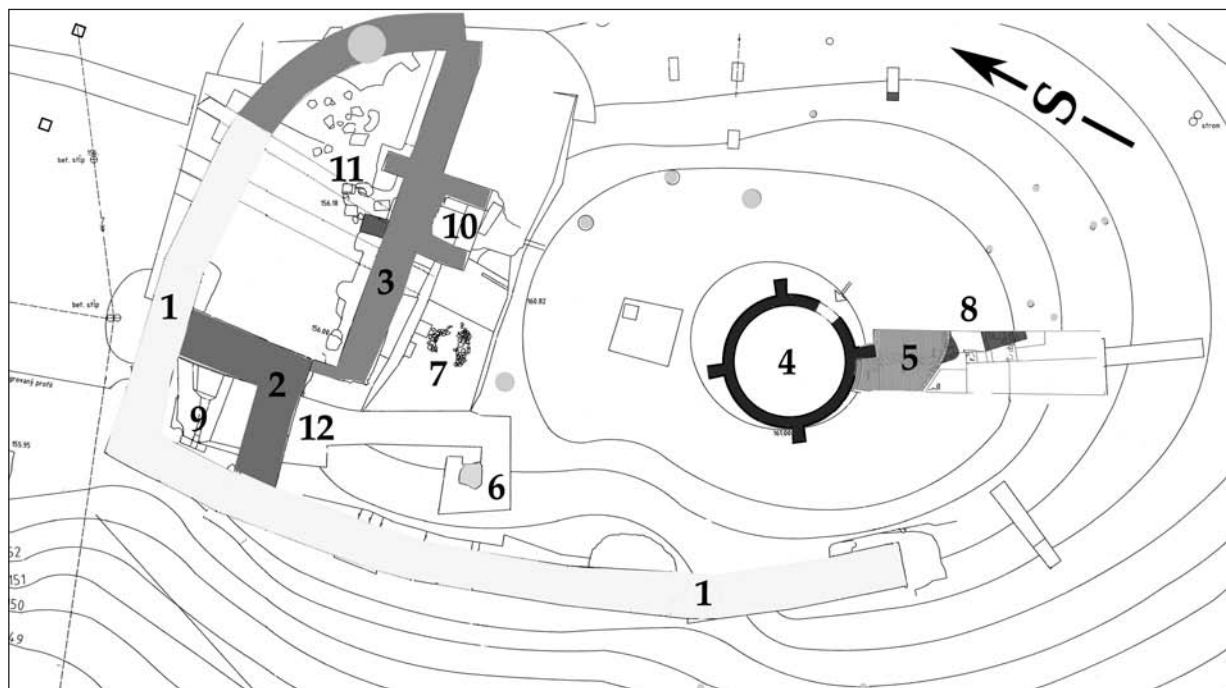
Obr. 13. Čabradský Vrbovok (Hrad Čabrad'). 1 – sonda 1/2014 s odkrytým múrom v priekope; 2 – sonda 2/2014 s odkrytými kamennými guľami; 3 – chlebová pec v sonde 3/2014; 4 – sonda 4/2014 v suteréne brány; 5 – sonda 5/2014 z nadvhľadu; 6 – sonda 6/2014 Z portál (foto: M. Mordovin). (Beljak/Mordovin/Loydl, 37).

Abb. 13. Čabradský Vrbovok (Burg Čabrad'). 1 – Schnitt 1/2014 mit aufgedeckter Mauer im Graben; 2 – Schnitt 2/2014 mit aufgedeckten Steinkugeln; 3 – Brotofen im Schnitt 3/2014; 4 – Schnitt 4/2014 im Souterrain des Tors; 5 – Schnitt 5/2014 aus Obenansicht; 6 – Schnitt 6/2014 Portal (Foto: M. Mordovin). (Beljak/Mordovin/Loydl, 37).

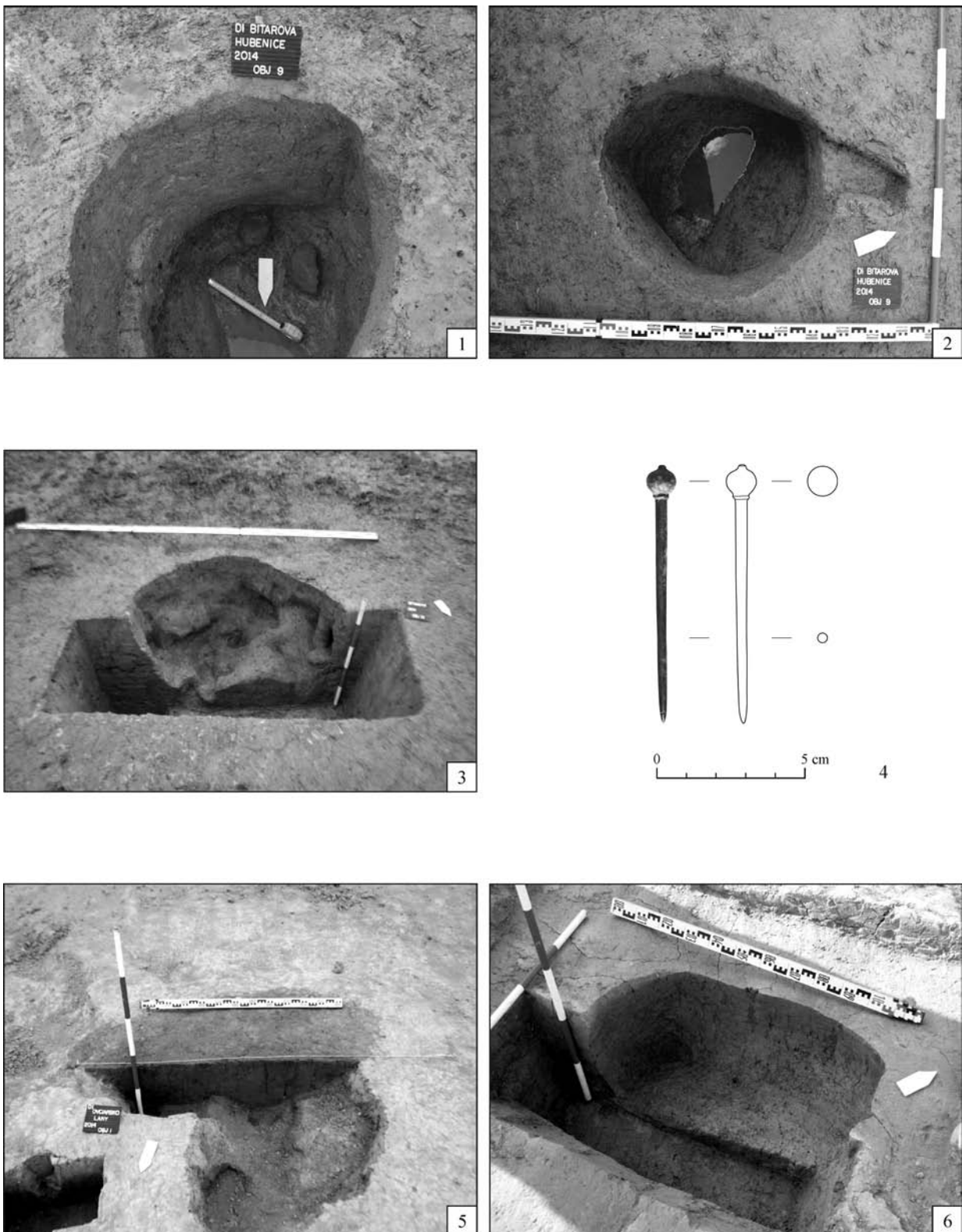
Obr. 17. Vinodol (Pri tehelni). 1 – lokalizácia výskumu; 2 – plán objektov v pôdoryse stavby; 3–8 – výber zlomkov keramiky z doby rímskej. (Bielich, 41).

Abb. 17. Vinodol (Pri tehelni). 1 – Lokalisierung der Grabungsstelle; 2 – Plan von Objekten im Grundriss des Baus; 3–8 – Auswahl von Keramikbruchteilen aus der Römer-Zeit. (Bielich, 41).

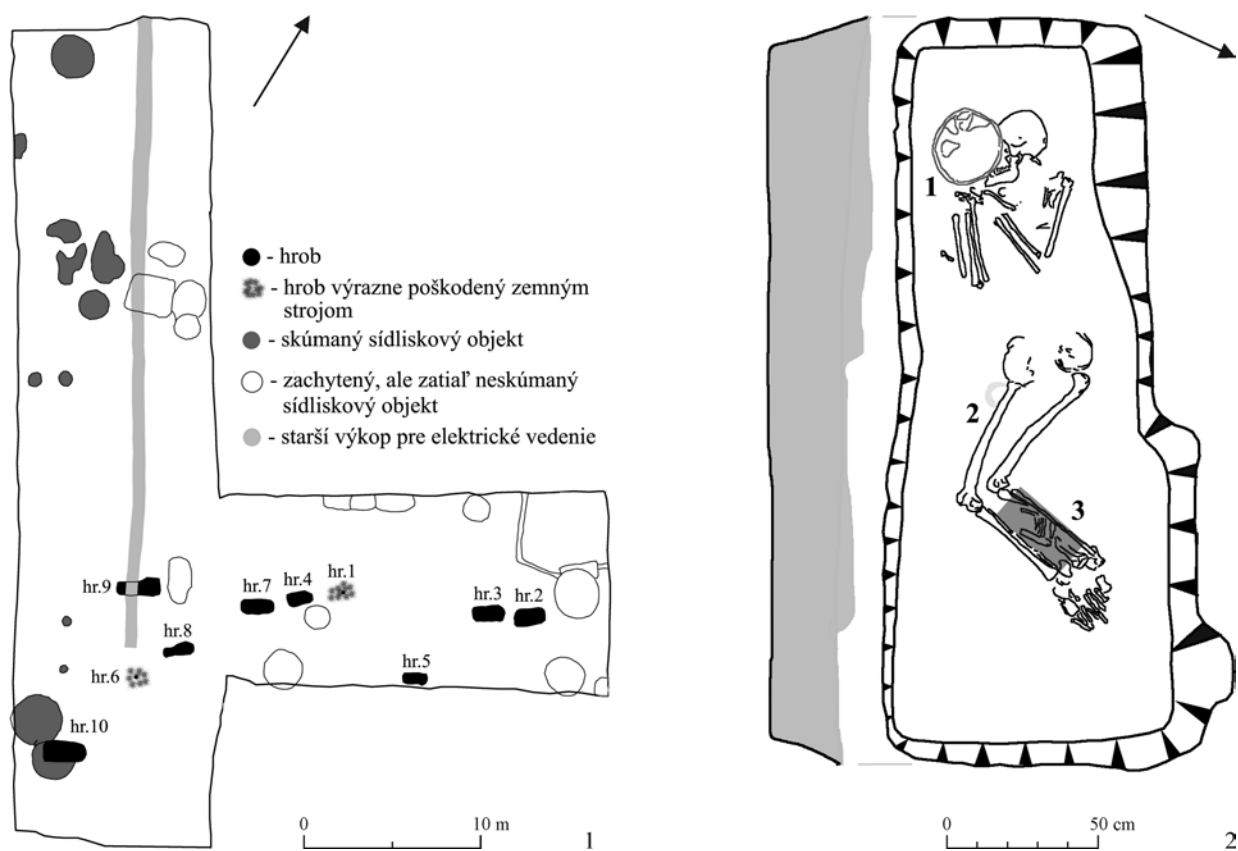

Obr. 18. Bernolákovo (Hrad Čeklis). Pôdorys zistených situácií do roku 2014. 1 – zachytený priebeh kamennej obvodovej hradby (stojacej aj v negatíve); 2 – sekundárne vstavané múrivo severozápadnej veže; 3 – múrivo severnej budovy (paláca); 4 – vodárenská veža; 5 – baroková murovaná nádrž na vodu; 6 – zatiaľ nedatované stredoveké múrivo; 7 – nádvorie hradu; 8 – stredoveké tehlové múrivo; 9 – praveká priekopa pod základmi severozápadnej veže opevnenia; 10 – vstup do severnej budovy; 11 – fragmenty honosného gotického portálu; 12 – vyhorená drevená prístavba k južnému múru veže (podľa zamerania P. Babála). (Farkaš/Choma, 50).

Abb. 18. Bernolákovo (Burg Čeklis). Grundriss der festgestellten Situationen im Jahr 2014. 1 – festgehaltener Verlauf der steinernen Umfangsmauer; 2 – sekundär eingebautes Mauerwerk des nordwestlichen Turms; 3 – Mauerwerk des nördlichen Gebäudes (Palastes); 4 – Wasserturm; 5 – gemauertes barockes Wasserbecken; 6 – vorerst undatiertes mittelalterliches Mauerwerk; 7 – Burghof; 8 – mittelalterliches Ziegelsteinmauerwerk; 9 – urzeitlicher Graben unter den Fundamenten des nordwestlichen Befestigungsturms; 10 – Eingang ins nördliche Gebäude; 11 – Fragmente eines pompösen gotischen Portals; 12 – abgebrannter Holzanbau der südlichen Turmmauer (nach Vermessung von P. Babál). (Farkaš/Choma, 50).

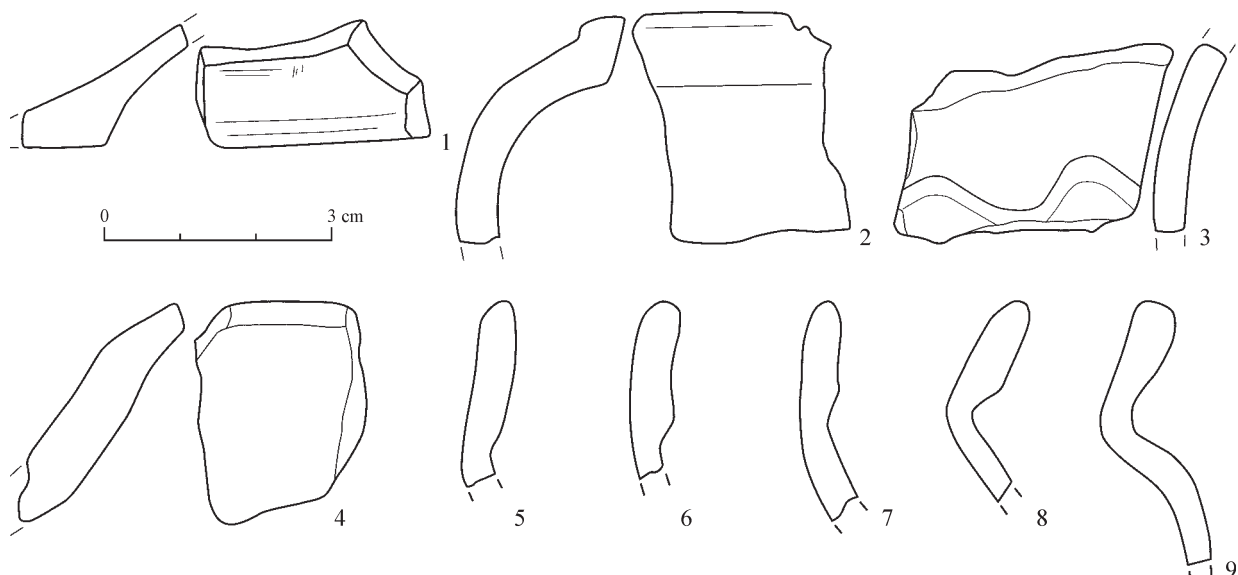

Obr. 19. Bitarová (Húbenice): 1, 2 – fragmenty hlinených závaží v objekte 9/14. Bitarová (Záhumnie I): 3 – objekt 13/14; 4 – železné ihlice z objektu 35/14. Ovčiarisko (Lány): 5 – objekty 1/14 a 1A/14. Bánová (Ovčiarne): 6 – objekt 1/14. (Čurný/Kovár, 42).
 Abb. 19. Bitarová (Húbenice): 1, 2 – Tongewicht aus dem Objekt 9/14. Bitarová (Záhumnie I): 3 – Objekt 13/14; 4 – Eisennadel aus dem Objekt 35/14. Ovčiarisko (Lány): 5 – Objekt 1/14 und 1A/14. Bánová (Ovčiarne): 6 – Funde im Objekt 1/14. (Čurný/Kovár, 42).

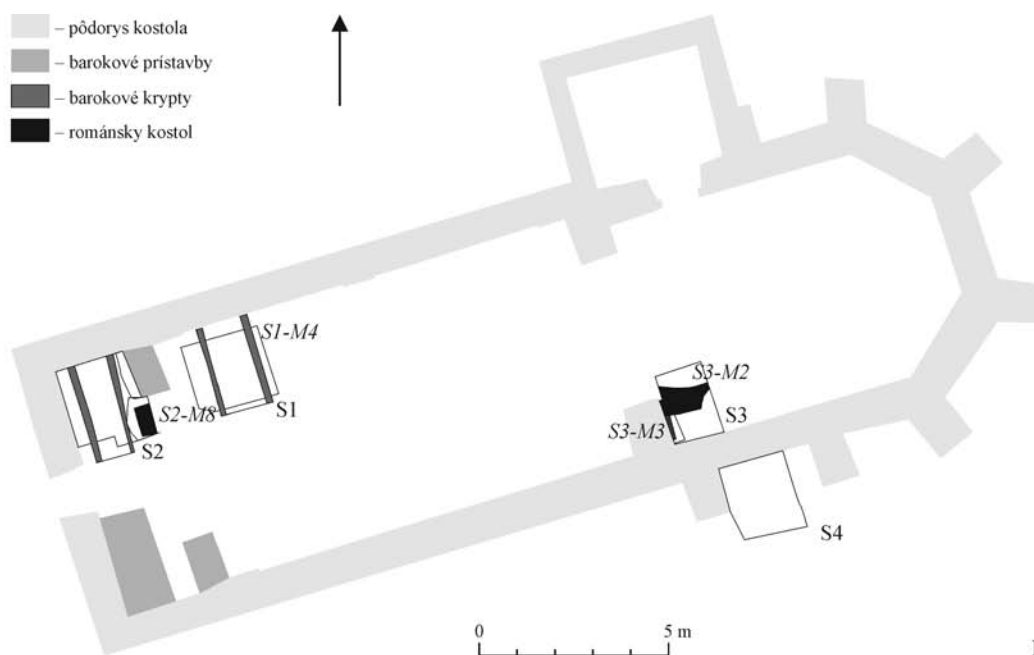
Obr. 20. Senica (Párovce). 1 – plán odkrytej plochy; 2 – hrob 9 s nádobou (1), klom diviaka (2) a devastačnou fraktúrou holennej kosti (3). (Farkaš/Choma/Nemečková, 52).

Abb. 20. Senica (Párovce). 1 – Plan der aufgedeckten Fläche; 2 – Grab 9 mit Gefäß (1), Gewaff eines Wildschweins (2) und Fraktur eines Schienbeins (3). (Farkaš/Choma/Nemečková, 52).

Obr. 21. Partizánska Lupča (intravilán): 1–4 – výber keramického materiálu. Dúbrava (Křížská dolina): 5–9 – výber okrajov. (Furman, 57).

Abb. 21. Partizánska Lupča (Intravillan): 1–4 – Auswahl von Keramikmaterial. Dúbrava (Křížská dolina): 5–9 – Auswahl von Rändern. (Furman, 57).

1

2

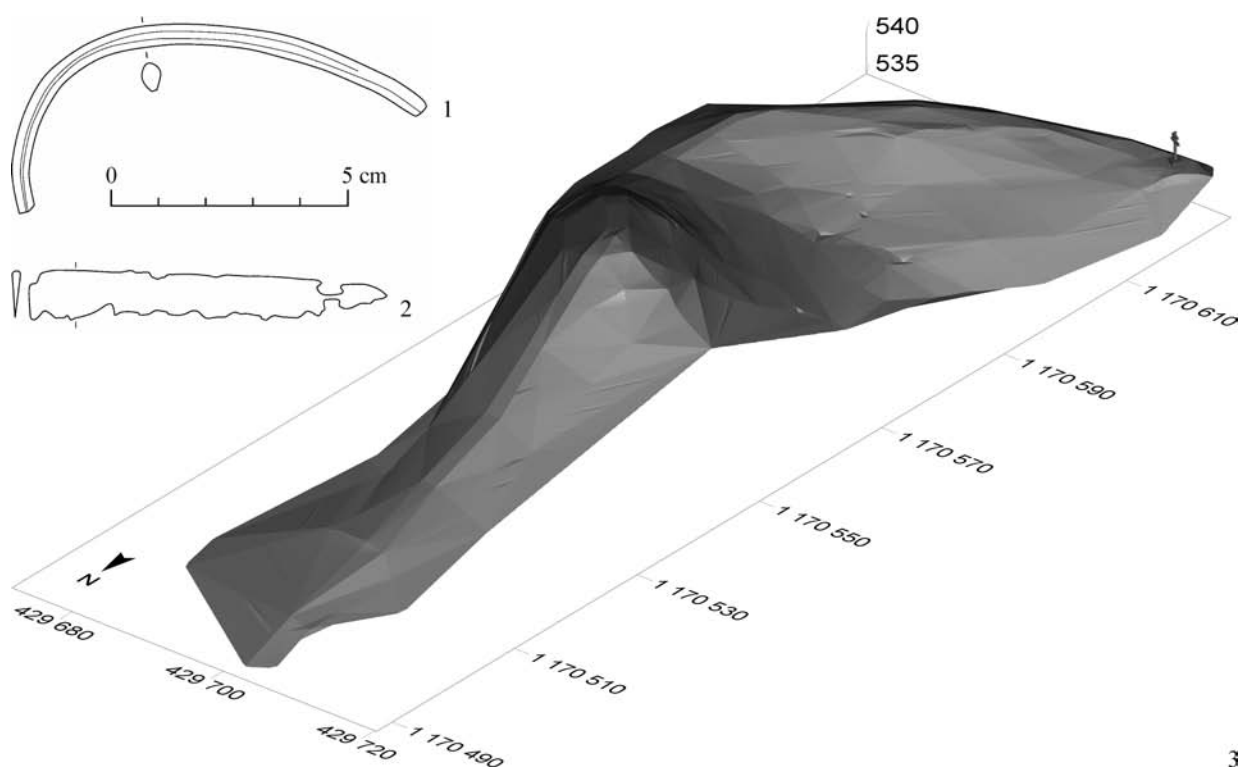
3

4

Obr. 22. Hontianska Vrbica (Kostol sv. Martina). 1 – pôdorys kostola; 2 – sonda S3, časť románskej apsidy a juhovýchodného nárožia; 3 – sonda S4, hroby zo staršej fázy pochovávaní (H6, H7); 4 – sonda S2, fragment základu a nadzákladového múru západnej časti románskeho kostola. (Fottová/Smetanová, 53).

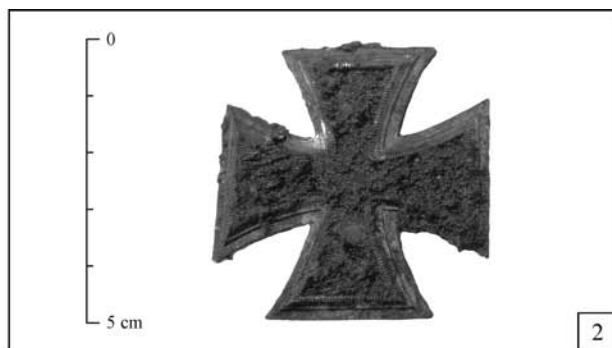
Abb. 22. Hontianska Vrbica (Kirche des hl. Martin). 1 – Kirchengrundriss; 2 – Schnitt S3, Teil einer romanischen Apsis und südöstlicher Ecke; 3 – Schnitt S4, Gräber aus der älteren Bestattungsphase (H6, H7); 4 – Schnitt S2, Fragment eines Basis- und Oberbasismauerwerks des westlichen Teils der romanischen Kirche. (Fottová/Smetanová, 53).

3

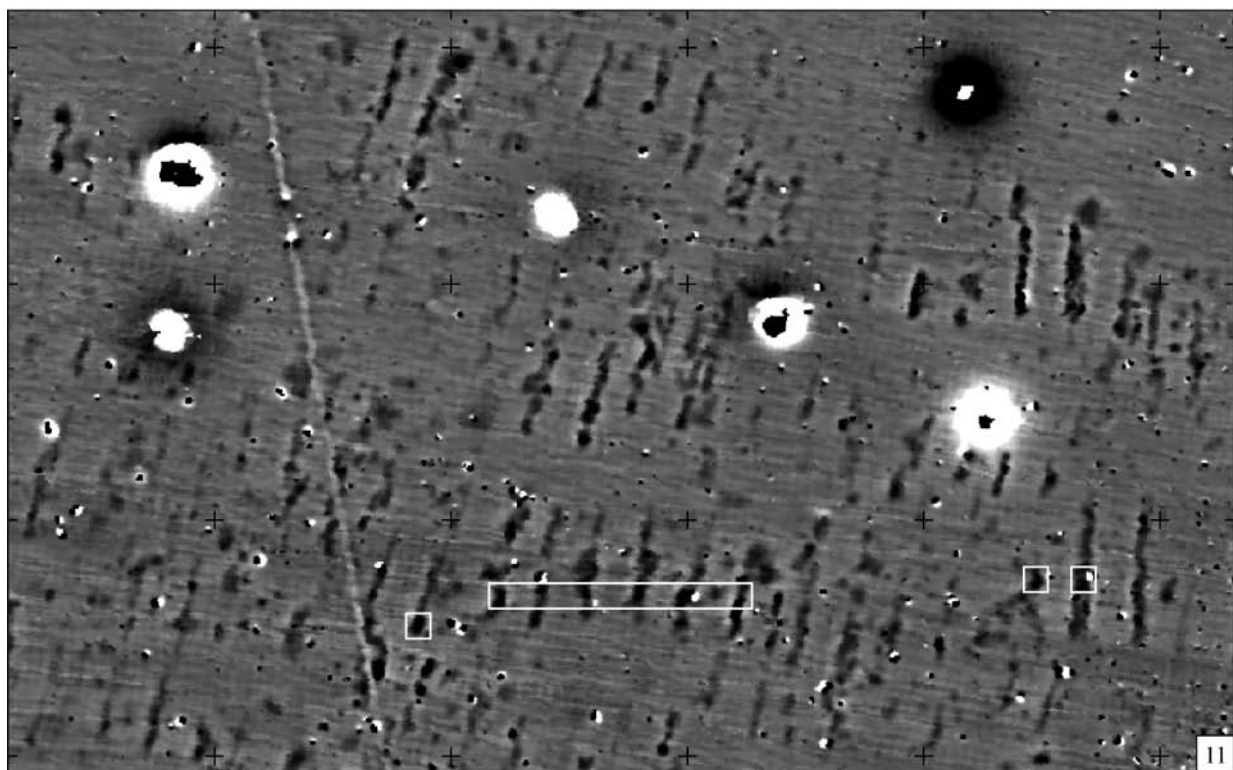
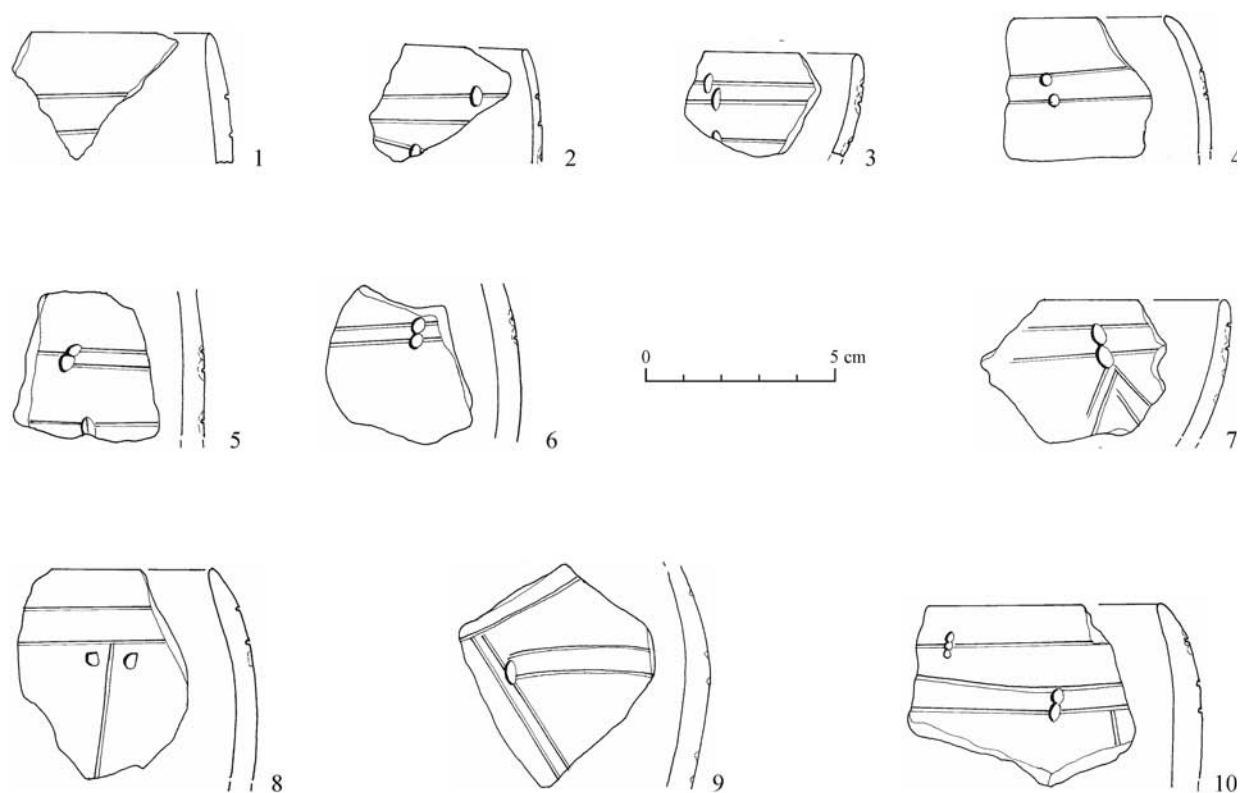
Obr. 23. Lysica (Hôrka). 1, 2 – kovový inventár z hradiska; 3 – geodetický model hradiska. (Furman, 59).

Abb. 23. Lysica (Hôrka): 1, 2 – eisernes Inventar aus der Burgwallanlage; 3 – geodethisches Burgwallanlagemodell. (Furman, 59).

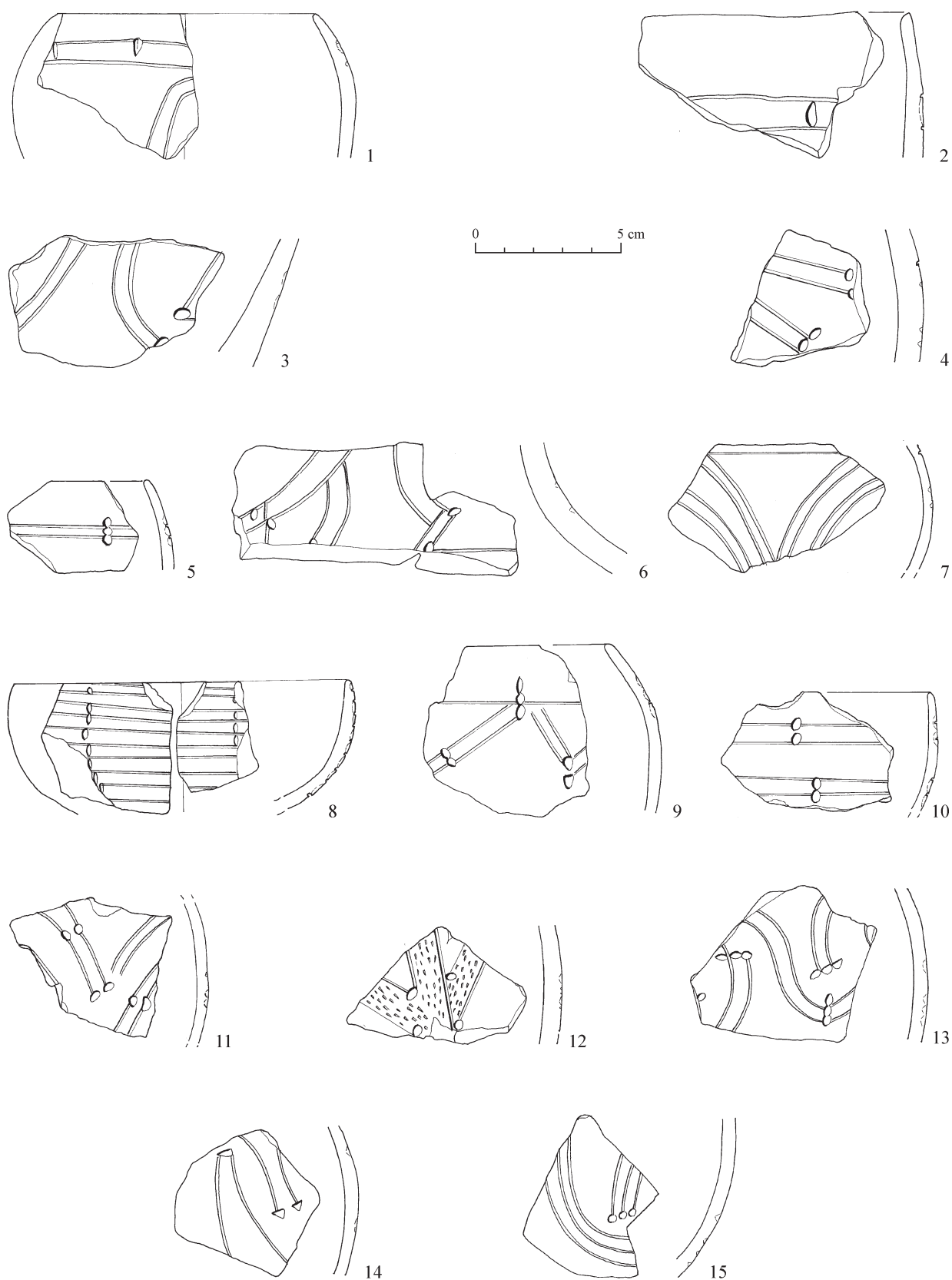
Obr. 24. Veľká Mača (Šipkové). 1 – hrob 1, vojak z 2. sv. vojny; 2 – inventár hrobu 1; 3 – nález kostrových pozostatkov z hrobu 2; 4 – inventár z hrobu 2. (Daňová, 48).

Abb. 24. Veľká Mača (Šipkové): 1 – Grab 1 eines Soldaten aus dem 2. Weltkrieg; 2 – Inventar aus dem Grab 1; 3 – Fund von Skelettüberresten aus dem Grab 2; 4 – Inventar aus dem Grab 2. (Daňová, 48).

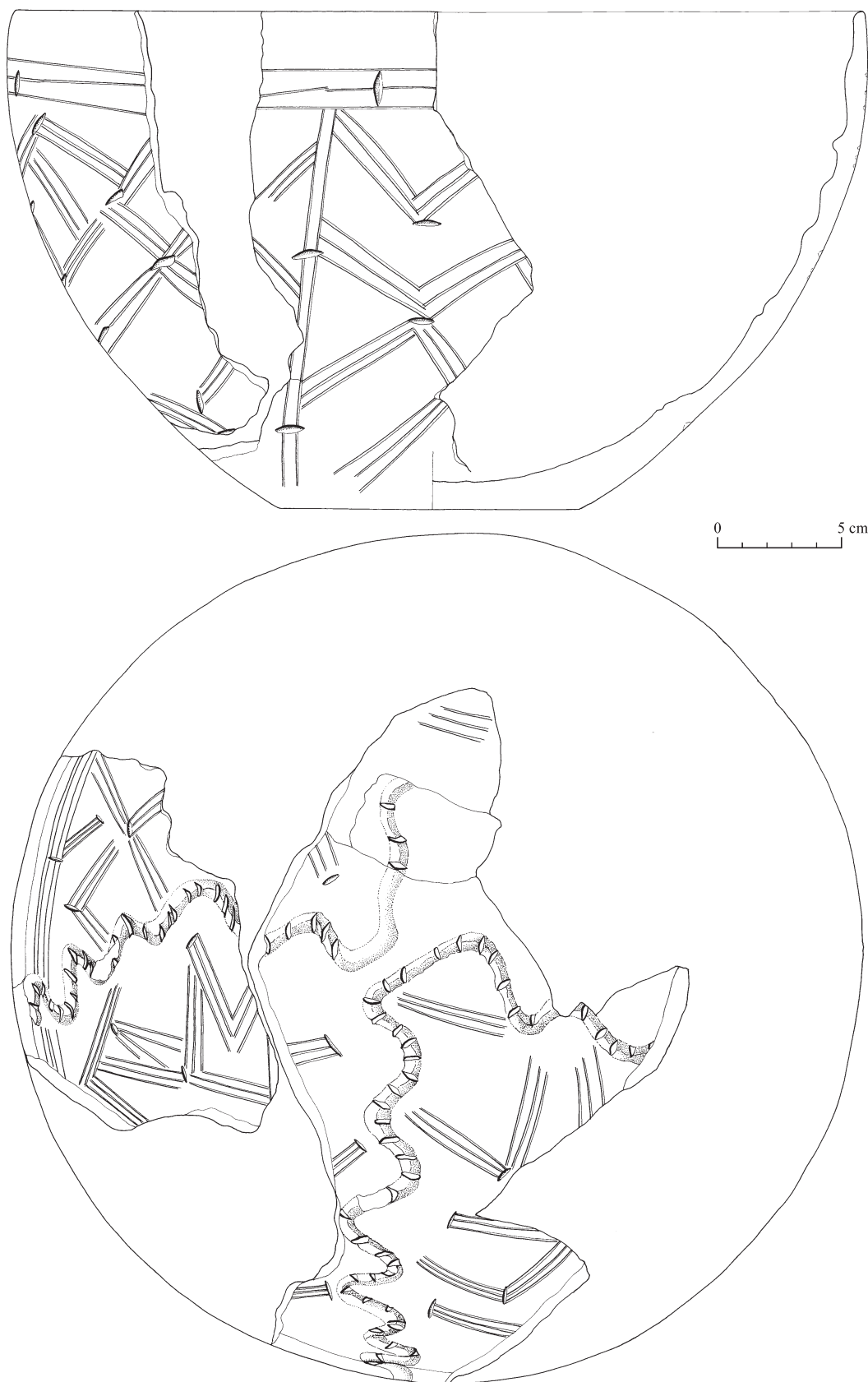

Obr. 25. Vráble (Farské). 1–10 – výber keramiky z objektu 1, dom 244; 11 – výsek z geofyzikálneho plánu (Furholt et al. 2014) s vyznačením sond. (Cheben/Furholt, 68).

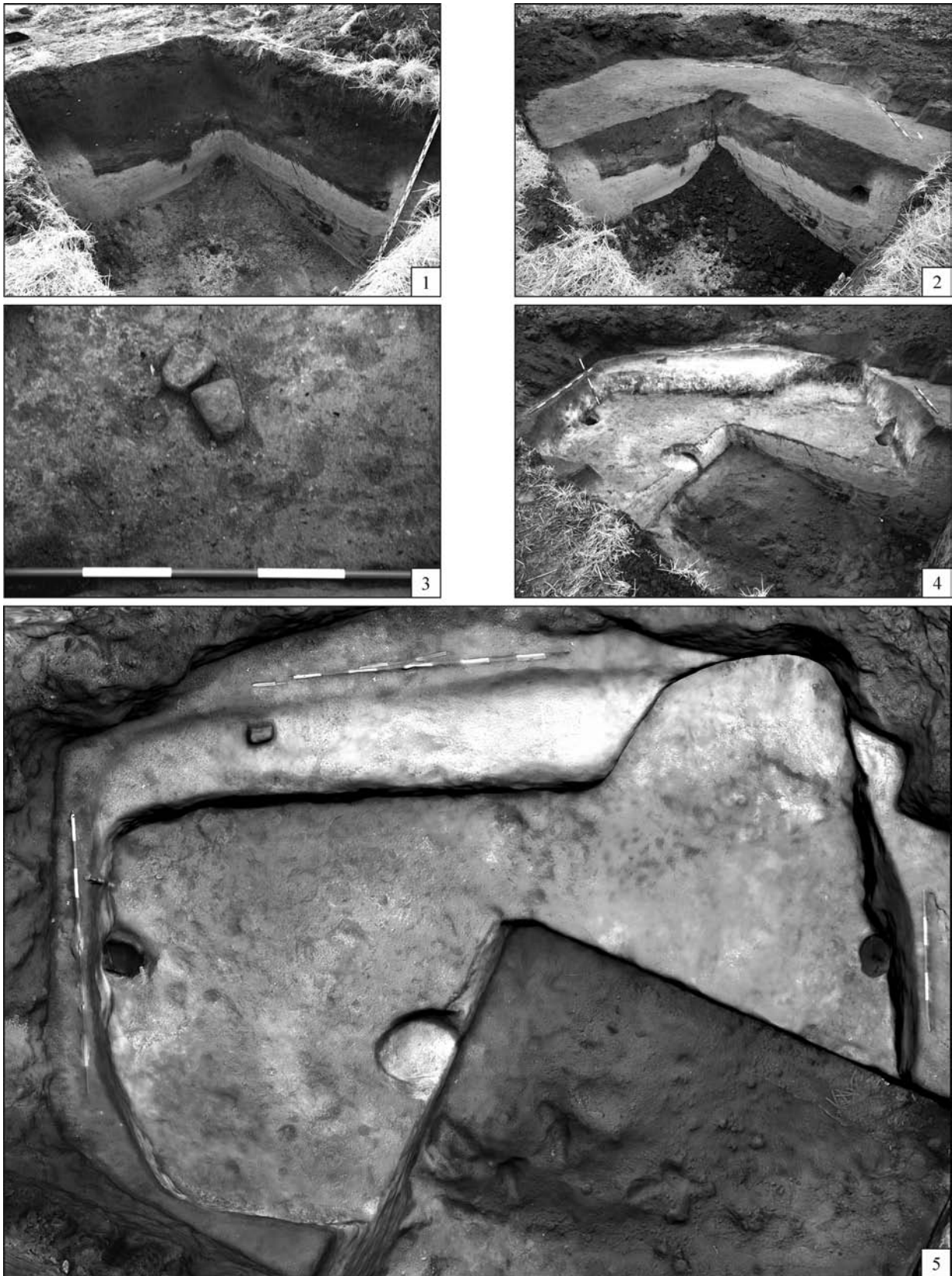
Abb. 25. Vráble (Farské). 1–10 – Auswahl von Keramik aus dem Objekt 1, Haus 244; 11 – Ausschnitt aus dem geophysikalischen Plan (Furholt et al. 2014) mit Markierung der Schnitte. (Cheben/Furholt, 68).

Obr. 26. Vráble (Farské). Výber keramiky. 1–4 – dom 245; 5–9 – dom 258; 10–15 – dom 259. (Cheben/Furholt, 68).
 Abb. 26. Vráble (Farské). Keramikauswahl. 1–4 – Haus 245; 5–9 – Haus 258; 10–15 – Haus 259. (Cheben/Furholt, 68).

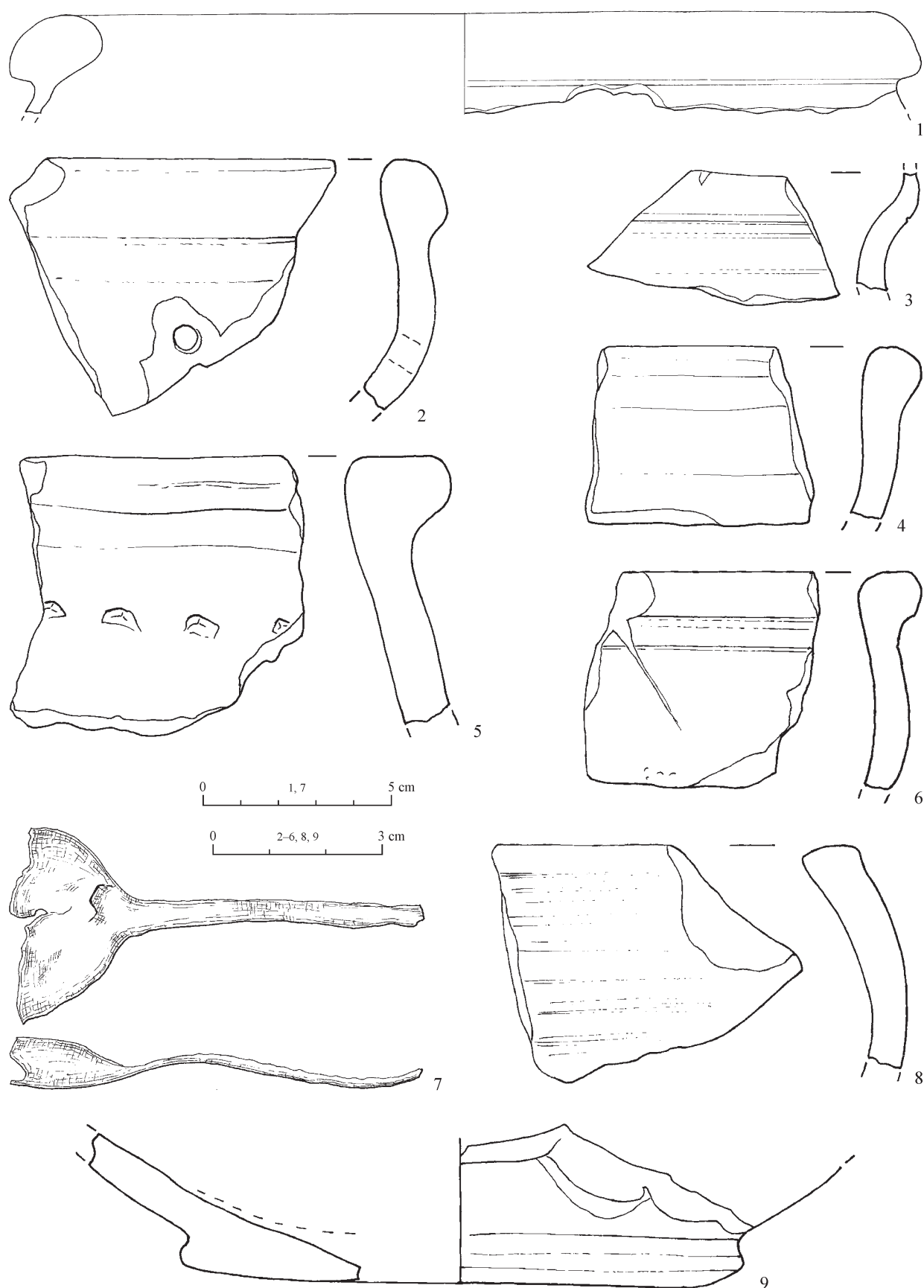

Obr. 27. Vráble (Farské). Nádoba s plasticky stvárnenými hadmi na vnútornej strane nádoby z objektu 6, dom 259. (Cheben/Furholt, 68).
 Abb. 27. Vráble (Farské). Gefäß mit plastisch dargestellten Schlangen auf der Innenseite des Gefäßes aus dem Objekt 6, Haus 259.
 (Cheben/Furholt, 68).

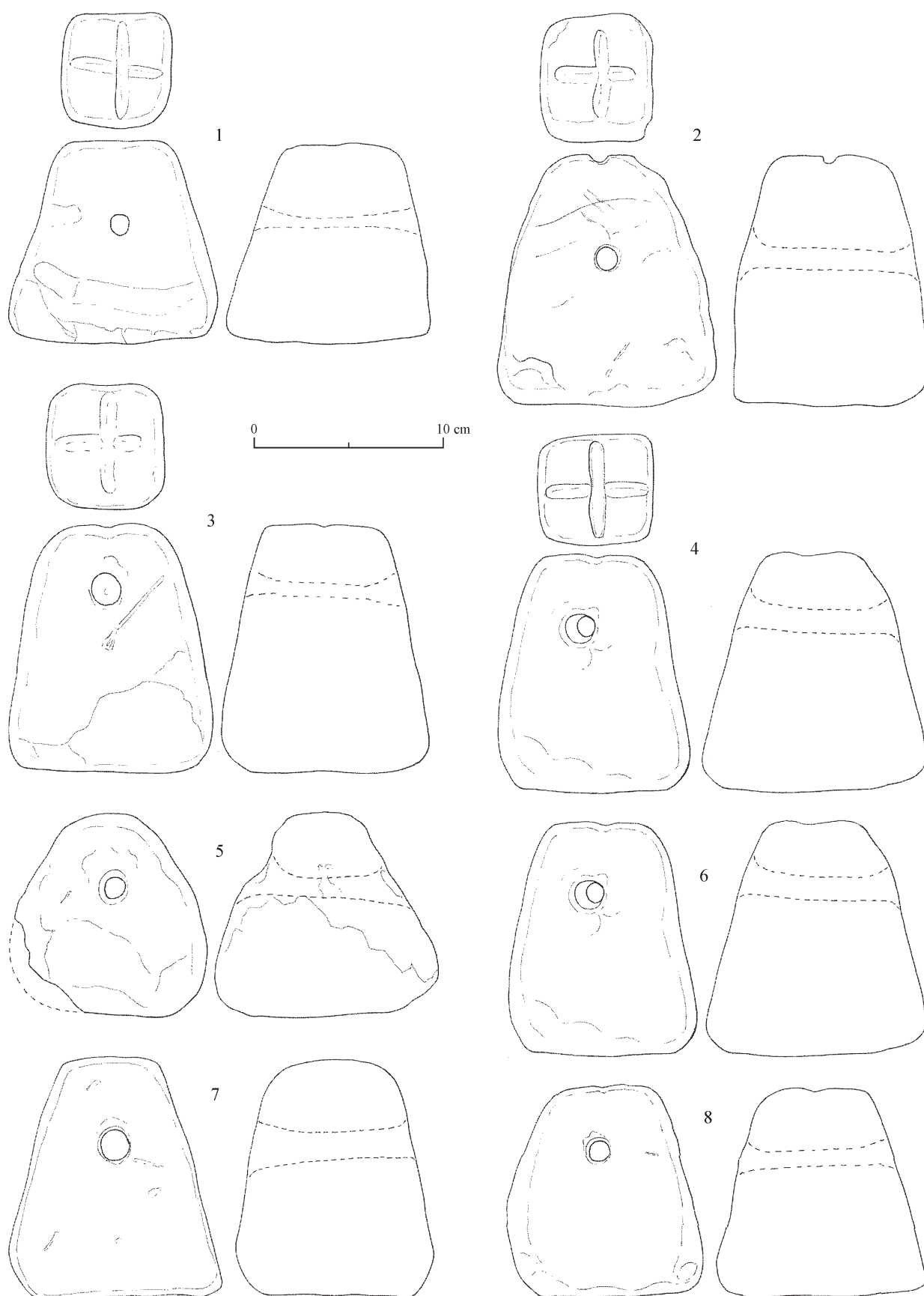

Obr. 28. Šurany (Konopníská). Objekt 1. 1 – začistený profil; 2 – začistený pôdorys; 3 – nález závaží na podlahe; 4 – preskúmaná zemnica; 5 – fotograficky spracovaný model odkrytej zemnice. (Cheben/Cheben, 72).

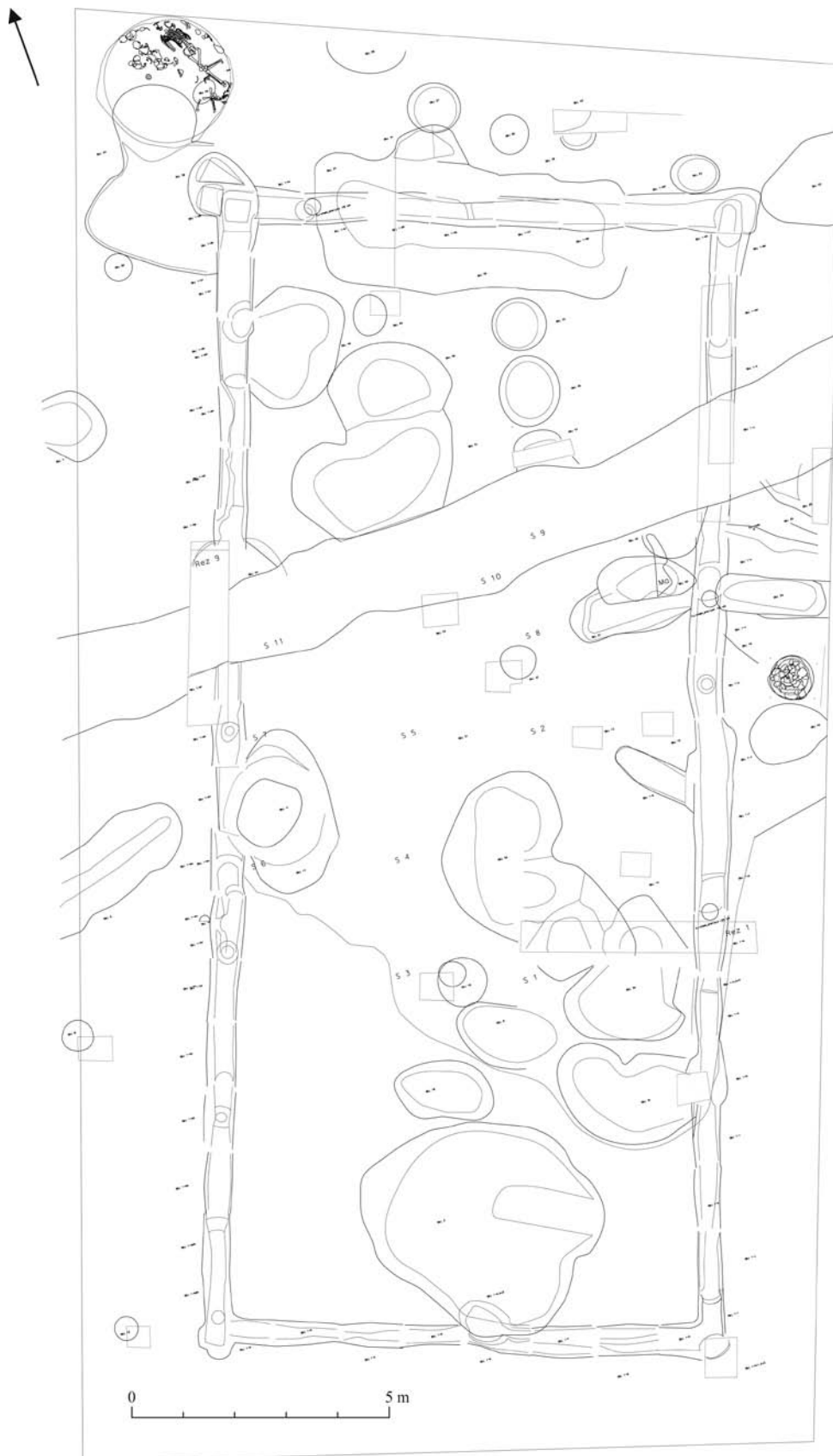
Abb. 28. Šurany (Konopníská). Objekt 1. 1 – versäubertes Profil; 2 – versäuberter Grundriss; 3 – Fund von Gewichten auf dem Fußboden; 4 – erforschtes Grubenhaus; 5 – photographisch bearbeitetes Model des aufgedeckten Grubenhauses. (Cheben/Cheben, 72).

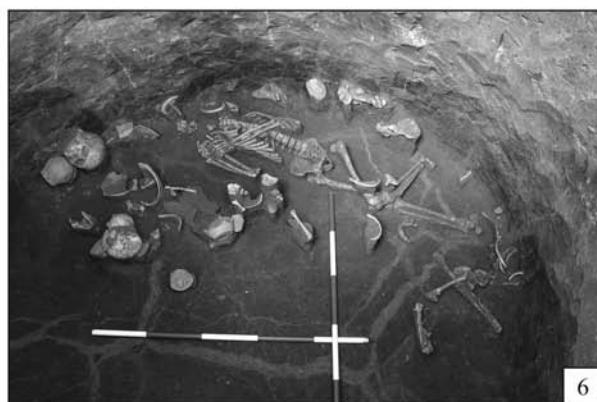
Obr. 29. Šurany (Konopníská). Objekt 1. 1–6, 8, 9 – keramický inventár; 7 – železná lyžička. (Cheben/Cheben, 72).
 Abb. 29. Šurany (Konopníská). Objekt 1. 1–6, 8, 9 – keramisches Inventar; 7 – eiserner Löffel. (Cheben/Cheben, 72).

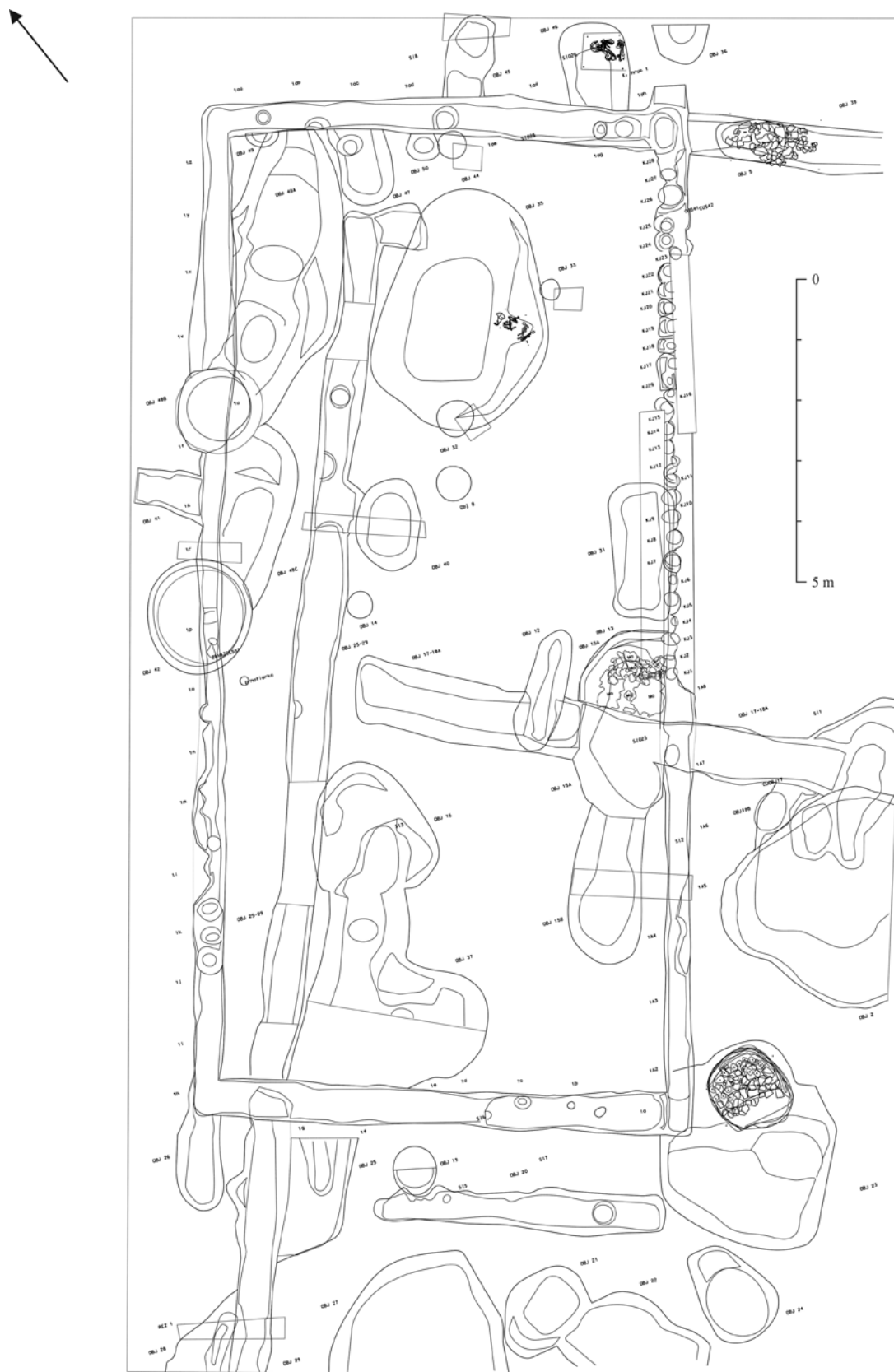
Obr. 30. Šurany (Konopníská). Objekt 1. Hlinené závažia zachytené pri západnej stene. (Cheben/Cheben, 72).
 Abb. 30. Šurany (Konopníská). Objekt 1. Bei der westlichen Wand festgestellte Tongewichte. (Cheben/Cheben, 72).

Obr. 31. Čierne Kľačany (Pri mlyne). Plán sondy s pôdorysmi odkrytých objektov a situovaním domu 1/2013. (Cheben/Cheben/Chebenová, 73).
 Abb. 31. Čierne Kľačany (Pri mlyne). Schnittplan mit Grundrissen der aufgedeckten Objekte und Situierung des Hauses 1/2013.
 (Cheben/Cheben/Chebenová, 73).

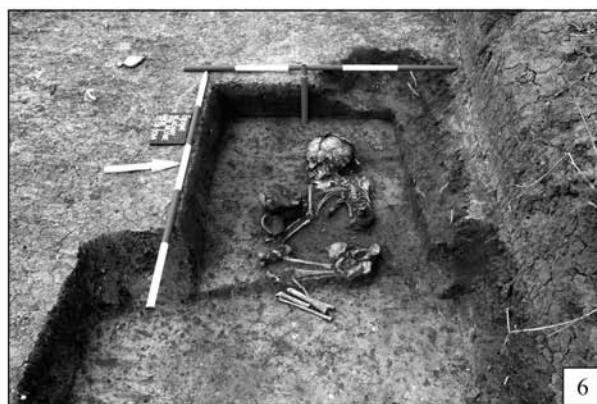

Obr. 32. Čierne Kľačany (Pri mlyne). 1–4 – dom 1/2013; 5, 6 – objekt 24/2013. (Cheben/Cheben/Chebenová, 73).
 Abb. 32. Čierne Kľačany (Pri mlyne). 1–4 – Haus 1/2013; 5, 6 – Haus 24/2013. (Cheben/Cheben/Chebenová, 73).

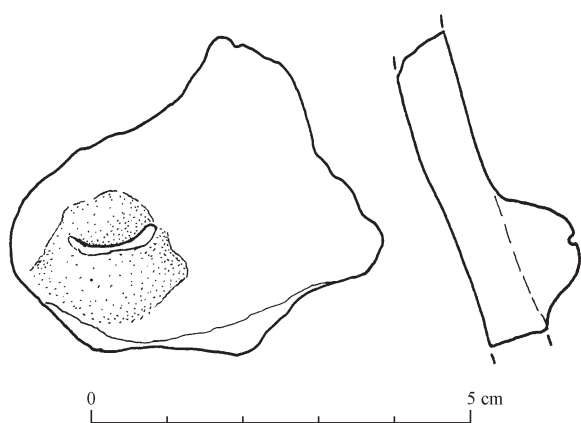
Obr. 33. Čierne Kľačany (Pri mlyne). Plán sondy s pôdorysmi odkrytých objektov a situovaním domu 1/2014. (Cheben/Cheben/Chebenová, 73).

Abb. 33. Čierne Kľačany (Pri mlyne). Schnittplan mit Grundrissen der aufgedeckten Objekte und Situierung des Hauses 1/2014. (Cheben/Cheben/Chebenová, 73).

Obr. 34. Čierne Kľačany (Pri mlyne). 1–3 – dom 1/2014; 4 – kopulovitá pec; 5 – skelet v objekte 35/2014; 6 – hrob 1/2014. (Cheben/Chebenová, 73).

Abb. 34. Čierne Kľačany (Pri mlyne). 1–3 – Haus 1/2014; 4 – Kuppelofen; 5 – Skelett im Objekt 35/2014; 6 – Grab 1/2014. (Cheben/Chebenová, 73).

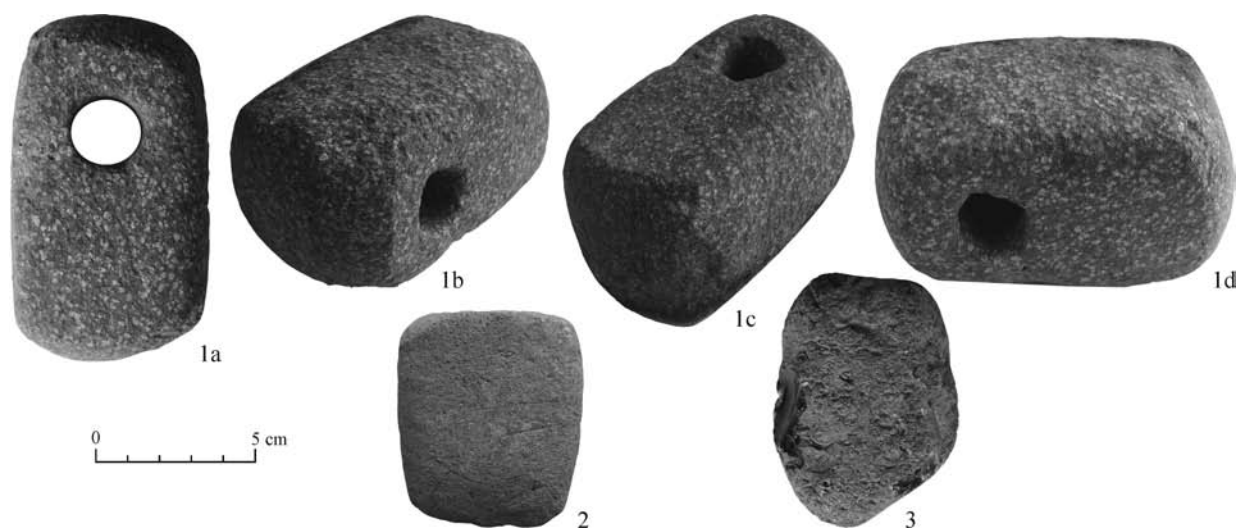
Obr. 35. Špania Dolina (Piesky). Fragment nádoby. (Cheben, 67).
Abb. 35. Špania Dolina (Piesky). Gefäßfragment. (Cheben, 67).

Obr. 36. Somotor (Somotorská hora). Náčrt zlatého krúžku.
(Chovanec, 79).
Abb. 36. Somotor (Somotorská hora). Skizze eines goldenen
Rings. (Chovanec, 79).

Obr. 37. Michalany (intravilán). 1 – hlinená šálka badenskej kultúry; 2 – hlinený praslen; 3 – obsidiánové jadro. (Chovanec, 78).
Abb. 37. Michalany (Intravillan). 1 – Tontasse der Badener Kultur; 2 – Lehmospinnwirtel; 3 – Obsidiankern. (Chovanec, 78).

Obr. 38. Kašov (extravilán). 1 – kamenný mlat; 2 – torzo kamennej sekerky; 3 – hľuza obsidiánu. (Chovanec, 80).
Abb. 38. Kašov (Extravillan). 1 – steinerner Hammer; 2 – Torso eines Steinbeils; 3 – Obsidianknolle. (Chovanec, 80).

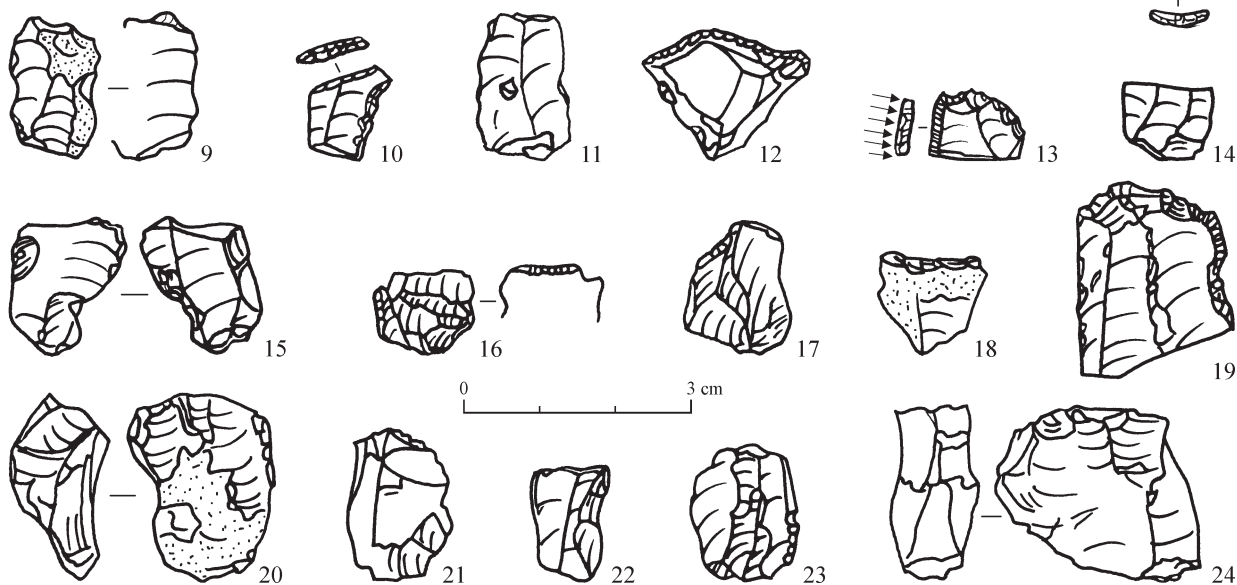
Obr. 39. Trebišov/Zemplín. Geometrickým vzorom zdobený bronzový nákrčník. (Chovanec, 79).

Abb. 39. Trebišov/Zemplín. Mit geometrischem Muster geschmückter tordierter Halsring. (Chovanec, 79).

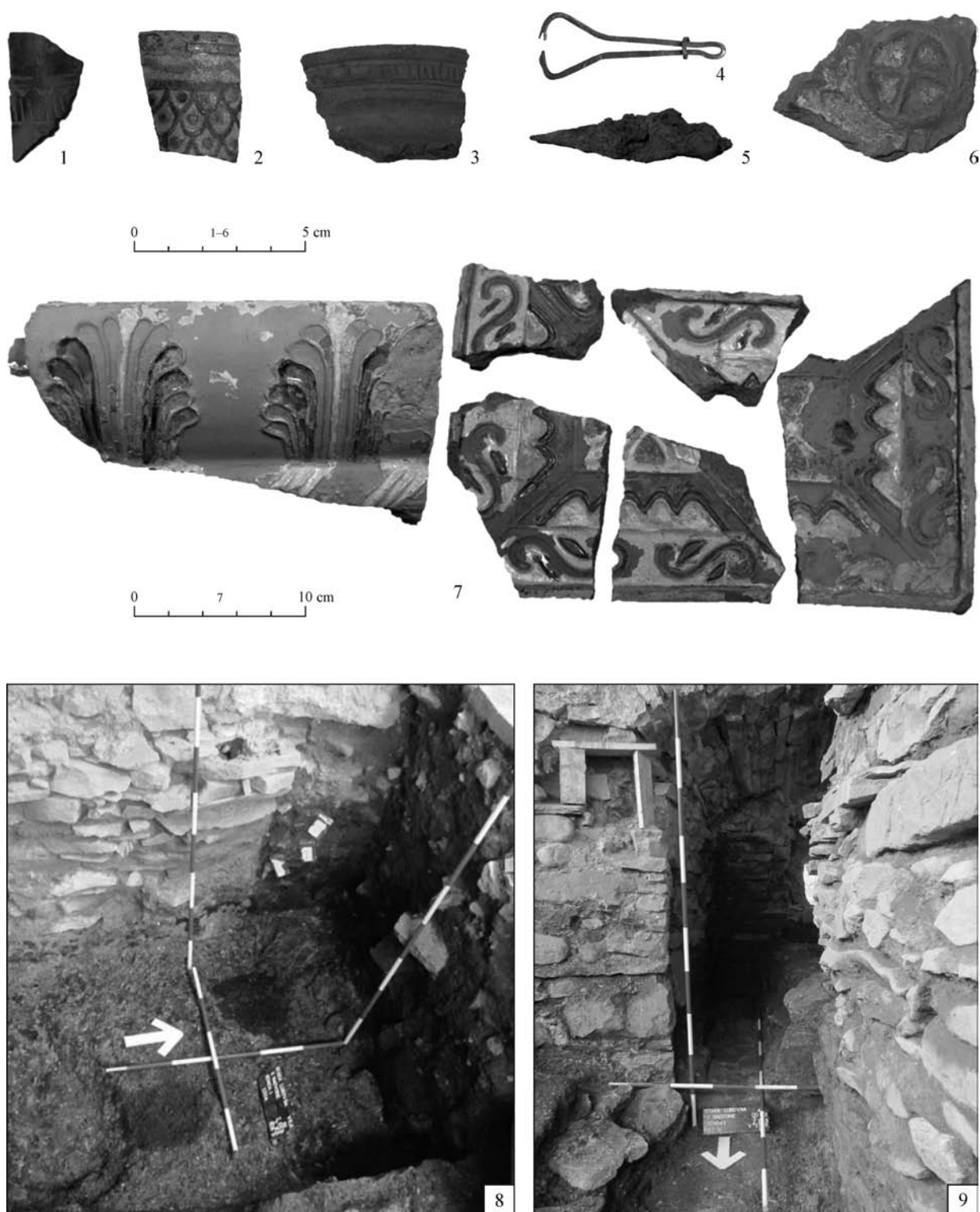
Obr. 40. Velká Třňa. Keramická ampulka z bielej hlíny. (Chovanec, 81).

Abb. 40. Velká Třňa. Keramisches Messkännchen aus weißem Ton. (Chovanec, 81).

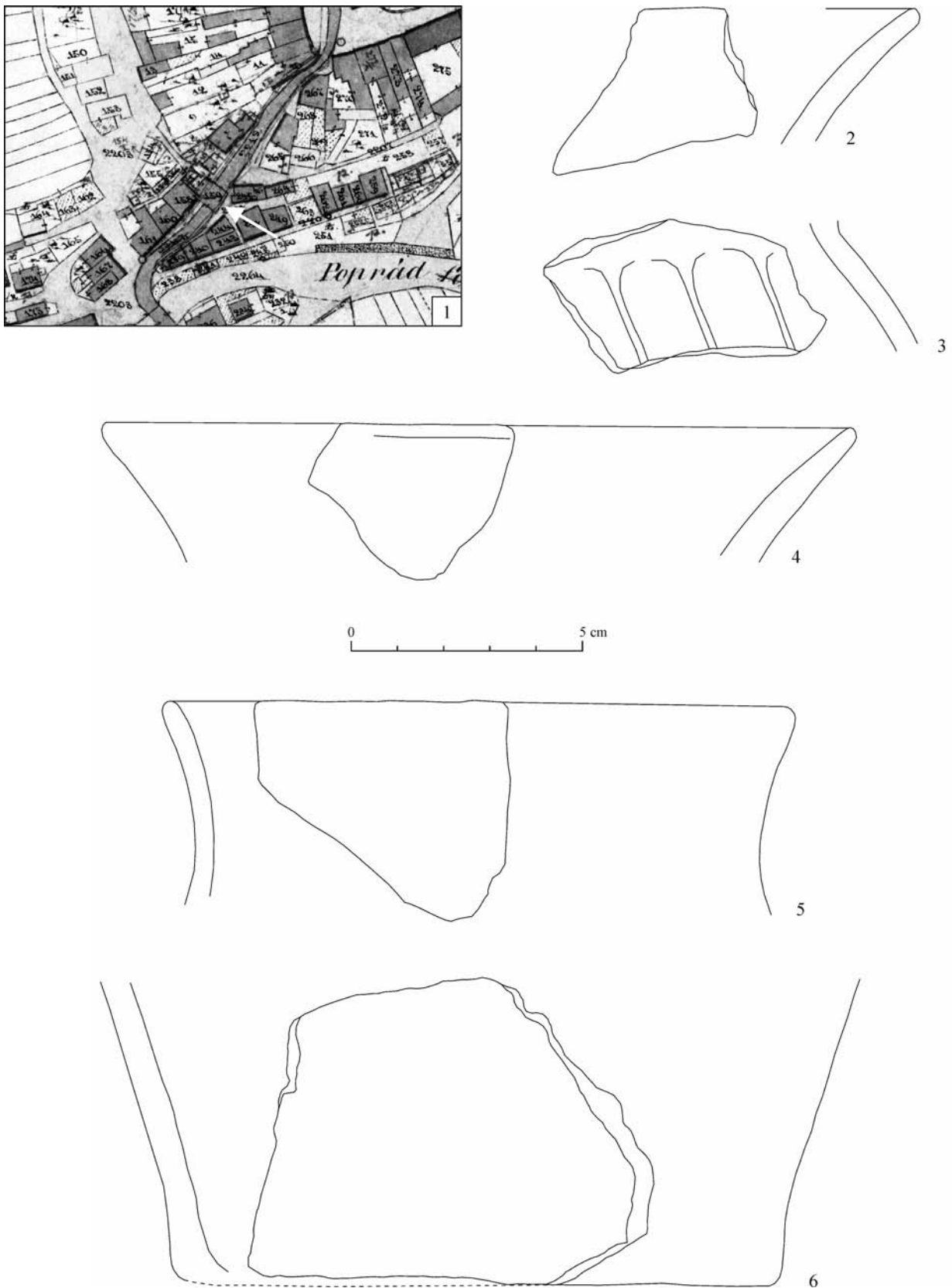
Obr. 41. Čičarovce (Jákov klin). 1 – situovanie náleziska; 2–24 – štiepaná kamenná industria. (Kaminská, 82).

Abb. 41. Čičarovce (Jákov klin). 1 – Situierung des Fundorts; 2–24 – gesplante Steinindustrie. (Kaminská, 82).

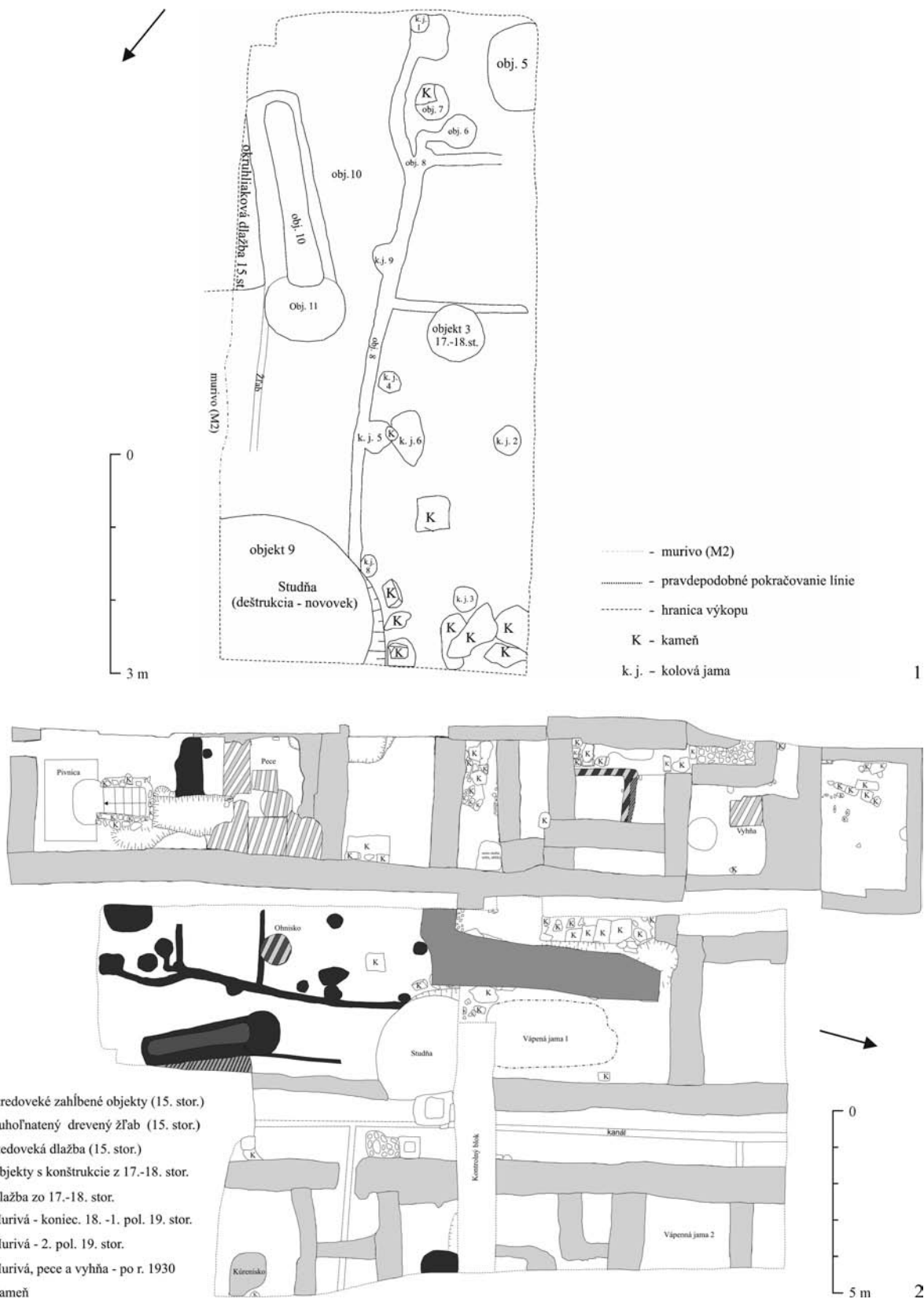
Obr. 42. Stará Lubovňa (Hrad Lubovňa). 1–6 – výber nálezov; 7 – výber polychrómovaných kachlíc; 8 – pohľad na kolové jamy odkryté v úrovni pochôdzky súvisiacej s kováčskou vyhňou v sonde 1; 9 – pohľad na prekrytie pôvodnej delovej strielne JV nárožím paláca Lubomirských v sonde 1. (Kasencháková/Kučerová/Ďurica, 89).

Abb. 42. Stará Lubovňa (Burg Lubovňa). 1–6 – Fundauswahl; 7 – Auswahl von polychromierten Kacheln; 8 – Blick auf Pfostengruben, die auf dem begehbaren Niveau aufgedeckt wurden, das mit der Schmiedeesse im Schnitt 1 zusammenhängt; 9 – Blick auf die Überdeckung der ursprünglichen Kanonenschießscharte in der südöstlichen Ecke des Lubomirsky-Palastes im Schnitt 1. (Kasencháková/Kučerová/Ďurica, 89).

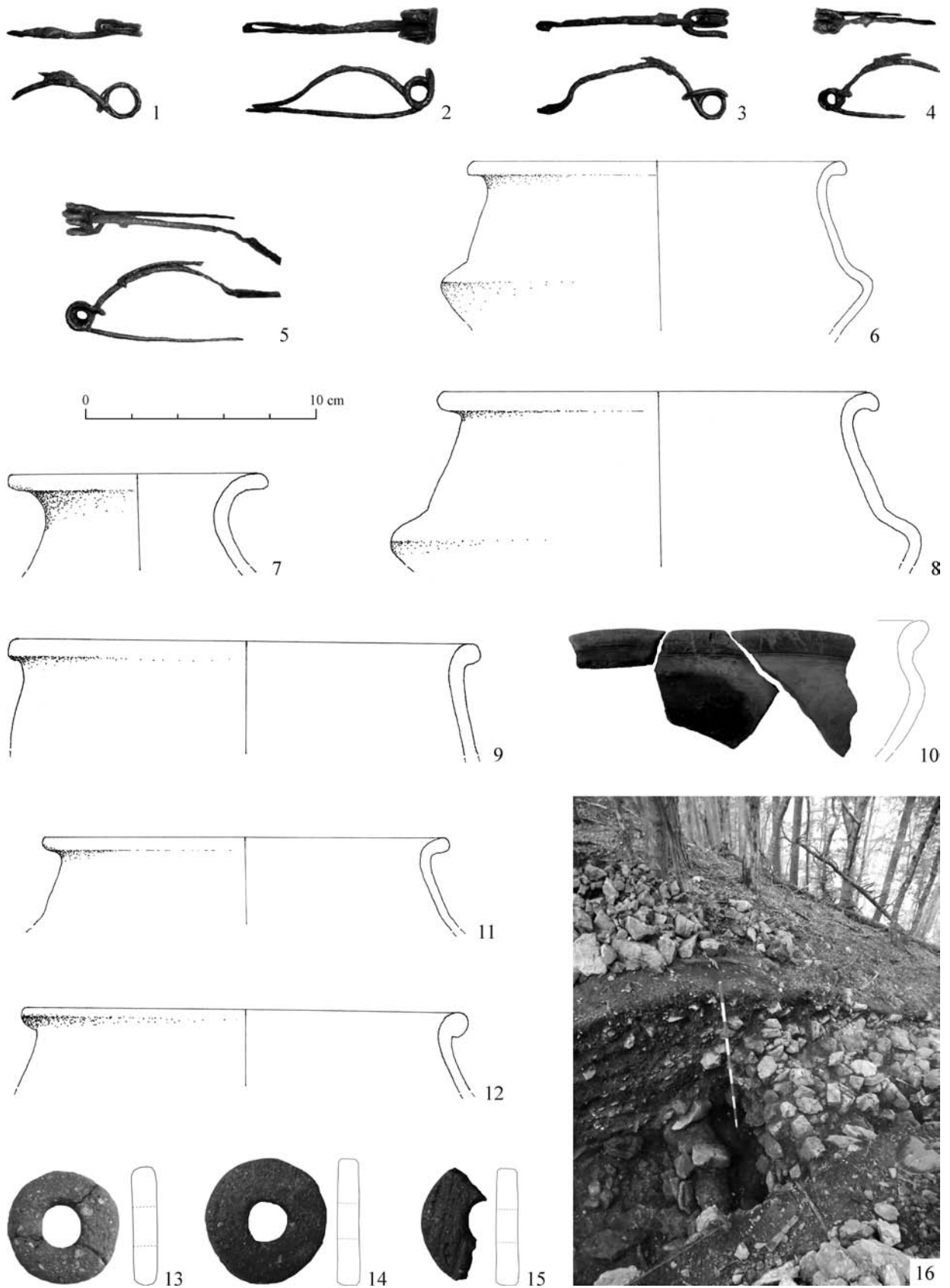
Obr. 43. Spišská Sobota. 1 – katastrálna mapa z roku 1870 reambulovaná v roku 1929 s vyznačením polohy (šípkou) Popradskej brány;
2–6 – výber z nálezov keramiky z doby bronzovej. (Kučerová/Ďurica, 90).

Abb. 43. Spišská Sobota. 1 – Katastralkarte aus dem Jahr 1870 reambulierte im Jahr 1929 mit der Markierung der Lage Popradská brána
(durch einen Pfeil); 2–6 – Auswahl von Keramikfunden aus der Bronzezeit. (Kučerová/Ďurica, 90).

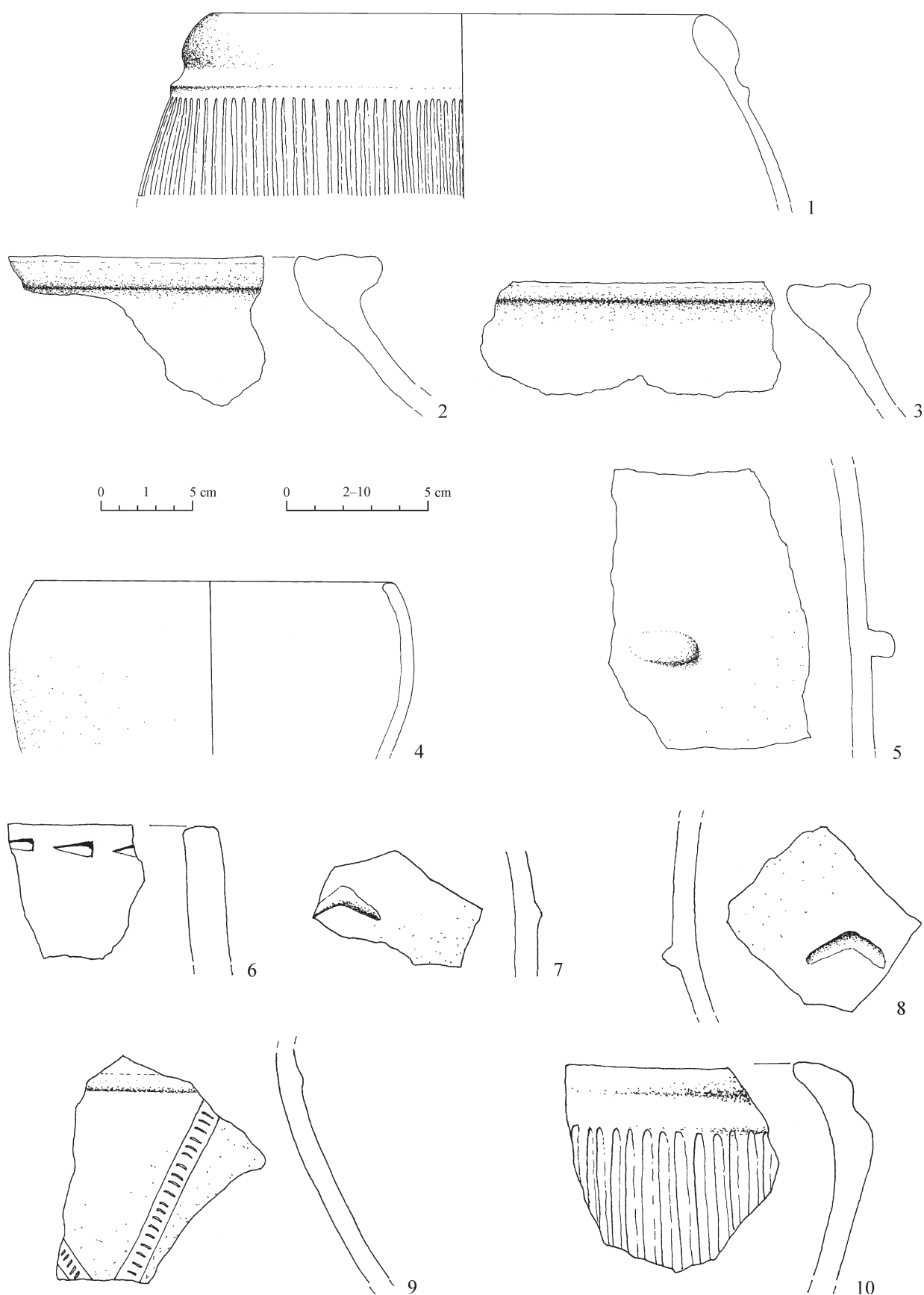

Obr. 44. Kežmarok (Hlavné námestie 45 a 47). 1 – pôdorys stredovekých objektov 8, 10, 11 a súčasných kolových jám v sonde 2; 2 – grafické vyhodnotenie výsledkov výskumu. (Kučerová/Kasencáková/Đurica, 92).

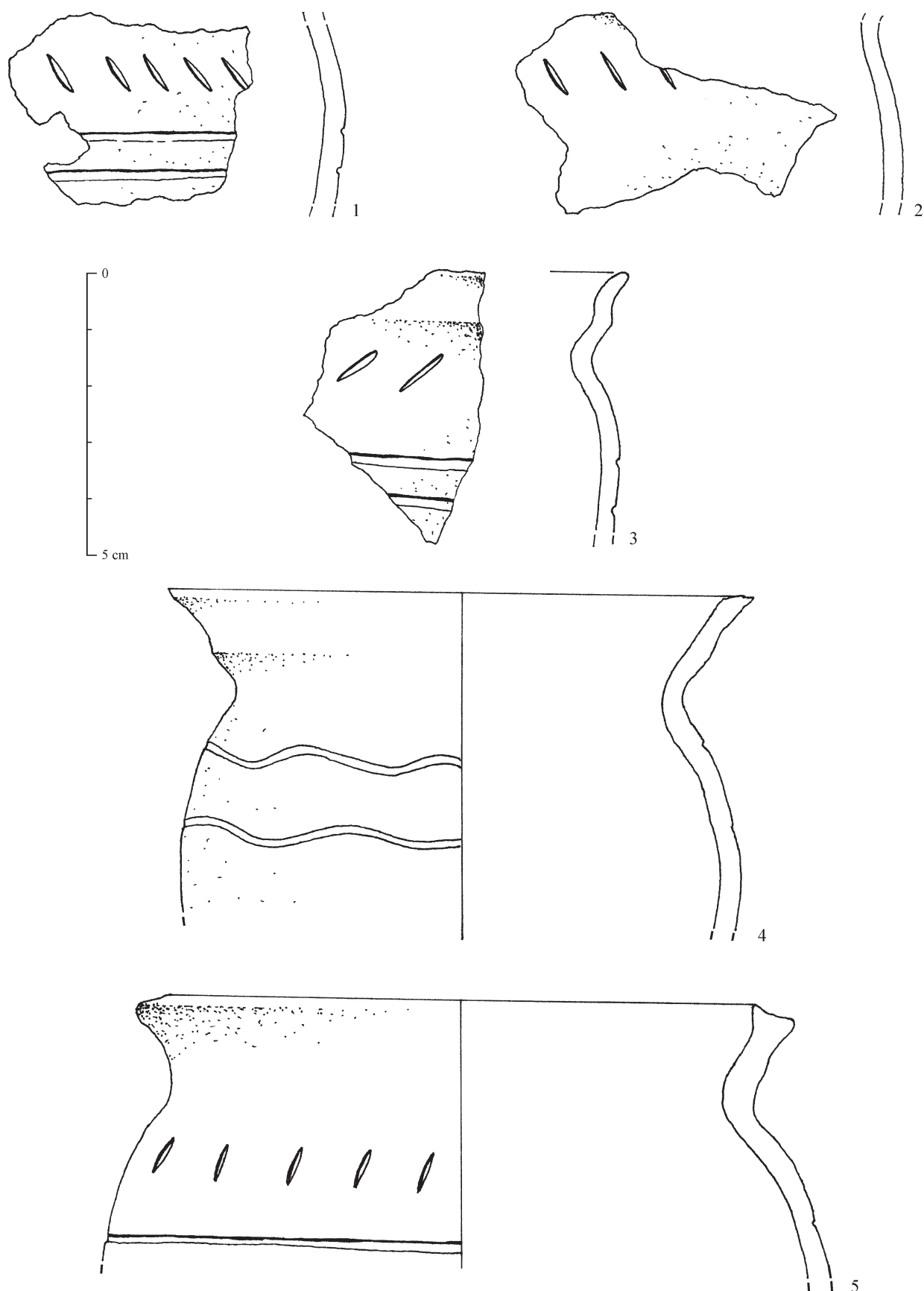
Abb. 44. Kežmarok (Hlavné námestie 45 und 47). 1 – Grundriss mittelalterlicher Objekte 8, 10, 11 und zeitgenössischer Pfostengruben im Schnitt 2; 2 – grafische Ausfertigung der Grabungsergebnisse. (Kučerová/Kasencáková/Đurica, 92).

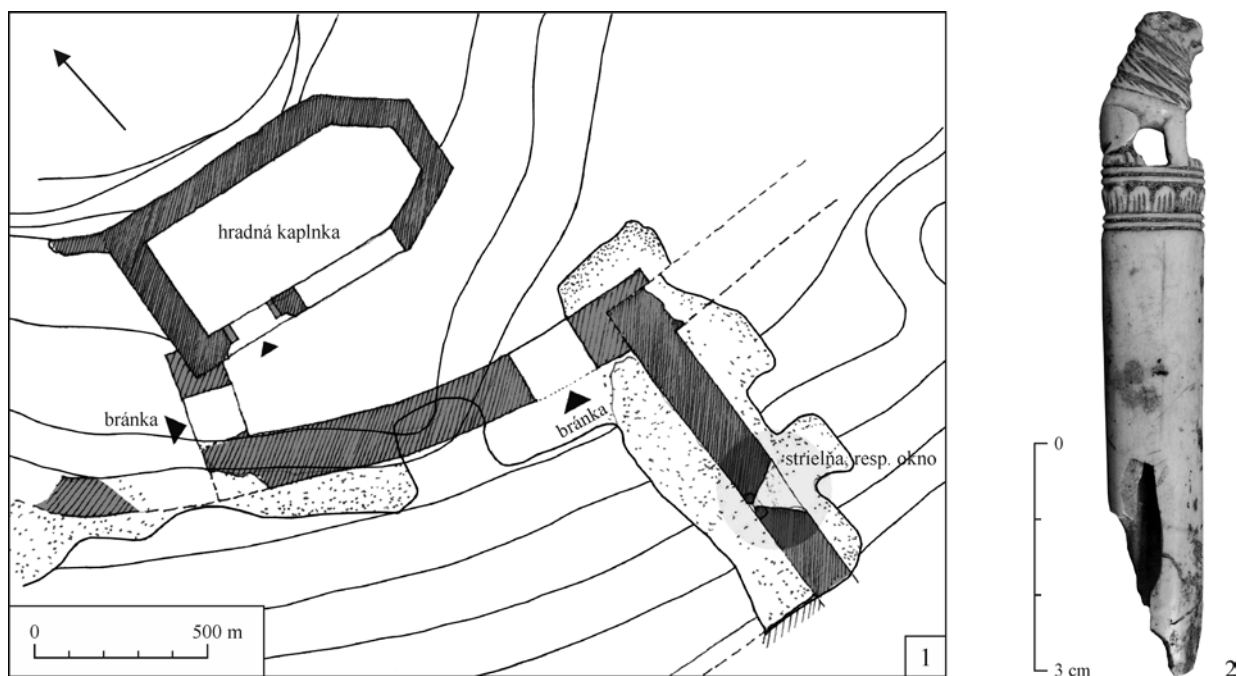
Obr. 45. Priehod (Kamenná). 1–15 – výber inventára; 16 – pohľad na teleso drevo-zemnej hradby. (Kvietok, 94).
 Abb. 45. Priehod (Kamenná). 1–15 – Inventarauswahl; 16 – Blick auf den Körper einer Erdholzmauer. (Kvietok, 94).

Obr. 46. Priechod (Kamenná). Výber keramického inventára. (Kvietok, 94).
 Abb. 46. Priechod (Kamenná). Auswahl von Keramikinventar. (Kvietok, 94).

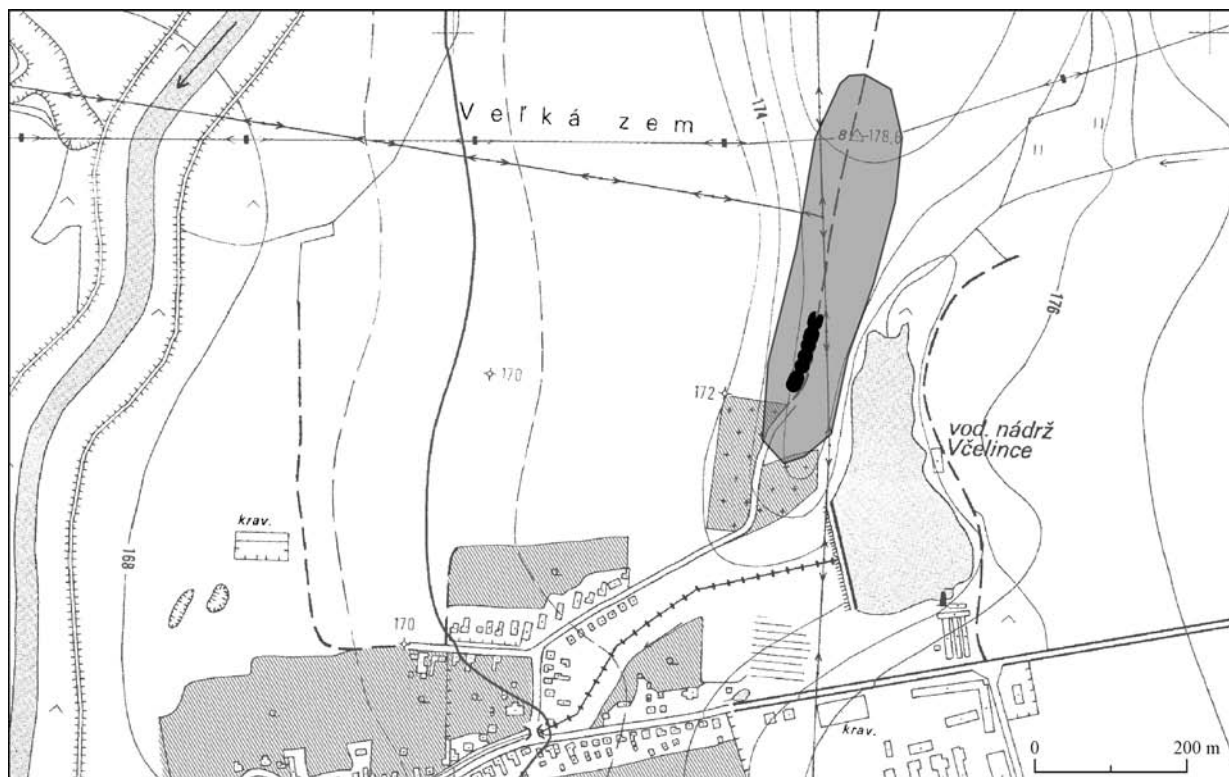

Obr. 47. Žirany (intravilán). Keramický inventár z objektu. (Kvietok, 97).
 Abb. 47. Žirany (Intravillan). Keramikinventar aus dem Objekt. (Kvietok, 97).

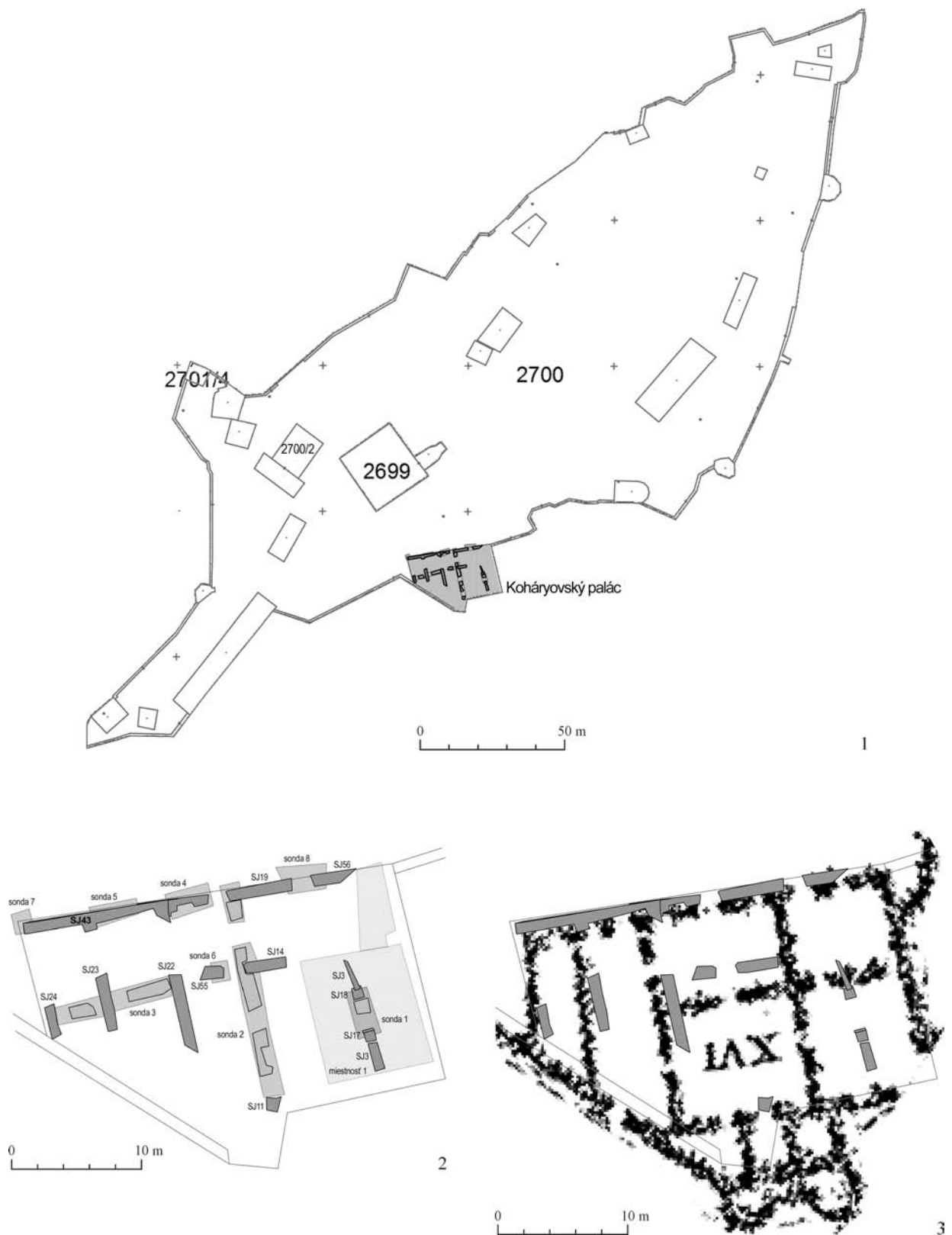
Obr. 48. Banská Štiavnica (Staré Mesto – Glanzenberg). 1 – pôdorysná situácia v areáli hradnej kaplnky (kreslil M. Meszároš); 2 – kostená rukoväť príborového noža v tvare sediaceho leva (foto K. Patschová). (Labuda, 98).

Abb. 48. Banská Štiavnica (Staré Mesto – Glanzenberg). 1 – Grundrissituation im Areal der Burgkapelle (gezeichnet von M. Meszároš); 2 – beinerter Griff eines Besteckmessers in der Form eines sitzenden Löwen (Foto K. Patschová). (Labuda, 98).

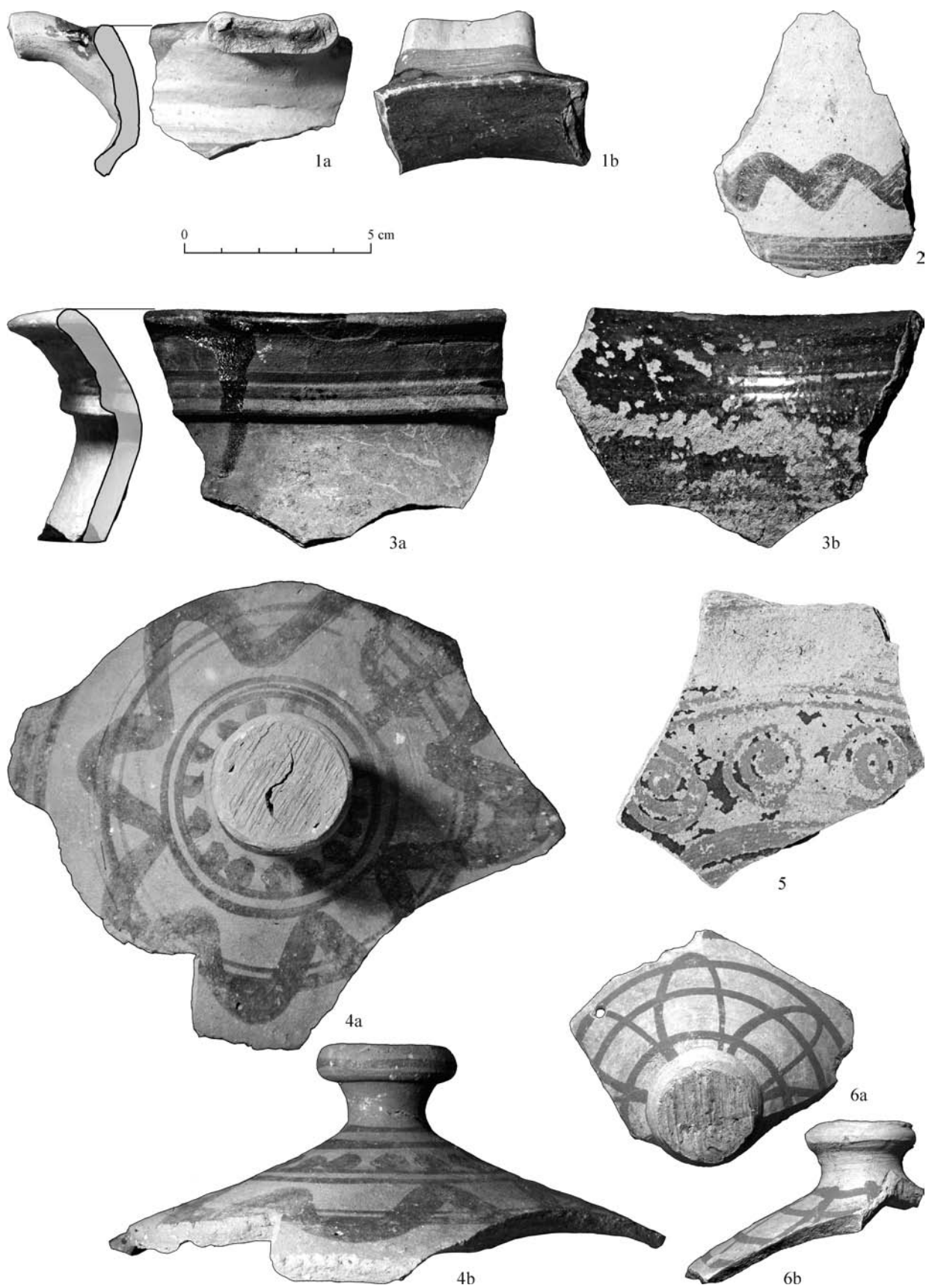

Obr. 49. Včelince (Velká zem). Situovanie náleziska na mapovom podklade (sivý ovál – pravdepodobný rozsah lokality; čierne body – zdokumentované objekty). (Malček, 99).

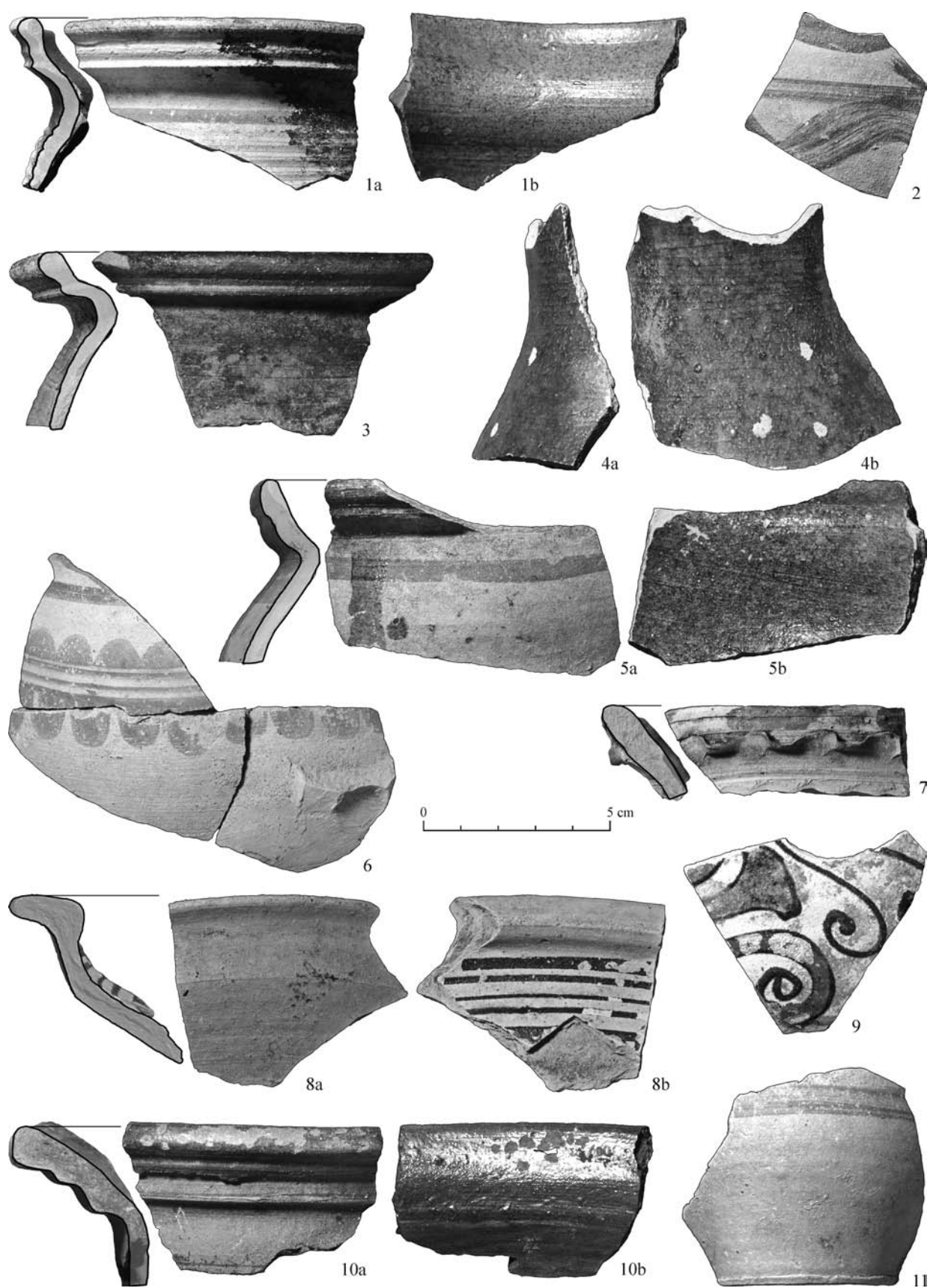
Abb. 49. Včelince (Velká zem). 1 – Situierung der Fundstätte auf einer Kartenunterlage (graues Oval – der vermutliche Umfang der Lokalität; schwarze Punkte – dokumentierte Objekte). (Malček, 99).

Obr. 50. Muráň (Hrad Muráň). 1 – situovanie Koháryovského paláca v pôdoryse hradu; 2 – rozloženie sond a jednotlivých murív v priestore paláca; 3 – priemet pôdorysov odkrytých murív do plánu budovy zo 17. stor. (Malček/Šimkovic, 102).
 Abb. 50. Muráň (Burg Muráň). 1 – Situierung des Koháryovsky-Palastes im Burggrundriss; 2 – Verteilung der Schnitte und einzelner Mauerwerke im Raum des Palastes; 3 – Projektion der Grundrisse der aufgedeckten Mauerwerke in dem Gebäudeplan aus dem 17. Jh. (Malček/Šimkovic, 102).

Obr. 51. Muráň (Hrad Muráň). Výber nálezového materiálu, keramika. (Malček/Šimkovic, 102).
 Abb. 51. Muráň (Burg Muráň). Auswahl des Fundmaterials, Keramik. (Malček/Šimkovic, 102).

Obr. 52. Muráň (Hrad Muráň). Výber nálezového materiálu, keramika. (Malček/Šimkovic, 102).
 Abb. 52. Muráň (Burg Muráň). Auswahl des Fundmaterials, Keramik. (Malček/Šimkovic, 102).

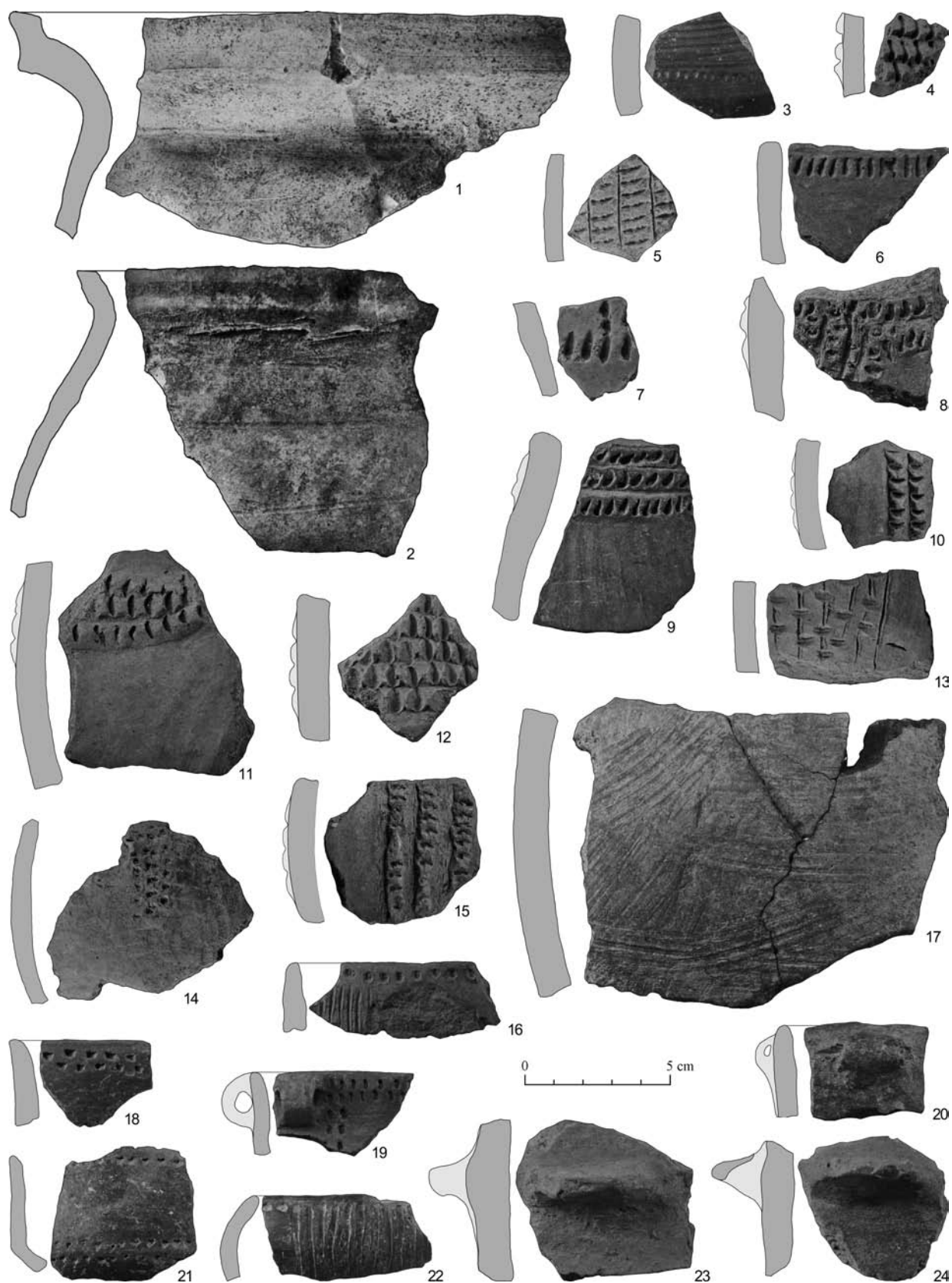

Obr. 53. Muráň (Hrad Muráň). Výber nálezového materiálu, kachlice. (Malček/Šimkovic, 102).
 Abb. 53. Muráň (Burg Muráň). Auswahl des Fundmaterials, Keramik. (Malček/Šimkovic, 102).

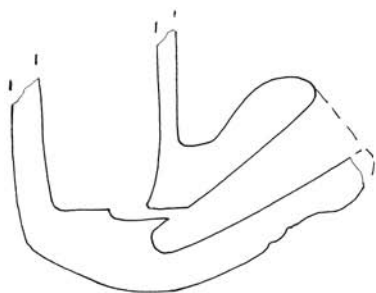
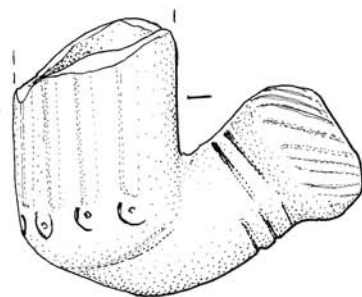
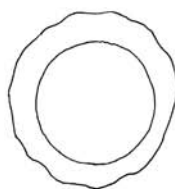
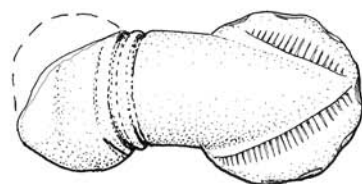
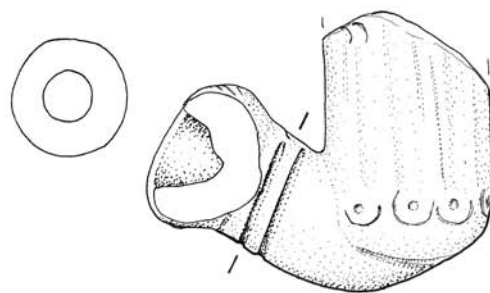
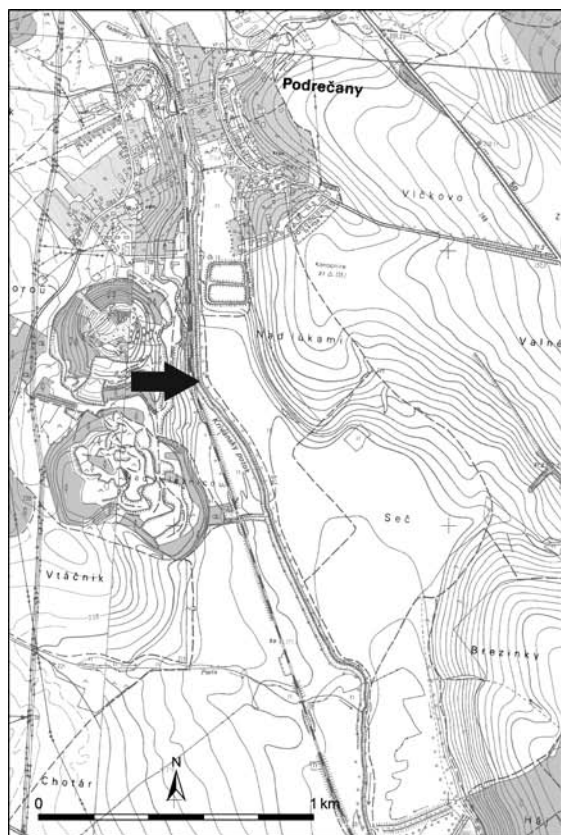
Obr. 54. Fiľakovo (Dolný hrad). Sonda 1. 1 – pohľad na východný a južný profil kontrolného rezu v dĺžke rezu 5–7 m; 2 – situovanie sondy na polohe (mapa M. Bartík); 3 – južný profil uvedeného kontrolného rezu. (Malček/Tittonová, 106).

Abb. 54. Fiľakovo (Dolný hrad). Schnitt 1. 1 – Blick auf das östliche und südliche Profil des Kontrollschnitts in der Länge von 5–7 m; 2 – Situierung des Schnitts auf der Lage (Karte M. Bartík); 3 – südliches Profil des erwähnten Kontrollschnitts. (Malček/Tittonová, 106).

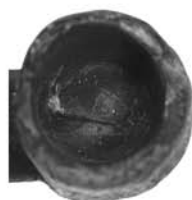

Obr. 55. Fiľakovo (Dolný hrad). Úsek 5–7 m v sonde 1. Výber nálezového materiálu. 1, 2 – stredovek; 3 – doba bronzová; 4–24 – skupina Ózd badenskej kultúry. (Malček/Tittonová, 106).

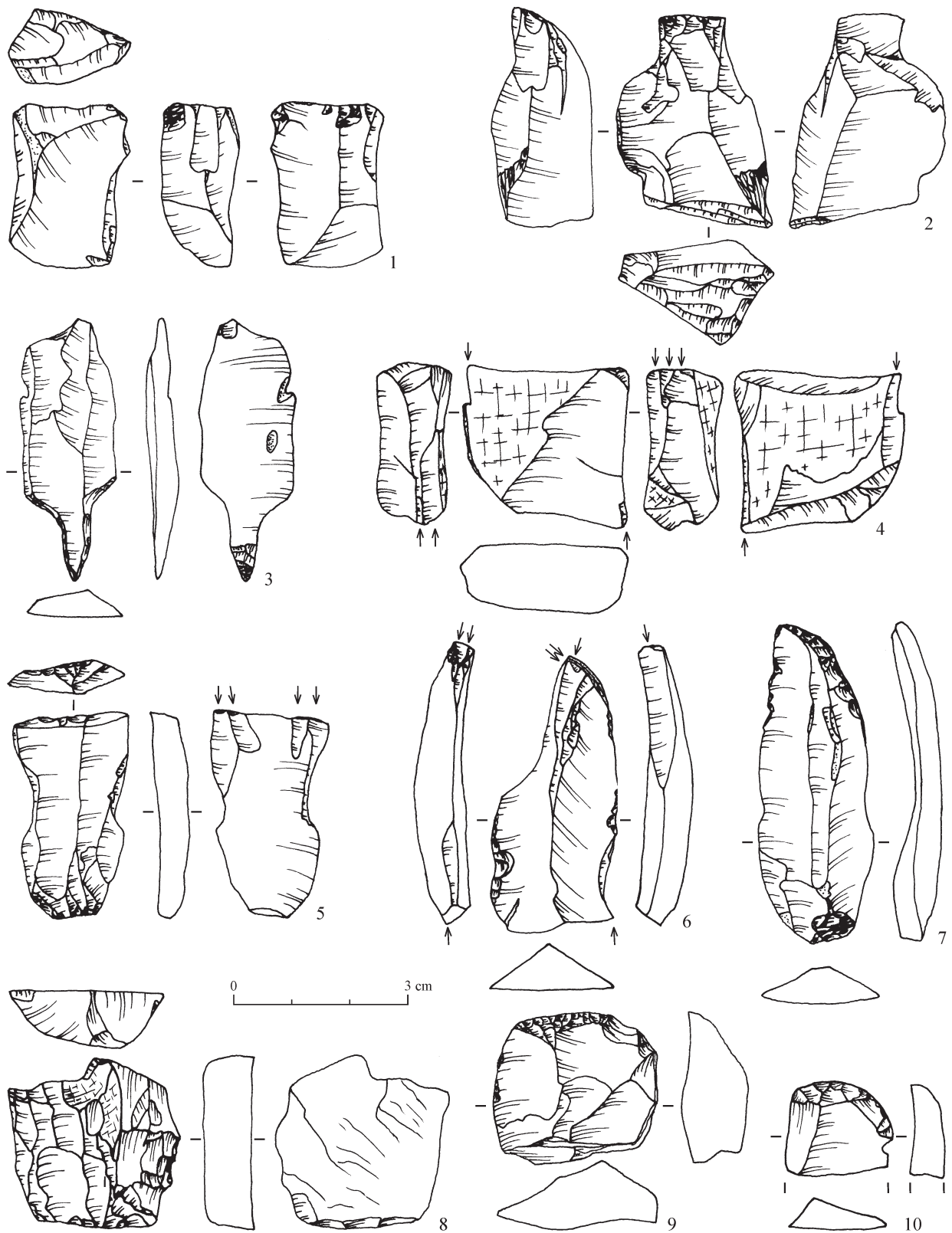
Abb. 55. Fiľakovo (Dolný hrad). Abschnitt von 5–7 m im Schnitt 1. Auswahl des Fundmaterials. 1, 2 – aus dem Mittelalter, 3 – aus der Bronzezeit, 4–24 – aus der Gruppe Ózd Badener Kultur. (Malček/Tittonová, 106).

0 3 cm

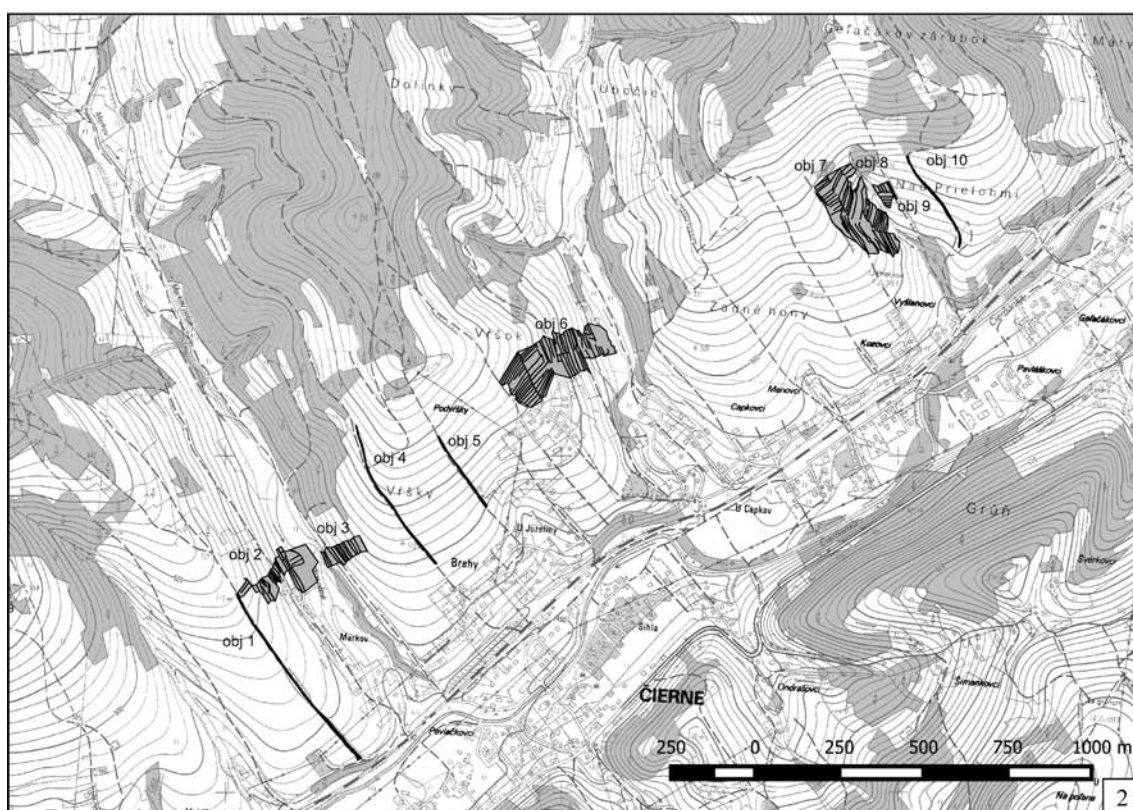
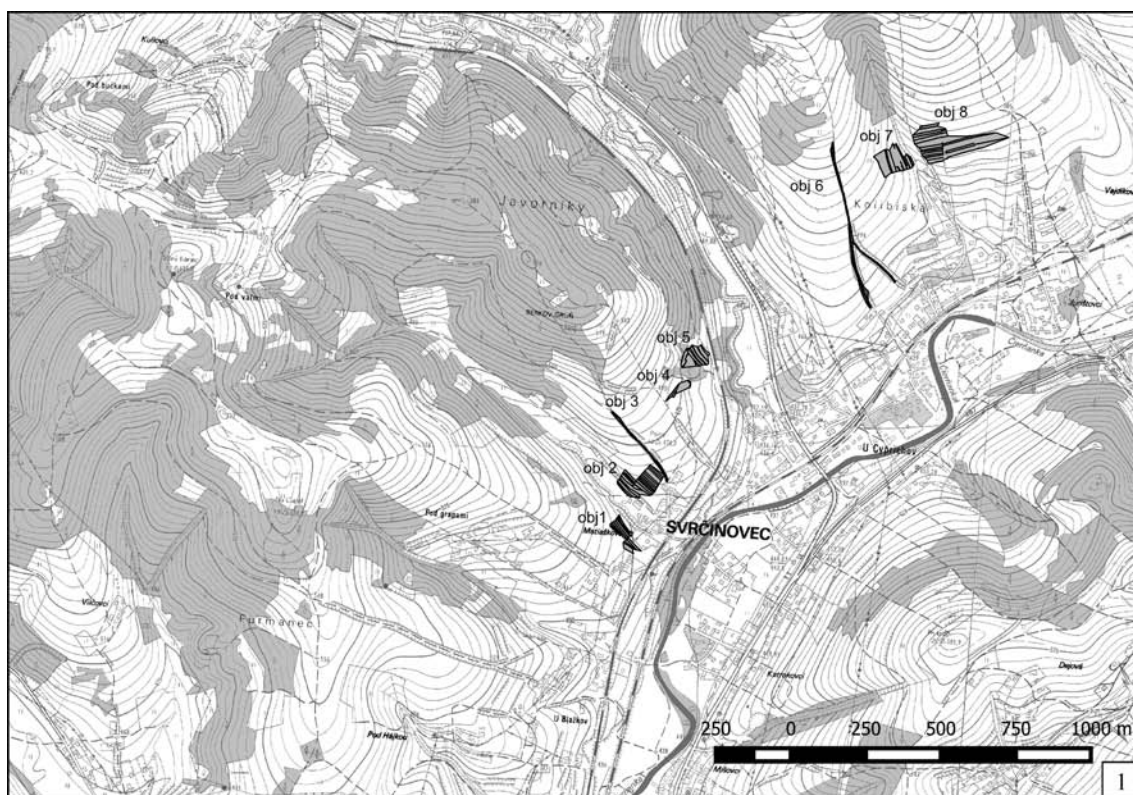

Obr. 56. Podrečany (koryto Krivánskeho potoka). Nález keramickej fajky z 18. stor. (Mitáš, 111).
Abb. 56. Podrečany (Bett des Baches Krivánský potok). Fund einer Keramikpfeife aus dem 18. Jh. (Mitáš, 111).

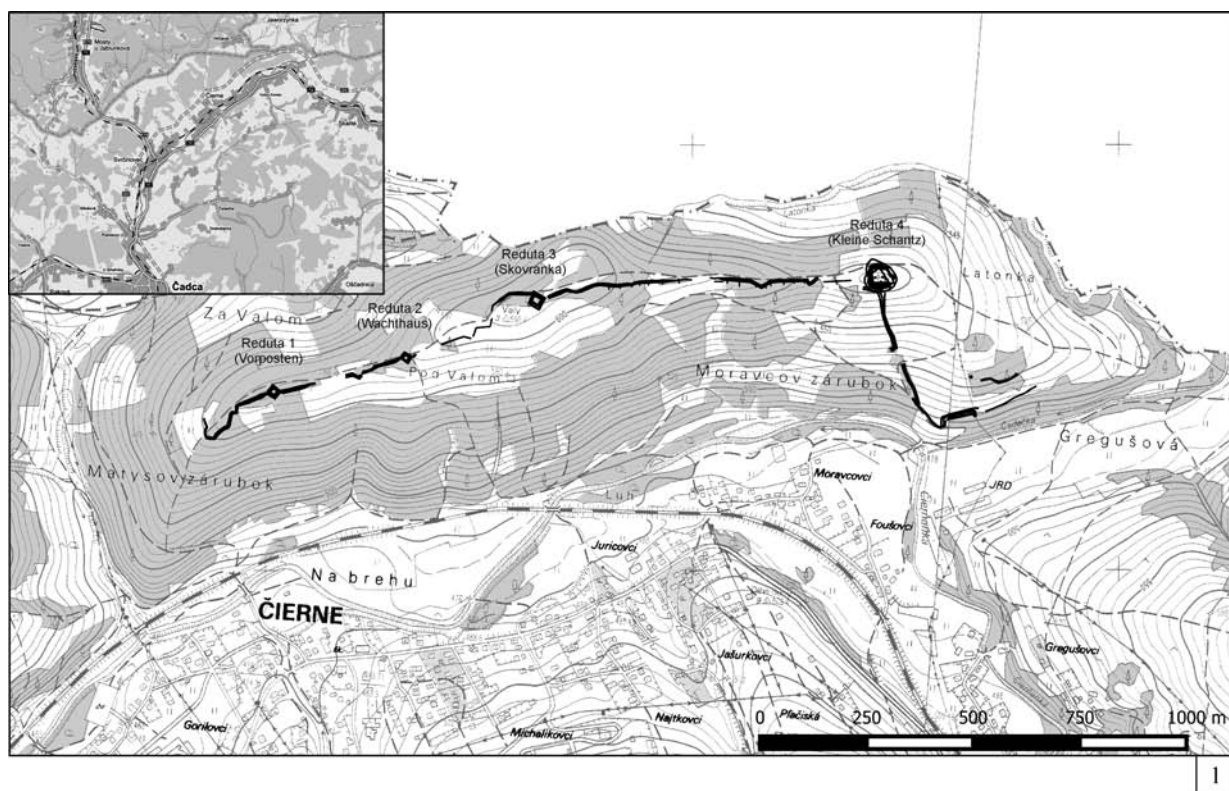
Obr. 57. Výber kamennej industrie. 1 – Bobrov, Miškovky 1; 2 – Bobrov, Miškovky 2; 3 – Trstená, Murgáše 2; 4, 5 – Trstená, Murgáše 3; 6, 9 – Trstená, Murgáše 5; 7, 8 – Trstená, Murgáše 7; 10 – Trstená, časť Ústie nad Priehradou, Pálenica. 1, 3, 6, 7, 9, 10 – silicit krakovsko-čenstochovskej jury; 2, 4, 5, 8 – rádiolarit. (Nemergut, 113).

Abb. 57. Auswahl von Steinindustrie. 1 – Bobrov, Miškovky 1; 2 – Bobrov, Miškovky 2; 3 – Trstená, Murgáše 2; 4, 5 – Trstená, Murgáše 3; 6, 9 – Trstená, Murgáše 5; 7, 8 – Trstená, Murgáše 7; 10 – Trstená, Teil Ústie nad Priehradou, Pálenica. 1, 3, 6, 7, 9, 10 – Silicit der Krakau-Tschenstochauer Jura; 2, 4, 5, 8 – Radiolarit. (Nemergut, 113).

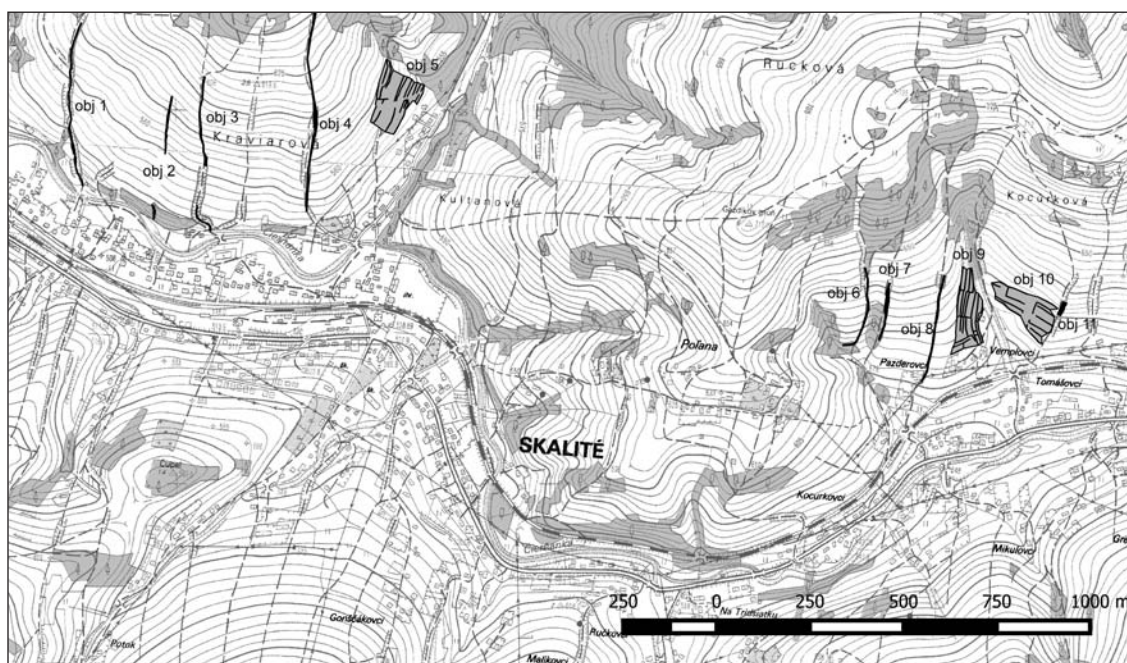
Obr. 58. Svrcínovec. 1 – zistené a zdokumentované zaniknuté reliktý. Čierne. 2 – zistené a zdokumentované zaniknuté reliktý.
(Nemergut/Vojteček/Gábor, 116).

Abb. 58. Svrcínovec. 1 – festgestellte und dokumentierte untergegangene Relikte. Čierne. 2 – festgestellte und dokumentierte untergegangene Relikte. (Nemergut/Vojteček/Gábor, 116).

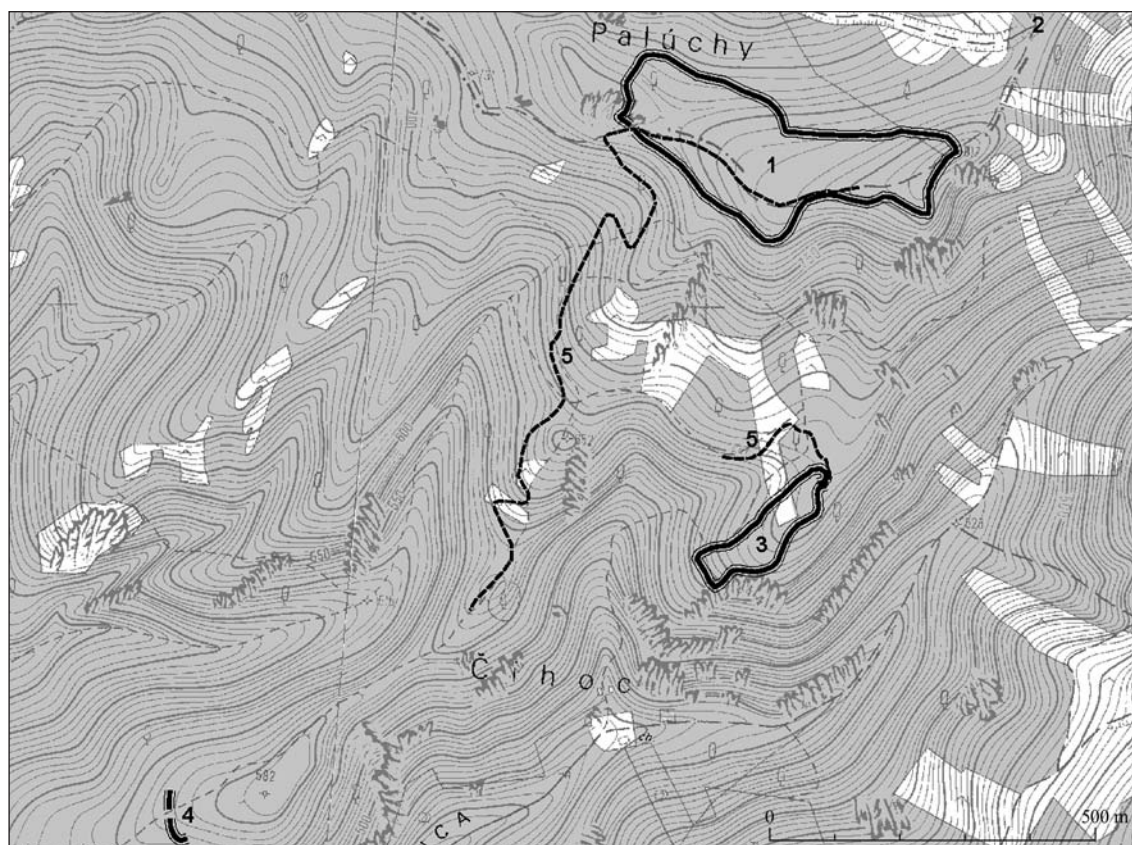

Obr. 59. Čierne (Malé Šance a Valy). 1 – zameranie pevnostného systému; 2–6 – nálezy kachlíc z násypu valu pevnosti Malé Šance; 7–9 – nálezy fajok z násypu valu pevnosti Malé Šance. (Nemergut/Vojteček/Gábor, 116).

Abb. 59. Čierne (Malé Šance und Valy). 1 – Vermessung des Festungssystems; 2–6 – Kachelfunde aus der Wallaufschüttung der Festung Malé Šance; 7–9 – Pfeifenfunde aus der Wallaufschüttung der Festung Malé Šance. (Nemergut/Vojteček/Gábor, 116).

Obr. 60. Skalité. Zistené a zdokumentované zaniknuté reliqky. (Nemergut/Vojteček/Gábor, 116).
 Abb. 60. Skalité. Festgestellte und dokumentierte untergegangene Relikte. (Nemergut/Vojteček/Gábor, 116).

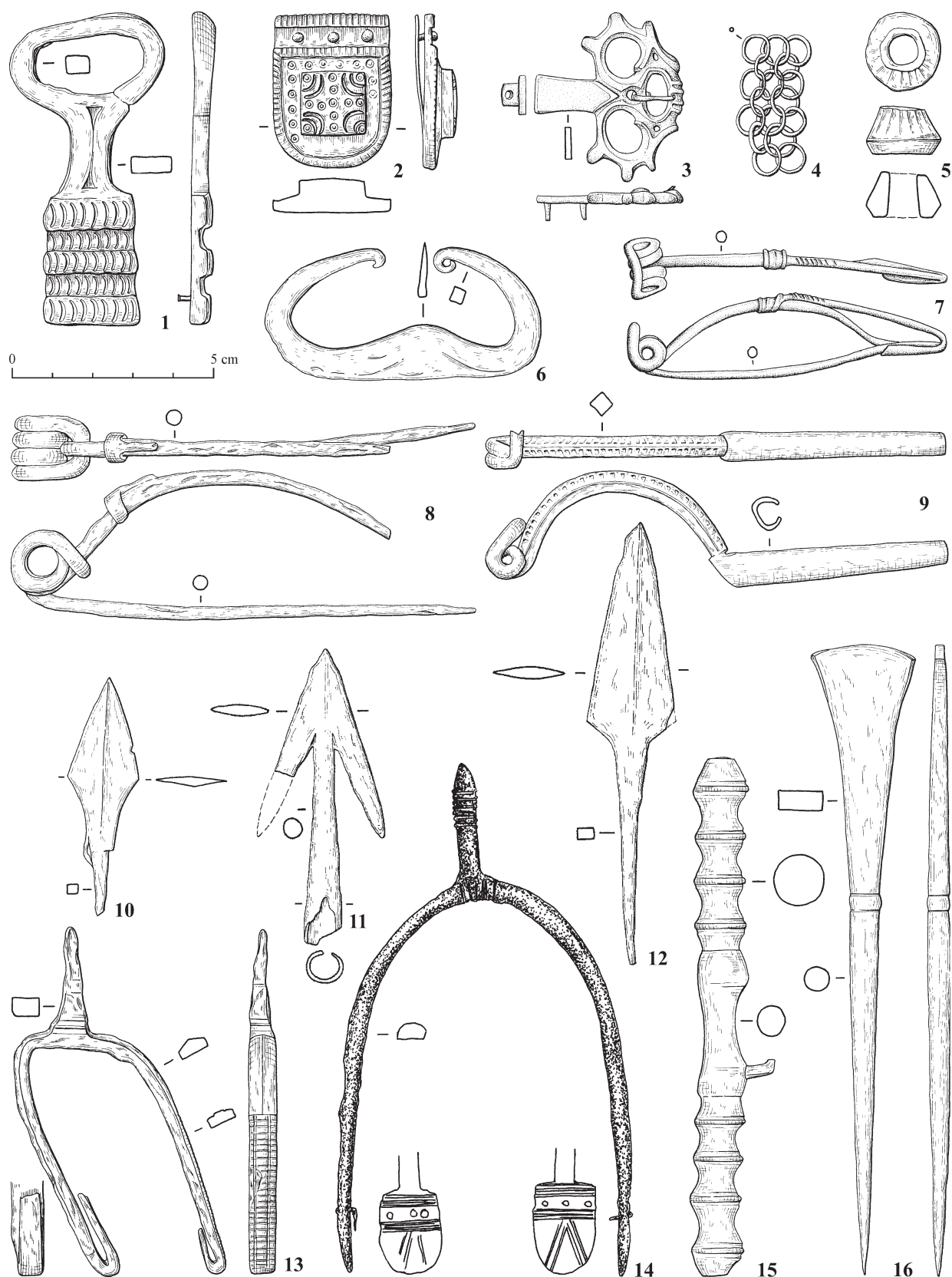

Obr. 61. Dolné Vestenice. Mapa lokalít. 1 – hradisko I, Palúchy; 2 – sídlisko Kňazínove lúky; 3 – hradisko II, Hradov; 4 – opevnenie III, Panský diel. (Pieta, 120).
 Abb. 61. Dolné Vestenice. Karte der Fundorte. 1 – Burgwall I, Palúchy; 2 – Siedlung Kňazínove lúky; 3 – Burgwall II, Hradov; 4 – Befestigung III, Panský diel. (Pieta, 120).

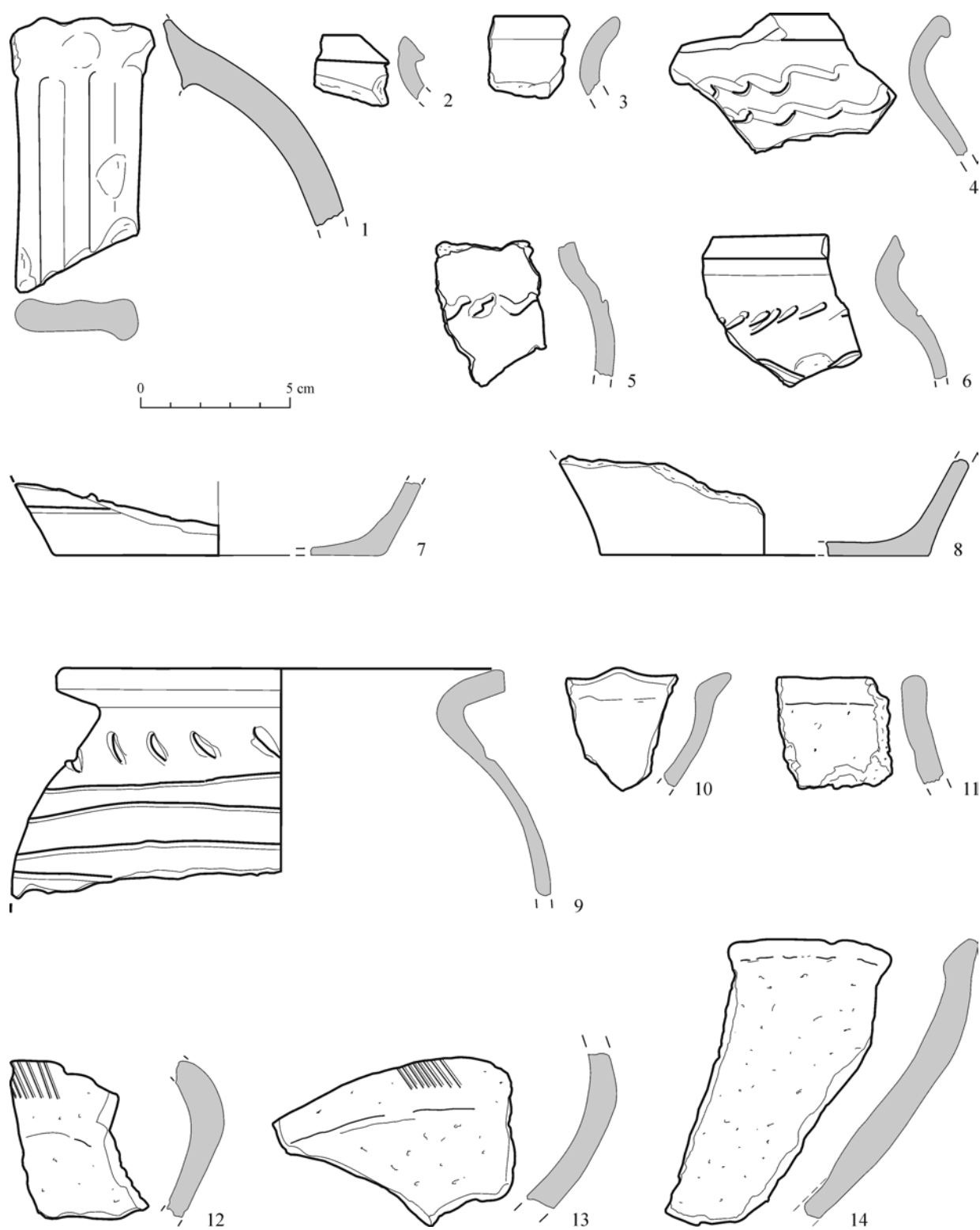
Obr. 62. Dolné Vestenice. 1 – hradisko I, Palúchy od juho-juhozápadu; 2 – pohľad na hradiská I a II z opevnenia III; 3 – hradisko II, pohľad na severovýchodný val s bránou; 4 – povrchový nález včasnostredovekého žarnova; 5 – hromadný nález hrivien v severnom predpolí hradiska II; 6 – Panský diel, stará úvozová cesta, vedúca cez valové opevnenie III. (Pieta, 120).

Abb. 62. Dolné Vestenice. 1 – Burgwall I, Palúchy von der süd-südwestlichen Richtung; 2 – Blick auf die Burgwallanlagen I und II von der Befestigung III; 3 – Burganlage II, Blick auf den nordöstlichen Wall mit Tor; 4 – Oberflächenfund eines frühmittelalterlichen Mühlsteins; 5 – Depotfund von Barren im nördlichen Vorhof des Burgwalls II; 6 – Panský diel, alter Zufahrtsweg, der durch die Wallbefestigung III führt. (Pieta, 120).

Obr. 63. Dolné Vestenice. Výber nálezov. 1, 2, 4, 5, 7, 8, 10–13, 15 – hradisko II; 3, 6, 9, 14, 16 – hradisko I. 3, 7 – bronz; 5 – hlina; ostatné železo. (Pieta, 120).

Abb. 63. Dolné Vestenice. Fundenauswahl: 1, 2, 4, 5, 7, 8, 10–13, 15 – Burgwall II; 3, 6, 9, 14, 16 – Burgwall I. 3, 7 – Bronze, 5 – Ton, sonstiges Eisen. (Pieta, 120).

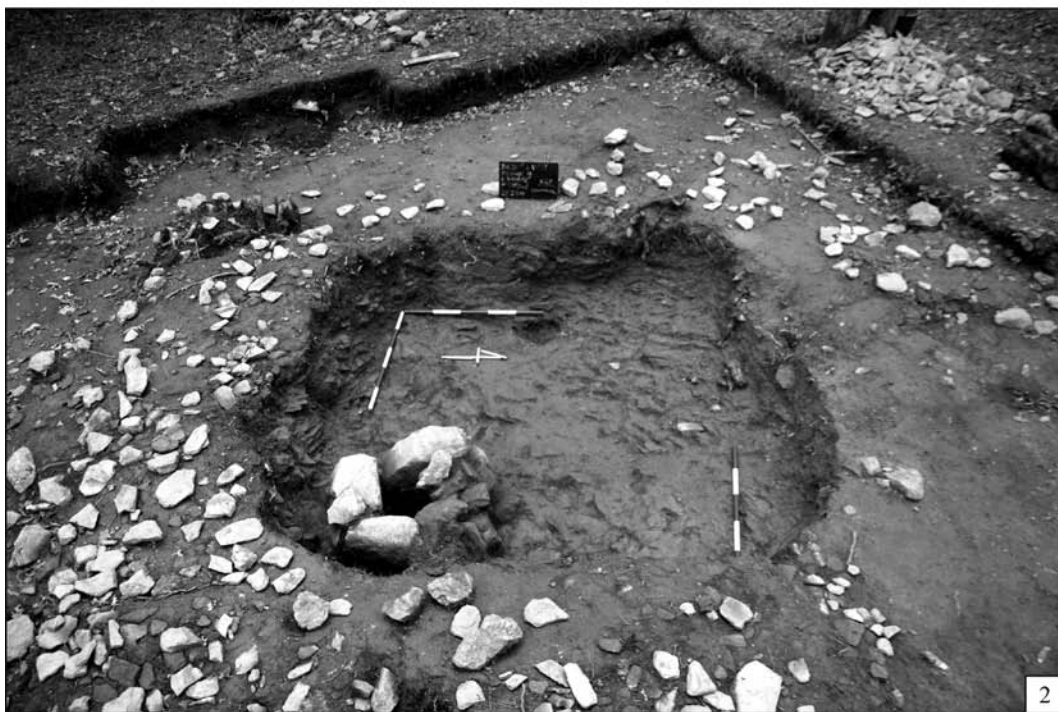

Obr. 64. Kapušany. Výber keramiky. 1–3 – objekt 1; 4–9 – objekt 3; 10 – objekt 4; 11–14 – objekt 7. (Petráško/Šimčík, 119).
 Abb. 64. Kapušany. Keramikauswahl. 1–3 – Objekt 1; 4–9 – Objekt 3; 10 – Objekt 4; 11–14 – Objekt 7. (Petráško/Šimčík, 119).

Obr. 65. Bojná I (Valy). 1 – pohľad na sídliskové jamy (objekt 35, ďalej 36 a 34) v sonde XXXIV/d; 2 – sídlisková vrstva v sonde XXXIV/f; 3 – detail nádoby v sonde XXXIV/f; 4 – sonda XXXIV/a–e. (Pieta/Robak, 124).

Abb. 65. Bojná I (Valy). 1 – Blick auf Siedlungsgruben (Objekt 35, weiter 36 und 34) im Schnitt XXXIV/d; 2 – Siedlungsschicht im Schnitt XXXIV/f; 3 – Detail eines Gefäßes im Schnitt XXXIV/f; 4 – Schnitt XXXIV/a–e. (Pieta/Robak, 124).

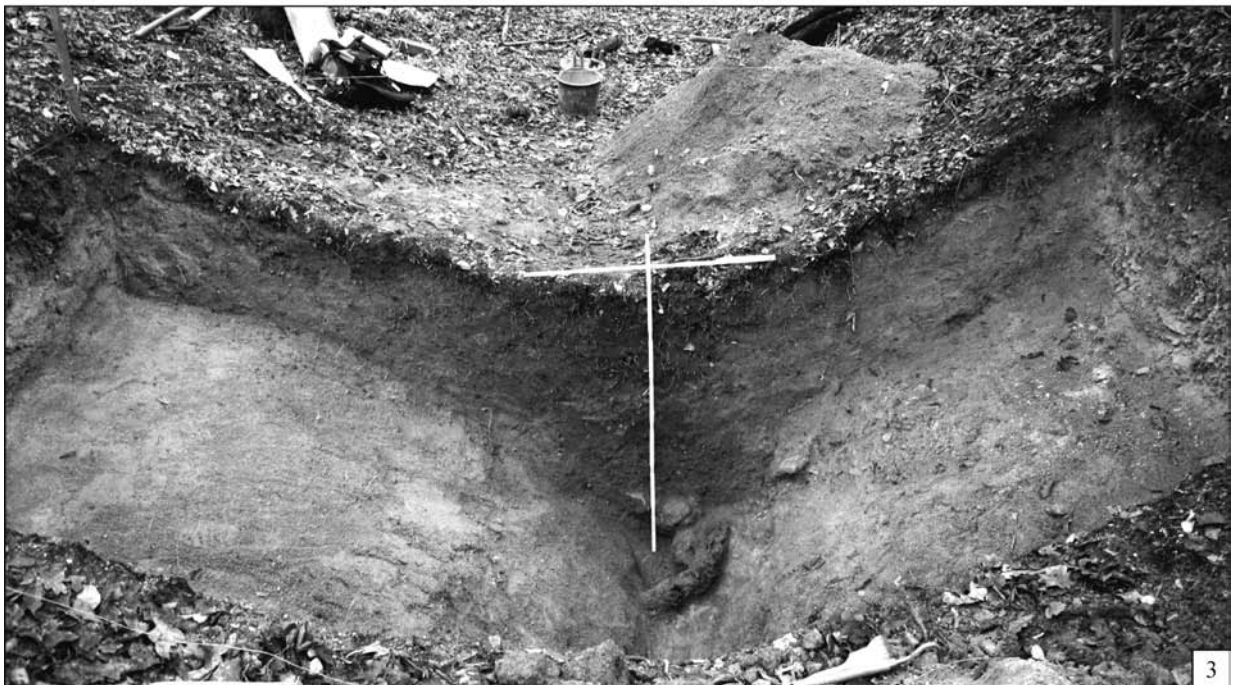
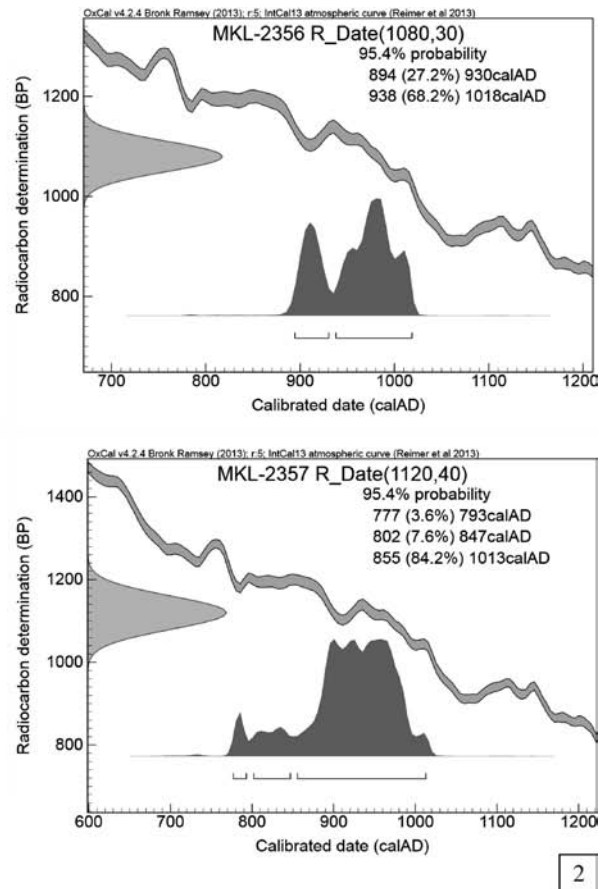

Obr. 66. Bojná I (Valy). 1 – objekt 33 v sonde XXXIII/a–b; 2 – objekt 33, zemnica 9 v sonde XXXIII/a–b. (Pieta/Robak, 124).
 Abb. 66. Bojná I (Valy). 1 – Objekt 33 im Schnitt XXXIII/a–b; 2 – Objekt 33, Grubenhaus 9 im Schnitt XXXIII/a–b. (Pieta/Robak, 124).

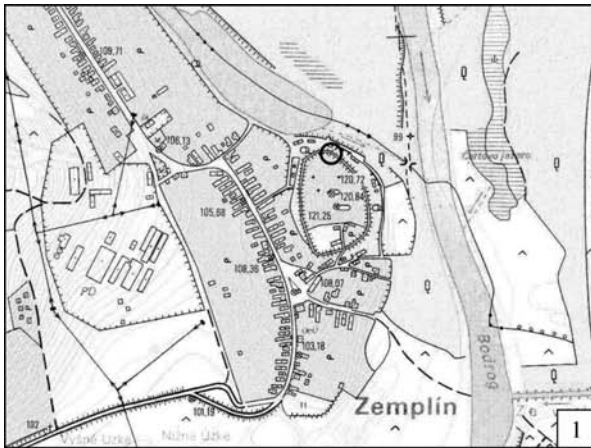

Obr. 67. Bojná I (Valy). 1 – sonda XXXV; 2 – odborná komisia a účastníci seminára pri experimentálnej pecke; 3 – zimný pobyt dobrovoľníkov; 4 – sonda XXXVI. (Pieta/Robak, 124).

Abb. 67. Bojná I (Valy). 1 – Schnitt XXXV; 2 – Fachkommission und Seminarteilnehmer beim experimentalen Ofen; 3 – Winteraufenthalt der Freiwilligen; 4 – Schnitt XXXVI. (Pieta/Robak, 124).

Obr. 68. Bojná I (Valy). 1 – rekonštrukcia pece. Bojná II (Hradisko). 2 – výsledky datovania vzoriek uhlíka z priekopy (Laboratorium Datowań Bezwzględnych, Kraków); 3 – pohľad na profil priekopy zo zhorenými zvyškami drevenej konštrukcie. (Pieta/Robak, 124).
Abb. 68. Bojná I (Valy). 1 – Ofenrekonstruktion. Bojná II (Hradisko). 2 – Datierungsergebnisse der Holzkohleproben aus dem Graben (Laboratorium Datowań Bezwzględnych, Kraków); 3 – Blick auf das Grabenprofil mit verbrannten Resten einer Holzkonstruktion. (Pieta/Robak, 124).

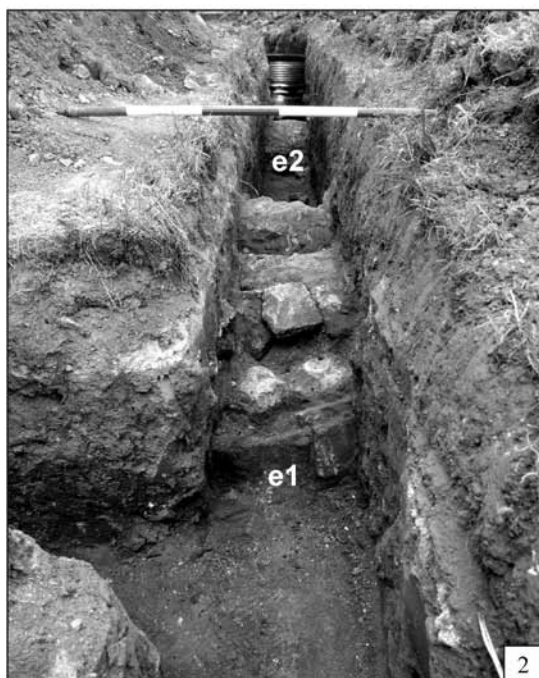
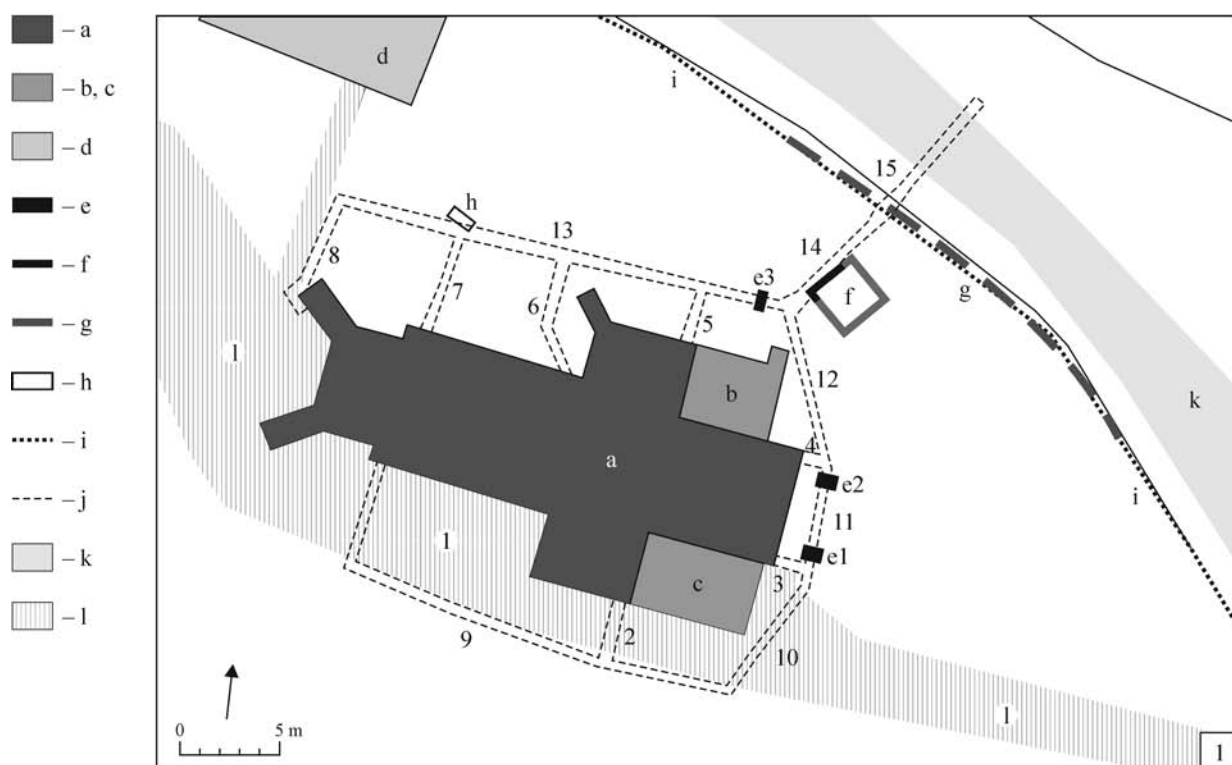
Obr. 69. Zemplin (Hradisko). 1 – výsek z mapy s vyznačeným miestom výskumu; 2 – letecký pohľad na lokalitu z juhu; 3 – letecký pohľad na lokalitu zo severu; 4 – situácia v sonde I; 5 – situácia v sonde II. (Pristáš, 128).

Abb. 69. Zemplin (Hradisko). 1 – Kartenausschnitt mit der Markierung der Grabungsstelle; 2 – Luftansicht auf die Fundstelle von Süden; 3 – Luftansicht auf die Fundstelle von Norden; 4 – Situation im Schnitt I; 5 – Situation im Schnitt II. (Pristáš, 128).

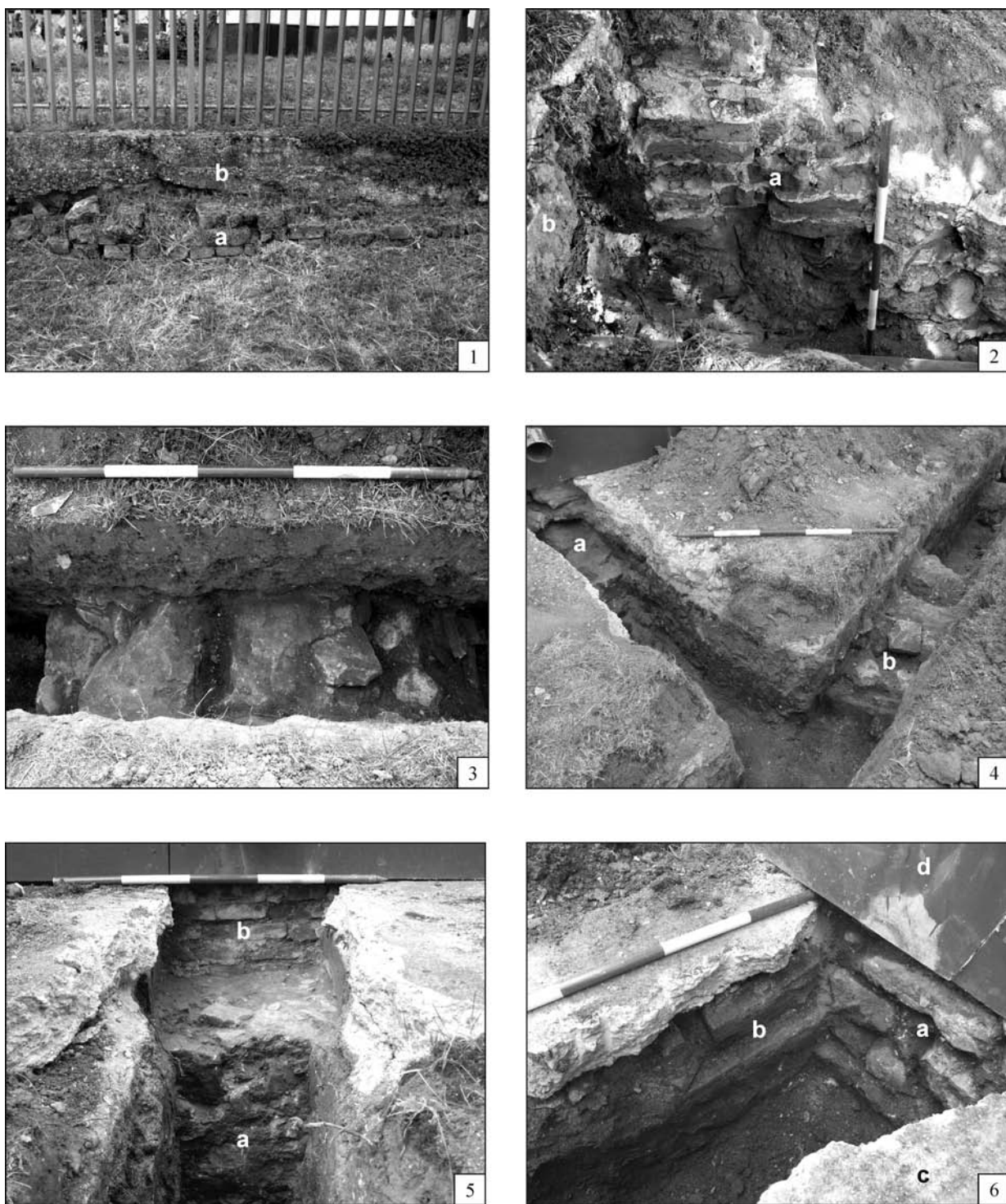
Obr. 70. Hrušovany (Kostol sv. Martina). 1 – celkový pohľad zo severovýchodu; 2 – celkový pohľad z juhu; 3 – celkový pohľad zo západu; 4 – kamenná svätenička; 5 – interiér kostola; 6 – tehlové murivo tretieho nadzemného podlažia veže, kapsa v murive s tehľou so značkou. (Samuel, 130).

Abb. 70. Hrušovany (Kirche des hl. Martin). 1 – Gesamtansicht von Nordosten; 2 – Gesamtansicht von Süden; 3 – Gesamtansicht von Westen; 4 – steinernes Weihwasserbecken; 5 – Kircheninterieur; 6 – Ziegelsteinmauerwerk des dritten oberirdischen Turmstockwerks, Mauerwerk mit markiertem Ziegelstein. (Samuel, 130).

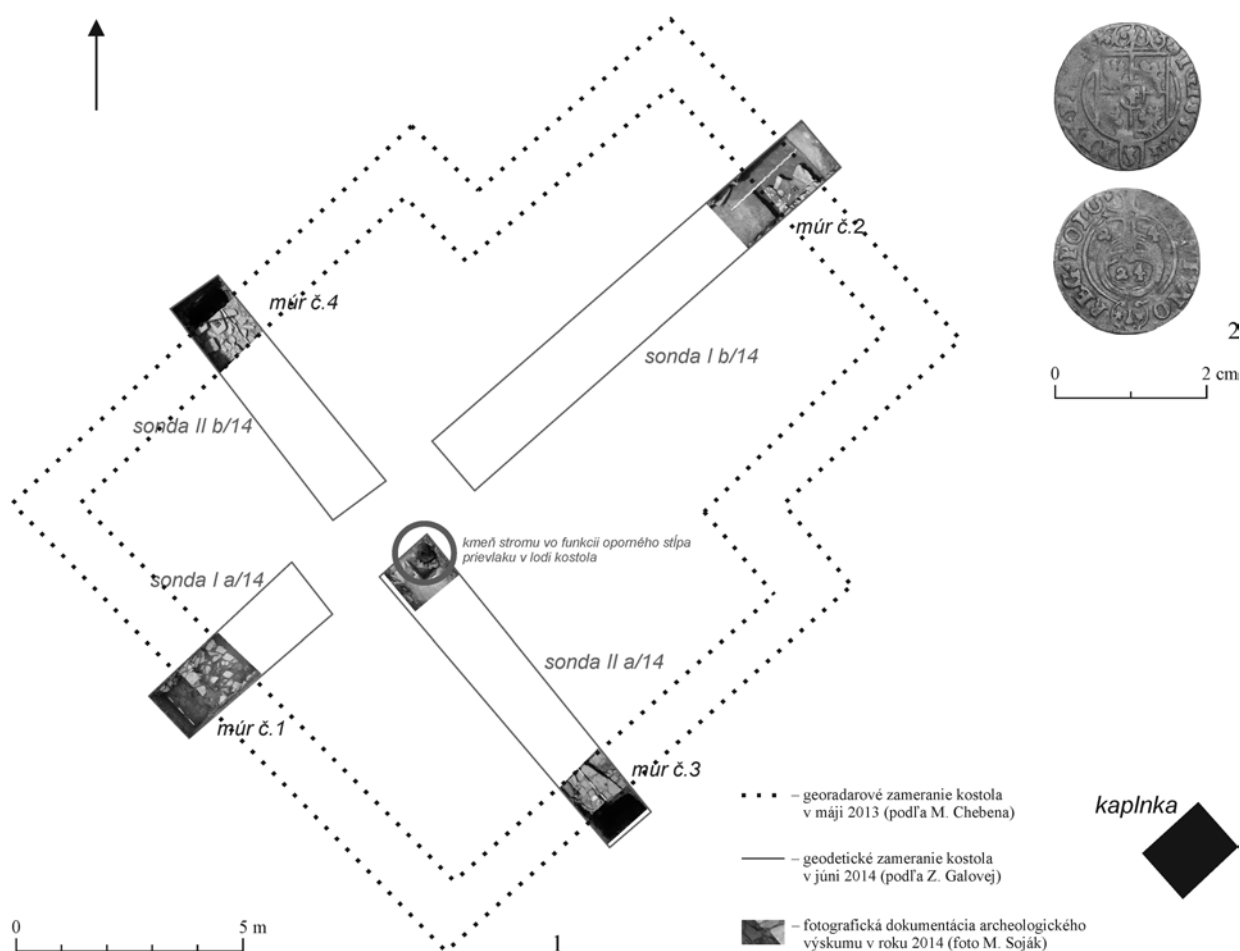
Obr. 71. Hrušovany (Kostol sv. Martina). 1 – plán lokality; 2 – ryha 11, odkryté kamenno-tehlové základové murivá; 3 – odkryté základy zvonice (19. stor.). Legenda: a – stavebné jadro kostola (pol. 17. stor.); b – sakristia (zač. 20. stor.); c – predsieň a oratórium (prvá pol. 20. stor.); d – dom smútku; e – odkryté kamenno-tehlové murivá (novovek?); f – zaniknutá zvonica (19. stor.); g – identifikovateľný priebeh zaniknutého tehlového ohradového múru (19. stor.); h – odkryté tehlové murivo hrobky (19. stor.); i – priebeh súčasného oplozenia; j – dokumentované ryhy; k – komunikácia; l – asfaltový chodník. (Samuel, 130).

Abb. 71. Hrušovany (Kirche des hl. Martin). 1 – Lokalisierungsplan; a – Baukern der Kirche (Hälfte des 17. Jhs.); b – Sakristei (Anfang des 20. Jhs.); c – Vorraum und Oratorium (erste Hälfte des 20. Jhs.); d – Trauerhaus; e – aufgedeckte Mauerwerke aus Stein und Ziegelstein (Neuzeit?); f – untergegangener Glockenturm (19. Jh.); g – identifizierbarer Verlauf der untergegangenen Umfassungsmauer (19. Jh.); h – aufgedecktes Ziegelsteinmauerwerk der Grabkammer (19. Jh.); i – Verlauf der gegenwärtigen Umzäunung; j – dokumentierte Rinnen; k – Verkehrsweg; l – asphaltierter Bürgersteig; 2 – Rinne 11, aufgedecktes Mauerwerk aus Stein und Ziegelstein; 3 – aufgedeckte Fundamente des Glockenturms (19. Jh.). (Samuel, 130).

Obr. 72. Hrušovany (Kostol sv. Martina). 1 – zvyšky tehlového ohradového múru (a) pod súčasným plotom cintorína (b); 2 – odkryté tehlové základy zaniknutého ohradového múru (a) pod súčasným plotom cintorína (b); 3 – ryha 11, odkryté základové murivo (novovek?); 4 – ryha 3 a 11, odkryté základové murivo svätyne (a) a základové murivo neznámej stavby (novovek?); 5 – ryha 7, kamenné základové (a) tehlové nad základové (b) murivo pri severozápadnom nároží lode kostola; 6 – ryha 5, kamenné základové (a) murivo severnej steny transeptu, tehlová primurovka základov (b), betónový chodník (c) a odvetrávaný sokel (d) stavby. (Samuel, 130).

Abb. 72. Hrušovany (Kirche des hl. Martin). 1 – Reste einer Umzäunungsmauer aus Ziegelsteinen (a) unter dem gegenwärtigen Zaun des Friedhofs (b); 2 – aufgedeckte Ziegelsteinfundamente der untergegangenen Umzäunungsmauer (a) unter dem gegenwärtigen Zaun des Friedhofs (b); 3 – Rinne 11, aufgedecktes Grundmauer (Neuzeit?); 4 – Rinne 3 und 11, aufgedeckte Grundmauer des Heiligtums (a) und Grundmauer eines unbekannten Baus (Neuzeit?); 5 – Rinne 7, steinerne Grundmauer (a) Ziegelstein- und Oberbasismauerwerk (b) bei der nordwestlichen Ecke des Kirchenschiffes; 6 – Rinne 5, steinerne Grundmauer (a) Mauer der nördlichen Wand des Querschiffes, Ziegelsteinanmauerung der Fundamente (b), Betonfußweg (c) und belüfteter Sockel des Baus (d). (Samuel, 130).

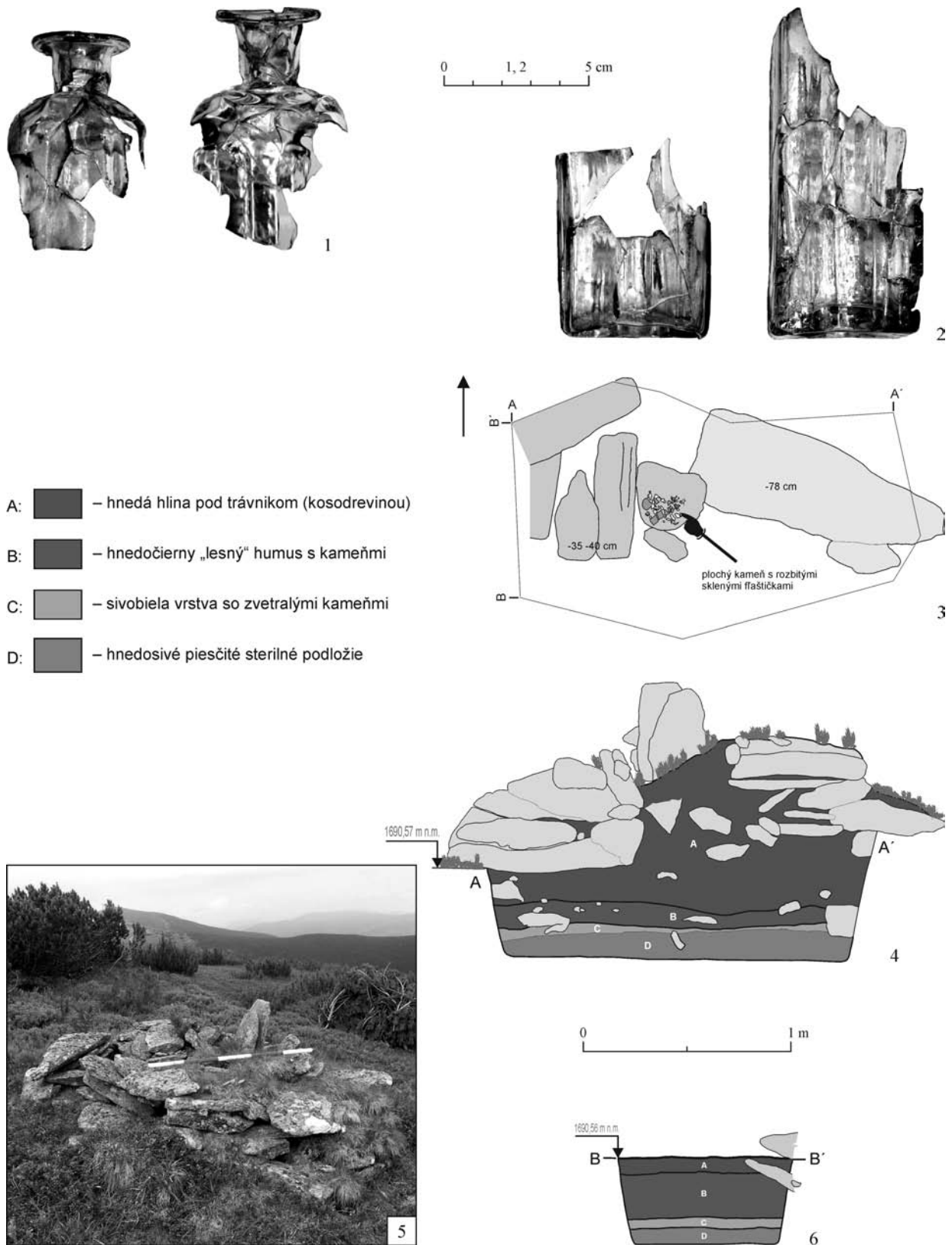
Obr. 73. Poľanovce (Sihot'). 1 – celková situácia archeologického výskumu s vyznačením archeologických sond a predpokladaný pôdorys zaniknutého kostola; 2 – minca Žigmunda III. z roku 1624. (Soják, 133).

Abb. 73. Poľanovce (Sihot'). 1 – Gesamtsituation der archäologischen Grabung mit der Markierung der archäologischen Schnitte und vermuteter Grundriss der untergegangenen Kirche; 2 – Münze von Sigismund III. aus dem Jahr 1624. (Soják, 133).

Obr. 74. Batizovce (Hájik). Bodák zo samopalu vzor 58, datovaný medzi roky 1960–1962. (Soják, 135).

Abb. 74. Batizovce (Hájik). Bajonett eines Sa vz. 58 (Maschinenpistole Modell 58), datiert in den Zeitraum 1960–1962. (Soják, 135).

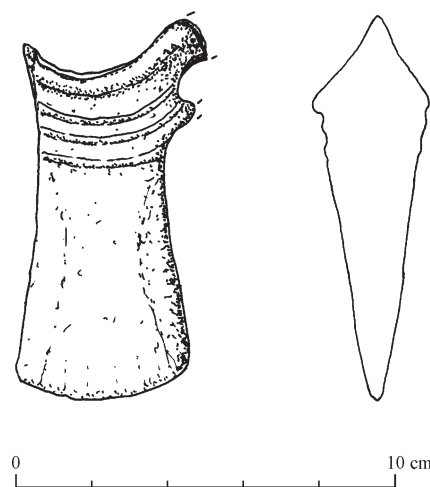
Obr. 75. Liptovská Teplička (Sucháre). 1, 2 – fragmenty sklených fľaštičiek; 3 – pôdorys a zakreslenie nálezu sklených fľaštičiek; 4 – severný profil; 5 – kamenný násyp charakteru mohyly; 6 – západný profil. (Soják, 135).

Abb. 75. Liptovská Teplička (Sucháre). 1, 2 – Fragmente von Glasfläschchen; 3 – Grundriss und Einzeichnung des Fundes der Glasfläschchen; 4 – nördliches Profil; 5 – Hügelgrabartige Steinaufschüttung; 6 – westliches Profil. (Soják, 135).

Obr. 76. Spišské Podhradie. Výber kovových predmetov. 1 – súdobé falzum uhorského denára Wladislava I. Warnenczyka; 2, 3 – medené kovaná s rastlinnými motívami; 4 – drobná mosadzná pracka. (Soják, 135).

Abb. 76. Spišské Podhradie. Auswahl von Gegenständen aus Eisen. 1 – zeitgenössisches Falsifikat eines Denars von Wladislaw I. Warnenczyk; 2, 3 – Kupferbeschläge mit Pflanzenmotiven; 4 – kleine Eisenschnalle aus Messing. (Soják, 135).

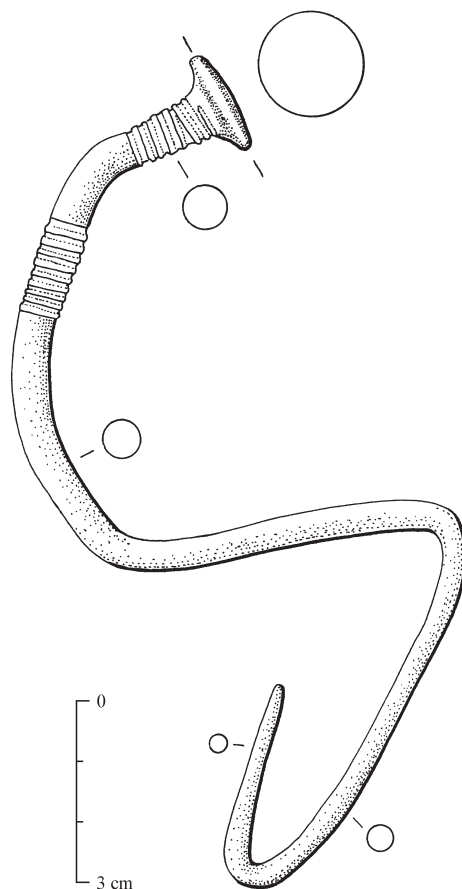
Obr. 77. Veľké Držkovce (Inovec). Sekerka z mladšej doby bronzovej. (Struhár/Krajčovič, 139).

Abb. 77. Veľké Držkovce (Inovec). Jungbronzezeitliches Bei. (Struhár/Krajčovič, 139).

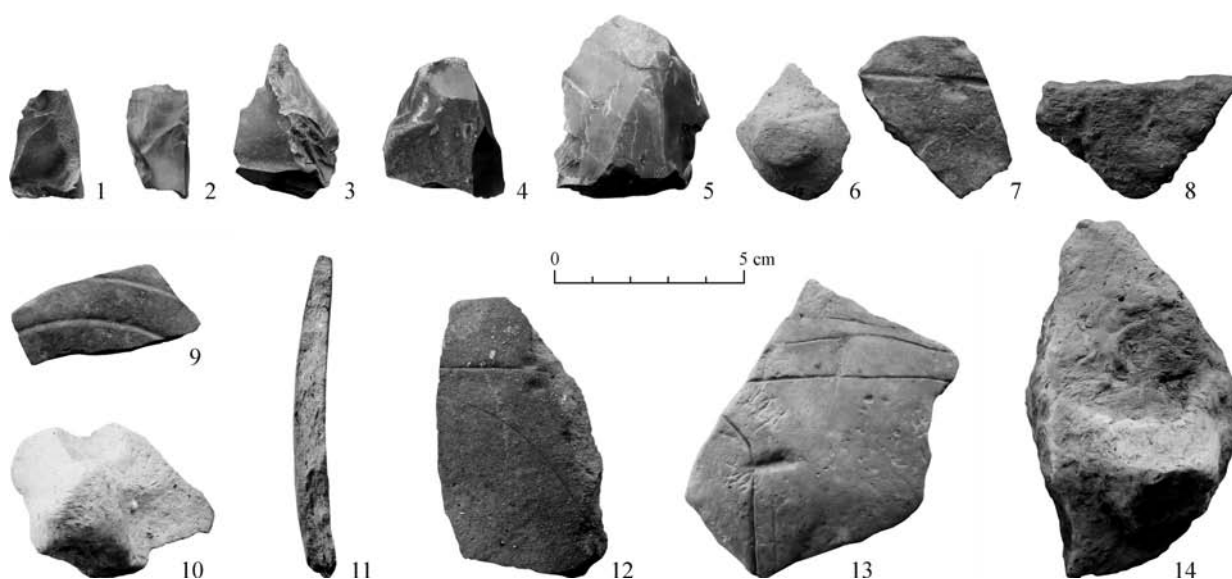
Obr. 78. Lazisko (Dobák). Flyšové bloky z valového násypu. (Struhár/Laučík, 140).

Abb. 78. Lazisko (Dobák). Flyschblöcke aus der Wallaufschüttung. (Struhár/Laučík, 140).

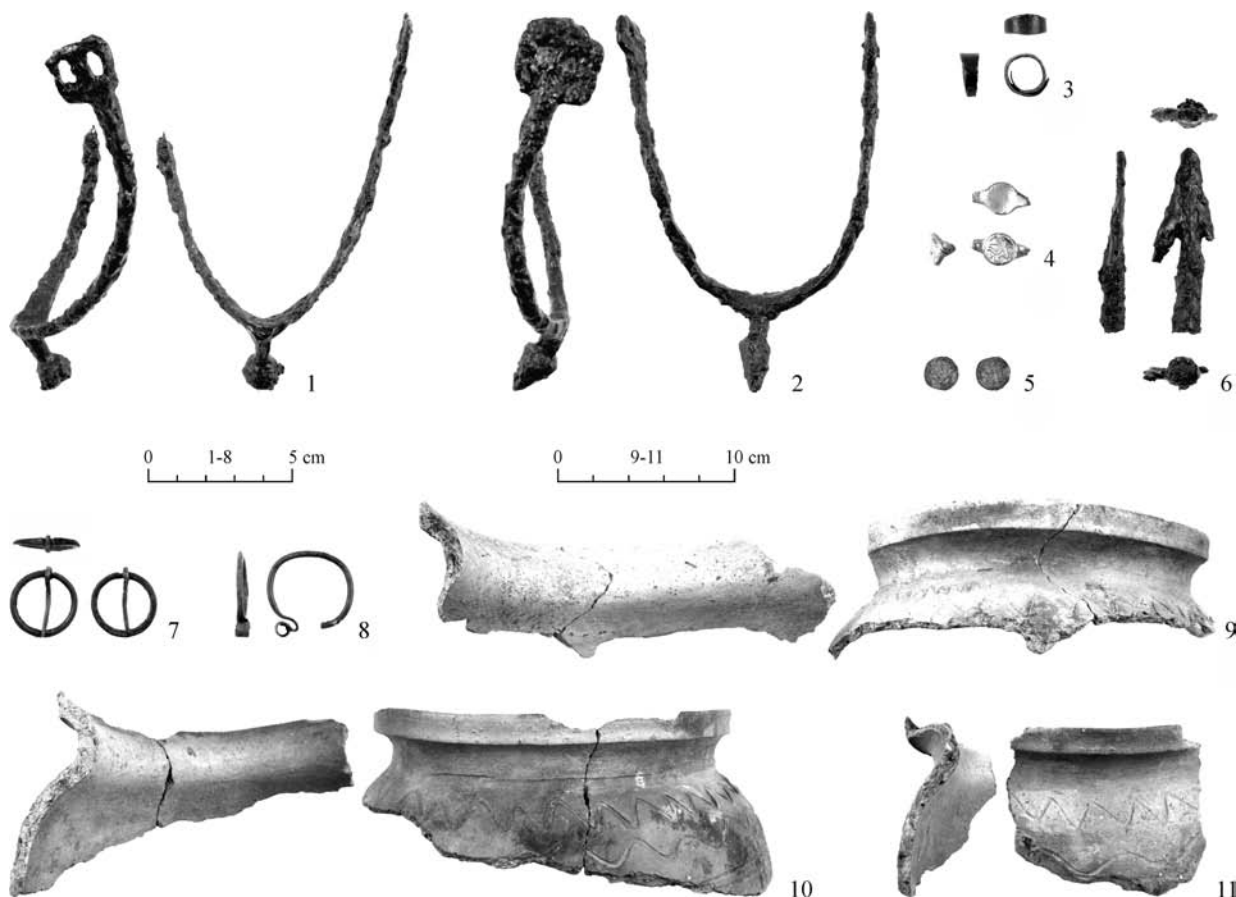
Obr. 79. Hronské Kosihy. Bronzová ihlica zo strednej doby bronzovej. (Bátora/Nováková, 16).

Abb. 79. Hronské Kosihy. Bronzenadel aus der mittleren Bronzezeit. (Bátora/Nováková, 16).

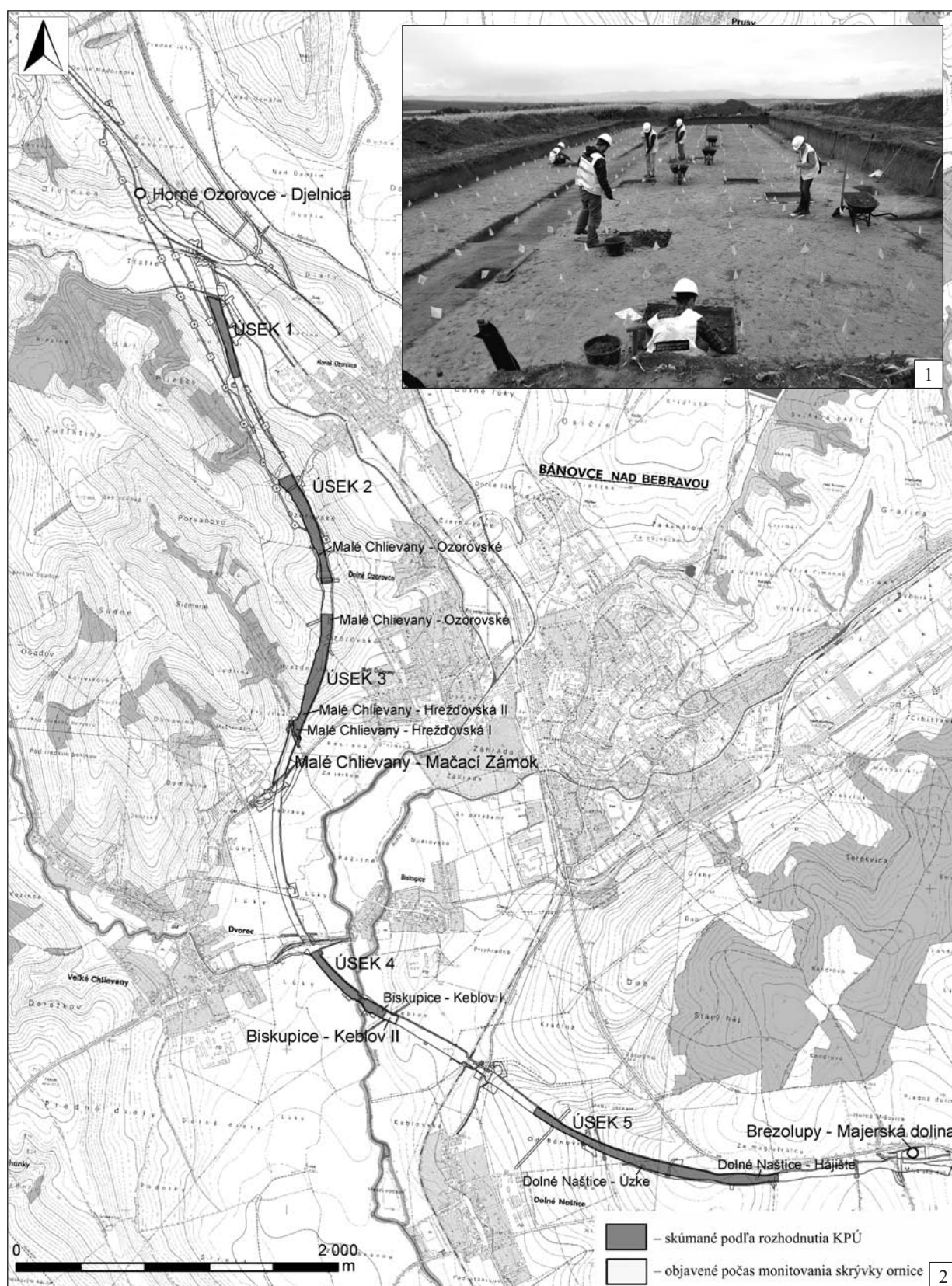
Obr. 80. Trenčianska Turná (Podlužie). Výber keramiky. 1–5 – štiepaná industria z povrchového zberu; 6–9 – povrchový zber; 10–14 – sonda 8. (Žák Matyasowszky/Chmelo/Šebesta, 147).

Abb. 80. Trenčianska Turná (Podlužie). Keramikauswahl. 1–5 – Spaltindustrie aus der Oberflächenbegehung; 6–9 – Lese funde; 10–14 – Schnitt 8. (Žák Matyasowszky/Chmelo/Šebesta, 147).

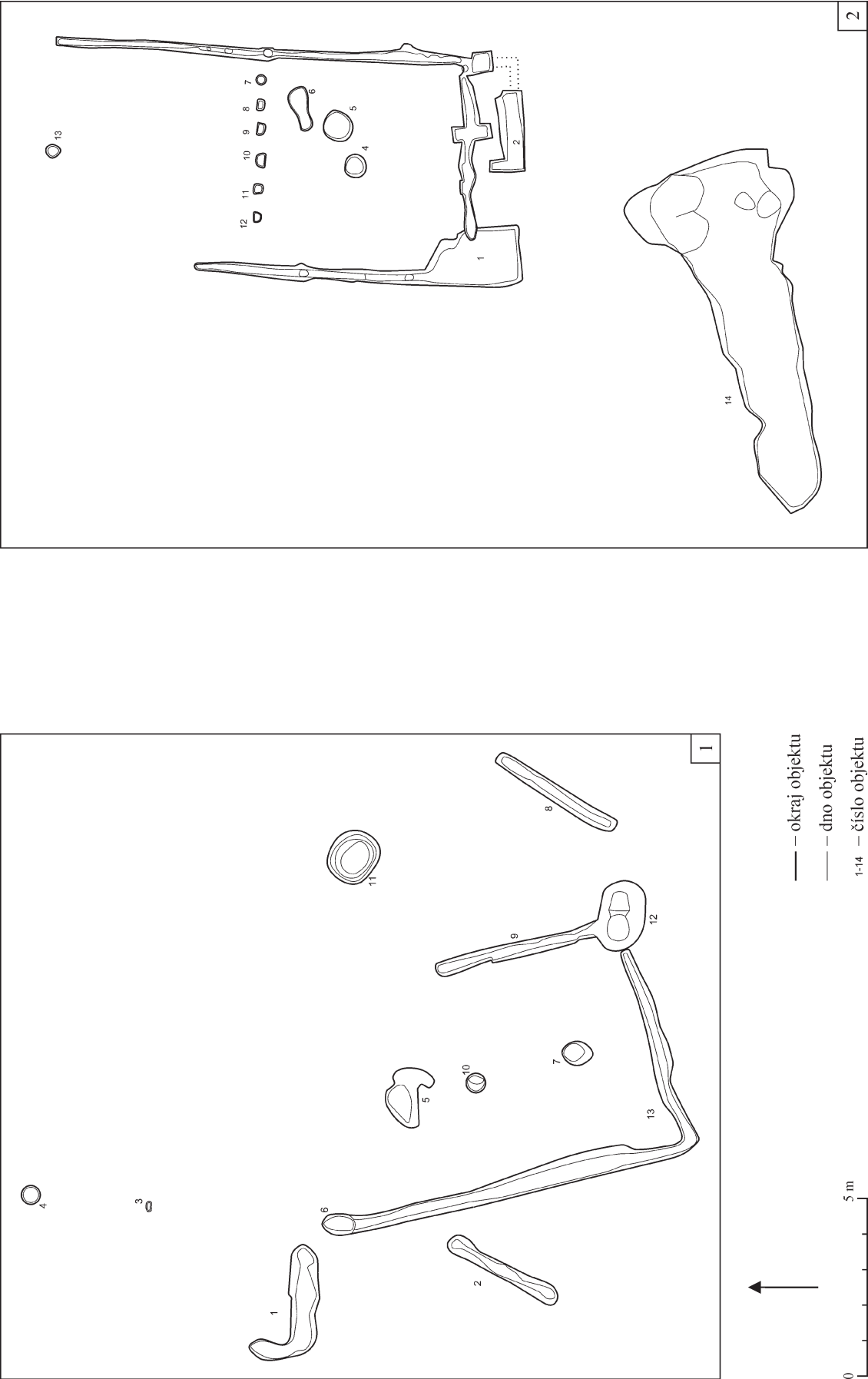
Obr. 81. Prešov (Mestský cintorín). Výber z nálezov. 1 – objekt 1016; 2 – objekt 1099; 3–5, 7 – zber; 6 – objekt 1070; 8 – objekt 1258; 9–11 – objekt 1278. (Žák Matyasowszky/Chmelo/Šebesta/Šútor, 148).

Abb. 81. Prešov (Stadtfriedhof). Fundauswahl. 1 – Objekt 1016; 2 – Objekt 1099; 3–5, 7 – Lese funde; 6 – Objekt 1070; 8 – Objekt 1258; 9–11 – Objekt 1278. (Žák Matyasowszky/Chmelo/Šebesta/Šútor, 148).

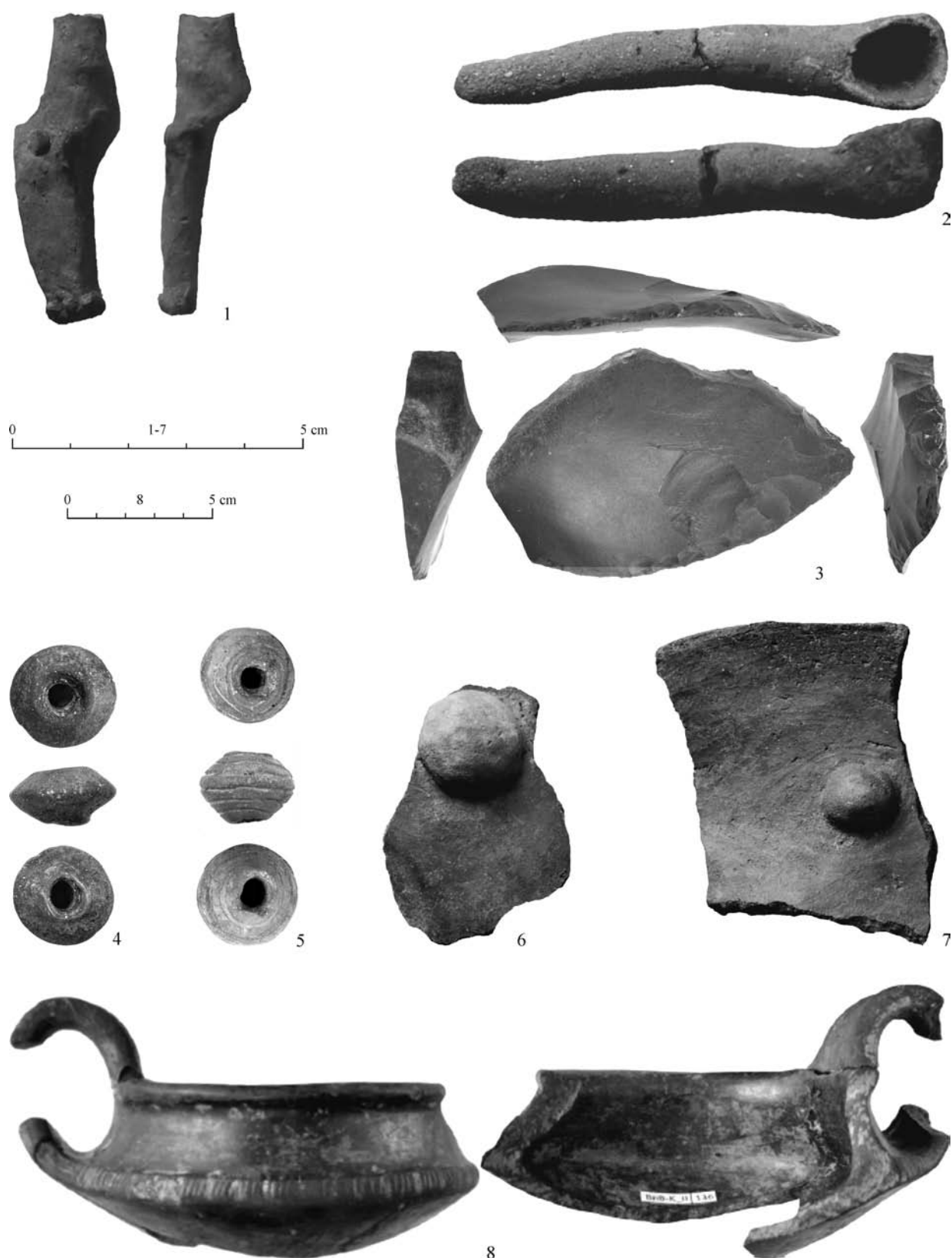

Obr. 82. Malé Chlievany (Ozorovské). 1 – rozloženie sektorov na ploche výskumu; 2 – situovanie archeologických lokalít a preskúmaných úsekov R2. (Žák Matyasowszky/Chmelo/Šebesta/Šútor, 151).

Abb. 82. Malé Chlievany (Ozorovské). 1 – Sektorenverteilung auf der Grabungsfläche. 2 – Situierung der archäologischen Fundstätte und erforschten Abschnitte R2. (Žák Matyasowszky/Chmelo/Šebesta/Šútor, 151).

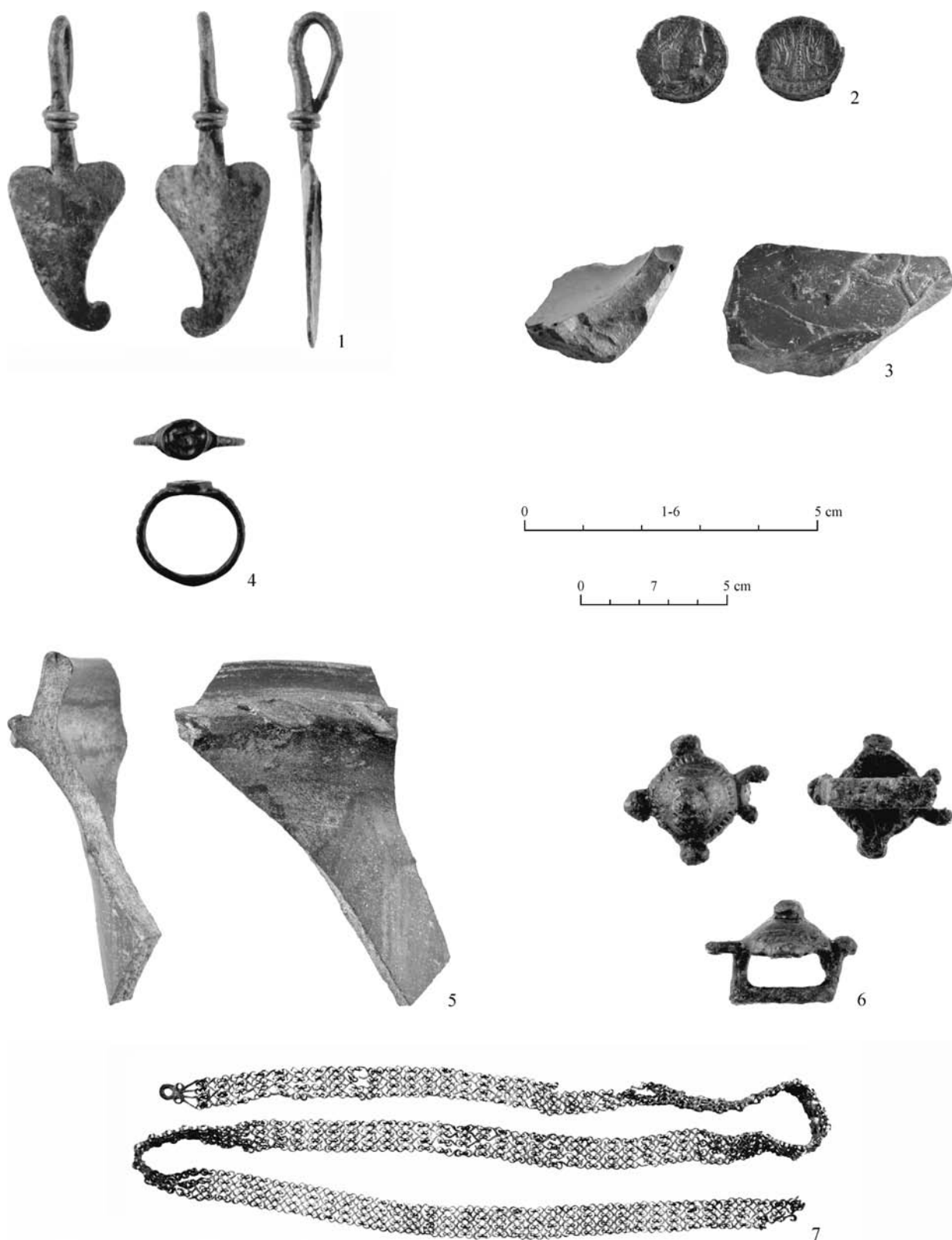

Obr. 83. Dolné Naštice (Úzke). 1 – nálezová situácia. Dolné Naštice (Hájšte). 2 – nálezová situácia. (Žák Matyasowsky/Chmelo/Šebesta/Šútor, 151).
Abb. 83. Dolné Naštice (Úzke). 1 – Fundsituation. Dolné Naštice (Hájšte). 2 – Fundsituation. (Žák Matyasowsky/Chmelo/Šebesta/Šútor, 151).

Obr. 84. Bánovce nad Bebravou, časť Biskupice (Keblov II). 1, 2, 6, 7 – nálezy lengyelskej kultúry; 4, 5 – nálezy zo staršej doba železnej, stupeň HD2. Malé Chlievany (Ozorovské). 3 – nálezy z paleolitu. (Žák Matyasowszky/Chmelo/Šebesta/Šútor, 151).

Abb. 84. Bánovce nad Bebravou, Teil Biskupice (Keblov II). 1, 2, 6, 7 – Funde der Lengyel-Kultur; 4, 5 – Funde aus der späten Eisenzeit, Stufe HD2. Malé Chlievany (Ozorovské). 3 – Funde aus dem Paläolithikum. (Žák Matyasowszky/Chmelo/Šebesta/Šútor, 151).

Obr. 85. Rusovce (Maďarská ulica). Výber nálezov. 1 – objekt 21 v ryhe 2; 2 – zo zberu detektorom v ryhe 2; 3 – z ryhy 2; 4 – zo zberu detektorom v ryhe 1; 5 – ryha 2; 6 – zo zberu detektorom v ryhe 3; 7 – ryha 3. (Žák Matyasowszky/Chmelo/Šebesta/Šútor, 156).
 Abb. 85. Rusovce (Maďarská Straße). Fundenauswahl. 1 – Objekt 21 im Schnitt 2; 2 – aus der Begehung mit Detektor im Schnitt 2; 3 – aus der Rinne 2; 4 – aus der Begehung mit Detektor im Schnitt 1; 5 – Rinne 2; 6 – aus der Begehung mit Detektor im Schnitt 3; 7 – Rinne 3. (Žák Matyasowszky/Chmelo/Šebesta/Šútor, 156).